पंचमीच्या दिवशीं बत्तीसशिराळ्याच्या मुक्कामीं ते पालखींत बसून गोटांतून गावांत जात असतां गुलाबखानानें येऊन आपला पगार देण्याविषयीं सक्तीचा तगादा केला तरी त्याही प्रसंगीं त्याची हयगयीच झाली तेव्हां त्या मायेफिरू परदेशी शिपायानें संतापून तरवार उपसली व चालून येऊन महाराजांच्या पालखीवर वार टाकिला कापशीकरांच्या घराण्यांतले बळवंतराव घोरपडे त्यावेळीं महाराजांशीं बोलत पालखीबरोबर चालत होते त्यांनीं त्या रोहिल्यावर त्वरित झडप घातली त्या दोघांची झोंबी जुंपली असतां भोंवतालच्या लोकांनीं रोहिल्यास ठार केलें याप्रमाणें ही हकीगत आहे असले प्रसंग पूर्वीच्या काळांत घडून येणें मोठेंसे दुर्घट नव्हतें तेव्हांचीं सरकारें दरिद्री व अव्यवस्थित असत, त्यांनीं आरब रोहिले पठाण रजपूत वगैरे मायेफिरू, परदेशी कडवे शिपाई चाकरीस ठेवण्याचा प्रघात पाडला होता त्या लोकांचा पगार वेळच्या वेळीं चुकता झाला नाहीं म्हणजे ते मारामारीवर येत व खुनापर्यंतसुद्धां असल्या कटकटींनीं मजल जाई, हे ऐ०ले० संग्रहाच्या वाचकांस तरी नवीन सांगावयास नको ! तर असल्या या नेहमीं घडणाऱ्या प्रसंगाचा यत्किंचित्‌ पुरावा नसतां एकदम परशुरामभाऊंच्या नांवाशीं जर कोणी संबंध जोडील तर त्यावरून काय सिद्ध होईल ? त्यानें भाऊसाहेबांच्या शुद्ध चारित्र्यास कलंक न लागतां एवढें मात्र सिद्ध होईल कीं द्वेषानें जळणाऱ्या

फौजेनें पेठ लुटून ठाण्यास वेढा घातला. आंत फांकड्याचा कारभारी पांडुरंगपंत म्हणून होता तो पांचचारशें आरब बाळगून होता. त्यानें दोन अडीच प्रहर लढाई केली. इकडचे तिकडचे शेंपन्नास माणूस ठार व जखमी झाल्यावर पांडुरंगपंतानें कौल घेऊन ठाणें हवालीं केलें. "यास अडकावून ठेवावें. सोडूं नये, सोडिल्यास या प्रांतीं यांची दहशत भारी असल्यामुळें हा रहिमतपूरचें ठाणें नांदूं देणार नाहीं;" असें पुष्कळ लोक भाऊंस सांगत होते. परंतु त्यास कौल देऊन आपण बाहेर काढिलें त्या अर्थी आतां विश्वासघात करितां येत नाहीं; असें बोलून भाऊंनीं त्यास जाऊं दिलें. पुढें पांडुरंगपंतानें रहिमतपुरास बराच उपद्रव दिला. कण्हेरखेडास फांकड्याची पागा होती तेथें राहून तो रहिमतपुरावर चालून येण्याचा वारंवार धाक घाली व त्यामुळें तेथील वाणी उदमी व रयत नेहमीं अस्वस्थ असत. रहिमतपुराचा हा ग्रंथ मानाजी फांकड्यानीं पुढें बराच लांबविला. तें ठाणें आपणास पुन्हा मिळावें म्हणून तें बाजीरावरावसाहेबांजवळ धरणें देऊन उपोषित बसले. श्रीमंतांस त्यांचें मागणें कबूल करवेना आणि त्यांची भीडही मोडवेना! शेवटीं मानाजीबावांची समजूत पाडण्याकरितां श्रीमंतांनीं शकल काढिली कीं, इंडी व तांबें हे महाल घोरपडे यांजकडे सरंजामांत चालत आहेत ते त्यांजकडून काढून फांकड्यास द्यावे. तो बूट बाहेर पडतांच समस्त मराठे सरंजामी चिथरले. "आज मुधोळकरांचा सरंजाम काढून फांकड्यास देतां, उद्यां आमचेही सरंजाम घेऊन त्याला किंवा दुसऱ्या कोणाला द्याल. अशी तुमची मिजाज कायम नाहीं त्यापक्षीं आम्ही तुमची चाकरी करीत नाहीं. आजच आम्हास विदे द्या, आम्ही वाटेल तिकडे निघन जाऊं" याप्रमाणें सरंजामी बोलूं लागले. तेव्हां श्रीमं-

भाऊच्या फौजेस जाऊन मिळाले मिरजकराच्या फौजेपैकी एक टोळी या वेळी सातान्यास हरीपंत बाबाकडे पाठविण्यांत आली होती

पृ० ५५७२ रास्ते व प्रतिनिधि—सातारकर महाराजाचा बंदोबस्त झाल्यावर त्याचे साथी करवीरकर यांच्या मुलखावर रास्ते व प्रतिनिधि यांच्या फौजांनीं स्वारी केली, आणि बत्तीसशिराळ्याची पेठ लुटून जाळून त्या ठाण्यास शह बसविला, व आणखीही गावोगांव पुष्कळ लुटालूट केली परंतु करवीरकरानीं पुणे दरबारात कारवाई चालवून पेशव्याकडून रास्ते व प्रतिनिधि यास ताकीद आणविली कीं, आमचा हुकूम नसता तुम्ही करवीर राज्यावर स्वारी करण्याचें कारण काय ? तुम्हीं आपापल्या ठिकाणीं परत निघून यावें ती ताकीद येताच त्या फौजा परत निघून सातारा व कऱ्हाड येथें येऊन राहिल्या

पृ० ५५६५ गोखले व राजाज्ञा—शाननुरात धोंडोपंत गोखले होते व बाहेर करवीरकराची फौज घेऊन रत्नाकरपंत राजाज्ञा राहिले होते महिना दीड महिना त्या दोघाचें युद्ध सुरू होतें त्या अवधींत लहान मोठीं दहावीस हुर्जे झालीं, परंतु कोणी कोणास हार गेला नाहीं त्या युद्धाची हकीगत चालू प्रकरणातील पुष्कळ पत्रांतून आली आहे अक्टोबरच्या तिसऱ्या तारखेस शाननुराजवळ कारदगी येथ शेवटची लढाई फार मोठी झाली तींत राजाज्ञा याचा पूर्ण पराजय झाला त्या युद्धाची बातमीपत्रें ठिकठिकाणाहून आलेलीं पचवीस तीस मिळालीं त्यातलींच थोडीं निवडून येथ छापिलीं आहेत

फौजेनें पेठ लुटून ठाण्यास वेढा घातला. आंत फांकड्याचा कारभारी पांडुरंगपंत म्हणून होता तो पांचचारशें आरब बाळगून होता. त्यानें दोन अडीच प्रहर लढाई केली. इकडचें तिकडचें शेंपन्नास माणूस ठार व जखमी झाल्यावर पांडुरंगपंतानें कौल घेऊन ठाणें हवालीं केलें. "यास अडकावून ठेवावें. सोडूं नये, सोडिल्यास या प्रांतीं याची दहशत भारी असल्यामुळें हा रहिमतपूरचें ठाणें नांदूं देणार नाहीं;" असें पुष्कळ लोक भाऊस सांगत होते. परंतु त्यास कौल देऊन आपण बाहेर काढिलें त्या अर्थी आतां विश्वासघात करितां येत नाहीं; असें बोलून भाऊनीं त्यास जाऊं दिलें. पुढें पांडुरंगपतानें रहिमतपुरास बराच उपद्रव दिला. कण्हेरखेडास फाकड्याची पागा होती तेथें राहून तो रहिमतपुरावर चालून येण्याचा वारंवार धाक घाली व त्यामुळें तेथील धाणी उदमी व रयत नेहमीं अस्वस्थ असत. रहिमतपुराचा हा ग्रंथ मानाजी-फाकड्यानीं पुढें बराच लांबविला. तें ठाणें आपणास पुन्हा मिळावें म्हणून ते बाजीरावरावसाहेबांजवळ धरणें देऊन उपोषित बसले. श्रीमंतांस त्यांचें साणें

भाऊंच्या फौजेस जाऊन मिळाले मिरजकराच्या फौजेपैकीं एक टोळी या वेळीं सातान्यास हरीपत बाबाकडे पाठविण्यात आली होती

पृ० ५५७२ रास्ते व प्रतिनिधि–सातारकर महाराजांचा बंदोबस्त झाल्यावर त्याचे साथी करवीरकर यांच्या मुलखावर रास्ते व प्रतिनिधि याच्या फौजांनीं स्वारी केली, आणि बत्तीसशिराळ्याची पेठ लुटून जाळून त्या ठाण्यास शह बसविला, व माणसीही गावोगाव पुष्कळ लुटालूट केली परतु करवीरकरानीं पुणें दरबारात कारवाई चालवून पेशव्याकडून रास्ते व प्रतिनिधि यास ताकीद आणविली कीं, आमचा हुकूम नसतां तुम्ही करवीर राज्यावर स्वारी करण्याचें कारण काय ? तुम्ही आपापल्या ठिकाणीं परत निघून यावें ती ताकीद येताच त्या फौजा परत निघून सातारा व कऱ्हाड येथें येऊन राहिल्या

पृ० ५५६५ गोखले व राजाज्ञा–मावनुरात धोंडोपत गोखले होते व बाहेर करवीरकराची फौज घेऊन रत्नाकरपत राजाज्ञा राहिले होते महिना दीड महिना त्या दोघाचें युद्ध सुरू होतें त्या अवधात लहान मोठीं दहावीस झुंजें झालीं, परतु कोणी कोणास हार गेला नाहीं त्या झुजाची हकीगत चालू प्रकरणातील पुष्कळ पत्रातून आली आहे अक्टोबरच्या शिल्या तारखेस मावनुराजवळ कारडगी येथ शेवटची लढाई फार मोठी झाली तींत राजाज्ञा याचा पूर्ण पराजय झाला त्या युद्धाची बातमीपत्रे ठिकठिकाणाहून आलेलीं पचवीस तीस मिळालीं त्यातलींच थोडीं निवडून येथ छापिलीं आहेत.

पृ० ५५५५ सापत्तिक स्थिति—सरकारखर्च चालविण्याकरिता घरचें सोनें रुपें गहाण टाकून भाऊच्या मुलानें अठ्ठेचाळीस हजार रुपये कर्ज काढिलें तें फेडण्याचे अवसान नसल्यामुळ भाऊनीं गहाण पडलेलें सोन रुपे विकून कर्ज फेडलें, ही गोष्ट पूर्वी नमूद केलीच आहे भाऊचे प्रतिस्पर्धी करवीरकर महाराज यानीं दोन तीन वर्षे सारा दक्षिणमहाराष्ट्र लुटून पालथा घातला आणि अगणित द्रव्य मिळविलें, यावरून त खूब गबर झाले असतील अशी जर कोणाची समजूत असेल तर ती अगदी चुकीची होय ! नुसत्या पराक्रमाच्याच नव्हे, तर दारिद्र्याच्या बाबतींतसुद्धा परशुरामभाऊस ते महाराज हार जाणारे नव्हते ! हा प्रकार पुढ मिरजकराचा वकील नारो हरि करदीकर याच्या पत्रातील उतारा देत आहो त्यावरून कळेल

“ कऱ्हाडाकडे हुजूरची स्वारी गेली (त्या) समयीं वाड्यातील अबा बाईच दागिने गहाण ठेवून ऐवज घेतला होता, त्यास नवरात्राचे उत्साहा

देवीचे दागिने सोडविले पाहिजेत व दसऱ्यास कापड पाहिजे, तेव्हा चिकोडी, मनोळी व गोकाक व राजाज्ञाचे चिरंजीव मिळोन सत्तर हजाराची वर्गत घातली. पकीं राजश्री निबाजी यादव याजकडे कापड पन्नास हजाराचे करार केले व वीस हजार रुपये देऊन देवीचे दागिने सोडविले. करवीरकर पेठकरी याजवरून तूर्त पंधरा हजार रुपये घेतले. शिराळकडे व राजाज्ञाकडे खर्चास पाठवावयास पाहिजे, तेव्हा रुप्याचे दागिने, घागरी व तबकें व पराता व ताब्यं वगैरे दागिने झाडून निबाजी यादव याचे विद्यमान गहाण ठेविले, आणि कर्जाचा ऐवज घेऊन काहीं शिराळ्याकडे पांच हजार व राजाज्ञाकडे दहा हजार तूर्त पाठविले."

५० ५५६६–भाऊ व करवीरकर यात समेटाची बोलवा–गारसल्यानी राजाज्ञाचा पराजय केल्यावर आपली बाजू सावरून धरण्याकरिता महाराज नोव्हेंबरात करवीराहून पुन्हा स्वारीस निघाले. निघण्यापूर्वी भाऊशीं समेट करण्याची थोडी खटपट त्यानीं करून पाहिली. त्याच्या बोलावण्यावरून भाऊनीं आपले फडणीस बाबा काळे यास शिरोळास पाठविले. तेथे करवीरचे मुत्सद्दी येऊन भवति न भवति झाली. अखेरीस बाबा काळे यानीं

फासेगार वगैरे चाकरास या सरदारांच्या रक्षण्या सवारार्थ निघाल्या तेव्हां त्यांनीं पूर्वी मिळविलेला लौकिक वृद्धिंगत केला !

पृ० ५५७० येलबर्ग्याचा वेढा — येलबर्गे हें मोंगलाचें ठाणें असून तेथील किल्लेदार मराठ्यांच्या लढाईत पराक्रम करणाऱ्या आसदअली-खानाचा भाचा होता. त्याजवळ सात आठशें निवडक पायदळ व दोनशें-स्वार होते. ठाण्यात आसदअलीखानाचीं चांगलीं घोडीं होतीं. सभोंवतीं सबब नसता, पण लष्करी चटकट व राग फार उग्र होती आणि तिला पन्नास पाखळणी बुरूज होते. किल्लेदारानें लष्करचीं उंटें घोडीं व गुरें लुटून नेलीं, माणसें मारिलीं, व रागा बंद पाडिल्या शिवाय गरदणीच्या बाजूनीत तो मग-रांचे मायमाल चोरू लागला. सबब मराठ्यांनी ठाण्यास वेढा घालून या किल्लेदारास ताब्यावर आणिलें

पृ० ५५७२–७३ चतुरसिंगाचा रास्त्यांच्या फौजेवर छापा—मार्गे सांगितल्याप्रमाणे रास्ते व प्रतिनिधि शिरवळ्याहून परत आल्यावर सातारकर महाराजांचा भाऊ चतुरसिंग याचें बंड फारच फैलावलें. तो करवीरकराच्या आश्रयानें बत्तीसशिराळें येथ राहून साताराप्रांतीं नेहमीं धामधूम करीत असे. बाजीरावसाहेबांनीं कबूल केल्याप्रमाणें नीरा व वारणा यामधला मुलूख सातार-कर महाराजांच्या हवालीं करावा हा त्याचा आग्रह होता. साताऱ्याच्या दंग्याचा मुख्य प्रवर्तक तोच होता. त्याचा माधवराव रास्त्यांवर दांत फार होता. खुद्द त्याची म्हणण्याजोगी अशी सात आठशें स्वारांची टोळीच त्याजवळ होती. परंतु त्याचे ते लोक शूर व जिवास जीव देणारे विश्वासू होते, आणि तो स्वतः मोठा कर्तृत्वाचा हिय्येबाज सरदार होता. करवीरकराची कुमक त्यास वारंवार मिळत असे. त्याच्याच मदतीनें त्यानें शिराळ्याहून साताऱ्या-पर्यंत पल्ला मारून ता० ६ जानेवारी रोजीं रास्त्यांच्या फौजेवर छापा घालून तिची दाणादाण केली. तो प्रकार असा—

“ राजश्री चतरसिंग भोसले दोन हजार फौज व पांचशें पायदळानिशीं बत्तीसशिराळ्याहून निघोन सडे आले ते मंदवारीं मौजे चरेगांव येथ मुक्काम राहिले. काल रविवारीं तेथून निघोन मौजे पालीवरून दोन टोळ्या केल्या. रास्ते यांचा मुक्काम मौजे कोडगली नजीक पवई येथें होता. तेथें त्यांजवर एक टोळी आली. एक जकातवाडीचे मार्गानें बाजारपेठेवर आली. रास्ते यांचे फौजेची काल सायंकाळच्या चार घटका दिवसास गोळागोळी होऊन रास्ते यांचा मोड जाला. तोफा टाकोन रास्ते यांची फौज पळोन निबाजर

रातोरात गेली श्री॥ राजश्री बाबासाहेबही पळोन रात्री मौजे पाटणी येथें आले होते, ते रातोरात निघोन वाईचे सुमारें गेले चतुरसिंग फौजसुद्धां शहरांत गेले गारद भारी जाली आहे श्री॥ राजश्री माधवरावजी रास्ते अगोदरच वाईस गेले आहेत"

आपल्या फौजेची अशी दुर्दशा झालेली ऐकतांच माधवराव रास्ते वाईहून तातडीनें निघून साताऱ्यास आले तों चतुरसिंग तेथून निघून शिराळ्याकडे परत गेला पुढें रास्ते व हरिपंततात्या पटवर्धन यांनीं त्याचा पाठलाग केला व प्रतिनिधींची कऱ्हाडास फौज होती तीही त्याच्या पाठीस लागली होती परंतु तो कोणासच सांपडला नाहीं पुढें या चतुरसिंगानें सातारा प्रांतीं फारच दंगाधोपा केला त्याच्या दंग्याचा बीमोड करावा म्हणून रास्त्यांनीं पुष्कळ प्रयत्न केले परंतु ते सिद्धीस जाईनात कारण बाजीरावसाहेब त्यांस अधिक फौज चाकरीस ठेवूं देईनात आणि चतुरसिंगाचा आश्रम मोडण्यासाठीं शिराळ्याचें ठाणें काबीज करावें तर तेंही करूं देईनात! चतुरसिंगाच्या नुकसान केल्याच्या रास्त्यांनीं वारंवार पत्रें पाठविलीं तरी

होते. त्यांनी बातमी राखून न्हावीच्या घाटाखाली भाळार येथें ता० २ एप्रिल रोजी त्याशीं गांठ घातली व त्याचा पराजय करून त्याची सर्वच फौज लुटून फस्त केली. स्वतः चतुरसिंग मोठ्या आयासानें जीव बचावून शिराळ्यास परत गेला. त्या दिवसापासून त्याचा उपद्रव कित्येक महिने तरी बराच शांत झाला.

पृ० ५५७३–७४ टिपूवर स्वारी—करवीरच्या महाराजांचें सामर्थ्य बेताबाताचेंच होतें तरी आपलें महत्त्व वाढविण्याची संधि अशी असतां ते ती केव्हांही व्यर्थ घालवीत नसत. सन १७९९ च्या प्रारंभीं इंग्रजांचे वकील पुण्यास येऊन पेशव्यांजवळ वाटाघाट करूं लागले कीं, पूर्वीच्या तहांत ठरल्याप्रमाणें तुम्ही. आम्ही व मोंगल मिळून टिपूवर स्वारी करावी. त्या संधीत महाराजांना पेशवे व इंग्रज यांसीं बोलणें लाविलें कीं, आम्ही या मसलतींत सामील होतों व तुमच्या कुमकेस फौज देतों. टिपूकडून मुलूख व खंडणी मिळेल तिचे वांटणीदार जसे तुम्ही तिघे तसे आम्ही चौथे!

पृ० ५५८१ काळे व थत्ते यांस कैद—सदरहू पृष्ठावर गोविंदराव काळे व शिवरामपंत थत्ते यांस पेशव्यांनीं कैद केल्याचें लिहिलें आहे. त्या ठिकाणीं कैद केल्याची जागा व तारीख या दोनी बाबतींत चूक झाली आहे. पेशव्यांनीं त्या दोघांस ता० १४ जानेवारी (स० १७९९) दिवशीं विश्रामबागेंत कैद केलें, अशी तेथें दुरुस्ती पाहिजे. यासंबंधें मिरजकरांच्या वकिलाचें ता० १५ जानेवारीचें पत्र या प्रकरणांत छापिलें आहे तें पाहावें. तो वकील आपल्या धन्यास विश्रामबागेची माहिती देतो ती अशी—

“ विश्रामबाग कोठें आहे हें वडिलांचें ऐकण्यांत नसेल. तरी शेपोपंत भिरडीकर यांचे उत्तरेकडील अंगें राजश्री हरीपंत तात्यांचा बाग होता— अजमासें क्षेत्र दीड बिघा आहे—तोच बाग श्रीमंतांनीं घेऊन त्याचें नांव विश्रामबाग ठेविलें आहे. आठ चार दिवशीं स्वारी तेथें जात असती. नहराचें पाणी तेथें नेणार. पश्चिमेकडील आणखी जागा व उत्तरेकडील (जागा) बागांत घेणार असा विचार आहे. ”

पुढच्या वर्षी श्रीमंतांनीं तेथें “ दौलतखाना ” म्हणजे राजवाडा बांधण्यास सुरुवात केली तोच विश्रामबागेचा वाडा होय.

पृ० ५५८३ करवीरकरांच्या दंग्याचा फैलावा—परशुरामभाऊ कर्नाटकांत गुंतलेसें पाहून करवीरकरांच्या फौजा मनोळीची बारी सोडून

अळीकडे अल्या व पटवर्धनांचे व रास्त्यांचे यादवाड शहापूर गोकाक अथणी विजापूर वगैरे महाल लुटून ओस पाडीत सुटल्या. तेव्हा त्यांचा प्रतीकार करण्यासाठीं भाऊनीं थोडाबहुत यत्न केला. त्यांच्या उत्तेजनावरून अंकलीचे महादजी शितोळे व त्याचे आप्त निपाणीचे शिदोजीराव निंबाळकर या दोघानी हजार स्वार व हजार पायदळ मिळवून करवीरच्या राज्यांत दंगा आरंभिला. भाऊनीं आपल्या लष्करातून एक हजार पेंढारी पाठविले तेही अंकलीस राहून त्या दंग्यांत सामील झाले भाऊंच्या लष्करापैकीं पांच चार हजार स्वार घेऊन यादवाडकर विठ्ठलराव पटवर्धन आले ते यादवाड तालुक्यांत येऊन राहिले. शितोळे व निंबाळकर यांस यादवाडकरांकडून नेहमीं कुमक होत असे. परंतु इतकेंही होऊन शितोळे वगैरे सरदारांस करवीरकरांचा उपद्रव थांबवितां आला नाहीं.

५० ५५८४ कौतुक वाटण्याजोग्या गोष्टी—या प्रकरणांत डुकराची गोष्ट आली आहे ती पराकाष्ठेचें आश्चर्य वाटण्याजोगीच आहे. ती पंढरपूर येथें घडली असून तिचा वृत्तांत मंगळवेढ्याचे मामलेदार कृष्णराव मेघश्याम पटवर्धन यानीं मिरजेस लिहून पाठविला आहे

ती नमूद झालेली आहे. पण या गोष्टींत अहिल्याबाईंचें नांव आलें आहे तें कांहीं लोकांस मानवेल तर पुष्कळांस मानवणार नाहीं. ज्यांस तें मानवणार नाहीं त्यांचा अभिप्राय असा पडेल कीं, अहिल्याबाईचा पुण्यपराक्रम मोक्षसाधक असल्यामुळें तिला पुनर्जन्म प्राप्त होणें हेंच मुळीं संभवत नाहीं. मग सूकरासारख्या नीच योनींत जन्म पावण्याची गोष्ट बोलावयासच नको !

नं. ४४५९ (पौष व० ८ शके १७१८-२० जाने० १७९७.)

राजश्री गंगाधररावजी गोसावी यांसी.

सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहांकित दौलतराव शिंदे. दंडवत. विनंती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित असिलें पाहिजे. विशेष कसबे तासगांव वगैरे राजश्री परशुरामपंत भाऊ याजकडील फुटगांव सरंजामी आहेत त्यांची जप्ती राजश्री सखाराम घाटगे सर्ज्याराव याजकडे सांगितली आहे तरी हे भाऊकडील सरंजामी गांवाचा बंदोबस्त करितील. आपणाकडून येविशीं दिगर जाबसाल नसावा. रवाना छ० २१ रज्जब बहुत काय लिहिणें लोभ असावा हे विनंती.

(मोर्तब सुद)

नं. ४४६० श्री. (२६ जाने० १७९८.)

पै॥ छ० १४ साबान. समान तिसैन. माघ.

विनंती सेवक बाबूराव शिवाजी कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान माघ शुद्ध॥ ९ पावेतों स्वामींचे कृपेकरून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. श्रीक्षेत्रीं पंढरपुरीं माघ शु॥ सप्तमीस राजश्री सखाराम घाटगे यांजकडील स्वार व प्यादे सायंकाळीं क्षेत्रीं येऊन जप्ती केली. पुढें उपद्रव दोन चार स्थळास करणार म्हणोन वदंता आहे. विदित होय. आज्ञा होईल त्याप्रमाणें करीन श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४४६१ श्रीगजानन. (ज्येष्ठ शु० १४-२८ मे.)

पै ॥ छ० २० जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन. ज्येष्ठ.

विज्ञापना. तागायत छ० ११ जिल्हेज. बेडिलांविशींचें बोलणें रास्ते

---

१ हें व पुढच्या नंबरचें पत्र हीं मागें योग्य स्थळीं छापावयाचीं राहिलीं तीं येथें छापिलीं.

बोलतात म्हणोन अफवा आहे वृंद्ध सकर्पण आले असें असता अल्प आयासें कार्य होईल असें वाटतें. मग दैवयोग न कळे. येथील यैजमानसाहेब दक्षिणेकडील खिडकींत सरकारचे वाड्याकडे तोंड करून बसले होते. तेथें श्रीमंतानीं दिवाणखाना बांधिला वैयखाना मोडून तेंही त्या खिडकींत येऊन बसल नजरानजर जाहल्यावर यजमानानीं उठोन नमस्कार केला. साहेबानीं उभे राहून नमस्कार घेतला यजमान किंचित् उभे होते याजकरितां साहेबानीं सांगून हुजऱ्याबरोबर पाठविलें कीं नमस्कार तुमच पावला. उभें राहू नये, बसावें, असें सांगून पाठविलें × × × कर्पू बायांकडेस आहे निखालस असें म्हणतात कळावें हे विज्ञापनों.

नं. ४४६२　　(ज्येष्ठ व० ८–६ जून.)

विठ्ठलराव पांडुरंग यांचें मिरजेस बाळासाहेबास पत्र पै॥ छ०२० जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन —

"इकडील वर्तमान तर श्री॥ राजश्री विनायकराव बापू व सौ॥ वहिनीबाईसाहेब ऐसीं काल रात्रौ सुमुहूर्ते वाड्यांत आलीं दौलतराव शिंदे यांजकडे स्वारांपैकीं कोणी राहिले नाहींत क्षाहून फौज बायाकडे गेली

पंधरा अठरा हजार तिकडे जमेंत दिसन आहे कपूचे सरदारास जवाहीर दिलें शिद्यानीं. त्यास कोणी म्हणतात कीं, तंलवेंत दिलें, कोणी म्हणतात कीं बहुमान दिलें. असें म्हणतात. एकूण घाशीराम याचे तळ्यापासून कात्रजे- पावेतों उतरला आहे. शिंद्याकडे निखालस आहे किंवा नाहीं हें न कळे लोकवार्ता कपूचे सरदाराचें लक्ष बायाकडेस पक्केपणानें आहे ऐसेंही बोलतात. लोहगडावर दोन पलटणें व तोफा शिंदे याजकडील गेल्या होत्या त्या किल्ले- करांनीं लढाई देऊन तोफा पाडाव करून नेल्या. लग्नाचें त्वकरच व्हावेंसें म्हणत आहेत. सामानाची तयारी जाहली. राजश्री केसोपंत काळे भीमातीं राहून रास्ते याजकडे आले होते. आज येऊन गेले. ”

न. ४४६३   श्री   (१० जून)

पै॥ छ. २७ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन

सेवेसीं गोपाळ अनंत व बाबाजी विश्वनाथ सा ॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत जेष्ट व ॥ ११ रविवासर पावेतों यथास्थित असे विशेष मद्वारीं सायंकाळीं येथें आलों. वहिलीस आमांश होऊन दोन चार दिवस वाखा जाला होता. हल्लीं स्वस्थ आहे शरीर फार अशक्त त्यात वीस पचवीस वेळ शौचाचा उपद्रव दोन दिवस जाला. तिसरे दिवसापासून कमी निम्मे पहिल्या दिवसास जातात प्रस्तुत दिवसेंदिवस कमीच जातात. ईश्वरें कृपा केली आहे. चिंता नाहीं. वरकड पुरवणी पत्रावरून विदित होईल आतांच शिंदे याचे लष्कराची बातमी आली जे, राजश्री दौलतराव याची फौज व पलटणें माघारीं गोटास गेलीं पाठीवर बायाकडील फौज आहे बायाकडील फौज शिंद्यांच्या छावणीसमीपच उतरली आहे. उदईक प्रात काळीं लढाई होणार असें बोलतात सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न. ४४६४   श्रीगजानन   (ज्येष्ठ व० १३-१२ जून)

पै॥ छ २६ जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन ज्येष्ठ.

विज्ञेंपना श्री ॥ राजश्री अमृतरावसाहेब व मुशाफरखान व याघुद्दा बोरघाट चढून राजेवाडीचे सुमारास मुक्काम जाहला छ० २२ रोजीं हंगामा सुरू जाला. शिंद्याकडील तोफांची मारागिरी बहुत जाहली नंतर शिंद्याकडील

१ पगारदारसहवर्तमान २ कोप उतरला आहे ! पलटणांचा कब्जा ! ३ लोहगड नानाफडणीसांचा किल्ला. ४ चिमाजी आपांचें लग्न ५ पत्र मोडवणहून मिरजेस बाळासाहेबांस. ६ परशुरामभाऊस ७ कारकून दत्ताजीपंत जोशी याचें पत्र पुण्याहून मिरजेस.

लोक माघारे येऊन लोणीस उतरले येणेप्रमाणें बाजारी अफवा ऐकीत लिहिली आहे सेवशीं विदित होय हे विज्ञापना

न ४४६५ (ज्येष्ठ व १३-१२ जून)

विठ्ठलराव पाडुरग यांचे मिरजेस पत्र पै ॥ छ० २६ जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन ज्येष्ठ—

" श्रीमत सोयऱ्याचे मढ्यात होते स्नान करते वेळेस मी जवळ उभा होतों पाण्याचा तांब्या भरून साशापुढें ठेविला तेव्हा आज्ञा जाहली कीं हें काय ? त्यास जवळ शिप्ये होते त्यार्णी सांगितलें कीं, पाण्याचा कारखाना यांचा तेव्हा विचारिलें कीं तुमचा कारखाना पाण्याचा कीं काय ? त्यास जवळ गेते त्यार्णी सागितलें, याजकडे कारखाना आहे नतर आज्ञा जाहली कीं, तुम्ही पात्रावर बसाव पाच सात पानें सोडून माझें पान होतें तेथें बसलों + + + श्री ॥ राजश्री आपासाहेब याचे श्वशुरानीं सरकारात पचवीस हजार रुपयेंचा हुडा दिला त्यानीं आपले शक्तीनुसार फार दिलें "

न ४४६६ श्रीगजानन (आषाढ शु० ८-२१ जन)

पै॥ छ० ११ मोहरम सन तिस्सा तिसैन आषाढ

विज्ञापना तागायत छ० ६ मोहरम क्षेम असे श्री॥ राजश्री नाना नगरच्या किल्ल्यातून बाहेर निघाले मोरोबादादाही लवकरच येणार येथें शिद्याचें व बायाचें मिटत नाहीं हगामा सुरू होणार श्रीमताचें व शिदे याचें वैमनस्य आलें ऐसेंही बाजार अफवा आहे वडील भीमातीराहून × × × दर्शन घ्यावयास आले श्री कृपा करील ऐसें लोक बोलतात नानांजवळ जमेतही भारी जमली म्हणतात काय घडेल तें खरें श्री॥ राजश्री रावसाहे-बाकडे तोफा वगैरे सरजाम जात आहे ईश्वरी सूत्र काय आहे हें समजत नाहीं × × × कळाव श्रुत हाय हे विज्ञापना

हजार रुपये घ्यावे असें आहे. कोणतें करितात पहावें. इकडील वर्तमान तपशीलवार लिहून जासूद जोडी आलेली रवाना केली. कळावें काल्यात ठाणें इकडील होतें त्यास मनाचिठ्या उठोन येणेंविशीं गेल्या असतां उठोन येत ना, मनस्वी उपद्रव करू लागले. तेव्हां कऱ्हाडचें लोक येऊन त्याधास मारामार केली. दहा पाच जाया जखमी जाले व शंभरपर्यंत गावात सापडले. दाजी भिकाजी कारकून व काहीं लोक पळोन आले यांप्रमाणें जालें. समडोळी पाटेर याजकडे देविली येक दोन मुकाम तूर्त येथें आहेत. भडकंब्यास किरकोळ रोखे एक दोन जाले होते त्यास मनाचिठ्या देविल्या. एक दोन गावकरी आणिले होते तेही सोडून देविले परंतु आता ऐवज घ्यावयाविशींचा रंग दिसतो रोखे पत्र होणार त्यास मी विनंती करीतच आहें, परतु विश्वास काय ? आणखी सुमार पाहोन कांहीं सामान कारण पाहोन देवितों. रोखे करून ऐवज घ्यावा असा बेत आहे काय घडतें पहावें. सावळवाडीस संरक्षणीकरितां पाटील कुळकर्णी आणविले आहेत म्हणोन चारशें रुपयेचा मसालारोखा गेला आहे. मनाचिठी देवितों. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४४६८   श्रीगणराज.[1]   (आषाढ शु० ९-२२ जून)

पै॥ छ० ११ मोहरम सन तिस्सा तिसैन. आषाढ.

विज्ञापना. तागायत छ०७ मोहरम. राजश्री मोरोबादादा फडणीस यास आणावयास पाचशें स्वार श्रीमतानीं पाठविले. शिंदे याणी राजश्री नानास आणविणार तीन पलटणें आणावयास गेलीं म्हणोन बाजारी वर्तमान आहे शिंदे याची कही चाकणास गेली होती त्याजपैकीं मुजाफरखान याणीं मार्गी पाडून घेतली. घोडीं ४० उंट ६० व तोफा २ व बैल सर १५० व चार छकडे दारुगोळ्याचे आणिले ते श्री॥ राजश्री अमृतरावसाहेब यांजकडे रुजू केले. त्याणीं मुजाफरखान यासच घेणेंविशीं आज्ञा केली. याप्रमाणें बाजारी वर्तमान आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं. ४४६९.   श्रीगणराज. (आषा० शु० १२-२५ जून)

पै॥ छ० १५ मोहरम तिस्सा तिसैन.

अपत्यें विठोबानें दोन्ही कर जोडून सा॥ नमस्कार विज्ञापना. येथील क्षेम तागायत छ० ११ मोहरम यथास्थित असे. विशेष. वडिलीं आशीर्वाद पत्र

1 विठ्ठलराव पांडुरंग पटवर्धन यांचें पत्र पुण्याहून मिरजेस बाळासाहेबांस. पत्रातील कुज्या पानांच्या ठिकाणचीं अक्षरें फाटून गेलीं आहेत

छ० ५ मोहरमचें पाठविलें तें छ० ९ मिनहूस पावलें. लिहिला मजकूर कळला. "श्री॥ महाराज साता बाहेर निघोन वारणा तांदुळवाडीजवळ उतरत आहेत. सातारियाकडे जाणार ऐसी वदंता आहे. राजश्री रत्नाकरपंत राजाज्ञा × × वून आणविलें;" म्हणोन विस्तारें लिहिलें तें कळलें. इकडील वर्तमान तर छ० ९ मोहरमीं श्रीमंत उभयतां यजमानसाहेब श्रीदेवदेवेश्वराच्या दर्शनास गेले होते. श्री॥ राजश्री रावसाहेब लडकीचे पुलावरून श्रीच्या दर्शनास आले. बरोबर मुजाफरखानही होता. शिंदे याजकडील छविना होता. पठाण याजकडील शें दोनशें लोक वाढून छबिन्यावर चालोन गेले. मोहला जाहला. गोळागोळी जाहली. तेही सरकून राहिले. पठाणाकडील लोकही सरकून पर्वतीकडे आले. श्रीमंत उभयतां दोन घटका रात्रीस वाड्यांत दाखल जाहले. श्री॥ राजश्री रावसाहेब अर्धरात्रपावेतों पर्वतीस राहून नंतर स्वारी डेरेस दाखल जाहली. छ० १० रोज शु॥ एकादशी शिंदे याजकडील अलाव्याचे ताबूद नदींत टाकावयास आले होते. × × चार पलटणें × × सामानानिशीं नदीवर गेले. पठाणांची फौज व श्रीमंत बेहुशार होते. ताबूद टाकून तोफा सुरू श्रीमंतांचे गोटावर केल्या. नंतर गोटांत गल्बल भारी जाहली. सडे तयार होऊन सरकून राहिले. कुणगेही कांहीं निघालें. नंतर तळ शिंदे यांनीं घेतला. तळास आग दिली. डेरे, राहुट्या वगैरे लूट जाहली. शिंदे याजकडील पलटणें व तोफा कांहीं फौज माघारी फिरली ते वेळेस मुजाफरखान याजकडील लोक पिच्छाडीवर धांवले. रामजी पाटील फौज घेऊन उभे होते. इकडून कुमक न यावे ऐसा बेत केला होता. होळकराचा मुक्काम श्रीमंतांजवळ असोन त्यास किमपि धका लागला नाहीं! कुणगेसुद्धां सांभाळून फासल्यानें उभे होते. तोफांचा मार श्रीमंतांचे गोटावर जाला. खराबीही बहुत सरकारची जाहली. छ० ११ मोहरमीं पठाण व श्रीमंतांची फौज तयार आहे. होईल तें मागाहून सेवेशीं लिहितों. आत्माराम तांबोळीचा लेक विठ्ठलवाडीस आषाढ शु॥ ११

तसनस जाली. श्री॥ सौ॥ वहिनीबाई व बापूसाहेब काल लष्करांत गलबल जाली तेव्हां निघोन पाषाणास गेलीं. शिंदे यांजकडील लोक गोटास माघारे आले. शहरांतले तमासबीन शहराबाहेर उभे होते त्यांस कांहीं उपद्रव जाहला एकूण हंगामा बहुत जाहला. लोकवार्ता मिथ्या होत. × × शिंदे यांच्या तोफा व पलटणें संगमाजवळ नदी उतरून होळकराचे गोटाजवळून जाऊन तोफा सुरू केल्या. परंतु होळकराचे गोटास उपद्रव किमपि नाहीं. × × कळावें हे विज्ञापना.

नं. ४४७०　श्री.　(आषा० शु० १४–२७ जून.)

पै॥ छं० १३ मोहरम तिस्सा तिसैन.

सेवेसी- येसाजी गोविंद सा॥ नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० १२ मोहरम बुधवार मुक्काम बांबवडें. सात तास रात्र. वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. सुरसिंगराव सावंत शिलेदार श्री॥ राजश्री आपासाहेब याणीं पुढें लष्करांत रवाना केले होते ते पळुसांत राजश्री माणकोपंत यांजकडे गेले होते. त्यास पळुसांत आवई 'राजमंडळची कांहीं फौज बुरली अमणापुराजवळ आली.' हें वर्तमान येतांच सुरसिंगराव सावंत दहा पंधरा लोकांनिशीं तयार होऊन गोरे व वागमोडे शिलेदार आम्हांबरोबर आहेत त्यांजकडे ओळखीनें बांबवड्यास आतांच आले. त्याणीं आम्हांस येऊन वर्तमान सांगितलें कीं, आपण आलों. आवई आली. खरें लटकें न कळे. परंतु तयार असावें. त्यावरून तयार आपले जागां हुषार जाहलों. आम्हांबरोबर लोक घोरपडे यांचे लहानथोर पंचवीस तीस व गोरे व वागमोडे सात आठ इतके मात्र आहेत. मगें कोणी आले नाहीं. त्यास मागील लोकांची वाट पहावी, किंवा कोठें जाऊन मुक्काम करावा, ही आज्ञा करावी. येथें कोणी म्हणतात, इत्यांकडून जावें. त्यास कोणत्या मार्गें जावें ही आज्ञा व्हावी. त्याचप्रमाणें जाऊं. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४४७१.　श्रीगजानन.　(आषाढ शु० १४–२७ जून.)

पै॥ छ० १५ मोहरम. तिस्सा तिसैन. आषाढ.

विज्ञापना. छ० १० मोहरमीं लढाई जाली ते दिवशीं अलिजाबहादर यांजकडील लोक शिलेदार चार पांचशें मातबर बायांकडे आले. श्रीमंतांस हेरोरे येथन रवाना जाहले होते. श्रीमंतानीं घेतले नाहींत. बाहेर उघडे

बमले आहेत येणेप्रमाणें बाजार अफवा आहे. छ० १२ मोहरम. विदित होय. श्रीनें कृपा करावी मोठें संकट दिसत आहे. हे विज्ञापना.

नं. ४४७२　　श्रीगणराज.　(आपाढ शु० १४-२७ जून.)

पे॥ छ० १५ मोहरम सन तिस्सा तिसैन.

विज्ञापना तागायत छ० १२ मोहरम. क्षेम असे. विशेष. छ० ११ रोजीं शिंदे यांजकडील पलटणें पठाणावर चालोन गेलीं पठाण व श्रीमंत हुशारीनें होते गोळागोळी जाहली. अलिजाबहादर याजकडील पलटणें नदीपार उतरोन पैलतीरास गेलीं नाहींत. पठाणांची फौजही अलीकडे उतरली नाहीं. बाजारी अफवा (आहे कीं,) अलिजाबहादर यांची रसद येत होती ती कांहीं पठाणानीं वळवून नेली. पलटणावर चालोन घेऊन दोन तोफाही पाडाव केल्या पठाणानीं ऐसें लोक बोलतात आज कांहीं तयारी नाहीं. × × × कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ४४७३　　श्रीगणराज.　(आपा० व० ९-७ जुलै.)

पे॥ छ० २९ मोहरम सन तिस्सा तिसैन. अधिक शु॥ १

अपत्यें विठोबानें दोनी कर जोडून सा॥ नमस्कार विज्ञापना. येथील क्षेम तागायत छ० २२ मोहरम यथास्थित असे विशेष. अलीकडे वडिलाकडून आठ रोज आशीर्वादपत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं याजकरिता काशी पवार वडिलाकडे रवाना केला आहे तर सविस्तर ल्याहावया आज्ञा केली पाहिजे इकडील वर्तमान तर छ० १२ मोहरमीं बुधवारीं पठाण व बक्षी याजकडील लोकानीं रात्रौ अलिजाबहादर याचे गोटावर बाण टाकिले त्याजवरून शिंदे याजकडील कपूर्नी तोफाची सरबत्ती चहू अंगानीं केली रात्रीचा विषय गोळा कांहीं पठाणाचे लोकास लागला नाहीं मानाजी फाकडे यांचा गोट भवानी पेठेंत नजीक आहे त्याजवर दोन गोळे पडिले त्याजमुळें दोन माणसें फाकड्याचीं ठार जालीं नतर सरकारच्या तोफा सुरू जाल्या मग शहराकडे गोळे यावयाचे राहिले त्याजपासोन रात्रौ पठाण दहापाच बाण टाकीत आहेत शिंदेही बाणाचे रोख पाहून जंबरा सुरू करितात या अन्वयें चालले आहे छ० १४ मोहरम भृगुवारीं श्रीमंतानीं वाड्यात स्वारीबरोबर जावयास (मला) बोलाऊ पाठविलें वाड्यात गेलों होतों. नव्या आरसे महालांत बैठक जाली दोनी श्रीमंतांजवळ पिंगळे, चक्रदेव,

---

१ पत्र विठ्ठलराव पांडुरंग पटवर्धन यांचें मिरजेस　२ तोफा

आबा काळे ऐसे होते'. प्रथम श्रीमतांनीं गोष्ट काढिली कीं, "हरिपंत याची कन्या कोणास दिली होती ?" तेव्हा मीं विनंति केली की, 'काकांचे ज्येष्ठ पुत्रास दिली होती त्याचा काळ जाहला' "बाबाची कन्या कोणास दिली?" 'चिंतामणराव आपा यास दिली ती गुदस्ता वारली.' "तिचें सार्थक तुम्हीच केलें कीं काय ?" त्यास 'मीं केलें नाहीं' "ठीक, त्यापक्षीं अधिकार तुम्हास." उपरांत "श्रीपतराव पटवर्धन याचें घर कोठें ?" त्यास 'मिरजेंत किल्ल्यातच आहे' "तुमचे चुलत बधु ?" म्हणोन, त्यास 'चुलतचुलत बधु' म्हणोन विनंती केली "चिंतामणराव याचें वय किती ? शरीर जाडेपणास कैसें ? गौरवर्ण ? मिशा किती मोठ्या ?" म्हणोन आज्ञा, त्यास 'वय स्वामीबरोबर गौरवर्ण सामान्य बराच आहे' "माझे इतका किंवा नारोपंत चक्रदेवाइतका?" ऐसी आज्ञा, त्यास चक्रदेवांनीं सांगितलें कीं, स्वामींपेक्षा गौरवर्ण अधिक लढवाई चांगले त्रिकाल स्नान घोड्यावरील लढाईत उत्तम ऐसें त्यांनीं सांगितलें "गंगाधरराव यांचें शरीर मोठ आहे एसऐकण्यात आहे गंगाधरराव यास पुत्र किती ? तुम्ही बधु किती जण ?" ऐसें विचारिलें त्यास 'वडिलास पुत्र चवघे जण, आम्ही उभयता,' म्हणोन सांगितलें चक्रदेवांनीं श्रीमंतास विनंती केली कीं, विठ्ठलराव यांचें कुटुंब व मातुश्री येथें आहेत त्यास खासे बोलले कीं "येथें मातुश्री आहेत ?" त्यास मी विनंती केली कीं, 'स्वामींचे पायाजवळ येथेंच वडील आहेत' ऐसें सांगितलें नंतर साहेबानींच गोष्ट काढिली कीं, "भाऊ शिपाई चांगले" त्याजवर प्रतिउत्तर आबा काळे यांनीं केलें कीं, भाऊंसारखा मर्द मनुष्य दृष्टीस पडावयाचा नाहीं. नंतर श्रीमंत बोलले कीं, "त्यांस जखम लागली आहे खड्यांचे स्वारीस अघाडीस होते. (लढाईचें) तोंड त्यांणीं लाविलें" ऐसें साहेब बोलले त्याजवर गोविंदराव पिंगळे (विनोदास ?) श्रीमंतांचे रुबरू बोलले कीं, उगीच पुढं दहा पांचां-निशीं गेले तिकडून पांच सात असामी आले म्हणोन मागें पळाले, तेव्हां जखम लागली त्याजवर श्रीमंत बोलले कीं, "भाऊसारखा शिपाई नाहीं गोपाळराव याचे पाठीमागें भाऊनीं शिपाईगिरीचें नांव राखिलें" म्हणोन त्याजवर विनंती केली कीं, 'शिपाई एसा नाहीं, आणि सरदार लोकांची

घसले आहेत येणेप्रमाणे बाजार अफवा आहे छ० १२ मोहरम. विदित होय. श्रीनें कृपा करावी मोठें संकट दिसत आहे. हे विज्ञापना.

नं. ४४७२　　श्रीगणराज. (आषाढ शु०१४–२७जून.)

पे॥ छ० १५ मोहरम सन तिस्सा तिसैन.

विज्ञापना. तागायत छ० १२ मोहरम. क्षेम असे. विशेष. छ० ११ रोजीं शिंदे याजकडील पलटणें पठाणावर चालोन गेलीं. पठाण व श्रीमंत हुशारीनें होते गोळागोळी जाहली. अलिजाबहाद्दर याजकडील पलटणें नदीपार उतरोन पैलतीरास गेलीं नाहींत पठाणांची फौजही अलीकडे उतरली नाहीं. बाजारी अफवा (आहे कीं,) अलिजाबहाद्दर याची रसद येत होती ती कांहीं पठाणानीं वळवून नेली पलटणावर चालोन घेऊन दोन तोफाही पाडाव केल्या पठाणानीं ऐसें लोक बोलतात. आज कांहीं तयारी नाहीं. ××× कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४४७३　　श्रीगणराज. (आषा० व० ९–७ जुलै)

पे॥ छ० २९ मोहरम सन तिस्सा तिसैन. अधिक शु॥ १

अपत्यें विठोबानें दोनी कर जोडून सा॥ नमस्कार विज्ञापना. येथील क्षेम तागायत छ० २२ मोहरम यथास्थित असे. विशेष. अलीकडे वडिलांकडून आठ रोज आशीर्वादपत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं याजकरितां काशी पवार वडिलांकडे रवाना केला आहे. तर सविस्तर त्याहातवा आज्ञा केली पाहिजे इकडील वर्तमान तर छ० १२ मोहरमीं बुधवारीं पठाण व बक्षी याजकडील लोकानीं रात्रौ अलिजाबहाद्दर याचे गोटावर बाण टाकिले. त्यावरून शिंदे यांजकडील कपूर्नी तोफाची सरबत्ती चहू आंगानीं केली

आबा काळे ऐसे होते. प्रथम श्रीमंतानीं गोष्ट काढिली कीं, "हरिपंत यांची कन्या कोणास दिली होती ?" तेव्हां मी विनंति केली कीं, 'काकांचे ज्येष्ठ पुत्रास दिली होती. त्याचा काळ जाहला.' "बाबांची कन्या कोणास दिली" 'चिंतामणराव आपा यास दिली. ती गुदस्तां वारली.' "तिचें सार्थक तुम्हीच केलें कीं काय ?" त्यास 'मीं केलें नाहीं.' "दीर, त्यापक्षीं अधिकार तुम्हांस." उपरांत "श्रीपतराव पटवर्धन याचें घर कोठें ?" त्यास 'मिरजेंत किल्ल्यातच आहे.' "तुमचे चुलत बंधु ?" म्हणोन, त्यास 'चुलतचुलत बंधु' म्हणोन विनंती केली. "चिंतामणराव याचें वय किती ? शरीर जाडेपणास कैसें ? गौरवर्ण ? मिशा किती मोठ्या ?" म्हणोन आज्ञा, त्यास 'वय स्वामीबरोबर. गौरवर्ण सामान्य बराच आहे.' "माझे इतका किंवा नारोपत चक्रदेवाइतका?" ऐसी आज्ञा, त्यास चक्रदेवानीं सांगितलें कीं, स्वामींपेक्षा गौरवर्ण अधिक. लढवाई चांगले निकाल स्नान. घोड्यावरील लढाईत उत्तम ऐसें त्यानीं सांगितलें "गंगाधरराव याचें शरीर मोठें आहे ऐसें ऐकण्यात आहे गंगाधरराव यास पुत्र किती ? तुम्ही बंधु किती जण ?" ऐसे विचारिलें. त्यास 'वडिलास पुत्र चवधे जण, आम्ही उभयतां,' म्हणोन सांगितलें चक्रदेवानीं श्रीमंतांस विनंती केली कीं, विठ्ठलराव याचें कुटुंब व मातुश्री येथें आहेत. त्यास खासे बोलले कीं "येथें मातुश्री आहेत ?" त्यास मी विनती केली कीं, 'स्वामींचे पायाजवळ येथेंच वडील आहेत.' ऐसें सांगितलें नंतर साहेबानींच गोष्ट काढिली कीं, "भाऊ शिपाई चांगले" त्याजवर प्रतिउत्तर आबा काळे यांनीं केलें कीं, भाऊंसारखा मर्द मनुष्य दृष्टीस पडावयाचा नाहीं. नंतर श्रीमंत बोलले कीं, "त्यास जखम लागली आहे. खड्र्यांचे स्वारीस अघाडीस होते. (लढाईचें) तोंड त्याणीं लाविलें." ऐसें साहेब बोलले. त्याजवर गोविंदराव पिंगळे (विनोदानें ?) श्रीमंतांचे रुबरू बोलले कीं, उगीच पुढें दहा पांचांनिशीं गेले तिकडून पांच सात असामी आले म्हणोन मागें पळाले, तेव्हां जखम लागली त्याजवर श्रीमंत बोलले कीं, "भाऊंसारखा शिपाई नाहीं. गोपाळराव याचे पाठीमागें भाऊनीं शिपाईगिरीचें नाव राखिलें" म्हणोन. त्याजवर विनंती केली कीं, 'शिपाई ऐसा नाहीं, आणि सरदार लोकांची

वरदळ सोसावयाजोगा तोंडा भाऊंस नाहीं.' ऐसें म्हणतांच साहेब बोलले, "गोष्ट खरी. शिपाई चांगले. मिरजकरांस, कुरुंदवाडकरांस, पन्हाळेकरांची मसलेत सांगत होते. त्यांचे हातून जाली नाहीं. यांचे घराण्यांत भाऊंसारखा शिपाई नाहीं." ऐसें भाषण साहेबानीं केलें. नंतर मला स्वारीबरोबर येण्याची आज्ञा जाली. श्री॥ राजश्री अमृतरावसाहेब यांजकडे स्वारी गेली. बरोबर जाऊन श्री॥ राजश्री रावसाहेब यांची भेट घेऊन चार घटका रात्रीस माघारें आलों. साहेबानीं आज्ञा केली कीं, "तासगांवास मिरजेस फासला किती ?" त्यास 'इकडील नऊ कोस आहे.' "भाऊंची व तुमची गांठ कधीं पडत होती? तुम्ही तासगांवास जात होतां कीं नाहीं ?" त्यानंतर मीं विनंती केली कीं, 'श्रीगणपतीचे उत्साहास जात होतों. वडीलही महिने दोन महिनेनीं मिरजेस येत होते. एखादे वेळेस आम्हींही वडिलांचे भेटीस जात होतों.' "तुम्हांस चुलते किती ? त्यांस अपत्यें काय ?" तदोत्तर श्रुत केलें कीं, 'वडील गोपाळराव. त्यांचे पोटीं एक कन्या. दुसरे वामनराव. त्यांस संतान दोन कन्या मात्र.' ऐसें निवेदन केलें. मग साहेब बोलले कीं, "वामनराव यांची कन्या आमचे रावसाहेबांस देणार ऐसा बेत होता." चक्रदेव बोलले कीं, पांडुरंगराव हैदरखानाचे लढाईंत जखमा लागोन पाडाव जाहले. हैदरखान चाकरीस रहा म्हणत असतां राहिले नाहींत. तिकडेसच काळ जाहला. ऐसें म्हणाले. उपरांत साहेब बोलिले कीं, "हें वृत्त आम्ही ऐकिलें आहे." छ० १५ मोहरम रविवारीं संकष्टचतुर्थीचे दिवशीं नदीपलीकडे दक्षिणतीरास श्री॥ राजश्री रावसाहेब यांचा मुक्काम होता. व बक्षी व पठाण वगैरे सुद्धां होते. तिकडून नदी उतरोन श्रीपर्वतीनजीक नदीकडील अंगें मुक्काम जाहला आहे. मागती परवां भृगुवारींही यजमानांचें बोलणें जालें. त्याची मागाहून विनंती लिहितों

गाव अगर्दी लुटणार साताऱ्याहून आणखी उपाध्येबोवा आज मदवारीं अठयाच्या मुक्कामास आले कारण सरकार येऊन पोंचावें, तूर्त हजार दोन हजार फौज पुढ रवाना करावी, या उद्देशें आले आहेत ”

न ४४७५　　श्रीगणराज　　(आषा व १२–१० जुलै)

चि॥ राजश्री रामचद्रपत आपा यासीं आशीर्वाद उपरी अधिकीकर मान्यांनीं म्हातारी बायकोचा पोर जिव मारिला त्याचे चौकशीबद्दल मान्यास पेसा केला होता त्यास तुमचे सागण्यावरून मनानिराळी दिली परतु अद्याप मान्ये येऊन जाबसाल जाहला नाहीं तरी मान्यास पाठवून द्याव म्हणजे चौघास सागान मनास आणविण्यास येईल रवाना छ० २५ मोहरम हे आशीर्वाद

उ० फौजेस निरोप जाल्यामुळ माने गावास गेले येथें हदीस पडते नाहींत सायकाळीं शोध घेऊन विनती सागून पाठवितों

न ४४७८　　श्री　　(आषाढ व० १३–११ जुलै)

पे॥ छ० २७ मोहरम तिस्सा तिसैन आषाढ

सेवेशीं येसाजी गोविद कृतानेक साष्टाग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २४ मोहरम मुकाम मालगाव वर्तमान यथास्थित असे विशेष छ० २२ मोहरमचें पत्र पाठविलें तें छ० २४ मिनहूस पावलें लिहिला मजकूर कळला शिलेदाराचे रोजमरेच्या याद्दी दोन पाठविल्या त्या पावल्या टकले मडळीचा ऐवज राजश्री बाळाजीपत याजवळ दिला म्हणोन लिहिलें त कळलें टकले व चोपडे रूपनवर याची रवानगी पेशजीच जाहली आहे त्याचें बुणगेंही बाळाजीपताबरोबर येईल येथें आम्हास छबिने वगैर चाकरी नहमी येत्ये टकले, चोपडे, रूपनवर हे श्रीमंताजवळ उतरत आहेत यास्तव त्यास आम्हाकडे छबिना वगैरे चाकरी करीत जाणें म्हणोन अलाहिदा पत्र मर्जीस आल्यास पाठवावयाची आज्ञा व्हावी निराळ तलाव्यास रास्ते याची फौज जाती त्याज बराबर आम्हाकडील दोनशें चारशें लोक कामकाजास पाठवीत असतात त्यास दोन चार दिवस निराळी चाकरी येती तेव्हा टकले व रूपनवर चोपडे यास आज्ञा जाहलियास पाठवीत जाऊ अगर राजश्री गणेश गोविद तेथन

१ माने शिलेदार यांनी खून केला सबब त्यांचें पारिपत्य करावें म्हणून गंगाधरराव याचा आग्रह माने हे पदरचे शिलेदार, सबब त्यांचा बचाव करावा हा राम चद्रपतआपाची खटपट (पहा न ४४७६ व ४४८०). २ पत्र बाळासाहेबांस लिहिलेस ३ परशुरामभाऊंजवळ

चालते जाहले असलियास तेच आठ दिवसांत येतील. गग पत्राचें कारण नाहीं. येथें श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांजवळ दीड हजारपर्यंत लोक जमले वरचेवर येतच आहेत. बोली होऊन गणती होत आहे. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४४७७ श्री. (अधिक श्रावण शु० ११-२३ जुलै.)

पै॥ छ० ९ सफर सन तिस्सा तिसैन अधिक श्रावणमास.

पै०॥ सेवेशीं विज्ञापना. पुण्याहून काल संध्याकाळीं माणूस आला. पत्रांतील मजकूर श्रीमंत राजश्री रावसाहेब फौजसुद्धां बक्षी व पठाणसह सिंहीगडानजीक वडगांवावर आहेत. श्रीमंत राजश्री मोरोबादादा अद्याप जुन्नरास आहेत. श्रीमंतांचें पत्र गेल्यावर येणार. श्रीमंत राजश्री नाना आले, ते गारदवेंडेअलीकडे पाटसास आले. स्वतंत्र नाहींत. शिंदे वानवडीवरच आहेत. तीन कंपू व दोन तीन हजार फौज आहे. तहाचें बोलणें लागलें आहे. परंतु बायांचें म्हणणें जे, "राजश्री बाळोबा यांस आणावें. त्यांचे विचारें तह व्हावा. ते सांगतील तें ऐकों," असें बोलणें लागलें आहे. बाळोबास आणावयास गेले म्हणतात, असें लिहिलें होतें. पुढें काय घडतें पहावें. आपणाकडे वर्तमान असेलच. त्यास आमच्या पत्रांत मोठेंमोठें असें लिहिलें होतें. आपणाकडे अधिकोत्तर असेल तें कळविलें पाहिजे. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांचा मुक्काम मालगांवास आहे कीं पुढें आला हें लिहावया आज्ञा झाली पाहिजे. राजश्री नाना यांस शिंदे याणीं आणविलें. त्यांच्या लागावर पठाण यांजकडील कांहीं फौज आडवी गेली आहे असें लिहिलें होतें. सेवेशीं श्रुत होय

होत आहे. महाराज यांची स्त्री करवीरांस एक देवाज्ञा झाली कालच वर्तमान आलें. याजमुळें आज मुक्काम आहे. पुढें जावयास सरदार कोणी पाय घेत नाहीं. सरनोबत यांस बरें वाटत नाहीं. दुसरा कोणी जात नाही. राजश्री नारायणराव घोरपडे यांस पाठवणार म्हणतात. करारात नाहीं. फौज रवाना करून खासा स्वारी बत्तीस शिराळ्यास माघारे येणार असा मनसबा होत आहे. कराडकरांकडून कारकून बोलण्यास आला आहे. बोलणें मिटत नाहीं. कराडासही कांहीं फौज जमली आहे. काय घडतें पहावें. कालेकर गावचीं घरें वाचवावयाकरिता पंधरा हजार रुपये देतों म्हणोन बोलतात. बोलणें लागलें आहे. याप्रमाणें वर्तमान आहे. पुढें काय घडतें पहावें. आपणाकडील-ही वर्तमान आलेंच असेल. देशमुखीविशींचा मजकूर राजश्री दादबानीं लिहिला आहे. राजश्री नारोपंत चक्रदेव याचे वियमानें बोलणें करून ठरावांत आणिलें आहे. मागाहून सरकारचें पत्र घेऊन पाठवितों असें लिहिलें आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४४७९   श्रीगणराज.   (अधिक श्रावण शु० १३–२५ जुलै.)

चिरंजीव राजश्री रामचंद्रपंत आपा यांसी आशीर्वाद उपरी. आंबळीकर बायको जिचें पोर माने यानीं मारलें, तिची समजूत काढली पाहिजे. अंतर याजकडून पडलें हें आपल्या म्हणण्यांत आहेच त्यास एकुलतें एक पोर मारलें गेलें, तेव्हा कांहीं त्यानीं आपले इनामपैकीं शेतमात तिजला द्यावें लागेल. सरकारचे गुन्हेगारीची वाट जाहली पाहिजे. समजूत कोणे तऱ्हेनें करावयाची त्यासीं बोलोन ठरावांत आणोन कळवावें. छ ११ सफर हे आशीर्वाद.

उ० धर्माजी माने यांचे घरीं गोष्ट घडली त्यास इनाम नाहीं म्हातारी-ची तोड नक्तीवरच काढावयास आज्ञा व्हावी सरकाराविशींचा मजकूर तर माने बहुत दिवसांचे सेवेनी. सेवा चाकरीवर खर्च होतील

नं ४४८०   श्रीगणराज.   (अधिक श्रावण व० ३–३० जुलै)

चिरंजीव राजश्री रामचंद्रपंत आपा यासी आशीर्वाद उपरी आंबळी-कर मान्यांचा मजकूर तुम्हीं लिहिला होता ++ चें मूल तर म्हातारीचें यानीं मारलें खरें. "गुन्हेगारी माफ करावी, खुनाचा जावसाल नक्तीवर ठरवावें. मान्यांस कांहीं इनाम जमीन नाहीं" म्हणोन लिहिलें, त्यास खुनाचे साडे तीनशें रुपये यावे ही चालच आहे. त्याप्रमाणें तोड करावी म्हातारीचा मूल एकच नाहक मारला गेला गुन्हेगारी घेतल्याशिवाय पुढें मागें दहशत बसणार नाहीं. गुन्हेगारीचें ठरावें मान्यांचें म्हणणें समक्ष जालें जे, 'आम्हांकडे अंतर पोर

मारल्याचें नाहीं चौकशी करावी' असें बोलत होते त्याचे सामिलातींत आणखी असाम्या आहेत असें ऐकण्यात आहे चौकशी मान्याचे मतें करावी असें असल्यास ते ही + + अतर मान्याकडे चौकशीमुळ लागले तर जाब-साल विचाराबयास येईल या मलईत जे आहेत त्यासुद्धा गुन्हेगारीचा ठराव व्हावा छ० १६ सफर. हे आशीर्वाद

उ० मी तिसरे प्रहरीं येतों

न. ४४८१　　(अधिक श्रावण व० ५–२ आगष्ट)

छ० १९ सफर सन तिस्सा तिसैन अधिक श्रावण.

सेवेशीं विज्ञापना श्रीमत राजश्री पत प्रतिनिधि यांस पथकसुद्धा सरकारचा निरोप जाला. पुण्याहून निघाले पाच चार रोजानीं कराडास येणार. श्रीमंत मातुश्रीनीं कराडास खुशालीच्या तोफा करविल्या सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ४४८२　　श्री　　(श्रावण शु० ६–१७ आगष्ट.)

पै॥ छ०५ रबिलावल सन तिस्सा तिसैन श्रावण

सेवेशीं विज्ञापना श्रीमंत महाराज राजश्री छत्रपति यांची स्वारी टेंभ्यास असता नागपंचमीच्या सणाकरिता करवीराहून कन्या उभयतां लष्करास आणविल्या. पर्जन्य बहुत याजकरितां महाराजांची स्वारी शिराळेच्या ठाण्यात वाडा आहे तेथें रहावयास जाव या बेतान काल गुरुवारीं पचमीचे दिवशीं प्रहर दहा घटका दिवसास स्वारी ठाण्यात जावयास निघाली बरोबर खासबारदार व भालेबारदार मडळी वीसपचवीसपर्यंत होती आणखी मागून लोक वरचेवर जातच होते राजश्री बळवतराव घोरपडे, कापसीकर सेनापती

यांणीं जमातदार यास मिठी घालून खालीं पाडून वर आपणही पडले. यांत आणखी जमादार याचे हलके दोन तीन वार हातावर लागले. इतक्यांत खासबारदारांची मिठी पडली. इटेकरी स्वारीबरोबरचा होता त्याचा हात एक अगदीं उडाला तो जमादार याचे वारानें उडाला. जमादार यास तोडला. दहा वीस वार गुलाबखानावर जाले. त्या गडबडींत आणखी घोरपडे यांस उजव्या पायावर टाचेच्या वरता वार लागला. ती जखम भारी आहे. जमातदार महरदीडप्रहरपर्यंत जीव मात्र होता. जाग्यावरच पडला होता. नंतर त्याचे गिरदराची जप्ती करविली तों लोक काहीं पळोन गेले. पांच चार असामी सापडले ते पहाऱ्यात ठेविले. निशाण वगैरे चीजवस्त जप्त केली. जमातदार मेल्यावर महारास सांगोन ओढून टाकिला. याप्रमाणें वर्तमान जाहलें नंतर स्वारी वाड्यात गेल्यावर खैर जाहल्याची खुशाली पाच तोफा करविल्या वरकड जमातदार व शिलेदार मंडळी यांणीं महाराजाचे मुजऱ्यास जाऊन आपले योग्यतेनुसार सनका खैर जाहल्याचा दोन चार दहा पाच रुपये याप्रमाणें जाहलें. दगाच झाला होता, परंतु ईश्वरें मोठी खैर केली सेवेशीं कळावेंकरिता लिहिलें आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. बळवंतराव घोरपडे यास एक गांव द्यावयाची परवानगी झाली आहे हे विज्ञापना

नं. ४४८३ श्री. (श्रावण शु० ५–१८ आगष्ट.)

छ० १० रबिलावल सन तिसा तिसैन श्रावण.

श्रीमंत राजश्री बाळासाहेब स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती सेवक देवजी कृष्ण देशपांडे. कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ५ रबिलावलपर्यंत स्वामींचे कृपें यथास्थित असे. यानंतर इकडील वर्तमान तर सावनुरीं राजश्री धोंडोपंतदादा गोखले आहेत. बाहेर राजश्री आपा राजाज्ञा आहेत दाणे वगैरे शहरात जाऊ देत नाहींत याजकरितां सावनुरीं गोखले यांणीं पट्टी पळणी इत्यादि बहुत उपद्रव केले आहेत. हजरतपन्हा नबाब खैरामिय्यासाहेब यांणीं पेटकटारी फैरतेसमयीं (कट्यार) काढून घेतली बेअब्रु केली. परतु त्यांजकडे ऐवज खर्चास प्राप्त झाला नाहीं गोखले यांस व त्यांचे पुतण्यास जखमा लागल्या आहेत मागें लढाई जाली हें वर्तमान सेवेशीं विनंती लिहिलेंच आहे. कित्तूरकर देसाईकडे करवीरचे हुजरे "फौजसुद्धा करवीरास खुद्द येणें" म्हणोन आले आहेत. देसाई बाहेर निघत नाहीं राजाज्ञाकडे कित्तूरकराचे राऊत व जमाव आहे त्यापैकीं जखमी

गांवगन्ना आले. सेवेसीं आढळलें वर्तमान विनंती [1]लिहिलें आहे. श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४४८४ श्री. (श्रावण शु० ७-१८ आगष्ट.)

छ० ५ रबिलावल. सन तिस्सा तिसैन. श्रावण.

पु॥ विनंती सेवेशीं देवजी कृष्ण देशपांडे. कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ऐसी जे. राजश्री धोंडोपंतदादा गोखले यांची व राजश्री आपा राजाज्ञा यांची लढाई झाली. गोखले यांचे पुतण्यास जखमा लागल्या आहेत. समानपक्ष युद्ध जाहलें म्हणोन वर्तमान आलें आहे. होंगलास राजश्री सरदेसाईस फौज जमावसुद्धां येणेंविशीं स्वार व कारकून राजाज्ञाकडील आले आहेत. कुंदगोळें कारडगीचे आसपास लढाई झाली. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. जखमा कोण लागल्या म्हणतात, कोण नाहीं म्हणतात. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ४४८५ श्रीगजानन. (श्रावण शु० १२-२३ आग.)

वै॥ छ० १५ रबिलावल. सन तिस्सा तिसैन. श्रावण.

श्रियासह चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसीं प्रती विनायक भास्कर व हरी भास्कर. अनेक आशीर्वाद. उपरी येथील कुशल तागायत छ १० रबिलावलपावेतों वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. इकडील वर्तमान तर गेंडाहून श्रीमंत महाराज आईसाहेब सालीं बोलावयास येणार. नंतर राजश्री माधवराव रास्ते यांणीं जावें, उभयतांचें बालणें झाल्यानंतर गडावर लोक घ्यावे, असें होतें. तितक्यांत आईसाहेबांस चार दिवसांचा गुंता पडला यास्तव तूर्त राहिलें. मंगळवारीं येणार असें आहे. आल्यानंतर काय होईल तो समाचार मागाहून लिहून पाठवितों. चिरंजीव राजश्री रामचंद्रपंत आपा काल आले. तीं॥ राजश्री भाऊ साहेबांच्या भेटी जाहल्या. अशीच आपली व तीर्थस्वरूपांची भेट होईल तो सुदिवस! बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद

नं. ४४८६ श्रीगणराज (२७ आगस्ट.)

छ० १८ रबिलावल सन तिस्सा तिसैन श्रावण मास.

चिरंजीव राजश्री बाळासाहेब यांसीं प्रती विनायक भास्कर व हरी भास्कर. आशीर्वाद उपरी. येथील कुशल तागायत श्रावण वद्य प्रतिपदा मुक्काम सातारा येथें सुखरूप असों. विशेष. शनिवारीं कूच करून किल्ल्याचे पूर्वेस एक कोसावर माहवलीचे वाटेस मुक्काम झाला आहे. तिकडे यावयाची मसलत

[1] सातार्‍याच्या किल्ल्यावरून.

दिसत आहे. पुण्याकडील वर्तमान तरी दुर्जोन यास शिंदे यानीं चवकीत ठेविला व लेखक यासही फिरून बंदोबस्त केला असें बाजार बोलणें आहे परंतु खरेंच आहे दक्षिणेचें वर्तमान ऐकणोंन आलेंच असेल श्रीमतानीं शहरांतील सर्वास निरोप दिला हेंही वर्तमान आहे किल्लेचा बंदोबस्त करून येणें होईल बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशिर्वाद

नं ४४८७　　　(श्रावण व० २—२८ आगष्ट)

व्यंकटराव भास्कर याचें नरगुंदाहून मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र छ० १५ रबिलावलचें—

" गोखले याच्या जखमा हातावरील वगैरे ब-या जाल्या तोंडावरील मात्र अद्याप ओली आहे आणखी आठ पधरा रोजानीं नि शेष ब-या होतील. नित्य शुज होतच आहे आतही दम चांगला आ आतील तलावा अर्धकोशपर्यंत येत आहे तलावस उभयपक्षा गाउ पडते कोणीही हटत नाहीं याप्रमाणें वर्तमान आलें तें विदित व्हावें म्हणून लिहिलें आहे राजाज्ञा कारकुनीयरच आहेत "

न ४४८८　　　श्री　　　(श्रावण व० २—२८ आगष्ट)

पौ छं० २० रबिलावल तिसा तिसैन श्रावण

सेवेशीं बालकृष्ण हरी कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनती विज्ञापना तागायत छ० १५ रबिलावल मुक्काम लष्कर नजीक सातारा वर्तमान स्वामींच्या कृपेकडून यथास्थित असे विशेष स्वामीनीं कृपा करून पत्र पाठविलें तेथें 'वर्तमान लिहीत जाणें' म्हणोन आज्ञा, त्यास साताऱ्याची पेठ हल्ला करून घेतल्याचें वर्तमान पेशजी सेवेशीं लिहिलेंच आहे त्यावर श्रीमंत राजश्री बाबासाहेब फौजसह सडे स्वारीस कोयनेपावेतों गेले होते ते आठवे दिवशीं माघारे आले गावगन्नाचे लोक काहीं राजश्रींकड होते त्याचे पत्ते लावून चाळीस पन्नास पावेतों घोडीं पागेस आणिलीं साताऱ्याचे पेठेंत नाकेबंदी केलीच होती, व वरील चौरण्यासही येत होते परंतु बोलणें नित्य नवें पडू लागलें, याजकरितां मध्यें दोन दिवस निटण्यात येऊन किल्ल्याभोंवत्याही चौक्या दिल्या वर जाणार येणार अगदीं बंद केल्यानंतर मागती बोलणं लागोन ठरण्यात आलें जे, वर शिबंदीचे लोक आहेत त्यांपैकीं दोनदोनशें लोक उतरून यावे त्याचे हिशेब करून रास्ते याणीं ऐवज द्यावा इकडन ऐवज पावला असता बदल गोष्ट सांगितल्यास ऐवज माघारा घ्यावा येविशीं परस्परें खातरजमा होऊन दोनशें लोक खालीं उतरले. त्याचा हिशेब करून ऐवज देऊन

हत्यारेंसुद्धां लाऊन दिले. आज आणीक दोनशें लोक उतरावे असें आहे. याप्रमाणें सारे लोक उतरावे असें ठरलें आहे; शेवटास जातें किंवा आणीक बदलतात हें पहावें. दोन दिवसांत उरकल्यास उत्तम. नाहीं तर दोन हजार गारद व पांचशें स्वार (येथें) ठेऊन रास्तेसुद्धां कृष्णाउत्तरतीरास यावें याप्रमाणें ठरलें आहे. शिंयाकडील दुर्जन म्हणून कपूचा सरदार होता त्यास मुकेरीच्या लेकानें धरला. श्रीमंतानीं शहरांतील लोकांस निघोन जाणें म्हणोन दौंडी फिरविली. याप्रमाणें वर्तमान आहे. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब गणेश चतुर्थीच्या सुमारें तासगांव मिरजेच्या लगत्यास येणार. येतां येतां रहिमतपुरीं व घाटेगांवांत ठाणें घालावें असें (ठरलें) आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

त्याजवरून सेवेशी विनंती लिहिली आहे. तूर्त पन्नास स्वार गांवांत आठ दिवस येथील गाडदी येईपर्यंत ठेवितों. श्रीमंत महाराज सातारकर किल्ल्यावरून काल खालीं येणार होते ते आले असल्यास श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब दर्शनास जाणार होते. आलेनंतर तेथून कूच करून दरमजल मिरजेसच येणार सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४४९० श्री. (श्रावण व० १०–५ सप्टें)

पै॥ छ० २४ रबिलावल. सन तिस्सा तिसैन. श्रावण.

सेवेशीं गणेश गोविंद. कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान तागायत छ० २३ रबिलावल मुक्काम नजीक पुसेसावळी येथें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. रहिमतपूरचें ठाणें घालावयाकरिता श्रीमंत राजश्री दाजीसाहेब आले होते आमची फौज आली होती. परवा प्रात:काळापासून तीन प्रहर पर्यंत ठाण्यात आरब होते त्यांनीं गोळी वाजविली. नंतर ब्रोटणें लाऊन इकडील आले होते त्यांचे विचमार्ने उतरले ठाणें घमलें. गोचें वसलें तेव्हां पेठ लुटली गेली. काहीं घरें जळालीं हे सविस्तर काल सेवेशीं लिहून पाठविलें आहे. ठाणें राजश्री जनार्दनपंत लागू[1] यांचें स्वाधीन केलें ठाणें राखलें पाहिजे यास्तव तूर्त दोनशे स्वार सरंजामी राजश्री भास्करपंत निसबत आपा बळवंत मंगळवेढेकर यांस बरोबर देऊन ठेविले तेथून गाडदी आल्यानंतर स्वार मिरजेस येतील. स्वार ठेवावयाविशीं श्रीमंताची आज्ञा झाली त्याजवरून ठेविले. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब याचा मुक्काम माहुली नजीक होता तेथून काल कूच होऊन येथोन कोसावर उतरले. आज तेथून कूच होऊन येथें आले. मद्वारीं मिरजेस येतील असें दिसतें उद्ईक कोणत्या सुमारें मुक्काम होतो तें समजल्यावर लिहून पाठवितों विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४४९१ श्री (श्रावण व० १०–५ सप्टें)

छ० २५ रबिलावल तिस्सा तिसैन श्रावण.

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं. अपत्यें समान जनार्दन रघुनाथ. दोनी कर जोडून शिरसा॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २३ रबिलावल पावेतों मुक्काम रहिमतपूर. वडिलांचे आशीर्वादें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष काल छ० २२ रोज श्रावण वद्य ९ भौमवारीं येथें ठाणें घडलें. सोमवारीं आइन लोकसुद्धा दाजीसाहेब गेले. मारागिरी परस्परें फार जाली.

[1] लागू.

जायां जखमी वीस पंचवीसपर्यंत जाहले. ठार पांच सात व जखमी दहा पंधरा याप्रमाणें जाले. गांवाचे सरावींत बाकी राहिली नाहीं. लुटून अगदीं फस्त जाहला. व घरें कुसवाशेजारचीं दहा बारा जळालीं. सरावींत कांहीं बाकी राहिली नाहीं. व शिवार लष्करचे मुक्कामामुळें झाडून गेला व घरेंही मोडून नेलीं. वडिलांचे आज्ञेप्रमाणें शंभर माणूस येथें ठेविलें आहे. व राजश्री आपाजी गोविंद यांजकडील स्वार दोनशें ठेवावयाविशीं सरकारची आज्ञा जाहली. व मिरजेहून दोनशें गाड्दी आणविले आहेत ते येतील म्हणोन वडिलानीं सांगितलें. त्याप्रमाणें दोनशें गाड्दी रोजमरा देऊन पाठवावयाविशीं आज्ञा जाहली पाहिजे. गांवची खराबी जाहली तत्रापि आंतील गृहस्थ पांडुरंगपंत कौल घेऊन जमात सुद्धां निघोन गेला त्याजमुळें गांवांत दहशत भारी. त्याची या प्रांतीं सर्वांस दहशत भारी. त्यांतील माहितगिरी सर्वांनीं समक्ष भाऊसाहेबांस निवेदन केली- परंतु धरिला नाहीं. त्यास येथें गांव भरोन रहावयाची निभावणी होणें कठीण आहे. तूर्त पदरचा खर्च चालवून ठाणें राखावें असा मजकूर आहे. आकारापेक्षां खर्च भारी दिसतो. पेठेचा गांव लुटला गेला व घरें जळालीं त्यामुळें कांहीं शोभा राहिली नाहीं. पुढें जसी आज्ञा येईल त्याप्रमाणें वर्तणूक करीन. सर्वप्रकारें अभिमान वडिलांस आहे. सविस्तरें माझा मजकूर वडिलांचे ध्यानांत आहे. सूचनार्थ विनंती लिहिली आहे. दारूगोळी सुद्धां खर्चाची बेगमी करून गाड्दी दोनशें सत्वर रवाना जाहले पाहिजेत. तूर्त येथें कर्ज घेऊन शिबंदीखर्च चालवूं म्हटलियास कठीण आहे. कर्ज मिळा-

शेलार	मयाळ	द्विवे
येमगर.	कोपनवर	मान्ये
मद्ने.	चोळेकर	सरक.
बागमोडे	शेंडगे	रूपनवर
काटे	सलगर	कोकरे
मिसे.	भारकडे	मिसाळ
हजारे	शेळके	टुं
हळनवर	होट	कोकाटे
लोखंडे	मादरे.	धामटे
कापसे	धायगुडे	पारध्ये

नं. ४४९३ श्रीगणपति (श्रावण व० ११–६ सप्टें)

पै॥ छ० २६ रबिलावल तिस्सा तिसैन श्रावण

अर्वत्ये रामचंद्रानें दोनी कर जोडून शिर सा॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २४ रबिलावलपावेतों वडिलांचे आशीर्वादें मुक्काम लष्कर नजीक उचेठाण येथें सुखरूप असों विशेष मिरजेंत माझी राहुटी व चांदणी आहे, त्यास वडिलीं उंट दोन देऊन मायणी इकडच्या सुमार रवाना करून द्यावयास आज्ञा केली पाहिजे राहुटी चांदणी लष्करांत पोचल्यानंतर उंटें मागारीं पाठवितों छ० २५ रबिलावलीं कळंबीचे मुक्कामाहून वडील सडे होऊन तासगांवास जावयास निघणार प्रतिपदा मंगळवारीं येऊन पोंचतील आम्ही कुणगें फौज सुद्धा मायणीचे सुमारें येतों वडिलांची व आपली भेट जाहलियानंतर मसलत ठरेल त्याप्रमाणें पुढें कर्तव्यता (मला) विदित व्हावयाकरितां विनंती लिहिली आहे राहुटीवांचून फार खोटंबा आहे तर सारख्याची राहुटी चांदणी सावधानदार आहे ती लौकर आली पाहिजे ती॥ मातुश्री बयाबाईसाहेबी मी इकडे आल्याचें सांगावें चि॥ राजश्री बाबा बापू स्वारीबरोबर आहेत चि॥ दाजी फौजसुद्धां पुढें आहेत हरबा आपा त्याबरोबर आहेत वडील भाद्रपद शु॥ १ भौमवारीं प्रातःकाळीं श्रींचे दर्शनास तासगांवास येतात कळावें विदित होय हे विज्ञापना

नं. ४४९४ श्री (श्रावण व० १३–८ सप्टें)

पै॥ छ० २६ रबिलावल सन तिस्सा तिसैन श्रावण

सेवेशीं गणेश गोविंद कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत

---

१ पत्र माधवरावसाहेबांस मिरजेत २ धायगुडे

छ० २६ रबिलावल मुक्काम बेलवडें येथें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष स्वामींनीं छ० २२ रबिलावलचें पत्र गोविंदा जासुदासमागमें पाठविलें तें काल पावलें. रहिमतपुरास ठाणें बसल्याचें व तेथें स्वार ठेविले हें सविस्तर सांडणी स्वाराबरोबर मजकूर लिहून पाठविलाच आहे. व काल जासुदाबरोबर पत्र लिहून दिलें. इतक्यांत जासूद आला तींच पत्रें हल्लीं पाठविलीं आहेत त्याजवरून सविस्तर विदित होईल. श्री॥ राजश्री रामचंद्रपंत आपा व दाजीसाहेब व व हरबा घायगुडे यांस फौज देऊन जत करजगी विजापूर तिकोटेंकडे पाठविलें श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांजवळ आमची फौज व त्याजकडील दोनतीनशें स्वार मात्र तूर्त आहेत. आज येथून कूच होऊन रामापूरचे सुमारें जाणार. प्रतिपदेस तासगांवास स्वारी जाणार. स्वामींची स्वारी प्रतिपदेस अथवा द्वितीयेस तासगांवास येईलच सातान्याचें वर्तमान पाच असामी वर गेल्याचें श्रीमंतांनीं लिहिलेंच होतें. महाराज खासा खालीं येणार होते येऊन बोलणें होऊन मग वर लोक जावयाचे होते. वर्तमान आल्यावर सेवेशी लिहून पाठवितों. किल्यावर तीनशें लोक रास्त्यांकडील गेले. दरवाजा रास्त्याचे स्वाधीन जाहल्याचीं पत्रें आलीं सेवेशीं श्रुत होय

व॥ ३० इंदुवारपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. वडिलीं आशीर्वादपत्र पाठविलें तें पावलें. दक्षिणावर्ती शंखाचा मजकूर कळला. वडिलांची स्वारी उदईक श्रींचे दर्शनास तासगांवास जाणार. उत्सव झालेवर मिरजेस येतील. आपली वडिलांची भेट-तासगांवीं किंवा मिरजेस होईल ते आज्ञा व्हावी. पुढें मसलतीचा बोल आपले विचारें ठरणार ऐसें आहे. मी आम्ह दिवाळी परगणे माईणी येथें आलों. उदईक मुक्काम करितों. पुढें घांटाखालीं जाणेंविशीं आज्ञा झाली, त्यास बरडोलचे रोखें जावें किंवा प्रतिनिधींच्या तालुक्यांत व्हावें ते आज्ञा येईल तसें करीन. सदैव आशीर्वादपत्रीं सांभाळावें. वडिलांचे दर्शनाचे दिवशीं मोठाच उत्साव होईल. ईश्वरें हे दिवस दाखविले. पुढें परिणाम त्याजकडेच आहे. मसलत कशी ठरली ते आज्ञा व्हावी. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४४९७ श्री. (भाद्र० शु० १–११ सप्तंबर.)

पो॥ छ० २ रबिलाखर. सन तिस्सा तिसेन. भाद्रपद.

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें समान जनार्दन रघुनाथ. करद्वय जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २९ रबिलावल मुक्काम कसबे रहिमतपूर वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री मानाजी फाकडे यांचीं पत्रें बायांकडे रहिमतपुराविशीं आलीं आहेत व राजश्री नारायणराव बक्षी यांजकडेही त्यांनीं बोलणें लाविलें आहे कीं, फौज पाठवून रहिमतपूर घेऊन द्यावें. आपणही पुण्याहून निघोन बायांकडे येणार अशी बातमी दाट आली आहे. आम्हींही माणसें बातमीस पाठविलीं आहेत. बातमी आली म्हणजे लेहून पाठवितों. शिंयाकडून कांहीं घालमेल करवितील याजकरितां नारायणराव बक्षी यांचे नांवें पत्र पाठवून द्यावें म्हणजे मशारनिल्हेस मविद करितों. बक्षीस पत्र पाठविलें म्हणजे ते बायांचे लष्करांत लिहून पाठवून बंदोबस्त करितील. सरकारांत पुणियास लिहून मानाजी फाकडे यांस रहिमतपुरास परस्पर उपद्रव करूं नये म्हणोन निक्षून ताकीद करविली पाहिजे. सूचनार्थ विनंती लिहिली आहे. गांवची खराबी फार झाली. पेठकरी उदमी परगंदा आहेत त्यांचे समजुतीस गांवकरी पाठविले आहेत. समजूत करून आणवितों. खराबी घर जळालीं त्यामुळें फार जाहली. सोईसोईनें जमा करितों. दोनशें गाद्दी पाठवावयाविशीं पेशजी विनंती लिहिलीच आहे त्याप्रमाणें सत्वर दोनशें गाद्दी पाठवावयाविशीं आज्ञा झाली पाहिजे. सातारा लुटिला व रहिमतपूर लुटलें त्यामुळें दारू करावयाचें सामान व गोळी अगदीं मिळत नाहीं. पुसे-

सावळीसही शोध घेतला. तेथेंही मिळत नाहीं. यास्तव सरकारांतून दारू वजन पक्के एक मण व शिसें अदमण पाठवावयाविशीं आज्ञा झाली पाहिजे. सरकारचे गाडद्दी आले म्हणजे स्थळास भरंवसा येतो. याजकरितां सत्वर एकमहा रोजमरा देववून पाठविले पाहिजेत. तूर्त या-समयीं खर्चास येथें मिळत नाहीं म्हणून विनंती लिहिली आहे. एक रोजमरा द्यावयास आज्ञा होऊन दोनशें असामी लवकर पाठविले पाहिजेत. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४४९८ श्री (भाद्र० शु० १-११ सप्टे.)

पै॥ छ० २ रबिलाखर सन तिस्सा तिसैन भाद्रपद.

सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री व्यंकटराव नरगुंदकर यांणीं श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांजकडे पत्रें व वस्त्रें देऊन राजश्री तिमाजीपंत म्हणोन कारकून रवाना केला तो मार्गीं येतांना वस्तीस यादवाडांत राहिला. तेथील गावले-दारानें कारकुनाची जप्ती करून सणगें वगैरे चीजवस्त व घोडीं दोन जप्त करून कारकुनास कैदेंत ठेविला. तो कारकून व सणगें व घोडींसुद्धां काल इंदुवारीं करवीरास आला. सणगें सातआठशें रुपयेचीं आहेत व घोडीं दोन मिळोन दोन तीनशें रुपयेचीं आहेत. येथें आल्यावरही कारकून नजरेंत आहे. व बागलकोटकर सावकार यांणीं शहापुराहून पोवळीं आठ मण व नक्त वगैरे जिन्नस मिळोन चोवीस हजारांचा व शिवाय पोवळीं होतीं तीं यादवाडांत सावकार लुटिला त्याजवळ जिन्नसांची याद सात हजारांची करून घेतली. पैकीं दरबारखर्च कांहीं कांहीं जिन्नस तजावजा करून थोडेंबहुत देऊन पावती घेतली. त्यापैकीं पोवळीं वगैरे जिन्नस करवीरास आला. काल इंदुवारीं

८१८	सेगा गोवान्या	१५	कोथिंबीर पुले.
८२०९		१०	काळे भोपळे
		४१०	

येणेंप्रमाणें जिन्नस पावला. रवाना छ० १ रबिलाखर बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

नं. ४५०० श्रीगणपति (भाद्र० शु० ४–१३ सप्टें.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसी प्रती परशुराम रामचंद्र. आशीर्वाद उपरी येथील कुशल तागायत छ० २ रबिलाखरपावेतों यथास्थित असे. विशेष. श्रीची पालखी हस्तिदंती पेशजी करविली होती ती सामानसुद्धां हल्लीं मानाजी सुरन्याबरोबर पाठविल्याप्रमाणें पावली. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

नं. ४५०१ श्रीगणपति. (भाद्र० शु० २–१२ सप्टें.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसी प्रती परशुराम रामचंद्र आशीर्वाद उपरी. येथील कुशल तागायत छ० १ रबिलाखर पावेतों उत्तम असे. विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. श्रीच्या उत्सावाकरिता भाजी हरजिन्नस वजनी पक्के सतरा शेर व पुले सुमारी एकशेंएकसष्ट येणेंप्रमाणें पाठविली ते पावली. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

पे॥ छ० २ रबिलाखर सन तिस्सा तिसैन. भाद्रपद मास.

न ४५०२ श्री (भाद्र ० शु ० ५–१४ सप्टें.)

पे ॥ छ० ४ रबिलाखर. सन तिस्सा तिसैन.

'सेवेसीं विज्ञापना कऱ्हाडकर व रास्ते यांची फौज व पायदळ मिळोन

पचवीस तीस प्यादे निलजींच्या बदोबस्ताकरिता रवाना जाले. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ४५०३ श्री. (भाद्र० शु० ६-१५ सप्टें.)

छ० ८ रबिलाखर भाद्रपदमास तिस्सा तिसेन.

तीर्थस्वरूपराजश्री बाळासाहेब वडिलाचे सेवेशीं.

अपत्यें समान जनार्दन रघुनाथ. करद्वय जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ४ रबिलाखर मुक्काम करवे रहिमतपूर वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री आपाजी गोविंद याणी कसबे मजकुरास स्वार ठविल आहेत बीतपशील —

५० म्हैसाळकर शिंदे.
५० मळणगावकर शिंदे.
२५ कवठेकर शिंद.
१० कुमठेकर घाटगे
१० ढुबल
१५ गायकवाड
१५ पागा मगळवेढेकर
२५ तुकोजी घोरपडे देशिंगकर
२००

येणे प्रमाणे नेमणूक करून स्वार ठेविले त्यापैकीं यथें निम्मेहीं चाकरीस नाहीत खर्चास आम्हापाशीं नाहीं म्हणोन काल स्वार उठोन मिरजेस येत होते. सरजामी लोक याणी आपले गावाहून खर्चास आणाव तें न करिता तटा करून जाऊ लागले त्याजवरून पन्नास पाऊणशें रुपये आम्हीं खर्चास देऊन राहून घेतले आहेत पुढ आज्ञा येईल त्या प्रमाणें वर्तणूक करू स्वारासही खर्चास आणवून राहणेविशीं आज्ञा झाली पाहिजे मगळवेढेकर याची पागा व घाटगे कुमठेकर व मळणगावकर शिंदे यास सरकारातून रोजमरा पावतो. त्याचें बोलणें पौर्णिमेपर्यंत बेजमी आहे पुढें नाहीं खर्चास आल्यास राहू नाहीं तर राहणार नाहीं त्यास येथे रोजमरे याची सोई नाहीं. गावात उद्‌मी नाहीं व हगामाचे दिवस नव्हेत याजकरिता तुर्त सरकारातून बेजमी खर्चाची झाली पाहिजे पुढ आज्ञेप्रमाणें खर्चाची सोई येथे करीन आज्ञेप्रमाणें येथील बंदोबस्त करितो. सेवेशी श्रुत होय हे विज्ञापना

नं. ४५०४ श्री. (भाद्र० शु० ६–१५ सप्टें.)

पै॥ छ० ५ रबिलाखर सन तिस्सा तिसैन भाद्रपद्मास.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री गंगाधरराव स्वामींचे सेवेसीं.

पोष्य नारायणराव व्यंकटेश. साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशल तागायत. छ० ४ रबिलाखर मंदवार संध्याकाळ वर्तमान यथास्थित जाणोन स्वकीय कुशल लेखन करावें. विशेष. आतांच करवीराहून बातमीचें पत्र येथें आलें. शिराळ्यास कराडकर व रास्ते याची फौज येऊन गाव लूटून घर जाळलीं. हें वर्तमान येताच हुजूरची स्वारी काल निघोन शिराळ्याकडे जावयास पचगंगा पार झाले आज सातव्याचे मुक्कामास गेले. फौज पाचशें स्वार व कांहीं प्यादे सामत्रारदार आहेत. वरकड फौज सरनोबत वगैरे नेजेकडे गेले आहेत. याप्रमाणें वर्तमान आलें तें आपणास कळावयाकरिता लिहिलें आहे. आपली बातमी आलीच असेल. तासगावासही येथून राजश्री दादास लिहिलें आहे. ते राजश्री भाऊसाहेबास सांगतील बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विनंती

नं. ४५०५ श्री. (भाद्र० शु० ६–१५ सप्टें)

सेवेशीं विज्ञापना शिराळ्याचें वर्तमान आलेवर श्री ॥ महाराज राजश्री छत्रपति याची स्वारी निघावयाचा बेत जाला. आज भृगुवारीं दोन प्रहरा करवीरानजीक पचगंगा रासा स्वारी उतरले. अद्याप लोक उतरले नाहींत शेंपन्नासानिशीं मात्र महाराज पलीकडे गेले आहेत. आज वैधृत आहे व स्वाति आहेत. याच मुहूर्तावर स्वारी निघाली आहे. राजश्री रायाजी जाधव हे फौजसुद्धां सदलगेवर उतरत होते, त्यास फौजसुद्धा जलद निघून येणेंविशीं आज्ञापत्र गेलें कीं, पचगंगेच्या नावेच्या उतारावर जलद येणें म्हणोन गेलें आहे. शिराळ्यास स्वारी जावी असा बेत आहे दुसरा बेत अंतर्यामींचा आहे कीं, फौज जात नाहीं याजमुळें आपण पलीकडे उतरोन जाव, म्हणजे फौज उतरोन येईल. नंतर फौजेची रवानगी करून आपण[१] माघारे यावें आज भृगुवारी सायंकाळीं स्वारी माघारी यावी असाही बेत आहे. तूर्त तो स्वारी नदीपार जाहली आहे याउपरांत जें होईल तें सेवेशी लिहून पाठवितों. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

पै॥ छ० ४ रबिलाखर तिस्सा तिसैन.

---

१ घोरपडे इचलकरंजीकर. २ पत्र नारो हरि करंदीकर याचे करवीराहून मिरजेस.

न ४५०६ श्रीगणपति (भाद्र. शु ० ७-१६ सपट.)

चि॥ राजश्री बाळासाहेब यासी आशीर्वाद उपरी तुम्ही इचलकरजीहून यजमानाचें पत्र आलें तें पहावयास पाठविलें तें पाहून माघारें पाठविलें आहे इकडेही बागणीहून वगैरे जागाजागाहून बातमी येत आहे. राजश्री माधवराव रास्ते सातारियाहून चालते जाहले किंवा कसें म्हणोन लिहिलें, त्यास अद्यापि तेथून चालते जाहालियाचीं पत्रें आलीं नाहींत. माणसें त्याजकडे दोन चार जोड्या गेल्या आहेत. रवाना छ० ५ रबिलाखर शिराळ्याकडे त्याणी शिलशिला लाविला खरा, परतु गांवें बसवू नयेत म्हणजे बरें. आहे. महाराजही पलीकडे उतरणार नाहींत टोकरे वारणातीरचे पार करून फोडले आहेत असें वर्तमान आहे आपण उदईक येतील ते समयीं आम्हाकडील नगारखाना समागमें जाणार म्हणोन कळलें, त्यास नगारखाना तूर्त स्वारीबरोबर ठेवू नये. आहे तेथेंच असावा लोभ कीजे हे आशीर्वाद

पे ॥ छ ० ५ रबिलाखर रविवार तिस्सा तिसैन

न ४५०७ श्री (भाद्र शु ० ७–१६ सपट.)

पे॥ छ० ६ रबिलाखर सन तिस्सा तिसैन भाद्रपद

सेवेशीं विज्ञापना श्रावण वद्य १३ भृगुवारीं राजश्री राजाज्ञा याची स्वारी बकापुरास गेली होती ही बातमी राजश्री धोंडोपत गोखले याणीं राखुन त्याचे गोटावर जाऊन गोट लुटावा ही मसलत केली गोखले तयार होऊन गेले ता इतक्यात राजाज्ञाची स्वारी माघारी आली त्याची याची गाठ मार्गी पडोन लढाई झाली वीस.पचवीस इकडील व सदरहूप्रमाणं तिकडील लोक जाया जाहले येणेंप्रमाणें लढाई होऊन उभयपक्षीं समतुल्य होऊन गोखले सावनुरास गेले व राजाज्ञा आपले गोटास आले याप्रमाणें काल मद्वारी पत्रें आलीं कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४५०८ श्री (भाद्र० शु० १०–१९ सपटें)

छ ८ रबिलाखर सन तिस्सा तिसैन भाद्रपदमास

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलाचे सेवेशीं

अपत्य समान जनार्दन रघुनाथ करद्वय जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० ८ रबिलाखर मुकाम कसबे रहिमतपूर वर्तमान यथास्थित असे विशेष राजश्री पांडुरंगपत निमजत मानाजी फाकडे कसबे

---

१ नारायणराव घोरपडे इचलकरंजीकर यांचे पुत्रवर्धन हे घोरपड्यांचे उपाध्याय २ पत्र करवीराहून नारो हरि कर्दाळकर याचे

मगकुराहून गेले ते पुण्यास जाऊन पावले तेथील बातमीस नेहमीं आठ माणसें ठेविलीं आहेत आजच पुण्याहून बातमी घेऊन जासूद आला बातमी कीं, गाव घेनल्यापासून राजश्री मानाजी फाकडे सरकारच्या वाड्यात श्रीमताशीं बसले आहेत बाहेर येत नाहींत 'रहिमतपूर व मौजे वाठार व शिरवडें हे तीन गाव आम्हांकडे हाते ते आमचे आम्हाकडे यावे' याप्रमाणें बोलणें घालून अडोन बसले आहेत श्रीमत गाव देता अथवा देत नाहीं याचें निश्चून बोलत नाहींत परतु श्रीमताची मर्जी पाहता 'मानाजी फाकडे याणीं आम्हासाठीं बहुत श्रम भोगले आहेत याजकरिता यास सरजाम लावून द्यावयाचा आहे रहिमतपूर वगैरे गाव हे मिरजकराकडील या गावचाच आठ चण्याविशीं फाकडे याचा आहे, त्यापेक्षा द्यावे न द्यावे' अशी मर्जी आहे मानाजी फाकडे बोलतात कीं, सरकारची आज्ञा व्हावी, म्हणज एक दिवसात रहिमतपुरास जाऊन पोंचतों! याप्रमाणें पुण्याचें वर्तमान आहे श्रीमत काय आज्ञा करितील याचा भरवसा यत नाहीं मौजे कण्हेरखेड नजीक आहे तेथ फाकडे याजकडील दहावीस घाडी व माणसें आहेत तेथ बातमी त्याची येते तेव्हा तीं माणसें आठ पधरा दिवसात रहिमतपुर घेतों म्हणून बोलतात याजमुळें वाणी वगैरे उदमीं परागदा झाले आहेत ते गावात यावयास दहशत बाळगतात रोज बातमी नाना प्रकारची बाजार आवाई येते याजकरिता येविशीं श्रीमतास पत्र पाठवून फाकडे यास सरकारातून ताकीद झाली पाहिजे मिरजेहून गाडदी रवाना झाले ते येऊन पावले हजिऱ्या मागा हून पाठवून देता रोहिले अथवा आरब तेथें असल्यास पन्नास असामी पाठवून द्यावयाची आज्ञा व्हावी दारू अथवा सामान इकडे मिळत नाहीं याजकरितां आणखी दारू एक मण व गोळ्या अदमण आली पाहिजे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना येथें कमावीसदार पेशजी मानाजी फाकड्याकडील होता त्यानं आपले आरब वगैरे सरजाम वेलीस (?) ठेऊन आपण सदा पुण्यात गेला आहे. त्याची मसलत एक वेळ येथें यावें ही फार आहे व मानाजी फाकडे येविशीं आग्रह करीत सरकारवाड्यात उपाशी बसले आहेत त्यास अद्याप सनद दिली नाहीं याजकरितां पुण्यास सरकारात लिहून सत्वर बदोबस्त केला पाहिजे हे विज्ञापना

न. ४५०९　श्री.　(भाद्र० शु० १०–१९ सप्टें)

छ ८ रबिलासर भाद्रपदमास तिसातिसैन

अपत्यंसमान जनार्दन रघुनाथ. करद्वय जोडून, शिरसाष्टांग नमस्क विज्ञापना ऐसी जे, राजश्री आपाजी गोविंद यांणीं दोनशें स्वार कसबे रहिमत पुरीं ठेविले होते त्यांस डोंगरांतून कुरणानें गवत आणा म्हणत असतां आणी नाहींत. आम्हांशीं जाबसाल करितात कीं, 'आमचे तट्टू कोणी पाडून नेले त तुम्हीं भरून द्याल-तर जाऊं. नाहीं तर जात नाहीं. याप्रमाणें जाबसा करून रयतेचे शेताचे बांधानें गवत कापोन कजिया करून स्वार न पुसत उठोन गेले—

१० डुबल.

१५ गायकवाड.

१० घाटगे.

२५ तुकोजी घोरपडे देशिंगकर.

एकूण साठ स्वार निघोन गेले. दररोज गांवचे रानांत वैरण आणित त्यांस समजाऊन गांवकरी यांस व स्वारांस सांगतच असोन- रयतेचे बांधानें गवत आहे, कुरणें नाहींत,- यामुळें रोज बोभाट येतात. त्यास समजाऊ सांगत असतां स्वार न पुसतां निघोन गेले. सेवेसीं कळावयाकरितां लिहिले आहे. श्रीमंत राजश्री बाबासाहेब तासगांवाहून सडे पांचशें फौजेनिशीं काल आरवीचे मुक्कामास आले. आज सातारियास जाणार. यांतील अर्थ समजत नाहीं. इकडे बाजारी खातमी नाना प्रकारची बोलतात. यास्तव विनंती लिहिली आहे.

ताकीद करून आम्हांस येऊन भेटत जावें ऐसी ताकीद केली आहे चिरंजीव राजश्री तात्या घरीं आहेत बारीक मोठा परामर्ष करीत जावा आपल्याकडील देण्याघेण्याचा गुंता आहे, दोन सालें कसाल्याचा मजकूर आपणांस समजलाच आहे, सभाळून सालमजकुरीं न्यावें बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनंती

न ४५११ श्री (भाद्र० शु० १०-१९ सप्टें)

पै॥ छ० ८ रबिलाखर सन तिस्सा तिसैन भाद्रपद मास

विज्ञापना विशेष श्रीमंत राजश्री बाजीरावसाहेब व राजश्री नाना व राजश्री दौलतराव शिंदे याच्या भेटी झाल्या म्हणोन वर्तमान इकडे दाट आहे, व शिंदे व बाया याच्या भेटी होणार असें बोलतात तेथें सविस्तर समजलें असेल त्याहावयासी आज्ञा झाली पाहिजे मानाजी फाकडे नारायणराव बक्षी याजकडे कुमक मागतात व रहिमतपुरावर घासदाण्याचे रोखे करणार बायाचे लष्करात फत्तेसिंग माने पाटील कसबे मजकूर असतात त्यास सागोन गावावर घासदाण्याचा रोखा करणार म्हणोन वर्तमान आहे याजकरितां विनती लिहिली आहे नारायणराव बक्षी यास पत्र पाठविलं पाहिजे म्हणजे येथून रवाना करितों मानाजी फाकडे यास सरकारातून ताकीद निघून आली म्हणजे इकडे उपद्रव करणार नाहींत बातमीस माणसें पाठविली होतीं आजपर्यंत मानाजी शिंदे पुण्यातच आहेत सवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४५१२ श्रीगणपति (भाद्र० शु० १०-१९ सप्टें)

चिरंजीव राजश्री बळवतराव यासी आशीर्वाद उपरी चिरंजीव सौभाग्यवती रमाबाई मिरजेस येणार त्यास पालखी पाहिजे याजकरितां उद्ईक गुरुवारीं सूर्योदयापूर्वी पालखी येथें येऊन पोंचेल अशी पाठवून द्यावी रवाना छ० ८ रबिलाखर बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद

न ४५१३ श्रीव्यंकटेश (भाद्र० शु० १४-२- सप्टें)

पै॥ छ २९ रबिलाखर तिस्सा तिसैन भाद्रपद

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री बाळासाहेब स्वामींचे सेवेशीं पोष्य व्यंकटराव भास्कर साष्टांग नमस्कार विनती येथील क्षेम ताग यात छ० १२ रबिलाखरपावेतों आपले कृपेकरून यथास्थित असे विशेष

१ जनार्दन रघुनाथ लागू यांचे रहिमतपुराहून मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र
२ भावे मरगुदकर पत्र मरगुदाहून.

राजश्री धोंडोपंत गोखले यांस पत्रें पाठविलीं होतीं त्यांचें उत्तर आलें. सहा रोजांचें वर्तमान. (राजाज्ञा लिहितात कीं) अलीकडे लढाई वगैरे कांहीं नाहीं. शिलशिला थेंडाबहुत आहे. इतक्या सामानास धोंडोपंत मोजीत नाहीं. इकडील कुमकेची मार्गप्रतीक्षा फार करीत आहे. भटजींसही लिहिलें आहे कीं, तुम्ही कुमकेविशीं विनंती करावी, असें लिहिलें आहे. पुण्याकडील वर्तमान शिंद्यांच्या व बायांच्या भेटी श्री॥ राजश्री अमृतरावसाहेब यांच्या विचारें जाल्या. श्री॥ राजश्री नाना कांहीं लोक ठेवावयाची योजना करीत होते त्यास ठेऊं नयेत येविशीं सरकारांतून ताकीद जाली. सदरहू वर्तमान राजश्री खंडो रामचंद्र यांचा गडी पुण्याहून आला त्याचें वर्तमान आहे. तिकडे अधिकोत्तर असल्यास कळवावयाची आज्ञा व्हावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. राजश्री काशीबा होळकर याजवळ फौज होती ती श्री॥ अमृतरावसाहेब यांजकडे राजश्री मल्हारराव होळकर याचे निसबतीस आली काशीबाजवळ फौज नाहीं असेंही वर्तमान आहे. हे विज्ञापना

न ४५१७ श्री. (भाद्र० शु० १५–२५ सप्टें.)

पो॥ छ० १४ रबिलाखर सन तिसा तिसैन भाद्रपद

सेवेशीं गणेश गोविंद कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना. येथील वर्तमान तागायत छ०१४ रबिलाखर पावेतो वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं काळ जासुदाचे बरोबर पत्र पाठविलें तें पावलें. "रहिमतपुरास स्वार ठेविले होते त्यांपैकीं ढुवळ, गायकवाड, घाटगे व घोरपडे देशिमकर चार असामींनीं तेथें वैरणीविशीं कजिया करून न विचारता उठोन आले म्हणोन राजश्री जनार्दनपंत याचें पत्र आलें त्यास तेथें आले असल्यास ताकीद करून माघारे पाठवून देणें तेथे आले नसल्यास परभारें घरीं गेले असले तर लिहिणें" म्हणोन आज्ञा,- त्यास स्वार येथें येऊन चार दिवस जाले. परंतु त्यांचे बोलण्यांत आपण आलों, बाकडही मागाहून येत आहेत, ऐसें बोलले. तेव्हां सरकारचें पत्र गेलें असेल असें भासलें हल्लीं स्वामींचें पत्र आलें त्याजवरून चौघांसही ताकीद केली. माघारे जातों म्हणत आहेत आज अगर उदईक

राजश्री धोंडोपत गोखले यास पत्र पाठविलीं होतीं त्याचें उत्तर आलें सहा रोजाचें वर्तमान (राजाज्ञा लिहितात कीं) अलीकडे लढाई वगैरे कांहीं नाहीं शिलशिला थोडाबहुत आहे इतक्या सामानास धोंडोपत मोजीत नाहीं इकडील कुमकेची मार्गप्रतीक्षा फार करीत आहे भटजींसही लिहिलें आहे कीं, तुम्ही कुमकेविशीं विनती करावी, असें लिहिलें आहे पुण्याकडील वर्तमान शिंद्यांच्या व बायांच्या भेटी श्री॥ राजश्री अमृतरावसाहेब यांच्या विचारें जाल्या श्री॥ राजश्री नाना कांहीं लोक ठेवावयाची योजना करीत होते त्यास ठेऊं नयेत येविशीं सरकारातून ताकीद जाली सदरहू वर्तमान राजश्री खंडो रामचंद्र यांचा गडी पुण्याहून आला त्याचें वर्तमान आहे तिकडे अधिकोत्तर असल्यास कळवावयाची आज्ञा व्हावी सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. राजश्री काशीबा होळकर याजजवळ फौज होती ती श्री॥ अमृतरावसाहेब याजकडे राजश्री मल्हारराव होळकर याचे निसबतीस आली काशीबाजवळ फौज नाहीं असेंही वर्तमान आहे हे विज्ञापना

न ४५१७ श्री (भाद्र० शु० १५–२५ सप्टें)

पौ॥ छ० १४ रबिलाखर सन तिस्सा तिसैन भाद्रपद

सेवेशी गणेश गोविंद कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान तागायत छ० १४ रबिलाखर पावेतो वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामींनीं काळ जासुदाचे बरोबर पत्र पाठविलें तें पावलें "रहिमतपुरास स्वार ठेविले होते त्यापैकीं हुबळ, गायकवाड, घाटगे व घोरपडे देशिंगकर चार असामींनीं तेथें वैरणीविशीं कजिया करून न विचारता उठोन आले म्हणोन राजश्री जनार्दनपंत याचें पत्र आलें त्यास तेथें आले असल्यास ताकीद करून माघारे पाठवून देणें तेथे आले नसल्यास परभारें घरीं गेले असले तर लिहिणें"

आम्ही येथें ताकीद रोज करितों, (त्यांचे दारीं) गाडद्यी बसवितों, परंतु उपाय चालत नाहीं त्यास झाडून सरजामी याजकडे पत्रें व माणसें पाठवावीं. चाकरीगर येथें आल्याचें समजलें म्हणजे मग माणसांनीं उठोन यावें याप्रमाणें जाहल्यास काहीं स्वार व स्वासे येतील असें दिसतें. विदित होय हे विज्ञापना

न. ४५१८ श्रीगणपति (भाद्र० व० १–२६ सपटें.)

चि॥ राजश्री बळवतराव यांसीं आशीर्वाद उपरी. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. तोंडलीं व पोकळ्याच्या जुडया पाठविल्या त्या पावल्या. कवलापूर वगैरे गावी कुरणें आहेत त्यास कहींचा उपद्रव होऊ नये म्हणोन लिहिलें तें कळलें. गोटात ताकीद निक्षूण करविली आहे. आपण रखवालीस राऊतही ठेवावे. रवाना उ० १५ रबिलाखर. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

सेवेशीं विनोयक विश्वनाथ सा॥ नमस्कार 'विज्ञापना. तागायत छ० १७ रबिलाखर मुक्काम सातारा. यथास्थित असे. विशेष. श्री॥ राजश्री बाबासाहेब येथून लौकरच माघारे यावे या बेतानें तासगांवाहून निघाले. परंतु रास्ते येथून पुण्याचे आज्ञेखेरीज कूच करून पुढें येत नाहीं आणि श्री ॥ राजश्री बाबासाहेबही रास्ते यार्णी येथून कूच केल्याशिवाय येत नाहींत. त्यांचे विचारेंच करणार, यास्तव तूर्त राहिले आहेत. रास्ते यांजकडील वे॥ राजश्री बाबू भटजी जोग पुण्यास गेले आहेत ते आल्यावर काय तें ठरेल. शिलेदार मंडळी लौकरच माघारें जाणेंचें म्हणोन सडेच आले होते. इकडे पर्जन्य वळीव बहुत लागला आहे. पाल पडताळ देखील लोकानीं आणिले नाहींत. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४५२१ श्री. (भाद्र० व० ५-३० सप्टें.)

वै॥ छ० १९ रबिलाखर तिस्सा तिस्सैन.

अपत्यें समान जनार्दन रघुनाथ करद्वय जोडून शिरसा॥ नमस्कार विज्ञापना ऐसी जे, म्हातारजी नाईक रामोशी सातान्यास श्री॥ राजश्री महाराजांपाशीं चाकरीस होता तो रहिमतपुरास आहे म्हणोन रास्ते यार्णी स्वारी पाठविली. बराबर राजश्री बाबासाहेबांचें पत्र होतें तें आम्हांस अगोदर न दाखवितां आम्ही सातान्याहून रास्ते यांजकडील स्वार आहों म्हणोन सांगोन गांवांत शिरोन लुटालुट केली. नंतर पत्र आम्हांस दिलें ! गांवांत रामोशी मजकूरही नाहीं. त्यार्णी चौकशी केली. तेव्हां आम्हीं त्यांस सांगितलें, तुम्ही रास्तेकडील लोक असतां सरकार कामास आल्यास आपले कामाची चौकशी करावी तें न करितां गांव लुटला हें काय आहे ? त्यार्णी उत्तर केलें कीं, गांवाचा तागावा गेला आहे (म्हणतां) त्यास आमचे लोकांचा झाडा घ्यावा ! त्याचीही चौकशी करितां कांहीं पांचरुणें मात्र सांपडलीं ! आणखी कांहीं सांपडलें नाहीं. राऊत तेव्हांच घेऊन गेले. हजार दोन हजारांस गांव नागवून गांवचा रखवालीदार रामोशी होता त्याजकडे कंड्या आहे म्हणोन धरून घेऊन गेले. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४५२२ श्री. (भाद्र० व० ६-१ आक्टों.)

छ० २२ रबिलाखर. सन तिस्सा तिसैन भाद्रपद.

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें समान जनार्दन रघुनाथ. करद्वय जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २० रबिलाखर मुक्काम कसबेर हिमतपूर वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. पुण्याहून आतांच बातमी आली कीं, राजश्री मानाजी शिंदे रहिमतपुराबद्दल अडोन बसले होते. त्याजवरून सरकारची आज्ञा झाली कीं, रहिमतपूर आवयाचें नाहीं. दुसरा परगणा तुम्हांस देऊं. या प्रमाणें होऊन शंकराजी घोरपडे यांजकडे इंडी तांबें सरंजाम आहे तो द्यावा या प्रमाणें श्रीमंत बोलले. त्याजवरोन सरकार सरंजामी लोक सर्वत्र मिळोन अडोन बसले कीं, "बहुत दिवसांचे आम्हीं पदरचे असतां आज घोरपडे यांचा सरंजाम काढून दुसऱ्यास देणार. तेव्हां पुढें आमचे हीं सरंजाम जाणार. त्यापेक्षां आजच आम्हांस विडे द्यावे" म्हणोन आड पडल्यामुळें तोही मजकूर राहिला. तेव्हां फाकडे याणीं विनंती केली कीं, आमचें कांहींच बोलणें चालत नाहीं तेव्हां राहून तरी काय व्हावयाचें आहे ? या प्रमाणें बोलोन आम्हांस कळेल तिकडे जाऊं असें म्हणून शहराबाहेर कोतवालाच्या वाड्यानजीक ढोल देऊन पांच सातशांनिशीं उतरले आहेत. त्यांजकडील कारकून पांडुरंगपंत येथें होते त्यांचें पत्र मौजे वाठार येथील मोकदमास आलें कीं, गांवचा वसूल देऊं नये. खलेल करावी, आठ चार रोजांत आम्ही येतों, म्हणोन आलें. व मौजे कनेरखेड येथें त्याची पागा वीसपंचवीस घोडीं व माणसें आहेत त्यांसही पत्र आठ चार रोजांत येतों म्हणोन आलें. याप्रमाणें वरच्यावर बातम्या येतात. यास्तव रयत परागंदा झाली आहे ती या धास्तीमुळें गांवांत येत नाहीं. येथें गाडदी व स्वार आहेत यांत समयास दम धरून लढाई मारी असा जमातदार वगैरे कोणी नाहीं. यास्तव मर्द माणूस समयास काम काज करी असा बरोबर पन्नास गाडदी चांगले देऊन पाठविला पाहिजे. विशेष स्वारांचें काम नाहीं.

तागायत भाद्रपद वद्य ६ इदुवासरपर्यंत वडिलाचे आशीर्वादें करून सुखरूप असे विशेष ॐ॥ नानासाहेबांचे पक्षाकरिता आजच येणार होतो, परंतु येथे के॥ रामचंद्रपंत आपा याचा पक्ष आजच वडिलांचे हातास्तारीं ब्राह्मणांची पूजा वगैरे करावयास पाहिजे, म्हणोन राहिलों +ती राजश्री विठलराव काकां ही नाहींत म्हणन राहिलों सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना

न ४५२४ श्री (भाद्र० व० ८–२ ग्रस्तां)

पै॥ छ० २४ रबिलाखर सन तिस्सा खिसैन भाद्रपदमास

सेवेशीं विज्ञापना राजश्री रायाजी जाधव यास अकलीचे ठाण्याविशी पेशजी आज्ञापत्र गेलेंत्या मजकूर सेवेशी लिहिला आहे आज बुधवारीं जाधव थोजकडे थारली तोफ व मुसा इसिथ फिरंगी याजकडील लोक तीनचारशे रवाना होत आहेत द नोव्ही कोथळीपासून भिटसागावपर्यंत वारणा पैलतीरीं उनारानीं इकडील चौक्या बसविल्या आहेत दुसरी गर्नाळ थोर पक्षजी ओतविली त्या प्रमाणें हल्लीं तयार होत आहे बरकड सामान बंदुका व जेजाला वगैरे कारखाना चालला आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४५२५ श्री (भाद्र० व० ९–४ आस्टा)

सेवेसीं कृष्णाजी परशुराम गद्रे सा॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २३ रबिलाखर गुरुवासर चार घटका दिवसपर्यंत वर्तमान यथास्थित असे विशेष छ० २२ रबिलाखर रोज बुधवारीं करवीरकराच्या फौजेबरोबर लढाई जाली त्याचा तपशील कलमें—

१ मंगळवारीं भोजनोत्तर सर्वत्र मानकरी मलेलाक व शिलेदार व गारद्यांचे जमादार व रोहिले व आरब वगैरे यास बोलावू पाठवून ती॥ राजश्री दादांनीं विचारलें कीं, "करवीरकर महाराज याचे फौजेचं प्राबल्य होऊन दिवसेंदिवस बढावन चालली सावनूरचे रस्ते बंद जाहले दाणा मिळत नाहीं सर्वांचा गवगवा, (तुमची) तलबही चढली आ आणि कृष्णराव देशपांडे फारठगीकर हे दक्षिणस्थांची फौज हरिहरानजीक आहे तथ कुमक आणावया

१ मार्विंद्रही यांच्या २ भाऊ अशक्त म्हणे आणि यांचीं पितरें फार शिवार्जीत ब्राह्मण असले तर ऊवघस आणि सर्व अपरूप्य करतो परत अर्धा जीव जावयाचा। चिरंजीव मंडळीपैकीं कोणी हातामागी असला म्हणजे बरें ! ३ यादवाडकर + येथून खास दस्तुर * नारो हरि फड़ोस यांचे पत्र करवीराहून मिरजेस ५ पत्र सावनुराहून ६ घोडोपंत गोखले * टिपूची फौज करवीरकरांच्या कुमकेत आणण्याकरितां.

बद्दल गेले आहेत. कुमक आल्यानंतर सर्वत्र एकमत होऊन शहरावर चालोन घ्यावें असा (शत्रुना) बेत ठरावांत आला सावनुरांत खेरुमिय्या आहे त्याचेंही संधान करवीरकराकडे आहे हें पक्केंच समजणेंत आहे. त्यापक्षीं दिवस घेऊन परिणाम नाहीं. तूर्त मजजवळ पैसा नाहीं. परंतु माझ्या रक्षणार्थ श्रीमंतांचें पुण्य आहे तेंच पार पाडणार. तुम्ही सर्वत्रांनीं मजवर कृपा करून करवीरकराची फौज फार व आम्ही थोडे हे चित्तात न आणितां मारुतीचें नांव घेऊन तीन टोळ्या करून लहान थोरानीं एकसारखें चालोन घ्यावें माझी जखम ओली आहे. परंतु श्रीमंताचे कृपे या प्रसंगीं ती जखम ओली असे मला भासत नाहीं. सर्वत्रानीं कृपा केली असता फत्ते होते अगर दुसरें, सर्व संकटांतून दूर होतों! या रीतीनें दादानीं पदर पसरून सर्वत्रांस मागून घेतलें. तेव्हा सर्वत्रांनीं म्हटलें कीं, दादा, आपण धन्याच्या जागीं आम्हास आपण जी आज्ञा केली ती आम्हांस मान्य आहे. आपणास जखमा लागल्या त्या समयीं आम्हा सर्वत्रांची चाकरी घडली नाहीं आमच्या चित्तात आपली आज्ञा व्हावी इतकेंच मागणें आहे. सर्वांचे बोलणें एकच पडोन सर्वांस गोष्ट मान्य होऊन चालोन घ्यावयाचा निश्चय ठरला. कलम

१ छ० २२ रबिलाखर रोज बुधवार बारा घटका दिवसास झाडून फौज व पायदळ व कवाइनी व आरब तोफखानासुद्धा झाडून सलतनसुद्धां तयार करून खुद्द दादा पालखींत बसोन शहराबाहीर आले तो करवीरकराच्या व आपले लष्करच्या मध्यें ओढा आहे त्या अलीकडे इकडील फौज गेली. तव पावेतों करवीरकराच्या गोटाजवळ छबिनामात्र होता तो कांहीं अलीकडे येत नव्हता राहिल्या जागींच उभा होता ते पाहोन पायलोक आम्हाकडील पुढें घातले त्याचे पाठीवर दोनशें स्वार उभे केले इतकेंत करवीरकराकडील लोक ज्या ओढ्यांत होते त्याच ओढ्यात येऊन पडले इकडील पायदळास त्याजकडील पायदळास गोळागोळी होत होती हें त्याणीं पाहोन त्याची फौज झाडून पाच सहा हजार स्वासे तयार होऊन फग धरून उभे राहिले. तें दादानीं पाहोन पहिल्या संकेताप्रमाणें टोळ्या जाहल्या. उजवे बाजूस राजश्री बापूसाहेब याच गाटीस निव्वळ हजार स्वासे, डावे बाजूस राजश्री आपासाहेब यांचे मोर्चीस सातआठशें स्वासे, मध्यें पायदळ व तोफा व आरब त्याचे पाठी-मागें खुद्द दादा. (याप्रमाणें) झाडून फौजसुद्धा तयार होऊन चालोन घ्याव-याची योजना करित असतां इकडील डावे बाजूच्या तुकडीवर करवीरकरां-

१ सावनुरचा नबाब.

कडील वीड हजारपर्यंत राशानीं चालोन घेतलें. ते बंदुकीच्या गोळीच्या टप्पेवर निकड करीत आले पाठीमागें त्यांची झाडून फौज तयार होऊन येत होती. इतक्यांत इकडील तोफेची मारगिरी व छपनांच्या शिळका सहूं लागल्या. त्या त्याणीं खातरेंत न आणितां सर्वत्र जथून निकडीनें घोडीं घातलीं. तेव्हां निकडीचा समय. या समयीं कमती जाली असतां धर बसणार नाहीं, हें समजोन दादा घोड्यावर बसोन श्रीमंताचे चरण हृदयांत आणोन दोनी टोळ्यांसुद्धां चालोन घेतलें. उभयपक्षीं लगालगी अर्ध घटकापर्यंत मातबर जाहली. इकडील निकड विशेष जाहली. त्यासमयीं करवीरकरांचा मोहरा किंचित् माघारा जाहला. तेव्हां सर्वत्रांनीं निकट करून त्यांबराबरच त्यांच्या गोटांत शिरले. त्यासमयीं त्यांच्यानें गोटांत निभाव न पडेसें होऊन गोट सोडून निघाले. त्यांच्या पाठीस दोन कोशपर्यंत पाठलाग केला. इतक्यांत अस्तमान जाहला. दिवस असता तर आणखी पाठलाग होता. परंतु रात्र जाली. दिसेनासें जाहलेमुळें माघारे फिरोन त्यांच्या तळावर येऊन मुक्काम केला व डेरे राहुट्या बाजारबुणगें वगैरे झाडून लुटलें गेलें. लूट माफ म्हणोन चालोन घेते समयीं सर्वांस सांगितलें होतें. कलम.

१ त्यांजकडील खासे ठार व जखमी मिळोन चारशेंपर्यंत अजमासें होईल. मुख्य खुद्द पांढरे सरदार व वेंकटराव घोरपडे व नीळकंठराव शिंदे गनोल्कर व मोंगलाकडील पठाण मातबर सरदार होता तो याप्रमाणें चार असामी ठार जाहले. कोणी जखमी म्हणतात. व हिमतबहाद्दर यांस तीन जखमा लागल्या. याप्रमाणें मोड खावून कुंदगोळच्या मार्गानें गेले. कलम.

१ इकडील खासे पायलोक वगैरे सुद्धां दोनशें पर्यंत ठार व जखमी होतील. अद्याप गणती लागली नाहीं. मागाहून सविस्तर लिहितों. कलम.

१ सरकारांत करवीरकरांकडील हत्तीवरील साहेबनोबत व निशाणें दोन व तोफा दोन सरंजामसुद्धां व हत्ती व पालख्या वगैरे आलें. गणती

एकूण सहा फलमें लिहिलीं आहेत. सारांश श्रीमंताच्या पुण्योदयेंकरून व मारुतीच्या कृपें मोठें यश आलें. अस्मानी फत्ते जाहली असें आहे. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४५२६　　श्री. (भाद्र० व० १०–५ आक्टो.)

पै छ० २४ रबिलाखर सन तिस्सा तिसैन भाद्रपद मास.

सेवेशीं विज्ञापना. वे॥ राजश्री रघुनाथभट वैद्य पुण्याहून करवीरास आले आहेत त्यांजकटील कारकून पुण्याहून करवीरास येऊन दोन रोज जाहले. त्याच्या सांगण्यांत वर्तमान कीं, बाया फौजसुद्धां मलठण म्हणोन गाव पुण्यापासून सहासात कोसांवर आहे तेथें गेल्या. शिंदे तेथें बायांचे भेटीस जाणार. श्रीमंत राजश्री नानाही शिंदे बरोबर जाणार. श्रीमंत राजश्री अमृतरावसाहेबही जावयाचा बेत आहे. तेथें शिंद्यांस व नानांस कैद करावें असा संकेत योजून शहराजवळून फौजेना मशगा (बायानीं) दूर काढिला. हा बेत अंतर्यामीं बायांचा व अमृतरावसाहेबांचा. बाह्यात्कारी बायांच्या भेटीस जाण्याचा भाव. भेटी होऊन शिंदे बायासुद्धा पुढें निघोन जावें असें बोल-

झालें घोडे हजारपर्यंत गोखले याचे लष्करात पाडाव आले म्हणून वर्तमान आलें पक्के वर्तमान आलेनंतर सेवेशीं लिहितों गोखले यांचीं ठाणीं सावनूर तालुक्याचीं पटलीं नवी हुबळीकडे आज उद्या फौजा येणार आहेत त्यास नवे हुबळीच्या ठाण्याविशीं राजश्री धाडापत गोखले यास वडिलीं पत्र पाठविलें पाहिजे करवीरची फौज नवलगुदास एक दिवस राहून मनोळीस गेली सेवेशीं कळावेंकरितां विनंती लिहिली आहे विदित होय बहुत काय लिहिणें कृपालोभ करावा हे विज्ञापना करवीरचे फौजेंत तिळप्राय दम राहिला नाहीं मनोळीचा आसरा धरावयासीं गेले ह विज्ञापना

न ४५२८ श्री (भाद्र० ७० ११—६ अक्टो)

पैं छ० २६ रबिलाखर सन तिस्सा तिसैन भाद्रपद

सेवेशीं विज्ञापना राजश्री रायाजी जाधव सदलग्यावर होते त्यास अकेलीचा उद्योग करणविशीं आज्ञापत्र गेल हातें इतक्यांत गलगल्यावर निडगुंदीकडे कांहीं श्रीमत राजश्री भाऊसाहब यांजकडील फौज गेल्याचं वर्तमान आल त्याजवरून जाधव यास आज्ञापत्र गेलें कीं, तूर्त अकलीचा उद्योग राहून गलगलेकडे जावें याजवरून जाधव फौजसुद्धा गलगल्याकडे जावयासी निघोन गेले काल भृगुवारचा मुक्काम नसरापूरचा होता, या प्रमाणें वर्तमान आहे कळावें सेवेशीं श्रुत होय ह विज्ञापना अकलीचा उद्योग तूर्त राहिला गलगल्याकडे फौज गली तिजशीं जाऊन गाठ घालावी याउद्देशें गेले बरोबर हजार फौज चांगली आहे पायदळ सातसेंपर्यंत पायदळ आहे कळाव हे विज्ञापना

न ४५२९ श्री (भाद्र व १३—७ अक्टो)

पैं ॥ छ० २८ रबिलाखर सन तिस्सा तिसैन भाद्रपद

सवेशीं विज्ञापना सुरापुरास कारकून व राम्प्या मोदिकर जगम व गुरुअप्पा ऐसे काल्याच्या मुक्कामाहून कुमक फौज राजाज्ञा यांजकडे न्यावयाकरितां पत्रें देऊन पाठविले होते त्यांनीं पहिलें पत्र आलें कीं, तीन हजार फौज तयार झाली रवाना लौकरच होईल दुसरें पत्र आलें त्यात मजकूर फौजेची तयारी होत आहे तिसरें पत्र आलें कीं, लाख रुपये फौजेच्या खर्चास पाठवावे [1] अशीं तीन तऱ्हेचीं पत्रें आलीं तिसरें पत्र आल त्याजवर मागाहून उभयता जगम व कारकून सवच आले त्यास (महाराजानीं) विचारलें कीं,

१ पत्र नारो हरीचें करवीराहून २ हितोळ्याकडून अकलचे नांवे घेण्याचा
१ पत्र नारो हरी करवीकर यांचें करवीराहून

तीन प्रकारची तुमची पत्रें आली तेव्हा प्रमाणता काय? परंतु अद्याप नाद तोडिला नाहीं फौज लष्करास येऊन पोहोंचल्यावर लाख रुपये खर्चास याव यासीं येतील अशीं पत्रें आणखी लिहून देऊन कारकून व जगम पाठविणार परंतु सुरापूरची कुमक येणें कळतच आहे लष्करीं राजकारणें करितात उपयोग काय? राजाज्ञा याजकडे विशाळगडकर प्रतिनिधी याचे पथक पाचशे लोक व पाढरे याचे पथक चार पाचशे लोकाचें आहे त्यास खर्चास पावेना, याजकरिता पथकें उठोन आलीं मनोळीस आले अशी अवाई आहे अद्याप खचीत वर्तमान लिहिले आले नाहीं मागाहून सविस्तर लिहून पाठवितों कळावे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना राजश्री भवानराव भोंसले— महाराजाचे बधु—यास वडगावच्या सुमार दोन चारशे लोक देऊन पाठवीत आहेत आज उद्या रवाना करावयाचा यत आहे कळावें सेवेशी श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४५२० श्री (भाद्र० व० १३–७ अस्टो)

आशीर्वाद उपरी आपण काल पत्र पाठविलें ते पावलें वेदशास्त्रसंपन्न राजमान्य राजश्री तपोनिधि दीक्षित स्वामीचे आशीर्वाद, महाफळ व पत्र घेऊन वे॥ राजश्री महादेवभट व शकर पाठक आलीयाचें वर्तमान सविस्तर लिहिलें तें कळल त्याजवरून बहुत संतोष जाला. या समयास त्याचे परार्थ-

श्रीच लौकर चिंता परिहार करणार आहे. आभिज्ञांप्रती विशेष काय लिहावें? या समयास वे ॥ राजश्री शंकर पाठक यांनीं पत्रार्थ आणिलेले आशीर्वाद.

पै ॥ छ० २६ रबिलासर. भाद्रपदमास. सन तिसा तिसेन.

नं. ४५२१ श्री (भाद्र० व० १२–७ अक्टो.)

सेवेशीं विज्ञापना. तागायत छ० २५ रबिलासर रविवार दोन प्रहर दिवस पावेतों वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री धोंडोपंत गोखले यांणीं मंगळवारीं संध्याकाळचे प्रहर दिवस आहे तों फौजसुद्धां राजश्री आपा राजाज्ञा यांच्या फौजेवर तोफेचा व बाणांचा भडिमार केला. ते समयीं तमाम फौजा चहूंकडे पळाल्या. तोंडशीं लागून कोणी लढाई दिली नाहीं. पळाले ऐसें पाहून बुणगें बाजार झाडून गोखले यांणीं लुटून नेलें. राजश्री आपा राजाज्ञा यांचे डेरे दांडे देखील जाळून गेले. आपा कोठें गेले हें ठीक कळत नाहीं म्हणोन लष्करचें पत्र काल अस्तमानीं आलें त्याजवरून (महाराज) बहुत दुःखित होते. तों आज प्रातःकाळचे प्रहर दिवसास राजश्री आपा राजाज्ञा यांचें पत्र आलें कीं, "*गोखले यांणीं छापा घातला. लोक सातशेंपर्यंत ठार व जखमी झाले.* आम्हीं दीड हजार फौजेनिशीं कुंदगोळचे मुक्कामीं येऊन राहिलों. खुशाल आहों" म्हणोन. त्याजवरून हुजूरची मर्जी खुष झाली. साखरा वांटून दीड प्रहरचे अमलांत तोफांचे बार पांच करविले. श्रीमंत राजश्री पंतप्रतिनिधि खर्चास पावत नाहीं म्हणोन लष्करांतून रुसून आपले पथकसुद्धां उठून आले ते कचूर बागेवाडीस आलेचें वर्तमान समजून हुजुरून दोघे हुजरे रवाना झाले जे, "परिछिन्न माघारे लष्करास लागून देणें. जाणेविशीं दिकत घेतल्यास तुम्हीं चिरगुटें जाळून येणें" म्हणोन हुजरे यांसीं आज्ञा आहे श्रीमंत माघारे जातात किंवा न जातात पहावें. खर्चावीण झाडून फौज बेदील आहे. त्याजवर नित्य गोखले यांचा शिलाशिला. येणेंकडून लोक बेजार झाले आहेत. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४५२२ श्रीगणपति. (आश्विन शु० १–१० अक्टो.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसीं आशीर्वाद उपरी. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. शहापुराहून बातमीचें पत्र आलेलें पहावयास पाठविलें तें पाहून माघारें पाठविलें आहे. तोंडलीं व अगस्त्याच्या शेंगा पाठविल्या त्या पावल्या. विशाळगटकरी यांजकडे करवीरकरानीं निकटीविशीं हुजरे पाठविल्याचा

१ नारो हरी करंदीकर यांचें, करवीरहून मिरजेस पत्र. २ पत्र परशुरामभाऊंचे.

मजकूर लिहिला तो कळला रवाना छ० २९ रबिलावर बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद

न ४५३३ श्री (आश्विन शु० ३-१० अक्टो)

पे॥ छ० ७ जमादिलावल तिस्सा तिसैन

बाळकृष्ण लक्षमण लागू यांचें शिरहट्टीहून मिरजेस बाळासाहेबास पत्र—

" उभयताचे लष्करचे मुकाम आपआपले ठिकाणीं आहेत लढाई काहीं जाली नाहीं दोन चार रोजात लढाई नेमिली आहे याप्रमाणें वर्तमान आहे मागाहून होईल ते विनंती लिहितों करवीरकर अलीकडे महिनाभर स्वाऱ्या करीत नव्हते परवा दोनशें प्यादे शभर राऊत येऊन मौज नालेहोसूर परगणे लक्ष्मेश्वर येथील गुरें बाहीर चारणीस रानात गेलें होतें ते पाचशपर्यंत वळून नेत होते इतक्यात गावातून दौड जाऊन गुरें माघारीं आणिली गावकराची त्याची लढाई होऊन गावचे प्यादे दोन तीन असामी ठार पडिले दहा असाम्या जखमी जाले आणखी स्वाऱ्या करणार याप्रमाणें वर्तमान आहे तालुका त्याचा लष्करास समीप, भोवतीं महाल त्याचे, सावनरास लक्ष्मेश्वरच्या पेठतून रसद नेहमीं दाणादुणा जाऊन पावतो याजमुळें त्याचा (आम्हावर) मोठा दश आहे कोणे वेळेस काय करितील

जाम पाहिल्या करारप्रमाणें व्यंकटराव याचे स्वाधीन करावा." सबब या कामास स्वार वगैरे सरजाम पाठविला आहे हे ठाणीं बसून व्यंकटराव याचे स्वाधीन करितील मशारनिल्हे येथें आम्हाजवळ चाकरीस आहेत याचा अगत्यवाद आपण धरून हरएकविशीं साहित्य करीत असावें बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

पै॥ छ० १२ जमादिलावल सन तिस्सा तिसैन

न ४५३५ श्री (आश्विन शु० ४ –१३ अक्टो)

पै॥ छ० ३ जमादिलावल सन तिस्सा तिसैन आश्विनमास

सेवेशीं विज्ञापना. कऱ्हाडाकडे हुजूरची स्वारी गेली (त्या) समयीं वाड्यातील अबाबाईचे दागिने गहाण ठेऊन ऐवज घेतला होता त्यास नवरात्राचे उत्साहांत देवीचे दागिने सोडविले पाहिजेत, व दसऱ्यास कापड पाहिजे, तेव्हा चिकोडी मनोळी व गोकाक व राजाज्ञाचे चिरंजीव मिळोन सत्तर हजाराची वरात घातली पैकी राजश्री निराजी यादव यांजकडे कापड पन्नास हजाराचे करार केलें व वीस हजार रुपये देऊन देवीचे दागिने सोडविले करवीरकर पेठकरी याजवळून तूर्त पधरा हजार रुपये नेतर शिराळ्याकडे व राजाज्ञाकडे खर्चास पाठवावयास पाहिजे, तेव्हा ऱ्याच दागिने घागरी व तबके व पराता व ताब्ये वगैरे दागिने झाडून निराजी यादव याचे विद्यमान गहाण ठेविले, आणि कर्जाऊ ऐवज घेऊन कांहीं शिराळ्याकडे पाच हजार व राजाज्ञाकडे दहा हजार तूर्त पाठविले कळावे सेवेसीं श्रत होय हे विज्ञापना.

न ४५३६ (आश्विन शु० ४–१३ अक्टो)

बापूजी तीर्थो यांचे - जमादिलावलचे पत्र दोहवाडाहून मिरजेस बाळासाहेबास—

"राजश्री धोंडोपंत गोखले यांणीं फौजासुद्धा पराग नवल्लर नजीक धारवाड येथें येऊन मुक्काम करून राहिले आहेत कर्यात बेलवडी प्रांत किचूर येथे यावयाची आवई आहे थोडी बहुत फौज नवलगुंदाकडे गेली आहे अद्याप नवलगुंद ठाणें पडलें नाहीं तडस व नवी हुबळी दोनी ठाणीं गोखले याचे पडले. प्रस्तुत राजमहलकरांची फौज सवदत्तीवर आहे दोन हजार जमा जाहले आहेत आणखी करवीराहून फौज गोकाकेच्या सुमार आली आहे म्हणून बाजारी वर्तमान आहे"

नं. ४५३७   श्री   (आश्विन शु० ७–१६ ऑक्टो.)

पै॥ छ० १० जमादिलावल सन. तिस्सा तिसैन. आश्विन.

सेवेशीं विनंती सेवक बापूजी तीर्थो. कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० ६ जमादिलावलपावेतों वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री धोंडोपंत गोखले फौजसुद्धां धारवाडानजी मुक्काम करून आहेत. तेथून संवदत्ती व मुरगोड व येकुंडी ठाणीं वसविणेकरितां दोन चारशें राऊत हजार बाराशेंपर्यंत प्यादे ऐसे रवाना केले आहेत. याच मार्गे जातात. ठाणीं वसलीं नाहींत. राजमंडळकरांची फौज संवदत्तीस जमली होती तेथून निघोन मनोळीस गेली. आणखी वर्तमान येईल तें सेवेशीं लिहून पाठवितों. सेवेशीं श्रुत होय. तडस व नवे हुबळी ठाणीं पडलीं. जुने हुबळीचें ठाणें पडलें म्हणोन बाजारी वर्तमान आहे. बातमीकरितां माणूस पाठविला आहे. यतांच सेवेशीं लिहून पाठवितों. राजश्री धोंडोपंत गोखले फौजसुद्धां मौजे दोडवाडच्या तळ्यास येऊन उतरोन कित्तूर प्रांतांत उपद्रव करावा म्हणोन वर्तमान आहे. त्यास येथें येऊन उतरलेनंतर जामिनीची वगैरे

जावयाची आज्ञा जाहली होती. पंतांचा मुक्काम जनवाड्यावर होता. त्यास लोकांनीं खर्चीकरितां अडविलें. दोन चार रोज तेथेंच गवगवा पडला. नंतर पंत लोकसुद्धां जनवाडेनें निघोन मंदवारीं करवीरास आले. पुढें खर्चाचा बंदोबस्त होऊन राजाज्ञा यांजकडे रवानगी होते किंवा करवीरींच राहतात, ठरेल तसें सेवेशीं लिहून पाठवीन. श्री॥ राजश्री पंतअमात्य याच्या बाबतीचा ऐवज जप्त करून वसूल चाळीस लाविला; याजमुळें अमात्यपंत करवीरास आले आहेत. कळावें. अलीकडे श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब याजकडील लोक आले, भिलवडीकडे फौज नदी उतरणार, अशी आवाई आली याजमुळें राजश्री जोशीराव व मानसिंगराव पाटणकर यांस शिराळ्यास जावयाची आज्ञा जाली आहे. परंतु दसरा करून जातील. अगोदर जात नाहींत. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

पै॥ छ० ७ जमादिलावल. तिस्सा तिसैन. आश्विन.

नं. ४५४० श्री (आश्विन शु० ८–१७ अक्टो.)

सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री दौलतराव घोरपडे हे राजाज्ञांचा निरोप घेऊन मलगलेकडे गेले, मागें राजाज्ञाचा मळाठा जाहला, याजकरितां घोरपडे याजवर महाराजाची मर्जी रुष्ट जाली. त्याजकडे सरंजामास गांव लोंची व संगवडें वगैरे ऐसे तीन गांव नेमून दिले होते ते दूर जप्त केले. आणि तीन गांव मिळोन अकरा हजार रुपये सालमजकूरचा वसूल घ्यावा येणेंप्रमाणें ठरोन ऐवज सदरहू पांढरे व फिरंगी याजकडे नेमून दिला. घोरपडे याजकडील कारकुनास सदरहू गांव ठेऊन ऐवजाची निशा मागतात. नाहींतर गांव दूर करून दुसऱ्याकडून निशा करवितों (म्हणतात) त्यास घोरपडे यांजकडील राजश्री खंडेराव परभू आहे तो निशा द्यावयाची तजवीज पहात आहे. कळावें. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना

पै॥ छ० ७ जमादिलावल. तिस्सा तिसैन. आश्विन.

नं. ४५४१ श्री (आश्विन शु० ८–१७ अक्टो)

पै॥ छ० ७ जमादिलावल. तिस्सा तिसैन आश्विन.

सेवेसीं विज्ञापना. येथें पुण्याकडील बातमी आहे कीं, राजश्री आबा शेलूकर व नारोपंत चक्रदेव या उभयतास बेड्या श्रीमंतानीं घातल्या

१ पलटणासहित मुसा इस्मित चाकरीस ठेविला होता तो.

याप्रमाणें आहे. व राजश्री मोरो बापूजी फडके याजकडे (कर्नाटकचा) सरसुभा सांगितला. दसऱ्याचे मुहूर्तें निघणार. बरोबर सरंजाम फौज पांच हजार व गाडद दोन हजार व तोफा पांच याप्रमाणें नेमिला आहे. यांत खरें किंवा खोटें काय असेल तें असो. कळावें. शिराळ्यांस लोक होते त्यापैकीं कदमाच्या कारकुनावर फितुराचें संधान आणिलें याजमुळें पथकच उठोन करवीरास आलें. शिराळ्यांवरील लोक पांचशेंपर्यंत `वडगांवच्या सुमारें आणविले. काल इंदुवारीं सायकाळीं पत्र लिहिलें आहे. राजश्री यशवंतराव शिंदे मळणगांवकर हे राजाज्ञाकडून आले. फिरोन जावयाची आज्ञा जाली, ते जात नाहीं म्हणोन उत्तर केलें. व राजाज्ञा यांसही अधिक उणें भाषण केलें, याजमुळें महाराजांनीं शिंदे यांस शिव्यागाळी व धक्काबुकी करवून त्याचीं घोडीं पांच सात होतीं तीं पागेस लाविलीं. याप्रमाणें जाहलें. इकडील फौज खर्चाविशीं बहुत बेदिल आहे. खर्चास नाहीं. राजश्री दौलतराव घोरपडे यांजकडील कारकुनास ऐवजाची निशा मिळेना. याजमुळें त्याजकडील गाव तिनी शिलेदारांकडे देविले. कळावें. करवीरांत भट ब्राह्मण बहुत गडबडले आहेत. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४५४२   श्री.   (आश्विन शु० ८–१७अक्टो.)

पै॥ छ० ७ जमादिलावल. तिस्सा तिसैन. आश्विन.

सेवेशीं विज्ञापना. नेरलीकडे कुसाजी नलग्या जमाव करितो, भुदरगडचें संधान करीत आहेत, म्हणोन येथें बातमी कोणी सांगितलेवरून राजश्री नागोपंत आपाकडील कारकुनास (महाराज) रागें भरले व आपासही वेडें वाकडें भाषण जालें. आणि किल्ल्याच्या बंदोबस्ताकरिता राजश्री नारायणराव रत्नाकर (राजाज्ञा) यास काल मंदवारीं पाठविलें. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४५४३   श्रीगणपति. (आश्विन शु० ९–१८ अक्टो)

पै॥ छ० १२ जमादिलावल तिस्सा तिसैन आश्विन.

अपत्यें महादेवानें सा॥ नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० ८ जमादिलावल पावेतों मुक्काम लष्कर नजीक सुरापूर वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. पशमी रुमाल एक तावदा मिरोजी शितोळे याम यावयाकारिता आपले कडील सांडणिस्वार याजबरोबर पाठविला आहे त्यास शितोळे यांटिलाजवळ लष्करांत

१ पाठभ्रंश कोरा २ दुसरीप्रमाणें पत्र नं ४५४४. ३ पाद्युगमन कंगवळ. भाऊ मिरजेवळा भामनासच अद्यापि होते

आहेत त्याजकडे मुद्दाम जासुदाबरोबर रुमाल पोंचता करवून उत्तर आणवून पाठवून द्यावयाची आज्ञा करावी. फार करून तेथें वडिलाजवळ असतील तेथें नसल्यास घरीं असतील. अथवा सातान्यास असतील तेथें त्यास पावता करून त्यांस लिहिलें पत्र आहे त्याचें उत्तर घेऊन पाठवून द्यावें. सदैव पत्र पाठवून बालकाचा साभाळ करीत गेलें पाहिजे. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४५४४　　श्री. (आश्विन शु० ९-१८ अक्टो.)

पै॥ छ० ८ जमादिलावल तिस्सा तिसैन. आश्विन.

सेवेशीं विज्ञापना. श्री अंबाबाईच्या देवळातील छप्परपलंगास अग्न लागली. नंतर जवळचे सेवेकरी पाणीं अग्निशम केला. गांवात भटाब्राह्मणास नानाप्रकारचे दृष्टात होतात अशीं दुश्चिन्हें होऊ लागलीं आहेत दसरा जाहलेवर मुख्य पर्वतास जाणार असें बोलतात. परंतु केवळ सचित नाहीं. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४५४५　　श्रीगणपति (आश्विन शु० १०-१९ अक्टो.)

पै॥ छ० १२ जमादिलावल. तिस्सा तिसैन. आश्विन

अपत्यें रामचद्रानें शिरसा॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ९ जमादिलावलपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. गुरुवार दसरा म्हणोन (?) आज्ञा करून पत्र पाठविलें तें बुधवारीं पावलें. हलीं मुक्काम सुगपूरचे सरदेवर आहे. संस्थानातुन कारकून आले आहेत. लौकर फडशा करून देतों म्हणतात. तत्राप संस्थानाची चाल विदितच आहे. वडिलास तीर्थरूपानीं बोलाविलें होतें. कृष्णा कोठें उतरावयाचें ठरलें तें आज्ञा केली पाहिजे फौज मोठी. सर्वांवाचुन फुटून जाईल उपोषणें करून परिणाम कसा लागेल ? सोबतीस तरी उपयोग पडला पाहिजे. दीक्षितबाबाचे व शामभटबाबाचे क्षोमानें रत्नाकरपताची दुर्दशा जाली. अशात दुरोस शह जाला तर अनायासें ठिकाण सुटून येतील असें आहे. वडील सर्वजाण आहेत. मसलत ठरून आज्ञा जाली म्हणजे कृष्णातीरास येतों. पुण्याकडील (वर्तमान लिहि ण्याची) आज्ञा करावी. चि॥ राजश्री बाबा फडणीस आले यातील मजकूर (काय तो कळविण्याची) आज्ञा व्हावी. चि॥ राजश्री हरीपंतबाबा (सातान्याहून) दसरेस आले कीं नाहीं तें आज्ञा व्हावी माझे पेटींत पशमी

१ पत्र नारो हरि करदीकर याचें करवीराहून २ महाराज ५ ह्य. त्यास जाणार

न ४५५६   श्रीगणराज. (कार्तिक व० ४–२७ नोव्हें)

राजश्री बाळाजी माहादेव भिडे व केसोकृष्ण काळे स्वामी गोसावी यांसीं.

सेवक गगाधरराव गोविंद नमस्कार. विनती उपरी फौजेंतील लोकांची गणती सालमजकूरची तुम्ही उभयता मिळोन घेणें असामदारांचें घोडें परिछिन्न लहान जमेस धरू नये चागलें असेल तेंच यादीस लिहावें. तसेंच स्वारांचें घोडें कनिष्ठ असेल तें लिहावयाचें नाहीं. आमची सरदारी बोढगस्तीस पडली, परंतु पैका फौजेस यावा लागतो मग चौकशीस कमती कां असावी [१] येविशींचें राजश्री गणेश गोविंद यांस लिहिलें आहे लिहिलेप्रमाणें गणती चौकशीनें घेऊन लिहोन पाठवणें रवाना छ० १८ जमादिलाखर *सुरुसन तिस्सा तिसैन मय्या व अलफ बहुत काय लिहिणें हे विनति*

न ४५५७   श्रीगणपति   (कार्तिक व० ८–१ दिसें.)

आशीर्वाद उपरी. राजश्री मोरोपतास पत्रें व तुळशी देऊन नानांनीं निरोप दिला मागाहून सविस्तर समजोन घेऊन लिहितों असें सांगोन लावून दिलें. तेव्हा पुढील आमचे बंदोबस्ताचे बोलण्याचा प्रकार मागाहून लिहितों याजवर खुटिवलासा दिसतो त्याचें आमचें सख्य झालें इतकें झालें पुढें आमचे साहित्याचे पल्यावर (त्यानीं) असावें, श्रीमताची कृपा व्हावी, हा यत्न करावयाचें उत्तेजन (त्यास) यावयाकरिता कोणी पाहिजे त्यास चिरंजीव राजश्री रामचंद्र श्रीधर काळे यास पाठवावा तो तिकडील जावसालास माहीतही झाला आहे याजकरिता चिरंजीवास व मोरोपंत पराजपे या उभयतास येथें पाठवावें तेथील भाव सारे पराजपेकडून समजून घेऊन चिरंजीवास सागून पुढें लेखकाकडे पाठवावयास येतील छ० २२ जमादिलाखर. चिरंजीव राजश्री बाबाकाळे याची रवानगी पुण्यास करावी म्हणजे ठीक पडेल पतास इकडे पाठवावें व काळे याची रवानगी पुण्यास करावी. पुण्यांतील बोलणेंयाचे भाव सारे समजतील तसें पुढें करावयासीं येईल हे आशीर्वाद.

• पै॥ छ० २४ जमादिलाखर. कार्तिकमास सन तिस्सा तिसैन

न. ४५५८   श्रीगणपति (कार्तिक व ११–३ दिसें)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यासीं आशीर्वाद उपरी चिरंजीव राजश्री चिंतामणराव आपा याजकडे ओझ्यास उंटें कमी, नित्य बिगारीच्या बैला-

१ पत्र परशुरामभाऊचें बाळासाहेबास लष्करांतून मिरजेस   २ पत्र परशुरामभाऊंचे बाळासाहेबांस

परून घोडें मजलीस जातें, याजकरितां सहा उंट खरेदी करून दिले. त्यांच्या किमतीच्या ऐवजाची चिठी आपणावर करितों. त्याप्रमाणें त्यांस ऐवज पावावा. ऐवजास दिवसगत लागों नये. ऐवज चिठी पावतांच पावेल असा करार करून उंटवाल्यापासून उंटें घेतलीं आहेत. चिठी येऊन पोहचेल यास्तव आगाव सूचना लिहिली आहे. रवाना छ० २४ जमादिलाखर. बहुत काय लिहिणें. ऐवज त्याचा तेथें चिठीप्रमाणें पावावा. दिवसगत लागूं नये. हे आशीर्वाद.

छ० २८ जमादिलाखर. कार्तिक. सन तिस्सा तिसैन.

नं. ४५५९ श्रीगणपति. (कार्तिक व० १२-४ दिसें.)

आशीर्वाद उपरी. वे॥ राजश्री दीक्षित जोग व मोरभट ढेकणे व मार्तंड चिमणाजी येथें होते. मागून राजश्री माधवरावजींचें पत्र आलें त्यांत "माघारीं येण्याचें करीत नाहीं. श्रीमंतानीं कृपा केली. तेथेंच वस्त्रें बहुमान पाठवितात. परंतु पेशजीचा ठराव झाला त्याचे द्विगुण सख्येची निर्गत व्हावी. मसलत पडल्यास अंवतार पदरचे खर्च करावे" याजप्रमाणें भाव लिहिले. त्याजवरून-"हें घडावयाचें नाहीं. फौजेचे खर्चासाठीं आलों. पुढें फौज पिटण्याच्या काळजींत पडलों. हें निमत नाहीं." असें बोलला तेव्हा दीक्षिताचें म्हणण्यात "उभयें दौलती पेचात येतील. ते पक्षीं पूर्वी सातारियाचे मुक्कामीं ठरावांत आल्याप्रमाणें झाल्यास निर्गत करावी," असें बोलून निरोप घेऊन मलापहारीसंगमानजीकचे मुक्कामाहून गेले काय करितात पहावें. फिरोन ढोईवर बोझें बसावितात! फौजेचा खर्च अनिवार. नित्य धरणीं पारणीं लागलीं आहेत. यापुढें काहींच सुचत नाहीं. याचा विचार कसा करावा तें लिहिणे. कोणतेंही व्हावयाचें नाहीं, परंतु राजश्री नानानीं मनावर धरल्यास काहीं होईल असें वाटतें. आमचें म्हणणें त्यांजवळ कीं, आम्हास वस्त्रें द्यावीं. नंतर आम्हीं ठिकाणास येऊं. मग पुढें तुमच्या ऐवजाची सोईसोईनें वाट करूं. असें बोलिलों आहों.

---

१ पत्र परशुरामभाऊचें बाळासाहेबांस लष्करांतून मिरजेस २ फौजेस निरोप देऊन पुण्यास भाऊनीं यावें असें श्रीमंत म्हणत होते तें राहिन करविलें ३ साताऱ्यास गुन्हेगारीची रकम दहा लक्ष रुपयें ठरली त्याची दुप्पट रकम सरकारांत द्यावी. ४ दहा लक्ष. सरकारांत वीस लक्ष द्यावयाचे त्यापैकीं दहा लक्ष रोख द्यावे आम्ही मोहीम मागूं तेव्हां फौजेच्या खर्चास दहा लक्ष रुपये पदरचे भरावे, सरकारांत ते मागूं नयेत. ५ गस्ते व पटवर्धन यांच्या.

वे॥ राजश्री बापू दीक्षितही त्या वाटेनें येत आहेत. आपणही त्यांसीं गोड बोलून लावून घावें. छ० २५ जमादिलाखर. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

पै॥ छ २८ जमादिलाखर. कार्तिक मास सन तिसा तिसेन.

नं. ४५६०. (कार्तिक व० १२–४ दिसें.)

परशुरामभाऊंचें पत्र मिरजेस बाळासाहेबांस. छ० २५ जमादिलाखरचें-

" राजश्री दौलतराव शिंदे कार्तिक वद्य प्रतिपदेस मोसीचे रानांत शिकारीस गेले होते. तेथें बार्यांकडील पठाणांनीं गांठलें; म्हणोन खबर मा गोटांत येऊन गडबड जाली तें चार घटकानीं स्वस्थ जालें. मागील कुमा कंपूवाले माणीं केली. एक रात्र तेथें गुदरली. माघारे येतील. असा भा एका गृहस्थानें लिहिले वरून लिहिलें." म्हणोन लिहिलें तें कळलें. खरें वर्त मान (असतें तर) डुणावलें असतें. तें नाहीं त्यापक्षीं कसें खरें म्हणावें "राजश्री नाना आपले वाड्यांत आले. सरकारचे वाड्यांत फराळ करून वेल बागेंत जावून देवदर्शन घेऊन मागती पेठेंत आपल्या ठिकाणास गेले" म्हणो लिहिलें तें कळलें. आपले वाड्यांत येऊन राहणार, त्यास आवईच आहे किंव

तर्थ (नाना) बोलन होते असें सांगितलेवरून लिहिले त फक्त राज-श्रींनीं मनावर धरल्यास ते म्हणतील ते करतील हा भरवसा पुरता आहे आपण वरचेवर सुचवीत असावें अथवा आणखी आठ पधरा दिवसानंतर मोरोपत गेले तरी कार्यास येतील असें असेल तर रवानगी करावी नाहीतर इकडे रवाना करावे छ० २५ जमादिलाखर बहुत काय लिहिणे लोभ कीजे हे आशीर्वाद

पै॥ छ० २८ जमादिलाखर सन तिस्सा तिसेन

न ४५६२ श्रीगणपति (कार्तिक व० १२-४ दिसें)

आशीर्वाद उपरी राजश्री बाळकृष्णपत बाठ यांची चिठी मोरोपता बरोबर आलेली पाहवयास पाठविली ती पावली पाहून माघारी परत पाठविली आहे भाव कळला उत्तम आहे उभयतांची एकवाक्यता झाल्यास चालल्यास बहुतच उत्तम आहे श्री इच्छा न जाणो काय घडेल पहावें चिरजीव बाबा काळे यास पाठविता म्हणोन पडसे व पराजप यांनीं निरोप सांगितला- त्याचें लेसकानीं उत्तर सांगितलें कीं, त्याचें जाणें येणें जहकडे, सूर्त प्रकार या रीतीचा, यास्तव पाठवू नये, म्हणोन निरोप आला त्या वरून लिहिलें, ऐशास आपले ममतेचा व माहीत सारे व्यवस्थेचा असा दुसरा कोण आहे ? दरबारांत वास्तगार, दिवस या प्रकारचे, जहूकडील वर्तमानें बारीक मोठीं माहितगिरी सेरीज कशीं कळतील ? हा प्रकार मनात आणोन तुमचे विचार चिरजीव काळे यासच पाठवावेस जाहल्यास पाठवावें बाबा काळ्याची रवानगी न झाल्यास कोणी तरी गुप्तरूपें पुण्यास बातमीस पाठवावा या प्रांतीं पहिल्या प्रमाणें लागण भरलेला मुलूख असेल म्हणोन आलों, त्यास अगदीं पडक उजाड आज पाच सात वर्षांसही अधिकच आहे बरें गजानन काय परि-णाम लावील तो खरा [1] छ० २५ जमादिलाखर मगळवार बहुत काय लिहिणें लाभ कीजे हे आशीर्वाद

पै॥ छ० २८ जमादिलाखर. कार्तिकमास सन तिस्सा तिसेन

न ४५६३ श्री. (मार्ग० शु० २-९ दिसें)

पै॥ छ० ६ रजब शुक्रवार सन तिस्सा तिसेन

सेवेशीं साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २० जमादिलाखर यथास्थित असे विशेष श्रीमत राजश्री आपासाहेब लष्करास मिळाले त्या पासून राजश्री जिवबाअण्णा यांस आज्ञा झाली कीं, नेहमीं राहुटीस येत जावें

१ चिंतामणराव

त्यापासोन येत असतात. काम कारभार करीत असतात. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहे बांकडे एकांत बोलणेंविशीं नेहमीं जात असतात. राजश्री आपाजी गोविं यांचा डेरा पहिला होत होता तेथें आपासाहेबांचे डेरे राहुट्या होतात. डावे बाजू आपाजी गोविंद. याप्रमाणें मजकूर आहे. वे॥ राजश्री गोविंद भट गाडगीळ यांचे येथेंच अण्णा आहेत. फराळास दोन तीन वेळ होतें. भोजन मात्र निराळे होतें. काम काजें नेहमीं हेच करितात. एकांतही नेहमीं होतो. वरकड मजकूर अधिकोत्तर नाहीं. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४५६४ श्री (मार्ग. शु० २-९ डिसें.)

पे॥ छ० २ रजब. सन तिस्सा तिसैन.

सेवेशीं विज्ञापना. इकडील वर्तमान तर श्रीमंत महाराज राजश्री छत्रपति यांची स्वारी हुणशाळच्या मुक्कामाहून कूच होऊन मौजे सुणदळीस गेली होती. तेथील विधि उरकून दुसरे दिवशीं मौजे हुणशालास आले गुरुवारीं तेथें मुक्काम होऊन भृगुवारीं भोजनोत्तर गचीकुरवेटास स्वारी गेली तेथें गांव व ठाणें उजाड होतें. ठाणें राजश्री सेनासासकील यांजकडे दिलें तूर्त ठाण्यांत लोक त्यांजकडीलच आहेत. गांव दरोबस्त जाळून टाकिला नंतर तेथून मंदवारीं कूच करून गोकाकेस येऊन मुक्काम झाला. आज रविवारी ठाण्याचा बोलण्याचा संदर्भ आला. 'आजचा दिवसरात्र आम्हांस फुरसत द्यावी. आम्हीं रात्रौ निघोन जातों. नंतर तुम्हीं ठाणें घालावें.' असें बोलतात. परंतु सत्य किंवा मिथ्या हें कळत नाहीं. निभावेल तें खरें. येथील कार्य उरकलेवर कोणीकडे जावें हा अद्याप निश्चय झाला नाहीं. ठरेल आणि समजण्यांत

डोकीवर देऊन चालवितात राजाश्रा ब्राह्मणांस एक वेळ भोजनास घालितात. कळावें हें विज्ञापना.

नं. ४५६५   (मार्ग. शु० ९-१६ दिसें.)

बाळकृष्ण महादेव बाळ याचें पुण्याहून पत्र मिरजेस बाळासाहेबास छ० ७ रज्जबचें—

"श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब फौजसुद्धां बागलकोटापलीकडे गेले व श्री॥ राजश्री रामचंद्रपंत आपा कपाटसंगमापलीकडे फौजसुद्धा गेले आहेत. 'करवीरवासी महाराजानीं गोकाकेस तोफा लाविल्या होत्या' वगैरे मजकूर (तुम्हीं) लिहिला तो (नानास) विदित केला."

नं. ४५६६   श्री.   (मार्ग० शु० ११-१८ दिसें.)

पै॥ छ ९ रज्जब तिस्सा तिसैन.

सेवेशीं विज्ञापना. गोकाक व पाछापूर व शाहापूर वगैरे प्रांतातील सावकार वगैरे मंडळी गुर्लेस बेळगावच्या आसन्यास आहेत हें वर्तमान यासेंही समजलें आहे मुल्याजवळ पाच चार मंडळी सनिधची बसली होती तेव्हां बोलणें बोलतां निघालें कीं, एखादी पेठ मातबर मारल्याशिवाय उठवण मोडत नाहीं. या प्रांतातील काटक वगैरे माहीत यास वाटेची व मुक्कामाची माहीत पुसत होते. काय करतात पहावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ४५६७   श्रीगणपति. (मार्ग० शु० १३-२१ दिसें.)

पै॥ छ० १२ रज्जब तिस्सा तिसैन. मार्गशीर्ष.

अपत्यें कृष्णानें करद्वय जोडून सा॥ नमस्कार विज्ञापना. श्रीक्षेत्र पंढरपुरीं कौतुकार्थ आश्चर्याची गोष्ट जाली आहे ते सर्वत्र लोकांनीं आपले दृष्टीनें पाहून आले. क्षेत्रीं वडराचीं घरें आहेत त्यानीं डुकरें बाळगिलीं आहेत त्यातून एक धाकटें दोन तीन महिन्याचें डुकराचें पिलू मार्गशीर्ष शुद्ध तृतीया सोमवारीं आपले कळपातुन निघोन चंद्रभागेंत येऊन स्नान करून पुंडलीकाच्या देवळाभोंवत्या प्रदक्षिणा करावयास लागलें तों क्षेत्रस्थ लोकांनीं पाहून त्यास धुडावून लावून दिलें. त्यास धुडावल्यानें तें डुकर जाईना. बळेंच धरून डुकराच्या कळपात लावून दिल्याही तेथें जाईना. तेथून पळोन येऊन भागती देवळाभोंवत्या प्रदक्षिणा करूं लागलें अन्न दूध लोकांनीं पुढें ठेविल्यासही खाईना. प्रदक्षिणाच करावयाचा छंद. असे चार रोज प्रदक्षिणा केली. पाचवे रोजीं डुकर मृत्यु पावलें. उपरांत पुंडलीकाच्या पुढेंच वाळवंटींत क्षेत्रस्थ

१ पत्र नारो हरि फरदीकर याचें करवीरकरांच्या लष्करांतून. २ महाराजांस.

लोकांनीं समारंभ करून पुरून टाकिलें. वडिलांस वर्तमान कळावें यास्तव लिहिलें आहे. स्त्रीजात डुकरी होती. ती अहिल्याबाई असा दृष्टांत जाला म्हणतात. सेवेशीं श्रुत होय. कृपा लोभ करावा. हे विज्ञापना.

नं. ४५६८ श्री. (मार्ग० शु० १३-२१ डिसें.)

चि॥ राजश्री बळवंतराव यांसी आशीर्वाद उपरी. आपण छ० ७ रज्जबचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० ११ मिनहूस पावलीं. करवीरकरांस बहुत मोफ-ळीक फावली आहे याजकरितां चि॥ राजश्री विठ्ठलराव यांस या रोखाव पाठवावें म्हणोन व राजश्री नागो शामजी मिरजेस पावलियानें व चि॥सदोबा भाऊ यांच्या वाख्याचें वर्तमान लिहिलें तें कळलें. ऐसीयास चि॥ राजश्री विठ्ठलराव यांची रवानगी करावी तर ते गजेंद्रगडाजवळ आले. खर्चाचा गवगवा अति-शय. लोक ऐकत नाहींत. उपाय नाहीं. येथील वोढ तर कोठवर लिहावी ! श्रीनेंच पार पाडावें ! चि॥ राजश्री सदोबा भाऊ यांची प्रकृत कशी आहे हें ल्याहावें. रवाना छ० १२ रज्जब बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

पे॥ छ० २१ रज्जब. सन तिस्सा मार्गशीर्ष.

नं. ४५६९ श्री. (मार्ग० शु० १४-२२ डिसें.)

पे॥ छ० ११ रजब. सन तिस्सा तिसैन. मार्गशीर्ष.

सेवेशीं विनंती सेवक बाळाजी दामोदर व गणेश राम पेठे शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १२ रजब मुक्काम मंगळूर येथें सेव-कार्चे वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. मौजे गुलनाल प्रांत कनकगीर येथें छ० ८ रजबीं मुकामास स्वारी आली. त्या समयीं गांवाजवळ पेंढारी वगैरे गेले त्यांजवर गांवकरानीं गोळ्या टाकिल्या. दोन तीन माणसें जखमी झालीं. तें वर्तमान श्रीमंतांस कळलें तेव्हां मला बोलावून नेलें. आज्ञा झाली कीं, गांवास तोफा लावावयाच्या आहेत, त्यास जागा पाहून येणें. त्यावरून गेलों. जागा पाहून येऊन विनंती केली. तेव्हां आज्ञा झाली कीं, तोफा घेऊन व राजश्री हरबा आपा धायगुडे उभयतां जाऊन तोफा लागू करणें. त्यावरून तोफा तेथें नेतांच गांवकरानीं पंचवीस तीस गोळ्या टाकिल्या. पांच सहा असामी आरब यांस गोळ्या लागल्या. तोफेपुढें उभे होते. गांवांतून मारागिरी फारच होऊं लागली तेव्हां तोफा सुरू केल्या. दोन गोळे लागू झाले. बुरुजा-परील सहा प्यादे ठार होऊन गोळे पार झाले. तेव्हांच गांवांतून दोन असामी ब्राम्हण व दोन मराठे पळून येऊन बोलों लागले. परंतु आंतून मारागिरी होतच होती. तेव्हां आणखी दोन गोळे गांवावर टाकतांच गांव कौलास

घेऊन चार हजार सडणी झाली. सायंकाळीं तोफा घेऊन माघारां आला. श्रीमंत राजश्री आपासाहेबांची फौज व दाजीसाहेब येथून दोन कोस पुढें आहेत सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४५७० श्री (मार्ग० शु० १५-२३ दिसें)

पै॥ छ० १४ रजब निसा तिसेन मार्गशीर्ष.

सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक विज्ञापना तागायत छ० १० रजब पावेतो सेवकाचे वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामींस व श्री॥ राजश्री रघुनाथरावदादास फौज सुद्धा यावे म्हणून सरकारचीं पत्रे पूर्वी गेली आहेत हल्लीं श्री॥ राजश्री नानासाहेबींनीं आपणास लिहिलें आहे कीं उभयतांनीं फौज सुद्धा यावयाचें करावें व श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब बहुत त्रासत आहेत हे चांगल नाहीं, म्हणून लिहिलें आहे त्यास भाऊसाहेबांनीं लवकर जाऊ नये वागलकोटानजीक असावें त्यास वर्से पावलियावर इकडे येण्याविशीं पत्र जातील याजकरितां त्वरा जावयाचें करूं नये म्हणून सूचना आली उभयतांस फौजसुद्धा यावयाचें, त्यास फौज चांगली सदे स्वारीचे सरंजामसुद्धा यावयाचें करावें भाऊसाहेबांसही सुचना व्हावी तेथून आज्ञा काय येते हा भाव एक वेळ श्री॥ नानास लिहून पाठविला पाहिजे भाऊसाहे बाचा भाव लिहूं नये राजमंडळाचाही उपद्रव बहुत आहे फौज इकडे आलियावर उपद्रव बहुत होईल, याचाही विचार केला पाहिजे मूळ मिरजेच सरंजामाचे महाल, विचार करून स्वामी करितील, परंतु सूचनार्थ विनंती लिहिली आहे एकसाठीचे ऐवजाकरितां स्वार गेले आहेत ते ऐवज घेतल्याशिवाय येणार नाहींत, उपद्रव करितील, याचाही विचार असावा ऐवज यावा लागतो सर्वांनीं दिला आहे हे विज्ञापना

न ४५७१ श्री (मार्ग व ९-२१ दिसें)

पै॥ छ० २९ रजब सन तिसा तिसेन

सेवेशीं विनंती सेवक गोविंद शामराव कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ० २२ रजब मुकाम लष्कर नजीक कोपळ तीन कोस यथें वर्तमान सेवकाचे यथास्थित असे विशेष स्वामींनीं पत्र छ० १९ रजबचें पाठविलें ते छ० १८ रजबीं पावलें इकडील वर्तमान नबाबाचे तालुकेत घासदाणा घेत श्रीमंत चाललें आहेत दोन महिने याच प्रांतात रहावे असा बेत दिसतो रास्ते याजकडील फडणीस व

१ पत्र पुण्याहून नानाच्या विश्वासू माणसाचे

वे॥ राजश्री बाबूभट अद्यापि येथेंच आहेत. वस्त्रें रास्ते यांजकडे आलीं आहेत म्हणोन वर्तमान आलें, त्यास येथून श्रीमंतांची कराराची याद (व) ऐवजाची निशा रास्ते याजकडे जावी तेव्हां तेथून वस्त्रें यावीं, ऐसें रास्ते याजकडील फडणिसाचें बोलण्यात आहे. येथून पुढें काय निश्चय ठरेल तो मागाहून सेवेशीं लिहितों. राजश्री धोंडोपंत गोखले धारवाडनजीक दोन कोसांवर आहेत. त्याचे लष्करातुन कालच राजश्री बाळकृष्णपंत लागू येथें श्रीमंतांस भेटावयास आले. त्यानीं वर्तमान सागितलें म्हणोन सेवेशीं लिहिलें आहे. करवीरकर महाराजाची फौज व राजश्री रत्नाकरपंत मनोळीचे बारीस आहे इकडून पेंढारी वगैरे हजारपांचशें त्या लगल्यास एखादें गाव मारून आणावयाचे बेतानें गेले आहेत. येथून पुढें अघाडीस श्रीमंत राजश्री आपासाहेब चार हजार फौज व पायचें माणूस दोन हजार, येणें प्रमाणें चार कोसाचे तफावतीनें उत्तरतात. श्रीमत राजश्री दाजी साहेब बाजूस दोन तीन कोसाचे तफावतीनें आहेत. तसेंच राजश्री विठ्ठलराव बानाही निराळेच उतरतात. खाशाजवळ स्वामींचें पथक व राजश्री हरीपंत धायगुडे व हुजरात एकूण जमाव पाच सहा हजार पावेतों आहेत. राजश्री तिमराव पारसनीस (मोंगलाकडे) गेले ते अद्यापि आले नाहींत सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

न ४५७२ (मार्ग० व० ९–३१ दिसें)

गणेशराम पेठे यांचें परशुराम भाऊच्या लष्करातून मिरजेस पत्र छ० २२ जमादिलाखरचें—

"श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब छ० १९ जमादिलाखरीं श्रीकृष्णा उतरोन आले नतर छ० २० जमादिलाखरीं मलप्रभाही उतरले आज तो मुक्काम आहे. उद्देक तो कोणते रोखें जातात न कळे. राजश्री धोंडोपत गोखले यास मिळावयास जातात अशी आवई आहे. श्री॥ राजश्री रामचद्रपत आपा येथून पाच कोसावर आहेत. कपाटसगमतीरास आहेत. पुढें काय होतें पहावें व दुसरी बाजार आवई मनोळीस जावयाचा बेत आहे असें बोलतात. कोणीकडे जातात पहावें"

न. ४५७३ श्री (मार्ग व० ९–३१ डिसें.)

पै॥ छ २९ रज्जब. सन तिस्सा तिसैन.

सेवेशीं गणेश गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान तागायत छ० २२ माहे रजब मुक्काम मलीकसमुद्र नजीक येलबर्गे येथें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष स्वामींनीं जासुदाबरोबर पत्र पाठविलें तें

पावलें. सर्वांस ऐवज पाठवितों म्हणोन लिहिलें, उत्तम आहे. रजब अखेरीस तरी रवानगी झाली पाहिजे. रजब अखेर जाहलेवर जमादिलावलचा आडवडा एक राहिला आहे तो व जमादिलाखरचे रोजमरे दिले पाहिजेत. कागदाच्या गड्ड्या दोन साहणीस्वार येतात त्याजबरोबर पाठवाव्या येथें सोळ्याच झाला तेव्हां अर्धी गड्डी मिळाली ती पाच रुपये देऊन घेतली. तथापि कागद चांगले नाहींत. वरकड येथील वर्तमान तूर्त कांहीं विशेष नाहीं. नरगुंदचे रोखें लष्कर जात होतें, परंतु तो रोख सोडून तूर्त गदगचे रोखें जात आहेत. गदगाकडून सावनूर तालुक्यांत जातील. आज बेंदरटीचे मुक्कामास आले. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४५७४ श्री. (मार्ग व० ९–३१ डिसेंबर.)

पै॥ छ० २२ रजब, सन तिस्सा तिसैन

सेवेशीं विज्ञापना ऐसीजे, श्री॥ राजश्री नानाची भेट घेतली. सर्व मजकूर निदित केला. श्री॥ राजश्री बाळासाहेब याचें पत्र प्रविष्ट केलें. नतर विनती केली कीं, "श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यास वस्त्रें सरकारातून कृपा होऊन रास्ते याचे स्वाधीन झालीं त्यास हा योग आपणच केला. त्यास श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब याजविशींचा करारमदार सरकारांत ठरून याद ठरली आहे त्यास बेरीज किती ठराव केला? भाऊसाहेब याजवर फौजेचा पेंच सातारेयापासून आज पावेतों किती आहे हा अर्थ सर्व आपले ध्यानांत आहे. त्यास बचाव हरएकविशीं व्हावा येविशीं श्री॥ राजश्री बाळासाहेब यांनीं बहुत प्रकारें श्रुत करावें म्हणून आज्ञा केली आहे, त्याजवरून विनंती करितों. मी आपणाजवळ येऊन आज्ञा घेऊन मिरजेस गेलो तेव्हां (आपली) आज्ञा जाली कीं, याउपर इकडील वर्तमान होईल विचार तो राजश्री बाळासाहेब यास लिहून पाठवितों तिकडून पुढें राजश्री भाऊसाहेब यास ल्याहावें. तिकडून उत्तरें येतील तीं पाठवीत जावीं, म्हणून आज्ञा होती. त्यास आपली पत्रें यावीं ही मार्गप्रतीक्षा यजमान मिरजेस करीत होते. श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांणीं सुरापूर येथील कारभार उरकल्यानंतर श्री कृष्णा उतरोन दक्षणतीरास गेले आपली आज्ञा काय होते याची मार्गप्रतीक्षा करितात. थोडे थोडे लावत गेले. फौज पंचवीस हजारांचा सुमार. याजखेरीज पेंढार वगैरे. येक जागा राहून परिणाम नाहीं यास्तव इतके लांब गेले. याउपर जशी मर्जी असेल तसें करून जिकडे जाणें म्हणोन आपण सांगतील तिकडे जातील. करवीरवासी महा-

१ धर्म मोरो आपाजीचे परशुराम भाऊस

राजानीं प्रातात दगा माडला आहे मनस्वी सडण्या घेतात ठाणींहि बसवीन अहत प्रातात जीव राहिला नाहीं त्यास महाराजाचे बदोबस्तास जावें अशी आज्ञा जालिया पत्रें सरकारची व आपलीं द्यावी म्हणजे तिकडे जातील ” त्यावरून उत्तर कीं, “भाऊविशीं येथें मोठी अडचण पडली श्रीमताची मर्जी कांहीं केल्यान वळेना रास्ते यास लगादा बहुत करावा ऐसा विचार दिसोन आला तेव्हा दोन चार वेळा श्रीमतास सागितलें कीं, भाऊसारखे सरदार सरकार दौलतीमध्य कोण आहे ? अतरही पडलें आहे, परन्तु त सर्व विसरोन रास्ते यास यश देऊन त्याजवर कृपा व्हावी. नतर हीं बोलणीं बोलोन ठरावही केला दहा लक्ष रुपये व सदणी चार लक्ष त्यास वाइदा दोन वर्षांनतर दोन सालात थावे यामों ठराव केला भाऊस मातबर मसलत दोन वर्षांचे आत सागितली तरी मग चार लक्ष रुपये मसलत सबधें भाऊस सोडावे सरकारात मागों नये यामों ठरलें आहे बरकड मडळी भाऊकडील त्याचा खड निराळा होईल त्यात असामी राजश्री चिंतोपत, बाळाजीपत, जयरामपत हे त्रिवर्ग बरकड याच बेरजेंत आहेत पुढें भाऊस सरकारातून मातबर काम सागावें याचीहि योजना करीत आहों भाऊ फार लाब गेले पचवीस हजार फौज धरली हें काय ? उगेच फौजेचे पेचात आले ! इकडील जसा विचार ठरेल त्यासारखी जमा करावयास येती कार्यो कारण पाच सात हजार फौज धरावयाची होती ” त्यावरून विनती केली कीं, करवीरवासी प्रबल जाले याचा बदोबस्त कसा व्हावयाचा ? सरकार आज्ञा जाल्यास त्याचा बदोबस्त करितील त्यावरून उत्तर केल कीं, भाऊंस थोडके मसलतीस गुतवावयाच नाहीं त्यास मोठेंच काम सागाव हा विचार करीत आहा (टिपूविषयीं) इंग्रजाचें बोलण लागलें आहे ठरावात याव असा विचार आहे जाल्यास पाहतों बरकड विषयीं भाऊचे साध्य जेणेकरून होईल तें करीत आहो दुसरा अर्थ नाहीं यामों सागितलें याउपर आणखी एकदोन वेळा बोलोन उत्तर काय होईल तें लिहून सेवेसी पाठवितों श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४५७५ श्री. (मार्ग० व० १०–१ जाने)

पौ॥ छ० २९ रजब सन तिस्सा

स्वेसी विनती सेवक बापूजी तीर्थो कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २३ रजब पावेतो वर्तमान यथास्थित असे विशेष इकडील वर्तमान तर राजमटककरानीं येणूर, तालुका किनुरचें ठाणें परवा घेतल फार

1 [illegible] दोडराहच्या इमारतीमद्भागाचे [illegible]

संपगाव संगोली व हुनळीपर्यंत सडी स्वारी येऊन गुरें नेलीं. मौजे सुदगर्डे व आसुर्डी कर्यात एकुटी येथें गोखलेकडील कारकून दोन चारशें जमाव करून आज दोन महिने होते ते राजमंडळकराचें उऱ्हाण पाहोन मूळजागा सोडून निघोन गेले. एकुटी व संवदत्तीस मनोळीकरानीं व तोरगलकरानीं जमाव मिळवून इकडे उपद्रव लाविला आहे. आज उद्या नदीस येऊन उतरणार म्हणोन बहुत आवाई पडोन कित्तूर तालुक्यांतील लोक वगैरे तमाम पळोन जातात. राजश्री सरदेसाई कित्तूरकर आपले बायका वगैरे झाडींत लावून दिले. राजश्री व्यंकटराव असगी याणीं किल्लीं कारभार करितात हे आपलें कुटुंब गुरेंढोर वगैरे सुद्धा निघोन धारवाडाकडे गेला. गोखलेनीं बरोबर बुनगें वगैरे एक दोन तोफा मिश्रीकोटेस पाठवून सडा होऊन धारवाडास आहे. किल्लेवाले व यास बिघाड झाला आहे. किल्लेकराचें व राजमंडळकराचें एकसूत्र आहे म्हणोन लोक वार्ता आहे. दोडवाडास यावयाचीही दाट आवाई आहे. याजमुळें गोरगरीबाचे पाय ठरत नाहीं, आणि दंगेखोर, काहींच समजत नाहीं. याजकरितां लोकांची जमियत करून बदोबस्तीनें आहें. गोखले कित्तूरकर वगैरे यास काहीं सामील होणेचें सूत्र दिसत नाहीं. ऐन हंगामाचे वसुलाचे दिवसात दंगा आला आहे. येथून नदी दोन कोस आहे. संवदत्ती एकुडी तेही दोन कोस आहेत. येथें जमाव मिळतील. चकुदचे नदीस लष्कर सुद्धा राजेसुद्धा येणार आहेत. आणखी होईल तें वर्तमान मागाहून सेवेशीं लिहून पाठवितों. येथून वेणूर सहा कोस आहे. सेवेशीं श्रुत होय. बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना.

नं. ४५७६ श्री. (मार्ग. व० ११–२ जाने.)

पै॥ छ २६ रज्जब सन तिसा तिसैन. मार्गशीर्ष मास.

सेवेशीं विनंती सेवक श्रीधर गोविंद. कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २४ रज्जबपावेतों यथास्थित असे. विशेष थोरातकडील सरजामाचे जप्तीस पुण्याहून राजश्री गणेशराव वाळवेस आले आहेत त्यानीं धामधूम फार आरंभिली आहे. इकडे मोवरगांवी, कडेगाव, वांगी वगैरे सेख्यास रोखे स्वार पाठवून हजार पाचशें रुपये गाव पाहून घेतात आणखी पुण्याहून एक पलटण व पांचशें स्वार येत आहेत. काल कटेपूरचे मुक्कामास आले ते ही रोखे करतात पुढें वाळवेंसच जाणार. रहदा[1] देवराष्ट्रंचे शिवारातून पडली आहे. हरभरा कडबा वगैरे पिकास उपद्रव बहुत लागतो. येथें रोखा पत्र येणार

१ पत्र देवराष्ट्रें येथील कमाविसदाराचें मिरजेस

येविशींचा बंदोबस्त व्हावयासतव सेवेशी विनंती लिहिली आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४५७७ श्रीगणपति. (मार्ग. व. ११–२ जाने.)

पै॥ छ० २७ रज्जब सन तिसा तिसैन.

अपत्यें हरीनें शिरसाष्टांग नमस्कार .विज्ञापना.- येथील क्षेम तागायत छ० २४ रज्जब सौम्यवार प्रातःकाळ पर्यंत वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. मेशाजी एक दोन वेळां गुप्त वस्त्रें गेल्याचा मजकूर लिहिला होता त्याचें उत्तर कांहीं समर्पक आलें नाहीं. पुण्याकडील बातमी पक्की सांचित गुप्त वस्त्रें दोन दागिने राजश्री मोरो आपाजी परांजपे यांजबरोबरच रवाना झालीं. समागमें एक पत्र श्रीमंतांचें व एक पत्र राजश्री नानांचें येणें प्रमाणें सचित.होतें यांत गुंता नाहीं. वडिलांस कळलें म्हणजे झालें. राजश्री मोरो आपाजी परांजपे यांस आपलें पत्र जावें कीं, वडिलांवर सरकारची बेरीज रास्ते यांचे विद्यमानें ठरावांत आली आहे तेव्हां सरकारची पद्धत पूर्वीपासून आहे (कीं) चार रुपये ठरावांत आलेनंतर जप्तीमध्यें नक्की ऐवज वगैरे जो जिन्नस घेतला आहे तो जराबाजरा माघारा देतात. या प्रमाणें आहे. तो यावा.- याशिवाय चिरंजीव राजश्री महादेवराव दाजींचे गोटांतील व पर्वतीजवळ गोट होते तेथील जामदारखान्याचीं घोडीं उंट वगैरे सरकारांत व शिलेदार व पागे यांजकडे गेलें आहे तें व जुन्नरावर वगैरे शिलेदार यांचीं घोडीं उंटें वगैरे गेलें आहे तेंही यावें. त्यावांचून शिलेदार यांची तोड पडावयाची एकंदर नाहीं. तूर्त चाकरीवर आहेत. अखेर माळ आलें म्हणजे या गोष्टीचा मोठा घोळ पडावयाचा तेव्हां याची तोड निघाली पाहिजे. व सरकारांत कागदपत्रांचे रुमाल गेले आहेत ते यावे. राजश्री बापूजीपंत बापट यांजकडून लोकांस तगादे होतात ते होऊं नये व ते रुमालही यावे, हे सर्व प्रकार मशारनिल्हे यांस लिहावे. त्यांनीं राजश्री नानांस विनंती करून नमुदांत आणावें व हल्लीं सरकारांतून राजश्री नानांकडील जें जप्तीनें गेलें होतें तें झाडून दिलें. कळावें. आम्हांकडे सरकारांतून सावनूर तालुका रद्दकर्जात होता तो (आमच्या कबजांत) यावा तेव्हां सावकाराची थोडी बहुत तोड पडेल. सालमजकुरीं तालुक्याची गोसले यानीं व रत्नाकरपंत यानीं कांहीं बाकी ठेविली नाहीं. पांच चार वर्षे लावणी व्हावयास पाहिजेत. परंतु ज्याचे चार रुपये देणें त्यास एकएक महाल लाऊन दिला असतां पुढें चार रुपये मागावयास जागा होतो. वास्तव साव-

नूर तालुका (मोकळा) करून घेणनिशींही मोरोबास लिहावें मागील कर्ज व हल्लींचा पैका म्हटल असता परिणाम करा लागेल ? त्यास पराजपे यास लिहून सावनूर तालुका आम्हाकडे झाला असता काहीं बचाव आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४५७८ (मार्ग ० व० ११–२ जाने)

आपाजी हरीकडून बाळासाहेबांस पत्र रवाना छ० २४ रजबचें –

"बेरडाची फौज दोन अडीच हजार व पायदळ दोन हजार याप्रमाणें सरंजाम इंडी व तांबें व अलमेलें व होर्ती चादकवठ या महालच्या खंडण्या घेऊन मौजे ढोमनाळ परगणे होर्ती येथें राहिले आहेत विजापूर परगण्यावर स्वारी करून गुरें चार हजार नेलीं बरडोल परगण्यावर स्वारी करावयाची उमेद आहे"

न ४५७९ श्री (मार्ग० व० ११–२ जाने)

श्रीमत राजश्री बाळासाहेब स्वामीचे सेवेशीं

विनंती सेवक देवराव कृष्ण देशपांडे कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान ता॥ छ० २४ माहे रजबपर्यंत स्वामींचे कृपेंकरून यथास्थित असे विशेष इकडील वर्तमान श्री॥ महाराज छत्रपति स्वामी यांचा मुक्काम नेसरीचे ओढ्यावर जाहला आहे पेंढार वगैरे फत्तेगुडी ता॥ मजकूर येथपर्यंत आलें होतें थोडीं बहुत गुरें घेऊन जात होते बारीचे लोकांनीं गुरें काढून घेतलीं कित्तूर तालुक्यांचें मुळें फत्तेगुडी व मारहाळ येथें येऊन भरलें आहे काहीं केल्यास मार्गे जात नाहींत व इकडेही पोटचे गावीं येऊन राहत नाहींत कित्तूरकर देसाई यांचें कुटुंब भीमगडास गेलें म्हणून वर्तमान आहे कित्तूरकराचे तहाचें बोलणें ठरत नाहीं काय पडत पहावें सुतकट्टे व नेसरीस आग घालून गाव जाळून खराबी केली श्री॥ छत्रपति स्वामींचें म्हणणें कीं, (कित्तूरकरानें) सालगु॥ पैकीं दोन लाख रुपये द्यावे रुपये न मिळतील तरी अवाडीस आपला जमाव पांच हजार प्यादे व राऊत पाचशे घेऊन सरकारची चाकरी करावी गोखले वगैरेकडे मिळों नये त्याजकडे पन्नास हजार रुपये सालमजकूर पैकीं सरसुभ्यानिसबतीनें आदा जाहलेला ऐवज वजा होतो साल गुदस्ता समशेरजंगबहादर किताब व राज्य हत्ती शिरपेंच वगैरे देऊन वाढविले असता स्वामिद्रोहपण केलें म्हणोन राग भारी आहे सरदेसाई सढे हुबळीस आहेत रा॥ व्यंकटराव रामचंद्र आसगीकर

१ बरडोल परगण्याचा कमावीसदार

रा॥ गोखले यासीं बोलावणेंस्तव गेले आहेत. बुणगें सारें मिश्रीकोटाकडे पाठवून सडे आहेत. इकडे आम्हास राजमंडळकर व कित्तूरकर मिळोन दंगा करतील हा सशय पडला आहे. संवदत्तीमध्यें तोरगलकरानीं जमाव मिळविले आहेत त्याणी येकुडीचे आश्रयानें तडका स्वाऱ्या करितात. दोदवाडचे बंदोबस्त करविले आहे. मलापहारीवर राजमंडळचे मुक्काम जाहल्यास आपोआप ठाणीं कित्तूर प्रात वगैरे झाडून जातात.~ ईश्वरी भविष्य समजत नाहीं. रा॥ नारोपंत करंदीकर याणीं आताच पत्र पाठविलें आहे कीं, बारीचे बंदोबस्त पक्के राखून कदाचित राऊत आल्यास्~वेमुलाहिजा ठोकावे म्हणोन सांगोन पाठविले आहेत. राऊत जमाव बारीसच ठेविले आहेत. कूच होते समयी काय घडतें पहावें. सेवेशी श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ४५८० श्री (मार्ग० व० ११-२ जाने.)

पै॥ छ० २८ रज्जब. सन तिसा तिसैन.

विज्ञापना ता॥ छ० २४ रज्जब गुरुवार रा ॥ दौलतराव शिंदे याज कडील पलटणें खानदेशात बायांकडील यशवंतराव याचे पारिपत्याकरितां पाठविली होतीं. त्यास यशवंतराव नाशिकाकडे आले पलटणें खानदेशांत होतीं तीं ऱ्हाडात जाऊन दंगा करूं लागलीं. भोसले याजकडील राजश्री विठ्ठलपंत याणीं फौज घेऊन येऊन पलटणें घेरलीं आहेत. इकडे येऊं देत नाहींत याप्रो बातमी आली आहे. श्री नाशीक क्षेत्रास पठाणानीं भारी उपद्रव केला. रा॥ माधवराव ओक कमाविसदार यानीं पहिल्यानें पधरा हजार रुपये दिले असता फिरोन तगादा लागला. तेव्हा पळोन गेले. नंतर हल्लीं त्याचे वाड्यास पठाणानीं सणऱ्या लाविल्या आहेत. मोठा अनर्थ माडिला आहे सरकारातून विठ्ठल शिवदेव, काहीं पागा व शिंदे याजकडील चार पलटणें व काहीं फौज रवाना जाहली. खडकीवर मुक्काम जाहला आहे. पुढें कूच करून गेल्यावर मागाहून विनंती लिहितों. पठाणानीं अमर्यादा माडली आहे. बायकाचा आब घेतात. शेंदोनशें नायकानीं प्राणत्याग केले आणखीही प्रलय माडिला आहे. श्रीमताचे दौलतीपासून दक्षिणेंत या प्रकारचा अनर्थ जाहला नव्हता. ईश्वरी इच्छा प्रमाण! सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं ४५८१ श्री (मार्ग० व० १२-३ जानेवारी)

ताळीक.

पै॥ छ० ११ साबान पौष मास. सन तिसा तिसैन.

विज्ञापना ऐसी जे, तागायत छ० २५ रजब गुरुवासर क्षेम असों विशेष.

*रास्ते याजकडील राजश्री बाबा फडणीस पुण्याहून श्रीमत राजश्री आनदराव दादा यानीं श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब याजकडे रवाना केले आहेत त्यास इकडे ढकणे यांजपाशीं बोलणे असता यथास्थित जाला विचार सागितला नाहीं त्यास श्रीमत राजश्री पतप्रधान यांचे व ढेकणे यांच बोलण काय झालें आहे न कळे लेसन करणार याचें व श्रीमत राजश्री पतप्रधान याचें यथास्थित मिळत नाहीं लौकिकार्थ मात्र मिष्ट व्यवहार होतात परस्पर सावधता आहे त्यास न जाणो, हा विचार श्रीमतानी चित्तात आणोन फडणीस गेले आहेत, त्यांजपाशी एकादे अक्केस वडिलास गुतवावें असा प्रकार-न जाणो-जाला असेल किवा न कळे त्यास सैन्यातून वडिलाचीं पत्रें अलीकडे ओलींच असतील भाव ध्यानात आला असल्यास आज्ञा जाली पाहिजे तिकडून फडणीस आल्यानतर ढेकणे वस्त्रें घेऊन वडिलाकडे जाणार जाते समयीं कानात गोष्ट सागों त्या प्रमाणें भाऊनीं करावें म्हणोन श्रीमतांनीं सागितल, या प्रमाण ढेकणें म्हणतात यातील अर्थ काहीं एक समजत नाहीं सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४५८२ श्रीगणपति (मार्ग० व० १२-३ जानेवारी)

पे ॥ छ० २९ रज्जब सन तिसातिसैन पौष शु। १

तीर्थस्वरूप राजश्री काकासाहेब वडिलाचे सेवेशीं अपत्यें कृष्णानें करद्वय जोडून साष्टाग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ० २५ रजबपर्यंतों वडिलाचे आशीर्वादकरून वर्तमान यथास्थित असे विशेष राजश्री आपाजीपत थापट यांजकडील बातमीच पत्र आलें कीं वेरडाची फौज मौजे टोकनाळ पो होर्ती येथें येऊन उतरली आहे स्वार पायदळ मिळोन चार हजार आहे मागाहून आणखी वरचेवर येत आहे होर्ती परगणेची सढणी केली याउपरी हलसगी बरडोल परगण्यात स्वारी करणार, मगळवेढेपर्यंत येणार, अशीं पत्रें आलीं ,शिवाय किरकोळ बातमीच्या चिठ्या ही आल्या आहेत त्याजवरून वडिलास कळावें यास्तव लिहिलें आहे मशार निल्हे याजकडील बातमीसिरीज वाटसरू येणारांचे सांगण्यात ही बरडोल

परगण्यावर व मंगळवेढें परगण्यावर स्वारी करणार अशी लष्करांत वदंता. याजप्रमाणें वर्तमान आहे. आणखी वरचेवर बातमी आणून सेवेशीं लिहितों. बरडोल परगणा लगत आहे. तूर्त तेथील बंदोबस्त जाहला पाहिजे. पागेची घोडीं आगाऊ पाउणशें सुमार येथें आणिलींच होतीं. बाकीचीं आणावयासीं कारकून पाठविला आहे. या परगणेंत बेरडानें तोंड टाकिल्यास पुढें बंदोबस्ताची आज्ञा कोणे अन्वयें ती जाहली पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय कृपा लोभ करावा हे विज्ञापना.

नं. ४५८३ श्री. (मार्ग० व० १२–३ जाने)

पै ॥ छ० १ साबान सन तिस्सा तिसैन पौषमास.

सेवेशीं मोरो आपाजी परांजपे साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २५ रजब गुरुवासर सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. इकडील वर्तमान तर कलकत्तेहून इंग्रजाकडून पामर वकील आला आहे. इंग्रजाचें बोलणें बोलतो कीं, सरकारांतून मातबर सरदार फौजसुद्धां आम्हांसमागमें द्यावे. इंग्रजाचें व टिपूचें द्वंद्व अत्यंत वाढलें आहे. सरकारची फौज व नबाबाकडील फौज घेऊन जाऊन पारिपत्य करावें हा विचार बोलण्यांत आला आहे. सरकारांतून कबूल करावें असा बेत आहे. इंग्रजांनीं नबाबाकडे वकील पाठवून त्याजपाशीं करार केला आहे. सरकारची फौज देणार. त्यास मसलती ठरावांत आल्यास हें काम श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांस सांगावें हा विचार श्री॥ राजश्री पंतप्रधान यांजकडून व नानांकडून आहे. शिंदे यांचें व बायांचें मिटत नाहीं. मुशाफरखान् मृत्यु पावला हें वर्तमान पेशजी विनंती पत्रीं लिहिलेंच आहे. अलीकडे रामजी पाटील बायांकडे बोलावयास गेले होते. कांहीं एक बोलणें न ठरे. घटी बिघडोन माघारे आले. येतेसमयीं हजार दोन हजार फौज लिवून उठोन आली. राजश्री नारायणराव बक्षी यांस समाधान दहा पंधरा दिवस नाहीं. त्यांजकडे खर्चाचा मोठा गवगवा जाहला आहे याजमुळें लोक

परगण्यावर व मंगळवेढें परगण्यावर स्वारी करणार अशी लष्करांत वदंता. याजप्रमाणें वर्तमान आहे. आणखी वरचेवर बातमी आणून सेवेशीं लिहितों. बरडोल परगणा लगत आहे. तूर्त तेथील बंदोबस्त जाहला पाहिजे. पागेची घोडीं आगाऊ पाउणशें सुमार येथें आणिलींच होतीं. बाकीचीं आणावयासीं कारकून पाठविला आहे. या परगणेंत बेरडानें तोंड टाकिल्यास पुढें बंदोबस्ताची आज्ञा कोणे अन्वयें ती जाहली पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय कृपा लोभ करावा हे विज्ञापना.

नं. ४५८३ श्री. (मार्ग० व० १२–३ जाने)

पे ॥ छ० १ साबान सन तिस्सा तिसैन पौषमास.

सेवेशीं मोरो आपाजी परांजपे साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २५ रजब गुरुवासर सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. इकडील वर्तमान तर कलकत्तेहून इंग्रजाकडून पामर वकील आला आहे. इंग्रजाचें बोलणें बोलतो कीं, सरकारांतून मातबर सरदार फौजसुद्धां आम्हांसमागमें यावे. इंग्रजाचें व टिपूचें द्वंद्व अत्यंत वाढलें आहे. सरकारची फौज व जबाबाकडील फौज घेऊन जाऊन पारिपत्य करावें हा विचार बोलण्यांत आला आहे. सरकारांतुन कबूल करावें असा बेत आहे. इंग्रजांनीं नबाबाकडे वकील पाठवून त्याजपाशीं करार केला आहे. सरकारची फौज देणार. त्यास मसलती ठरावांत आल्यास हें काम श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांस सांगावें हा विचार श्री॥ राजश्री पंतप्रधान यांजकडून व नानांकडून आहे. शिंदे यांचें व बायांचें मिटत नाहीं. मुशाफरखान् मृत्यु पावला हें वर्तमान पेशजी विनंती पत्रीं लिहिलेंच आहे. अलीकडे रामजी पाटील बायांकडे बोलावयास गेले होते. कांहीं एक बोलणें न ठरे. घडी बिघडोन माघारे आले. येतेसमयीं हजार दोन हजार फौज तिकडून उठोन आली. राजश्री नारायणराव बक्षी यांस समाधान दहा पंधरा दिवस नाहीं. त्यांजकडे खर्चीचा मोठा गवगवा जाहला आहे याजमुळें लोक उठोन आले. आणखी येणार. शिंदे याणीं तिकडे लोक गेले आहेत त्यांस दिलासे दिले आहेत. आणखी लोक येतात कीं काय पहावें. राजश्री आबा चिटणीस यांस शिंदे यांजकडून आत्माराम तांबोळी आणावयास गेले. आबा आले. शिंदे सामोरे जाऊन गुलटेंकडीजवळ जाऊन मोठे सन्मानानें भेटले. कंठी मोत्याची तुरा चौकडा दिला. काल तृतीय प्रहरीं श्री॥ राजश्री पंत प्रधान यांचे भेटीस सरकार वाड्यांत आले. भेट झाली. सहा घटका खलबत झालें. नानांची

फक्त नाहीं शिंदे कूच करणार असा लौकिक आहे उगाच नाद मात्र पैका काढावयाचा आहे परंतु सुमार दिसत नाही श्री॥ राजश्री पंतप्रधान याचा व नानांचा एक विचार आहे असा अर्थ तिलप्राय नाहीं लौकिक पाहतां नानास हरएक विचार पुसल्याशिवाय करीत नाहीं त्यांणीं ही एकादी गोष्ट सांगितली असतां ऐकावयाची आहे ते मात्र ऐकावी चित्तांनें कर्तव्य नाहीं तें इकडून सांगितलें असता हरएक पर्याय लावून सिद्धीस जात नाहीं याप्रमाणें व्यवहार चालिले आहेत कारखानामध्यें हरदमस्याली चकदेव आहेत नाना त्यांची मुदारत बहुत करीत आहेत परिणाम यथास्थित नाहीं शिंदे यांणीं कूच करून जावें, पैका निघेल तसा घ्यावा, येविशींचा चिमटा मुरे याकडे आहे असें दिसतें असें बखेडे राज्यांत उत्पन्न जाहले आहेत पुण्यात दिवसाचें कोणाचें घर लुटलें असतां दाद नाहीं नाशिकास पठाणांनीं मोठा प्रलय मांडिला आहे दहावीस ब्राह्मणस्त्रियांनी विहिरींत उड्या टाकून जीव दिले हा प्रळय मांडिला आहे शिंदे जात नाहीं हेंच खरें दिसतें इग्रजांनीं सरकारची फौज व नबाबाकडील फौज मदतीस न्यावयाचें कारण फराशीस यांचा व टिपूचा करारमदार जाहला उभयता एकविचारें होऊन इग्रज बुडवावे याप्रमाणें होऊन फरासीस सरजाम करीत आहेत टिपूचे लेंक ढेरेदाखल जाहले या प्रमाणें सरकारात बातमी आहे मुबईस लढाईचा सरजाम मोठा होत आहे पामरांचें म्हणण कीं, सरकारातून सरदार मातबर यावा त्यास श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांस यावे म्हणोन म्हणतो ह वर्तमान सुचित आहे राजश्री कृष्णाजीपंत ढकणे पुन्हा भेटले हात बोलणें जालें परंतु छ० २२ रजबीं पर्वी बोलण्यातील अर्थ लिहिला तोच आहे रास्ते याजकडून राजश्री लक्ष्मणपंत फडणीस वडिलांकडे सैन्यात बोलावयास गेले होते त्याचें बोलणें वडिलांजवळ जालेंच असेल वडिलांकडे येथील ठरावाची याद नवी किंवा नाहीं, काय बोलतात, हा विचार श्री॥ रा॥ भाऊसाहेब यांणीं स्वामीस लिहिलाच असेल त्यातील मात्र वडिलीं लिहिला पाहिजे एक दोन दिवशीं श्रीमंत राजश्री नाना "तुम्हाजवळ वरीक हरएक विषयींच बोलणें बोलणार आहों" म्हणोन बोलिले त्यास काय बोलणें होतें त्याचें उत्तर सेवेशीं लिहून पाठवितों बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असों दिला पाहिजे हे विज्ञापना

न ४५८४ श्रीगणपति (मार्ग व १४–५ जानवारी)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यासीं प्रती परशुराम रामचंद्र आशीर्वाद

---

१ चिमटा मुरे याकडे आहे = शिंद्याचा तगादा पेशव्यांस आहे

उपरी आपण छ० १३ रजबचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० १८ मिनहूस पावलीं त्यातील मजकुराची उत्तरें वीतपशील कलमवार

राजश्री माधवरावजी रास्ते याच्या पत्राची नक्कल पहावयास पाठविली ती पावली सरकारातुन कृपा केल्याचा मजकूर लिहिला तो कळला. श्री गजाननाच्या कृपेकरून घडेल तें खरं कलम १

आमचा मुक्काम येलबर्ग्यानजीक मलिकसमुद्राजवळ आहे तेथून गजेंद्रगड उजवीकडे चार पाच कोस आहे चिरंजीव राजश्री रामचद्रपंत आपा कोपळ तालुक्यात किनाळाजवळ आहेत त्याचे आलीकडे चिरंजीव राजश्री महादाजीपंत दाजी दोन अडीच कोसावर बेदवटी व कुदरीमोती या दोहोंच्या दरम्यान आहेत मुलूख ऐवजाचा नव्हे याउपर सावनूरचा रोख धरितों कलम १

राजश्री नाना याचें पत्र फौजेच्या मजकुराविशीं आलें त्याची नकल व आपण पत्र पाठविलें त्याची नकल व श्रीमंताच्या पत्राची नकल व बाळकृष्णपंत याच्या पत्राच्या नकला पहावयास पाठविल्या त्या पावल्या फौजेच्या मजकराविशीं श्रीमंतास उत्तर लिहिल्याचा व मोरो आपाजी याची रवानगी

आहे त्याचा बचाव जाहल्यास उत्तम नाहीं तरी त्याचे प्राणावर गोष्ट आली. इतकी तसदी त्यास आहे श्री॥ राजश्री बाळासाहेब यांणीं दोनतीन वेळा अण्णाविषयीं विस्तारेंकरून आपणास लिहिलें आहे त्या अर्थी यांस तसदी न होईल तो अर्थ केला पाहिजे " त्यावरून उत्तर जाहलें कीं, "मजकडून तिळमर त्याजवर राग नाहीं श्रीमंतांची मर्जी त्याजविशीं फार भूर आहे तिकडे रदबदली त्यांणीं करावी. त्याजपाशीं कांहीं नाहीं म्हणोन बोलतां, तरी पचवीस लक्ष रुपये त्याचे अंगीं लावून देतों कोण तुम्हाजवळ त्याजकडून बोलत असेल त्यास घेऊन या! खातरजमा करून देतों त्याणीं रदबदली करून फल नाहीं. सरकारात कांहीं तरी बोलोन फडशा करवा यात उत्तम नाहीं तरी तगादा मना होत नाहीं " याप्रमाणें बहुत रागानें बोलले तुम्ही बोलत असल्यास बोलावें त्यास मी सांगितलें कीं पैका त्याजपाशीं नाहीं जीव मात्र हजीर आहेत काय बोलावयाचें! याप्रमाणें उत्तर केलें सविस्तर राजश्री अण्णाचे पुत्र अमृतराव यांस कळविलें त्यांणींही इतर द्वारें श्रीमंतांजवळ रदबदली लाविली आहे मला सांगितलें बहुतार्थी कांहीं एक (गोष्ट) दोन चार दिवसात ठरेल ते मागाहून लिहून पाठवितों पुन्हा अण्णाविषयीं स्वामींनीं नानास लिहू नये मीच येथें सवड पाहून एक दोन वेळा पुसतों हे विज्ञापना

नं ४५८६ (५ जानेवारी)

गोविंद केशव काळे यांचें मोरोपततात्यास पत्र रवाना मार्ग० व० १४ मदवारचें—

"पुण्याहून राजश्री नना फडणीस यांचें पत्र सुरतवाला मोंगल आहे त्यास व जनार्दन शिवाजी म्हैसकर यास आलें कीं, राजश्री बाळासाहेब याजकडे दोन लक्ष रुपये येणें, त्याबद्दल करकवेंचें ठाणें घ्यावें पुण्याहून त्रिंबकपंत कारकून मोंगलाकडे आला आहे करकवेंचें ठाणें घ्यावयास चला म्हणून निकड करीत आहे दुसरा मजकूर राजश्री शेषाद्रि सिंहराज वकील मोंगलाकडून पुण्यांत होते त्यास मोंगलाकडे पाठविलें कीं, पचवीस हजार फौज व दहा पलटणें घेऊन येणें म्हणोन राजश्री नानानीं पाठविला तो मोंगलाची भेट बडघूलच्या मुक्कामीं घेऊन मोंगलाचा भाऊ व राजश्री भागानगरास गेले त्यास सात आठ दिवस जाले "

न ४५८७ श्री (मार्ग व० १४–५ जाने)

पै॥ छ० २७ रज्जब सन तिसा तिसैन मार्गशीर्ष

विज्ञापना ऐसी जे आपणाकडील सरजामाची फौज व श्री ॥ राजश्री

१ मोगे आपाजा परांजप यांचें निरञ्जन पत्र

भाऊसाहेब यांजकडील व दादाकडील फौज याप्रमाणें येथें यावी. पांच सहा हजारपावेतों ती फौज चांगली असावी काम पडलें असतां दहावीस हजार फौजेस मोजावयाची नाहीं, याप्रमाणें येथें यावी, हे भाव (नानांच्या) बोलण्यांत आले आहेत. परंतु निश्चय होऊन काय आज्ञा होईल ती लिहून पाठवितों. करवीरवासी महाराज यांचा हरतऱ्हेनें समेट करावा, तूर्त प्रसंगीं मसलत लांबवावयाची नाहीं, येविशींची बोलणीं सरकारचीं येन येत आलीं आहेत. निश्चय जाला म्हणजे रा॥ शिवरामपंत थत्ते यांस करवीराकडे पाठवावें याप्रमाणें जालें आहे. निश्चयांत आल्यावर सांगतों म्हणोन (नानाची) आज्ञा जाली आहे. दहा लक्ष रुपये व आणखी चार लक्ष रुपये श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांजकडील ठराव जाला आहे, त्यास भाऊसाहेब यांस मातबर मसलत सांगावी. त्या मसलतीस पैका लागेल त्यात दहा लक्ष रुपये मजुरा यावे व चार लाख रुपये दोन वर्षांनीं यावयाचे तेंही वजा घालोन बाकी ऐवज भाऊस यावा, याप्रमाणें ठरावात गोष्ट ठरविली आहे म्हणोन श्री॥ राजश्री नाना यांणीं सांगितलें आहे त्यावरून लिहिलें सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४५८८ श्रीगणपति. (मार्ग व० ३० – ६ जाने.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसीं आशीर्वाद उपरी. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें सदोबाभाऊ वारल्याचें लिहिलें तें कळलें येथें दहावे दिवशीं अस्तमानाचे पूर्वी पत्र पावलें. ईश्वर इच्छा प्रमाण ! मातुश्रीस वृद्धापकाळीं पर्वतप्राय दुःख झालें. भगवत्संकल्पास उपाय नाहीं परम अनुचित गोष्ट झाली. रवाना छ० २८ रज्जब. बहुत काय लिहिणें. मातुश्रीस दुःख बहुत झालें. होणार त्यास इलाज नाहीं. आपणही वरचेवर समाधान करावें. चिरंजीव राजश्री दादा आबा अण्णा यांचेंही शांतवन करावें. चिरंजीव गंगाबाई व रंदेराव यांचें शांतवन करावें. ईश्वर इच्छा प्रमाण. हे आशीर्वाद.

नं. ४५८९ श्रीगणपति. (मार्ग व० ३०–६ जाने.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसीं आशीर्वाद उपरी. म्हैसकराचा मजकूर लिहिला तो कळला. एगियास त्याची रीत नीट असती तर असें कां होतें? ते उगीच बोलण्यानें ताळ्यावर यावयाचे नाहींत बंदोबस्त केला, बरें

---

१ शिव भास्कर हा परशुराम भाऊ व भाऊसाहेब या दोघांचाहि चुलतभाऊ २ भास्कर हरि यांची स्त्री सावित्रीबाई. ३ थोंडोबा दादा, विनोबा आबा व कृष्णा अण्णा हे तिघेहि भास्कर हरीचे पुत्र व मयताचे बंधु

केलें! सारे फडशे करावे. तपशील सांगतील तो ऐकावयाचा नाहीं. त्याणीं सेळ केले ते ध्यानांत आहेत, कागदोंपत्रीं आढळांत येतात, असें असून भीड कां धरावी! ताव दिल्यावांचून त्यांस तरी काय गरज आहे, कीं लवकर उलगडा करावा! याजकरितां निकड चांगली असावी त्याची कोणाची गांठ पडों नये व निरोप जाऊं येऊं न द्यावेत असें असावें. रवाना छ० १८ रजब. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

छ० ५ साबान तिसा तिसैन, पौष.

न. ४५९० श्री (मार्ग० व० ३०–६ जाने.)

पै॥ छ० ५ साबान तिस्सा तिसैन. पौष मास.

सेवेशीं नीळकंठ आपाजी साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० २८ रजब पावेतों पावेतों स्वामीच्या कृपेकरून वर्तमान मयास्थित असे. विशेष स्वामींनीं पत्र पाठविलें तें पावलें सदोबा भाऊ वारल्याचें लिहिलें तें श्रीमंतास दहावे दिवशीं अस्तमानाच्या पूर्वी कळविलें. इकडील वर्तमान तर येलबर्ग्यास मोर्चे बसले आहेत. हें काम झाल्यावर सावनूरचा रोख. येविशींचें श्रीमंतांनीं लिहिलें आहे त्याजवरून विदित होईल हे विज्ञापना

न. ४५९१ श्रीगणपति (मार्ग० व० ३०–६ जानेवारी)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यासीं आशीर्वाद उपरी. गजेंद्रगडच्या दक्षिणेस तीन कोसावर येलबर्ग म्हणोन गढी आहे. तेथील अमील घासदाण्याचे जाबसालाबद्दल लष्करात येऊन जाबसाल न करिता निघोन गेला, आणि मार्गस्थास लुटलें. बहुत आवाडाव करू लागला. सबब मार्गशीर्ष वद्य द्वादशी गुरुवारीं गढीस महसरा केला आहे. चिरंजीव राजश्री रामचंद्रपंत आपा व दाजी व विठलराव सारे येथेंच आहेत गढीचें भिंताड चांगलें आहे. तोफांशिवाय काम होंपत नाहीं आपल्याकडील तोफा लागू केल्या आहेत त्यापैकीं एक जय तोफ फुटली. [illegible] आहेत. आल्यानंतर सुरुवात होईल [illegible]तु प्रमाणांत नव्हे. रवाना छ० २[illegible]

पै॥ छ० ५ साबान सन तिस्सा तिसैन. पौष

नं ४५९२ श्री. (पौष शु० १–७ जाने.)

छ० २ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष.

सेवेशीं बाळाजी महादेव दामले साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ताागा-

---

१ पाळे भाऊंचा हुजर चिटणीस.

यत छ० २९ रजब पर्यंत वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री चत्र-सिंग भोसले दोन हजार फौज व पांचशें पायदळनिशीं बत्तीस शिराळ्याहून निघोन सडे आले ते मंदवारीं मौजे चरेगांव येथें मुक्कामास राहिले. काल रविवारीं तेथून निघोन मौजे पालीवरून दोन टोळ्या केल्या. रास्ते यांचा मुकाम मौजे कोढवलीनजीक पवई येथें होता. तेथें त्यांजवर एक टोळी आली. एक जकातवाडीचे मार्गानें बाजारपेठेवर आली. रास्ते यांचे फौजेची काल सायंकाळच्या चार घटका दिवसास गोळागोळी होऊन रास्ते यांचा मोड झाला. तोफा टाकून रास्ते यांची फौज पळोन निंबावर रातोरात गेली. राजश्री बाबासाहेबही पळोन रात्री मौजे पाडळी येथें आले होते ते रातोरात निघोन वांईचे सुमारें गेले. चत्रसिंग फौज सुद्धां शहरांत गेले. गडबड भारी झाली आहे. श्रीमंत राजश्री माधवरावजी रास्ते अगोदरच वांईस गेले आहेत. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४५९३ श्रीगणपति. (पौष शु० १ – ७ जाने.)

राजश्री अंताजी गोपाळ फडके स्वामी गोसावी यांसीं.

सेवक हरि परशुराम. नमस्कार. विनंती उपरी. आम्हीं काल रविवारीं सायंकाळीं सातार्‍याहून निघोन खटाव थोरलें येथें आलों. छत्रसिंग याणें रविवार सायंकाळीं रास्ते यांचे फौजेशीं गांठ घातली. खटपट भारी चागली झाली. कोणें तेंही कांहीं राहिलें नाहीं. तुम्हांस पेशजी ' येणें ' म्हणोन लिहिलें होतें त्या-प्रमाणें थोरात व तुम्हीं बुनगेंसुद्धां पत्रदर्शनीं निघोन येणें. तुमची मार्ग-प्रतीक्षा करीत आहों. रवाना छ० २९ रज्जब. इंदुवार. चार घटका दिवस. प्रातःकाळ. हे विनंती.

नं. ४५९४ श्री. (पौष शु० १–७ जाने.)

वै॥ छ० ५ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष मास.

सेवेशीं गणेश गोविंद. कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान तागायत छ० २९ माहे रज्जब मुक्काम येलबर्गे नजीक तीन कोस गजेंद्रगड येथें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं छ० १५ तारखेचें पत्र पाठविलें तें पावलें. ऐवज खर्चास रवाना लौकरच करितों म्हणोन लिहिलें, उत्तम आहे. आजपर्यंत हुंडी रवाना केलीच असेल. रोख ऐवज तेथून पाठवावयाचा ठीक नव्हे. मार्गाचें कठिण. येणार जाणारास मार्गीं लुटतात.

---

१ बाबासाहेब वांईकडे गेल्याची बातमी खरी नाहीं पुढच्या नंबरचें, सुद्ध बाबासाहेबांचें पत्र पहा. २ रास्त्यांचें लष्कर लुटलें गेलें. कांहीं बाकी राहिली नाहीं

येलवर्गेकरानीं बहुत उपद्रव माडला होता. लष्करचे येणार जाणारासही लुटलें, याजमुळें बंदवटीस (श्रीमंत भाऊसाहेब) येथून तीन कोस गेले होते तेथून फिरून माघारे येलवर्ग्यास परवा छ० २५ तारखेस घेऊन मोर्च बसाविले आहेत गाव थोर. पावणाशेंपर्यंत बुरूज आहेत भिताड उंच दहा बारा हात आहे खंदक नाहीं श्रीमंत राजश्री रामचंद्रपंत आपा व दाजी व विठ्ठलराव बाबा यादवाडकर झाडून फौजा येथें आल्या तोफा लावल्या आहेत तोफा मिरजेच्या त्याजपैकीं एक तोफ ' जय ' काल प्रातःकाळीं बार होताच फुटली सविस्तर पत्र बाळाजी दामोदर यानीं सेवेशीं लिहिलेंच असेल गजेंद्रगडाहून चार तोफा आणविल्या आणावयास गेले राजश्री बहीरजी घोरपडे येथें होते तेच काल गजेंद्रगडास तोफा पाठवितों म्हणोन स्वार घेऊन गेले आहेत विदित होय हे विज्ञापना

न ४५९५ श्री (पौष शु० १–७ जाने)

पे॥ छ० ८ निस्सा तिसैन सावान पौष

सेवेशीं विज्ञापना. तागायत छ० २९ रजब पावेतों सर्व यथास्थित असे विशेष " राजश्री दौलतराव शिंदे याची व बायाची समजी होते किंवा नाहीं व शिंदे हिंदुस्थानात कधीं जाणार " म्हणून आज्ञा, त्यास बाया चाभारगोंद्यावर गेल्या हिंदुस्थानात शहा लाख फौजसुद्धा लाहुराअलीकडे आला आहे. राजश्री अंबोजी इंगळे व पिरू कंपूसुद्धा मथुरेहून पुढें तोंडावर जावयासीं गेले त्याचीं, पत्र शिंदे यास सत्वर यावयाविशीं आलीं आहेत यांचेंही मानस जलद जावयाचें आहे परंतु घरातील समजावीस होऊन जावें या विचारांत आहेत सरकारांतून ही मध्यस्ती होत आहे, समजावीस सत्वर व्हावी आणि शिंदे यास पस्तीस लक्ष रुपये द्यावे आणि रवानगी करावी या विचारांत आहेत सात लक्ष रुपये रोख येथें द्यावे, आणि त्यानीं जांबगावीं जावें तेथेंही चार पाच लक्ष देऊन पुढें गेलेवरही कांहीं द्यावें व बऱ्हाणपुरास पांचल्यावर येथुन तेथपावेतो तेवीस लक्ष रुपये द्याव आणि बारा लक्षाची वरात बुंदेले व झांसीवाले याज-वर द्यावी त्यास रोख ऐवज सरकारांत नाहीं रास्ते याचे विद्यमानें श्रीमंत भाऊसाहेबाचा ठराव झाला वस्त्रें वगैरे रास्ते याचे हवालीं झालीं आहेत परंतु कांहीं जावसाल उलगडावयाचें ठरत आहे सत्वरच वस्त्रें तिकडे जातील सांप्रत (नाना) शिंदे यांचे रवानगीचे व समजाविशीचे घोरांत रात्रंदिवस आहेत समजावीस होऊन जातील तो सुदिन आहे ! प्रांताची खराबी कांहीं

लिहावी असा अर्थ राहिला नाहीं. पूर्वसमुद्रापासून पश्चिमसमुद्रपावेतों हाहा-कार जाहला आहे तो पत्रीं काय लिहू ? श्रीमत (नाना) बहुत संकटांत आहेत श्रीहरि पार पाडील तो सुदिन हे विज्ञापना. राजश्री आबा चिटणीस आले आहेत. शिंदे त्यास सर्व कारभार सांगणार असें आहे. बोलण्यासीं येऊ लागले आहेत हे विज्ञापना.

न ४५९६ श्री. (पौष शु० १—जाने)

पै॥ छ० ६ साबान. तिस्सा तिसैन पौष.

सेवेशीं मोरो धोंडदेव कुटे दोन्ही कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. येथील कुशल तागायत छ० २९ रजबपर्यंत मुकाम येलबरगें नजीक गजेंद्रगड येथें स्वामींचे कृपेंकरून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष इकडील वर्तमान येलबर्गेकरानीं कहीस व मार्गस्थ लोकास उपद्रव करू लागले याजमुळें श्रीमतांची स्वारी माघारी छ० २५ रजबीं येऊन ठाणें मजकुरास मोर्चे लाविले तोफाही सुरू केल्या नंतर दुसरे दिवशीं तोफा सुरू झाल्या दोन तीन बार झाले चवये बारास ' जय ' तोफ फुटून चार तुकडे झाले. माणसें जाया झालीं नाहींत राजश्री गोपाळपंत सोनी यांस पहिले दिवशीं गोळी पायास गुढघ्या-खालीं लागली. धचका आहे एक दोन रोज पाय थोडा सुजला होता आतां बरे आहेत श्रीमंत राजश्री आपासाहेब तासगांवकर मोर्चांत असतात मोर्चे भिंतीनजीक शंभर सवाशें हातांवर आरम्र रोहिले याचे गेले आहेत ठाणेंस बुरूज पन्नासपर्यंत आहेत गाव थोर आहे आंत हजार पायदळ व दोनशें स्वार आहेत. आंत गुरें माणसें वगैरे गुळ्याचीं फार आहेत. पाणी विहिरीचें खारें आहे. खंदक नाहीं व तोफा जम्बुरे काहीं नाहींत गोळीची मारगीरी होत्ये आर-

यत छ० २९ रजब पावेना स्वामींचे कृपेकरून वर्तमान यथास्थित असे विशेष राजश्री मोरोपत पराजपे याची रवानगी आपण केली ते (येथें) येऊन पावले व पत्रें पाठविलीं तीं पाहून बहुत संतोष झाला, व श्रीमत राजश्री नाना स्वामीस पत्रें होतीं तीं प्रविष्ट करून सविस्तर विनंती केली उत्तरें झालीं तीं सेवेशीं मोरोपतांना व मीं लिहून पाठविली तीं पावलींच असतील हल्लीं छ० १६ रजबचें पत्र एक व छ० १७ रजबचीं पत्रें तीन श्रीमत नानास पाठविलीं व मोरोपंतासमागमें पत्र छ० ९ रज्जबचीं आलीं त्याचें उत्तर घेऊन पाठविलें आहे त्यावरून विदित होईल व मजलाही पत्र आलें तोही मजकूर विदित केला श्रीमत राजश्री भाऊसाहेब व श्रीमत दादास श्रीमत नानानीं पत्र लिहून पाठविलीं आहेत तीं पाहून रवाना करावीं. राजश्री बज्याबाकडील वरातेचा ऐवज द्यावा म्हणोन श्रीमतानीं लिहिलें आहे, त्यास एकदाच ऐवज मिळावयाचें संकट याजकरिता दरमहा दहा पाच हजार रुपये द्यावयाचे ठरविल्यास बज्याबा ऐकतील "करवीरकर महाराज स्वामी स्वारीस निघोन गोकाक वगैरे ठाणीं घेतलीं व शहापूरची लडणी तीस हजार रुपये घेतली व पुढ बेळगाव व कित्तुराकडे जाणार दगा बहुत आरंभिला आहे राजश्री धोंडोपत गोखले धारवाडास आहेत त्याजवरही चालोन जावयाचे विचारात आहेत गोखले याचे हजार बाराशें स्वार हुबळी-वर आले आहेत त्यास श्रीमत राजश्री भाऊसाहेबानीं सत्वर समीप यावयाचें करावें सरकारचे किल्ले व ठाणीं जाणार नाहींत व महालही खराब होणार नाहींत श्रीमतानींही स्वामीस सूचना लिहिली आहे जलद पत्रें वडिलांकडे रवाना करून समीप येत तो अर्थ झाला पाहिजे स्वामीकडील व श्रीमत दादांकडील फौज सरकारात आणविली आहे तीं दादासाहेबांसमागमें सत्वर पुण्यास यावी फौज आली म्हणजे सर्व कामाचे उलगडे होऊन येतील फौज सत्वर आल्यास बहुत उपयोग आहे भाऊसाहेब समीप सत्वर येत अशी सूचना जलद जावी समीप आले म्हणजे स्वामीकडील व दादाकडील फौज जलद येऊन पोंचावी रहिमतपूरची धालमेल मानाजी शिंदे याजकडे होऊ देत नाहीं राजश्री नारोपंतांसही आज्ञा झाली आहे ते श्रीमतास विनंती करीत आहेत भाऊसाहेब जवळ आले म्हणजे महाराज माघारे करवीरास जातील करवीरकराकडील ठराव होत आहे तो जाहल्यास सेवेशीं लिहून पाठविता करवीरकराची मसलत समेटून थोरली मसलत

१ चकदेव यांस रहिमतपुराविषयीं नानांचा आज्ञा

करावयाची, त्याचा विचार होत आहे. परंतु चारी संधानें राखून सरकारचा दाव सर्वांवर राहून घाट चांगला उतरला पाहिजे. कैलासवासी हरिपंततात्यानीं चारीं संधानें राखून सर्वांवर आपला दाव ठेऊन मसलत शेवटास नेली त्या अन्वयें जाहली पाहिजे; तेव्हां स्वामींस स्वारीस जावें लागेल. चारी संधानें राखून मसलत भाऊसाहेबांच्यानें शेवटास जाईल असें भासत नाहीं. कारण ते सरदार. स्वामी समागमें असले म्हणजे एक सिद्ध एक साधक, होऊन मसलतीचा घाट चांगला उतरेल. हा विचार वाडिलांस सुचवून तेथील उत्तरें काय येतात व स्वामींचे विचारास कसें येतें हें लिहून पाठवावयाची आज्ञा होत असावी. स्वामींकडील व श्रीमंत दादाकडील फौज भाऊसाहेबांस समीप आणवून सत्वर सत्वर रवाना करावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४५९८ श्री. (पौष शु॥ १–७ जाने.)

पै॥ छ० ५ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष मास.

चिरंजीव राजश्री जनार्दनपंत पेठ्ये यांसीं प्रती गणेशराम पेठ्ये आशीर्वाद उपरी येथील वर्तमान ता. छ० २९ रजबपावेतों मौज येलबर्गे येथें सुखरूप असों. विशेष. अलीकडे तुम्हांकडून पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं. तरी वरचेवर पत्र पाठवीत असावें. यानंतर इकडील मजकूर छ० २५ रजबीं बेदवटी येथून कूच करून येलबर्गे येथें दोनप्रहरां आलों. नंतर तोफा लावणें-विशीं आज्ञा जाहली. तोफा सुरू केल्या. दोन तीन वार जाहले. तिसरा बार होतांच बंद केल्या. नंतर दुसरे दिवशीं प्रातःकाळीं तोफा सुरू करणेंविशीं आज्ञा जाहली. तेव्हां सुरू करून दोन दोन बार जाहले. तिसरा बार तयार करून ठेविला. इतकेंत राजश्री रामचंद्रपंत आपा याणीं आपलेकडील गोलंदाज यास तोफेकडे लावून देऊन आज्ञा केली कीं, गोळा लावणें. तेव्हां त्यानें आपली डावी अंगठी सुरीनें चिरून रक्त तीन बोटें विजय तोफेच्या तोंडास लाविलीं. नंतर जयं तोफेचा बार तिसरा भरून ठेविला होता त्यास वली महंमद दर्यावर्दी याणें बत्ती दिल्याबरोबर तोफ फुटोन सात तुकडे जाहले. डावे बाजूस उजवे बाजूस दोहींकडे दोन तुकडे दोन अडीचशें हातावर पडले. पुढे दोन. मागें एक. जाग्यावर दोन. याप्रों वर्तमान जाहलें. जखमी लोक शिलेमान नाईक जमादार यास डावे पायाचे नळ्यास तुकडा लागोन तीन बोटें लांबीस चिरलें. खोली थोडकी आहे. शेख वली यास विराणे लागोन फार जखमी आहे. हुशार आहे. शिलेमान नाईक हुशार आहे. मोरच्यांत तोफेजवळ आहे. शेरर मुरांद बाणदार यास बाण लावितां हातांत बाण फुटोन धक्का लागला

आहे मग शिवाय कोणास जखम नाहीं इमामखान गोलंदाज यास चार पाच चिराणे लागले आहेत हलके आहेत तोफेजवळ मोर्चात असतो अहमद-खान गोलंदाज खुशाल आहे श्री॥ रा॥ रामचंद्रपंत आपाकडील गोलंदाज आला होता त्याणें विजय तोफेचे दोन गोळे लाविले परंतु गावावरून पार जाहले मग त्याकरवीं पुरे केल आम्हाबरोबरचे गोलंदाज गोळे चांगले लावितात फौज रामचंद्रपंत आपा, दाजीसाहेब, विठलराव बाबा, हरबा आपा वगैरे झाडून चोहा बाजूस उतरले आहेत गावावर हल्ल्याचा रोख आहे शिडया करावयास सुतार गावगन्नाचे आणविले आहेत गजेंद्रगडाहून तोफा चार आणावयास गले आहेत आम्हाकडील गाडा एक बैल गाडीवानसुद्धा गेले आहेत आम्ही मोरच्यात उभयता साज सकाळ रात्री जात असतों वरकड मजकूर मागाहून लिहितों हीं पत्र तीं॥ राजश्री वासुदेवपंत मामास तुमच्या विचारास आलीयास दाखवावीं विचारास आल्यास दाखवावीं म्हणोन लिहिलें तीं हस्तदोषानें चुकोन अक्षरें पडलीं आहेत पत्रें पावताच दाखवावीं बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद

चि॥ रा॥ त्रिंबक भट आले कीं नाहींत तें ल्याहावें हे आशीर्वाद.

न ४५९९ (पौष शु० १–७ जाने.)

श्री नक्कल

राजश्री बालकृष्णपंत भाऊ स्वामीचे सेवेशीं

साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी "टिपूची मसलत करावयाची तीं श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबाचे हस्तें व्हावी या विचारात श्री॥ रा॥ नाना आहेत सर्व कारस्थानें राखून मसलत तर जाहली पाहिजे करवीरवासी महाराजा-कडील समेट करावा असा ठराव जाहला" म्हणोन लिहिलें, ऐसीयासीं करवीर वासी महाराज याची चाल कोणे रीतींची हें राजश्री नाना यासीं अविदित असा प्रकार नाहीं (त्यानीं) आमचा सर्वस्वी नाश केला, तासगावचें घर जाळलें, व मुलूख मारला, ऐवज घेतला, हुबळीची पेठ बहुता दिवसाची (तेथें) साडेतीन लक्ष रुपये घेतले ! परंतु सोनें हातानें अजमासें पाच तोळे सोनेस दोन तोळे असेल असें म्हणून ऐवज घतला दहा लक्ष रुपयेस पेठ बुडविली (हुबळी) प्रांत जाळून लुटून वैराण केला कौल दिलेविना लावणी होणार नाहीं, इत्यादि महालाची खराबी केली, ऐवज दोन दोन वक्त घेतला, शहापूर प्रांतीं घरें जाळलीं बायकामुलें गाईसहवर्तमान कित्येक गाव याप्रमाणें जाळून नाश केला विस्तारें कोठवर लिहावें ? ही सरंजामाची गत

झाली. यंदां राजश्री धोंडोपंत गोखले यांणी घांसदाणे घेतले. शिबंदी दंग्यामुळें ठेवणें लागली. महालचा पैसा प्राप्त नाहीं. करवीरचा शेजार म्हणोन फौज नेहमीं कर्ज घेऊन तीन वर्षे ठेविली. सरकारांत एकसालीस ऐवज म्हैसकर याचे वियमानें दिला तो उगवला नाहीं असें असतां शिराळेकर यांची वरात गैर-आवा होत नाहीं ! आम्हीं शिलेदार. आमचे पदरीं पैसा नाहीं. फौजेचे पेंच, हें सर्व (नानानीं) ध्यानीं आणावें. आब रहावा तरच परिणाम. आम्हांस राजश्री नानाविना अवलंब कोणाचा आहे ? त्यांनीं रक्षावें. करवीरकर यांणीं सरकार तालुके, गोकाक आदीकरून वल्लभगड आदीकरून प्रांत घेतला. लोकांचा नाश वल्लभगडांत बहुत जाहला. सर्व विदित असेलच. राजश्री नानांवर गुदस्तां (कैद होण्याचा) समय गुदरला ते समयीं महाराज हुपरीचे मुकामीं होते. वर्तमान ऐकलें ते समयीं दोन प्रहरीं खुशाली करून चौघडा वाजविला. साखरा वांटल्या. यंदां राजश्री नाना (कैदेंतून सुटून) आलेवरही पेढे वांटले !!! या प्रकारची रीत महाराजांची असतां समेट करावयाचा ठराव हुजूर ठरला, तेव्हां महाराजांचे ताले शिकंदर दिसतात ! टिपूची मसलत वडिलांस सांगणार (तेव्हां) करवीरवासी उगेच राहतील ही खातरजमा कशी होते ? आणि वडिलांस सरकारांतून घर बांधोन दिलेलें जाळलें, आणि त्यांची खबर घेतलेविना दुसरेकडे पाठविलेंतरी निष्काळजी होऊन सरदार कसे जातील, आणि आब कसा चढेल, हे अर्थ सर्व चित्तांत आणून गेलेले आब चढल्यास सरकारकामें होतील. सर्व प्रकारें श्रीमंतांची कृपा राजश्री नानानीं करवून. वडिलांस वस्त्रे देवविलीं, (तीं) अद्याप पुण्याहून चालतीं जाहलीं नाहींत ! पूर्वी सावनूर तालुका कर्जात होता तसा असावा. हें करणें राजश्री नानानीं विनंती करून करावें. कालदेशवर्तमान, श्रीमंतांचे पदरीं मातबर किती आहेत, कोण प्रसंग कसा पडतो याची पैरवी राजश्री नाना यांणीं केलीच असेल. राजश्री नानांचे व तीः राजश्री भाऊसाहेबांचे विचारें जें ठरणें तें ठरावें. तसेंच घडेल. पूर्व सूचना तुम्ही केली तींच पत्रें वडिलांकडे पाठविलीं आहेत. छ० ३० रेजब. इंदुवार. बहुत काय लिहिणें. लोभ करावा हे विनंती.

नं. ४६०० श्रीगणराज. (पौष शु० २–८ जाने.)

पे॥ छ०१२ साबान. सन तिस्सा तिसेन. पौष.

अपत्यें श्रीपतीनें साष्टांग नमस्कार तागायत छ० १ साबानपावेतों

---

१ जंत्रींत रज्जबच्या तारखा २९ आहेत. २९ तारखेस सोमवार दिला आहे.
२ श्रीपतराव मोरेश्वर पटवर्धन.

मुक्काम जालेहाळ येथें सुरतरूप असों विशेष वडिलाकडे जमखडीहून पत्र पुढें चालते झालेवर पाठविलें व कोल्हारचे मुक्कामाहून पाठविलें तें सेवेशीं पावलेंच असेल त्याअलीकडे वडिलाचे आशीर्वादेंकरून मुक्काममजकूरपर्यंत वाटेचे सुरतरूप पावलों वडिलाचा मुक्काम येलबुर्गे भागानगरकर याजकडील गाव गजेंद्रगडापलीकडे चार कोसावर आहे तेथें आहे त्या गावकरीयानीं लष्करास जाणारास मार्गी बहुत उपद्रव केला, बहुत नाश झाला, यास्तव वडिलाची स्वारी माघारी येऊन कसबेमजकुरास वेढा दिला ठाणें मोठें आहे चाळीस पन्नास बुरूज आहेत आत कारक ही सात आठशें आहेत चारशेंपर्यंत घोडीं ही आहेत यवनाकडील असदल्लीखान याचा माचा आंत आहे ठाणें आजपर्यंत बरें दमानें लढत आहे मिरजेहून तोफा गेल्या त्या लागू वडिलानीं केल्या आहेत ठाणें क्षेप निक्षेप घेणार दोन तोफांपैकीं एक तोफ जाया झाली यास्तव किल्ले गजेंद्रगड येथील दोन तीन तोफा नेऊन ठाणें घेणार याजप्रमाणें वडिलाकडून राजश्री दिनकरराम गोखले मला न्यावयास आले आहेत ते आज याच मुक्कामीं आले त्यानीं सांगितलें, व रास्ते याजकडील कमावीसदार राजश्री बाळाजीपंत आहेत ते आले होते, त्यानींही सांगितलें पुण्याहून राजश्री बाबा फडणीस आले ते वडिलापाशींच आहेत व राजश्री बाबा फडणीस काळे करवीरकर महाराजाकडे जाऊन बोलून आले ते येऊन वडिलापाशीं पोहचले ठाणें ही हस्तगत सत्वरच होईल जालेहाळ येथून इकडील कोस यलबर्गे दहा कोस आहे आज श्रवण नक्षत्र आहे यास्तव आज वडिलाचे सेवेशीं जावें असा बेत आहे काय घडतें पहावें वडिलापाशीं गेल्यावर सविस्तर समजेल त सेवेशीं लिहून पाठवितों वडिलाकडे पत्रें पेशजी पाठविलीं तीं पावलींच असतील थोरातविशीं वडिलानीं लिहून बदोबस्त केला पाहिजे विशेष काय लिहू ? सर्व आधार व भरवसा वडिलाचा आहे मर्जीस येईल त्याप्रमाणें आज्ञा केली पाहिजे परंतु वडिलीं उपेक्षा केली तर आम्हीं बुडतों मला कांहींच सुचत नाहीं विदित होय राजश्री गोपाळपंत सोनी याचे पायास गुडघेजवळ गोळी लागून चाटून गेली मोर्चे समीप गेले सदक नाहीं भिताड मात्र मजबूद आहे तोफा गेलेवर घेतात सेवेशीं पुण्याकडील व साताऱ्याकडील वगैरे वर्तमान आलें असेल तें लिहावया आज्ञा दिली पाहिजे राजश्री धोंडोपंत सड होऊन धारवाडासमीप आहेत म्हणून वर्तमान आहे करवीरकर महाराज यास त्यास दहा कोसाचें अंतर आहे सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

न ४६०१ श्री (पौष शु० २–८ जाने)

पै॥ छ० ५ साबान सन तिस्सा तिसैन पौषमास

सेवेशीं विनती सेवक गोविंद शामराव कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ऐसीजे, येथील कुशल तागायत छ० १ माहे साबान मुक्काम येलबर्गे नजीक गजेंद्रगड येथें सेवकाचे वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामींनीं पत्र छ० १६ रजबचें पाठविलें तें छ० २२ मिनहूस पावलें पत्रीं आज्ञा इकडील सविस्तर वर्तमान लिहीत जाणें त्याजवरून इकडील वर्तमान–श्रीमंत छ० २५ रजबीं मार्गेश्वर वद्य द्वादशीस बदेवटीहून माघारे कूच करून मुक्काम मजकुरास आले येलबर्गे यास मोर्चे दिले आहेत आंत जमाव एक हजार माणूसपर्यंत आहे शिवाय आसद अलीखान याची पागा घोडीं सुमार दोन अडीचशेंपर्यंत आहे व सारवान सवदागर यांजकडील घोडीं शंभर पावेतों आहेत गांवचें बोलणें दहा हजार पावेतों बोलतात श्रीमंताचें म्हणणें पाऊण लक्ष रुपये यावे असें म्हणणें आहे ठरेल तें मागाहून सेवेशीं लिहितों गांवास मोर्चे वेशींपावेतो गेले आहेत हल्लेचें सामान शिड्या वगैरे तयारी होत आहे मोर्च्यांत श्रीमंत राजश्री आपासाहेब व राजश्री हरिपंत धायगुडे आहेत उबिन्यास श्रीमंत राजश्री दाजीसाहेब व राजश्री गणपतरावकाका व राजश्री विठलरावबावा यादवाडकर हे रात्रीस पाळीप्रमाणें असतात श्रीमंत संध्याकाळचे सहा घटका दिवसास मोर्चात निशाणाजवळ जाऊन येथील समाचार घेऊन अस्तमानीं स्वारी माघारी येती बरोबर श्रीमंत राजश्री चिंतामणरावआपाही जात असतात स्वामींकडील तोफा दोन बरोबर होत्या त्याजपैकीं एक तोफ पहिले दिवशींच चार वार होऊन पाचवे वारास फुटली एक तोफेनें मारागिरी होत आहे गजेंद्रगडाहून तोफा तीन राजश्री बहिरजी घोरपडे यांजकडील आणविल्या आहेत एकदोन दिवसानीं येऊन पावतील कळावें राजश्री नारायणराव पाढरे व यशवंतराव पाढरे शिरपूरकर तीनशें लोकानिशीं आले सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना

न ४६०२ श्रीगणपतिर्जयति (पौष शु० २–८ जानेवारी)

पै॥ छ० ५ साबान सन तिस्सा तिसैन पौष

तीर्थस्वरुप राजश्री काकासाहेब वडिलांचे सेवेशीं.

---

१ पत्र इतकेंच अपुरें सांपडलें. ई चिंतामणराव पांडुरंग यांनीं गंगाधरराव गोविंद यांस लिहिलें आहे.

श. १७२० चतुरसिंगाचा रास्त्यावर छापा इ स १७९९

अपत्यें चितामणीनें दोनीकर जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ० १ साबान भौमवार पर्यंत मुक्काम येलबर्गे- नजीक गजेंद्रगड येथें वडिलांचे आशीर्वादेंकरून सुखरूप असों विशेष संदोबा भाऊ निवर्तल्याचें व छ० २० रज्जबचें अशीं दोन पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं मातोश्री सावित्री आजीबाईस वृद्धापकाळीं पुत्रशोक प्राप्त जाहला ईश्वर इच्छेस उपाय नाहीं इकडील मजकूर तर येलबर्ग्यास मोर्चे छ० २५ रज्जबीं बसले आहेत तोफा लाविल्या आहेत जय तोफ छ० २६ रोजी प्रातःकाळीं दोन बार काढिल्यावर तिसरे बारास फुटली चार तुकडे जाहले माणसें जाया जाहलीं नाहींत एका आरबास व शिलेमान नाईक दयावर्दी यास असे दोघांसं–

न ४६०३ श्री (पौष शु० ३–९ जाने)

छ० २ साबान सन तिस्सा तिसैन पौष

सेवेशीं विनती सेवक श्रीधर गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २ साबान पावेतों यथास्थित असे विशेष करवीर कराकडील जमाव शिराळ्यास आहे त्यांत चतुरसिंग सातारेहून पळोन आलेला होता त्यानें हल्लीं शिराळेहून हजार दीड हजार स्वार सडे घेऊन सातारेस जाऊन रास्ते याजकडील फौजेवर छापा रविवारीं घातला बुनगें वगैरे लुटलें दोन अडीचशें घोडे व पंचवीस उंट नेले नाश बहुत झाला रास्ते बाईस गेले होते त्यांस बातमी समजल्यावर आले ते येताच चतुरसिंग निघोन शिराळेस आला गांठ पडली नाहीं जाता यता येलगावावरून गेला आला कराडकराची ही गांठ पडली नाहीं असें वर्तमान आहे जोती घोरपडा कुडलेवर उतरला आहे त्याजकडील कही रोज रानात येते पिकास उपद्रव लागतो येथून सातारेस बातमीस (जासूद) पाठविला आहे आल्यावर सविस्तर सेवेशीं लिहितों सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६०४ श्रीगणराज (पौष शु० ३–९ जाने)

पौ॥ छ० २ साबान सन तिस्सा तिसैन

विज्ञापना चतुरसिंग यांनीं रास्त्यांचे फौजेवर दगाबाजी केली मोठी

---

१ हे भास्कर हरी यांचे पुत्र परशुरामभाऊ व मिरजकर यांचे चुलत भाऊ २ भास्कर हरी यांचा मुलगा ३ देवर अरे येथील कामावीसदार यांच हें पत्र मिरजेस पाठविलें ४ पत्र रघुनाथराव कुरुंदवाडकर यांचे मिरजेस बाबासाहेबास

नं. ४६०१ श्री. (पौप शु० २-८ जाने.)

पै॥ छ० ५ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौषमास.

सेवेशीं विनंती सेवक गोविंद शामराव. कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ऐसीजे, येथील कुशल तागायत छ० १ माहे साबान मुक्काम येलवर्गे नजीक गजेंद्रगड येथें सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामीनीं पत्र छ० १६ रजबचें पाठविलें तें छ० २२ मिनहूस पावलें. पत्रीं आज्ञा इकडील सविस्तर वर्तनान लिहीत जावें. त्याजवरून इकडील वर्तमान—श्रीमंत छ० २५ रजबीं मार्गेश्वर वद्य द्वादशीस बंदेवटीहून माघारें कूच करून मुक्काम मजकुरास आले. येलवर्गे यास मोर्चे दिले आहेत. आंत जमाव एक हजार माणूसपर्यंत आहे. शिवाय आसद अल्लीखान याची पागा घोडीं सुमार दोन अडीचशेंपर्यंत आहे व सारवान सवदागर यांजकडील घोडीं शंभर पावेतों आहेत. गांवचें बोलणें दहा हजार पावेतों बोलतात श्रीमंतांचें म्हणणें पाऊण लक्ष रुपये यावे असें म्हणणें आहे. ठरेल तें मागाहून सेवेशीं लिहितों. गांवास मोर्चे वेशींपावेतों गेले आहेत. हल्लेचें सामान शिड्या वगैरे तयारी होत आहे. मोर्च्यांत श्रीमंत राजश्री आपासाहेब व राजश्री हरिपंत धायगुडे आहेत. छबिन्यास श्रीमंत राजश्री दाजीसाहेब व राजश्री गणपतरावकाका व राजश्री विठलरावबाबा यादवाडकर हे रात्रीस पाळीप्रमाणें असतात. श्रीमंत संध्याकाळचे सहा घटका दिवसास मोर्चांत निशाणाजवळ जाऊन येथील समाचार घेऊन अस्तमानीं स्वारी माघारी येती. बरोबर श्रीमंत राजश्री चिंतामणरावआपाही जात असतात. स्वामींकडील तोफा दोन बरोबर होत्या त्याजपैकीं एक तोफ पहिले दिवशींच चार बार होऊन पांचवे बारास फुटली. एक तोफेनें मारागिरी होत आहे. गजेंद्रगडाहून तोफा तीन राजश्री बहिरजी घोरपडे यांजकडील आणविल्या आहेत. एकदोन दिवसांनीं येऊन पावतील. कळावें. राजश्री नारायणराव पांढरे व यशवंतराव पांढरे शिरपूरकर तीनशें लोकांनिशीं आले. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४६०२ श्रीगणपतिर्जयति. (पौप शु० २-८ जानेवारी.)

पै॥ छ० ५ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष.

तीर्थस्वरूप राजश्री काकासाहेब वडिलांचे सेवेशीं.

---

१ पत्र इतकेंच अपूर्ण सांपडलें. हें चिंतामणराव पांडुरंग यांनीं गंगाधरराव गोविंद यांस लिहिलें आहे.

श. १७२० चतुरसिंगाचा रास्त्यावर छापा इ. स. १७९९

अपत्यें चिंतामणीनें दोनीकर जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ० १ साबान भौमवार पर्यंत मुक्काम येलवर्गे-नजीक गजेंद्रगड येथें वडिलाचे आशीर्वादेंकरून सुखरूप असों. विशेष. संदोबा भाऊ निवर्तल्याचें व छ० २० रजबचें अशीं दोन पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. मातोश्री सावित्री आजीबाईस वृद्धापकाळीं पुत्रशोक प्राप्त जाहला ईश्वर इच्छेस उपाय नाहीं इकडील मजकूर तर येलवर्ग्यास मोर्चे छ० २५ रज्जबीं बसले आहेत तोफा लाविल्या आहेत जय तोफ छ० २६ रोजीं प्रातःकाळीं दोन बार काढिल्यावर तिसरे बारास फुटली. चार तुकडे जाहले माणसें जाया जाहलीं नाहीत. एका आरबास व शिलेमान नाईक दर्यावर्दी यांस असे दोघासें—

न. ४६०३ श्री (पौष शु० ३–९ जाने)

छ० २ साबान सन तिस्सा तिसैन पौष

सेवेशीं विनंती सेवक श्रीधर गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २ साबान पावतों यथास्थित असे विशेष करवीर-कराकडील जमाव शिराळ्यास आहे त्यांत चतुरसिंग सातारेहून पळोन आलेला होता त्यानें हल्लीं शिराळेहून हजार दीड हजार स्वार सडे घेऊन सातारेस जाऊन रास्ते याजकडील फौजेवर छापा रविवारीं घातला बुनगें वगैरे लुटलें दोन अडीचशें घोडे व पचवीस उंट नेले नाश बहुत झाला. रास्ते वाईस गेले होते त्यास बातमी समजल्यावर आले. ते येताच चतुरसिंग निघोन शिराळेस आला. गांठ पडली नाहीं जाता येता येलगावावरून गेला आला कराडकराची ही गांठ पडली नाहीं असें वर्तमान आहे जोती घोरपडा कुडलेवर उतरला आहे त्याजकडील कही रोज रानात येते फिकास उपद्रव लागतो. येथून सातारेस बातमीस (जासूद) पाठविला आहे. आल्यावर सविस्तर सेवेशीं लिहितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ४६०४ श्रीगणराज (पौष शु० ३–९ जाने.)

पै॥ छ० २ साबान सन तिस्सा तिसैन.

विज्ञापना. चतुरसिंग यानीं रास्त्याचे फौजेवर दगाबाजी केली. मोठी

---

१ हे भास्कर हरी यांचे पुत्र परशुरामभाऊ व मिरजकर यांचे चुलत भाऊ २ भास्कर हरी यांची स्त्री ३ देवर अरे येथील कामावीसदार याचे हें पत्र मिरजेस बाबासाहेबांस ४ पत्र रघुनाथराव कुरुंदवाडकर यांचे मिरजेस बाबासाहेबांस

गोष्ट वाईट जाहली. वर्तमान तपशील आल्यावर त्याहावया आज्ञा करावी हल्लीं सरकारात धूम जशी करवीरकरानीं केली आहे अशी गोष्ट कोणीही केली नसेल त्याच्या आसन्यास राहोन (चतुरसिंगानें) ही गोष्ट दगाबाजीची केली हे पक्षी याचा बंदोबस्ताची योजना जाहल्यावाचून राज्यस्थिति काहीं बाकी राहता दिसत नाहीं रवाना छ० २ साबान, जुगळ वगैरे खेड्यानीं पोहणारे राऊत येऊन परीट आदिकरून नागविले असा राजमटळकरानीं उपद्रव आरंभिला आहे हे विज्ञापना

नं ४६०५ श्रीगणपति (पौष शु० ४-१० जाने.)

नक्कल.

राजश्री सीताराम गोविंद स्वामी गोसावी यासी
विनंती उपरी मजकूर बीतपशील—

"फौजेचा वगैरे बंदोबस्त कसकसा करून घ्यावयाचा व खासा कोण येणार त्याची याद आणवावी," असें राजश्री रघोत्तमराव यांचें म्हणणें आहे म्हणोन लिहिलें तें कळलें ऐशियास याद नवी काय पाठवण्याची आहे ? तीर्थस्वरूप कैलासवासी गोपाळरावदादा पेशजी तेथें होते तेव्हां सारे बोलण्याचे दार मदार ठरलेच आहेत आता तसेंच ठरावांत आणावयाचें दाखले काढून निश्चयात आणोन उत्तर खातर

दिवाणजीची भेट रघोत्तमराव याच्या विचारें घेतली, खुलाशाचीं बोलणीं झालीं, म्हणोन लिहिलें तें कळलें दिवाणजीची भेट घेतली, चागलें केलें. कोणतें करणे तें रघोत्तमराव याच्या इतल्यानें करीत जाणें कलम

रघोत्तमराव याचें पत्र पाठविलें तें पावलें त्याचा जाब पाठविला आहे पावता करणें कलम.

इंग्रजाच्या मदतीस नबाबानीं जमियेत सरजाम रवाना केल्याचा

जमेचें आलें म्हणजे त्यासारखें येथून ही रुचीत लिहिलें जाईल रघोत्तमराव पुरे माहीत व इकडील ममतेचे, त्या अर्थी येथून लिहिणें तें काय ! कैलासवासी दादा यांच्या कारकीर्दीपेक्षां काहीं अधिकोत्तर असावे कलम

मजकूर लिहिला तो कळला बरचबर वर्तमान नारीक मार्ड रघोत्तम राव यांस विचारून लिहित जाणें नबाबाची व श्रीमत राजश्री पत प्रधान याची दोस्ती व घरोबा नबाबाचा दरबार परकी वाटत नाहीं कलम

एकूण चार कलमें लिहिलीं आहेत त्यावरून कळेल रवाना छ० ३ साबान सुरूसन तिस्सा तिसैन मया व अल्लफ यांचीं उत्तरें सत्वर समर्पक पाठवावीं बहुत काय लिहिणें हे विनंती

न ४६०६ श्री (पौष शु० ४–१० जाने)

छ० ३ साबान सन तिस्सा तिसैन पौष

सेवेशीं बाळाजी बाजी साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ३ साबान वर्तमान यथास्थित असे विशेष श्रीमत राजश्री बाबासाहेबांकडून लखोटे ४ लष्करास जावयाचे व आपला मोकळा कागद १ येणेंप्रमाणें पाठविले आहेत पावलियाचें उत्तर पाठवावयास आज्ञा व्हावी श्रीमत राजश्री बाबासाहेब माघारे निवास गेले व चतरसिंग माघारा शिराळ्यास गेला स्वामीस कळावें श्रीमत राजश्री भाऊसाहेबांचे स्वारीचा मुक्काम कोणते ठिकाणीं आहे, करवीरकर महाराजांचा मुक्काम कोठे आहे तो लिहावयासीं आज्ञा व्हावी सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६०७ श्री (पौष शु० ४–१० जाने)

छ० ३ साबान सन तिस्सा तिसैन पौष

सेवेशीं विज्ञापना काल मदवारीं योजना झाली "बकापुराचा किल्ला बांधावा जागा चांगली एकसाला तिकडील प्रांताचा वसूल तेथेंच खर्च करावा म्हणजे तो किल्ला झालेवर त्या प्रांताचा बंदोबस्त राहून फौजेस आसराही रहावयासी होईल " याप्रमाणे मसलत झाली परंतु स्वारी हुजूर शी जावी तेव्हां बंदोबस्त व्हावा ! याप्रमाणे मसलती करितात किंतूप्रांतात जावयाचा अभाव जाला असता बकापूरचा किल्ला बांधणार ! ! ! निलाम

१ पत्र नासगांवाहून मिरजेस २ नागो हरि करंदीकर यांचें पत्र कराधाकजान लष्करांतून मिरजेस सहच पुण्याच्या नबरचें

गड गोटसंडीजवळ बांधीत होते तो किल्ला सिद्ध झाला, आतां शंकापूरचा ! शब्दैंकरून मन समाधान करून घेतात. वाळवेंच्या जप्तीस फौज व तोफा पुण्याहून आल्या याचा तर्क येथें घेतात कीं, " वाळवेंच्या जप्तीस इतके सामानाचें कारण नाहीं. वाळवेचें नांव करून जथ पाडून मिरजेस जाणार ! कारण श्रीमंत राजश्री अमृतरावसाहेब याजकडे (पेशव्यानी) मिरज दिली. असे नानाप्रकारचे तर्क निधोन बोलतात. कळावें हे विज्ञापना.

नं. ४६०८ श्री. (पौष शु० ४–१० जाने.)

छं० ३ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष.

सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री धोंडोपंत गोखले यांच्या लष्करांतून दोन स्वार काल मंदवारीं तिसरे प्रहरीं आले ते चार सहा घटका लष्करांत होते. सारे लष्करांत फिरोन लष्करचा भाव समजोन गेले. जातेसमयीं आणली. राऊत शेंपन्नास मार्गी होते ते व हे मिळोन कहींची तट्टें वीस पंचवीसपर्यंत व दोन उंटें घेऊन गेले. याप्रमाणें झालें. गोखले यांचा दम एकदां या लष्करावर हुल्लड करावी असा बेत आहे. काय घडतें पहावें. गोखले या बेतास चुकणार नाहीं असें वाटतें. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४६०९ श्री. (पौष शु० ४–१० जाने.)

पे॥ छ० ८ साबान. सन तिस्सा तिसैन.

श्रीमंत राजश्री बाळासाहेब स्वामींचे सेवेशीं. विनंती सेवक मोरो अपाजी परांजपे साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. ता॥ छ० ३ साबान सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. इकडील वर्तमान तर अलाहिदा पत्रीं सविस्तर विनंती लिहिली आहे त्यावरून श्रुत होईल. आपणाकडील व श्री॥ रा॥ दादांची फौज लौकर यावी हें वारंवार नानांची गांठ पडली असतां बोलणें होतें. आपले फौजेचा भरंवसा वलकुबलीस, हा भाव चिनांतील आहे. परंतु तिकडे गडबड करवीरवासी यांची. तशांतही दोन हजार फौज आली असतां इतक्या सामानानें काय व्हावयाचें, हें यांच्या ध्यानांत येत नाहीं ! आपलीं पत्रें इकडे येतील त्या पत्रीं फौजेचा मजकूर तूर्त कांहीं एक लिहूं नये. मला पुसिलें असतां "आज्ञेप्रमाणें विनंती लिहिली आहे. मिरजेहून उत्तर येईल त्याप्रमाणें विनंती करीन" म्हणोन बोलतों. असेंही असोन जर करितां एखादें कारण गुप्तरूपें सांगितलें असें झाल्यास तशीच विनंती लिहून पाठवितों. ऐवजाविशीं पेशजी लिहिलें आहे त्याप्रां ऐवज रवाना जाहला पाहिजे. रा॥ केसोपंत दादांपाशीं बोलोन आलों होतों कीं, इकडून चिन्या

करून ऐवज उजरावयाची मोय जाहल्यास करितों परतु इकडून कोणी चिठी घेत नाही पेशजीही सूचना लिहिली आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६१०   श्री   (पौष शु० ४–१० जानेवारी)

पे॥ छ० ८ साबान सन तिस्सा तिसैन. पौषमास

विज्ञापना तागायत छ० ३ साबान गुरुवासर सेवकाचें वर्तमान यथा स्थित असे विशेष श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यास वस्त्रें सरकारातुन जाहलीं एक मास जाहला राजश्री कृष्णाजीपत ढेंकणे पाच सहा दिवसीं वडिलाकडे निघोन जाणार म्हणोन मजपाशा बोलले आहेत त्यास मशारनिल्हे वडिलाकडे जातील वस्त्रें श्रीमताचीं वडिलानीं घेऊन मशारनिल्हे याजपाशीं बोलावयाचें, त्यास मशारनिल्हे याणीं बदोबस्त करून काय घेतले आहेत, बाकी राहिले ल्हते कोणते, ते कसे उरगड्यात यावे, हा विचार मशारनिल्हेस पुसाला वस्त्रें मात्र आलीं, सरजाम मात्र मोकळा जाहला, इतकी गोष्ट जाहली आहे वरकड काहीं एक ल्हे बोलण्यात आलें नाहीं ऐसें असल्यास बदोबस्त काहीं झाला नाहीं सावनूर तालुका स्दकजीस पेशजी लावून दिलाच आहे, व जातीचे तैनातेस महाल नेमणूक करून दिली आहे, तो जानसाल व पुण्यात जप्ती जाहली ते समयीं वाड्यातील चीजवस्त नक्त वगैरे सरकारात जमेस आलें आहे त व वाडा मोकळा व्हावा राजश्री बापूजीपत बापट याजकडे कागद पत्र वगैरे जप्तीस काय आहे त माघारे यावे पैका बापट याणीं काहीं वसूल केला असेल तो ल्हींचे करारात मजुरा पडोन कागद पत्र माघारे यावे कसेंवें पुणतात्र व मोसी सरजामातील बेरजेंत आहेत तरी हवालीं व्हावें ते समयीं हल्लीं सरकारात करारमदार केला असेल तो सोई युक्तीनें थाना ढेंकण्याचे बोलण्यातील भाव 'हे ल्हे काहीं एक बोलण्यात आणिले नाहीं तूर्त मर्जी रखून वस्त्र मात्र घेतलीं' असें आहे परतु कसें केलें आहे त यथास्थित समजों देत नाहीं याद येथें असल्यास पहावयास मागत होता श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब याजकडे याद राजश्री लक्ष्मणपत नाना फडणीस याजसमागमें पाठविली आहे असें (ढकणे यानीं) सांगितलें त्यास ढेंकणे सत्वरच वडिलाकडे जाणार त्यास मशारनिल्हेजवळ वडिलानीं सर्व मजकूर बोलावा पूर्ववतप्रमाणें बदोबस्त जाहल्यावेराज पेशव्याचा निर्णय होणार नाना 'करवीरवासी महाराज याचा

१ पत्र मोगे आर जी पराजपे यानीं पुण्याहून मिरजेस बाळासाहेबांस

तह हरकसें करून तूर्त प्रसगी करून घ्यावा, रहान मसलतीस वडिलास गुंतवावयाचें नाहीं,' असें श्री॥ राजश्री नानाचें बोलणें आहे मसलत मातबर सागणार श्रीमताजवळ बोलोन तुम्हास कळवितों त्याप्रमाणें तुम्ही मिरजेस लिहिणें म्हणोन सांगितलें तूर्त प्रसगीं शिंदे याचा पेच सर्वांस आहे. राजश्री आबा चिटणीस शिंदे यार्णी आणिले आठ दिवस होत आले प्रथम दिवस ! बायाचें परिछिन्न मिटत नाहीं रायाजी पाटील बोलोन आले बाया कूच करून श्रीगोंद्याचे सुमारें गेल्या पुढें कोणी कडे जातात कळत नाहीं. शिंदे यार्णी जावें हा विचार श्री॥ राजश्री नाना करितात. त्यास श्री॥ राजश्री पत प्रधानही लौकर निघावे अस चक्रदेव यास सागतात परतु लौकिकात शिंदे यार्णी जावें असें चित्तातून श्रीमताचे नाहीं लोक बोलतात प्रमाण कशावरून ! श्रीमताजवळ मुसत्यार राजश्री बाबोपत चक्रदेव आहेत आणखी कोणाची गाठ पडत नाहीं व जावसाल्ही होत नाहीं या रीतीचा विचार चालला आहे तेवीस लक्ष रुपये शिंदे यास रोख द्यावे, बारा लक्ष रुपयाची वरात बुंदेले व झाशीवाले याजवर द्यावी, येणेंप्रमाणें ठरलें आहे तेविसापैकीं सात लक्ष पुण्यात द्यावे म्हणजे कूच करून जाउगावास जावें जाउगावास चार लक्ष रुपयाचा भरणा जाहला म्हणजे पुढ गोदातीरीं काहीं, काहीं बराणपुरास, मिळोन तेवीस याप्रमाण यादी ठरल्या आहेत हरिभक्ति याचा भाचा दुलभदास व राजश्री अप्पाजी अभ्यकर या उभयतास पैक्याचे बोलीस शिंदे यांजकडे दिले त्यार्णी शियासमागम तवीस लक्ष रुपये पत्नत ता पावेतो असावें या प्रमाण ठरलें आहे पालखी दुलभदास यास दिली ऐवजाची तरतुद अडीच लक्ष रुपयाची जाली आणखी चार लक्ष रुपये पदरीं पडल्यावर कूच करावें याप्रमाणें (ठरल) आहे लौकिकात शिंदे कूच करून जातील हें कोणी एक म्हणत नाहीं आठ चार दिवसात सर्व कळलेवर विनती लिहितों राजश्री चितोपंत दादा लिमये छ० १ सायानी[1] पुण्यास आले रास्ते यांचे वाड्यात श्रीमत राजश्री जनोबा सुभेदार आहेत तेथेंच राहिले जयरामपत ही आले राजश्री बाळोजीपत रत्नागिरीस आहेत तेथें सनद सरकारची आणावयाविशीं गेली आहे दहा बारा दिवसात येतील एक जागा सर्व महली आहे ढेंकणे लष्करात जाऊन वडिलांकडून येत तोंपावेतों येथेंच सर्वांनीं असावें असें ढेंकणे याचें म्हणण आहे राजश्री चितोपत व जयरामपत व बाळाजीपत याचा करार पधरा लक्ष (परशुरामभाऊनीं द्यावयाचे) ठरले याजमेरीज व्हावयाचा, म्हणोन

[1] सहस्रबुद्धे

ढेंकणे बोलले, व श्रीमंत राजश्री नानांनीं (सांगितलें कीं) चौदा लक्षाचा ठराव जाहला आहे. परंतु रोखच घ्यावे असें नाहीं. (मार्कस) मसलत सांगावी. त्यांत दहा लक्ष वजा करून घ्यावे, चार लक्ष रुपये राहिले तेहि मसलतीमध्ये घ्यावे, मसलत सांगितली नाहीं तरी दहा तूर्त घ्यावे चार लक्ष रुपये दोन वर्षांनंतर घ्यावे, असें ठरलें आहे म्हणोन सांगितलें. ते समयीं राजश्री बाळकृष्णपंत बाळ सन्निध होते. हल्लीं ढेंकणे तिकडे जातात. वडिलांजवळ सर्व विदित करितील. परंतु सर्व बंदोबस्त जाहल्याखेरीज परिणाम नाहीं. निर्वाह होणें कठिण. यांतील अर्थ—वडील सर्वज्ञ आहेत. हल्लीं पत्र लिहिलें आहे. वडिलांस ही स्वामींनीं लिहिलें पाहिजे. हे विज्ञापना.

नं. ४६११ श्री. (पौष शु० ४–१० जाने.)

पै॥ छ० ८ साबान सन तिस्सा तिसैन.

सेवेशीं विज्ञापना ऐसी जे, श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान यांचीं पत्रें दोन व श्री॥ रा॥ नानांचीं पत्रें दोन येणेंप्रों फौज आपणाकडील व दादाकडील यावी म्हणोन गेलीं त्यांचीं उत्तरें आलीं कीं, करवीरवासी महाराजांचा दगा, प्रांतांत नित्य स्वाऱ्या शिकाऱ्या करितात, ये प्रसंगीं फौज पुण्यास आली असतां प्रांताची स्थिति रहाणार नाहीं, असा भाव दर्शविला आहे त्यास नानांनीं हल्लींही मला सांगितलें की, तुमची सरंजामाची फौज अगत्य आली पाहिजे. फौज चांगली असावी, आमचे उपयोगीं आहे, असा भाव बोलण्यांत आहे. त्यास हल्लीं ही पत्रीं फौज इकडे येण्याचा मजकूर लिहिला आहे. त्यास फौज इकडे आली असता सर्वांचें तोंड. तिकडे राजे यांची गडबड. दोन तीन हजार फौज आली असता इतक्या फौजेनें येथील बंदोबस्ती होते असाही भाव नाहीं. त्यास फौजेचा विचार वडिलांस सैन्यांत लेहून पाठविला पाहिजे. वडिलांची आज्ञा येईल त्याप्रमाणें इकडे वडिलीं मला मात्र ल्याहावें. मला लिहिलें असता "लिहिलें आहे. आज्ञा येईल त्याप्रमाणें विदित करूं," म्हणून बोलतों. उगाच नाद मात्र लावून ठेवावा. फौज घेत नाहीं अथवा येते हें निश्चयांत आणावयाचें नाहीं. इतक्यांत इकडील डौल कसा होतो, शिंदे जातात किंवा जात नाहींत, करवीरवासी यांचा तह सरकारांतून होतो तो होईल किंवा होत नाहीं, हेंही कळेल. आज्ञा येईल त्याप्रों येथें बोलतों. श्रुत होय हे विज्ञापना.

---

१ तुम्ही परशुरामभाऊंस लिहिलें पाहिजे २ पत्र वकील मोरो आपाजी पाळंदे यांचे पुण्याहून मिरजेस.

न ४२१२ श्री. (पौष शु० ५-११ जाने)

सेवेशीं ओपाजी हरी कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनती उपरी येथील कुशल तागायत छ० ४ साबानपावेतों वर्तमान यथास्थित असे विशेष मोंगलाची फौज मद्दार कवठ्यावर येऊन उतरली पाच सात हजारपर्यंत सामान आहे हलालींचें व जिरा अकलगीचें ठाणें घेऊन आमचे तालुकियात उपद्रव करणार असा मनसबा आहे घडून येईल तें प्रमाण मिरजेसही याप्रमाणें लिहून परभारें पत्रें रवाना करावीं शिंदे व राजश्री यशवंतराव विठ्ठल उभयता आहेत. अदावतीनें तालुका खराब करतात काहीं गुता नाहीं कळावें. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विनती

न. ४६१३ श्रीगणपति. (पौष शु० ५-११ जाने.)

पै॥ छ० १० साबान पौष मास सन तिस्सा तिसेन

अपत्यें रामचद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ४ साबान पर्यंत वर्तमान यथास्थित असे विशेष आपण पत्र पाठविलें त पावलें इकडील वर्तमान कसबे येलवर्गेकरानीं काहीं बदमामली करून लष्करच्या मार्गाची लुटालूट करू लागले याजमुळें कसबेमजकुरास आलों तोफा लागू केल्या आहेत बोलणेंही लागलें आहे. एक दोन दिवशीं ठरेल हल्लीं वडील येथेंच आहेत गजेंद्रगडापासून तीन कोसावर आहों. वडिलीं चार पाच पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं, परतु मजकडून उत्तर न गेलें त्याचें कारण वडिलांपासून पुढें कोपळाकडे गेलों तिकडे वेवीस दिवस लागले. येथें आला तों आज दहा दिवस मोर्चे लागले आहेत वडिलांकडे (येथून) माणसें जातात तीं कळलीं नाहीं. सदोबा भाऊनीं कैलासवास केला ! लहान मुल, वृद्ध मातुश्री, त्याजकडे ईश्वरें पाहिलें नाहीं ! पुण्याकडील वगैरे वर्तमानाचीं पत्रें आपण वडिलास पाठविलेलीं पाहिलीं वर्तमान कळलें सदैव आशीर्वाद परी साभाळावें तिकडे फौजा लवकर याव्या म्हणोन मागें (आपण) आज्ञा केली होती, त्यास तूर्त करवीरवासीचा मुक्काम बारीचे अलीकडे आला ते पक्षीं मोकाबिल्यास हेंच जवळ, व त्याचे चित्तीं सख्य करावें हें फार, परतु तेथील प्रामाणिकपणा विदितच आहे ! पुढें गेलेवर समजण्यात येईल बहुत काय लिहिणें विदित होय हे विज्ञापना

---

१ बरडोल परगण्याचा कमावासदार त्यानें मगळवेढ्याचा मामलेदार यास पत्र लिहिलें त्याची ही नकल मंगळवेढ्याहून हुजूर मिरजेस आली २ भाऊंच्या लष्करांतून रामचद्र परशुराम यांचें मिरजेस बाळासाहेबास पत्र

नं ४५१४ श्री (पौष शु० ८-१२ जाने)

पे॥ छ० ५ साबान सन तिसा तिसैन पौषमास

सेवेशीं विनती सेवक बाळाजी दामोदर व गणेशराम पठे दोन्ही कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० पावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष छ० २५ रजबीं येंदूवटीहून कसबे एलबरगेंयेथें दोन प्रहरीं आलों मुक्काम झाला नंतर तोफा सुरू करणेंविशीं आज्ञा झाली तीन तीन बार झाले नंतर बंद करविल्या दुसरे दिवशीं प्रात काळीं सुरू करणेंविशीं आज्ञा झाली तेव्हा सुरू करून दोन दोन बार झाले तिसरे बार भरून तयार केले इतकेंत श्रीमत राजश्री रामचंद्रपंत आपा यांनीं आपलेकडील गोलदाज लावून दिला ते हा त्यानें येऊन कोंडे केलें आपले डावे हाताची करंगळी चिरून विजय तोफेच्या तोंडास तीन बोटें रक्त लाविलें इतकेंत जय तोफेस इभामखान गोलदाज याणें बत्ती दिली बारा बरोबर तोफ फुटोन सात तुकडे झाले उजवे बाजूस दोहींकडे दोन अटीचश हातांवर तुकडे गेले पुढें एक गेला मागें एक जाग्यावर दोन तीन याप्रमाणें वर्तमान झालें जखमी लोक शिटेमान नाईक दर्यावर्दी यास डावे पायेच्या नळ्यास तोफेचा तुकडा लहान लागोन पाय चिरला जखम हलकी आहे मोर्चांत तोफेजवळ आहे हुशार आहे शेख वली दर्यावर्दी तासगावचा आला त्यास चिराणे फार लागले आहेत गोटांत आहे हुषार आहे शेख मुराद बाणदार याणें बाण पहिले दिवशीं लाविले त्या समयीं बाण हातात फुटोन भडका लागला आहे हुशार आहे इभामखान गोलंदाज यास पाच चार चिराणे लागले आहेत हुशार आहे तोफेजवळच मोर्चांत आहे गोळे लावीत असतो शिवाय मग आणखी कोणास जखम नाहीं श्रीमत राजश्री आपाकडील गोल्दाज, त्यानं विजय तोफेचे दोन गोळे लाविले ते गावावरून पार जाहले आम्हाबरोबर गोलदाज दोघेच आहेत परंतु गोळे चांगले खाशाचे मर्जी-जोगते लावितात जय तोफेचा गाडा धुरा तक्त मोडोन चूर झालें ढलप्याच उडाल्या चाकें ही थोड थोडीं जाया झालीं व विजय तोफेचा धुरा मोडला तोफ कोतवालगाड्यावर घातली पहिले गाड्यास नवा धुरा घालून गजेंद्रगडास बैल गाडीवानसुद्धा रवाना केले उद्ईक येतील येथून तीन कोस आहे गडाहून च्यार तोफा आणविल्या आहेत यलबरगें गाव मातबर आहे ऐंशी बुरूज भा८त तीनशे घरें मावात आहेत पायचे शाई दोन हजार आहेत म्हणतात गांवात तोफ नाहीं जजाला सात आठ आहेत गोळीचा मार बहुत

होत आहे फौजा श्रीमत राजश्री रामचंद्रपत आपा व दाजीसाहेब, विठलराव बाना, हरबाआपा वगैरे झाडून एकच झाल्या आहेत चोहोंबाजूनें उतरल्या आहेत रामचद्रपत-आपा तोफेच्या मागें जवळच आहेत राहुटी देऊन भोजन तेथें होत असतें हल्लयाची तजवीज आहे सुतार गावगनाचे आणिले आहेत शेंडाचे भारे हजारों येऊन पडले आहेत गाडदी लोक दहा पधरा आज पावेतों ठार जाहले आम्हीं उभयता तोफेजवळ मोर्चांत जात असतों सर्व लोक सुद्धा क्षेम आहों सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६१५ श्री. (पौष. शु० ६–१२ जाने.)

छ० ६ साबान सन तिस्सा तिसैन पोष

सेवेसी विनती सेवक श्रीवर गोविंद साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ५ साबानपावेता यथास्थित असे विशेष चतरसिंग सातारियाहून माघारा येताना श्रीमत राजश्री बाबासाहेब पीछावर कराडपावेतों आले होते परतु चतरसिंग शिराळेस गेला यामुळ तेथन माघारे सातारियाकडे गेले गुरुवारीं मौजे शिरवडें येथ मुक्काम होता रास्ते याची फौज चतरसिंगाचे पाठलागावर दोन चार कोस आली होती गाठ पडली नाहीं मागती सातारेस गेली चतरसिंगाचा (सातारा) शहरास व खेड्यांस वगैरे उपसर्ग लागला नाहीं रास्ते याचा तळ उठून माघारा फिरला सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं ४९१७ श्री (पौष शु ० ६–१२ जाने)

मो॥ छ० ६ साबान सन तिसा तिसेन

सेवेशीं विनायक विश्वनाथ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ५ साबान यथास्थित असे विशेष स्वामींनी श्रीमत राजश्री बाबासाहेबांचे पत्रीं नमस्कार लिहिले ते पावोन संतोष जाहला इकडील सविस्तर मजकूर श्रीमतांनीं लिहिलाच आहे त्यावरून विदित होईल आमचा मुक्काम प्रस्तुत उमरजेवर आहे व राव रास्ते माग दोन कासांवर आहेत तेथें येऊन तीन दिवस झाले आज कर आहे त्यापेक्षा मुक्कामच होईल पुढे जाण्याची मसलत होत आहे जिल्हेचे गांवगन्ना वगैरे रोखे करून ऐवज व तोफेचे बैल वगैरे घेत आहेत श्रीमत राजश्री बाबासाहेबांजवळ राजश्री अताजी गोपाळ वगैरे दोन तीनशे स्वार येऊन पोहचले बाबासाहेब घोडीची वाट पहात आहेत राजश्री केसोपंत दादा काळे यांणीं घोडी स्वामींस दिलेली ती आमचे बेगमीन्ही होती म्हणोन बाबासाहेब म्हणत होते परंतु ती घोडी प्रस्तुत मिरजेस नसेल आपलेकडील लोकांस सरंजाम लवकरच रवाना होईल म्हणोन पत्रीं आज्ञा, त्यास लवकर पाठविले पाहिजे पधरा दिवस लोकास पका पावला नाही या प्रसंगीं जाता येत नाहीं म्हणोन लोक राहिले आहेत विदित होय हे विज्ञापना

नं ४६१८ श्रीगनपति (पौष शु० ७–१९ जानेवारी)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसी प्रती परशुराम रामचंद्र आशीर्वाद उपरी आपण छ० २६ रजबचीं पत्रं पाठविलीं तीं छ० २ साबानीं पावलीं त्यांतील मजकुराचा उत्तरें बीतपशील कलमवार

"वाळव्याचें ठाणें राजश्री गणेशराव याणी जप्त करून थोरातास कैद केलें मिरजप्रांतीं थोरातांच्या नेमणुकविशीं रोखे करणार यांजकडून उपद्रव होतच आहे " म्हणोन लिहिलें त कळलें थोरातांचा सरंजाम बहुता दिव

हा मानस बळवंतराव खाडेकर याचा. याजकरिता खाडेकर याणीं लिहिलें कीं, हुजूरचें आज्ञापत्र स्वदस्तुरचें आल्यास बोलून ठरावून घेतो. त्यावरून वाल भोगनारी स्वदस्तूरचें पत्र खाडेकर यांस गेलें त्यातील मजकूर " संटणी होईल ती चहू जागा यथाविभागें व्हावी, प्रांत सुटेल त्याची वाटणी चहूं जागां व्हावी. याप्रमाणें ठरावांत आणावें, म्हणजे फौज कुमकेस देऊं याप्रमाणें लिहिलें आहे. श्रीमत राजश्री " भाऊसाहेबांस वस्तें आली, परंतु रास्ते याणीं आपणाजवळ ठेऊन घेतलीं आहेत. एक वेळ भाऊसाहेबांनीं यावें असें रास्ते यांचें म्हणणें आहे याजकरिता वस्तें ठेऊन घेतली आहेत." म्हणोन खाडेकर याणीं लिहिलें आहे कळावें सेवेशी श्रुत होय हे विज्ञापना

न ८६२२ श्रीगणपतिर्जयति. (पौष, शु० ८–१४ जाने)

पै॥ छ० ११ साबान सन तिस्सा तिसेन. पौष

तीर्थरूप राजश्री काकासाहेब वडिलाचे सेवेशीं

अपत्यें चिंतामणीनें दोनी कर जोडून शिर सा॥ नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ० ७ माहे साबान पर्यंत मुक्काम येलवर्गी नजीक गर्जेंद्रगड येथें वडिलांचे आशीर्वादेंकरून सुखरूप असे. विशेष वडिलीं सार-णीस्वार गोजनरोबर छ० २७ रजबचें आशीर्वादपत्र पाठविलें तें छ० २ साबानीं मुक्काम मजकूरीं पावलें. "कागदाच्या गड्ड्या गिलकेस नाहींत पुण्या-हून आणविल्या आहेत, आल्यावर पाठवितों व चि॥ राजश्री नापूस समाधान नाहीं घात जाते दीक्षितमामांकडे कारकून पाठवितों म्हणून चिरंजीवानीं

न ४६१७ श्री (पौष शु ० ६–१२ जाने)

पौ॥ छ० ६ सावान सन तिस्सा तिसैन

सेवेशी विनायक विश्वनाथ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ५ सावान यथास्थित असे विशेष स्वामीनी श्रीमत राजश्री बाबासाहेबाचे पत्रीं नमस्कार लिहिले ते पावोन संतोष जाहला इकडील सविस्तर मजकूर श्रीमतांनी लिहिलाच आहे त्याजवरून विदित होईल आमचा मुक्काम प्रस्तुत उमरजेवर आहे व राव रास्ते मार्गे दोन कोसावर आहेत तेथ येऊन तीन दिवस झाले आज कर आहे त्यापेक्षा मुक्कामच होईल पुढें जाण्याची मसलत होत आहे जिल्हेचे गावगन्ना वगैरे रोखे करून ऐवज व तोफेचे बैल वगैरे घेत आहेत श्रीमत राजश्री बाबासाहेबांजवळ राजश्री अताजी गोपाळ वगैरे दोन तीनशें स्वार येऊन पोहचले बाबासाहेब घोडीची वाट पहात आहेत राजश्री केसोपंत दादा काळे यांणी घोडी स्वामींस दिलेली ती आमचे बेगमींची होती म्हणोन बाबासाहेब म्हणत होते परंतु ती घोडी प्रस्तुत मिरजेस नसेल आपलेकडील लोकास खर्चास लवकरच रवाना होईल म्हणोन पत्रीं आज्ञा, त्यास लवकर पाठविलें पाहिजे पधरा दिवस लोकास पैका पावला नाहीं या प्रसगीं जाता येत नाहीं म्हणोन लोक राहिले आहेत विदित होय हे विज्ञापना

न ४६१८ श्रीगनपति (पौष शु० ७–१२ जानेवारी)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यासीं प्रती परशुराम रामचंद्र आशीर्वाद उपरी आपण छ० २६ रजबचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० २ साबानीं पावलीं त्यांतील मजकुराचीं उत्तर बीतपशील कलमवार

"वाळव्याचे ठाणें राजश्री गणशराव यांणीं बसविलें थोरातास कैद केलें मिरजप्रातीं थोरातांच्या नेमणुकेविशीं रोखे करणार चहूंकडून उपद्रव होतच आहे" म्हणोन लिहिलें तें कळलें थोरातांचा सरजाम खाता दिव साचा होता ईश्वराच्या इच्छेस आलें तें खरें ! कलम १

"नबाबाची फौज पराड्याजवळ होती ते मागारी गेली सुरापूरकराचा जमाव चादकवठ्यास आला बरडोलाकडे जाणार अशी बातमी आहे, म्हणोन लिहिलें तें कळलें चहूंकडे शिलशिला आहे प्रजेचा भोग म्हणावा' कलम १

नि ॥ राजश्री विठ्ठलराव बापू थोरा समाधान नाहीं म्हणोन लिहिलें,

१ हीं परशुराम यांच्या लष्करांतून मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र

श्रीमंत बळवंतराव खांडेकर यांचा. याजकरितां खांडेकर यांणीं लिहिलें कीं, हुजुरचें आज्ञापत्र स्वदस्तुरचें आल्यास बोलून ठरावून घेतों. त्यावरून काल भोमवारीं स्वदस्तूरचें पत्र खांडेकर यांस गेलें. त्यांतील मजकूर "संदणी होईल ती चहूं जागां यथाविभागें व्हावी, प्रांत सुटेल त्याची वांटणी चहूं जागां व्हावी. याप्रमाणें ठरावांत आणावें; म्हणजे फौज कुमकेस देऊं. याप्रमाणें लिहिलें आहे. श्रीमंत राजश्री "भाऊसाहेबांस वर्से आलीं, परंतु रास्ते यांणीं आपणाजवळ ठेऊन घेतलीं आहेत. एक वेळ भाऊसाहेबांनीं यावें असें रास्ते यांचें म्हणणें आहे. याजकरितां वर्सें ठेऊन घेतलीं आहेत." म्हणोन खांडेकर यांणीं लिहिलें आहे. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४६२२ श्रीगणपतिर्जयति. (पौष. शु० ८–१४ जाने.)

पौ॥ छ० ११ सावान. सन तिस्सा तिसैन. पौष.

तीर्थस्वरूप राजश्री काकासाहेब वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें चिंतामणीनें दोनी कर जोडून शिर सा॥ नमस्कार विज्ञापना. येथील कुशल तागायत छ० ७ माहे सावान पर्यंत मुक्काम येलबर्गे नजीक गजेंद्रगड येथें वडिलांचे आशीर्वादेंकरून सुखरूप असे. विशेष. वडिलीं सांड-णीस्वारांबरोबर छ० २७ रजबचें आशीर्वादपत्र पाठविलें तें छ० २ सावानीं मुक्काम मजकुरीं पावलें. "कागदाच्या गड्या शिलकेस नाहींत. पुण्या-हून आणविल्या आहेत, आल्यावर पाठवितों व चि॥ राजश्री बापूस समाधान नाहीं. भात जातें. दीक्षितबाबांकडे कारकून पाठवितों म्हणून चिरंजीवानीं लिहिलें आहे;" म्हणून वडिलीं लिहिलें, त्यास कारकुन पाठवावयाची आज्ञा केली पाहिजे. राज्यांत दुर्भिक्ष जाहल्यामुळें श्रीमंतांनीं महसूल शांत केली म्हणून लिहिलें तें कळलें. इकडील मजकूर तर ठाणें येलबर्गेस मोर्चे लागले आहेत. बारा दिवस जाहले. तोफा मिरजेपैकीं एक व गजेंद्रगडपैकीं एक एकूण दोन तोफा सुरू आहेत. मोर्चे तटानजीक गेले आहेत सुरुंगाचें काम लागलें

अर्ध रुपया जाजती देवावा याप्रमाणें म्हणतात त्यास जाजतीची आज्ञा जाली पाहिजे त्यासेरीज निभाव पडत नाहीं वडिली पौष अखेरपर्यंत सर्वांची वेगमी (केली आहे) म्हणून लिहिलें, त्यास लष्करांत महागाई, तेव्हां दरमाहा जाजती लागतो व रोजमरेचा ऐवज पटाप्रमाणें येतो त्यास मोतद्दार पांचसरा घोड्यांस अगदी नव्हते ते नवे ठेविले व हत्तीकडे वैरणीस चार बैल भाड्याचे करणें म्हणून आज्ञा होती ते ठेविले आहेत व आणखी किर-कोळ परीट व भिड्यांकडील माणस यांचा रोजमरा लिहून आला नाहीं व सारवान वगैरे पाचचार माणसें नवीं कार्याकारण ठेविलीं आहेत यास्तव पौष अखेरपर्यंत ऐवज पुरणार नाहीं ऐवज आला हा लोकांचे मागील देण्यास व रोजमरेस होईल यास्तव आणखी या महिन्यास सर्वांस पाठविलें पाहिजे सेवेशी विदित होय हे विज्ञापना

नं ४६२८ श्री (पौष शु० ८–१४ जाने)

पे॥ छ० ११ साबान तिस्सा तिसैन पौष

विज्ञापना ऐसी जे तागायत छ० ७ साबान सेवकाचे वर्तमान यथा-स्थित असे विशेष स्वामींची पत्रें छ० ३० रजबची पाठविलीं ती पावलीं बाळकृष्णपंत भाऊचें पत्र व पुरवण्या होत्या त्या प्रविष्ट केल्या श्री॥ राजश्री नानांस पत्र नव्हतें श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांचें पत्र छ० २२ रजबचें स्वामीस आलें, येळवरा यास मुकाम आला, म्हणोन लिहिलें, त्यास आज्ञेप्रमाणें श्री॥ राजश्री नानांस श्रुत केलें मुसा मू याण अजनीचे मुकामाहून रोरा जास्ता-पुरास केला होता त्याची नक्कल पाठविली ती पावली श्री॥ राजश्री नानांस मजकूर विदित केला. त्याणीं आज्ञा केली कीं, कोण असेल त्याचे तांडांत देणें[1] सरकारतालुका खराब करणें हे गोष्ट काय ? इकडे बोभाट आला तरी पाहोन घेऊं याप्रमाणें उत्तर केलें आहे त्याजपाशी सामान काय आहे हा सुमार पाहून पारिपत्य जाहल्यास फार उत्तम आहे अगोदर एक वेळ सांगोन पहावें नच ऐकिल्यास तोही विचार मर्जीस आल्यास व्हावा तूर्त प्रसंगीं कजिया बोभाट आला असता येथें कोणी मनास आणीत नाहीं शिंदे यांचे जाणगाचे गवगव्यामध्यें चूर आहेत तिकडील तिकडे सुमार पाहून बंदो-बस्त व्हावा मंगळवेढें याजकडील बातमी असावी बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असा दिल्हा पाहिजे. हे विनती

१ मोरो आपाजी फडणिसे यांचें पत्र पुण्याहून बाळासाहेबांस

न मर्यादा राहिली नाही. येविशींची आज्ञा काय ते करावी. येथून लिहिण्याची मर्यादा राहिली नाहीं. मानूर शिरेढोण इकामलादर इतकी ठाणीं (?) आहेत. तिकडून कामगारीस लोक गेले होते, आल्यानंतर रवाना होतील असें लिहिलें होत, परंतु इकडील तालुक्याची आस्था आपण सोडली ! आज पावेतों शिंदे यास जरब स्वामींची होती त्याणीं यासमयीं आगरउचनादार. (?) विना शिपास जरब बसोन रेवतगांवचें ठाणें घेतल्याची द्वेरे असली पाहिजे. चढचण घेतल्याशिवाय उसने फिटत नाही. ठाणें घेतल्यानंतर या ठाण्याकरितां त्यांची फौज कांहीं येत नाहीं. तत्राप आल्यास चिंता नाहीं. परंतु उसनें फिटेल. कांहीं सामान मागे विनंती लिहिली तेव्हां आलें असतें तर इतका प्रकार न होता. पारिपत्यास फौज आल्यास ऐवज उगवेल. यात मर्जी जसी ,असेल तेसी नर्तणूक करूं. सेवेशी श्रुत हे विज्ञापना.

नं. ४६२८ (पौष शु० ८–१४ जाने.)

पौ॥ छ० ९ साबान. रवाना छ० ७ साबान.

"आज प्रहर दिवसानंतर कासेगांवास पठाण करोल आले होते त्यानेनीं दोनतीनशें पठाण मंगळवेढ्यास पंढरपूरचे वाटेनें येऊन गोळीच्या टप्पावर उभे राहिले आम्ही सावधच होतों. शेंदोनशें प्यादे व घोरपड्यांच्या पागेपैकी १५० राऊत वस्तीस रहावयास आले होते त्यांस मिळवून घेऊन व कासेगावचे पांचचारशें दांडगे मिळवून आम्ही त्याचे तोंडावर गेलों दोन प्रहरपर्यंत ते तलावे करीतच होते. इकडील सामानाचा जथ पाहून मग ते मागारे माणेच्या पाण्यावर जाऊन उतरले. त्याणीं कारकून पाठविला कीं, "लवकर कोणी शहाणा माणुस पाठवून खंडणीचा जाबसाल उरकणें नाहीतर मागून चार हजार पठाण येणार. मग फार जड जाईल. " आम्हीं कांहीच

अर्धे रुपया जाजती देवावा यांप्रमाणें म्हणतात त्यास जाजतीची आज्ञा जाली पाहिजे त्यावेरीज निभाव पडत नाहीं वदिली पौष अखेरपर्यंत रसीची बेगमी (केली आहे) म्हणून लिहिलें, त्यास लष्करात महागाई तेव्हा दरमाहा जाजती लागतो व रोजमरेचा ऐवज पत्राप्रमाणें येतो त्यास गोलंदार पांचशत घोड्यांस अगदीं नव्हते ते नेरे ठेविले व हत्तीकडे वेरणीस नाव बळ गाडयाचे कारण म्हणून आज्ञा होती ते ठेविले आहेत व आणखी किर रकोळ परीट व भिड्यांकडील माणस याचा रोजमरा लिहून आला नाहीं व सारवान वगैरे पाचचार 'माणसें नवीं कार्याकारण ठेविलीं आहेत यास्तव पौष अखेरपर्यंत ऐवज पुरणार नाहीं ऐवज आला हा लोकाचे मागील देण्यास व रोजमरेस होईल यास्तव आणखी या महिन्यास सत्वीस पाठविले पाहिजे सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना

नं ४६२३　　श्री　　(पौष शु० ८-१४ जाने)

पौ॥ छ० ११ साबान तिस्सा तिसैन पौष

विज्ञापना ऐसी जे तागायत छ० ७ साबान सेवकाच वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामींचीं पत्रें छ० ३० रजबचीं पाठविलीं तीं पावलीं बाळकृष्णपत भाऊंचें पत्र व पुरवण्या होत्या त्या प्रविष्ट केल्या श्री॥ राजश्री नानांस पत्र नव्हतें श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांचें पत्र छ० २२ रजबचें स्वामीस आल, येल्वर्गे यास मुक्काम आला, म्हणोन लिहिलें, त्यास आज्ञेप्रमाणें श्री॥ राजश्री नानास श्रुत केलें मुसा पृ याणें अजनीचे मुक्कामाहून रोरा जासापुरास केला होता त्याची नक्कल पाठविली ती पावली श्री॥ राजश्री नानांस मजकूर विदित केला त्याणीं आज्ञा केली कीं, कोण असेल त्याचे ताडांत देणे! सरकारतालुका खराब करणें हे गोष्ट काय? इकडे बोभाट आला तरी पाहोन घेऊ याप्रमाणें उत्तर केलें आहे त्याजपाशी सामान काय आहे हा सुमार पाहून पारिपत्य जाहल्यास फार उत्तम आहे अगोदर एक वळ सागोन पहावें नच ऐकिल्यास तोही विचार मर्जीस आल्यास व्हावा तूर्त प्रसंगी कजिया बोभाट आला असतां येथें कोणी मनास आणीत नाहीं शिंदे याचे जाण्याचे गवगव्यामध्यें चूर आहेत तिकडील तिकडे सुमार पाहून बंदोबस्त व्हावा मेंगळवेढें याजकडील बातमी असावी बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असों दिल्हा पाहिजे हे विनंती

१ मोरो आपाजी परांजपे यांचे पत्र पुण्याहून बाळासाहेबांस

न मर्यादा राहिली नाही. येविशींची आज्ञा काय ते करावी. येथून लिहिण्याची मर्यादा राहिली नाहीं. मानूर शिरेढोण इकामलाद इतकी ठाणीं (?) आहेत. तिकडून कामगारीस लोक गेले होते, आल्यानंतर रवाना होतील असे लिहिलें होते, परंतु इकडील तालुक्याची आस्था आपण सोडली ! आज पावेतों शिंदे योस जरब स्वामींची होती त्याणीं यासमयीं आगरउचनाद्दार (?) विना शिवास जरब बसान रेवतगावचें ठाणें घेतल्याची इरे असली पाहिजे. चडसण घेतल्याशिवाय उसनें फिटत नाहीं ठाणें घेतल्यानतर या ठाण्याकरितां त्याची फौज कांहीं येत नाहीं. तत्राप आल्यास चिंता नाहीं परतु उसने फिटेल कांहीं सागान माग विनती लिहिली तेव्हा आलें असत तर इतका प्रकार न होता पाठविल्यास फोज आल्यास ऐवज उगवेल यात मर्जी जसी असेल तैसी वर्तणूक करू. सेवेशी श्रुत हे विज्ञापना

न ४६२८ (पौष शु० ८–१४ जाने)

पौ॥ छ० ९ साबान. रवाना छ० ७ साबान

" आंज प्रहर दिवसानतर कासेगावास पठाण करोल आले होते त्यापैकीं दोनतीनशें पठाण मगळवेढ्यास पढरपूरचे वाटेनें येऊन गोळीच्या टप्यावर उभे राहिले आम्ही सावधच होतो. शेंदोनशें प्यादे व घोरपड्याच्या पागेपैकीं १५० राऊत वस्तीस रहावयास आले होते त्यांस मिळवून घेऊन व कासेगावचे पानचारशें दाडगे मिळवन आम्ही त्याचे तोंडावर गेलो दोन प्रहरपर्यंत ते तलाने करीतच होते इकडील सामानाचा जथ पाहून मग ते माघारे माणेच्या पाण्यावर जाऊन उतरले त्याणीं कारकून पाठविला कीं, "लवकर कोणी शहाणा माणूस पाठवून खडणीचा जाबसाल उरकणें नाहींतर मागान चार हजार पठाण येणार मग फार जड जाईल " आम्हीं कांहीं न

समयीं पोहोंचोन संतोष जाहला. सविस्तर मजकूर श्रीमंत नानांस निवेदन केला. उत्तर मागाहून सेवेशीं पाठवितों. श्री॥ राजश्री नानानीं छ० ५ सावानचें स्वामींस पत्र पाठविलें तें पावलेंच असेल. त्याअन्वयें उत्तरीं स्वचित वडिलांस सुचवून आणवून रवाना केलें पाहिजे. श्री॥ राजश्री नानांचे शरीरीं शीतज्वराची पीडा जाहली आहे. औषधी व दैवी उपाय करीत आहेत. श्रीकृपेनें आरोग्य सत्वर होऊन येईल. शिंद्यांचे रवानगीचा विचार पडला आहे. जातील तो सुदिन. बायांचे समजाविशीची कारस्थानें चाललींच आहेत. समजी व्हावी असाही विचार आहे. सांप्रत कारभार शिंदे यांचा आहे. श्रीमंत राजश्री भाउसाहेबांनीं समीप यावें हें फारच चांगलें. करवीरवासी महाराजांकडील बोलणें होऊन "सरकारांतून चिकोडी मनोळी, शिवाय पावणे तीन लक्षांचे महाल यावे आणि राजानीं प्रांत घेतला असेल तो गोळी न वाजतां सरकारांत यावा; या प्रमाणें ठरोन राजाकडील बोलणार राजश्रीकडे गेले आहेत. राजश्री शिवरामपंत थत्ते हीं मागाहून श्रीमंत पंतप्रधान रवाना करणार आहेत. महाराजानीं समेटून घेतल्यास उत्तम; नाहींतर मसलत होईल. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४६३० श्री. (पौष शु० ८-१४ जानेवारी)

पै॥ छ० ११ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष.

सेवेशीं विज्ञापना. तागायत छ० ७ साबान इंदुवार सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. लक्ष्मीबाई शिंदे यांचें व अलिजाबहादर यांचें कटाक्ष मिटत नाहीं. रायाजी पाटील बायांकडून जाऊन माघारे आले. बाया कूच करून श्रीगोंदाचे रोखें गेल्या. येथें सरकारांत वहमा पडिला कीं श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांचें त्यांचें सूत्र एक विचारें आहे. लोक मनस्वी बोलों लागले. श्रीमंत राजश्री नानांचेही वित्तांत संशय आला. छ० ५ साबानीं प्रातःकाळीं भेटीस गेलों होतों ते समयीं श्री॥ राजश्री नानानीं आपणांस पत्र लिहिलें होतें तें मजपाशीं पहावयास दिलें. (मीं) पत्र वाचून माहीत दिलेवर लखोटा करून आपणाकडील दोन असामी प्यादे यांजबरोबर तिकडून रवाना जाहलें आहे. मला हीं हा मजकूर मिरजेस लिहिणें म्हणजे राजश्री भाऊंस राजश्री गंगाधर रावजी लिहितील (असें म्हणाले.) पत्रांत हाच मजकूर

आहे कीं "दौलतराव शिंदे यांचे व बायांचें मिटावें येविशीं श्रीमत राजश्री पतप्रधान याणीं व दौलतराव याणीं सांगितलें होतें की तुम्ही एक विचार होय ते सटपट करणें त्यावरून बहुताप्रकारें समजुती करीत होतों परतु ते गोष्ट जाहली नाहीं हलीं कूच करून चाभारगोंयाकडे गेल्या कोणी म्हणतात की भाऊकडे जाणार. परतु आम्हास ते गोष्ट मनात येत नाहीं परतु तुम्हांस ही सूचना असावी " आपण वडिलाकडे लिहावें असा विचार लिहिला आहे छ० ५ साबानीं प्रहर दिवसास पत्र रवाना जाहलें आहे. वडिलीं उत्तर यथास्थित पाठविलें पाहिजे बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असों दिला पाहिजे हे विज्ञापना

न.४६२१ श्री. (पौष शु० ८-१४ जानेवारी.)

पौ॥ छ० ११ साबान सन तिस्सातिसैन. पौष

सेवेशीं मोरो आपाजी पराजपे साष्टाग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ७ साबान वर्तमान यथास्थित असे विशेष "राजश्री गणेशराव पेठे चाळव येथें ठाणें घालावयाकरिता श्री॥ राजश्री रावसाहेब याजकडून गेले त्याणीं चाळवें यात ठाणं छ० २० रजवीं घातलें, " म्हणोन स्वामींनीं लिहिलें होतें त्यास ही गोष्ट चागली जाहली नाहीं बहुता दिवसाचे रानपत्री सरजामी नामांकित त्याजवर सरकरातुन गहजब जाहाला ! येथें लोकाचें म्हणणें कीं ठाणं बसतां सकट आहे परतु कांहीं एक जाहलें नाहीं याचा अर्थ काय ? ठाणें लढत असतें तरी बहुत चांगलें सरकारात ही बोलणें लागलें असता यथास्थित तो प्रकार जाहला नाहीं थोरात नामी असतां गाफीलपणा जाहला ! ईश्वरी इच्छा ! अलीकडे कांहीं गडबड थोरातांनीं केली आहे म्हणोन बाजारबातमी आहे परंतु राजश्री कृष्णाजी थोरात सापडले आहेत हें कसें पडेल ? वडिलीं आज्ञापत्रीं लिहिल पाहिजे बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असों दिला पाहिजे हे विज्ञापना

न ४६२२ (१५ जानेवारी)

श्री. नक्कल

विज्ञापना तागायत पौष शु ९ भौमवारपर्यंत सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष इकडील मजकूर—

---

१ पौष शुा पचमी गुरुवार सायंकाळीं सहा घटका दिवसास टिपूकडील वकिलाच्या भेटी जाहल्या. पोषाख व शिरपेंच व जेगा येणेंप्रमाणें दिलें. तिघासही दिलें. सेरीज हत्ती एक मुत्त्यास.

१ लेखक यास शीतज्वर फिरोन येऊं लागला एक दिवसा आड पाळी आहे

१ शिंद्याकडील बाया याजकडे फौज आहे त्या पैकीं कांहीं फौज मोरे वगैरे शिंद्याकडे उठोन आले. त्यांचीं घरें कोठें कोठें आहेत तेथें बायाकडील राऊत जाऊन घरें लुटून नेलीं रायाजी पाटील याचे घर सारीस आहे तेथें फौज (बायानीं) पाठविली आहे येणेंप्रमाणें वर्तमान आहे

१ पौष वद्य ६ गुरुवासरीं मुख्य, ज्येष्ठ व कनिष्ठ येणेंप्रमाणें प्रातःकाळीं तुळापुरास जाऊन तेथें स्नान सध्यादि भोजन करून सायंकाळचे सहा घटका दिवसास पुण्यात आले

१ आबा चिटणीस एका दो दिवशीं लेखकाकडे येत असतात तेथून मग मुख्याकडे जातात

१ आबा चिटणिसाचा भाचा बायाकडे गेला आहे दोहों चौहों दिवशीं आबा जाणार म्हणोन वदता आहे

१ करवीरकर याजकडील आत्मारामबुवा म्हणोन शेणवी वकिलीस हुजूर आले आहेत ते शिवरामपंत थत्ते याचे विद्यमानें सरकारात बोलणें बोलोन कराराच्या यादी ठरल्या. त्यातील भाव चिकोडी मनोळी दोनी ठाणीं त्यांस देऊन सेरीज तीन लक्षाचा सरजाम दिला त्यांणीं सरजामात चाकरी हुजूर करावी. याप्रमाणें बोलणें ठरलें. सरकारचा निरोप थत्ते याचे विद्यमानें जाहला लेखकाकडे जावयाचें, त्यास तें बोलणें शकर जोशी याचे विद्यमानें आहे तेथें वकील गेले होते सरकारचा करार मदार ठरला तो त्यास सांगितला शकर जोशी यासीं नाना बोलिले जे, "तुम्हाकडे यांणीं चाकरी करावी तें राहिलें, आणि तुम्ही हुजुरची चाकरी करावी हें काय कबूल केलें ? असो ज जालें तें बरेंच आहे महाडचे मुक्कामीं दोन लक्ष रुपये तुम्हास देविले ते वेळेचें बोलणें असें नव्हतें " याप्रमाणें आहे

---

१ टिपूच्या वकिलानीं बाजीराव वगैरे तिघांपैकी पोषाख शिरपेंच व जेगा असे प्रत्येकीं दिलें शिवाय बाजीराव यांस हत्ती नजर केला २ पेशवे, अमृतराव व चिमाजी आपा ३ शिंद्याचे कारभारी हे नानाकडे येत असतात ४ पेशव्याकडे

१ पौष व॥ ८ इंदुवारीं सायकाळीं सहा घटका रात्रीस गोविंदराव काळे व शिवरामपत थत्ते हे उभयता नजरबद करून बेड्या घातल्या. काळे यास सिंहगडाकडे नेलें थत्ते यांस कर्नाळा कल्याणाकडे कोकणात आहे तेथें नेलें कारण समजलें नाहीं.

१ या प्रकरणीं आणीक गृहस्थ आहेत त्यांचा विचार होत आहे. मागाहून शोध घेऊन लिहितों

१ कृष्णाजीपत (ढेंकणे) आपलेकडे यावयास निघणार एका दोहों दिवशीं. सरकारातून फार निकड आहे.

१ पौष वद्य ८ इंदुवारीं मुख्य व कनिष्ठ विश्रामबागेंत भोजनास गेले सायकाळ पर्यंत तेथें होते प्रहर रात्रीस आले

सदरहू अन्वयें मजकूर आहे तो लिहिला आहे विदित होईल धोंडोपत गोखले यास सरसुभा तुम्हीं कर्नाटक प्रातीचा करावा म्हणोन चक्रदेव याणीं पत्र लिहिलें होतें त्याचें उत्तर त्याचें आलें कीं आम्हास सरसुभा नको म्हणोन कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६३३ श्री. (पौष शु० ९-१५ जानेवारी)

पे॥ छ० ८ साबान सन तिस्सा तिसैन

सेवेशीं विज्ञापना ऐसी जे, स्वामींकडून पत्रें आलीं तीं (नानास) प्रविष्ट केलीं आज्ञेप्रमाणें सविस्तर श्रुत केलें एकसालीपैकीं ऐवज याव याचा नाहीं म्हणोन विनती केली बजाबानीं पत्र लिहिलें होतें त्याची नक्कल दाखविली त्यावरून त्याणी सागितलें कीं, सर्वांनीं ऐवज दिला तुम्हास द्यावा लागतो पत्र त्याजकडोन मींच लिहविलें म्हणोन सागितलें हल्लींही पत्रीं ऐवज द्यावा म्हणोन नानानीं लिहिलें आहे ऐवज काढून द्यावा ऐवज कोणास नको असें नाहीं राजश्री बजाबानीं मात्र ‘ आम्ही नबाबाकडे वरात पाठविली आहे तिकडून वसुलास परगणे मगळवेढें व करकबइकडे स्वार येतील म्हणोन सागितलें “असो ते आल्यास ऐवज मिळावयाचा नाहीं” म्हणोन बोलिलों कटकट मात्र होईल आम्ही सागत असता आग्रह मात्र कराल आम्हाकडे बदनामी मात्र येईल इच्छा तुमची ! ” म्हणोन सागितलें आहे त्यास तिकडील फौजेचा मजकूर उगाच धमकावण्याचा

१ पत्र मोरो आपाजी पटवर्धन यांचें मिरजेस बाळासाहेबांस. त्रमेच पुढच्या पत्रचें

बोलिला की काय न कळे खातमी असावी. आम्ही ऐवजाचा मजकूर बोलत असतां कटकट जाहली तरी सागाउयास येईल स्वामींनी मात्र विचार करून आज्ञापत्र पाठवावें त्याप्रमाणें येथें बोलण्यात आणीन. कटकट केल्यास कसें हेंही चित्तात आणून जाणयाचें कदाचित् उगीच बजावा बोलिले असें असल्यास सहजच राहिलें या कामाकरिता मुद्दाम जासूदजोडी मंगळवेढ्याकडे पाठविली पाहिजे तिकडेही कोणास लिहून हरद्द यावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ४६३४   श्री.   (पौष शु० ९–१५ जाने.)

पै॥ छ० ८ साबान. मौसमयासर. तिसा तिसैन.

सेवेशीं विज्ञापना ऐसी जे, श्री॥ राजश्री नानास एकात्रा ज्वर फिरोन आला आज दुसऱ्या पाळीचा ज्वर आला औषधी उपाय करीतच आहेत. आरोग्य होईल मागाहून विनंती लिहितों श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६३५   श्री   (पौष शु० ९–१५ जाने)

पै॥ छ ११ साबान सन तिसा तिसैन पौष

श्रीमत राजश्री बाळासाहेब स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती सेवक मोरो आपाजी पराजपे शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ८ साबान मुक्काम पुणें सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. काल दोन प्रहरीं इकडील सविस्तर लिहून रेमाजी देवापा जासूद वडिलांकडे रवाना केला आहे त्यावरून श्रुत होईल काल छ० ७ साबान इदुवारीं सायंकाळीं श्रीमत राजश्री पतप्रधान यांणीं राजश्री गोविंदराव काळे व शिवरामपंत थत्ते यास नजरबंदी करून सिंहगडावर काळे यास काल रात्रीं रवाना केलें थत्ते यास किल्ले कर्णाळा येथें रवाना केले. स्वारी श्रीमताची काल प्रात काळींच विश्रामबागेमध्यें गेली होती. दोन प्रहरीं भोजन बागातच झालेनंतर स्वारी तदींच होती रात्रौ भोजन करून वाड्यात आले बागात दोन घटका रात्रीस उभयतास नजरबंदी करून भोजन झालेवर श्रीमंत आले. याजकडे अपराध लौकिकात की, राजश्री दौलतराव शिंदे यांचे त्याचे मातुश्रीसीं कटाक्ष वाढविलें, हरएक तऱ्हेनें त्यांचे यावें मिळों दिलें नाहीं, त्यांत हे उभयतां होते आणखीही कोणी कोणी आहेत ऐसेंही बोलतात सविस्तर वृत मागाहून सेवेशीं लिहितों दोघेही गृहस्थ संभावित. ईश्वरें त्याजवर अरिष्ट आणिलें आहे यांतील प्रकार मागाहून सविस्तर विनंती लिहितों. सेवेशीं

श्रुत होय हे विज्ञापना. विश्रामबाग कोठें आहे वडिलाचे ऐकण्यांत नसेल तरी शेषोपत भिरडीकर याचे उत्तरेकडील आगें राजश्री हरीपंत तात्याचा बाग होता. अजमासें क्षेत्र दीढ बिघा आहे. तोच बाग श्रीमतानीं घेऊन त्याचें नांव विश्रामबाग ठेविलें आहे आठ चार दिवशीं स्वारी तेथें जात असते. नहराचें पाणी तेथें नेणार. पश्चिमेकडील आणखी जागा व उत्तरेकडील बागात घेणार असा विचार आहे श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६३६ (पौष शु० १०–१६ जाने)

पै॥ छ० ९ साबान

"काल कासेगावावर वायांकडील पाच सातशें पठाण व स्वार आले ठाण्यातील कारकून खडणीचा मजकूर बोलण्यास म्हणून आणा शपथा करून नेले लाख पाऊण लाखाची बेरीज बोलू लागले तेव्हा ऐवजं न देवेने, सबब कारकुनास मारहाण बहुतच केली"

न ४६३७ श्री (पौष शु० १०–१६ जाने)

पै॥ छ० १८ साबान तिसा तिसैन पौषमास

चि॥ राजश्री जनार्दनपत पेठ्चे यांसी प्रती गणेशराम पेठचे आशीर्वाद उपरी येथील कुशल ता ॥ छ० ९ साबान पावेतों मु॥ येलबर्गे येथें सुखरूप असों विशेष तुम्ही पत्र छ० २ साबानचें पाठविलें तें पावलें कोकणचा मजकूर लिहिला तो व चि ॥ आऊबाईचे[1] शेताचा मजकूर लिहिला तो कळला असेंच सदैव पत्र पाठवीत असावें यानतर इकडील मजकूर ती॥ राजश्री मामांस लिहिलें आहे त्यावरून कळेल मदारभाई खोडणीवार याजबरोबर रुपये मळकापुरी ४८ व चांदवडी रुपये २ एकूण पन्नास ५० पाठविले आहेत पावतील काल रवाना जाहले नाहीं आम्हाबरोबरची जय तोफ फुटली त्याचे मोबदला दुसरी गजेंद्रगडाहून आणिली आहे. त्या तोफेबरोबर नाहीं सुमारांत आहे बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद आम्हाबरोबर पोरगा चाकरीस आहे त्याणें आपले आईस पत्र दिलें तें कोनापा पाटोळा याजजवळ द्यावें म्हणजे त्याचें आईस पावेल हे आशीर्वाद

न ४६३८ श्री (पौष शु० १०–१६ जानवारी)

ती॥ राजश्री मामा वडिलाचे सेवेशी अपत्यें गणेशानें दोन्ही कर जोडून शिर सा॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ९ साबान मु॥ यन्

---

[1] पत्र मैनटबेटयाहून मिळेल

वरों येथें वडिलांचें आशीर्वादें सुखरूप असों विशेष वडिलीं छ० २० रज्जबचें पत्र पाठविलें तें पावलें तेथे लिहिलें कीं 'श्रीमंताचे मर्जीमाफक चाकरी करावी माणसाकाणसांची अबरू राखोन चाकरी घ्यावी' म्हणोन लिहिलें, व लवाड असेल त्यास निषेध करीत जावें बैलांची निगा रुबरू पाहून चांगली करीत जावी. दाण्याची सावधगिरी असावी' म्हणोन लिहिलें, व 'कामकाज पडल्यास अंगमेहनतीनें करावें मुख्य श्रीमताचे मर्जीमाफक जें करणें तें करावें' म्हणोन आज्ञा, त्यास जें करणें तें श्रीमतास वरचेवर विनती करून करीत असतों बैलाचा दाणा नेहमीं जवळ उभे राहून चारीत असतों. सरकार चाकरीस फौजेजवळ रात्रौ मोर्च्यांत जात असतों येकादे दिवशीं राहुटीस राहतों (तेव्हां) बाळाजीपत जातात. काल छ० ८ सावानीं रात्री गांवचे पश्चिमेस तोफ होती तेथून आणून दक्षिणेकडे लागू केली. तेथें मोर्च्यांत सगळी रात्र होतों मोर्चा बांधोन सूर्योदयास जाहला तेव्हां तेथून आलों श्री॥ रामचद्रपत आपा तोफेचे मार्गे मोर्चांत नेहमीं असतात तेथें नेहमीं जात असतों तोफेचे बार करणें ते त्यांचे परावनगीनेंच करीत असतों चाकरीस अतर करावयाचें नाहीं फल देता ईश्वर आहे कारखान्यातील लोकास रोजमरा रज्जबचा दिला लिहिण्याच्या पद्धती जमाखर्ची मला तर ठाऊक नाहीं. परतु समजेल तसें लिहून आणितों हिशेब आकारून देणार वडीलच आहेत वडिलांशिवाय दुसरा कोण आहे ? सभाळून घेतलें पाहिजे. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६३९   श्रीगणपति   (पौष शु० १०—१६ जाने)

छ० ११ सावान सन तिस्सा तिसैन पौष

अपत्यें हरीनें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागायत छ० ९ माहे सावानपर्यंत वर्तमान यथास्थित असे विशेष वडिलीं छ० ५ सावानचें पत्र पाठविलें तें पावलें लिहिले मजकूर कळले वडिलांकडून लष्करचीं पत्रें छ० २८ रज्जबचें व छ १ सावानचें पत्र आलें त्यातील वर्तमान लिहिलें तें कळलें सध्यां रावजींसह उब्जेवर मुक्काम आहे रावजींनीं पुणेंस पत्रें पाठविलीं आहेत त्यांत करवीरकरांकडील मसलत करावयाचा प्रकार लिहिला आहे तेथील आज्ञा आली तरी मसलत करणार आहेत राजश्री कृष्णाजी

---

१ बैल तोफा ओढणारे २ हरि परशुराम यांचें पत्र बाबासाहेबांस ३ माधवराव रास्ते यांसह

पंत ढेकणे अद्यापि पुण्येंयाहून निघोन आले नाहींत करवीरकर महाराज संगदुत्ती नवलगुंद येथें आहेत. राजश्री धोंडोपंत गोखले याजवर दृष्ट देऊन आहेत. पुण्येंकडील वर्तमान् येईल तें मागाहून लिहून पाठवितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ४६४० श्रीगणपति. (१६ जाने)

पै॥ छ० १५ साबान तिस्सैन पौप

अपत्यें रामचंद्रानें शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत पौष शु० १० बुधवार पर्यंत यथास्थित असे विशेष चिरंजीव राजश्री बाबा खटावचे मुक्कामाम आले तें पत्र पावलें. ईश्वरें रक्षण केलें पुढें कसें झालें ते आज्ञा करावी. प्रस्तुत मुक्काम कोठें आहे तें आज्ञा झाली पाहिजे. येलबार्योंवें बोलणें लागलें आहे लवकरच आटपेल. करवीरवासीची फौज कांहीं नवलगुंदाकडे आली. जवळ पडेल याजकरितां जसें बनेल तसें गावचें उरकून मोकळे होतों. तीर्थरूप राजश्री भाऊसाहेबांची प्रकृत बहुतच नि.शक्त झाली. सामर्थ्य नाहीं. बाईकडील वैद्य आले त्याचें हातें प्रकृतीस गुण पडत नाहीं. याजकरिता वेदमूर्ती राजश्री लक्ष्मीधर वैद्य यांचें येणें लवकर व्हावें. खर्चास पाहिजेसें असेल तर राजश्री विठ्ठलपंत फडके यास आज्ञा करावी म्हणजे देतील. परंतु (वैद्य) लवकर आले पाहिजेत रास्ते याजकडील दीक्षित आदिकरून मंडळी याचें बोलणें येवज दिल्याखेरीज वस्त्रें यावयाचीं नाहींत. वडिलांचा आग्रह वस्त्रें आलेविना पैका नाहीं तेव्हा निरोप घेऊन चालले मग तोड पडली जे, वस्त्रें (आणि) मंडळी आणून साहुकाराजवळ द्यावी, त्यानें दोन लक्ष रुपयेचा भरणा करावा, असें ठरलें आज त्यांचींही पत्रें रवाना होतील ते राहिले पुढें कसें होतें तें पहावें सदैव आशीर्वादपत्रीं सांभाळावें विदित होय हे विज्ञापना.

न. ४६४१ श्री. (पौष शु० १०–१६ जाने.)

पै॥ छ० १५ साबान मन तिस्सा तिसैन. पौप.

सेवेशीं विनंती सेवक बापूजी तीर्थी कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती विज्ञापना तागायत छ० ९ साबानपर्यंत स्वामीचे कृपेंकरून सेवकाचें वर्तमान

---

१ रामचंद्र परशुराम यांचें पत्र बाळासाहेबांस २ रास्त्यांच्या ताब्यांत सरकारांतून दिलेले यदिवान चिंतोपंत लिमये व जनोबा सुभेदार वगैरे. ३ पत्र दोडवाडाहून मिरजेस बाळासाहेबांस.

यथास्थित असे. विशेष. श्रीमंत महाराज छत्रपति यांणीं फौजेसुद्धां मौजे वटनहाळ्ळ व होसवाळ नजीक सवंदत्ती येथें मुक्काम करून राहिले आहेत. त्या पैकीं सडी फौज दोन हजारपर्यंत नवलगुंदपर्यंत स्वारी गेली होती ठाणें घालावें म्हणोन. तेव्हां नवलगुंदकर हुशारीनें होते. तें कार्य साधलें नाहीं त्याजकरितां स्वारी माघारी फिरून येते समयीं तालुकेमजकूर सेडग्यांचीं गुरें वळून आणिलीं. तसेंच हाल कुसुगल येथें मारून लुटून तेथील पाटील कुलकर्णी व रयत वगैरे यांस धरून लष्करास आणिलें. नंतर आणखी परवां सडी फौज दोन तीन हजारपर्यंत मौजे कडूर मुद्दूर तालुके नरगुंद येथें गेली आहे. त्यांचे बातमीकरितां माणसें येथून पाठविलीं आहेत. तिकडून बातमी येतांच सेवेशीं मागाहून लिहून पाठवितों. दोडवाडकर गांवकरी विनंतीपत्र लिहित आहेत त्याजवरून सविस्तर श्रुत होईल. सेवेशीं श्रुत होय बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना.

नं. ४६४२ श्रीगणपति. (पौष शु० ११–१७ जानेवारी.)

चि॥ राजश्री बळवंतराव यांसीं आशीर्वाद उपरी.

" करवीरकरांची मसलत म्हणजे थोडी असा समज हुजूर आहे. परंतु यांचा फैल उत्कृष्ट. राज्यांत बाकी राहिली नाहीं. यांची निशा जाल्या वांचून दुसरीकडे रोख जाला असतां दबदबा रहात नाहीं. " म्हणोन लिहिलें तें कळलें. आमच्याही ध्यानांत आहे. ठाण्याचा जाबसाल उलगडल्यावर मग विचार. कलम १.

राजश्री मोरो बापू परांजपे यांचीं पत्रें व बाळकृष्णपंत यांस आपण पत्र पाठविलें त्याची नकल पहावयास पाठविल्या त्या पावल्या. त्याजवरून सविस्तर समजण्यांत आलें. यास उत्तर कसें लिहावयाचें म्हणोन लिहिलें. त्यास मजकूर समजून जाब द्यावा. कलम १

आशीर्वादेंकरून सुखरूप असों विशेष वडीलीं छ० २ सावानचें आशीर्वादपत्र पाठविलें तें छ० ७ सावानीं मुक्काममजकुरास पावलें "कामाठी याचे रोजमुरे पटाप्रमाणें यावे बाकी अखेरसालीं हिशेब पावेल व जिलीबींचे प्याद्यांची अकस्माही वजा करण्याचा मजकूर मागाहून लिहितों" म्हणोन लिहिलें, व चि॥ राजश्री बापूस धातुक्षयाचा उपद्रव जाहला आहे म्हणून लिहिलें, त्यास श्री आरोग्य करील तेव्हा सर्व राजश्री माधवराव रास्ते वाईस गेले असता चतुरसिंग सातारेकर याणीं शिराळेहून येऊन छापा घातला बहुत नाश जाहला तीर्थस्वरूप रा॥ बाबा निघून खटावाचे मुक्कामास आले म्हणून लिहिलें, त्यास चतुरसिंगानें दग्याचें काम केलें ईश्वर इच्छेस उपाय नाहीं इकडील वर्तमान वडिलांच्या पत्रावरून विदित होईल. येलबुर्गेचें बोलणें एक दोन रोजात फडशा होईल करवीरकरांची फौज नवलगुंदच्या सुमारें आली आहे या प्रमाणें वर्तमान आहे तीर्थस्वरूप राजश्री विठ्ठलराव यादवाडकर यांस छ० ८ सावानीं मोर्च्यात दक्षिणच्या अंगें तोफा लाविल्या होत्या तिकडे गेले होते. तेव्हां गोळी आगरखा फाटून पोटास लागली. हलकी जखम आहे कळावें. वरकड मजकूर मदार याजबरोबर लिहिला आहे त्याजवरून विदित होईल चिरंजीवाची प्रकृत ठीक नाहीं इतक्यास्तव वडिलाचे मर्जीस आल्यास लक्ष्मृत्युंजय अनुष्ठान करावयाची आज्ञा व्हावी. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना

न ४६४४ श्री मारुति प्रसन्न (पौष शु० ११–१७ जाने)

छ० १५ सावान सन तिस्सा तिसैन. पौष

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं

अपत्यें बाळकृष्णानें दोन्हीं कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १० सावानपावेतों मुकाम येलबर्गे येथें वडिलांचे आशीर्वादेंकरून सुखरूप असों विशेष स्वामीकडून पत्रें येऊन समाळ होत नाहीं त्यास ऐसें न करावें येणारासमवेत पत्र पाठवून सांभाळ करीत जावा यानंतर आम्हाकडील वर्तमान तर येलबर्गे यास मोर्चे लावले आहेत तोफांचीही मारागिरी बरचेवर होती, परंतु तटामध्यें आयापवत येत नाहीं गांवाचे पूर्वेस तोफा लाविल्या भिंताड दोन हात पडलें तदनंतर गांवाचे उत्तरेस लाविल्या तिकडूनन मारागिरी चालेना हल्लीं गांवाचे दक्षिणेस लावल्या आहेत परंतु गांव भरीव आहे सुरुंग लावावयाचे मसलतींत आहेत राजश्री धोंडोपंत गोखले यांजकडून दोनशें स्वार रघून राजश्री

---

१ परशुरामभाऊंच्या. २ इंग्रजांनी पण काळासाहेबांत मिरजेस तसेंच पुरुषा मंडळ

भाऊसाहेब यांजकडे चाकरीस राहाण्याच्या उद्देशें आले आहेत. मंगळूरकर व कोपळकर यांनीं पेंढारी पन्नास असामीपर्यंत पाठवून लष्करचीं दोन उंटें व सात आठ तट्टेंपर्यंत नेलीं. शोध लाविला. परंतु पेंढारी सांपडले नाहींत. राजश्री विठ्ठलरावबाबा यादवाडकर यांस गोळी पोटावर उजवे कुशीवर लागली. अर्धी अंगांत बुडाली. जखम लवकरच बरी होईल. चिंता नाहीं. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४६४५ श्री. (पौष शु० ११–१७ जाने.)

छ० १५ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष.

सेवेशीं गणेश गोविंद. कृतानेक साष्टांगनमस्कार विज्ञापना. येथील वर्तमान तागायत छ० १० माहे साबान मुकाम येलबर्गें येथें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं मानाजी खिजमतगार याजबरोबर छ० २ तारखेचें पत्र पाठविलें तें छ० ७ तारखेस पावलें. राजश्री माधवराव रास्ते वांईस गेले होते. चतुरसिंग सातारकर महाराजांचे बंधु शिराळेहून जमाव घेऊन जाऊन रास्त्याची फौज सातान्यावर होती त्याजवर छापा घातला. श्रीमंत राजश्री बाबासाहेब औंधचे पलीकडे सटावास आलीयाचें लिहिलें तें कळलें. रास्त्यांकडील बाबा फडणीस व वे॥ राजश्री बापू दीक्षित येथें होते ते निरोप घेऊन जात होते. इतक्यांत हें वर्तमान आलें, त्याजवरून तूर्त राहिले आहेत. सविस्तर श्रीमंतांनीं लिहिलेंच असेल. येलबर्ग्यास मोर्चे बसले आहेत गावातील दम बराच आहे. बारा दिवस झाले आणखी किती दिवस लागतात पहावें. येथील खर्चास ऐवज रवाना करितों म्हणोन लिहिलें, उत्तम आहे. मद्दार सांडणीस्वाराबरोबर विनंती लिहिली आहे त्याजवरून सविस्तर विदित होईल. राजश्री विठ्ठलरावबाबा यादवाडकर यास पोटावर उजवेकडे गोळी लागली. झाडास गोळी लागून यांस लागली याजमुळें खेर झाली धक्क्‍ा लागोन कातडें गेलें आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४६४६ श्रीगणराज. (पौष शु० ११–१७ जाने.)

छ० १५ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष.

अपत्यें श्रीपतीनें साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ०१० साबान पावेतों वडिलांचे आशीर्वादेंकरून सुखरूप असे. विशेष. वडिलांकडून पत्र छ०

---

१ श्रीपतराव मोरेश्वर यांचें पत्र भाऊसाहेबांस.

२ सावानचें आलें तें छ० ८ सावानीं पावलें. पत्रीं आज्ञा कीं इकडील सर्व वर्तमान वडिलांचे पत्रीं लिहिलें आहे व "रास्ते यांचे फौजेवर छत्रसिंग यानें छापा घातला. चिरंजीव राजश्री बाबा खटावास आले. त्यांच्या पत्रावरून कळलें" म्हणून आज्ञा, त्यास पुण्याचे पत्राचा वगैरे सविस्तर मजकूर समजला. इकडील वृत्त येलबरगें अद्यापि लढत आहे. आज मोलणें लागलें आहे. काय होतें पहावें. रास्ते यांजकडील वस्त्रांचा प्रकार पेशजीं लिहिलें त्याअन्वयें येथेंच सावेकारी चिठ्या दिल्या. दोन लक्षांच्या दिल्या. वस्त्रें व मंडळी आल्यावर यावें याप्रमाणें करार होऊन वे ॥ राजश्री बाबूभट जोग यांचीं पत्रें गेलीं आहेत. सर्व मंडळी जावी असें जाहलें होतें. त्यास मागती राहिले. वस्त्रें देऊन जाणार. करवीरकर महाराज फौजसुध्धां नवलगुंदापाशीं आले आहेत. फौज सात हजार आहे म्हणून वातमी आली आहे. येथें शहास फौज गुंतली आहे व फौजेस पैका नाहीं असें आहे. काय घडतें पहावें. वडिलांच्या पुण्याची सामग्री मोठी आहे. चिरंजीव राजश्री दाजीसाहेब यांस सडे होऊन येथून दोन तीन कोसांवर पुढें पाठविले आहेत. येथील आटपून पुढें जाणार असें आहे. पुण्याकडील वृत्त अधिकोत्तर आलें असेल तें लिहावयास आज्ञा झाली पाहिजे. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४६४७ श्रीगणपति. (पौष शु० ११–१७ जाने.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसी प्रती परशुराम रामचंद्र. आशीर्वाद उपरी. आपण छ० २ सावनचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० ७ मिनहूस पावलीं. यांतील मजकुराचीं उत्तरें बीतपशील कलमवार—

चिरंजी राजश्री विठ्ठलराव बापू यांची प्रकृत बहुत बिघडली आहे. पुण्यांतील हवा मानत नाहीं, परंतु तेथून निघत नाहींत, म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशियास पेशजीं चिरंजीवाचें पत्र 'पुण्याहून निघतों. उंटें वगैरे सामान पाहिजे'. असें आलें होतें त्याचा जाब दिला तो मजकूर आपणास लिहिलाच आहे. येविशींचें

नबाबाच्या फौजेंत म्हैसकर आहेत ते करकंब परगण्यांत धामधूम करणार असा रंग आहे म्हणोन लिहिलें तें कळलें. अशास काय करावें ! रीतीचे नव्हेत. कलम १.

चापीच्या पतन्या पुण्याहून आल्या, मागाहून रवाना करितों, म्हणून लिहिलें तें कळलें. आज पावेतों रवाना झाल्या असल्यास बरेंच.

---

१ चिंतामनरावाचे पायरे कंपु. दाजीसाहेबाचे कुमक.

चिरंजीव राजश्री चिंतामणराव आपा यांस सांगतों. आपलीं लिहिणीं जात असावीं. कलम १.

करवीरकर वणुराजवळ आहेत. याउपर माघारे फिरतात कीं काय पहावें. कित्तूरकरांचें बोलणें मिटलें नाहीं. खंडेराव घोरपडे कांहीं स्वार व पलटणचे लोक घेऊन मिरज प्रांतांत आले, उपद्रव मोठा आहे म्हणून लिहिलें तें कळलें. ऐशियास करवीरकर वारी-पार मलप्रभेच्या कांठीं एकुंडीजवळ आले. नवलगुंदास चौकी पाठविली व नवलगुंदच्या जिल्ह्येंत स्वाऱ्या करितात अशी बातमी आली. आम्हीं येलघर्ग्याचें काम आटपतांच तोच रोख धरूं कलम १.

जाल्या नसल्यास लवकर पाठवून द्याव्या. कलम १.

चिरंजीव राजश्री हरीपत बोवा यांजकडून लाखोटा आलेला पाठविला तो पावला. त्याचीं उत्तरें पाठविलीं आहेत. रवाना करावीं. चत्रासिंग याणीं संधी पाहून काबू साधला. होणारास उपाय नाहीं. बाजी बिघडली. याउपर कसा सावर बसतो पहावें. कोण कोठें आहेत हें वर्तमान तपशीलवार आणवून लिहावें. जाब परभारें रवाना केले त्यानीं फिरोन जेथें माधवराव असतील तेथें जावें.

कलम १.

सुरापूरकरांचा जमाव चादकव-ट्याजवळ आहे. बर्डोल परगण्यास उपद्रव करणार. त्याजकडे पत्र पाठवून बंदोबस्त करवावा म्हणोन लिहिलें तें कळलें. कलम १.

एकूण सहा कलमें लिहिलीं आहेत त्याजवरून कळेल रवाना छ० १० साबान. बहुत काय लिहिणें. चिरंजीव राजश्री विठ्ठलराव बापूस पुण्यांत समाधान नाहीं यास्तव त्यास श्री क्षेत्र पंढरीकडे आणवावयाची खर्चाची तरतूद करून पाठवावी. लोभ कीजे हे आशीर्वाद.

छ० १५ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष.

नं. ४६४८ श्री. (पौष शु० १२-१८ जाने.)

पै॥ छ० ११ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष.

सेवेशीं विज्ञापना येलबर्ग्यास मोर्चे बसविल्याचें सविस्तर जासुदाबरोबर सेवेशीं लिहिलेंच आहे. मोर्चे बसवून आज बारा दिवस जाले. मोर्च समीप गेले आहेत. गांवांतील बोलणें चाललेंच आहे. दहा पाच हजार

---

१ खंडेराव हा जातीनें परभु, परंतु घोरपड्याचा कारकून असल्यामुळे त्यास त्याच्या धन्याचें आडनांव पडलें.

रुपये देऊ असें म्हणतात परतु गांवात दोनशेंपर्यंत घोडें आसदअल्लीखान नवाबाकडील त्याचे पागेचें आहे त्याणीं लष्करचे मार्गाची लुटालूट बहुत केली यास्तव श्रीमताचे चित्तीं घोडीं तेवढीं घ्यावीं असें आहे. गाव मजबूत आत पांच सातशेंपर्यंत जमाव आहे तोफा लहान याजमुळें कारागिरी होत नाहीं. एक तोफ पहिली व एक गजेंद्रगडाहून आणिली आहे. काय घडतें पहावें हे विज्ञापना गावचें बोलणें ठरलें होतें. घोडीं व हत्यारेंसुद्धा सोडून पार करून द्यावें, ठाणें घालावें, ऐसें बोलून गावकरी गावात गेले ते दोन दिवस आले नाहींत काय होतें पहावें हे विज्ञापना

न ४६४९　　श्री.　　(पौष शु० १२-१८ जाने.)

पै॥ छ० ११ साबान. तिस्सा तिसैन. पौष

सेवेशीं विज्ञापना दोडवाडाहून राजश्री बापूजी तर्फी यांचें पत्र आलें होतें गोखल्याचा उपद्रव किरकोळ बहुत होतो त्याजवरून येथून श्रीमताचें पत्र गोखले यास घेऊन पाठविलें. करवीरकराची फौज चार हजारापर्यंत नवलगुदचे सुमारें आली म्हणोन येथें वर्तमान आहे नरगुदाहून पत्रेंही आलीं येल्बर्ग्याचा अद्याप गुता उरकला नाहीं अलीकडे दोन दिवस गांवचें बोलणेंही नाहीं याप्रमाणें आहे हे विज्ञापना

न ४६५०　　श्री　　(पौष शु० १२-१८ जाने)

पै॥ छ० ११ साबान तिस्सा तिसैन पौष

सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री बाळकृष्णपत लागू येथें श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांचे भेटीस आले आहेत त्यांजवर आमचे यजमानांनीं दोन हजार होन खर्चास द्यावे म्हणोन निकड लाविली आहे त्याजवरून लागू यांणीं श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यास विचारलें त्याणीं द्यावे असें उत्तर केलें पुढें कसें करावें म्हणोन लागू आम्हाजवळ बोलत होते त्याजवरून आम्हास कळलें मागाहून काय ठरेल तें लिहून पाठवीन ऐकिलें तें सेवेशीं लिहिलें

त्यास वे॥ लक्ष्मीधर वैद्य इस्लामपुरीं आहेत त्यांचें येणें हरकसेंही करून जालें पाहिजे. हे विज्ञापना.

नं. ४६५२ श्री. (पौष शु० १२–१८ जाने.)

पै॥ छ० ११ साबान तिस्सा तिसैन पौष.

विज्ञापना. "हरभऱ्याचे झाडासारखीं झाडें, पानेंही तशींच असतात. मशीं कोठें आढळल्यास ध्यानांत असावें" म्हणोन पेशजी स्वामींचें बोलण्यांत होतें. त्याजवरून येथें झाडें आढळलीं. रावून पाहिलीं. हरभऱ्यासारखीं आंबट आरट आहेत. पानें हरभऱ्यासारखीं. येथें दहा पांचांस दाखविलीं. रानहरभऱ्याचें झाड असें सांगतात. त्याजवरून हल्लीं मिळालीं तीं पाठविलीं आहेत. हीं कांहीं उपयोगी पडावयाचीं असल्यास आणखी आढळल्यास पाहूं. हे विज्ञापना.

नं. ४६५३ श्री. (पौष शु० १२–१८ जाने.)

पै॥ छ० ११ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष.

विज्ञापना. पंधरावीस दिवस जाहले. श्री नाशिकास गोदातीरीं घटका रात्रीस नक्षत्रवृष्टि दोन घटकापावेतों जाहली. गंगेस ब्राम्हण संध्या करावयास गेले होते त्यांणीं पाहिली. गांवातून ही सर्वांस दृष्टीस पडली. हजार पांचशें नक्षत्रें पतन पावलीं. त्याच दिवशीं कृष्णातीरीं वांईस नक्षत्रवृष्टि जाहली. दोनी वर्तमानें श्रीमंतास कळलीं; त्यावरून शास्त्रतः विचार करून अद्भुतशांत सरकारवाड्यांत केली. आठ दहा दिवस जाहले. नदी पलीकडे वृद्धेश्वर शिवालयासन्निध नदीतीरीं सडकावर ब्राम्हण उष्णामध्यें व पर्जन्यामध्यें सूर्योदयापासून सूर्यास्तापर्यंत तपश्चर्या करीत होता. दहा वर्षे बारा वर्षे होत आलीं. हल्लीं श्री॥ राजश्री पंतप्रधान यांची स्वारी जाऊन पूजा करून हल्लींदिक्षा रुपये १२००० हजार रोख दिले. शिवाय शालजोडी धोतरजोडा व पवित्रक वगैरे दिलें. आठ दिवस जाहले. त्याशिवाय आणखी ही परचुरे वगैरे लोकानीं मिळोन तीन हजार साडे तीन हजार पावेतो विषय दिला. श्रीमंतानी ब्राम्हणाचें दारिद्र (विछिन्न) केलें. वडिलांस कळावें. छफरबंदाचा व दौलतराव शिंदे यांचे सैन्यांतील पठाण यांचा छपराचे किमती-

धरून काजिया जाहला. पांच चार छपरबंद मिळोन मारामार केली छपरबंदास.[१] (पठाणानें) कट्यारीनें जखमी केलें. सरकारवाड्यापुढें फिर्यादीस पठाण आला प्रातःकालपासून तृतीय प्रहरपावेतों दाद लागली नाहीं त्या रागानें आपला घोडा चारशें रुपयाचा होता त्याचे पाय मागील तोडले तोंडावर जखम केली. घोडा पडला पठाणास चौकींत बसविला एक दिवस घोडा होता हाल होऊं लागले सरकारांतून आज्ञा होऊन जवे करविली पठाण चौकींत आहे काय शासन होतें न कळे. मागाहून विनंती लिहितों श्रुत होय हे विज्ञापना

नं ४६५५ श्री (पौष शु १२–१८ जाने.)

पे ॥ छ० १५ साबान सन तिस्सा तिसैन.

सेवेशीं मोरो आपाजी पराजपे सा ॥ नमस्कार विज्ञापना. ता॥ छ० ११ साबान शुक्रवार अस्तमान वर्तमान यथास्थित असे विशेष. राजश्री कृष्णाजीपंत ढेकणे आज मुहूर्तेंकरून रास्ते याचे वेढेंत राजश्री आपाजीपंत फडणीस याचे वाड्यात राहिले आज रात्रौ श्री॥ राजश्री आनंदराव दादा याजपाशीं बोलोन उदईक स्वार होणार. श्री॥ राजश्री माधवराव रास्ते व श्री॥ राजश्री बाबासाहेब उमरजेचे मुकामीं आहेत तेथें भेटोन पुढें जाणार. श्री॥ राजश्री नानांचा निरोप प्रातःकाळीं सात घटका दिवसास घेतला. भोजनोत्तर श्री॥ राजश्री पंतप्रधान यांचा निरोप घेतला उदईक चालते होतात म॥ निल्हेची माझी गाठ नानाचे वाड्यात पडली नानानीं आज्ञा काय केली म्हणोन पुसिलें त्यावरून (त्यांनीं) उत्तर केलें कीं, "तुम्हीं श्री॥ भाऊसाहेब याजकडे जाऊन येथील विचार बोलोन (भाऊनीं) श्रीमंताचे पायाजवळ लक्ष राखोन बोलोन निश्चयांत गोष्ट येईल नंतर माझें पत्र श्रीमंतास येईल ते समयीं सर्व बंदोबस्त करून देतों" म्हणोन श्रीमंताची आज्ञा जाहली आहे त्याप्रमाणेंच नानानींच सांगितलेस योग्य. मंडळी घेऊन जावयाचें म॥ निल्हेजवळ बोलिलों, परमाणगी होत नाहीं जाबसाल उरकोन पाठवावा म्हणोन आज्ञा होते म्हणोन बोलिले उदईक निश्चयें निघणार श्री॥ राजश्री बाबासाहेब याजकडे उमरजेस पत्र लिहून आजच रवाना केलीं राजश्री दौलतराव शिंदे जाण्याविशीं सरकारांतून पैका द्यावयाचा करार ठरल्याचा मजकूर पेशजी विनंती लिहिली आहे त्यास चोलीप्रमाणें आठ दिवसाअलीकडे दहा लक्ष रुपयाची निशा पटली आज श्रीमंतांचे निरोपास आले त्रिवर्ग श्रीमं

---

[१] तुकनेष कैदेंतून सुटलेले चिंतोपंत लिमये वगैरे मंडळी.

एकत्र होते. निरोपसमयीं जवाहीर कंठी शिरपेंच व पोषाख दिला सरकारवाड्यांतुन आज्ञा घेऊन श्री॥ राजश्री नानांकडे निरोपास आले. नानांचा निरोप घेतला. नानानीं कंठी शिरपेंच व पोषाख दिला. सरकारवाड्यांत चार घटका बसले होते. नानांकडे अर्ध घटका बैठक जाहली. गोटास अस्तमानीं गेले. उदईक तीन कोसांचा मुक्काम नेमिला आहे. राजश्री आबा चिटणीस कारभार कांहींसा शिंदे यांजकडे करूं लागले आहेत. उदईक बहुता अर्थी कूच होईल असे दिसतें. याउपर न कळे. कूच करितील असें जाहल्यास फार गोष्ट उत्तम जाहली. मागाहून विनंती लिहितों. पेशजी येथील फितुराचा मजकूर राजश्री गोविंदराव काळे व राजश्री शिवरामपंत थत्ते यांस कैद केल्याचें वृत्त लिहिलें आहे. त्यास फितुरांतील अर्थ "श्री॥ राजश्री नाना फडणीस व राजश्री नारोपंत चक्रदेव या उभयतांस कैद करावें म्हणजे तुमचें बायांचे साह्य करून देतों. चाळीस लक्ष रुपये देतों. तुम्ही उभयतांस आमचे स्वाधीन करून जावें. सरकार दौलतीमध्यें चित्त कांहींएक घालूं नये. कूच करून हिंदुस्थानांत जावें." याजप्रमाणें बोलणें शिंदे यांजकडे लाविलें. त्याणीं बोलणें कबूल केलें, परंतु यांत कोण कोण आहेत त्यांचीं नांवनिशी लिहून देणें म्हणोन सांगितलें. त्याजवरून राजश्री शिवरामपंत याणीं याद लिहून दिली त्यांत सुभेचे नांव लिहून दिलें म्हणोन लोक बोलतात. नीळकंठराव बायांकडील वकील येथें बोलणें बोलत होता त्यास छ० ८ सावानीं शिंदे याणीं बुधवारांत कैद केला. पालखींत बसोन जात होता. मार्गींच धरिला. आपले गोटांत नेला. छ० ६ सावानीं काळे व थत्ते यांस विश्रामबागांत नजरबंदी केली. सिंहगडास काळे यांस पाठविलें. थत्ते यांस किल्ले कर्नाळा कोकणांत पनवेलीनजीक चार कोसांवर आहे तेथें पाठविलें. राजश्री गोविंदराव याणीं श्रीमंतांस निरोप पाठविला त्यावरून आचारी ब्राह्मण, वैद्य, खिजमतगार दोन असामी, व पोषाख येणेंप्रमाणें सिंहगडास पाठविलें. चौकशी चालली आहे. शिंदे यांचें व बायांचें हरएकविशीं मिठो देऊं नये, याप्रमाणें आंतून फिसाली होत्या. पुढें काय होतें ते विनंती लिहितों. राजश्री कृष्णाजीपंत यांचें बोलण्यांतील वारंवार भाव पहातां "श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांजकडे जातों. इतका कारभार केला आहे. भाऊसाहेब याणीं मात्र मला यश यावें म्हणजे

लक्ष पुरले;' हें म्हणतात. त्यांस बहुतां प्रकारें भाव पुसत होतों, परंतु अ
समजों देतना, असें समजोन पुसावयाचें सोडिलें. त्यास मा। निल्हे वडिलांकडे
जातात. यांजपाशीं वडिलाचे बोलणें होईल तें यथास्थित असल्यास वडील
कबूल करितील. नाहीं तर कांहीं एक लढे उरकले नसतां मान्य करणार
नाहींत. राजश्री पंत ढेकणे यांची गांठ पडल्यानंतर वडिलानीं यांजपासीं
नेटानें बोलावें, हा विचार स्वामींचे चित्तास आल्यास सैन्यांत वडिलांस सूचना
लिहिली पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४६५५ श्रीगणपति. (पौष शु० १२-१८ जाने.)

पौ॥ छ० १२ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष मास.

अपत्यें हैरीनें शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागायत छ० ११ माहे साबानपर्यंत वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. काल मिरजेहून माणसें आलीं त्यांचे सांगण्यांत येलबरगें यास मोर्चे लाविले होते. गांवांतून (गांवकरी) बाहेर पडले. सटपट कांहीं जाहली. राजश्री गोपाळपंत सोनी यांचे पायास गोळी चाटून गेली. याप्रमाणें सांगणेंत आहे. त्यास वडिलाकडे पत्रें आलीं असतील तरी सविस्तर लिहावयासीं आज्ञा करावी. आमचा मुक्काम रावजींसह उंब्रजेनजीक आहे. करवीर तालुकेयांत पेंढारी आले आहेत. दहा पांच गांवच्या गुरांची वळती केली हें ऐकणेंत आहे. लष्करची वगैरे बातमी काय आली आहे ती लिहावी. मोठी चिंता लागली आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

अपत्यें केसो सदाशिव काळे साष्टांग नमस्कार.

नं. ४६५६ श्री. (पौष शु० १२-१८ जाने.)

छ० ११ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष.

सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री मानसिंगराव पाटणकर शिराळयांकडे होते ते गुरुवारीं लष्करास संवदत्तीच्या मुक्कामास येऊन पावले. लोकसुद्धां आले. वाळवें-वरची फौज पुढें आली. आणखी पुण्याहून फौज दहा हजार पर्यंत पुरेसावळी-वर आली असें वर्तमान पांढरे यांचा गडी मिरजेहून आला त्याणें सांगितलें. व यादवाड तालुक्यांतील हुणशाळ येथें राजश्री विठ्ठलराव यादवाडकर पांच हजार फौज व दोन तोफा इतक्या सरंजामानें आले म्हणून यादवाडाहून वर्त-

मान आलें व राजश्री महादजी शितोळे यांणीं हजारपर्यंत राऊत व प्यादा हजार पर्यंत जमाव करून चिकोडी तालुक्यात दगा मांडिला आहे दहा पांच गां व लुग्डे व जाव्ळे नसलापूर पारटे याजकडे आहे तेथें गुळें पांच चार गांवचें आहे त्या गात्रासरी उपद्रव केला आहे कीं, ठाणें स्वाधीन करावें नाहीं तर गुळें लुटितों याप्रमाणें शितोळे याजकडील वर्तमान आहे सवदत्तीच्या मुकामापासून वैरणीचा अभाव आहे पुढें नवलगुदाकडे ही वैरणीचें तसेंच आहे लष्कर पुढें गेल्यास निभाव पडणें कठिण आहे काय करितात पहावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६५७   श्रीसुब्रह्मण्य (पौष शु० १३-१९ जाने)

पै॥ छ० १२ साबान सन तिस्सा तिसैन पौष

राजश्री गंगाधरराव दादा गोसावी यांस—

सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मीअलंकृत राजमान्य स्नेहांकित दौलतराव हिंदुराव घोरपडे दंडवत विनंती येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत असिलें पाहिजे विशेष आमची शरीरप्रकृत यथास्थित असे आपणाजवळ फिरंगी वैद्य आहे म्हणोन कळलें, त्यास येथपर्यंत अगत्यरूप पाठवून द्यावें अंजन व तेल हे दोनी त्याजबरोबर देऊन पाठवावें म्हणजे परीक्षा करून सर्वेच येईल दादा[1] मजविशीं केवळ आपणास अगत्य, त्याअर्थी पत्र विशेष ल्याहावेंसें नाहीं फिरंगीविना शरीरभावना परीक्षा करणार येथें कोणी वैद्य नाहीं यास्तव लिहिलें आहे तर आपल्या आशीर्वादें शरीरीं उपशम जाहल्यास (हें शरीर) आपल्याच सेवेशीं येईल सदैव पत्रानें चित्त संतोषवीत जावें बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनंती

न ४६५८   श्रीगजानन (पौष शु० १३-१९ जाने)

पै॥ छ० १५ साबान सन तिस्सा तिसैन पौष

विज्ञापना ता॥ छ० १२ साबान शनिवार अलिजाबहादर भृगुवासरीं सरकारवाड्यांत येऊन निरोप घेतला जवाहीर वस्त्रें दिलीं श्री॥ राजश्री नानाच्या वाड्यात आले तुरा शिरपेंच वस्त्रें दिलीं जाणार ही वदता आहे चथ पचमीस चालते होणार धराधर तूर्त बंद आहे म्हैसकर मशीराची फौज आणोन करकंबें बरडोलाकडे उपद्रव करणार ही वदता आहे म्हैसकर मशीराकडे वकिलीस श्री॥ नानांकडून आहेत अशी अफवा आहे सरें टटकें

[1] कारकून बाळाजी गणेश जोशी याचें पत्र मिरजेस

नक्ले यजमानाची प्रकृति ठीक नाहीं. दोन दिवस चागली, दोन दिवस बिघडते, ऐसें आहे खडेरांत रास्ते कैद केला नाहीं असेंही म्हणतात वरकड राजश्री मोरोपंतीं लिहिलें असेल त्याजवरून कळेल खाडीलकर कल्याणास गेले सेवेसीं विदित होय हे विज्ञापना

न ४६५९ श्रीगणपति. (पौष शु० १४–२० जाने)

चिरंजीव राजश्री बळवतराव यासीं आशीर्वाद उपरी राजश्री भुजगराव घोरपडे याचा मजकूर लिहिला तो कळला त्यान्या तीर्थरूपाच्या सांगण्यात भुजंगराव याची वर्तणूक गैरस्त दिसते समजून करावें (ते) करवीरकराकडे जाणार असें ही आहे. पुरता शोध असावा तिमाजी रंगो याचीं मुलें माणसें अजनींत आहेत त्याच्या जमीविशीं पेशजीं लिहिलें होतें त्याचा जाबच नाहीं, याजकरिता हल्लीं लिहिलें असे. तर पेशजी लिहिल्याप्रमाणें करावें रवाना छ० १२ साबान बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हे आशीर्वाद.

पे॥ छ० १८ साबान सन तिसा तिसैन पौष

न ४६६० श्रीगणपति (पौ शु० १४–२० जाने)

चिरंजीव राजश्री बळवतराव यांसीं प्रती परशुराम रामचद्र आशीर्वाद उपरी छ० ७ साबानचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० ११ मिनहूस पावलीं त्यातील मजकराचीं उत्तरें बीतपशील कलमवार

पेंढारी अंकलीजवळ राहून करवीरकराच्या मुलखांत स्वांऱ्या करितात, त्यास याणें मार्गास मात्र पेंच; याजकरता त्यांस संवदणीकडे फिरावयाविशीं पत्र पाठविलें पाहिजे, म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशियास पत्र पाठविलें अहे. आपणहीं ताकीद करावी.
कलम १

चिरंजीव राजश्री रघुनाथराव दादा याणीं तेरदाळच्या वाटणीचा खटला काढून जमीदाराची जप्ती केल्याचा व त्याजविशीं आपण सागोन पाठविलें असता त्याणीं दिगर उत्तर केल्याचा मजकूर व पुढें कसें करावें म्हणून लिहिलें तें कळलें. ऐशियास चीरंजीव नवा खटला करितात, आपण ऐकितात, हें काय ?
कलम १

आम्हीं येलवर्ग्याचा गुंता उरकला म्हणजे त्याच रोंखावर जाऊं कलम १

मंगळवेढ्याहून चिरंजीव राजश्री कृष्णराव यांचीं पत्रें आपणास आलीं त्याच्या नकला व म्हैसकरानीं चिरंजीवास उत्तर लिहिलें त्याची नकल पहावयास पाठविली ती पाहिली. वर्तमान समजलें. म्हैसकराचीं मुलेंमाणसें मंगळवेढ्यात आहेत तीं तेथून काढविल्यास वाटेची निभावणी पडेल न पडेल, परगण्यामोंवर्ते अरिष्ट आलें आहे, म्हणोन लिहिलें तें कळलें. म्हैसकराचीं मुलेंमाणसें काढविलींच असतील परगण्याचा भोग आहे।
कलम १

एकूण पांच कलमें लिहिलीं आहेत त्याजवरून कळेल रवाना छ० १२ साबान बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हे आशीर्वाद
छ० १८ साबान. सन तिस्सा तिसैन पौष.

नं. ४६६१　　श्रीगणपति　　(पौष शु० १४–२० जाने)

चिरंजीव राजश्री बळवतराव यांसीं आशीर्वाद उपरी. राजश्री चितोपंत लिमये व जयरामपंत जोशी पुण्यांत रास्ते याच्या वाड्यात येऊन पोंचल्याचें, व दुपरीकर प्रगट होऊन भाषण केल्याचें, व राजश्री गणेशराव चाळव्याच्या बंदोबस्तास आले आहेत त्यानीं मिरज प्रांतीं थोराताच्या नेमणुकीविशीं वगैरे उपद्रव दिल्याचें, व त्यास आपण उत्तर दिल्याचें, व कुरलेकराचीं मुलेंमाणसें पुण्यास गेल्याचें, वगैरे वर्तमान पुण्याकडील, व चतुरसिंग याणें रास्ते यांच्या गोटावर गडबड केल्याचा व माघारा निघोन गेल्याचा मजकूर लिहिला तो कळला. प्रस्तुत रास्ते यांचा मुक्काम कोठें आहे व तिक-

डील वर्तमान काय तें लिहावें. चिरंजीव राजश्री हरिपंतबावा यांचा लरो पावला. त्याचा जाब पाठविला आहे. त्यांजकडे रवाना करावा. चिरंजीवा पत्र आपणास आलेलें पाहून माघारें पाठविलें आहे. चहूंकडे शिलशिला, ल पक्षीं कांहीं सामान जवळ पाहिजे, याची उपेक्षा करूं नये, म्हणोन लिहिं त्यास हुशारी तितकी कामाचीच आहे. अशा कामाची उपेक्षा कोण करील येलबुर्ग्याचें काम उरकल्यांत आलें. आतां इकडे काम दुसरें नाहीं. लवकर कूच करून त्याच रोखें येतों. मग सारे शिलशिले आपोआप मागें सरतात रवाना छ० १३ साबान. बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे आशीर्वाद.

छ० १८ साबान. सन तिसा तिसैन. पौष.

नं. ४६६२ श्री. (पौष शु० १५–२१ जाने.)

पै॥ छ० २२ साबान. सन तिसा पौष.

सेवेशीं बाळकृष्ण लक्ष्मण. कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ताग यत छ० १४ माहे साबान पावेतों वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. अलीकडे स्वामींकडून पत्रें येऊन वर्तमान कळत नाहीं. तरी वरचेवर लिहिणेंस आज्ञा झाली पाहिजे. यानंतर इकडील मजकूर तरी राजमंडळची फौज आलगघाटी, हाल कुसे गल, तालुके नवलगुंद येथील गुरें वगैरे नेऊन गांव लुटून हल्लीं उगरगोळावरून कोणु राकडे गेले. पेशजी स्वामींची आज्ञा आली होती कीं, 'शिबंदी नेमणुकी ठेवणें' म्हणोन, परंतु अद्यापि शिलशिला मोडला असा नाहीं. नवलगुंद तालुक्यांत आले तेव्हां शिरट्टीस जवळ; याजकरितां कांहीं कुमकी शिबंदी ठेवावी लागते, यास काय आज्ञा? गोखले सडे धारवाडावर आहेत. बुनगें मिश्रीकोटावर आहे. गोखल्यांचे चित्तांत आतां राजमंडळकराशीं तोंड लावावयाचा सुमार दिसत नाहीं. राजमंडळकरांचा दम लढाई यावयाचा बहुत आहे. पुढें ईश्वर काय करितो पहावें. जवळ शिलशिला आला असतां शिबंदी ठेवावी लागेल. स्वामीस कळावयाकरितां विनंती लिहिली आहे. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबांचा मुक्काम येलबुरगें येथें आहे. येलबुर्ग्याचा तह जाला. एक दोन दिवसांत कूच व्हावयाचा सुमार आहे. कूच कोणते रोखें होतें तें सेवेशीं लिहून पाठवितों. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४६६३ श्री (पौष व० १–२२ जाने.)

पै॥ छ० १५ साबान. सन सिसा तिसैन पौष.

---

१ लागू. मामलेदार परगणे लक्ष्मेश्वर. २ हंगामी शिपाई ठेविलें असतील ते दूर करावे. बारमहांच्या नेमणुकीचे ठरलेले आहेत तेवढे मात्र ठेवावे.

श.१७२०करवीरकरांशीं समेट होण्याचा मजकूर. इ.स.१७९९

सेवेसीं विज्ञापना. राजश्री बाबा काळे यांचें पत्र राजश्री बचाजीपंत यांचे नांवें इकडील जासूद काळे यांचे बरोबर दिलें होतें त्यांजबरोबर आलें. त्यांतील मजकूर इकडील वृत्त सविस्तर भाऊसाहेबांस निवेदन केलें. मर्जी बहुत रुष्ट. उत्तर यथास्थित होईना. दोन चार तऱ्हेचे मजकूर समजाविले. त्यास काल रात्रीं मात्र उत्तर जालें कीं, जें करणें ते समजोन करावें. इतकें उत्तर जालें. त्याजवरून बोलण्याचा संदर्भ बोलावा असें वाटतें. त्यास आम्ही मिरजेस जाण्याकरितां नरगुंदास येतों. तुम्ही मनोळीस यावें. आम्ही ही बोलावल्यास मनोळीस येऊं. बोलणें होऊन महाराजांस विनंती करावयाची असल्यास तुम्हीं जाऊन करावी. एक दोन गोष्टींचे तोटे सोसल्यास पुढें नफा होईल. येथें फौज वीस हजार व पायदळ सात आठ हजार येणेंप्रमाणें आहे. तुम्हांकडील जासुदांनीं पाहिलीच आहे. हेंच पत्र जोशीराव यांस दाखवावें. " एकच पत्र होतें. इतका मजकूर पत्रांत आहे. माझेही पत्रांत हाच अन्वय आहे. भाऊसाहेबांनीं लिहिलें आहे कीं, येळवाऱ्यांचें ठाणें लढत आहे. सुरू (?) जाले नंतर लवकर स्वारी कित्तूरच्या सरदेस येणार म्हणोन लिहिलें आहे. जासूद जबानी सांगत होता कीं एक तोफ भाऊसाहेबांकडील जायां झाली. कळावें हे विज्ञापना.

नं. ४६६४ श्री. (पौष व० १–२२ जाने.)

पै॥ छ० १५ साबान सन तिसा तिसैन. पौष.

सेवेसीं विज्ञापना. महाराजांचा मुक्काम मलप्रभातीरीं हंपीहोळीनजीक आहे. रामदुर्गचे बारीनजीक बारीचा बंदोबस्त रामदुर्गकरी करितील यास्तव महाराजांनीं आपणाकडील तीन चारशें लोक बारींत पातले आहेत. दोन चार मुक्काम नदीवर पडावे असें आहे. नरगुंद प्रांतांत राजाज्ञा तलाव्यास जात असतात. जातां येतां गांव लागतील ते जाळतात. व मळे तळे यांची बहुत खराबी होते. प्रांत तो उजाड आहे. कळावें सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना. एक दोन मुक्काम येथें नदीवरच व्हावे असें आहे. हे विज्ञापना.

नं. ४६६५ श्रीगणपतिर्जयति. (पौष व० १–२२ जाने.)

पै॥ छ० १८ साबान. सन तिसा तिसैन. पौष.

अपत्यें चिंतामणीनें दोन्ही कर जोडून शिर सा॥ नमस्कार विज्ञापना.

---

१ नारो हरी कदींकर यांचें पत्र करवीरकर महाराजांचे लष्करांतून बाळासाहेबांस मिरजेस. २ पत्र नारो हरी कदींकर यांचें करवीरकर महाराजांच्या लष्करांतून.

येथील कुशल ता॥ छ० १५ साबानपर्यंत वडिलाचे आशीर्वादें करून मु॥ येन्हवीं येथें सुखरूप असे विशेष वडिलीं मखदुम सांडणीस्वार याजबरोबर—

कागद कोरे

२ थोर गड्डीचे दस्ते दोन	कापूर वजन पक्के ८८।
१ लहान गड्डी एक	पावशेर.
२	

येणेंप्रमाणें सामान पाठविलें तें पावलें वडिलीं ऐवज मागाहून पाठवितों म्हणून लिहिलें, त्यास खर्चाची ओढ फार आहे ऐवजाची तरतूद व्हावी सेवेसीं विदित होय हे विज्ञापना

न४६६६ श्री (पौष व० १–२२ जाने)

पै॥ छ० १५ साबान सन तिस्सा तिसन पौष

सेवेसी विज्ञापना पाछापूरचें ठाणें महाराजानीं घातलें नतर पुण्यास पत्रें श्रीमतास व नानास पाठविलीं कीं, "हुजूरची स्वारी कित्तूर प्रातात जावयाकरिता आली स्वारीचा मुक्काम पाछापुरावर जाला रात्री मामलेदार लोकसुद्धा ठाणें मोकळें टाकून गेला सरकारचें ठाणें मोकळें पडलें यास्तव ठाणें घालणें प्राप्त आपणास कोणी वाका व गेरवाका लिहून पाठवितील याजकरिता लिहिलें आहे" (तीं) पत्रें राजश्री बळवंतराव खाडेकर यांणीं श्रीमतांत प्रविष्ट केलीं. श्रीमतांनीं नानांकडे लावून दिलीं पत्रें सरकारचीं व आपलीं अवलोकन करून खाडेकर याजजवळ (नानांनीं) उत्तर केलें कीं, "सरकारच्या ठाण्यास दुसरे कोणी उपसर्ग दिला असल्यास महाराजानीं कुमक करावी, तें एकीकडे राहून महाराजच सरकारची ठाणीं घालावयास लागले ! हा वाका, आणि मामलेदार लिहितील तो गैरवाका¹ असा मजकूर असोन पत्रें पाठवितात हेंच आश्चर्य आहे असो चिंता काय आहे ! महाराजाचे मर्जीस येईल तें करोत" याप्रों उत्तर जालें व पत्रातही हाच अन्वय आहे व श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबास सरकारातून वस्त्रें व जवाहीर व पूर्ववत प्रमाणें बंदोबस्त होऊन सरजाम जाला व मटकी सुम्री त्यास बहुमान करून रवानगी केली, हे वर्तमानाची येथें खातरजमा नव्हती परतु हल्लीं खाडेकर यांणीं सदरहू वर्तमान लिहिलें आहे त्याजवरून खातरजमा जाली कळावें सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना मुजफरखान बायाकडील मृत्यु पावला व लखवा राड यांणीं उज्जनीचे ठाणें बायाकडून घातलें त हल्लीं अबोजी इगळे यांणीं

¹ नारो हरी करंदीकर याचें पत्र करवीरकर महाराजांचे लष्करांतून

शिंदे याच्या निसबतीनें घातलें बायाची तुर्त उत्कर्षता नाहीं शिंदे लौकरच हिंदुस्थानांत जाणार गिलच्या दिल्लीवर चढाई करून आला हें वर्तमान येथें आहे या पत्रातील वर्तमानाचीं पत्रें विसावे रज्जबचीं आहेत कळावें हे विज्ञापना.

न ४६६७ श्रीगजानन (पौष व० १–२२ जाने)

पै॥ छ० १९ साबान सन तिस्सा तिसैन पौष

विज्ञापना तागायत छ०१५ साबान मगळवार श्रीमत यजमानांच्या दुखण्याची प्रकृत तर वैद्याचे औषधास चार रोज गुण येतो चार रोज प्रकृत विघडते. क्षयाची भावना म्हणतात त्यास कोंकणांत राजश्री सदाशिवभट लागवणकर म्हणोन आहे तो औषध चागलें देतो चिकित्सक चागला त्यास त्याजकडे पत्र पाठवून तो येत असल्यास उत्तम किंवा येत नाहीं हा शोध आणवून लिहावयास आज्ञा केली पाहिजे नाशिकचा वैद्य अद्याप आला नाहीं श्रीमतास किंचित् भ्रात ही पडते असा प्रकार दुखण्याचा आहे कळावेंकरिता विनती लिहिली आहे वेदमूर्ति शिवरामभट इसलामपुरकरांचे चिरजीव ही चिकित्सक आहेत एकूण चार वैद्य मिळून चागलें औषध देविलें पाहिजे सेवेसीं विदित होय हे विज्ञापना

न ४६६८ श्री (पौष व० १–२२ जाने.)

सेवेशीं विज्ञापना काल बुधवारीं तिसरे प्रहरीं टपीटोळीच्या मुक्कामानें नवलगुदास स्वारी जावयाचा निश्चय जाला पुढें राजाज्ञा यांस जावयासीं सागितलें मागून हुजूरची स्वारी जावी असा बेत जाला राजाज्ञा निघोन चालले तों बरोबर दोनशें पर्यंत राऊत निघाले वरकड कोणी निघेनात हुजूरची ही स्वारी डेऱ्यापासून पावकोशावर गेली तेथें राजश्री धोंडोपत गोखले मोरचेस आल्याची बातमी आली याजमुळें नवलगुदास जावयाची मसलत राहिली सर्वांच्या गवगव्यामुळें लोकास चार वेळ ताकीद जाली तत्राप तयार होत नाहींत ! गोखले नरगुदास येणार असें आहे नरगुदास आलेवर मलप्रभेवर महाराजांचा मुकाम ठरेल असें दिसत नाहीं कळावें सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६६९ श्रीगणपतिर्जयति (पौष व० १–२२ जाने)

पै॥ छ० १८ साबान सन तिस्सा तिसैन पौष

अपत्यें चितामणीनें दोनी कर जोडून शिरसा॥ नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल ता॥ छ० १५ माहे साबानपर्यंत वडिलाचे आशीर्वादेंकरून मु॥येलबर्गे येथें सुखरूप असे विशेष वडिलीं छ० ७ साबानचें पत्र पाठविलें तें छ० १२ साबानीं पावलें "करवीरकर महाराज सवदत्ती मनगोळीची बारीपार होऊन गोखले यांजवर जाणार" म्हणोन लिहिलें, व "रास्ते फौजेंत येऊन अवसान बसलें, व चि॥ राजश्री बाबा तिकडे गेले असतील नबाबाकडील फौज मगळवेढेनजीक भद्दारकरठेवर आली आहे" म्हणोन लिहिलें, व "चि॥ राजश्री नानासाहेबाचे लग्नाची योजना आहे निश्चय जाहलेवर लिहितों," म्हणोन आशीर्वादपत्रीं लिहिलें, त्याजवरून सतोष जाला. असेंच सदैव पत्रीं सांभाळ केला पाहिजे इकडील वर्तमान काल इदुवारीं सायकाळीं चार घटका दिवसास वडिलानीं कूच करून येलबर्गेच्या पश्चिमेस पाव कोसावर मुक्काम जाला मोर्चेही उठले खडणीवर जाबसाल उरकला करवीरकर याची फौज बागलकोट तालुकियात आहे राजश्री धोंडोपत धारवाडास आहेत पुढें वडिलाची स्वारी कोणत्या रोखें जाते पहावें वरकड सर्व मजकूर वडिलांच्या पत्रावरून विदित होईल वडिलीं रविसंक्रमणाचे तिल शर्करा(युक्त) पाठविले ते छ० १४ साबानीं पावले सेवेसी विदित होय हे विज्ञापना

न ४६७० श्री (पौष व० १-२२ जाने)

पै॥ छ० १९ साबान तिस्सा तिसैन पोष

विज्ञापना तागायत छ० १५ साबान सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष छ० १२ साबानीं श्री॥ राजश्री नानानीं जनार्दन शिवाजी म्हैसकर याजविशीं सांगितलें कीं " म्हैसकर याजकडे तुमचे पधरा हजार रुपये होते ते तुम्हीं घेतले हल्लीं त्याच्या मुलामाणसास नानाप्रकारें उपद्रव लाविला आहे पधरा हजार रुपयेपावेतों त्याची चीजवस्त जप्त केली हल्लीं बाबूराव यास किल्यात ठेविला पागेंत ठेविलें आहे हें काय ? तुमचे (ते) शरीरसबधी त्याच्या अवस्था याप्रकारच्या तुम्हीं केल्या हें चांगलें कीं काय ? त्यास याचा जाबसाल सांगणें त्यावरून उत्तर केलें कीं " पधरा हजार रुपये घेतले नसतील जे तफावत करून आपणांस ऐवज दिल्हा म्हणोन सांगोन ऐवज मध्येंच तफावत केली त्याविशींची आज्ञा राजश्री बाळकृष्णपत यांस जाहली कीं, ऐवज आम्ही घेतला नाहीं त्यावरून जो ऐवज त्याणीं मध्यें तफावत करून ठेविला होता तितका मात्र घेतला हल्लीं बाबूराव किल्यात

---

१ पत्र मोरो आपाजी परांजपे यांचें बाळाप्पाद्देयास तसेंच पुढच्या नबरचें

मोकळे आहेत. तसदी नाहीं. वरकड त्याणी जीं कर्मे केलीं आहेत, आम्हांस सर्वप्रकारें पेचात आणावें याप्रमाणें करीत होते, त्या प्रकरणीं उभयतांचे दस्तऐवज आहेत. आपण पाहिले असता त्याचें मुखावलोकन करणार नाहीं! याप्रमाणें मला यजमानानीं सांगितलें आहे." त्यावरून "त्याचे काय दस्तऐवज आहेत ते दाखविणें" म्हणोन बोलले आहेत. त्यास येविशीं आज्ञा काय ? कांहीं दस्तऐवज दाखवावे ऐसें असल्यास तेथें जें पत्र आहे त्याची नक्कल पाठविली पाहिजे. अथवा आज्ञा काय तें लिहिलें पाहिजे. त्याप्रमाणें येथें बोलोन उत्तर होईल ते विनंती लिहितों. जनार्दनपत याणीं मोठा प्रेत्न मांडिला आहे. राजश्री दाजीबा लिमये येथें आले आहेत त्याणीं सांगितलें कीं, "राजश्री चिंतोपंत लिमये याची मुलें माणसें मंगळवेढ्यात आहेत. तीं आमचे स्वाधीन करावीं म्हणोन जनार्दनपंत याणीं पत्र मंगळवेढ्यास पाठविलें आहे ! त्यास हा मजकूर श्री॥ राजश्री बाळासाहेब यास लिहून पाठविणें." त्यावरून विनती लिहिली आहे. मंगळवेढें ठाणेंयात शेंपन्नास प्यादे जाजती मिरजेहून लौकर रवाना जाले पाहिजेत म्हैसकर याचीं पत्रें मगळवेढेयास त्याचे घरीं येतात. घरचीं पत्रें त्यांजकडे नेहमीं जात असतात त्या तेथें चौकी पहारा चागला असावा. त्याचें माणूस बाहेर जाऊं देऊं नये. बाहेरून आत येऊं नये. श्री॥ राजश्री कृष्णरावजी याणीं कारकून नेहमीं तेथें ठेवावा. काय लागेल तें द्यावें. याची बंदोबस्ती बहुत जाली पाहिजे. याउप्पर विनातावासेरीज साधत नाहीं. जनार्दनपंत परगणा खराब करणार (म्हणोन) वडिलीं लिहिलें तें कळलें. याउपर श्री॥ राजश्री नानांस स्पष्ट विनंती करितों. जनार्दनपतानीं लिहिल्यावरून परगणा खराब नबाबाकडील फौजेनें करावा याप्रमाणेंच मर्जी असल्यास विदित पुन्हा करीत नाहीं म्हणोन (नानास) सांगतों. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं ४६७१　　　श्री.　　(पौष व० १-२२ जाने)

बे॥ छ० १९ साबान. तिसा तिसेन. पौष.

सेवेशीं विज्ञापना. तागायत छ० १५ साबान भौमवार प्रात:काळ सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष राजश्री दौलतराव शिंदे याचा करारमदार पैका यावयाचा सरकारातून ठरला. शिंदे याणीं कूच करून जावें याप्रमाणें पेशजी विनती लिहिली आहे. हल्लीं शिंदे यास पैका दहा लक्ष रावकारी निशा जाहली. राजश्री शिंदे याणीं सरकारचा निरोप शुक्रवारीं

---

१ मोरो आपाजी परांजपे याचें पत्र मिरजेस बाळासाहेबांस पुण्याहून

घेतला. निरोपसमयीं पोषाख व शिरपेंच कंठी दिली. त्याप्रमाणें नानानीं दिल्हें. मंदवारीं कूच करून तीन कोशांवर ××××× खेडेंयावर मुक्काम केला रविवारीं एक कंपू शिंदे यांजपाशीं गेला. एक मार्गे राहिला आहे. पुण्यापासून आठ कोशांवर जाऊन पंधरा दिवस रहावें याप्रमाणें करार आहे. 'माघ शु॥ प्रतिपदा अथवा द्वितीयेस सडे येऊन निरोपाचे विडे घ्यावे. तूर्त निरोप दिला आहे, परंतु मध्यें अस्त आहे अस्त सरल्यानंतर फिरोन सडे येऊन विडे घेऊन जावें,' याप्रमाणें करारांत आहे. तूर्त सरकारांतून बहुमान थोडका जाला. पुढें देणें तें माघ शुद्धांत देऊन रवानगी होणार. तूर्त पैका दहा लक्ष पटला. आणखी पैका थावयाचा आहे तोही तरतूद होतच आहे. शिंदे जातात ऐसें श्री॥ राजश्री नानाचें म्हणणें खचित आहे. बाजार बातमी पैका मात्र निघाला हा मजकूर आहे ! शिंदे जात नाहीं हेंही लोक बोलतात. पुढें एक दोन दिवसात कवडीस मुक्काम जाणार. राजश्री आबा चिटणीस यांणीं बायांकडे बोलावयास पाठविलें होतें. तिकडून बोलणें समेट व्हावा ऐसें लौकिकात लोक बोलतात. एक मजल बाया माघाऱ्या आलियाचें वर्तमान आहे. मागाहून होईल तें विनंतीपत्रीं लिहितों. पेशजी फितुराप्रकरणींचा मजकूर लिहिला आहे त्याअलीकडे कोणास कैद केलें नाहीं व फारशी चौकशीही नाहीं. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं.४६७२ श्री. (पौष व० १–२२ जाने)

पै॥ छ० १५ साबान. तिस्सा तिसैन. पौष.

सेवेशीं विज्ञापना. नवलगुंदाकडे जावयाची मसलत रहावयाचें कारण त्या प्रांतीं चाऱ्याचा व पाण्याचा अभाव व महाराजाची कीर्त ऐकोन तालुके उजाड जाले ! नवलगुंदच्या ठाण्यात प्यादे वगैरे बंदोबस्त आहे दोन चार रोज शह पडल्यास गोखले धारवाडनजीकच आहेत. आणि ठाणें घातल्यानें बंदोबस्त रहातो असाही अर्थ नाहीं. इतके अंदेशे चित्तात आणून तिकडे जावयाचा मनसबा मोडला. हल्लीं दोन तीन मसलती चालल्या आहेत. मानवूरचें ठाणें महाराजे याजकडे आहे. हल्ली शंकराजी घोरपडे याजकडे यावें असें राजश्री तिमापा निसबत राजश्री दौलतराव दिङ्कराव हे बोलतात परतु जाताच ठाणें येतें असें नाहीं शहास गुतावें तर श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबाकडील फौज येलबर्ग्यावर आहे. तेव्हा शहास गुतणें ठीक नव्हे एक दोन

१ करवेकरांच्या लष्करांतून नागो हरि करदीकर यांचें पत्र बाळासाहेबांस.
२ घोरपडे मुधोळकर ३ घोरपडे गजेंद्रगडकर.

रोजात हल्ला करून कडनिकडीनें घ्यावें तर फौजेंत खर्चाची ओढ भारी तेव्हा लोक हल्ला करीत नाहींत यांजमुळें माचनुराकडे जावयाचा अभाव दिसतो बागलकोटाकडे जाणार तिकडे गेलेवर आणखी आसमतात भागीं कोणाकोणास उपसर्ग लागतो पहावें फिरते वेळेस माचनूर, जमरिंडी तेरदाळ प्रांतातून करवीरास जावें असें म्हणतात बाळवेंकडे गणेशराव आहेत अक्कलीस शितोळे यांणीं जमाव करून चिकोडी तालुक्यात दंगा माडिला आहे चहूकडे फौजा जमत चालल्या यास्तव करवीरासच जावें अशीही मसलत घाटत आहे कोणती सिद्ध होते पहावी जसें आढळेल तसें सेवेशीं लिहून पाठवीन एक दोन मुक्काम मलप्रभेवरच व्हावे असें आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४८७२　　　　श्रीगणपति　　　　(पौष व० ३-२४ जाने)

[१]चि॥ राजश्री बळवतराव यांसी आशीर्वाद उपरी छ०९ साबानचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० १४ मिनहूस पावलीं त्यांतील मजकुराचीं उत्तरें बीतपशील कलमवार

राजश्री नाना यांचें पत्र आम्हास आलेलें पाठविलें तें पावलें त्याचा जाब पाठविला आहे तसेंच राजश्री बाळकृष्णपंत बाळ यांचें उत्तर पाठविलें आहे राजश्री मोरो आपाजी यांचीं पत्रें पहावयास पाठविलीं तीं पाहून माघारीं पाठविलीं आहेत त्यातील आशय समजला　　　　कलम १

"शिंदे यांच्या बाया कर्नाटकात आपल्याकडे येतात त्यांजकडे कारकून (आपणाकडून) गेला असें ऐकण्यात यतें भागानगराकडील वर्तमान काय तें लिहावें" म्हणोन लिहिलें तें कळलें ऐशीयास शिंदे यांच्या बाया आम्हाकडे येतात ही गोष्ट वातल व येथील कारकूनही गेला नाहीं भागानगरचें वर्तमान विशेष कांहीं नाहीं जमीयत सरंजाम इंग्रजाच्या मदतीस रवाना जाला अशी खबर आहे गुरमकांड्यानजीक गेला　　कलम १

"चि॥ राजश्री चिंतामणराव आपा कर्नाटकचे महालकरी यांजवळ एवज मागतात त्यास मागों नये असें सांगितलें पाहिजे," म्हणोन लिहिलें तें कळलें ऐशीयास आपलें पत्र यावयाच्या पूर्वी कांहीं एवज घेतला व आणखी मागतात काय सांगावें?　　　　कलम १

चि॥ राजश्री कृष्णराव यांचीं पत्रें मंगळवेढ्याहून (व) रा॥ भगवंतराव अहिरव यांचीं पत्रें करकंबेहून आलेलीं पाठविलीं तीं पाहून माघारीं पाठविलीं आहेत "वरातच्या ऐवजासाठीं परगण्याची खराबी होते राजश्री

---

१ पत्र परशुराम भाऊचें

नाना यांस लिहिलें असता मनाईचा सुमार दिसत नाहीं. कसें करावें?" म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशीयास वत्सासारखें पहावें (?) इलाज काय? दाब राखोन करणें तें करावें. परगण्याचा बचाव व्हावा. गरम नरम पहावें. कलम १.

चिरंजीव राजश्री हरिपंत बाबा याजकडून पत्रें आलेलीं पाठविलीं तीं पावलीं. त्याचीं उत्तरें त्यांजकडील जोडीबराबर दिलीं आहेत. "राजश्री चिंतोपंत लिमये व जयरामपंत जोशी पुण्यात रास्ते याच्या वाड्यात आले. सहस्रबुद्धे यावयाचे आहेत." म्हणोन व लिमये यांचा नमस्कार लिहिला तो पावला. कलम १.

येलबुर्ग्याचा गुता उरकोन छ० १५ साबानी तेथून कूच करून कुकनूरच्या नजीक आलों हळू हळू दरकूच गदगच्या मार्गे करवीरकरांच्या रोखावर येत आहों कलम १

करवीरकराच्या लष्करात बातमी असावी म्हणून लिहिलें तें कळलें बातमीस माणसें ठेविलीं आहेत. कलम १.

एकूण सात कलमें लिहिलीं आहेत त्याजवरून कळेल. रवाना छ० १७ साबान. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

पे॥ २३ साबान. सन तिस्सा. पौष शा ९ सौम्यवासर.

न ४६७४ श्री. (पौष व० २-२४ जाने.)

पे॥ छ० २३ साबान. सन तिस्सा तिसेन पौष.

सेवेशीं विज्ञापना तागायत छ० १७ साबान गुरुवार सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष पेशजीचे पत्रीं शिंदे कूच करून तीन कोसांवर गेले म्हणून लिहिलें आहे. त्यास माजरीवर शिंदे तीन कोसांवर गेले एक कंपू तेथें गेला. दुसरा ही कंपू आज उद्या जाणार. लष्करची तयारी निपात्रयानी जाहली शिंदे जातात असें दिसोन येतें सरकारांतून पैक्याचा ठराव केला तोही भरणा होत चालला. राजश्री आबा चिटणीस आल्यापासून पार करून लुच्च्यांच्या चाली होत्या त्या कमी जाहल्या शिंदे यांस हिंदुस्थानांत लष्कर जाण्याचें काम तिकडे शहाचे फौजेनें दंगा मांडिला. दिल्लीसमीप फौजा आल्या. मोठा पायबंद त्यास तिकडे लागला आहे. सहसा गोष्टीनी जातातसें दिसतें. लोक कोणी जात नाहीं हें ही म्हणतात मापसुद्धांत रिघोन श्रीमंतांचें दर्शन घेऊन बहुमान कोणे काय देणें तो देऊन शिंदे

१ मोगे आपली वरांचे बांधि तम धरूनच लिहेसा.

घ्यावे, निरोप घेऊन जावें, या प्रमाणें ठरलें आहे तों पावेतों पुण्यापासून आठ दहा कोसावर जाऊन रहावें, जाण्याचा सरजाम करावा, याप्रमाणें करारांत आले आहे एकदोन दिवसात कूच करून पुढें कवडीस अथवा कोरेगांवास जाणार याप्रमाणें तहकीक आहे कपूमध्यें व लष्करात जाण्याची तयारी होत आहे त्या अर्थी जातील असें दिसतें आजचा मुक्काम माजरीस आहे पुढें कूच करून गेल्यानतर विनती लिहितों बायांचें हस्तव्हेंनें मिटावें येविशीं आबा चिटणीस यांणीं खटपट माडिली आहे आपले भाचे यास बायांकडे पाठविलें होतें एक वेळ बोलोन आले फिरोन तिकडे पाठविले आहेत बायानीं प्रांताची खराबी केली तें पत्रीं लिहिता येत नाहीं नाशकाकडे हजार पठाण गेले आहेत नाशिकापासून सहा लक्ष रुपये खडणी मागतात मोठा प्रळय त्यांणीं केला आहे मार्ग चालत नाहीं पुढ आढळेल तें विनती पत्रीं लिहोन पाठवितों सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६७५ श्री (पौष व० ३–२४ जानेवारी)

छ० २३ साबान सन तिस्सा तिसैन पौष

[1]सेवेशीं बाळाजी दामोदर व गणेशराम पेठे दोन्ही कर जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १७ साबान मुकाम लष्कर सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. इकडील मजकूर येलबर्गे येथील मोर्चे छ० १४ साबानीं सायंकाळीं सूर्य अस्तमान झाला त्या समयीं उठले तोफाही त्याच समयीं गावाजवळून भाधान्या आणून लागलेंच कूच अर्द्धकोसाचें जाहलें. त्यासमयीं सरजामसुद्धां तोफा मुक्कामास सहा घटका रात्रीं आल्या खडणीचा मजकूर तीस हजार नक्त व + चार या प्रमाणें दिलें व गुरें घोडीं वगैरे येलबर्गेकरांनीं नेलीं होतीं तीं झाडूनसोडून दिलीं गर्जेद्रगडाहून तोफ आणिली ती स्वारीबरोबरच आहे त्या तोफेचे गोळे आणखी आणविले आहेत येलबर्गें येथें दारूगोळा खर्च दारू वजन पक्के पावणे एकुणीस मण पांच शेर व गोळे सुमार दोनशें सत्याहत्तर याप्रमाणें खर्च झाला सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६७६ श्री (पौष व० ३–२४ जाने)

पै॥ छ०२३ साबान सन तिस्सा पौष.

सेवेशीं विनती सेवक गोविंद शामराव साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ०१७ साबानपावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित

---

१ पत्र बाप्पासाहेबांस

असे. विशेष. श्रीमंत येलवुरगें याची खंडणी घेऊन सावनूर तालुक्यांत जावें असा बेत ठरवून कूच करून चालले. श्रीमंत राजश्री आपासाहेब व दाजीसाहेब व विठलराव बाबा व हरीपंत धायगुडे असे एकंदर श्रीमंतांबरोबरच आहेत. स्वामींस कळावेंकरितां विनंती लिहिली आहे. येलबुरगें याची खंडणी तीस हजार रुपये ठरवून दोन गांव वीस हजार रुपयेंत गहाण घेतले. बाकी दहा हजार रुपयेची निशा धोंडोपंत बापू यांची घेतली. कहींचीं घोडीं व गुरें व गवळी यांच्या म्हशी वगैरे जें नेलें होतें तें सोडून दिलें. करवीरकर रामदुर्गा-नजीक आहेत. बागलकोट तालुकियांत दंगा करावा असें वर्तमान आलें आहे. रास्ते याजकडील वे॥ राजश्री बाबूभट व राजश्री लक्ष्मणपंत बाबा फडणीस गेले म्हणोन पेशजीं स्वामींस लिहिलें होतें, त्यास सातारियाकडील वर्तमान चतरसिंग यानीं दंगा केला म्हणोन स्वामीनीं लिहिलें होतें; तें वर्तमान त्यांस कळल्यावर मशारनिल्हे राहिले. पूर्वेकडे तिमराव पारसनीस गेले ते अद्यापि आले नाहींत. '.................................. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४६७७ श्रीगणराज. (पौष व० ३–२४ जाने.)

वै॥ छ० १७ साबान. तिस्सा तिसैन. पौषमास.

विज्ञापना. येथीलून समस्त ब्रह्मवृंद निघोन आजऱ्यांस आले. तेथून पांच ब्राह्मण वडिलांस पत्र व मला पत्र घेऊन आले ते हल्लीं वडिलांकडे आले आहेत. ही गोष्ट अघटित झाली आहे. त्यास या गोष्टीचा साभिमान धरल्या-खेरीज ब्राह्मणांचा निर्वाह नाहीं. न धरलिया स्थलभ्रष्ट होतात यांत गुंता

मुक्काम झाला. राजश्री महाराव घोरपडे याजकडील कारकून राजश्री शेषगीरपंत घासदाण्याचा जाबसाल बोलावयास आले त्यास गुदस्तां महाराव चाकरी आले होते. सालमजकुरीं आले नाहींत. " माचनूर तुम्हांस गुदस्तां दिलें असतां (तुम्ही) मवासगिरी करावी कीं काय ? त्यास माचनूरचा किल्ला सोडून देणें. नाहीं तर आम्हीं घेतों. व घासदाण्याचा जाबसाल बोलावा. नाहींतर,, तालुका खराब होईल. व चाकरीस यावें. हें महाराजाचें बोलणें ऐकोन मशारनिल्हे महाराव याजकडे काल भृगुवारीं रात्रीं गेले. आज मंदवारीं सायंकाळपावेतों (त्यानीं) याच मुकामीं यावें असा करार आहे मुधोळ तालुक्यातील गुर्से जालें नाहीं. मुक्कामनजीकचे गाव थोडे बहुत (या लष्करानें) लुटोन नेले. महाराव यांजकडील घासदाण्याचा जाबसाल उरकल्यावर बागलकोटाकडे जावें असा एक मनसबा आहे व येथील जाबसाल उरकणेंत आलेवर येथुन माघारें फिरावें, जमखिंडी तेरदळ कृष्णातीरानें जावें, असेंही आहे. अद्याप दोहींतून एकही निश्चय नाहीं जसें ठरेल तसें सेवेशीं लिहून पाठवीन हे विज्ञापना.

नं. ४६७९　　श्री.　　(पौष व० ५-२६ जानेवारी)

पै॥ छ० २१ साबान सन तिस्सा पौष

सेवेशीं विज्ञापना. मुधोळकराकडील घासदाण्याचा जाब सालमजकूर घासदाणा देऊ नये. राजश्री महाराव याणीं भेटीस यावें व राजश्री मालोजी घोरपडे याचे स्त्रीनें भेटीस यावें, असा (मुधोळकरांचा) भाव आहे त्यास इकडील उत्तर झालें कीं महाराव याणीं घासदाण्याचा जाबसाल उरकून यावें बाईनें यावें, तर करवीरास जावें तेथें त्याणीं बोलावें बायकानीं आम्हाजवळ बोलणें काय आहे ? असें उत्तर झालें पुढें काय होतें पहावें. होसकोटचास अथवा माचनुरास जावें, तर दोन्हीं ठाणीं बळकट. यास्तव महालिंगपुरास अथवा मुधोळास जरब यावी असा बेत आहे उदईक रविवारीं कूच होणार असें आहे. बागलकोट तालुक्यात रोखे लिहिले आहेत. रवाना होणार. आज राजश्री नारायणराव पाटणकर बागलकोट तालुक्यात एक दोन गावास जाऊन वेढा देऊन बसणार, म्हणजे सहजच गावचें बोलणें लागेल, असा बेत करून आजच जाणार कळावें मागाहून सविस्तर लिहितों. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ४६८०　　श्री.　(पौष व० ५-२६ जाने.)

छ० २१ साबान. सन तिस्सा तिसेन पौष.

सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री राजाज्ञा नवलगुंदाकडे संवदत्तीच्या मुक्कामनें गेले होते. त्यास हंचनाळाजवळ जाऊन उभे राहिले. हंचनाळास वीस पंचवीस प्यादे ठाण्यांत होते ते निघोन गेले. ठाणें राजाज्ञा यांणीं घातलें. तेथून नवलगुंदाकडे निघोन गेले. नवलगुंदच्या अलीकडे अडीच कोस तीन कोस राजाज्ञा उभे राहून राजश्री विश्वासराव सर्ज्याराव घाटगे पुढें तलाऱ्यास शेंदोनशें राऊतांनिशीं गेले. तों नवलगुंदाहून बैल चारशें भरताड सुपारी व मिरीं हावेरीकडून भरून आलेले सांगोलेंकर व कासेगांवकर व पंढरपूरकर सोलापूरकर (वाणी यांचे) होते. राऊत पाहून ओढ्यांत वाणी बैलसुद्धां दबून राहिले. बैलांवर निशाणें होतीं तीं घाटगे यांणीं पाहिलीं आणि तर्क केला कीं, निशाणें दिसतात तेव्हां फौज गोखल्याची अथवा कोणाची तरी आली ! असें समजून राजाज्ञा यांजकडे सांगोन पाठविलें. तों राजाज्ञांची भोजनाची तयारी होत होती तीं मांडीं लवंडून देऊन तसेच घोड्यावर बसून आपले निसबत लोक व पागा वगैरे पांचशें लोकांनिशीं तेथून निघोन माघारे हंचनाळास आले. पांढरे व कदम व पठाण हे बोलले कीं, फौजेची आवई आल्यास पुढें जावें ते माघारे जातात हें काय ? असो, म्हणाले; आणि त्रिवर्ग आपले लोकसुद्धां तेथेंच राहिले. तों इतक्यांत वाण्यांचे बैल म्हणोन दुसरी बातमी आली. घाटगे यांणीं चारशें बैल लुटून आणिले. नंतर हंचनाळाहून राजाज्ञा आणखी पांढरे वगैरे होते तेथें आले. सर्वांच्या मतें नवलगुंदास जावयास सद्धे होऊन आलों. त्यास ठाण्याजवळ जावें. काय म्हणतात हें समजेल, नंतर माघारे जावें; असें सांगत असतां तें न ऐकोन लष्करास माघारे जावयाची मसलत करून गुरुवारीं रात्रीं लष्करास संवदत्तीच्या

आलें होतें त्यांत लिहिलें होतें जे, श्री॥ राजश्री नानाजवळ आत्माराम शेणवी बोलण्यास करवीरकराकडून होता. त्यास नानाची ताकीद जहाली जे, "आजपर्यंत तुम्हीं आवाढाव केली ते वरीच इतःपराउपर तिकडील बोभाट आला अथवा करवीरास न येतां दरम्यान महाराज राहिले असता श्रीमंतांस राम येऊन बरें होणार नाहीं शिंदेही गेले येथील गोंधळ तुटला. मग माझ्यानें आवरणार नाहीं आजपर्यंत मिळविलें तें गमावाल परिणाम पहावा" त्याजवरून आत्माराम चावा म्हणोन होता त्याणें करार केला जे, आज्ञेप्रमाणें मी जाऊन (महाराजास) परतून आणवितों. तो करवीरास ही आला असें चार दिवस ऐकत होतों आज करवीरवासी रामदुर्गांवरून परतून येऊन दरकूच करवीरास आले म्हणतात त्याजवरून तेथील लिहिणेंस गाठ पडली असें दिसतें न होऊन दुसरी निकड दिसत नाहीं दुसरें, लष्करात लोक नाहींते, राजश्री भाऊनी फितविले, विलग पडले, यास्तव आले, असें येथें सांगतात. दोनी भाव आपणास कळावयाचे तेव्हा पक्कें समजेल कृपा करावी हे विनती

न ४६८२ (पौष व ५–२६ जाने)

मोरो आपाजी पराजपे याचें पत्र पुण्याहून मिरजेस पे॥ छ० १९ साबानचें.

"भाऊसाहेब याचा मुकाम येळवर्गे याजवर आहे करवीरवासी महाराजांचा मुक्काम सौंदत्तीवर आहे हात फावेल तेथवर स्वाऱ्या शिकाऱ्या करितात" म्हणोन आपण लिहिलें तें वर्तमान श्री॥ राजश्री नानास विदित केलें "फौज इकडे यावयाविशीं फार सांगणें वारवार होतें, त्यास फौज इकडे आली असता तिकडे स्थीत रहाणार नाहीं" (असें बोललों) पुनः विचारलें असता "फौज तिकडून आली असता प्रांताची स्थीत रहाणार नाहीं सरकारचा (मिरज) किल्ला नामी स्वाधीन आहे करवीरवासी महाराजाची फौज श्रीकृष्णापार स्वाऱ्याशिकाऱ्या नित्य करितात" याप्रमाणें विनती करावयास लिहिलें आहे म्हणून बोलतों"

न ४६८३ श्री. (पौष व० ६–२६ जानेवारी)

पे॥ छ० १९ सावान. सन तिस्सा तिसेन

सेवेशीं विज्ञापना स्वामींचीं पत्रें छ० ५ साबानचीं आलीं तीं पावलीं त्या पत्री करवीरवासी याचा मुकाम मलप्रभातीरीं येकुंदीवर आहे पुढें पुढें जाणार असें आहे, अथवा माघारें मुधोळ जमखिंडीकडे येणार असें आहे हें वर्तमान श्री॥ राजश्री नानास विदित केलें अलीकडे वडिलांचीं पत्रें छ० १०

१ मोरो आपाजी पराजपे याचें पुण्याहून मिरजेस पत्र

साबानचीं आलीं त्यांत करवीरवासी महाराजांचा मुक्काम संवदत्तीवर आहे म्हणोन वडिलीं लिहिलें तेंही श्रुत केलें. श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४६८४ श्रीगणपति. (पौष व० ७-२८ जाने.)

पै॥ छ० २२ साबान. सन तिस्सा तिसैन. पौष.

अपत्यें हरीनें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागायत छ० २१ साबान इंदुवासर प्रात'काळपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. वडिलीं छ० १९ साबानचीं पत्रें सांडणीस्वाराबरोबर पाठविलीं तीं छ० २० साबानीं काल दोन प्रहरीं पावलीं. लिहिला मजकूर विस्तारें कळला. त्याचीं उत्तरें बीतपशीलवार.

राजश्री माधवरावजींचें पत्र रावजींस प्रविष्ट केलें. उत्तर दिलें तें पाठविलें आहे त्यावरून कळेल रत्नाकरपंत आले नव्हते. माने आले आहेत. पुढें चाल कोणीकडील धरतात पहावें वरचेवरी बातमी येत असावी.

राजश्री कृष्णाजीपंत ढेकणे येथें आलेचे पेशजी लिहिलेंच होतें. काल सायंकाळीं रविवारीं रावजींचा निरोप घेऊन गेले. दरमजल अथणीवरून जात आहेत. सतोषांचें वर्तमान कळावयाकरितां लिहिलें आहे.

"नबाबाकडील फौज बरडोल तालुकेची खंडणी घेऊन पुढें सिदापूर परगणे मंगळवेढे येथें आली त्याजमध्यें जनार्दन शिवाजी आहेत, पुण्यास लिहिलें, परतु त्या गोष्टीचा विचार लेसकाकडून होत नाहीं" म्हणोन लिहिलें तें कळलें.

लष्करचीं पत्रें वडिलांकडील लाखाटे पाठविले ते पावले. वडिलांची प्रकृत नाजूक झाली आहे. हे चिंता लागली आहे. श्रीगजानन कृपा करील चिंता नाहीं. वैद्यबाबा निघतात हेंही समजतें. मी रावजींस निघोन येणेचें विचारितों. काय म्हणतात तें सेवेशीं लिहितों.

भाजी हर जिन्नस पाठविली ती व चर्मी सामान व रेशीम, काळी सखलादीचीं पानें आठ पाठविलेप्रमाणें पावलें.

ती॥ राजश्री बळवंतराव दीक्षित यांचे पत्राचें उत्तर पाठविलें आहे प्रविष्ट करावें.

सावंताचे वाडीहून कराडे ब्राह्मण पत्र वडिलांस व आपणास घेऊन आले यांचें लिहिलें तें कळलें बहुत ब्राह्मणाचा कारभार. सावतानीं

१ पत्र हरि परशुराम याचें जमजेहून बाळासाहेबांस २ पेशव्यानीं सरंजामाचीं वस्त्रें परशुराम भाऊंस देण्याकरितां ढेकणे यांजबरोबर पाठविलीं हें सतोषांचें वर्तमान

राजश्री माधवरावजींजवळ सामान् आहे तें ध्यानांत आहेच जास्ती फौज ठेवीन म्हणाल्यास सरकारची आज्ञा व त्यांचे वडिलाची आज्ञा त्यास येत नाहीं ईश्वर इच्छा प्रमाण बहुत निकसी केली. काय होतें पहावें कलम.

आठ कलमें लिहिलीं आहेत त्याजवरून कळेल. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं ४६८५   श्रीशंकर प्रसन्न.   (पौष व० ७–२८)

पै॥ छ० २२ साबान. तिस्सा तिसैन. पौष मास

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधर रावजी स्वामींचे सेवेशीं

पोष्य माधवराव अनंत साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल तागायत छ० २१ साबानपावेतों यथास्थित असे विशेष आपण पत्र पाठविलें तें पावलें " वडिलांकडून येलबर्ग्याचे मुक्कामचीं पत्रें आलीं तेथील जावसाल उरकला तेच दिवशीं पाव कोसाचें कूच केलें दुसरे दिवशीं तीन कोसाचा मुक्काम नेमिला होता करवीरकर तालुके नरगुद येथें मलप्रभातीरीं आहेत वडिलांनीं तोच रोख धरिला आहे याउपरी टरतात किंवा माघारे निघतात पहावें राजश्री रत्नाकरपंत दोन हजार फौजसुद्धां करवीरास जलद आले ". येविशींचा मजकूर लिहिला व राजश्री हरीहररावबाबा यानीं सांगितल्यावरोन सविस्तर कळलें ऐशियास राजश्री भाऊनीं करवीरकरावरचा रोख धरला आहे त्यापक्षीं तेथें टरून राहणें (त्यास) दुरापस्त आहे करवीराकडे फौज आली याचा भाव काय हा पक्केपणें शोध आणवून लिहावें इकडूनही बातमी ठेवलीच आहे आपणाकडूनही वर्तमान वरचेवर येत असावें पुण्याकडील वर्तमान तर शिंदे कूच करून भाजरीवर गेले आहेत शुक्रोदय जाहल्यानंतर मागती श्रीमंतांचें दर्शन घेऊन जावें असाही बेत आहे बायाचा समेट जाला नाहीं दोन गृहस्थ पर्वतारूढ केलियाचें पेशजीच्या पत्रीं लिहिलेंच आहे. आणखी मागाहून पुण्याहून वर्तमान येईल त्याजन्वयें लिहावयास येईल वर्के व बहुमान पुण्याहून आणवून राजश्री कृष्णाजी

१ काळे व थत्ते यांस श्रीमंतांनीं कैद करून किल्यावर पाठविल्याचें.

न ४६८९ (माघ-फेब्रु.)

नारो हरी याचें करवीरकराच्या लष्करातून पत्र मिरजेस.—

" रामचद्र जोशीराव व आनाजीराम व वचाजी बल्लाळ व निवाजी यादव हवाळदार याणीं खडणी ठरविली ती-कवठें पिरान ७५८५ दुधगाव (चिंतामणरावापैकीं) ७६०० रुपये मिळून १५१८५

न ४६९० (माघ-फेब्रुवारी)

श्री अनवा

विशेष चितपावन व कऱ्हाडे ब्राह्मण याचा घृतीविषयीं कलह पडोन निवाडा होईपर्यंत अन्नव्यवहार होऊ नये असा तट होऊन खटला वाढला त्यास ब्राह्मणाचा खटला पुरतेपणें समजोन घ्यावा, अथवा वाजवी मनास आणून निवाडा व्हावा, तें न होय तर 'परस्थळीं जाऊन निवाडा करून आणावा, त्याप्रमाणें आज्ञा करावयास येईल ' याप्रमाणें (तुम्हाकडून आचरण) व्हावें ते गोष्ट न होता चितपावन ब्राह्मण यास मसाले वगैरे उपद्रव होऊन तीन रोजात घाट चढोन जाणें म्हणोन ताकीदपत्र जाहलें त्यावरून समस्त ब्राह्मण घाट चढोन इकडे आले व काहीं पुण्यास ही गेले आहेत. त्यास आजपर्यंत देवब्राह्मणाचें राज्य असें तुम्ही म्हणवीत असता अशा गोष्टी होऊन येथपर्यंत येऊ नयेत. परतु आल्या! असो येथील तेथील दुसरा विचार नाहीं दोंदोनशे ब्राह्मण घरदार टाकून येथें आले आहेत याजकरिता हें पत्र आपणास लिहिलें आहे तरी ब्राह्मणाची उत्तम प्रकारें वाजवी समजूत होऊन स्थलाची स्थलास स्थापना होय तो अर्थ व्हावा म्हणजे उत्तम आहे सविस्तर पत्राचें उत्तर पाठवावें म्हणजे त्यासारखाच येथून विचार करिता येईल

न ४६९१ श्री (पौष व० १२-१ फेब्रुआरी)

पै॥ छ० ३० साबान सन तिस्सा तिसैन पौष

सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक साष्टाग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २५ साबानपावेतों स्वामीचे कृपेंकरून वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामींनीं छ० ३० रजबचीं तीन पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं व छ० ५ साबानचें पत्र पाठविलें तें ही पावलें सविस्तर मजकूर श्रीमत राजश्री नाना स्वामीचे कानावर घातला राजश्री मोरोपत पराजपे यांस पत्रें आलीं

१ गगाधरराव गोविंद यांनीं मिरजेहून सावतवाडीकर देसाई यास पत्र लिहिलें त्याचा हा मसुदा

होती तो मजकूर विदित केला. व श्रीमंत नानास पत्रें आलीं तीं प्रविष्ट करून उत्तर घेऊन पाठविलें आहे त्यावरून सविस्तर कळेल " राजश्री जनार्दनपंत म्हैसकर याची वस्तभाव वगैरे वीस हजाराची मौजे हलाली येथून नेली आहे ती माघारी द्यावी व राजश्री बाबूराव म्हैसकर यास तसदी बहुत होत आहे ती होऊ नये, व मुलामाणसासही उपद्रव होऊं नये म्हैसकर (आपले) शरीरसंबंधी अपराधी असल्यास इतकी तसदी नसावी सेवक लोकापासून अंतर पडलें असल्यास विचारें करून फडशा करून घ्यावा केवळ अन्न घ्यावी असें नसावें, " म्हणून श्रीमंत नानानीं मजला सांगितलें त्यावरून सेवेशीं लिहिलें आहे म्हैसकर याजकडे स्वामीचे लढे काय असतील ते श्रीमंत नानास लिहावे व म्हैसकर याचे लढे स्वामींकडे असतील ते आपणास श्रीमंत नाना कळवितील नतर ठरावात येईल त्या अन्वयें फडशा व्हावा. तों पर्यंत म्हैसकर यास उपद्रव काडी मात्र होऊ नये असें घडावें. नबाबाकडील मौजे हलाली व मौजे जिरें अक्कलगी दोन गाव श्रीमंत भाऊसाहेब याणी घेतले ते माघारें द्यावे म्हणून आपणास पत्रही गेलें असता गाव हवालीं जाहले नाहींत व रयतापासून मनस्वी वसूल घेतला आहे तो माघारा द्यावा, कजिया वाढूं नये, म्हणून श्रीमंत नानानीं सांगितलें त्यावरून लिहिलें आहे नबाबाकडील फौज करकबें मंगळवेढें यासमीप आली आहे. स्वामींकडील सरंजामाने महालास उपद्रव करून वसूल घेतील व गाव घेतले आहेत ते ही घेतील व मशीरमुल्क यांस पावणे दोन लक्षाची वरात दिली होती त्यापैकीं सव्वालक्ष रुपये मशारनिल्हे यास स्वामींकडून पावले बाकीचे पन्नास हजार रुपये, व्याज व मनोती मं बद्दल येणें राहिला त्याजविषयीं नबाबाकडील फौज उपद्रव करितील याजकरिता त्याचा फडशा पडावा व राजश्री बजाबा याचे वरातीपैकीं सत्रा हजार रुपये पावले आहेत बाकीचें येणे रुपये राहिले आहेत. देवावयाची आज्ञा व्हावी. राजश्री दौलतराव शिंदे मुहूर्तेकरून हिंदुस्थानात जावयाकरिता निघोन तीन कोस माजरीवरी गेले आहेत. बायाची समजी होणें तिचा विचार होत आहे करवीरवासी महाराज स्वामी स्वारीस निघोन सर्व प्रांतात उपद्रव बहुत जाहला आहे याचा बदोबस्त व्हावा या विचारात सरकारची मर्जी आहे. राजश्री मान्य जाहल्यास सत्वरच बंदोबस्त होईल नाहीं तरी दुसरे रीतीनें बंदोबस्त होईल. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब समीप आले असता सरकारचे किल्ले व महालाच्या बचाव होईल त्याचे येणें मात्र सत्वर जाहलें पाहिजे.

येविषयींची सूचना स्वामींनीं लिहिलीच असेल. राजश्री गोविंदराव काळे व शिवरामपंत थत्ते यांजवर सरकारचा पेंच आला म्हणोन कैद करून किल्ल्यावर रवाना जाहले.[1] वरकड सविस्तर राजश्री मोरोपंतानीं सेवेशीं लिहिलें आहे त्यावरून विदित होईल. श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४६९२ श्री. (पौष व० १२—१ फेब्रु.)

पै॥ छ० ३० साबान. तिस्सा तिसैन.

सेवेशीं विज्ञापना. ता॥ छ० २५ साबान मंदवार सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री कृष्णाजीपंत ढेंकण वस्त्रें घेऊन मुहूर्तेंकरून स्वार जाले तेच दिवशीं म॥निल्हे यांची भेट घेतली. त्यांणीं मजकूर सांगितला कीं, श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांजपासीं जावें, त्यांजपासीं बोलावें, त्यांचें निखालसपणा जाला, तुमचें पत्र आलें, म्हणजे बंदोबस्त सर्व होईल म्हणोन (श्रीमंतानीं) सांगितलें आहे. श्री॥ राजश्री नाना व श्रीमंतानीं सांगितल्याप्रमाणें म॥निल्हे बोलले. त्यावरून श्री॥ राजश्री नानांस दुसरे दिवशीं विनंती केली कीं, ढेंकणे तिकडे गेले आहेत. आपणाजवळ विनंती करून गेले ? आपली आज्ञा काय जाली आहे ? त्यावरून सांगितलें कीं " निखालसपणाचें बोलणें भाऊंचे होऊन खातरजमा जाली, (असें) तुमचें पत्र आल्यावर सर्व बंदोबस्त होतील" म्हणोन सांगितलें आहे व भाऊंस पत्रही दिले आहे त्यांत सविस्तर कृष्णाजीपंत सांगतील त्यावरून कळेल म्हणोन लिहिलें आहे; म्हणोन उत्तर जालें. फिरोन पुसिलें कीं म॥निल्हेची भेट श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांची जाहल्यावर त्यांजपासीं कसें काय बोलावें याची आज्ञा जाहल्यास लिहीन. त्यावरून सांगितले कीं, निखालसपणाचें बोलो खातरजमा करावी.. याप्र॥ उत्तर आलें तें विनंती. पेशजी लिहिलें आहे हल्लीं नानांचे पत्रीं तोच भाव लिहिला आहे. आपणांहीं फिरोन मला सांगितलें कीं, तुम्हांस सांगितल्याप्र॥ लिहिलें कीं नाहीं ? लिहिलें असल्यास आपणांहीही पुन्हा लिहिणें. श्री॥ राजश्री बाजीरावसाहेब मुख्य यांची खातरजमा जसी कृष्णाजीपंत म्हणतील त्याप्र॥ भाऊनीं करावी याप्र॥ लिहिणें. त्यावरून विनंती लिहिली आहे. सेन्यांत वडिलांकडे लिहून पाठविलें पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

---

1 मोरो आपाजी पराजपे यांचें पत्र मिरजेस बाबासाहेबास.

न ४६९३ श्री. (पौष व० १३–२ फेब्रुवारी.)

पौ॥ छ० ३० साबान सन तिस्मा

श्री॥ राजश्री बाळासाहेब स्वामींचे सेवेशीं

विनंती सेवक मोरो आपाजी पराजपे सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ० २६ साबान मदवार सेवकाचे वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामींचीं पत्र श्री॥ राजश्री नाना यास छ० २३ रजबचीं चार पत्रें व छ० ५ साबानचें एक पत्र एकून पाच पत्रें प्रविष्ट केलीं व राजश्री बाळकृष्णपत भाऊ यास पत्रें आलीं तींही प्रविष्ट केलीं हल्लीं श्री॥ राजश्री नानाचे पत्राचें उत्तर घेऊन पाठविलें आहे श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब याचे पत्र श्री॥ राजश्री नानास छ० १५ रजबचें होतं राजश्री विठ्ठलराव गोळे याजविशीं लिहिलें होतें त्याचही उत्तर घेऊन पाठविलें आहे स्वामींनीं पाहून सैन्यात वकिलाकडे रवाना करून दिलें पाहिजे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६९४ श्री (पौष व० ३०–४ फब्रुवारी)

सेवेशीं विनंती सेवक अण्णाजी रामचंद्र कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ० २८ साबान मु॥ मौजे घोगार स्वामींचे कृपावलोकनें यथास्थित असे विशेष काल राजश्री गणेशराव तोफखाना वगैरे घेउन शिराळ्यास ठाण वमगायाकरिता गेले तेथ एक प्रहरपर्यंत तोफेचे गाळे चालविले स्वार व प्यादे यानीं काहीं गाव लुटला जिभीपावेतो लोक गेले नंतर ठाण्यातील लोकानीं मारगिरी केली बाहेरील एक गालदास ठार केला काहीं लोक जाया-जखमी जाले बाहेर येऊन मोर्चे घालविले व दारूगोळाही सरला, त्यामुळें तेथून निघून बाळ्याचे मुक्कामास सध्याकाळचे चार घटका दिवसास आले स्वामीस विदित होय हे विज्ञापना

न ४६९५ श्री (माघ शु० १–५ फेब्रु)

श्री॥ राजश्री बाळासाहेब स्वामींचे सेवेशीं

विनंती सेवक मोरो आपाजी पराजपे सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता० छ० २९ सोमवासरे मु॥ पुणें सेवकानें वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामींचीं पत्र छ० २३ साबानचीं जासुदाबरोबर आलीं तीं पावलीं पत्रीं आज्ञा जे, "रा॥ कृष्णाजीपत ढकणे चालते जाले श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब येलबर्गे मुक्कामीं होते तथून कूच जालें सावनूर तालुक्याकडे जाणार," म्हणोन लिहिलें तें कळलं वकिलाविशीं श्री॥ राजश्री नानास विनंती वरचेवर करीत जाणे म्हणोन आज्ञा आहे त्याप्रमाणे विनंती करितों सावनूर तालुका स्वकर्जास

रा १७२० परशुरामभाऊंची शेवटची स्वारी इ स. १७९९

पेशजी सरकारातून विलाय आएँ पशजी वडिलावर श्रीमनांचा रोप जाला होता तोही रोष दूर होऊन श्रीमतांनीं कृपा करून वस्त्र दिलीं पान रुपये करार मदार केला ता पैका सरकारचा आग मार्गे यावा लागेल त्या अर्थी सावनूर तालुक्यात वडिलांची स्वारी जात आहे हे फार उत्तम आहे सरकारात बोलावयास जाबसाल उजू आहे करवीरवासी महाराज रामदुर्गची स्वारी उतरोन परीकडे मुकाम केला होता परगांवे येथ वडिलाचा मुक्काम होता तथील गुता उरकल्यानंतर कूच होतान महाराजांनीं कूच करून मुधोळाकडे जमखिंडीच्या रोखें आले पाठ दिली महाराज याहीन जाऊन सहजात गाठ पडती तरी फार चांगलें जालें असत हल्लीं वडिलास व महाराजास अजमासें चाळीस कोसाचं अंतर जालं हरकस करून करवीरवासी याचा तह करून घ्यावा हा मानस श्री॥ राजश्री नानाचा त्यातील कारण महाराजास असता वचन दिलेवरून महाराजांनीं फौज धरून दगा मांडिला याची निभावणी आम्ही करू याप्रों करारमदार जाला आहे यास्तव एक वेळा वचन दिलें तें एक वेळा पार करावें हें चित्तातून परंतु ते महाराज आहेत ! कोणाचेंही चित्तात आणणार नाहींत राजश्री कृष्णाजीपंत वडिलाकडे गेले आहेत वडिलाची गाठ पडल्यानंतर म॥निल्हे वडिलाजवळ विनंती काय करितात, वडिलांनीं चालण्यात मजकूर काय आणिला, न स्वामीस तिकडून पत्र येईल तो भाव सूचना लिहिली पाहिजे पण्यात आबालवृद्धाचे चित्तात भाऊसाहेब याणीं महाराजाचा बंदोबस्त करावा याणें आहे श्रीमंत त्रिवर्गांचे चित्तातही असेल श्री॥ राजश्री आपासाहेब यांची पूर्ण कृपा वडिलावर आहे बारकाईन बातमी लागगी आहे असो त्याचा विचार काय ! वडिलांनीं पेशजी सरकारचे कराराप्रमा तमाम ठाणीं घ्यावीं हा विचार वडिलीं केलाच असेल वस्त्र मात्र तेथें माहचल्यानंतर पुढ तान उद्योग व्हावा इकडील राजश्री वृत्त तरी राजश्री दौलतराव शिंदे कूच करून माजराचे मुक्कामीं गेले बारा चौदा दिवस जाले तवास लक्ष रुपये बऱ्हाणपूर पावतो गल्ल द्यावं असा करार बारा लक्षाच्या वराता त्याम "ता पैका तेवीस यमच दिल्याविना निर्वाह नाहीं फौजत व कंपूमध्यें गवगवा पटला आहे त्यास हरकस करून तवास कृपा करून द्याव

आणखी तरतूद होतच आहे सुमार तेवीस लक्ष रोख देतील असें दिसतें नंतर कूच श्री इच्छेनें होईल तें खर ! असो बायाचे फौजेनें प्रातात प्रलय माटला आहे नाशिकास खडणी तीन लक्ष रुपये मागतात बायकावर पठाणानीं अनर्थ केला आहे दोंपन्नास बाईकानीं खेड्यापाड्यानीं प्राणत्याग केले काहीं स्थीत राहिली नाहीं श्रीमताचे पुण्यप्रताप थोर त्या योगें अस अनर्थ होतात ! बायाचे पारपत्याकरिता विचूरकर यार्चे पथक व पागा व शिंदे याजकडील फौज दोन हजार व तीन पलटणें रवाना जालीं एक मजल गेली आहेत मुक्काम करून आहेत मागाहून विनती लिहितों सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४६९६ श्री (माघ शु० १–५ फेब्रुवारी)

विज्ञापना तागायत उ० २९ साबान भौमवार वर्तमान क्षम असे विशेष शिंदे याचा मुक्काम मा॰ रीवर आहे माघ शु॥ ५ पचमीचे सुमारे कूच व्हावें असें म्हणतात परतु तवीस लक्ष रुपये पटल्याखेरीज कूच हात नाहीं हा त्याचे घरीं विचार आहे पुढे ही कूच होईल असें पुण्यात कोणी म्हणत नाहीं या प्रमाण बातमी आहे श्री॥ राजश्री नानाच्या मत कूच करितात असें आहे आठचार दिवसात तेंही कळल मागाहून होईल तें वर्तमान विनती लिहितों सेवेशीं श्रुत होय ही विज्ञापना

न ४८९७ श्री (पौष–जाने)

विज्ञापना " श्री॥ रा॥ भाऊसाहेब येलवर्गे येथील खडणी घऊन सावनूरचे रोख जाहल हें वर्तमान करवीरवासी यास कळताच रामदुर्गेन बारीपलीकडे होते तेथून मुधोळ जमखिंडीकडे आले रत्नाकरपत करवीरास जाऊन तोफा दोन तीन मोठ्या बाहेर काढल्या व चतुरसिंग यागें रास्ते याच फौजेवर मागें गल्बल केली आहे त्याप्रों करणार अशी बातमी आहे म्हणोन दान पुरुषणया माझ नाव होत्या त्या (नानास) दाखविल्या. त्यावरून बोलिले कीं, रास्ते यांचे फजेवर (चतुरसिंगानें) गल्बल केली तुमचा फौज नजीक असता रास्ते यांचीं (व) फौज तुमची मिळोन पारिपत्य करावं तें करीत नाहीं ह काय ? वारवार लिहितात, ' परिपत्य करावें' याप्रों उत्तर जाहलेवर काही बोललों नहीं दानही पुरुषण्या श्रीमतास दास पूर्वी उदईक तुम्हाजवळ देतों म्हणोन बोलले पुरुषण्या भाऊ बाळ याच

१ मोगे आपाना पराजपे १४१७ याच पत्र मिरेज. २ रुकार मोगे आपाना पराजपे यांस पत्र पुण्याहून मिरजेस

यास वृत्तीचा जावसाल विचारिला असता तुम्ही आपल्या कन्या द्याल तर वृत्ती देऊ अशीं उत्तर चित पावनास" केलीं शेणव्याचे घरीं जाऊ नये असा कऱ्हाडे याणी कट केला त्यात चित्पावन ब्राम्हण समस्त याचे समत घेतलें नाहीं पूर्वीतप्रमाणें शेणवी याचे घरीं दानप्रतिग्रहास चितपावन जातच होते त्यातील ब्राम्हणास कऱ्हाडे याणीं पगतींतून उठवून त्या ब्राम्हणास प्रायश्चित दिलें असे चित्तपावन ज्ञातीचे अपमान व वृत्तीचा उच्छेद होऊ लागला यामुळें समस्त चितपावन प्रात मजकूर याणीं आपले ज्ञातीत कट केला जे, आपला व कऱ्हाड्याचा वृत्तिविषयक कजिया तुटे तोंपर्यंत कऱ्हाड्यासीं अन्नव्यवहार करू नये, असा कट करून आपआपल्या घरास गेले त्याउपर कऱ्हाडे याणीं सरदेसाई यास सागोन समस्त चितपावन यास मसाले करून गुन्हेगाऱ्या हजारों रुपये लावून दारीं चौक्या बसविल्यावरून समस्त चितपावन वाडीस गेले ते वेळेस तरी उभयता ब्राम्हणास परस्थल नेमून देऊन पचायतीस पाठवावे तें न करिता " कऱ्हाडे यासीं कट केला आहे तो मोडणे नाहींतर तीन दिवसात आपले राज्यातून कुटुब सुद्धा निघोन जाणें, राहिल्यास राजदड व ब्रम्हदड घेतला जाईल " म्हणोन सरदेसाई याणी चिठी पाठविली तेव्हा उभयतास स्थळ नेमून द्याव म्हणत असता ते न करून गुन्हगारी मसाले घेतले शेणवी याच्या स्थल्याबद्दल कऱ्हाडे याणी कट केला त्यात समस्त चितपावन याचें समत नसता शेणवी याचें घरीं चितपावन दक्षिणेस गेले यास्तव पगतींतून उठवून कऱ्हाडे याणीं प्रायश्चित्त दिलें याचा विचार (सरदेसाई याणीं) न केला वृत्तीच्या जावसाल कऱ्हाडे यास पुसत असता कन्या मागों लागलें व अनेक प्रकारची दुर्भाषण केलीं, याचा विचार न पाहता कऱ्हाडे याच्याच सागण्यावरून समस्त चितपावन यास मसाले व गुन्हगारीचे तगादे लाविले ! इतकेंही असोन " कट मोडणें नाहींतर तीन दिवसात देशातरास कुटुबसुद्धा जाणें न गेल्यास राजदड व ब्रम्हदड घेतला जाईल " म्हणोन चिट्ठी पाठविली तेव्हा "कऱ्हाट समजावितात तसेंच होत याउपर आपला परिणाम नाहीं' असे भय प्राप्त होऊन सर्व ब्राह्मण चितपावन वाडीस गेले हात तसेच परभारें घाट चढोन दोन तीनशे ब्राह्मण आले मागाहून वेदशास्त्रसंपन्न राजमान्य राजश्री कृष्ण दीक्षित रानडे येत होते याच वस्तु चारजना म्हणोन माघार राहिले राजश्री धोंडोपत टेंळे यास मागाहून काहीं चालावयाचे आहे म्हणून फिरवून (कऱ्हाड्यानीं) वाडीस नेल्यानतर टेंळे याचे घरीं कऱ्हाडे

ब्राम्हण जमा होऊन दीक्षित व लेले यांस "कट मोडिला म्हणोन लिहोन देणे व आमचे पंक्तीस भोजन करणें," म्हणोन उभयतांस उपोषित बसविलें. त्या समयीं दीक्षितानीं उत्तर केलें जें, समस्त चितपावन ब्राह्मणांनी कट केला तो आमचे एकट्याचे लिहिण्यावरून कसा मोडेल ? तथापि कऱ्हाडे यांचा निग्रह, सरदेसाई यांचा कऱ्हाडे यांजकडे पक्षपात, जाणोन कऱ्हाडे यांणीं अनेव। कबूल दिला त्याप्रमाणें दीक्षित व लेले यांणीं ज्ञातीस पत्र लिहोन दिलें. व दीक्षितांचे चिरंजीव आणि लेले यांणीं कऱ्हाडे यांचे पंक्तीस भोजन केलें. नंतर लेले युक्तीनें निघोन ब्राह्मणसमुदायांत आले. दीक्षित वृद्ध, येवत्रेना, सबब राहिले. याप्रमाणें ब्राह्मणांनीं मजकूर निवेदन केला त्याजवरून लिहिला असे. हा मजकूर पुण्यास जावोन निवेदन करावा म्हणोन ब्राह्मण जात होते त्यांस चार गोष्टी विचाराच्या सांगोन येथें ठेवून घेतले आहेत. ऐसीयास हा मजकूर राजश्री नानांस एकांतीं श्रुत करून श्रीमंतांस विदित होय असें करावें. श्रीमंत ब्राह्मणप्रतिपालक. समुद्रवलयांकित पृथ्वी श्रीमंतांची. ब्राह्मणांवर असा समय गुदरला आहे. श्रीमंतांविना निराधारी यांस आधार दुसरा कोण आहे ? वाजवी सवाल जवाब असोन सरदेसाई यांणीं कऱ्हाडे यांचा पक्ष स्वीकारून सहस्रावधि कुटुंबें वृत्तीचा उच्छेद करून घांटावर लावून दिलीं आहेत. याचा विचार राजश्री नाना यांणीं करून सरकारांत विनंती करून ब्रह्मप्रतिष्ठा राही असें करावें. कीर्ति दिगंती होईल. श्रीमंतांसारखे समर्थ असोन चितपावन ब्राह्मण देशांतरास गेले असें होऊं नये. राजश्री नाना यांस पत्र तुम्हांस सविस्तर लिहिलें आहे. ते विनंती करितील म्हणोन विनंती लिहिली आहे. पत्र प्रविष्ट करून समर्पक उत्तर राजश्री नाना यांचें घेऊन पाठवावें. आपलें येणें पुण्याहून जालें असल्यास दोनी पत्रें पुण्यास पाठवून उत्तर येई असें करावें. ब्राह्मणाचें कार्य आहे. आपणास लिहावें असा अर्थ नाहीं. बहुत काय लिहिणे. लोभ करावा हे विनंती.

नं. ४७०१ श्री. (माघ शु० २–६ फेब्रु.)

पै छ० ३० साबान. सन तिस्सातिसैन. पौष.

विज्ञापना. स्वामीनीं छ० ९ साबानचीं तीन पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. सविस्तर मजकूर श्रीमंतांस विदित केला. "नवाबाकडील फौजेंत राजश्री जनार्दनपंत म्हैसकर व त्रिंबकरावजी निसबत शिरोळेकर हे आहेत. ते श्रीमंतांचें आज्ञेवरून आमचे महालांस उपद्रव करणार; व श्रीमंत भाऊ-

साहेब बागलकोटापलीकडे तेरा चौदा कोसांवर आहेत; करवीरवासी महाराज संवदत्तीवर गेले आहेत. त्यांची व माऊसाहेब यांची चोवीस कोसांची तफावत आहे. माऊसाहेबांवर जाणार असेंही आहे. त्यास भाऊसाहेब लांब गेले याजमुळें राजश्रीनीं त्या प्रांतीं उपद्रव बहुत केला. सरकारचे किल्ले व महाल खराब जाले. नबाबाकडील हलाली व गिरिंअंकलगी दोन गांवें आपण घेऊन वसूल वगैरे वस्तभाव नेली आहे. ती गांवसुद्धां माघारी यावी म्हणजे नबाबाकडील फौज आपले तालुक्यास उपद्रव करणार नाहीं. याकरितां हरदू गांव वसूलसुद्धां माघारा देविले पाहिजेत. श्रीमंत नानानीं जनार्दनपंत म्हैसकर व त्रिंबकराव यांस व नबाबाकडील फौजेस आज्ञा करून आमचे महालांस उपद्रव करणार;" म्हणून लिहिलें, त्यांत अशी गोष्ट श्रीमतीं करून घडावयाची नाहीं ही खातरजमा आपणास आहेच. आपले ठाई श्रीमंतांचा दुसरा विचारच नाहीं. आणि आपण कशावरून लिहिलें हेंच अपूर्व आहे. राजश्री बाबूराव म्हैसकर यांस पुणेंयास आणवावें, म्हणून श्रीमंत राजश्री नानानीं मजला सांगितलें त्यावरून लिहिलें आहे. तर मशारनिल्हेस पुणेंयास पाठवावें; त्यांजकडे स्वामीचे काय लढे असतील ते लिहून पाठविले पाहिजेत, व म्हैसकर यांचे लढे आपणास कळवूं. आपलेकडील मोरोपंत येथें आहेत त्यांचे विद्यमानें ठराव ठरवूं. तोंपावेतों म्हैसकर यांचे मुला माणसांस उपसर्ग होऊं नये. आपली व श्रीमंत दादांची फौज समीप असतां रास्ते यांचे फौजेवर चतुरसिंग याणीं दंगा केला आणि माघारे गेले. त्याजवर फौज पाठवून आपण उलट दंगा न केला हेंच अपूर्व श्रीमंतांस वाटतें. बाबूराव म्हैसकर याची मोकळीक करून पुणेंयास येऊं यावें. त्याजकडे दोष काय असतील ते व दस्तैवजी कागदपत्र असतील ते पाठविले पाहिजेत. तींच पत्रें स्वामींस दाखवीन म्हणजे श्रीमंतांची खातरजमा काय ते होईल. तोंपर्यंत होत नाहीं. हे विज्ञापना. चाकर लोकांपासून अंतर पडलें असल्यास

असे. विशेष. स्वामींनीं पत्र श्री॥ राजश्री नानांस छ० २४ सावानचें पाठविलें तें प्रविष्ट करून जाब घेऊन हल्लीं पाठविला आहे. खास दस्तुर, दोन ओळी (अक्षरें) खालीं लिहिलीं आहेत येथील मर्जी आपणाकडील फौज व श्री॥ राजश्री दादांकडील फौज व रास्ते यांस घेऊन चतुरसिंग याचें यथासांग पारिपत्य करावें हें चित्तांत आहे. एक दोन वेळां मजपाशींही सांगितलें. सेवेसीं श्रुत होय बापू खिजमतगार हल्लीं स्वामींनीं पाठविला त्याजबरोबर श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब याचे सैन्यांतील व करवीरवासी महाराजाची बातमी वगैरे लिहिली त्याप्रों श्री॥ राजश्री नानांस श्रुत करितों. मागाहून उत्तर काय काय होईल ते विनंती लिहितों. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७०३　　श्री.　　(माघ शु० ४–८ फेब्रु)

पै॥ छ० २ रमजान. तिस्सा तिसैन. माघमास.

सेवेशीं विनंती सेवक अण्णाजी रामचंद्र कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञाता॥ छ० २ रमजान मु॥ मौजे नागराळें स्वामीचे कृपावलोकनें यथास्थित असे. विशेष. राजश्री गणेशराव तोफखाना शिराळ्यास घेऊन गेले ते दिवशीं तोफेस जुंपावयाकरिता मौजे मजकूरचे रानातून खळ्यातील दहा बारा बैल कारखान्यांतील माणसें येऊन नेऊं लागले, याकरिता गांवचीं माणसें बैल सोडवावयास गेलीं, त्यांजवर बंदुकीचा वार एक काढिला. गोळी चुकली. दुसरा बार भरतेसमयीं येथील मखदूम यानीं त्यास धरून बंदूक हिरावून घेतली चाळीस पन्नास माणूस जमा होऊन बैल माघारे फिरवून गांवास आणिले. तेव्हा गलबा फार जाल्यामुळें लष्करांत आवाई पडोन स्वार वगैरे तयार जाले. गणेशराव यानीं मेस्तर टोण यांस मेजवानी केली होती ते जेवावयास बसले होते. इतक्यांत बोभाट आला मी वाळव्यातच होतों. रोखापत्र नसता रानांतील बैल आणीत होते असें समजून सांगितलेवर मेस्तर टोण यानीं आपले लोकास ताकीद केली. 'कोणाचे सांगण्यावरून गेलां' असें शिपाई यास त्यांनीं विचारिलें. सरकारचा हुजऱ्या आहे त्याचे सांगण्यावरून गेलों असें सांगताच हुजऱ्यास फिरंगी यानीं तसदी केली. गणेशराव यानीं सांगितलेवरून बंदूक माघारी नेऊन दिली. त्याजवर च्यार पांच दिवस उपद्रव नव्हता परवां हुजऱ्यानीं बरोबर कारखान्यांतील तबकदार वगैरे दहा वीस माणसें आणून कोळशाकरितां लांकडें पाहिजेत म्हणून मनस्वी दंगा करून गांवांतील आवतें नेऊ लागले, यास्तव गांवकऱ्यानीं दहा रुपये दिले. शिवाय च्यार बाभळी तोडून नेल्या. याकरितां काल वाळव्या-

स गेलों. गणेशरावही तिसरे प्रहरीं कालच रास्ते याचे लष्करांतून आले. त्यांस हें वर्तमान सांगितलेनंतर त्यानीं कारखान्याकडील महादाजीपंत करंदीकर यास बोलावून विचारलें. त्याचें म्हणणें " कोळसे वगैरे सामान पाहिजे. पैका दुजन्यांनीं घेतला असल्यास चौकशी करून माघारा देऊं. परंतु सध्यां कामाचा खोळंबा आहे. तुम्ही देत असल्यास पंचवीस झाडें बाभळीचीं व गोंवऱ्या दहा गाडे व सुतार लोहार बेगारी यांचें वगैरे सामान आणवून देणें. नसल्यास आम्ही कारखान्यांतून माणसें पाठवून आणवूं. त्यास रावजींस विचारल्यास 'आपला उपाय नाहीं. थोडें बहुत लाकडें कोळशाचे उपयोगी वगैरे सामान देविणें ' म्हणोन बोलले. याकरितां विनंती लिहिली आहे. 'मिरजेहून सरकारची आज्ञा आल्याखेरीज द्यावयाचें नाहीं. उत्तर येईल तें कळवितों' असें बोलोन आलों. येविशीं उत्तराची आज्ञा व्हावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. गणेश बाजीराव कुरलेकर यानीं गणेशराव यांसीं मेजवानी केली. देवरअईविशीं गुदस्तां सरकारची सनद आणिली ती त्यास दाखविली. ठाणें बसवून द्यावें असें बोलणें जालें आहे. " सरकारची सनद असतां त्याजकडे गांव काय निमित्य चालवीत नाहीं. आपण त्यास ठाणें बसवून देणार असे गणेशराव बोलले. त्यास सरकारचें पत्र ठाणें बसवून देणेंविशीं आहे कीं काय म्हणून विचारलें. त्यास मागाहून आणवून देतों असें कुरलेकर बोलले आहेत. परंतु स्नेहाची जागा, येविशीं मिरजेहून आपल्यास आज्ञा येईल तसें करूं; याप्रों बोलले. तिसरा मजकूर मिरज तालुक्यातील थोरात यांचे नेमणुकीचें उत्तर सनदेविशीं पुण्यास रावजीनीं पत्र पाठविलें होतें त्याचें उत्तर सरकारची सनद देऊन कारकून मिरजेस रवाना केले त्यास फार दिवस जाले असें लिहिलें आहे. विदित होय. करवीरकरांची फौज परवां तिसरे प्रहरीं वाळव्याचे शिवापावेतों तलाव्यास आली होती. रानांतील गहूं, हरभरेच्या राशी भरून नेल्या. गणेशराव रास्त्यांकडे व कन्हाडास गेले होते. काय करून आले समजलें नाहीं. शिंदे यांजकडील बायांची फौज करांत औंध येथें आली असें त्यानीं सांगितलें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७७४ श्रीशंकर प्रसन्न. (माघ शु० ४–८ फेब्रु.)

पै॥ छ० ४ रमजान. सन तिस्सा तिसैन. माघ.

राजश्री गंगाधर रावजी स्वामींचे सेवेशी.

विनंती उपरी. राजश्री गणेशराव व फिरंगी व जोती घोरपडे तोफांसुद्धां

१ माधवराव रास्ते यांचें पत्र.

शिराळीयास जाऊन तोफा लाविल्या आहेत म्हणून येथें वर्तमान आलें. त्यास "आपलें जाणें तिकडे होईल किंवा कसें ? चत्रसिंग पाटणकर कुमकेस येतील त्याची बातमी असावी," म्हणून लिहिलें तें कळलें ऐसियास गणेशराव तोफा पळटणें घोरपडे सुद्धा छ० सावान शनवारीं प्रहर रात्री आवशीस निघून पहाटे घटका रात्रीस शिराळीयास दाखल होऊन गोळागोळी जाहली एक प्रहर तेथें ठरून होते नंतर गावाची झाडझाडझड करून रविवारीं अस्तमानीं माघारे वाळव्यास आले पाटणकर व चत्रसिंग अद्यापि शिराळ्यास आले नाहींत येणार अशी वदंता आहे रत्नाकरपंत मोंगल्यावर येणार या प्रमाणें आवई आहे गणेशपंत वाळव्यास आल्यावर इकडे छ० ३० सावानीं सोम्यवारीं येथें फौज कुमकेस यावी, आणखी मुकाबिला करू, म्हणोन आले होते त्यास येथून पुढील शिलशिला करावा न करावा याचीं पत्रें पुण्यास पाठविलीं उत्तरें यावयाचीं आहेत कारकुनाजवळ बोलण्यात आलें जे, तुर्त पुढें न जाणें. हा मजकूर त्यासही सांगितला निरोप घेऊन गेले पुढें विचार करणें तो सरकारची आज्ञा घेऊन व तोफा सरंजाम करून यावें उतावळी केली असता ठीक नाहीं त्यासही सांगितलें आहे घडेल तें लिहूं रवाना छ० २ रमजान. बहुत काय लिहिणें लोभ असों द्यावा हे विनंती

नं. ४७०५ श्री (माघ शु० फेब्रु०)

वडिलाचे सेवेशीं अपत्यें विनायक बचाजी कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती ऐसी जे, पत्र पाठविलें तें पावलें लिहिला मजकूर अक्षरशः कळों आला. बायांचा मुक्काम निंब सासरेनजीक आहे तेथेंच आहे अद्याप कुचाचें वर्तमान खचीत आलें नाहीं रोख कोणीकडे जातो हे तहकीक बातमी फुटत नसती सांगतात रोखएक जातात एकीकडे ! असें आहे पठाण बावड्यावर पाच सातशें जमले त्याची बाग झाली (?) गावकरी याचें एक माणूस ठार झालें पाच सात जखमी झालें नंतर जाऊन आपले गोटांत सायकाळीं उतरले दुसरे दिवशीं तयार होऊन चार टोळ्या करून भिंतीचे सभोंवते उभे राहिले तेथें तहाचें बोलणें लाविलें पाच हजार रुपये घेतली म्हणोन वर्तमान खचितात मग दोन रुपये कमजास्ती असले तरी असतील येथें यावयाची बातमी खचीत परंतु सावधता भारी होऊन जमाव झाला तेव्हा गफलत करणार आज बुधवारीं दोन प्रहरा कूच करून नरसीपूरचे नजीक गेले ही बातमी आतांच आली दररोज आवशी पहाटे मध्यरात्री किल्लेचे बुरुजावरील तोफा सुरू करीत असतां दहा पाच बार करितों. गावकुसू वाढवून चौकी पहारा

चांगला होत आहे. गांवाबाहेर पाऊणशें स्वार व प्यादे व दोन तोफा व हत्ती इतके तयार होऊन उभे असतो. सारांश तहास अटकून पडूं नये, गफलतीनें करणें तें करावें, म्हणोन टाळा देऊन गेले आहेत. यांत श्रीहरि पार पाडील तें खरें. नरसिंहपूर पंढरपूर यांस उपद्रव करूं नये या प्रमाणें लष्करांत पठाणांस (सरकारांतून) समक्ष ताकीद झाली हें त्या वेळचें लिहिणें. आम्हांकडील कारकुनाचें पत्र आलें, सरकारी हुकूम मानावयाचा त्यांचा शिरस्ता नाहीं! नरसिंहपुरावर गेले तेव्हां ठीक दिसत नाहीं. आठ दहा कोस आहेत तों सूचना पाठवावी म्हणोन लिहिलें, त्यास ते आठ दहा कोस आहेत तों पुढें दहा वीस कोस उजाड होतील ! मनुष्य सांपडलें असतां कांहीं ठीक नाहीं. इंदापूरकर भगवंतभट पिंगळे यांचे मेहुणे एक सांपडले आहेत त्यास बत्तीस हजार रुपये मागतात. सोळा हजार खंडणी करून त्यांपैकीं बारा हजार पहिले पठाण घेऊन गेले. भटास सोडीत नाहीं. बायांचे सर्व लष्करची व मोंगलाई फौजेची दहशत बाळगीत नाहीं इतकी पठाणांची रयतेस दहशत आहे हें प्रसिद्धच आहे. नरसिंहपुरची दशा काय होती हें उदईक शुक्रवारीं लेहून पाठवितों. श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७०६ (पौष व० २–२३ जाने.)

नारो हरी यांचें करवीरकरांच्या लष्करांतून पत्र मिरजेस. पै॥ छ० १८ साबानचें.—

"रामदुर्गच्या बारींतून राजश्री रत्नाकरपंत राजाज्ञा तामझतीव करवीरास गेले म्हणून वर्तमान आलें. त्यास राजाज्ञा आले ते स्वस्थ बसावयाचे नव्हत. यास्तव राजश्री माधवराव रास्ते यांजकडे वर्तमान पाठविलें

मारामारी करून ऐवज घेतात. याप्रमाणें झालें आहे. यास्तव या प्रांतींही गडबड फार झाली आहे. वांई प्रांतांतही रोखे येणार म्हणोन मौजे साप येथें जामदार याणीं सांगोन पाठविलें आहे. त्याजमुळें इकडील गांव पळतात. रहिमतपुरांतही गडबड झाली आहे. परंतु येथें स्वार व शिबंदी आहे. याजमुळें रयत तजावजा होऊं दिली नाहीं. धीर भरंवसा देऊन चौकी पहारा करून हुशारीनें आहों, याजमुळें रयतेसही भरंवसा वाटतो. ऐशास काल मिरजेकडील वर्तमान आलें कीं, रहिमतपूरचे स्वार मिरजेस आणविले आहेत, यास्तव स्वार जाणार, असी बोलवा होऊं लागली याजमुळें गाव गडबडला. आम्हास गावकर विचारूं लागले. आम्हीं सांगितलें कीं, स्वार जात नाहींत. आवाया घालूं नका. स्वस्थ असावें. याप्रमाणें सांगितलें आहे. अशा गडबडेंत स्वार नेल्यास गांवास धीर निघणार नाहीं. 'बायांकडील रोखापत्र येणार म्हणोन स्वार गेले' असें होऊन गाव तजावजा होईल हें ठीक नाहीं. स्वार न्यावयाचा मजकूर सरकारांतून असल्यास विनंती करून येथें आहेत तसे असों द्यावे. स्वार गाडदी आहेत याणें चहूंकडे दहशत आहे. बायांकडील रोखापत्र आल्यास कसें करावें येविशीं विनंती सरकारात करून कशी आज्ञा होते तें लिहून लवकर पाठवावें. सेवेशीं श्रुत होय विज्ञापना.

नं. ४७०८　　श्रीशंकर प्रसन्न.　　(माघ शु० ४-८ फेब्रु.)

पै॥ छ० ४ रमजान सन तिस्सा तिसैन. माघ.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामींचे सेवेशीं

पोष्य माधवराव अनंत. साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल तागायत छ० २ रमजानपावेतों यथास्थित जाणून स्वकीय कुशल लिहीत गेलें पाहिजे. विशेष. आपण छ० २२ व छ० २८ साबानचीं दोन पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं "करवीरवासी महाराज याणीं वडिलांचा रोख इकडे जाहला हें समजून कूच करून माघारे आले, मुधोळ तालुक्यातून बागलकोट तेरदळ, जमखिंडी वगैरे प्रांतांत दंगा करावा व अथणीकडे जावें अशी बोलवा आहे, व राजश्री रत्नाकरपंत करवीरास आले आहेत," व चत्रसिंग व पाटणकर यांजबरोबर जमियतीचा मजकूर प्रथमपत्रीं व दुसरे पत्रीं "महाराज यानीं मुधोळाजवळ येऊन घासदाणा दहा हजार रुपये घेऊन तेथून गलगल्याचे मुक्कामास मंगुवारीं आले. कृष्णाथडीनें अथणी तालुक्यांत उपद्रव करावा असें वर्तमान आहे. लष्करास वडिलांकडेसही रेहून पाठविलें आहे. मोंगलाचीही फौज मंगळवेढे तालुक्यांत आली होती. परंतु प्रस्तुत भीमातीरानें करकंब

तालुकियांत गेली. व पुण्याकडील आधिकोत्तर कळावें " म्हणून दुपत्रीं मजकूर लिहिला तो कळला. ऐशियास करवीरवासी प्रांतांत दंगा करितात. त्यांचे बंदोबस्ताचा विषय मुळीं कितेक आहे तें ध्यानांतच आहे. प्रस्तुत त्यांस मोकळेपण सांपडलें आहे. न करावयास प्रतिबंध काय आहे ? राजश्री रत्नाकरपंत व पाटणकर चत्रसिंग यांची ब्रातमी येथें ही ठेविली आहे. राजश्री भाऊंकडील पत्रें येतच असतील. वरचेवर लिहीत जावें. पुण्याकडील वर्तमान तर श्रीमंतांची प्रकृत बेदिल आहे. ज्वर येत असतो. शिंदे बाया शंभुमहादेवानजीक आल्या आहेत. पुढें ज्योतिबास यावें असें बोलतात. त्यांजवर शिंदे यांजकडून पांच चार हजार फौज व पांच पलटणें फलटणचे सुमारें आल्याची बातमी आली आहे. शोधास माणसें पाठविलीं आहेत. पक्केपणीं वर्तमान येईल तसें लेहून कळवूं. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असों द्यावा हे विनंती.

नं. ४७०९ श्रीगणपति. (माघ शु० ४–८ फेब्रु.)

पै॥। छ० ४ रमजान. सन तिस्सा तिसैन. माघ.

अपत्यें हरीनें शिर साष्टांगनमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ० २ रमजान भृगुवासरपर्यंत मुक्काम नजीक उंबरज कृष्णा उत्तर तीर यथास्थित असे विशेष. वडिलीं पत्रें छ० २८ साबानचीं पाठविलीं तीं पावलीं. लिहिला मजकूर विस्तारें कळला. राजश्री माधवरावजींचीं पत्रें त्यांस प्रविष्ट केली. पेशजीचे पत्राचें व हर्लीचे पत्राचें उत्तर घेऊन पाठविलें आहे. परवांचे पत्रीं बायांचें लष्कर औंधचे सुमारें आलें म्हणोन लिहिलें, त्यास अद्यापि महादेवाचे अलीकडे आलीं नाहींत. करवीरकर महाराजांचा मुक्काम मुधोळ प्रांतांत आहे. त्याणीं तिकडे बागलकोटपर्यंत उपद्रव लावला आहे. इकडे येऊं लागले तरी अथणी जमखंडी तेरदाळ इकडेही उपद्रव होईल. प्रांत वोस झाला. मंगळवेढेंकडील फौज भीमातीरानें करकंबेचे सुमारें यावयास गेली. चिरंजीव राजश्री नानाचे लग्नाचा सुमार पौर्णिमेचे सुमारें योजिला आहे.(म्हणून लिहिलें तें कळलें.) रावजींचा साहणीस्वार गेला आहे. परंतु उत्तर कांहीं आलें नाहीं. आमचीं घरचींही पत्रें आलीं नाहींत. कळावें. इकडील वर्तमान तरी सरकारचीं पत्रें आपलें नांवचें एक व तीर्थस्वरूप राजश्री रघुनाथराव दादांचे नांवचें एक आलीं आहेत. फौज रावजींकडे यावी म्हणोन पत्रांत आहे. येतील. शिंदे अद्यापि मांजरीवर आहेत. ऐवजाचा भरणा होतच आहे. जातील तेव्हां खरें. याप्रमाणें लोक म्हणतात. लष्करास

१ मांजीरावसाहेबांच्या मनांत.

पहिलांकडे पाठवावयाचे लाखोटे पाठविले आहेत. पुढें रवाना व्हावे. वैद्याची रवानगी पुढें वडिलांकडे जाहली असेल. नसल्यास करावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७१० श्री. (माघ शु० ४–८ फेब्रु.)

पै॥ छ० ७ रमजान. सन तिस्सा. माघमास.

सेवेशीं विनंती सेवक बापूजी तीर्थो कृतानेक सांष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २ रमजान भृगुवार प्रातःकाळपावेतों वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. श्रीमंत राजश्री चितामणराव आपा स्वामी यांजकडे शास्त्रभाजी वगैरे जिन्नस पाठविले होते ते घेऊन तिकडोन पत्र आलें त्याची नकल सेवेशीं विदित होय म्हणून पाठविली आहे. त्यावरून निवेदन होईल. येविशींची आज्ञा काय ते निरोप होईल त्याप्रमाणें वर्तणूक करीन. ऐवजाविशीं दोडवाड व बेहट्टी दोहीं गांवचा तगादा मारी जाहला आहे. अब्रू राहतां दिसत नाहीं. सेवेशीं श्रुत होय. काल गुरुवारीं श्रीमंत राजश्री माऊसाहेब मोरबेवरून कूच करून वेटगिरीनजीक पूर्व भागास येऊन उतरले. श्रीमंत राजश्री आपासाहेब सावनूर तालुक्याचे व जुने हुबळीचे बंदोबस्तास्तव गेले ते बेहट्टीवरी एक दोन मुक्काम पडोन जमीन वगैरेची खराबी जाहलेचें वर्तमान बेहट्टीचें पत्र आलें होतें तेंच बजिन्नस सेवेशीं पाठविलें आहे. त्यावरून मजकूर विदित होईल. अशांत दीड हजार होनांचा तगादा झाला आहे. सेवेशीं इकडील सविस्तर विदित होय म्हणोन विनंती लिहिलें आहे. सेवेशीं श्रुत होय बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना.

नं. ४७११ श्रीगणपति. (माघ शु० ४–९ फेब्रु.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव योसीं प्रती परशुराम रामचंद्र. आशीर्वाद उपरी. आपण छ० सावानचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० मिनहूस पावलीं. त्यातील मजकुराचीं उत्तरें बीतपशीलवारः—

"चिरंजीव राजश्री विठलराव बापू यांची प्रकृत फारच बिघडली आहे, परंतु पुणें सुटत नाहीं," म्हणोन लिहिलें तें कळलें, व या मजकुराचीं पत्रें बाळाजी गणेश व मोरो आपाजी यांचीं आलेलीं पहावयास पाठविलीं

कुडाळ प्रांतींचे समस्त ब्राह्मण यांचें पत्र पाठविलें तें पावलें. कऱ्हाडे यांजशीं खटला जाल्याचा मजकूर व वाडीकर सावंतांस पत्र पाठवावें म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशियास ब्राह्मणांच्या पत्राचें उत्तर पाठविलें

१ पत्र दोडवाडाहून कमावीसदाराचें २ तगादा चिंतामणराव आपाकडून.

त्यावरूनही समजलें. पत्रें पाहून माघारीं पाठविलीं आहेत. जोशी यांच्या लिहिण्यांत प्रकृत अधिक उणी दिसते. बरें. श्री इच्छा! चिरंजीव राजश्री चिंतामणरावआपा याकरवीं चिरंजीवास लिहिवितों व आम्हीं लिहितों. आपलीं लिहिणीं जात असावीं.

"बारामतीहून चिरंजीव बयाबाई यांस बोलावणें आलें आहे. रवानगी करावी कीं काय," म्हणोन लिहिलें तें कळलें. रवानगी करावी. तोंदलीं व शेवग्याच्या शेंगा व कदीनिंब पाठविला तो पावला. कलम १

"राजश्री गणेशराव यांणीं व न्यामतखान यांणें मिरज प्रांतीं बहुत उपद्रव दिला आहे" म्हणोन लिहिलें त्यास यापुरतें सामान आपल्याजवळ नाहीं कीं काय ? कलम.

"करवीरकरानीं मुधोळ तालुक्यांत मोठी धुम मांडली आहे. जमखंडी तेरदळ येथें उपद्रव करतील असें दिसतें. राजश्री रत्नाकरपंत करवीरास जाण्याकरितां गेले" म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशियास प्रस्तुत करवीरकर बागलकोटच्या सरदेस आले. आहे. वाडीकर केवळ पत्रावर ऐकावयाचे नव्हत. आपलें पत्र त्यांस गेलेंच आहे. त्याचा जाब काय येतो पहावें. मग समजून करणें तें करावयास येईल. ब्राह्मणांनीं हुजूर सरकारांत जावें हें बरें. कलम

"कागद गड्ड्या पेशजी नऊ पाठविल्या असतां आठांची पावती आली आहे. त्यास नऊ गड्ड्यांची व चापाच्या फतऱ्यांची पावती यावयाची राहिली आहे ते पाठवावी" म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशियास सांडणी स्वारानें आठ गड्ड्या आणोन दिल्या तितक्यांचीच पावती पाठविली. यांचा शोध सांडणी स्वाराजवळ घ्यावा. चापाच्या फतऱ्यांची पावती पाठविली आहे. कलम १

फरकंद मंगळवेढ्याकडे शिंदे ++ आहे. घासदाणा मागतात. याचा बंदोबस्त करविला आहे. रेवतगांवचें ठाणें घातलें होतें तेंच कबूल करवून गांवकरांच्या हवालीं केलें आहे म्हणोन लिहिलें तें कळलें. अजमास पाहून करणें तें करावें. कलम.

एकूण आठ कलमें लिहिलीं आहेत त्याजवरून कळेल रवाना छ० २ रमजान बहुत काय लिहिणें लोभ असों द्यावा हे आशीर्वाद

पै॥ छ० ९ रमजान सन तिस्सा

न ४७१२ श्री (माघ शु० ५-१० फेब्रु)

छ० ५ रमजान सन तिस्सा तिसैन माघ

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं

अपत्येंसमान जनार्दन रघुनाथ चरणावर मस्तक ठेवून शिर साष्टागनमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ४ रमजानपर्यंत वर्तमान यथास्थित असे विशेष वडिलीं आज्ञापत्र पाठविलें तेथ आज्ञा कीं, " सरजामी स्वार रहिमतपुरीं आहेत ते मिरजेंत आणविले आहेत, तर पाठवून द्यावे " म्हणोन आज्ञा, ऐशास शिंयाच्या बायाचा मुक्काम श्रीशंभुमहादेवापलीकडे आहे तेथून वरघाटीं घासदाण्याचे रोसे करून दोन हजार फौज पाटमाथा आली आहे गावगन्ना राऊत बसोन मारामारी करून ऐवज घेतात याजमुळें या प्रांतातही दहशत पडोन गाव खेडीं गडबडलीं आहेत कसबेमजकुरीं स्वार आहेत व शिबंदी दीडशें पावणे दोनशेंपर्यंत आहे याजमुळें हा गाव गडबडों दिला नाहीं धीर भरवसा देऊन रयत राखली आहे घारराव शिंदे याचे लोक मौजे कैनेरखेडास आले आहेत या प्रांतीं रोसे होणार म्हणोन वर्तमान आहे रहिमतपुरावर वीस हजारांचा रोसा जाहल्याचें वर्तमान आहे येथें स्वार शिबंदी आहे ही आवई पुण्यापर्यंत आहे याजमुळें चहूंकडे दहशत आहे बायाचे रोस्याची दहशत फार पडली आहे अशांत स्वार नेल्यास गावास धीर निघत नाहीं गडबडीचे दिवस आहेत स्वार आज्ञापत्राप्रमाणें मिरजेस जाण्यास तयार झाले आहेत 'तीन दिवसांत विनंती करून मनाचिठी आणवितों, नाहीं तर जावें' म्हणोन करार केला आहे तरी स्वारांस येथेंच रहावयाविशीं आज्ञापत्र द्यावयास आज्ञा व्हावी आताच स्वार गेल्यास गांवास धीर पुरत नाहीं गाव गडबडेल यास्तव विनंती लिहिली आहे बहुत काय लिहिणें सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४७१३ श्री (माघ शु० ५-१० फेब्रु)

पै॥ छ० ७ रमजान सन तिस्सा तिसैन माघ

सेवेशीं नारो हरी करदीकर दोन्ही कर जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विनंती विज्ञापना तागायत छ० ४ रमजान रविवार पावतों मुक्काम लष्कर[१]

---

१ लष्कर करवीरकरांचें

कृष्णातीर नजीक जैनापूर येथें यथास्थित असे. विशेष. काल पत्रें पाठविलीं त्यांत
राजश्री छत्रसिंग व मानसिंगराव पाटणकर यांस आज्ञापत्रें पाठविलीं म्हणोन
लिहिलें आहे. त्यास पत्रांत लिहिलें, परंतु ताकीदपत्रें हातास आलीं नव्हतीं
याजमुळें राहिलीं. हल्लीं उभयतांस आज्ञापत्रें घेऊन पाठविलीं आहेत. पाव
तील. उभयतांकडे रवाना व्हावयाची आज्ञा व्हावी. बेलवत्तीहून लष्करच
कूच होऊन ममदापुरास मुक्काम जाणार म्हणोन लिहिलें. परंतु तिकडे लष्क
गेलें नाहीं. बेलवतीनजीक कृष्णापार होऊन काल मंदवारीं कृष्णातीरास जैना
पूरचे मुकामास आले. येथून गलगलें दोन कोस आहे. कळावें सेवेशीं श्रुत
होय हे विज्ञापना. जैनापूर हा गांव कोल्हार कर्यातीचा फडके यांजकडेच आहे
कळावें हे विज्ञापना. रास्ते शिराळयास आले. राजाज्ञा सातवेंवर फौजसुद्धां
गेले. नंतर रास्ते वाल्वेंवर जाऊन उतरले, असें वर्तमान आहे. कळावें. आज
रविवारीं येथून कूच व्हावें, म्हमदापुरास जावें, असें आहे. तो गावं तोफखाने
कडे आहे. अयणीकडे जावें असा राजश्री हिंमतबहादर यांचा बेत बहुत आहे
विजापुराकडे जावें म्हणतात. परंतु तिकडे पाणी नाहीं याजमुळें जाण्याच

विज्ञापना. इकडील वर्तमान शिंद्याचे बायांचा मुक्काम निंबारें येथें आहे. बावडे-करांपासून दहा हजार रुपये घेतले. आठ दिवस रटला पडला होता. दहा वीस माणूस जायां झालें. काल नरसिंगपुरास हजार राऊत आले. पंढरपुरींही चोर पाळतीनें पन्नास पाऊणशें पठाण आले आहेत. जिन्नसखरेदी करणार असें म्हणतात. परंतु आंतील भाव थोर थोर असाम्यांचा पत्ता लावून मागाहून हजार पांचशें सामान घेऊन धराव्या असा बेत आहे. राजश्री गोपाळरावभाऊ आबा चिटणीस यांचे बंधु सहा पलटणें व तीन हजार फौज घेऊन निघाले. समागमें सरकारची पांच सात हजार फौज वज्याबा शिराळेकर व चिमणाजी खंडेराव वगैरे पथकें निघालीं आहेत. जिकडे बाया जातील तिकडे तिकडे त्यांणीं जावें असें वर्तमान पंढरपूरचें ऐकण्यांत आलें म्हणोन सेवेशीं लिहिलें आहे. ती॥ मातुश्री काकूसही क्षेत्राहून आणविली. आंबेकरांचींही मुलें माणसें येणार. वडिलांस कळावयास्तव लिहिलें आहे. सेवेशीं श्रुत होय कृपा लोभ करावा हे विज्ञापना.

नं. ४७१६ (माघ शु० ४–९ फेब्रु.)

पै॥ छ० ६ रमजान.

"मातुश्री लक्ष्मीबाई शिंदे यांचा मुक्काम फौजेसह पळसदेवावर होता तेथून कूच करून निंबसाखरेनजीक दहींगाव नीरातीरास मुक्काम केला. फौजेंत खर्चीस नाहीं. पठाण अनिवार आहे. तो पळसदेवाचे मुक्कामाहून लष्कर सोडून तमाम गावोगांव खंडण्या घ्यावयास लागला. परगणे इंदापूर येथें बायानीं दोन वेळ पंचवीस हजार रुपये खंडणी घेतली असतां पठाणानें गांवांत शिरोन मारामार करोन सोळा हजार रुपयेचा ठराव करून देशमुख देशपांडे व गोविंदराव पिंगळे यांचे कारकून वोलीस धरून नेले. शिवाय गांवोगांव खंडण्या घेतल्या. मौजे टणू परगणे इंदापूर, इनामीगांव, तेथील कुळकर्ण्यास धरून झाडास टांगून मार दिला. सातशें रुपयें मागों लागले. पैसा मिळेना, तेव्हां गांवांतील रयतानीं वस्तवानी भरीस घातली. तथापि सहाशेंची भरती जाली. मग शंभराच्या रकमेकारितां शेखदार ओलीस राहून कुळकर्णी सोडविला. ब्राह्मण मरेल किंवा वांचेल हा भरंवसा नाहीं. पठाणानें कर्यात बावडें येथें पांच हजार रुपये घेतले व नरसिंगपूर येथून सहाशें घेतलें. देवजी गोळी याचे स्वार भाळवणी येथें चिठी घेऊन गेले तेव्हां बंगोजी नाईक याचे दोघे पुतणे कांहीं जमावानिशीं बाहेर पडले. लढाई जाली. बंगोजी नाईकाच्या पुतण्यांस जखमा लागोन ते गांवांत पळाले. मागून गोळी याचे स्वार जाऊन

काहीं घरें जाळलीं व लुटलीं वगोजीचा वाडा अद्यापि ळढत आहे भाऊ-साहेबाकडून राजश्री मुकुंदपंत भिडे बायाकडे बोलावयाकरिता आले आहेत "

न ४७१७ (१० फेब्रु)

भगवत बहिरव यांचें करकंबेहून पत्र मिरजेस रवाना माघ शु० ५वें—

" मोंगलाचा मुक्काम येथून दोन कोसावर मेंढापुरास आहे त्याजकडे स्वामींच्या आज्ञेप्रमाणें बोलण्यास गृहस्थ पाठविला त्यास त्याजकडील बोलणें जे, बजाबा शिराळेकर यांची मिरजेवर चाळीस हजाराची वरात आहे तो ऐवज देणें बहुत निग्रहाचें भाषण करितात उपाय नाहीं ऐवजाकरिता गाव-गन्ना व कसबेंत मारामारी करीत आहेत रयतेजवळ पैसा नाहीं व कोणी कर्ज तर देईना, अशी अवस्था जाली आहे शिंद्याच्या बायाच्या लष्करचे पठाण सात आठशें निघोन गावगन्ना लढण्या घेतात ते पंढरपुरास येणार हें वर्तमान क्षेत्रस्थास कळताच ब्राह्मण मेंढापुरास मोंगलाच्या लष्करात म्हेसकर आहेत त्याजकडे आले. क्षेत्र उध्वस्त जालें परंतु पठाण अनिवार, देवाची रखवाली पाहिजे, म्हणोन बहुत प्रकारें बोलले त्यावरून छ० ३ रमजानी कूच करून गुरसाळ्याच्या उत्तरेस मुक्काम करून तेथील खराबी केली यवन लोक अनिवार चाळीस पन्नास गोवध जाले जनार्दनपंतास वरचेवर कळविता' परंतु ब्राह्मण होऊन चित्तावर घेईनात ! मोठा अनर्थ जाला आहे "

न ४७१८ (माघ शु० ७-१२ फेब्रु)

नारो हरी यांचें फकीरकराच्या लष्करातून पत्र मिरजेस

पै॥ छ० ८ रमजान—

"आज गुरुवारीं लष्करचें कूच होऊन तेलसंगानजीक मुक्काम होणार अथणी कोकटनूर व लोनवाड हे तालुके रस्त्याकडील व विजापूर तेलसंग प्रतिनिधीकडील, येथील घासदाण्याचें बोलणें करण्याकरिता कारकून आले आहेत जतेकडे जाण्याचा बेत आहे इकडील तमाम तालुक्याची बोलणीं आलीं आहेत "

नं ४७१९ श्री (माघ शु० ७-१२ फेब्रु)

पै॥ छ०९ रमजान तिस्सा तिसैन

सेवेसीं मोरो आपाजी परांजपे सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ० ६ रमजान सोमवार क्षेम असो विशेष राजकी वर्तमान तर राजश्री दौलतराव शिंदे माजरीवर आहेत आयापावेतों कूच जालें नाहीं बायांचा मुक्काम श्रीमहादेव नजीक आहे नाशिकाकडे देवजी गौळी वगैरे बायांकडील

आहेत त्याणीं मोठा अनर्थ माडला आहे नाशिकास वेढा घातला आहे ब्राम्हणाच्या बायकाच्या अबरू घेनात काहीं घरें लुटलीं खणली पाच सात ब्राम्हण मृत्यु पावले दहा बारा असामी जखमी जाहले आहेत काहीं बायकानीं प्राणत्याग केला यात्रों क्षेत्रास उपद्रव जाला आहे शेंदोनशें ब्राम्हण हत्यार धरून गगातीरीं बसले आहेत ' लुटतात, मारितात त्या अर्थी मरोन जावें ' म्हणोन कट करून बाळे आहेत परतु परिणाम लागणें कठिण ! ईश्वर क्षोभ केला आहे कालच पत्रें पुण्यास पाच चार गृहस्थाचीं आलीं बायाचा शिंदे याचा कलह मिटत नाहीं सरकारातून व शिदे याजकडून फौजा रवाना होणार. नेमणूक जाली आहे परतु फौज जाऊन पारिपत्य होणें सकट आहे, त्या अर्थी प्रजेचा सहार मांडला आहे जिकडून बायाचा सचार होतो तिकडे काहीं राहत नाहीं शिदेही कूच करून जातात हा विचार घडण दुरापस्त आहे श्री॥ राजश्री पतप्रधान यास उपशमन ज्वरास जालें होत त्यास फिरोन दोन तीन दिवस ज्वराश जाला आहे कोणाचें दर्शन होत नाहीं इकडील कितेक मजकूर सेवेसीं भेटी अती निवेदन करीन सेवेसीं श्रुत हाय हे विज्ञापना

न ४७२०   श्री   (माघ शु० ८–१२ फेब्रु)

सेवेसीं विनती सेवक आण्णाजी रामचद्र कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ० ७ रमजान पाच घटका दिवस सध्याकाळचा मु॥ मौजे अघळी स्वामीचे कृपावलोकन यथास्थित असे विशेष देवरअर्ण येथें रोसा जाला होता, त्यास मनाविठी घेऊन दिली त्यावरून काल तोफखान्याकडील लोक उठोन गेल या सरदेच्या आणखी एखादे गावास रोसा केला असेल म्हणून गणेशराव याजकडे शोध केला परतु त्याणीं शपथ वाहिली याकरिता येऊन देवरअर्णेत राहिलों होतों मौजे मजकुरास रोसा जाला आहे असें एकदोन प्रहरानतर कळलें त्यावरून आताच येथें आलों गणेशराव वागीवरून पुढें इग्याकडे गेल याकरिता येथें लोक आले होते त्यास धुडावून लावून यावें म्हणोन आलों मी यावयाचे पूर्वी स्वामीचे आज्ञापत्रावरून गावकर जमा होऊन धुडकावुन लावून दिले विदित व्हावयाकरिता विनती लिहिली असे करवीरकराकडील स्वारी काल रात्रीं बुरली अमणापूर पावेतों येऊन गोवकरी धरून नेले श्री॥ राजश्री बाबासाहब याची स्वारी आज तासगावचे मुक्कामास गेली गणेशराव याचे म्हणणेंत आपण माघारे पुण्यास जात नाहीं खर्चाची ओढ फार याकरिता आठ चार दिवस इर्दे भाळवणीकडून फिरोन माघारे

वाळव्यास येतों. याप्रों बोलले. त्यांस स्वामींनीं लग्नपत्र पाठविलें तें प्रविष्ट करून उत्तर घेऊन पाठविलें आहे. श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७२१ श्रीगणपति. (माघ शु० ८–१३ फेब्रुवारी)

पै॥ छ० ९ रमजान सन तिस्सा. माघ मास.

पुरवणी. अपत्यें साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ०७ रमजान बुधवार प्रहररात्र वडिलांचे आशीर्वादें यथास्थित असे. विशेष. आज प्रहरा दिवसानंतर कासेगावास पठाण करोल आले होते त्यापैकीं दोन तीनशें पठाण मंगळवेढ्यास[1] पंढरपूरचे वाटेनें तोफेच्या गोळ्याचे टप्यावर आले. आमची बातमी अगोदरच आली. सावध होतों. तेव्हा किल्ल्यांतून शेंदोनशें प्यादे व घोरपड्याकडील अकस्मात दीडशें राऊत व एक हत्ती वस्तीस रहावयास आले त्यास ही बातमी येताच त्याजकडे आम्हीं बोलणें लावून त्याची बोली करून ठेविले. ते हे मिळोन कांहीं गावचे दांडगे हजार पाचशें असे मिळाले. त्यांजकडील लोकांचे तोंडावर जाऊन उभे राहिले. दोन प्रहरपर्यंत ते तलावे करीतच होते. इकडील सामानाचा जथ पाहून ते माघारे मानेच्या पाण्यावर जाऊन उतरले. त्याजकडील कारकुनानें पत्र पाठविलें जे, कोणी शहाणा पाठवून बोलणें करून घेणें. नाहींतर मागाहून चार हजार पठाण येणार. मग जड जाईल. असें लिहिलें आम्हीं कांहींच उत्तर दिलें नाहीं. प्रसंग असा पडला. उदईक कसें होतें पहावें. त्याजकडे कोणी शहाणा पाठवावा तर कासेगावीं कारकून बोलावयासीं गेला त्यासच तसदी मनस्वी करूं लागले. असे अविविकी आहेत. यास्तव येथें दोनशें स्वार ठेविले आहेत. वडिलाकडून गाडद[2] व तोफा सत्वर रवाना जाल्या पाहिजेत. सेवेशीं श्रुत होय. यवनांचें लष्कर क्षेत्राचे रखवालीसतव गुरसालेवर येऊन राहिलें आहे. कृपा लोभ करावा. हे विज्ञापना.

नं ४७२२ (माघ शु० ८–१३ फेब्रु.)

नारो हरी याचें करवीरकराच्या लष्करातून पत्र मिरजेस. पै॥ छ० ९ रमजान —

"रत्नाकर अण्णाजी पुण्याहून आले. वामनराव गोखले निसबत सरकार बरोबर घेऊन आले आहेत. गोखले हे सरकारांत बोलणें करून आले कीं, हुजुरची स्वारी करवीरास जावी. फौज आपले तालुक्यात असावी. चिकोडी मनोळी दोनी तालुके महाराजाकडे रहावे. शिवाय अडीच लाख रुपये प्रांत

१ मंगळवेढ्यापाहून पत्र कृष्णराव मगळवेढेकर याचें. २ मोंगलाचें.

नं ४७२४ श्रीगणपति. (माघ शु० ९–१४ फेब्रु.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसीं आशीर्वाद उपरी. मजकूर बीतपशील कलमवार.

" करवीरकर माघारे फिरणार असें वर्तमान आहे त्यांजकडील किरकोळ जमाव ऐतवडें वगैरे जागां फिरत आहे. राजश्री गणेशराव शिराळयांवर गेले होते तेथें काट चालला नाहीं. माघारे येऊन सडे कऱ्हाडास गेले " म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐसीयास करवीरकर माघारे फिरले ऐसी येथें आवई आहे परंतु कागदोपत्रीं लिहिलें आलें नाहीं. ते आपला अजमास पाहूनच आहेत. श्रीइच्छेनें घडेल तें खरें. कलम १

चिरंजीव राजश्री विठलराव बापू यांचें पत्र आम्हास आलें तें पावलें. त्याचा जाब पाठविला आहे. आपल्यास पत्र होतें तें पाहून माघारें पाठावलें आहे. राजश्री कृष्णाजीपंत ढेकणे बदामीस आले. एक दोन रोजांत येतील. कलम १

आमचा मुकाम उपिनबेटगिन्यानजीक दोन कोसांवर होंगल म्हणून गांव आहे तेथें आहे. राजश्री धोंडोपंत गोखले जवळच उतरले आहेत. चिरंजीव राजश्री रामचंद्रपंत अपा व महादाजीपंत दाजी सावनूर तालुक्यांत ठाणीं बसवावयास गेले आहेत. कांहीं ठाणीं बसलीं. लवकरच तिकडील काम आटोपल्यावर पुढील रोख धरावयाचा. येविषयींचा बेत ठरत आहे.

एकूण तीन कलमें लिहिलीं आहेत त्याजवरून कळेल. रवाना. छ० ८ रमजान. बहुत काय लिहिणें. राजश्री कृष्णाजीपंत ढेकणे आज येथून दोन कोसांवर आले. कळावें लोभ करावा आशीर्वाद

पै॥ छ० १५ रमजान. सन तिसा तिसैन. माघ

जाहल. निवाळकराकडील दोन खासे त्यानीं पाडाव धरून नेले येथून मालवणी बारा कोस आहे कासेगावकर कमावीसदार राजश्री दाजीबा आठवले काल सोमवारीं प्रात.कार्ळी येथ आले मालवणीची पेठ लुटली व जाळली, याप्रमाणें कासेगावकर आले त्याणीं सांगितलें येथून बातमीस माणसें पाठविलीं आहेत बायाचे लष्करात अघाडीस पठाण आहेत मालवणीस त्याणीं फार अनाहूत केलें या धास्तीमुळें पढरी, कासेगांव अगदीं वोस जाहलें सांगोलें ही फुटलें. पुढें कोणीकडे जातात समजत नाहीं बायाकडे करकनेहून राजश्री बाबूराव राम पागे गेले म्हणून आयकिलेवरून त्याजकडे ही पत्र पाठविलें आहे. वडिलास कळाव यास्तव विनंती लिहली आहे सेवेशीं श्रुत होय कृपा लोभ करावा हे विज्ञापना

न ४७२६ (माघ शु० १०–१५ फेब्रु)

नारो हरी याचें करवीकराच्या लष्करातून पत्र मिरजेस पैा छ० ११ रमजान —

अलीकडील तालुक्याचे घासदाण्याचा जावसाल उरकला वितपशील—

	ऐन	दरबारखर्च
परगणे विजापूर निा प्रतिनिधि	१५०००	२०००
हुकळी (?) मनगोळी निा रास्ते	३००००	३०००
मोडगाड निा रास्ते	८०००	२०००
होनवाड निा रास्ते	२५०००	५०००

येणेप्रों बोलणीं उरकलीं अथणी कोकटनूर तेल्सग यांचा जावसाल ठरल्यावर लिहून पाठवितों तेलसगकर वागीकर याणीं काहीं कहोर्चीं तट्ट पाटून नेलीं सबब त्याजवर मर्जी रुष्ट[1] आहे वीस हजार रुपये त्यास मागतात अद्यापि जमसिंडीस वय लागला नाहीं राजश्री दौलतराव घारपडे लष्करात आले होते शरीरेंकरून फारच अशक्त कमरेखालीं जीव नाहीं आजच निरोप घेऊन गलगलेस गेले "

न ४७२७ श्रीशभु (माघ शु० १०–१५ फेब्रु)

उ० १२ रमजान सन तिस्सा तिसैन माघ मास

राजश्री गगाधरराव गोसावी यांसीं —

॥ अखडित लक्ष्मी अलकृत राजमान्य स्नेहांकित राजे खेम सावत भोंसले बहादर सरदसाई प्रांत कुडाळ व महालानिहाय रामराम विनती उपरी

१ मगळवेढ्याहून

या अदेशामुळें पद्यारी यास सांगितल, व श्रीमताचे पत्राचें उत्तर लिहून पंढारी याजपाशीं दिलें त्याची नक्कल नजिन्नस पाठविली आहे त्याजवरून विदित होईल किल्यातील दारू गोळा वगैरे सामान घेऊन जातात ईश्वरइच्छेनुसार घडेल श्रीमत राजश्री भाऊसाहेबानीं पाठविलें असता आम्ही माघारे नामोहरम होऊन जाणार नाहीं म्हणोन पद्यारी पाच्छापुरकराबरोबर जातात. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४७३० (माघ शु० १३–१८ फेब्रु)

रामाजी अनत याजकडून तेरदाळाहून मिरजेस नाळासाहेबास पत्र छ० १२ रमजानचं—

"श्रीमत राजश्री भाऊसाहेब याजकडील दोन हजार फौज जाऊन पाच्छापुरात ठाणं घातलें "

न ४७३१ श्री (माघ शु० १३–१८ फेब्रु)

पौ॥ छ० १५ रमजान सन तिस्सातिसैन माघ

सेवेशीं गणेश गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १२ रमजान मुक्काम नजीक दोडवाड येथें वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामीनीं पत्र पाठविलें ते पावलें "बायांचा मुक्काम कातररटावचे सुमारें आला आदास आज उद्या येणार, मागाहून त्याचे पाठीवर पलटण येणार पुण्यास वऱ्हाडी यांस आणावयास पाठविलें आहे कसें सुरक्षित येण्याचं होतें नकळे," म्हणोन लिहिलें, त्यास स्वामीनीं बक्षींकडे पत्र पाठवून मार्गाचा बदोबस्त करविलाच असेल वऱ्हाडी येऊन लग्नाचा निश्चय कधी तें ल्याहावयास आज्ञा करावी सरकारातून श्रीमताकडून वस्त्रें राजश्री कृष्णाजी-पंत ढकणे याजबरोबर आलीं तीं आज श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यास प्रातःकाळच्या बारा घटका दिवसास दिलीं मोत्यांची कंठी व शिरपेच दिला श्रीमत राजश्री रामचद्रपंत आपा व बाबासाहेब व दाजी व बापूसाहेब यास ही वस्त्रें व शिरपेंच आले आहेत सेवेशीं श्रुत होय सावनूर तालुक्याचीं ठाणीं घालावयास फौज गेली ती हावेरीवर आहे झाडून ठाणीं बसल्यानंतर येथून कूच होणार हे विज्ञापना

न ४७३२ श्री (माघ शु० १३–१८ फेब्रु)

राजश्रिय विराजित राजमान्य राजश्री परशुराम रामचद्र स्वामी गोसावी यास

पोष्य बाजीराव रघुनाथ प्रधान नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल

जाणोन स्वकीय लिहीत जावें विशेष चितपावन ब्राह्मण व कऱ्हाडे ब्राह्मण प्रांत कुडाळ, यांचा वृत्तीसबधाने वगैरे कजिया लागोन राजश्री राजे खेम सावत भोसले बहादर सेरदेसाई प्रांत मजकूर वगैरे महालानिहाय याजकडे फिर्याद गेले त्याणीं त्याचें मनास न आणिता कऱ्हाडे याच्या समजाविल्यावरून चितपावन यांजपासून मसाले व गुन्हेगाऱ्या घेऊन उपद्रव केला आहे म्हणोन हुजूर विदित जालें. त्यावरून प्रांतमजकूरचे उभयता ब्राह्मणास इनसाफाकरितां तुम्हाकडे पाठवून यावयाविशीं सरदेसाई यास आज्ञा करून हें पत्र लिहिलें आहे तर तुम्ही त्याचें वर्तमान वाजवी मनास आणून कजिया विल्हेस लावणें जाणिजे छ० १२ रमजान सन तिसा तिसेन मय्या व अल्लफ बहुत काय लिहिणे हे विनती.

न ४७३३ श्री (माघ शु० १५–२० फेब्रु)

उ १५ रमजान सन तिस्सा तिसैन माघ

सेवेशीं विनंती सेवक महादाजी[1] विठ्ठल साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १४ रमजान बुधवार प्रथम प्रहर रात्रपर्यंत वर्तमान यथास्थित असे विशेष राजमंडळाची फौज वडगावावर होती ती आज निघोन शिरोळ्यास जाऊन उतरली दोनशें स्वार आहेत आणखी मागून छत्रसिंग दोन तीनशें स्वारानिशीं शिरोळ्यास येऊन राहणार महाराजही मिरज प्रांतातून येऊन शिरोळ्यास मुक्काम करणार अशी वदंता आहे आपणाकडे ही वर्तमान असेलच मिरज प्रांतातून घांसून येतात, तेव्हा शेर होतील याचा विचार आपण योजिलाच असेल पुढे आम्हास बुद्धिवाद काय? येथें आम्हीं आपल्या आधारावर स्वस्थ आहों बचाव व्हावयाची पैरवी असावी सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४७३४ श्री (माघ व० १–२१ फेब्रु)

पौ॥ २३ रजमान सन तिस्सा तिसैन माघ

सेवेशीं बालकृष्ण महादेव[2] कृतानक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १५ रजमानपावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामींनीं छ० २० साबानचें पत्र एक स्वदस्तुरचें पाठविलें तेथें आज्ञा जे, "वाडी प्रांतीचे चित्तपावन ब्राह्मण व कराडे ब्राह्मण याचा वृत्तीविशीं कजिया लागोन राजश्री खेम सावत भोसले याजकडे फिर्याद गेले त्यानी

---

१ दातार फडणीस यांचें इचलकरंजीहून बाळासाहेबांस पत्र २ बाळ नाना फडणिसाचे कारकून यांचें हें बाळासाहेबास पत्र.

कऱ्हाडे यांचा पक्ष करून चित्तपान ब्राह्मणांस मसाले व गुन्हेगारी लावून राज्यांतून जावें म्हणोन सांगितलें. त्या वरून ब्राह्मण दोन तीनशें मिरजेस आले आहेत. येविशीं राजश्री नानांस पत्र लिहिलें आहे. सविस्तर तुम्हांस पत्र लिहिलें आहे तें श्रीमंतास दाखवून मनसुफी तीर्थस्वरूप राजश्री भाऊसाहेबांकडे नानांस विनंती करून द्यावी. " त्यावरून श्रीमंतांस विनंती करून श्रीमंत नानांकडून श्रीमंतांकडे विनंती करवून रोम सांवत भोसले यांस व व श्रीमंत भाऊसाहेबांस सरकारचीं पत्रें घेऊन पाठविलीं आहेत त्यावरून विदित होईल. व श्रीमंत नानांस पत्रें पाठविलीं तीं प्रविष्ट करून उत्तरें घेऊन पाठविलीं आहेत त्यावरून निवेदन होईल. राजश्री मोरोपंत परांजपे यांस आज्ञेप्रमाणें (इकडून) रवाना केलें. त्यांची रवानगी सत्वरच करावयाची आज्ञा व्हावी. लग्नकार्य सिद्धीस गेलेंच. पांच सात रोज समारंभ करून तीर्थस्वरूप राजश्री दादाची व सर्वांची रवानगी मोरोपंतांसमागमें देऊन करावी. फाल्गुन मासांत मुलांचीं लग्नें करून ध्यावयाचीं आहेत. मार्गांत दंगा आहे. रवानगी सावधपणें झाली पाहिजे. व छ० ६ रमजानचीं पत्रें (आपण) पाठविलीं तीं पावलीं व मोरोपंतास पत्रें पाठविलीं तीं श्रीमंतांस दाखविलीं. शिंदे यांचे बायांचें श्रीमंत भाऊसाहेबांचें संधान नाहीं म्हणोन श्रीमंतांचे पत्रीं दर्शविलें, त्यास येविशींचा बंदोबस्त स्वामीकडून चांगला असावा. मोरोपंतास येथील आज्ञा देविली ते समयीं श्रीमंत नानानीं आपणांस निरोप सांगावयाचे ते सांगितले आहेत. त्याणीं विदित केलेच असतील. राजश्री कृष्णाजीपंत ढेकणे सरकारचीं वस्त्रें वगैरे श्रीमंत भाऊसाहेबांस (घेऊन) गेले आहेत त्यांचें उत्तर आलें नाहीं. आल्यावर भाऊसाहेबांस मसलतीविशीं पत्रें सरकारचीं जातील. करवीरची मसलत भाऊसाहेबांस सांगत नाहींत. टिपूकडील ठरावांत येईल असें आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७३५ श्रीगजानन. (माघ व० १–२१ फेब्रु.)

पै॥ छ० २० रमजान. सन तिस्सा तिसैन. माघ.

विज्ञापना तागायत छ० १६ रमजान गुरुवासर दोन प्रहर. क्षेम असो. इकडील वर्तमान तर श्रीमंत राजश्री रावसाहेब बाहेर डेरे दाखल होणार होते ते राहिले. अलिजाबहादर याणीं तुर्त बाहेर जाऊं नये ऐसा निरोप पाठ-

---

१ कारकून बाळाजीपंत जोशी यांचें पुण्याहून मिरजेस पत्र.

माघ शुद्ध त्रयोदशीस जाहला. येविषयींचें मुजरद खिजमतगाराबरोबर लिहिलें आहे. पत्रें पावलींच असतील. कलम १

एकूण सात कलमें लिहिलीं आहेत त्यांजवरून कळेल. रवाना छ० १७ रमजान. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

पै॥ छ० २० रमजान तिस्सा तिसैन. माघ वद्य सप्तमी. भोमवार अस्तमानचा दोन तास दिवस.

नं.४७४० श्रीगणपति (माघ व० ४–२३ फेब्रु.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसीं प्रती परशुराम रामचंद्र आशीर्वाद उपरी राजश्री हरबाआपा धायगुडे यांस वायूचा उपद्रव जाहला आहे. याजकरितां वायुहारक तेल आपल्या संग्रहीं असल्यास पाठवून द्यावें. सालवादोर किरिस्तांव याजपाशीं तेल आहे म्हणोन कळलें त्याकडून आणवून पाठवावें. रवाना छ १७ रमजान. बहुत काय लिहिणें. फारच हैराण आहेत. यास्तव लौकर पाठवावें. लोभ करावा हे आशीर्वाद.

पै॥ छ० २० रमजान. सन तिस्सा तिसैन. माघ ७ भौमवासर अस्तमान दोन तास दिवस.

नं.४७४१ श्री. (माघ व० ४–२३ फेब्रु.)

पै॥ छ० २० रमजान सन तिस्सा तिसैन. माघ.

सेवेशीं गणेश गोविंद. कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. येथील वर्तमान तागायत छ० १७ रमजान मुकाम नजीक दोड्वाड येथें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं दोड्वाटकराबद्दल दोन पत्रें दहावे अकरावे तारखेचीं पाठविलीं तीं पावलीं श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांचीं पत्रें प्रविष्ट केलीं. उत्तरें दिलीं तीं हल्लीं पाठविलीं आहेत. सविस्तर सर्व लिहिलेंच असेल त्याजवरून विदित होईल "मंगळवेढें करकंबें पंढरपूर येथें मायाचा बहुत उपद्रव जाहला. करवीरकर महाराज तेलसंगावावर आहेत. रत्नाकरपंत चिंचणीवर होते. महाराजाची आज्ञा जलद येणेंविशीं आली त्याजवरून निघोन गेले अथणी वगैरे रास्त्याचे तालुक्याच्या राहण्या घेत आहेत. पुढें कोणते मार्गे जातात पहावें. या समयीं फौज इकडे आल्यास उत्तम. नाहींतर प्रांताची खराबी होते" म्हणून लिहिलें तें कळलें. प्रस्तुत तिकडे फौजेचा जमाव नाहीं त्यापक्षीं कसें पडतें न कळे. फौजेविशीं श्रीमंतास स्वामींनीं लिहिलें होतें त्याचे उत्तर त्यांनीं लिहिलेंच असेल. सावनूर तालुक्याचीं ठाणीं लौकर बसतीं म्हणजे स्वारी बारीपार लौकर येती. परंतु

सावनूर तालुक्यांतील मातबर ठाणीं बसावयाचीं आहेत. गोखले यांजबरोबर आणखी कांहीं फौज देऊन रवाना केले आहेत. परंतु त्यांचीं बोलणीं ठरत आहेत. गदगाकरितां परवां रुमून कूच करून दोन तीन कोस मोरबचे मुक्कामास गेले होते. मागाहून राजश्री सदाशिवपंत मनोळीकर व गोपाळपंत सोनी यांस पाठवून गोखले यांस माघारे आणिले. खासा घोंडोपंत नरगुंदास मातुश्रींचे भेटीस गेले आहेत. चार दिवसीं येतील. नंतर रवाना करितात. काय घडतें पहावें. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४७४२　　(माघ व० ६—२५ फेब्रु.)

नारो हरी याचें करवीरकरांचे लष्करातून पत्र मिरजेस पै॥ छ० २१ रमजान—

" बाहिरजी घोरपडे—मालोजी घोरपडे यांचे नातु—व ज्योती घोरपडे छपरबंद दोनशें लोकानिशीं चाकरीस राहण्याकरिता काल रात्रीं येथें आले. छत्रपति महाराज यांस काल बायांकडून पत्र आलें कीं परशुरामपंत भाऊकडून कारकून बोलावयास आला आहे. त्यास सख्य करून घ्यावें यांत उत्तम आहे. आम्हाकडून कारकून बोलावयाकरिता भाऊकडे जात आहे. हें बायांचें लिहिणें महाराजांच्या मर्जीस आलें नाहीं. ढालगांव कर्यात व धुळगांव व रांजणी येथील लोकांस गुरेंढोरें काढून जतेकडे जाण्याविशीं मी चिठ्या पाठविल्या आहेत. लष्करचा मुक्काम वेळूरावरच आहे. "

नं. ४७४३　　(माघ व० ६—२५ फेब्रु)

नारो हरी याचें करवीरकरांच्या लष्करांतून पत्र मिरजेस. पै॥ छ० २१ रमजान—

" बायांच्या व यांच्या भेटी जालेवर मिरजप्रांत वगैरे याची नासाडी करावी हा मानस खचित आहे. साधलें असतां मिरजेची पेठ मारावी असाही मानस आहे. येविशीं पूर्वीं एकदोन वेळ सूचना केली आहे. सावधतेविषयीं विलंब व्हावयाचा समय नव्हे. सर्व स्वामींच्या ध्यानात आहे. लष्करच्या सपीम गाव लागले त्याचा बचाव होणें कठिण आहे. मजकडून होईल तितकी विनंती करून सटपट करीत आहे. परंतु येथील भरंवसा कांहीं येत नाहीं.

न. ४७४४　　(माघ व० ६—२५ फेब्रु.)

नारो हरी याचें करवीरकरांच्या लष्करांतून पत्र मिरजेस. पै॥ छ० २१ रमजान.—

श. १७२० परशुरामभाऊंची शेवटची स्वारी. इ.स. १७९९

" हुजूरच्या स्वारीचा मुक्काम आज इदुवारी बेनूर परगणे येथेंच आहे. बायाचा मुक्काम उत्तेपलीकडे चार कोसावर आहे काल रविवारीं इकडील तलावा डफळ्यापुराकडे गला होता त्याची व बायाकडील चार पाचशें लोकाची भेट जाली "

न ४७४१ श्री (माघ व० ७–२६ फेब्रु)

पै॥ छ० २५ रमजान सन तिस्सा माघ

सेवेशीं आपाजी हरी कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती विज्ञापना तागायत छ० २० रमजान दोन प्रहरपावेतों स्वामीचे कृपकरून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष शिंद्याचे बायाचें लष्कर जतेवर आहे जत व करजगीची खडणी मागतात जतेसभोंवते उतरले आहेत करवीरकराची खडणी तीस हजार डफळ्यानीं कबूल करून त्याची तरतुद करून गावगन्ना आपले तालुक्यानीं चिठ्ठ्या करितात महाराजाची फौज गिरगयाळावर जते नजीक तीन कोस आहे बायाची फौज जतेवर यास त्यास तीन कोसाचें अंतर आहे येथील खडणीचा जावसाल उरकोन इरसगीकडे येणार अशी आवई दाट बोलतात व चडचण तालुक्यास येणार हें ही वर्तमान आहे कदाचित या रोखें माघारे आल्यास रेवतगाव वगैरे आमच्या तालुक्यास उपद्रव होईल लष्करात काहीं कैद नाहीं त्यास या रोखें लष्कर कदाचित आल्यास श्रीमत राजश्री कृष्णरावजींस पत्र पाठविलें पाहिजे जे, आमचें पत्र कुमकेविशीं आलियास कुमक करणेंविशीं आज्ञा व्हावी अनायासें जमाव आहे दाबही बसल विदित होय हे विज्ञापना

न ४७४६ श्री (माघ व० ९–२८ फेब्रु)

पै॥ छ० २५ रमजान तिस्सा तिसेन माघ मास

विनंती सेवक रामाजी दामोदर दोनी कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २३ रोज गुरुवार प्रात कालपावेतों वर्तमान यथास्थित असे विशेष इकडील मजकूर लष्करचा कारभार बहुत अनिवार बोलणेंत धर नाहीं काल राजश्री नारायणराव यानीं " मिरज तालुक्यात कहीचा वगैरे उपद्रव लागों देत नाहीं जवळ गाव कोणते असतील त्यास स्वार घेऊन रखवाली करा " असें सागोन स्वार दिले असता मागती खेटच्यावर कही जाऊन मौजे घोरपडी येथीर पेंरें काढली ती फिराद सागावयास गेले तर

---

१ धरडोल परगण्याच्या मामलेदाराकडून बाळासाहेबांस पत्र २ बायांच्या लष्करचा ३ वस्ती

' आज तिकडे जाणार नाहींत ' असें म्हणतात परतु बद्दोबस्त काहीं होत नाहीं लष्करचे मुकाम अजोनी किती आहेत समजत नाहीं महाराजाकडील वकील नचाजीपत काल बोलप्पांस आले आहेत त्यांनी " येथून कूच करोन कटी बागेवाडीचे मुक्कामास येणे तेथें भेटी होतील " असें बहुत प्रकार बोलण लाविलें आहे परगणे जत येथें स्वारी गेली होती नऊ हजार रुपये खडणी घेतली अथणीस स्वार गेले आहेत विजापुरासही फौज खडणी घेण्याकरिता जाणार आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

परशुरामभाऊंची शेवटची स्वारी.

उत्तरार्ध.

(स. १७९९ मार्च ते सप्टेंबर अखेरपर्यंत.)

या प्रकरणांत मेअखेरपर्यंतचीं पुष्कळशीं पत्रें बायांच्या दंग्याबद्दलचींच आहेत. हीं पत्रें निराळीं काढून त्यांचें वेगळेंच प्रकरण बनवावें असें मनांत आलें होतें; परंतु त्यांतून इतर मजकुराची इतकी गुंतागुंत झालेली आहे कीं तीं निराळीं काढणें अशक्य दिसून आलें. सबब निरुपायानें असल्या पत्रांचा समावेश याच प्रकरणांत केला आहे.

प्रस्तुत प्रकरणांतल्याच काय, पण वसईच्या तहापर्यंतच्या बहुधा सर्व प्रकरणांतल्या पत्रांविषयीं एक विशेष सांगावयाचा आहे. तो हा कीं, त्यांतलीं शेंकडा पाऊणशें पत्रें तरी लुटीच्या मजकुरानें भरलेलीं सांपडतील. नुसतें चालू प्रकरणापुरतें पाहिलें तरी करवीरकर, शिंदे, त्यांच्या बाया, त्यांचे सरदार मराठे, पठाण व शेणवी, निजामअलीचे सरदार पंढरपुराकडे आले होते ते, या सर्वांचा धुमाकूळ या पत्रांतून मुख्यत्वें वर्णिलेला आहे. ज्याचा त्याचा नेहमीं रयतेवर हात उगारलेला ! जो तो खंडणी मागतो, गांव लुटतो, जाळतो, कत्तल करतो, गुरें वळून नेतो, बायकापोरें धरून नेतो, प्रमुख रयत पकडून ओलीस म्हणून लष्कराबरोबर हिंडवतो, असे प्रकार एक ना दोन ! सर्व पत्रांमधून तोच तोच कंटाळवाणा मजकूर ! असले अत्याचार परशुरामभाऊंच्या लष्करानें केल्याचीं पत्रें या पुस्तकांत सांपडत नाहींत एवढ्यावरून या दोषापासून तें लष्कर अलिप्त होतें असें मात्र कोणीं समजूं नये ! भाऊंच्या लष्करानें परमुलखांत लूट केली तिचा तपशील त्या त्या मुलखांत कोठें कागदपत्र असतील तर त्यांतून सांपडेल. पटवर्धनांच्या दप्तरांत तो कोठून मिळणार ? असो. हें लुटालुटीचें व जाळपोळीचें महाभारत यापुढें प्रत्येक प्रकरणांत पत्रांच्या रूपानें वाचकांच्या नजरेस आणणें जरी आमच्या नशीबीं आलें आहे, तरी प्रस्तावनांतून ती करुण रसाची कहाणी तपशीलवार सांगत बसणें आम्हांस भाग नाहीं. थोडक्यांत ठोकळ गोष्टी सांगत गेलों तरी चालण्याजोगें आहे व आम्ही तसेंच करणार आहों.

शिरावाच्या बाया फेब्रुवारीच्या अखेरीस विटें भाळवणीपर्यंत आल्या होत्या त्या तशाच पुढें सरकून मिरज वीस पचवीस कोसांवर पश्चिमेस टाकून चाल करीत जतेवर जाऊन उतरल्या करवीरचे शिवाजी महाराज विजापूर बागलकोटाकडे स्वारी करून अथणीवर आले होते तेही बाय.च्या भेटीकरिता तसेच कूच करून जतच्या आसपास गेले गेल्या पाच महिन्यात महाराजांनीं पटवर्धन रास्ते व प्रतिनिधि याच्या महालातून सडणी वसूल केली तिची बेरीज तीन लक्ष पस्तीस हजार रुपये झाली असा तपशील या प्रकरणातल्या एका पत्रात दिलेला आहे मात्र सडणी वसूल होताना या रकमेच्या दसपटीनें रयतेच्या मालमत्तेचा नासाडी झाली असली पाहिजे हें वाचकानीं तर्कानें जाणावयाचें आहे

हीं दोन लष्करें पाऊण महिना जतेच्या आसपास होतीं, त्या अवधींत परस्पराच्या भेटी होण्याविषयीं महाराजांनीं बायास अगत्यवाद दाखविण्याची पराकाष्ठा केली मिरजकराचा कारकून जतेच्या मुक्कामीं बायाकडे आला तो महाराजाची भेट घेऊ नये म्हणून बायास सागत होता त्यावर बायाचे कारभारी बक्षी कदम व घोरपडे त्या कारकुनास बोलू लागल कीं, आम्ही भाळवणीच्या मुक्कामास आल्यापासून तुम्हाकडून कोणी गृहस्थ भेटीस येईल म्हणून वाट पहात होतों, ते आता तुम्ही दृष्टीस पडता आहा ! परशुरामभाऊ थोर सरदार, वडील माणूस, त्याच्या विचारें शिराचा व आमचा तंटा मिटवून घ्यावा या उद्देशानें त्याजकडे जाण्यास आम्ही निघालों आहों अशा स्थितींत तुम्हास शत्रुस्थानीं असलेले करवीरकर महाराज यांस आम्ही भेटू नये हें खर, परतु याबद्दल तुमच आमचें बोलणें आधींच व्हावयास पाहिजे होतें आता महाराज समीप आले, त्याची आमची सोइरीक होणार, त्यांनीं भेटीविषयीं इतकी गळ घातली असतां न ऐकावें तर वाईट दिसेल इतकें असूनही आम्ही त्यास भेटू नये असें अजूनसुद्धा तुम्ही सात्रीनें सागत असाल तर आम्ही भेट घेत नाहीं या बोलण्यातलें तात्पर्य असं होतें का, महाराज आम्हास फौजेच्या खर्चाकरिता तीन लक्ष रुपये देतो म्हणतात तीच रक्कम तुम्ही देत असाल तर आम्ही त्याच्या भेटीचा सदर्भ तोडून टाकितों ! यावर त्या कारकुनानें काय बोलावें ? बायाचें लष्कर अनिवार, तें कैद कानू काहीं एक जाणीत नाहीं, हें तो दररोज प्रतीतिस होतां रकम देऊन सुद्धा आपल्या मुलखाचा लुटीपासून बचाव होइल हा भरवसा त्यानें कोणत्या आधारावर मानावा ? तो स्वस्थ राहिला,

आणि बाया व महाराज यांचा भेटीचा समारंभ घडून आला. मार्च महि-न्याचय सातव्या तारखेस—

"देवजी गौळी बायांकडील काल गुरुवारीं सायंकाळच्या दोन तास दिवसास बेळूरच्या मुक्कामीं आले. पुढें हैबतराव गायकवाड सरखवास आणा-याशीं गेले होते. गौळी याजबरोबर पांच चारशें लोक आले आहेत. हुजूरच्या डेऱ्याजवळ गोळीच्या अंतऱ्यानें पायउतारा होऊन डेऱ्यास येऊन मुजरे करून कांहीं वेळ स्वल्प बसून सर्वेच विडे जाले. नंतर उतारावयास जागा दाखविली व सरंजाम पाठविला, तेथें जाऊन उतरले. हुजुरून मेजवानीबद्दल तीनशें रुपये नक्त पन्हाळी व मलकापुरी पाठविले. राजश्री बच्याजीपंत इकडून गेले तेव्हा तिकडून त्यांस १०० रुपये चादवडी मेजवानीबद्दल बायांनीं दिले

साफ उत्तर दिलें कीं भाऊ हे सरकारचे चाकर, आम्हीही सरकारचे चाकर त्याचा आमचा भाडण तटा कोणत्याही प्रकारें नाहीं. जे तुमचे वैरी ते आमचे वैरी असावे असें तुमचें बोलणें आहे परतु जे सरकारचे सरदार आहेत त्यांशीं तुम्हाकरिता शत्रुत्व करणे आमच्यानें होणार नाहीं. " बायाचें लष्कर आपण लगामीं लावून घेतलेंच आहे. आजच त्या आपले ऐकणार नाहींत तरी पुढें काहीं दिवसाना ऐकतील हें काम थोडें दमानेंच घेतलें पाहिजे " असें समजून महाराज त्यावेळीं स्वस्थ राहिले काहीं दिवस गेल्यावर पुन बायाशीं त्यांचीं बोलणीं निघालीं कीं, तुम्ही आम्ही मिळून मिरज प्रात मारावा आणि लुटीची निम्मेनिम वाटणी घ्यावी. मिरजेपासून दहा लक्ष रुपये मागावे. ते न मिळतील तर शहर लुटावें बायाचे कारभारी शेणवीमडळी होती तींत इफळी होती. मुख्य कारभारी नारायणराव बक्षी यास हें बोलणें रुचलें नाहीं तथापि बाळाभाऊ व दुसरे कित्येक कारभारी होते त्याच्या मनाला महाराजाची शक्कल मानवल्यासारखी दिसू लागली. मिरजेपासून तीन मैलावर कृष्णातीरीं मार्कंडेश्वराचें देवालय आहे तेथें दोन्ही लष्करानीं येऊन उतरावें असाही एकादा बेत ठरला होता ! परतु या मसलतीस बायाचे लष्करात शिंदे, कदम, भोईटे वगैरे मराठे सरदार होते ते नाकबूल झाले त्याचें म्हणणें स्वत च्या पोटासाठीं स्वराज्यातसुद्धा गावगन्ना चार रुपये घासदाणा घेत फिरण्यात दोष नाहीं, पण तीच गोष्ट करवीरकराच्या सगतींत राहून केल्यानें सरकारशीं बेइमानी केल्याचा दोष येतो ! महाराजांच्या नादीं लागून आज आम्ही मिरज प्रात लुटला आणि पुढें परशुरामभाऊस तोंड दाखविण्याचा प्रसंग आला तर कसें करावें ? मसलत अगावर आली तर बाया करवीरास जाऊन बसतील हे कोंकणे कारभारी खांद्यावर धोतर टाकून घाटाखालीं निघून जातील पण आमचीं बायकापोरें पुणें नगरप्रातीं आहेत तीं

एकत्र होऊन 'बायासीं गाठ घालावी प्रथम सामोपचारानें त्याची समजूत करण्याचा यत्न करावा त्या न ऐकतील तर बेमुरवत लढाई मारून त्यांचें पारिपत्य करावें' असा या सरदारास शिंद्याचा सक्तीचा हुकूम होता आप्पा व चिटणीस पुण्याहून निघाले ते नीरेपर्यंत ब-याच त्वरेनें आले पण खडण्या उकलून फौजेचें पोट भरावयाचें काम त्यासच करावयाचं असल्यामुळें त्याचें पाऊल अर्थातच रगाळलें !

बाया व महाराज याच्या फौजामुळ मिरजेवर जें अरिष्ट गुदरणार होतें त्याच्या निरसनार्थ नाना व शिंदे यानीं योजिलेल्या तजविजीचा प्रकार कितपत उपयोगीं पडण्याजोगा होता हें वर दर्शविलेंच आहे आता मिरजकरास केवळ परशुरामभाऊच्या लष्कराखेरीज कोणी त्राता राहिला नाहीं त्या लष्कराच्या येण्याकडे सर्वांचे डोळे लागून राहिले होते त्याप्रमाणें बाकीचीं कामें बाजूस ठेवून परशुरामभाऊ मिरजेच्या रोखानें यावयास निघालेही होते पण अखेरीस त्यांचेंसुद्धा वेळेवर येणें होऊन ते उपयोगीं पडतील असें लक्षण दिसेना ! अशी स्थिति होण्याचें कारण समजण्यास भाऊच्या मार्गांत काय अडचणी येत होत्या याचा खुलासा केला पाहिजे

फेब्रुवारीअखेरपर्यंत परशुराम भाऊचा मुक्काम दोडवाड येथेंच होता. तेथें असता मिरजेकडे निघून येण्याविषयीं त्यास बाळासाहेबाची निकडीचीं पत्रें दररोज येऊ लागलीं सबब कर्नाटकची मुलुखगिरी तहकूब करून मार्च महिन्याच्या पहिल्या तारखेस ते परत येण्यास निघाले येता येता मिश्रीकोट व बेटगिरें येथें ठाणीं बसवून ते गुळेहोसुरावर आले आणि तेथून एकोडीच्या मुक्कामास आले तों त्या महिन्याच्या अठरा तारखा लोटल्या त्याची प्रकृति अतिशय क्षीण व नाजूक झाली होती त्यात कर्नाटकचा उष्णकाळ, त्यामुळें कधीं कधीं 'एक कोसाचीसुद्धा मजल होण्यास मारामार पडे त्याच्या सैन्याच्या मदगतीस द्रव्याच्या तुटवडा हेंहि एक जबरदस्त कारण होतें द्रव्याच्या बाबतींत हा नन्नाचा पाढा त्या काळच्या सर्व मराठी सैन्यातून वाचला जातच होता, परतु त्या पाढ्याचीं असख्य पारायणें परशुरामभाऊस दररोज करावीं लागत असल्यामुळें त्याची दैन्यावस्था विचित्र बनली होती ज्यानीं सरजामाच्या मोकळचिठ्या व सरदारीचीं वस्त्र पेशव्याकडून भाऊकरिता आणिलीं, ते रास्त्याचे कारभारी सरकारात भरणा करण्याकरिता आताच आम्हास नऊ लक्ष रुपये द्या म्हणून कानीं कपाळीं ओरड करीत बसले होते तीन आठवडे घोळ घातल्यावर त्या लोकास

भाऊंकडून एक चतुर्थांश रकम प्राप्त झाली आणि तीही मिरजकरांवर वगैरे चिठ्याचपाटया देऊन परभारें ! रोख पैसा न देतां त्या लोकांस याप्रमाणें कसें तरी मागस्थ करतां आलें. पण शिलेदार शिपाई पगाराची बाकी चुकविण्याकरितां अडून बसत तेव्हां त्यांस रोख पैसा दिल्याशिवाय त्यांची समजूत कशी व्हावी ! ते लोक भाऊंच्या दारांत धरणीं देऊन बसत व त्यांस उपोषणें पाडीत आणि लष्कराची हालचाल दोनदोन तीनतीन दिवस तटवून पाडीत !

एकोडीजवळ मुरगोड म्हणून गांव आहे येथें चिदंबर दीक्षित नांवाचे साधु रहात होते. पटवर्धन, रास्ते, गोखले, नरगुंदकर भावे, इत्यादि सरदार व त्यांच्या पदरचे लोक या साधूचे निस्सीम भक्त बनले होते. त्याशिवाय मिरजेंत शामभटबावा म्हणून साधु होते. त्यांच्याही भजनीं सर्व पटवर्धन मंडळी लागली होती. त्या काळचे तिसरे साधु सिद्धेश्वरबावा हे कऱ्हाडाजवळ कोळें नरसिंगपूर येथें रहात असत. कऱ्हाडचे प्रतिनिधि व दुसरे हजारों लोक त्यांच्या भक्तमंडळांत समाविष्ट झालेले होते, आणि करवीरच्या महाराजांनीं तर त्यांचा उपदेशही घेतला होता. या तिघांही साधूंचा राजकारणी पुरुषांशीं संबंध जडला असल्यामुळें त्यांचीं नांवें त्या वेळच्या कागदपत्रांतून वारंवार येतात.

हल्लीं परशुरामभाऊ एकोडीस आले होते त्यांत त्यांचा इरादा चिदंबर दीक्षितांचें दर्शन व समागम घडावा हाच होता. त्याप्रमाणें त्यांनीं मुरगोडास जाऊन दीक्षितांचें दर्शन घेतलें. शेजारच्या एका ओढ्यावर त्यांचें लष्कर उतरलें आणि स्वतः ते मुरगोडच्या गढींत राहिले. तेथें पांच सहा मुकाम होऊन दीक्षितबावांच्या सहवासांत त्यांचा काळ अत्यंत सुखाचा गेला. वर्षप्रतिपदेच्या मुहूर्तावर बावांचा निरोप घेऊन ते मलप्रभातीरीं वकंद प्रांत कित्तूर येथें मुक्कामास आले आणि सावनुराकडून रामचंद्रपंत आप्पा फौजेसह यावयाचे होते त्यांची वाट पहात तेथें राहिले.

वकुंदच्या मुकामीं लष्कर उतरलें असतां धोंडोपंत गोखले आपली फौज घेऊन परशुरामभाऊंच्या भेटीस आले. तेव्हां भाऊंनीं त्यांस शिरपेंच कंठी व वस्त्रें देऊन यांचा गौरव केला. बाबा व करवीरकर यांशीं भाऊंच्या सैन्याची लढाई व्हावयाची होती त्यामुळें पेशव्यांच्या आज्ञापत्राप्रमाणें ते भाऊंच्या कुमकेस आले होते. परंतु तो युद्धप्रसंग तूर्तच प्राप्त नसल्यामुळें भाऊंनीं त्यांस करवीरकरांकडून सौंदत्तीचें ठाणें घेण्याची कामगिरी सांगितली. तिकडे जाऊन गोखल्यांनीं तें ठाणें काबीज केलें तों बाबा पुण्याकडे निघून

चालल्या. त्यामुळें भाऊंच्या लष्कराकडे न येतां गोखले गदग नवलगुंदाकडे कूच करून गेले.

सावनूर प्रांतांतलीं ठाणीं बसविण्याच्या उद्योगांत रामचंद्रपंत दोन अडीच महिने गुंतले होते. तिकडचीं सर्व ठाणीं स्वाधीन झाल्यावर ते हुबळीस आले. तेथें धारवाडच्या सरसुभ्यानें ठाणें घातलें होतें तें आपासाहेबांच्या हवालीं करण्याचें त्यानें नाकारिलें. या स्वारींतल्या एक दोन गोष्टींवरून बाजीराव साहेबांच्या अमदानींत पेशवे सरकारचा दरारा व प्रतिष्ठा किती हीनावस्थेला पोंचली होती हें चांगलेंच दिसून येतें. सरंजामावरची जप्ती उठवितांना सावनूरचे महाल मजकडे कजात लावून दिलेले आहेत तेही सोडा ह्मणून परशुरामभाऊनीं आर्जवें केलीं असतांही श्रीमंतानीं सरंजामावरची जप्ती उठविली तरी ते महाल सोडिले नाहींत. मग भाऊनीं रामचंद्रपंतांस पाठवून जबरदस्तीनें ते महाल घेतले. या बंडखोरपणाबद्दल भाऊंचें शासन होण्याचें दूरच राहो, पण एका शब्दानें निषेधसुद्धां झाला नाहीं! वरें, श्रीमंतानीं सरंजामाचा सब मुलूख भाऊंच्या हवालीं करण्याविषयीं आपल्या अधिकाऱ्यांस आज्ञापत्रें लिहिलीं तेव्हां इतर ठाण्यांबरोबर हुबळीचें ठाणेंही भाऊंच्या हातीं यावयास पाहिजे होतें. आणि तें घेण्याकरितांच रामचंद्रपंत फौजसुद्धां आले होते. तथापि धारवाडचा सरसुभा पेशव्यांच्या आज्ञापत्रास जुमानीना आणि रामचंद्रपंताच्या फौजेसही जुमानीना! हुबळी लढून घेण्याच्या भरीस पडावें तर तितकी फुरसत आपणास नाहीं असें पाहून तें ठाणें घेण्याचा मजकूर तितकाच टाकून रामचंद्रपंत निघाले ते एप्रिलच्या दहाव्या तारखेस भाऊंच्या लष्करास येऊन मिळाले. ते येतांच घारी ओलांडून गोकाकेच्या मैदानांत येण्याची भाऊंच्या सैन्याची सिद्धता झाली

लष्कराकडे निघाले त्यात वक्षी गोकाकेजवळ राहिले आणि यशवंतरावे मात्र भाऊंच्या भेटीस गेले त्या भेटींत यशवंतराव यांणीं बायाच्या तर्फेनें तीन मुद्दे मांडिले. १ महाराजाचें व तुमचें सख्य व्हावें २ आम्ही तुमच्या भेटीस येतों. तुमचें आमचें ऐक्य असावें. ३ आम्ही पलटणाशीं लढाई मारणार याकरिता दहा पाच हजार फौज आमच्या कुमकेस यावी. यावर भाऊनीं उत्तरें सांगितलीं कीं, महाराजानीं आमचा जेवढा मुलूख घेतला आहे तेवढा परत द्यावा, व नुकसान केलें आहे तें सर्व भरून द्यावें, म्हणजे सख्य होईल पलटणाशीं लढाई देण्याच्या भरीस तुम्ही पडाल तर त्यात तुमची खराबी होईल याकरिता लढाईचा नाद सोडून द्यावा दौलतरावांचे व तुमचें सख्य करून देण्याबद्दल आम्ही आधीं श्रीमंतास पत्र लिहितो त्याचा काय जबाब येतो तें पाहून पुढच्या मसलतीचा विचार ठरवावयास येईल. तेथपर्यंत भेटीस येण्याची गडबड करू नका याप्रमाणें उत्तरें देऊन यशवंतराव यास भाऊनीं निरोप दिला व कबूल केल्याप्रमाणें या प्रकरणात मन घालून खटपट करण्याविषयीं श्रीमंतास व नानास अगत्यवादाचीं पत्रें लिहिलीं. त्या पत्राचा उपयोग जरी श्रीमंताच्या दरबारात फारसा झाला नाहीं, तरी दौलतरावाच्या मनावर त्याचा परिणाम झाला तो मात्र अनपेक्षित होता.

दौलतरावांचा इरादा बायाशीं लढाई करून त्यांचें पारिपत्य करण्याचा होता. परंतु पुढें बायास परशुरामभाऊ मिळणार व कदाचित् करवीरचे महाराज त्या मसलतींत सामील होणार असा संभव त्यास दिसू लागला, व हा मनसबा लढाईनें आटोपणार नाहीं, बायाची समजूत घालण्याचा मार्गच कांहीं काढला पाहिजे, असें त्यास वाटू लागलें. बायाशीं समेट करावयाचा तर त्याच्या विश्वासातला कारभारी बाळोबा तात्या यास आधीं कैदेंतून सोडून कारभाराचीं वस्त्रें दिलीं पाहिजेत व या प्रकरणात त्यास मध्यस्थीस घातलें पाहिजे इतकें घडल्याखेरीज हा समेट बनून येणें अशक्यच होतें. बाळोबाची मुक्तता केल्यास दिनचर्येपुरती थोडीबहुत रक्कमही त्याजकडून मिळण्याची शियास आशा होती. आबा चिटणीस व आंग्रे मामा यानींही शियास हाच सल्ला दिल्यावरून त्यानीं ता० ७ एप्रिल रोजीं बाळोबा तात्यास आणण्याकरिता यादवराव भास्कर यास दोन पलटणें बरोबर देऊन नगरास पाठविलें

बाळोबा तात्या कैदेंतून सुटणार आणि पुन्हा शियाचे कारभारी होणार

हें पहातांच बाजीरावसाहेबांची घाबरगुंडी उडाली ! शिंद्यांच्या दौलतींत बाळोबातात्या सर्वाध्यक्ष झाल्यावर त्याचा हात धरणारा राज्यांत कोण आहे ? त्यांत त्याचा जुना स्नेही परशुरामभाऊ त्यास सामील होणार ! मग काय विचारावें ? आजपर्यंत झालेल्या गोष्टींचें पारडें उलट फिरून आपणास पुनः कारागृहवास प्राप्त होणार, आणि चिमणाजी माधवराव याची पेशवाईच्या पदावर पुन्हा स्थापना होणार, हे सोहळे त्यांस एव्हांपासूनच दिसूं लागले ! आजपर्यंत उपेक्षेस पात्र झालेले नाना फडनवीस मात्र या संकटांतून आपला बचाव करितील असें श्रीमंतांस वाटूं लागलें आणि त्यांनीं त्यांची मनधरणी जारीनें सुरू केली. म्हैसुरावर स्वारी करण्याकरितां परशुरामभाऊंची रवानगी करावी असें नानांचें म्हणणें होतें तें त्यांस खूप करण्याकरितां श्रीमंतानीं यावेळीं मान्य केलें. त्यांत नानांच्या द्वारें भाऊंस आपल्या ऋणामीं लावून घ्यावें असा श्रीमंतांचा इरादा स्पष्ट दिसतो. कसेंही असो. या प्रसंगीं श्रीमंतानीं परशुरामभाऊंवर कृपेचा वर्षाव केला तो कांहीं अतोनातच ! म्हैसूरच्या स्वारीचा कुलअखत्यार त्यानीं भाऊंवर सोंपविला व मुतालिकीची शिक्केकट्यार व मोर्चेल व वस्त्रें व जवाहीर वगैरे बहुमान त्यांजकडे पाठविला; आणि मुलेंमाणसें ठेवण्याकरितां म्हणून धारवाडचा किल्ला त्यांच्या हवालीं करण्याचा ठराव केला. याशिवाय श्रीमंतानीं असेंही ठरविलें कीं, भाऊनीं सरकारांत चौदा लक्ष रुपये गुन्हेगारी द्यावयाची ती देऊं नये. ती रकम त्यानीं म्हैसूरच्या स्वारीवर नवी फौज ठेवावयाची तिच्या खर्चास लावावी. म्हणजे ही रकम भाऊंस माफ झाली असेंच म्हटलें पाहिजे. देशीं करवीरकर व बाबा वगैरे बंडें आहेत त्यांच्या बंदोबस्ताकरितां भाऊंची स्वारी इकडेच राहिल्यावांचून परिणाम नाहीं, याकरितां म्हैसूरच्या स्वारीस भाऊनीं स्वतः न जातां रामचंद्रपंत आपास पाठवावें असें नानांचें म्हणणें पडलें तेंही श्रीमंतानीं मान्य केलें.

बाळोबातात्या व त्यांचे बंधु धोंडीबादादा आणि मोदी वगैरे आणखी तीन असामी कैदेंतून मुक्त होऊन एप्रिलच्या बाविसाव्या तारखेस वानवडीच्या मुकामीं दाखल झाले. त्याच दिवशीं दौलतराव शिंद्यानीं समारंभानें त्यांच्या भेटी घेतल्या. आणि शिरपेंच कंठ्या वस्त्रें वगैरे बहुमान सवास योग्यतेनुसार दिला; आणि आपल्या दौलतीचा कारभार बाळोबातात्यांच्या हवालीं केला. सरकारची परवानगी न घेतां आपण केलेलें हें कृत्य सरकारांतून मंजूर व्हावें आणि श्रीमंतानीं बाळोबातात्यांचे मागचे अपराध विसरून त्यांची भेट घ्यावी असा दौलतराव शिंद्यानीं अर्ज केला; पण बाजीरावसाहेबांस, तो कसचा

गोड लागतो ? ते अतिशय भेदरून गेले होते, आणि क्रोधानें संतप्तही झाले होते ! शिंद्यांच्या छावणींत बाळोबातात्या आल्याची वर्दी येतांच त्यांनीं शहरची नाकेबंदी केली आणि गुलटेंकडीपासून नदीपावेतों गारद्यांच्या रांगा उभ्या केल्या ! जणु काय शिंद्यांची फौज शहरांत शिरून त्यांस पकडून नेणार होती ! पुढें कसें करावें, आतां आपली गत कशी होईल, या चिंतेपुढें त्यांस कांहीं एक सुचत नव्हतें. नानांस विश्रामबागेंत बोलावून न्यावें, आणि सलवतें करून नानाप्रकारच्या मसलती घाटाव्या, यांतच त्यांचा काळ जाऊं लागला. असें होतां होतां बाळोबाविषयींचें त्यांचें भय महिना पंधरा दिवसांत कमी झालें. पण राग मात्र कमी झाला नाहीं. नुसती भेट घेण्यापुरतासुद्धां राग कमी व्हावयाला पांच सहा महिने लागले !

शिंद्यांचा कारभार हातीं येतांच बाळोबातात्यांनीं बायांच्या प्रकरणांत मन घातलें. या कामांत शिंद्यांकडून तात्यांस कुलमुखत्यारी मिळाली होती. आबा चिटणीस व आंग्रेमामा हे त्यांचे सल्लागार होते तेही बायांच्या विश्वासांतलेच होते. या तिघाही कारभाऱ्यांनीं बायांस पत्रें लिहिलीं कीं, यापुढें तुम्हीं कोणताही विकल्प मनांत न धरितां परत यावें. ज्या ज्या वाजवी गोष्टी आहेत त्या सर्व तुमचे मनाप्रमाणेंच घडून येतील. त्या बाबतींत आम्ही तुमच्या आज्ञेबाहेर नाहीं. तीं पत्रें जातांच बायांस भरंवसा उत्पन्न होउन त्यांनीं पुण्याकडे जाण्याचा विचार ठरविला. अर्थात् त्यांस आतां करवीरकर अथवा परशुरामभाऊ यांच्या कुमकेची जरूर राहिली नाहीं, आणि त्यांच्या तंटेभाडणांत पडण्याचें कारणही राहिलें नाहीं. महाराजांच्या समजुतीकरितां त्यांस बायांचे कारभारी बोलत कीं, आपण तुमच्या बाजूस आहों आणि तुम्हांकरितां भाऊंशीं लढण्यास तयार आहों. पण हें सर्व बाह्यात्कारी ढोंग होतें.

परशुरामभाऊ वकुंदच्या मुकामाहून निघाले ते एप्रिलच्या पंधराव्या तारखेस पाच्छापूरच्या बारीस आले, व ती बारी ओलांडून आपण अलीकडे येणार असा त्यांनीं पुकारा केला. पण त्यांचा खरा रोंख गोकाकेकडे होता व तिकडे शत्रूनें कुमक पाठवूं नये एवढ्यापुरतीच ती हुलकावणी होती. पाच्छापूरच्या बारींत एक दोन मुकाम झाल्यावर ते अकस्मात् गोकाकच्या बारींत शिरून तेथें तळ देऊन बसले व गोकाकेस वेढा देण्याकरितां त्यांनीं पुढें फौज पाठविली. त्या फौजेंत रामचंद्रपंत आपा व महादेवराव दाजी मुख्य सरदार होते. ता. २४ रोजीं गोकाकेस मोर्चे बसून तोफांचा मारा सुरू झाला. त्या ठाण्यांस बसलेला वेढा उठवावा आणि भाऊंची फौज बारीपार

हुसकून लावावी म्हणून करवीरच्या महाराजानीं पुष्कळ खटपट केली. त्यांच्या कुमकेस बायानीं फौज धावयाचें कबूल केलें होतें त्याप्रमाणें त्या वागल्या असत्या तर महाराजांचे यत्न निष्फळ झाले नसते. परंतु बायांजवळ दहा बारा हजार फौज असतां महाराजांस तिचा कांहीं एक उपयोग झाला नाहीं! गोकाकेस चार दिवस लढाई होऊन पांचवे दिवशीं म्हणजे ता. २९ एप्रिल रोजीं तें ठाणें रामचंद्रपंत आपानीं काबीज केलें. नंतर भाऊंच्या फौजेनें पंधरा दिवसांत कोटबागी, हुकेरी, घोडगिरी, यमकनमुर्डी वगैरे तमाम ठाणीं घेतलीं व मेच्या २५ व्या तारखेस बागेवाडीस मोर्चे बसविले. याच वेळीं चिकोडीकडे

अर्चन मात्र सांग होतें. सारांश रोग नाहीं. परकृत पीडा आहे. काळजी मोठी आहे."

याप्रमाणें रोगाचें निदान ठरल्यावर त्यावर देवी उपायांची योजनाच करणें तेवढें हातीं राहिलें, आणि ते उपाय म्हणजे जप, तप, मंत्र, तंत्र, देवसेवा, नवस वगैरे जारीनें सुरू झाले. त्या स्थितींत भाऊंच्या बुद्धीस भ्रंश होणार अशीं चिन्हें मधून मधून निदर्शनास येऊं लागलीं होतीं; तथापि जवळ असणाऱ्या चाणक्ष माणसांनीं त्याची परिस्फुटता होऊं दिली नव्हती. शेवटीं भाऊंची स्वारी गोकाकच्या मुक्कामास आली त्या दिवशीं हा बुद्धिभ्रंश तमाम लष्करांत जाहीर होण्याजोगा प्रकट झाला. त्याचा तपशील—

"श्री ॥ राजश्री भाऊसाहेब यांचा मुक्काम गचीकुरबेटावर होता तेथून कूच करून छ० २६ रोजीं गोकाकचे मुक्कामास आले. ते दिवशीं प्रदोष होता. मजलीस येतांच गंजिफा खेळत बसले. सायंकाळ झाला तरी स्नानास उठेनात. खेळ पुरे होईना. सर्वांनीं स्नानास उठावें, प्रदोष आहे, ह्मणों लागले तेव्हां उत्तर जालें जे, अद्याप बारा घटका दिवस आहे! आतांच उठावयाचें नाहीं! ह्मणोन तसेच दोन तास रात्रपर्यंत खेळ जाला. मग खेळ पुरे केला. तथापि स्नानास उठेनात. मनास येईल तसें भाषण करूं लागले. प्रकृतीस कांहीं वायूचा विकार जाहलासा जाला. तेव्हां तसेच चारी प्रहर रात्र उपवासी. सर्वांसही उपोषण जालें. दुसरे दिवशीं प्रातःकाळीं स्नान करून भोजन केलें आणि निजले ते तिसरे प्रहरपर्यंत निजले. जवळ श्री ॥ राजश्री आपासाहेब व बाबासाहेब नेहमीं एक जण असतात. जवळ दाटी होऊं देत नाहींत. याप्रमाणें भ्रांत पडली आहे. प्रयोग अगर पित्तप्रकोप वायु असेल असें दिसतें. आठा दिवसांपासून प्रकृतीस भेद कांहीं पडला. परंतु लौकिकांत आलें नाहीं."

हा प्रकार पहातांच सर्वांच्या तोंडचें पाणी पळालें! दीक्षित बावांच्या आशीर्वादावर आपासाहेबांचा जरी भरंवसा पूर्ण होता, तरी तेवढ्यावरच न विसंबतां बावांस घेऊन येण्याकरितां त्यांनीं मुरगोडास कारकून पिटाळले. यापुढचा भाऊंच्या दुखण्याचा वृत्तांत निवेदन करणें तें आपासाहेबांच्या पत्रांतूनच थोडा थोडा मजकूर तारीखवारीनें उतरून घेऊन केलेलें बरें. हीं पत्रें त्यांनीं आपले चुलत चुलते बाळासाहेब मिरजकर यांस लिहिलेलीं आहेत.

(९ मे.) "सर्वांचें दैवत पडील, तेथें अशी गोष्ट झाली! ईश्वरेच्छा प्रमाण! दिक्षितबावांचा आशीर्वाद पूर्ण आहे. वडिलीं चिंता करूं नये.

कांहीं दिवस क्लेश आहेत ते भोगणें प्राप्त आहे. वडिलांचा दम मोठा. उठवत बसवत नाहीं तरी पुढें कूच करून जावें हाच ध्यास ! आज मोठ्या बलात्कारें मुक्काम जाला. बावा आज येत आहेत. दर्शन जालेवर सर्व कळवीन. ईश्वरीपुरुष (शामभट) बावाही तेथें आहेत त्यांसही विनंती केली पाहिजे. मोठें संकट आहे. परिहार जाला पाहिजे. ”

(१० मे) “ वडिलांची प्रकृति तर रोगाची भावना अगदीं नाहीं; परंतु परकृतेंकरून व्यापून गेली. याचा उपाय वे॥ शा ॥ सं॥ शिवशास्त्री, आदिकरून ब्राह्मणांस गुप्तरूपें विचारणा होऊन लौकर जाला पाहिजे. (येथें वडिलांचें) उपोषण सुटावयाचें नाहीं, शरीरसामर्थ्य अगदीं नाहीं, आणि अनास्था फार ! यानें परिणाम कसा लागेल श्रीगजानन जाणे ! दीक्षितबावा येतात, मुक्काम करावा, म्हटलें तर होईना ! गांठ पडों देत नाहींत असें जालें. ”

(११ मे) “चिदंबरदीक्षितबावा यांस लष्करांत आणण्याचा प्रकार बावा आज सूर्योदयाचे पूर्वी घटका रात्रीस येऊन वडिलांस दर्शन दिलें; हा सर्वांस संतोष जाला तो पत्रीं कोठवर ल्याहावा? बावानीं वडिलांस दर्शन देऊन कृपादृष्टीनें पाहून शरीरावरून हात फिरविला. वडिलानीं साष्टांग नमस्कार घातला. हें संतोषाचें वर्तमान कळावें. वे॥ राजश्री शामभटबावा यांस वारंवार विनंती करून कृपा होय असें जालें पाहिजे. बावा मुरगोडाहून आले. महापुण्योदय जाणावा. अभय पूर्ण आहे.”

यापुढें महिनाभर दीक्षितबावा भाऊंच्या संगतीस होते. परंतु लष्करांत राहिल्यानें ‘संपर्कदोष व दुष्टध्वनिश्रवण’ होतें, सबब तेथें न राहतां ते जवळच कोठें खेड्यापाड्यांत रहात. केव्हां भाऊ त्यांच्या दर्शनास जात तर केव्हां बावाही यांच्या भेटीकरितां लष्करांत येत. उभयतांचा नित्य प्रहर दोन प्रहर सहवास घडला तर प्रकृति लवकर सुधारेल असें सर्वांस वाटत होतें. पण लष्करी कामाच्या गडबडीमुळें म्हणा, अथवा भाऊंच्या स्वच्छंदीपणामुळें ह्मणा, ती गोष्ट घडून आली नाहीं.

(१५ मे) “वडिलांची प्रकृत दिवसेंदिवस बरी आहे. ‘मुंचामि त्वा’चा जप करावयाचें (आपण) लिहिलें त्याप्रमाणें करितों.”

‘मुंचामि त्वा ’ हें पांच ऋचांचें सूक्त ऋग्वेदाच्या आठव्या अष्टकांत आठव्या अध्यायांत आहे. दररोज शिवालयांत या सूक्ताचा त्रिवार जप केल्यानें मनुष्य शतायुषी होतो असें ऋग्विधानांत सांगितलं आहे.

(१६ मे.) " कवठ्यात महाबळेश्वरकर दीक्षित आहेत त्यास आणून विचारणा करून संख्या किती, किती दिवस, तें यथास्थित करून अनुष्ठान चालतें व्हावें. "

(१८ मे.) "वडिलांची प्रकृति अजून नीट नाहीं. दैवी उपाय लौकर जाले पाहिजेत. दीक्षित बावाचा पूर्ण आशीर्वाद आहे. ' किंचित् शरीरभोग आहे, धैर्य धरा, ईश्वर कल्याण करितो. ' असें त्याचें वारंवार दृढ म्हणणें आहे चिंता नाहींच. परंतु धैर्य होत नाहीं ! "

(१९ मे.) " दीक्षितबावा आलेपासून वडिलाची प्रकृत किंचित् बरी आहे. अनुष्ठानासही बावानीं आज्ञा केल्याप्रमाणें (ब्राह्मण) लाविले आहेत (वडिलांनीं) बावाच्या दर्शनास जाऊन चार सहा घटका समागम घडावा हें घडत नाहीं. बावा देवपूजेच्या वेळेस येतात. कृपा पूर्ण आहे ' कल्याण होतें, सर्व विषयीं चिंता नाहीं. कतबा लिहून देतों'. म्हणतात ! "

(२० मे) " वडिलाची प्रकृत नीट नाहीं, याजमुळें कामास व लौकिकास कमी पडतें. दिशी बेदिशी मात्र आहे श्री आराध्य कृपा करील तेव्हा सरें ! "

याप्रमाणें परशुरामभाऊच्या तब्येतींत चढउतार होतां होता पधरा जूनच्या सुमारास ती काहींशी ताळ्यावर येण्याच्या मार्गास लागली, असें पाहून दीक्षितबावा लष्करावरोवर हिंडत होते ते मुरगोडास निघून गेले भाऊस हा कितपत गुण आला होता हें त्याची समक्ष गाठ घेतलेल्या एका गृहस्थाच्या पत्रावरून दिसून येईल—

" सैन्याधिकारी यांची तीन दिवस प्रकृत पाहिली त्यास बुधवारीं बोलें भस्मलेपन बहुत होतें. संध्याकाळचें भोजन तीन घटका दिवस. गुरुवारीं (सायकाळच्या) घटका दिवसास भोजन भस्मधारण निम्मे भृगुवारीं भस्मधारण पूर्ववत्. भोजन घटका रात्र बोलणेंही प्रथम दिवशीं एक जाबसाल दुसरे दिवशीं दोन. तिसरे दिवशीं भृगुवारीं पांच जाबसाल पुसिले सारांश बावाचे कृपेकरून आठ चार दिवसात प्रकृत यथास्थित होईल. "

त्या काळच्या लोकाचा भाविकपणा दाखविण्यास इतके उतारे बस आहेत. शेवटच्या उताऱ्यावरून पाहिलें तर परशुरामभाऊ काहीं चालचलाऊ मात्र बरे झाले होते, परंतु त्याच्या शरीरास निःशेष आरोग्य झालें नव्हतें, असेंच वाचकांस दिसून येईल इतका गुण आला हा तरी दीक्षितबावांच्या कृपेचा व

अनुष्ठान वगैरेचा महिमा होय असें त्या वेळच्या सर्व लोकांस वाटलें. परंतु साम्प्रतचे लोक ही गोष्ट मान्य करितीलसें वाटत नाहीं कारण मूठमारी जादू मंत्र तंत्र यावर आता कोणाचा विश्वास नाही. या हकीगतींतला ग्राह्यांश साम्प्रतचे श्रद्धाशून्य लोक इतकाच मानितील कीं, रोगी पराकाष्ठेचा अशक्त झाला आणि उन्हाळा असह्य झाल्यामुळें त्याची बुद्धि चळली. हवेंत थंडपणा आल्यावर तीच बुद्धि पूर्व स्थितीस येऊं लागली ! यासंबंधें मोठी आश्चर्याची गोष्ट आम्हास वाटते ती ही कीं, आजाराच्या मुदतींत परशुरामभाऊंनीं बाळासाहेबास लिहिलेलीं बरींच पत्रें आम्ही या प्रकरणात छापिलीं आहेत. त्यांतलीं काहीं पत्रें शेवटीं दोन चार ओळी स्वदस्तुरच्या लिहून पुरीं केलीं आहेत आणि कांहीं तर सबंध स्वतःच लिहिलेलीं आहेत. पण त्यात भ्रांतीचा लवलेशही कोठें दिसून येत नाहीं !

या प्रकरणांत ता. १५ एप्रिलच्या एका पत्रात परशुराम भाऊनीं मिरजेहून 'चहा न बुद व चहादाणी' मागविली आहे. दुसऱ्या एका पत्रावरून त्यावेळीं चहा तयार करण्याचें पात्र रुप्याचें करीत असत असें दिसतें. आणखी एक दोन पत्रांवरून नाना फडनवीस यास तपकिरीचें व्यसन होतें असें निश्चयात्मक ठरतें. ही माहिती वाचून चहाकाफीचे व 'नासाग्रगामिनी'चे भक्त साभिमान संतोष पावतील !

महादजी शिंद्यास दासीपासून एक कन्या झाली होती. तिचें करवीरकर महाराजाच्या दासीपुत्र यासीं लग्न ठरलें होतें असा मागें एक दोनदां उल्लेख आला आहे. बायास पुण्याकडे जाण्याचा वेध लागला तेव्हा हें लग्न उरकून घेण्याविषयीं त्यानीं महाराजास विनंती केली. ती विनंती मान्य करून महाराज कृष्णातीरीं अंकीवाटच्या ठाण्याजवळ येऊन उतरले. पलीकडच्या तीरावर बायाचा मुक्काम आला. नंतर वै॥ शु॥ १० (१४ मे) रोजीं लग्न झालें लग्नाकरिता महाराजानीं घाटगे व निंबाळकर याच्या घरीं दिलेल्या आपल्या दोघी कन्या व विश्वासराव घाटगे सर्जाराव यांची स्त्री व सिदराम भोसले याची स्त्री यास करवीराहून मुद्दाम आणविलें होतें. लग्न लष्करात झाल्यामुळें थाटमाट अगदींच बेताचा झाला दहा हजार रुपयाच्या आतबाहेर रक्कम खर्चास लागली व तो खर्चही महाराजानींच केला. त्या मानानें अंकीवाटच्या ठाण्यांत ब्राह्मणास देकार झाला तो उत्तम झाला. तशा धामधुमींत दोन अडीच हजार ब्राह्मण दक्षिणेस जमले होते व दक्षिणेची प्रत एकपासून पाच रुपयेपर्यंत होती.

हा लग्नाचा समारंभ आटपतांच पुण्याकडे जाण्याकरितां बाया निघाल्या त्या हरिपुर ब्रह्मनाळावरून मायणीपर्यंत गेल्या तरी त्यांच्या फौजेपैकीं यशवंतराव शिवाजी व सतारखान वगैरे पठाण सरदार कऱ्हाड, मलकापुर पन्हाळ्यापर्यंत निरनिराळ्या टोळ्यानीं संहण्या घेत फिरतच होते. कोळें नरसिंगपुरास सिद्धेश्वरबावा रहात होते ते याप्रसंगीं पठाणाच्या तावडींत सांपडले. तेव्हां करवीरचे महाराज व औंधचे प्रतिनिधि हे सत्पुरुषाच्या रक्षणाकरितां त्या वेळेपुरतें शत्रुत्व विसरले! औंधकरांचे कारभारी व करवीरचे रत्नाकरपंत यानी धावणी करून बावांस सोडविलें. नंतर ते बावा करवीरास रहावयास गेले. मराठी राज्य हें देवब्राह्मणांचें राज्य असा आजपर्यंतचा लौकिक असतां त्या राज्यांत सिद्धेश्वरबावासारख्या विरक्त व पूज्य पुरुषाची विनाकारण अमर्यादा कशी झाली याचें कोणास आश्चर्य वाटावयास नको. कारण देवब्राह्मणांविषयींचा पूज्यभाव बाजीरावींत मावळत चालला होता. नाशीकच्या ब्राह्मणाची पठाणानीं वगैरे काय दुर्दशा केली हें मागें सांगितलेंच आहे. त्याच्या कचाट्यांतून पंढरपुर मोठ्या शर्तीनें बचावलें गेलें, तरी माहुली व वाई या क्षेत्रांचा त्यानीं विध्वंस केलाच! या प्रकरणीं आणखी ठळक उदाहरण म्हटलें तर नीरानरसिंगपूरच्या देवाचें देता येईल. तें नृसिंहाचें जागृतस्थान प्रसिद्ध आहे. त्या देवाजवळ सोंवळ्या ओंवळ्याचा विचार बारकाईनें होत असतो व त्या कामीं दुर्लक्ष होईल म्हणून लोक थर्र भितात. असें असतां शिंयाकडील कृष्णाजी हुजऱ्या यानें देवास बेलाशक स्पर्श करून त्याच्या अंगावरचे वस्त्रालंकार काढून घेतले! तोच प्रसंग पंढरपूरच्या देवावर यावयाचा, पण गोपाळराव चिटणिसानीं वेळींच विशेष बंदोबस्त केल्यामुळें त्या संकटाचा परिहार झाला!

साताऱ्याचा दंगा मोडल्यापासून चतुरसिंग करवीरकराचा आश्रय करून दिवस कंठीत होता. तरी रास्त्यांची फौज साताराप्रांतांतुन हुसकून लावून तेथें साताऱ्याच्या महाराजांचा अंमल कसा बसविता येईल ही त्याच्या जिवाची तळमळ अजून चाललीच होती. यावेळीं बायांची फौज कुमकेस मिळवून आपला मनोरथ सिद्धीस न्यावा अशी योजना त्यानें केली होती. ती त्याची योजना सिद्धीस गेली नाहीं, तरी तिचा वृत्तांत वाचकांस मनोरंजक वाटेल असें समजून त्या संबंधाचा एक उतारा आम्ही देतों. नारो हरि करंदीकर हा मिरजकरांकडून करवीरच्या दरबारांत वकील होता त्याच्या पत्रांतला हा उतारा आहे.

"राजश्री चतुरसिंग (येथें करवीरकरांच्या) लष्करांत आहेत, त्यांस येथील भरंवशाची खातरजमा त्यांची होऊन गेली! लौकिकांत मात्र (येथें) महाराजांजवळ आहेत, परंतु येथें खर्चास पावत नाहीं; अथवा कारण पडलें असतां इकडील कुमक होणें हा विचार अभावाचा; यास्तव हल्लीं चतुरसिंग यानीं मसलत केली कीं; येथें राहून परिणाम नाहीं. येथून जावें तर जावयास ठिकाणा नाहीं. सर्व शत्रुस्थानीं. यांजकरितां राजश्री फत्तेसिंगराव माने रहिमतपुरकर हे बायांच्या लष्करांत आहेत त्यांजकडे संधान केलें कीं, 'बायांकडे आमचा मजकूर समजावून आम्हांस कुमक देवावी. म्हणजे थोडा बहुत आपला जमाव कुमक जाऊन रास्ते यांचा समाचार घ्यावा असा मानस आहे.' येविशीं चतुरसिंग यांचें व माने यांचें इमानप्रमाण जालें आहे. बायांस लाख रुपये द्यावयाचा करार करावा, त्यास 'तूर्त ऐवज नाहीं. सातारकर महाराजांचे चरण आपणास दाखवावे; म्हणजे तेथें दागिने आहेत, लाख रुपये (चे) दागिने देतों.' तेव्हां दागिने व महाराज किल्यावर. महाराजांचे चरण कसे दृष्टीस पडतात? तेव्हां चतुरसिंग याणीं उत्तर केलें कीं, 'रास्ते यांस फौजसुद्धां (साळप्याच्या) घांटपार करून द्यावें, म्हणजे किल्यावर रास्ते यांजकडील कारकून राजश्री पद्माकरपंत गोखले आहेत त्यानीं आपणाशीं करार केला आहे कीं, रास्ते यांस घांटपार करून द्यावें म्हणजे किल्ला आपल्या स्वाधीन करितों. असा करार केला आहे म्हणोन सांगतात. किल्यावरील बातमी कशी येते? तरी महाराजांकडील वाड्यांतील कुणबिणी आहेत त्यांस दरवाजांत जाण्यायेण्याची मोकळीक आहे; व त्यांची झाडाझडती घेत नाहींत. तेव्हां इकडून कोणी तरी शहरांत जातात. कुणबिणीच्या हातून बातमी पोंहचते. (महाराज) कांहीं खर्चासही त्यांचे हातून चतुरसिंग यांस पावतें करितात."

बायांच्या भेटीकरितां बाळोबातात्या व आबाचिटणीस बरोबर दोन हजार स्वार, दोन पलटणें व पांच तोफा घेऊन पुण्याहून आले त्यांची व बायांची सापच्या मुक्कामीं गांठ पडून समेटाचें बोलणें सुरू झालें. त्यांत बायानीं प्रथम सवाल टाकिला कीं, नगरच्या किल्यांत आमची वस्त आहे ती आमच्या हवालीं करावी. ही वस्त म्हणजे दुसरी तिसरी कोणची नसून बायांची सर्वांत धाकटी सवत भागीरथीबाई ही होय! तिनें दौलतराव शिंद्याशीं म्हणजे आपल्या दत्तक पुत्राशीं अश्लाघ्य संबंध ठेवल्याचा पुकारा बायानीं केला होता, व दौलतरावाकडून तिला नगरच्या किल्यांत कैदेंत

ठेवविलें होतें. हल्लीं ती आमची सवत आमच्या हवालीं करा असा आग्रह बायानीं कां धरिला होता हें समजत नाहीं. परंतु त्यांचा तो आग्रह मान्य करण्याचें बाळोबातात्यानीं नाकारिलें एवढें मात्र खरें. याप्रमाणें बोलण्यांत प्रथमच तट पडला, आणि मागून बक्षी आणि मराठे सरदार यांजकडूनही चढेलपणाचीं एक एक कलमें निघूं लागलीं, त्यामुळें महिनाभर घोळ पडला. शेवटीं समेट घडवून आणण्यांत बाळोबातात्यांस यश आलें; तें बहुतांशीं बायांच्या समंजसपणाचेंच फळ होय ! समेटाची याद दहा पंधरा कलमांची होती. त्यांत सात कलमें मुख्य होतीं तीं अशीं—

" (बायांस) असेरी किल्ला द्यावा. २ (बायांस) सरंजाम रुपये दहा लक्षांचा द्यावा व त्यांत बऱ्हाणपुर, जैनाबाद व असेरी तालुका त्याशिवाय दहा लक्षांची भरती स्वदेशीं करून द्यावी. ३ पुण्यांत पोंचल्यावर (बायांच्या) फौजेची तेरीख चालती करावी, गणती घ्यावी, ऐवज चांदवड (नाण्याचा) फौजेस द्यावा. ४ बायांकडे बक्षी पठाण व मराठे मिळाले यांच्या अब्रूस सत्ता होऊं नये. सर्वांस शिंदे यांणीं ठेवावें. यास जामीन आबा व राजश्री बाळोबातात्या. ५ (बायानीं) पुण्यास लवकर जावें. तेथें गेल्यानंतर फौजेचा सुमार पाहून दौलतरावबाबा फौज ठेवितील. बाकीच्यांस निरोप होईल त्यांनीं जावें. छावणीस फौज बहुत ठेवणार नाहींत. ठेवतील त्याणीं रहावें. ६ सखाराम घाटगे सर्जेराव यास दौलतराव बाबा याणीं आपणाजवळ ठेऊं नये. पाहिजे तर एक दोन गांव बक्षीस द्यावे. त्यानीं तेथें असावें. ७ बायांकडे खासगतखर्च आजतागायत जाला आहे. लोकांचें सावकारी देणें कर्ज केलें आहे. तो ऐवज द्यावा. उभयतां कारभारी पैसा नाहीं म्हणतात परंतु कांहीं लाख दोन लाख रुपये द्यावे लागतील."

याप्रमाणें समेटाचीं कलमें मुकरर करून बाळोबातात्या व आबा चिटणीस पुण्यास आले. मागून बाया आल्या त्या जेजुरीवर राहिल्या. त्यांची व दौलतरावांची भेट व्हावी म्हणून कारभाऱ्यानीं फार फार यत्न केला, परंतु भेट घेण्याचें बायानीं साफ नाकारिलें. त्यांचें कर्ज फेडण्याकरितां बाळोबातात्यानीं पांच लक्ष रुपये देऊं केले होते ते हातीं पडतांच आगस्ट महिन्याच्या असेरीस त्या बाया जेजुरीहून निघून परभारें जांबगांवास गेल्या. या सुमारास यांची सवत भागीरथीबाई मरण पावली त्यामुळें तें एक तंट्याचें मूळ नाहींसें झालें. तरी समेटाचीं बहुतेक कलमें अद्याप उलगडयांत यावयाचींच होतीं. मुख्य गोष्ट दहा लक्षांचा सरंजाम देऊं केला त्यांत दौलतरावांचीं ठाणीं होतीं

तीं उठून बायाचीं ठाणीं वसावयाचीं, तें अवधीचें काम होतें. आमच्या सरंजामांत आमचीं ठाणीं वसतपर्यंत आम्ही दक्षिणेंतून हालत नाहीं असें सांगून बायांनीं जांबगावासच मुक्काम तूर्त कायम केला. त्यांच्या फौजेपैकीं बहुतेक मराठे व पठाण त्यांजवळच राहिले. नारायणराव बक्षी व यशवंतराव शिवाजी व देवजी गवळी हे मात्र बाळोबातात्याच्या विश्वासावर शिंद्यास येऊन भेटले. व त्यांच्या फौजेची गणती घेऊन शिंद्यांनीं त्यास पूर्वीप्रमाणें चाकरीस ठेविलें.

म्हैसूरच्या स्वारीवर परशुरामभाऊंनीं आपल्या तर्फेनें रामचंद्रपंत आपास मोठी फौज बरोबर देऊन पाठवावें असा पुण्याच्या दरबारांत सिद्धांत ठरला, आणि त्याप्रमाणें मुतालिकीची शिक्कैकट्यार आणि जवाहीर पोषाख वगैरे बहुमान भाऊंकडे रवाना झाला, हें मागें लिहिलें आहे. भाऊचा मुक्काम सरोशी येथें असतां पुण्याहून शिक्कैकट्यार व बहुमान ता० २४ मे रोजीं त्याच्या लष्करांत येऊन पोंचला, व त्याचा त्यानीं समारंभानें स्वीकार केला. परंतु त्यानीं म्हैसूरच्या स्वारींत सामील होण्याचें प्रयोजन यापूर्वीच इंग्रजानीं टिपूचें राज्य बुडविल्यामुळें अजीबात नष्ट झालें होतें ! नेहमींच्या पद्धतीप्रमाणें ही स्वारी वर्ष दोन वर्षें तरी चालेल असा मराठी मुत्सद्याचाच काय, पण सर्व लोकांचा अजमास होता तो खोटा ठरला ! इंग्रजानीं आपल्या फौजेची तयारी उत्तम प्रकारची केली होती व निजामअल्लीकडून त्यास कुमकही चांगली मिळाली होती. यामुळें मराठ्यांच्या कुमकेची अपेक्षा न बाळगिता ते आपल्याच पराक्रमावर टिपूचें राज्य भराभर आक्रमीत सुटले. टिपूनें वारंवार मर्दुमीनें लढाया दिल्या तरी दर लढाईंत त्याचा पराजय होत गेला. शेवटीं एप्रिल महिन्यांत इंग्रजानीं श्रीरंगपट्टणास येऊन मोर्चे दिले. एक महिनाभर लढाई चालून ता० ७ मे रोजीं इंग्रजांनीं हल्ला करून श्रीरंगपट्टण घेतलें. त्या लढाईंत टिपू मारला गेला आणि मुलेंमाणसें सुद्धां त्याची सर्व दौलत इंग्रजांच्या हातास लागली. म्हैसूरचा राजा टिपूच्या कैदेंत होता त्यास इंग्रजानीं मुक्त करून फक्त म्हैसूरप्रांत त्याच्या हवालीं केला. आणि बाकी राज्य स्वतः घेतलें व कांहीं निजामअल्लीस दिलें. टिपूचें राज्य बुडाल्यावर त्याच्या अनुयायापैकीं बऱ्याच लोकाची इंग्रजानीं सोय लाविली. ज्याची सोय लागली नाहीं असे कित्येक असंतुष्ट लोक मोंगलाई व पेशवाई राज्यात हिंडत होते. पूर्वीं आम्हीं यंव होतों, त्यव होतों, आता तुमच्या औदार्यावर भरवसा टाकून तुम्हांकडे आलों, आम्हास

मदत कराल तर इंग्रजांशीं लढून टिपूचा सूड उगवितों, असें सांगत फिरणें हा या लोकांचा पोट भरण्याचा धंदा होऊन बसला होता !

इंग्रजानीं टिपूस बुडविल्याची वार्ता पुण्यास येतांच तेथलें दरबार आश्चर्यानें व भयानें स्तब्ध झालें ! श्रीमंतानीं इंग्रज वकिलाजवळ बाह्यात्कारें मोठा आनंद प्रदर्शित केला व खुशालीच्या तोफा मारविल्या. त्या वकिलाच्या सांगण्यावरून म्हैसुराकडे रामचंद्रपंतास पाठवूं नये असें पत्रही त्यानीं परशुरामभाऊंस तत्काळ लिहिलें. पण त्याच वेळीं म्हैसूरच्या सरहद्दीस मराठे सरदार होते त्यांस आंतून तांतडीनें पत्रें लिहिलीं कीं, इंग्रजांचा अंमल बसला नाहीं तों तुम्ही सोंदें व बिदनूर प्रांतांत घुसून जितका मुलूख हाताखालीं घालतां येईल तितका घालावा ! हीं पत्रें जातांच धोंडोपंत गोखले व धारवाडचा किल्लेदार बापू शिंदे व लक्ष्मेश्वरचा मामलेदार बाळकृष्णपंत लागू यांनीं स्वाऱ्या करून सोंद्यांच्या व बिदनूरच्या हद्दींतलीं खेडीं दररोज लुटून आणण्याचा सपाटा चालविला. सुमारें दोन महिनेपर्यंत याप्रमाणें त्यांची चंगळ चालली. पण पुढें इंग्रजांनीं पुण्यास फारच गिल्ला केला व त्यांची फौजही त्या सरदेस येऊं लागली तेव्हां मराठी सरदारांस हळू हळू काढता पाय घेणें भाग पडलें !

बिदनूरच्या मुलखांतून मराठी सरदारांचा पाय निघतो न निघतो तोंच तेथील रयतेवर धोंडजी वाघाचें अरिष्ट येऊन गुदरलें. या धोंडजीस दंगेखोरपणाबद्दल टिपूनें श्रीरंगपट्टणच्या किल्यांत कैदेंत ठेविलें होतें. इंग्रजानीं तें शहर घेतलें तेव्हां सर्व बंदिवान मुक्त केले त्यांबरोबर धोंडजीही सुटला. सुटका होतांच तो बिदनुराकडे आला व आपले जुने सोबती गोळा करून दंगा करूं लागला. हां हां ह्मणतां त्याजवळ सात आठ हजार लुटारू शिपाई गोळा झाले. त्यानें होळेहोनुर, शिमोगा, शिकारपूर, उडगणी, चंद्रगुत्ती वगैरे ठाणीं भराभर ताब्यांत घेतलीं व आणखी फौज चाकरीस ठेवून तो इतका बलाढ्य होऊन बसला कीं, त्याच्या परिपत्याकरितां इंग्रजांस जनरल वेलस्ली याजबरोबर आठ दहा हजार फौज रवाना करावी लागली ! त्या फौजेनें येऊन दोन तीन लढायांत वाघाचा धुव्वा उडविला व त्याचीं सर्व ठाणीं घेऊन त्यास तुंगभद्रेच्या पलीकडे मराठी मुलखांत हुसकून लाविलें. आणि पुन्हा त्यानें बिदनुराकडे येऊं नये म्हणून इंग्रजांनी जागोजाग पलटणें ठेऊन बंदोबस्त केला. त्याच वेळीं मराठी हद्दीवर हल्याळ येथें त्यांच्या दोन तीन पलटणांची छावणी पडली.

शिंद्यांच्या कारभारांत बाळोबातात्या आल्यापासून श्रीमंतानीं नानांची

अनेकप्रकारें मनधरणी केली तरी ते त्याच्या मनातलें वैषम्य घालवू शकले नाहींत ' याचें आमचें जन्मात पटावयाचें नाहीं ' हें नानाचें बोलणें अजून कायमच होतें. पण चमत्कार हा कीं, तुमची आमची मैत्री असावी असा बाळोबा तात्याकडून सदर्भ आला तेव्हा तो मान्य करणे नानास जड वाटलें नाही ! मात्र त्यानीं एवढीच अट घातली कीं, तुमचा आमचा स्नेह व्हाव-याचा तो परशुरामभाऊच्या मध्यस्थीनें व्हावा, आणि इतउत्तर राज्याच्या कल्याणासाठीं व उत्कर्षासाठी जी मसलत करणें ती तिघानीं एकरूप होऊन करावी. तात्याचा व नानाचा स्नेह जोडून देणें परशुरामभाऊस आवश्यकच होतें. त्यानीं तात्याविषयीं नानास खात्री दिल्यावरून तात्या, नाना, व भाऊ या तिघाची एक जूट झाली. तों आगष्ट महिना सपत आला.

मराठी साम्राज्यातील या जुन्या तीन प्रधान पुरुषाची मैत्री बनून येणें हें बाजीरावसाहेबास धूमकेतूप्रमाणें भयकर दुश्चिन्ह भासत होतें त्याचें मन भयानें व चिंतेनें व्यग्र झालें होतें तरी दौलतराव शिंद्यांचा त्यास भरंवसा होता. तोच भरवसा उराशीं घट्ट धरून ते दिवस कठीत होते त्या दिवसात अशी भुमका उठली होती कीं, नानासाहेब पेशव्याचा वश लुप्त होऊ द्यावयाचा नाहीं हें बोलणें नानानीं पुन्हा उपस्थित केलें आहे, आणि त्यास अनुसरून त्यानीं असा मनसबा ठरविला आहे कीं, बाजीरावसाहेबास पदच्युत करावें, आणि यशोदाबाईच्या माडीवर अमृतरावाचा पुत्र विनायकराव यास देऊन या ' विनायकराव माधवराची ' पेशवाईच्या गादीवर स्थापन करावी ! या मनसन्यात बाळोबातात्या व परशुरामभाऊ व दुसरे मुत्सद्दी व सरदार सामील झाले आहेत इतकेंच नव्हे, तर म्हणे खुद्द बाजीरावसाहेबानीं हें असेंच व्हावें म्हणून कबुली दिली आहे ! ही नुसती बाजारअफवा होती यातलें एकही अक्षर जबाबदार मुत्सद्याच्या तोंडून बाहेर निघालें नसेल पण असल्या अफवा उठणें सुद्धां बाजीरावसाहेबास पराकाष्ठेचें कुपथ्य होतें या संधींत मी तुमच्या भेटीस येतों असें बाळोबातात्यानीं सागून पाठविल्यावर नको म्हणण्याची छाती श्रीमतास कोठून होणार ? त्यानीं गणेशचतुर्थीचें निमित्त करून बाळोबातात्या व त्यांचे अनुयायी सर्व शेणवी सरदार मुत्सद्दीमडळी यांची समारभानें भेट घेतली

"श्री॥ राजश्री पतप्रधान यांणीं श्री॥ राजश्री अमृतराव यास दौलतराव यांजकडे श्रीगणपतीचे उत्साहाकरिता बोलावयास पाठविलें होतें. यावयाचा करार केला. त्यास नवमीचे दिवशीं येतों म्हणोन सांगितलें, परतु ते दिवशीं आले नाहीं दशमीस आले बारा घटका दिवसास आले वाड्यात दोन घटका

श्रींचे दिवाणखान्यांत बैठक जाली. राजश्री बाळोबातात्या, घोंडीबादादा, आबा चिटणीस, गोपाळराव भाऊ, बापूराव आंगरेमामा, बाणाजी शेड्याकडील विठलपंत व बाजीबा मोदी याप्रमाणें सर्व मंडळी आली होती. श्री॥ राजश्री पंतप्रधान अलिजाबहादर यांस वस्त्रें देत होते, परंतु घेतलीं नाहींत. राजश्री बाळोबातात्यांस वस्त्रें, कंठी, शिरपेंच दिला, व मोदी यास वस्त्रें, येणेंप्रमाणें आणखी दोन तीन असामी दौलतराव यांणीं पेशजी अटकेंत ठेविले होते त्यास दिलीं. अलिजाबहादर यांची स्वारी निघोन गेली. नंतर राजश्री बाळोबातात्या व वरकड मंडळी राजश्री नाना यांजकडे आली. नानाचे दिवाणखान्यांत बैठक जाली. दोन घटका सर्व मंडळीसुद्धा एक जागां होते. नानानीं बाळोबातात्या यांस कंठी शिरपेंच दिला. परस्परें शरीरप्रकृति पुसिल्या. नंतर मोदी वगैरे आणखी तीन असामींस नानानीं वस्त्रें दिलीं. नंतर निरोप घेऊन निघोन गेले. ”

गेल्या दोन वर्षांत इंग्रजानीं निजामअल्लीशीं मैत्रीचा तह करून त्याचें राज्य व्यापिलें आणि टिपूची दौलत अजीबात बुडविली. हा जो इंग्रजी सत्तेचा एकदम कल्पनातीत उत्कर्ष झाला त्याचें पर्यवसान शेवटीं मराठी राज्याच्या उच्छेदांत होणार, या गोष्टीची मराठी मुत्सद्यांस पराकाष्ठेची चुटपुट लागून राहिली होती. तात्या व नाना व नारोपंत चक्रदेव वगैरे मुत्सद्दी मंडळी याउप्पर इंग्रजावर नक्ष राखून आपल्या राज्याचा बचाव कसा करितां येईल याबद्दलची वाटाघाट करण्यात गुंतली होती. त्या वाटाघाटीपासून एखादी मसलत सिद्ध होती तर राज्याचा बचाव होण्याचा पुष्कळ संभव होता. बाळोबातात्याच्या हुकमात शिंद्यांचीं पलटणें वागणार, मराठी शिलेदारांच्या फौजा परशुरामभाऊंच्या हुकमतींत रहाणार, आणि राज्यरक्षणाच्या कामीं या दोघांस नानाच्या विशाळ बुद्धीची प्रेरणा मिळणार ! इतकें झाल्यावर मग आणखी काय पाहिजे ? शिवशाहीकडे वक्रदृष्टीनें पाहण्याची मग कोणा शत्रूची छाती होती ? याप्रमाणें राज्यास बरे दिवस येण्याची आशा लोकांच्या मनांत अंकुरित होऊं लागते न लागते तोंच नाना, तात्या व भाऊ या त्रिपुटीपैकीं भाऊंची असामान्य व्यक्ति या दृश्य जगातून अकस्मात् नाहींशी झाली ! शिवशाहीच्या या तीन प्रमुख आधारस्तंभांपैकीं तो दक्षिण दिशेचा स्तंभ अकस्मात् ढासळून पडला ! ता० १६ सप्टेंबर रोजीं पट्टणकुडी येथें करवीरच्या महाराजाशीं परशुराम भाऊंची लढाई होऊन तींत ते मारले गेले, ही वार्ता वज्राघाताप्रमाणें अकस्मात् लोकांच्या कानावर येऊन आदळली !

मे महिन्याच्या अखेरीस परशुराम भाऊनीं चिकोडीचें ठाणें घेतलें असें आम्हीं मागें सांगितलें. तेथपासून ज्या लढाईंत ते मारले गेले त्या पट्टणकुडीच्या लढाईचा दिवस उगवेपर्यंतचा त्यांच्या लष्कराचा तीन साडे तीन महिन्यांचा वृत्तांत सांगावयाचा, आणि पट्टणकुडीच्या लढाईचें वर्णन द्यावयाचें, एवढ्या दोनच गोष्टी आतां करावयाच्या राहिल्या, त्या थोडक्यांत उरकून आम्ही हें प्रकरण संपवूं.

बायांचें लटांबर दक्षिण महाराष्ट्रांतून निघून गेल्यावर करवीरकर व परशुरामभाऊ या दोघांमध्यें चालू असलेल्या संग्रामाचाच तेवढा निकाल लागावयाचा राहिला. चिकोडी काबीज झाल्यानंतर सबंध जून महिना भाऊंचा मुक्काम खरोशी येथें होता. प्रकृति नीट नसल्यामुळें त्यांनीं विश्रांतीसाठीं मिरजेस यावें असें बाळासाहेबांनीं सुचविलें होतें. त्यावर रामचंद्रपंतांनीं उत्तर लिहिलें कीं " वडिलांनीं रहावयास मिरजेस यावें, त्यास ही फौज पैक्यावांचून वडिलांकडे पाहून राहिली आहे. आज वडील येथून गेले म्हणजे (फौजही) झाडून उठून जाणार. तेव्हां इतके दिवस केलें तें व्यर्थ गेलें (असें होईल.) याजकरितां गोकाक अगर बागेवाडी येथें वडिलीं राहावें. कांहीं फौज चिकोडीस ठेऊन येथील बंदोबस्त करावा, छावणींत मनोळी वगैरे सेहीं घटप्रभेपलीकडील झाडून घ्यावीं, पुढें जसा सुमत्ता पडेल तसें करावें, असें योजिलें आहे. " रामचंद्रपंतांनीं ही मसलत योजिली होती ती चांगली होती. परंतु जुलईत पहावें तों भाऊनीं हें सर्व बाजूस ठेऊन पुन्हा चढावाचेंच धोरण स्वीकारलें, आणि आधींच गळाठलेली आपली फौज-आणसी ठाणीं काबीज करण्यांत शिणवून अधिकच कमकुवत केली. याचा

त्यास देणें सरकारास प्राप्त होतें गंगाधरराव हे फार धोरणी असल्यामुळें ते मूळपासून नाना फडनवीस व परशुरामभाऊ यांची मर्जी तत्परतेनें राखीत आले होते. हेतु एवढाच कीं, कधीं तरी हें घरगुती भांडण जेव्हा उपस्थित होईल तेव्हां त्या दोघांनीं चिंतामणरावास जरबेंत ठेवून सरजामाचा उपभोग आपणाकडे यथापूर्व चालू ठेवावा ! परंतु बाळासाहेबावर भाऊ व नाना यांचें किती प्रेम असलें तरी त्या दोघास हें भाऊबंदकीचें भांडण तोडण्याची वेळ आली तेव्हा उघड पक्षपात अर्थातच करिता येईना ! चिंतामणरावांनीं भाऊस विनंती केली कीं, आज दहा महिने मी तुम्हाबरोबर लष्करात हिंडत आहे व माझ्या तक्रारीची दाद द्या असा वारवार अर्ज करीत आहें, आणि तुम्ही सर्वांस वडील असता ही गोष्ट कांहींच मनावर घेत नाहीं याचा परिणाम काय ? चुलत्यास पोटगी देऊन दौलतींतून बाहेर काढावें असेंही मी म्हणत नाहीं मी वडील भावाचा मुलगा व सरदारीचा मालक हें लक्षात घरून सरजामाची काय वाटणी चुलत्यास यावयाची ती त्याला द्या आणि बाकीचा सरजाम माझ्या हवालीं करा चुलत्याच्या भिडेनें आजपर्यंत तुम्ही मला थोपवून धरिलेंत, परंतु आता आपल्या हातून दम निघत नाहीं माझ्या तंट्याचा निकाल आजच्या आज झाला पाहिजे. याप्रमाणें चिंतामणराव अगदीं निकरावर आलेसें पहाताच याची सूर्त काहीं तरी समजूत काढा असें बाळासाहेबास भाऊनीं वारवार लिहून सुचविलें परंतु वेळ किती बाणीवर आली हें न ओळखितां बाळासाहेब नेहमींप्रमाणें कालहरणाच्या गोष्टी बोलू लागले ! तेव्हा भाऊ मोठ्या अडचणींत सापडले त्याचा वडीलपणाचा बोज चिंतामणरावास आवरून धरण्यास असमर्थ झाला चिंतामणरावानीं अखेरचा एकच जाबसाल सांगितला कीं, मिरजकराचें पथक चार हजार स्वारांचें असून त्याच्या खर्चाकरिता बारा लक्षाचा सरजाम सरकारांतून चालत आहे त्यापैकीं तीन हजार स्वारांचा सरजाम म्हणजे नऊ लक्षाचा मुलूख मजकडे चालावा, त्यांत मिरजप्रांतीं सांगली आदिकरून चार लक्षाचा मुलूख माझ्या वाटणींत असावा बाळासाहेबांनीं मिरजेचा किल्ला मला द्यावा अगर मोबदला नवीन किल्ला बांधण्यास एक लक्ष रुपये द्यावे या गोष्टी बाळासाहेब अमुक मुदतींत मान्य करीत असतील तर ठीकच आहे तसें न होईल तर मग मी कोणाचा कोणी नव्हे ! जिकडे वाट फुटेल तिकडे निघून जाईन ! याप्रमाणें तुटक जाबसाल बोलून दिलेली मुदत सपल्याबरोबर चिंतामणरावानीं भाऊच्या लष्काराशेजारीं जुलैच्या अक-

राव्या तारखेस आपला निराळा गोट थाटला. आणि पांचशें स्वार आणि तीन साडेतीनशें पायदळ गोळा केलें. इतकें झाल्यावरही त्यानीं भाऊंच्या आग्रहावरून आणखी पंधरा दिवस वाट पाहिली. शेवटीं कांहींच तडजोड होईना तेव्हां ते कूच करून प्रथम तेरदळास गेले. तेथील देसाई त्यांस अनुकूळ झाला होता. त्याच्या द्वारानें त्यानीं तेरदळचें ठाणें कार्बीज केलें; आणि लगेच सड्या स्वारीनें जाऊन मंगळवेढें जबरदस्तीनें घेतलें. तेव्हांपासून मिरजकरांच्या घराण्यांत हा भाऊबंदकीचा वणवा दिवसेंदिवस वृद्धिंगत होत चालला. या प्रकरणांत परशुरामभाऊनीं आपली उपेक्षा केली अशी बाळासाहेबांची समजूत होऊन त्यांचें मन फार खट्टू झालें आणि भाऊंचे पुत्र रामचंद्रपंतआपा व हरिपंत व महादेवराव यानीं आपल्या पुतण्यास आंतून भर देऊन कलहास प्रवृत्त केलें असावें असा त्यांस जबर संशय आला. वास्तविक हे आरोप अन्यायाचे असून त्यांत भाऊंची अथवा त्यांच्या मुलांची कांहीं एक चूक नव्हती.

जुलै महिन्यांत ठाणीं काबीज करण्याचा क्रम भाऊनीं पुन्हा चालू केला आणि आगष्टअखेरपर्यंत भोज, एकसंबें, सोलापूर, गलदगें व खडकलाट हीं ठाणीं घेतलीं. चिकोडी व मनोळी हे दोनी तालुके आतां पूर्णपणें त्यांच्या ताब्यांत आले. करवीरकरांपासून आतां शिरोळ व अकीवाट हीं ठाणीं आणि भूदरगडचा किल्ला घ्यावयाचा, आणि तासगांवच्या वाड्यानें नुकसान भरून घ्यावयाचें, एवढ्याच गोष्टी राहिल्या. एखाद्या लढाईत महाराजांस जबर ठोकर लागली असतां समेट होऊन हें नुकसान भरून निघेल असा रंग दिसूं लागला. कैदेंतून सुटल्यापासून एक वर्षभर भाऊंचा उत्कर्ष होत गेला त्याची आतां

बद्दल त्याची चोहोंकडे वाहवा होत होती तरी त्यास प्राप्त झालेली श्री अधोमुख होती हें कोणी जाणल नाहीं ! त्याच्या वैभवाचा डोलारा इतका टोलेजंग दिसू लागला तरी त्याला आतून भयकर पोखरणी लागल्यामुळें तो ढासळण्याच्या बेतांत आला होता हें कोणासच समजलें नाहीं !

परशुरामभाऊ व करवीरकर महाराज यामध्य जें हें युद्ध जुपलें होतें यात भाऊस यश यावें व महाराज चिरडले जावे अशी बाजीराव साहेब व नाना फडनवीस याची इच्छा मुळींच नव्हती याचें कारण भाऊपासून महाराजाचा बचाव करण्याविषयीं दोघेही आगाऊच वचनबद्ध झाले होते, याबद्दल पूर्वी लिहिलेंच आहे अर्थात् पुणेंदरबाराकडून भाऊस सैन्याची अथवा द्रव्याची मदत होण्याचा तिळमात्र संभव राहिला नव्हता वरें, भाऊबंदाकडून त्यास कुमक मिळावी तर तीही आशा खुटली होती ! भाऊशीं कुरुंदवाडकर अगदीं फटकूनच होते मिरजकर बाळासाहेब मात्र बोलण्याचालण्यात आदर, प्रेम व ऐक्यभाव दाखवीत, पण तो सगळा देखावा वरपागी होता कुरुंदवाडकर व मिरजकर याचा आतून महाराजाशीं मिलाफ होता आणि भाऊची कुमक केल्यास महाराजाचा नाश होईल आणि त्या योगानें पेशवे व नाना याची मर्जी आपणावर नाखूष होईल हें त्यास भय हात भाऊच्या लष्करात कुरुंदवाडकराचा एकही स्वार न हता मिरजकराचे दीड हजार स्वार मोहिमेच्या सुरुवातीस सामील झाले होते त्यातले हजार बाराशें अमामी भाऊकडून पोंगास मिळत नाहीं या सबबीवर तीन चार महिन्यापूर्वीच लष्कर सोडून मिरजेस आले होते काहीं थोडे राहिले ते चितामणरावानीं लष्कर सोडिलें तेव्हा त्याजबरोबर निघून गेले एतावता एकट्या परशुरामभाऊंवर ही लढाई पुढें चालविण्याचें जोखीम पडलें जून असेरीपासून बाळासाहेबास भाऊ वारवार लिहीत गेले कीं, फौज ताजी तवानी करून तिची नवीन तयारी करण्याकरितां आम्हास मिरज तासगावाकडे छावणीस येणें आवश्यक आहे तसें करू जावें तर मार्गात करवीरकराची फौज आहे ती दूर सरली पाहिजे तुम्ही व कुरुंदवाडकर इचलकरजीकडे स्वारी कराल तर शत्रूस मागून पायाबद्द बसल्याप्रमाणें होऊन हटावें लागेल आणि त्या योगानें मिरजेकडे येण्याचा आमचा हेतु सिद्ध होईल परतु या लिहिण्याकडे दुर्लक्ष करून कुरुंदवाडकर व मिरजकर भाऊच्या इच्छेप्रमाणें काहींएक यत्न न करितां तिऱ्हाइताप्रमाणें लढाईची मौज पहात आपल्या जागीं स्वस्थ राहिले !

आपणास काहीं कुमक मिळावी म्हणून भाऊनीं बाळोबातात्यास लिहिलें

असता तिकडूनही त्यास नकारच मिळाला तात्यानीं साफ लिहिलें कीं, शिंद्याच्या घरांत बेदा माजला असल्यामुळें आम्हास एकही माणूस तुम्हाकडे पाठविण्याची सोय नाहीं त्यातून बायाशीं आमचा करारनामा ठरला आहे त्यात शिंद्यानीं महाराज व भाऊ यात समेट करून द्यावा असें एक कलम आहे यामुळें तुम्हास आम्हाकडून काहीं एक मदत मिळावयाची नाहीं

चिकोडीचें ठाणें भाऊच्या हवालीं झालें तेव्हा करवीरचे महाराज बेळल्याळ येथें होते भाऊच्या लष्करची हालचाल होत गेली त्या अनुरोधानें महाराजाच्याही सैन्याचे मुकाम बारवाड, कोण्णूर, सदलगें, असे बदलत गेले शत्रूच्या सैन्यापासून सात आठ कोसाच्या अतरावर राहून आपला लाग केव्हा साधेल ही संधी पहात बसावें हें धोरण महाराजानीं धरिलें भाऊप्रमाणें त्यांच्याही फौजेची फार हलाखी होती सबब शत्रूची एकदम गाठ घातल्यास काय परिमाण होईल, याचा भाऊप्रमाणें त्यासही भरवसा नव्हता त्यामुळें तलावे करिता करितां एकदोन वेळा उभय सैन्यें अर्धकोसाच्या टप्पूत येऊन परस्पराची दृष्टादृष्ट झाली तरी युद्धप्रसग घडून आला नाहीं. भरपावसाळ्यात छावणीच्या कष्टास न जुमानता महाराज याप्रमाणें तीन साडेतीन महिने सैन्यातच राहिले होते मध्यतरीं कारणपरत्वें त्यास करवीरास जावें लागे तेव्हा तितक्यापुरते जाऊन ते परत येत गोकुळाष्टमीच्या उत्साहाकरितां व गोसाव्याच्या सतर्पणाकरिता व त्याचे गुरु सिद्धेश्वरबावा याच्या घरीं श्राद्ध होतें त्या निमित्तानें ते करवीरास आले होते यासमर्थ मिरज-

एक लहानसें ठाणें होतें त्याला भाऊचे दोन हजार स्वार व हजार पायदळ वेढा देऊन बसलें, आणि त्यानें गाव जाळून ठाण्याच्या खदकापर्यंत मोर्चे नेले सूर्यास्तानतर ठाण्यातल्या पन्नास पाऊणशें प्यादानीं येऊन मोर्चावर हुल्लड केली आणि पचवीस माणूस ठार व पचवीस जखमी केले त्याबरोबर त्याच रात्रीस ती सारी फौज मोर्चे सोडून निमूटपणें गोटास परत आली।

वेदगंगेच्या अलीकडे महाराजाचें सैन्य होतें तेथून पलीकडे राहिलेल्या भाऊच्या लष्करास उपद्रव देणें मुष्किलीचें होतें तथापि काहीं किरकोळ धाडसी लोक नदीपलीकडे केव्हा केव्हा चोरपाळतीनें जाऊन त्या लष्करची माणसें मारीत व गुरें तट्टें वगैरे वळवून आणीत परतु एकदा असली एक तीनशें पेंढाऱ्याची टोळी पलीकडच्या फौजेनें गाठून मारून टाकिली तेव्हापासून अलीकडच्या फौजेंत दहशत बसली, आणि पलीकड जाण्यास कोणी धजे नासें झालें. आगष्ट महिन्याच्या अखेरीस प्रतिपक्षाच्या सैन्याचा जोम व सर या अगदींच खालावली आहे असें निदर्शनास आल्यावरून महाराज पलीकडे जाऊन लढाई देण्यास उत्सुक झाले परतु त्याच्या सरदारापैकीं कोणीही नदी उतरण्यास पाय घेईना, व स्वत पलीकडे जाऊन बसावें तेव्हा सैन्य बरोबर येणार अशी स्थिति प्राप्त झाली अखेरीस महाराज हिंय्या करून ता० २ सप्टबर रोजीं वेदगगा उतरून पलीकडे गेले आणि हमीदवाडा येथें डोंग राच्या आसऱ्यानें फौज उतरवून राहिले भाऊच्या सैन्याप्रमाणें त्याच्याही लष्करांत पळपुटे लोक पुष्कळ होते त्यानीं पळून जाऊ नये म्हणून महाराजानीं नदींतले डोंगरे काढून ठेविले व नदीतीरीं जागोजाग चौक्या बसविल्या

हमीदवाड्यापासून दोन कोसावर पट्टणकुडी येथें परशुरामभाऊच्या लष्करचा मुकाम होता मोहिमेच्या भर उमेदींत त्याचें सैन्य पचवीस हजार होतें त्याची सख्या आतां सुमारें पाच हजार स्वार दीड दोन हजार पायदळ व दोन तोफा एवढीच राहिली होती महाराजाचें सैन्यही इतकेंच, किंबहुना हजार पाचशानीं कमीच असावें शत्रु समीप आल्याचें पहाताच त्यास 'अगावर घेऊन मोहला पाडावा' अशी भाऊनीं मसलत योजिली ती त्याच्या मोडकळीस आलेल्या फौजेच्या सामर्थ्यास झेंपण्याजोगी होती, शत्रु अगावर आला असता मागें हटून पळतोसें दाखवून त्यास अडचणींत ओढून न्यावें आणि मागून एकदम चोहोंकडून गर्दी करून बुडवावें, हा लढाईचा डाव

शिवाजीच्या वेळेपासूनचा आहे. या तऱ्हेची लढाई झाली असतां कदाचित यश न आलें तरी फौजेचा नाश होण्याचें तरी भय नसतें. भाऊंनीं प्रथम ठरविलेला हा बेत रहित होऊन समोर तोंड देऊन लढण्याची मसलत कशी मुकरर झाली हें समजत नाहीं.

परशुरामभाऊंवर आलेल्या संकटाचा परिहार करण्यासाठीं मिरजकर व कुरुंदवाडकर यानीं प्रयत्न केला असता तर तो साधला नसतासें नाहीं. कुरुंदवाड व मिरज येथें त्यांची फौज स्वस्थ पडून होती. पांच हजार स्वार, दोन हजार पायदळ व मिरजेच्या किल्ल्यांतल्या लागतील तेवढ्या तोफा, एवढें सामान स्वारीकरितां पाठविण्यास त्यांजवळ केव्हांही तयार होतें. रघुनाथराव कुरुंदवाडकर हे मोहिमा केले संवरलेले शूर सरदार होते. ते जर फौज घेऊन करवीरकरांच्या पिछाडीवर येते तर किती नामी काम झालें असतें! पण त्यानीं तसें कां करावें? बाळासाहेबांच्या मनांत पुतण्यां चिंतामणराव यास वांटणी द्यावयाची नव्हती. आणि रघुनाथराव यांच्या मनांत चुलतभाऊ गणपतराव कोन्हेर यास वांटणी द्यावयाची नव्हती. घरगुती भांडणांत भाऊंनी आपला कैवार घेतला नाहीं म्हणून त्यांवर दोघांचाही रुसवा होता. पुणें दरबार व करवीरचे महाराज यांची मर्जी प्रसन्न राखणें दोघांसही अगत्याचें होतें. त्यानीं भाऊंच्या बचावासाठीं काय म्हणून हातपाय हालवावे? अखेरीस हे दोघे कांहींच करीत नाहींतसें ठरलें तेव्हां चिंतामणरावानीं हिय्या धरून हजार बाराशें स्वार गोळा केले आणि तशा पावसाळ्यांत कृष्णा उतरून आळत्याच्या ठाण्यावर चाल केली. परंतु त्यांचा जमाव थोडका आणि स्वारीचा उद्योगही फार उशीरानें म्हणजे लढाईपूर्वी चार दोन दिवस झाला. त्यामुळें त्याचा राजकारणावर कांहीं परिणाम झाला नाहीं.

परशुरामभाऊनींही युद्धाची तरतूद केली. ती तरतूद अशी कीं, सुमारें एक हजार स्वार जवळ ठेऊन ते गोट सभाळण्याकरिता जाग्यावर राहिले, आणि बाकी सैन्याच्या दोन टोळ्या करून त्यानीं शत्रूच्या मुकाबल्यास पाठविल्या एका टोळींत रामचद्रपत व दुसऱ्या टोळींत महादेवराव दाजी मुख्य सरदार होते शत्रुशीं गाठ पडली तेव्हा प्रथम चार सहा घटका उभयपक्षीं तोफांचा मारा व पायदळाची लढाई सुरू होती सायकाळच्या प्रहर दिवसास करवीरकराची फौज एकवटून रामचंद्रपताच्या टोळीवर तुटून पडली तेव्हा रामचद्रपतानीं पराकाष्ठेची जवामर्दी करून शत्रूस मागें हटवून हुसकून लाविलें पुन्हा करवीर-करानीं सावरासावर करून महादेवराव दाजी याच्या टोळीवर तितक्याच आवेशानें हल्ला केला तेव्हा ती टोळी कच करून पळू लागली त्यामुळें लढाईची शिस्त बिघडून रामचद्रपतासही मागें हटावें लागलें ही पिच्छेहाट होत असता रामचद्रपतानीं स्वत जखमी असताही मोठा प्रयास करून आपली टोळी व्यवस्थेनें थोपवीत थोपवीत चालविली होती परतु सध्याकाळ होत चालला तसतसा तिचाही धरबद सुटला रामचद्रपतानीं गोट हालवून कूच करण्याविषयीं भाऊस निरोप पाठविला व त्याप्रमाणें ते पालखींत बसून निघाले होते गोटही लादालाद करून निघण्याच्या तयारींत होता इतक्यात महाराजांची सर्वच फौज येऊन गोटावर आदळली लढाईत तोफा गमावणें आणि डोळ्यादेखत शत्रूस गोट काबीज करू देणें हें सेनापतीच्या नालायकीचें लक्षण समजलें जातें गेल्या चाळीस वर्षांत हैदर, इग्रज, टिपू यासारख्यानीं छाप्याचे प्रसग आणिले असता जी नाचक्की भाऊनीं करून घेतली नाहीं, ती ते असल्या क्षुद्र व कच्च्या दुस्मानाकडून करून घेतील हें अशक्यच होतें ते पालखींतून उतरून घोड्यावर बसले आणि जेवढे लोक जवळ होते तितक्यानिशींच लढाईस उभे राहिले कोणी म्हणतात-कीं, वीरश्रीच्या धुदींत पुढचा मागचा विचार न राहिल्यामुळें ते लढून मरायला तयार झाले कोणाचें म्हणणें कीं, गोट निघून जाण्यास अव सर सापडावा म्हणून शत्रूस तोंड देणें हें सरदाराचें कर्तव्य त्यानीं केलें दोहों पैकीं कोणताही हेतु असला तरी तो भाऊच्या एकदर चरित्रास अनुरूपच आहे मान इतकें जिवावर उदार होऊन लढल्यासारखें त्यास काहींच यश मिळालें नाहीं शत्रूच्या पहिल्या धडकीसरसे जवळचे सर्व लोक पळून गेले व भाऊस तीन जखमा लागून ते बिश्वासराव घाटगे सर्जाराव याच्या हातीं पाडाव सांपडले भाऊच्या अन्नावर वाढलेले व त्यानीं नावलौकिकास चढवि-

लेले इतके शिपाई हजर असता एकानेंही त्याचा जीव वाचविण्यासाठीं हत्यार चालविलें नाहीं ! एवढा मोहरा जेथें पाडाव झाला तेथें त्याच्या बचावासाठीं झगडणाऱ्या हजार पाचशं राहो, पण शेंपन्नास तरी योद्ध्यांचे मुर्दे नजरेस पडाव ! पण मरणाच्या वेळचा सोबती भाऊस एकही भेटला नाहीं ! या प्रसगासबधें मागें या पुस्तकाच्या पाचव्या भागात (पृ २५४५) एकानें मराठी फौजाचें विनोदात्मक लक्षण दिलें आहे त्याचें वाचकास स्मरण यावेसें वाटतें तें लक्षण असें– "जर करून पोकळ लागल्यास मर्दपणास चुकावयाचे नाहींत जरा तसा विचार दिसला तरी झाडास बाधिल्यानें झाडाचें झाड घेऊन जातील ! मग सरदाराची वाट पहाण कळतच आहे ! " याप्रमाणें वाताहत झाल्यावर करवीरकरानीं भाऊचा गोट हत्ती, घोडे वगैरे सर्व दौलतीसुद्धा लुटून फस्त केला हें निराळें सागावयास नकोच !

परशुरामभाऊ जखमा लागल्यामुळें घोड्यावरून पडतांच विश्वासरावाच्या स्वारानीं त्यास आपल्या घोड्यावर उचलून घेऊन महाराजापुढें नेलें तेव्हा ते आसन्नमृत्यु होते त्यास पहाताच महाराजानीं द्वेषानें 'मारा' म्हणून सागितलें त्या क्षणीं विश्वासरावानें भाऊस घोड्यावरून ढकलून दिलें आणि महाराजाजवळ शिलेदारमडळी होती त्यानीं तरवारीचे वार करून भाऊचें शरीर छिन्नविछिन्न केलें ! याप्रमाणें महाराष्ट्राच्या या प्रसिद्ध सेनापतीचा एका भिकार खेड्यावरच्या भिकार लढाईंत अशा अधम प्रकारानें शेवट झाला ! समरागणात चतुर्थीच्या दिवशीं पतन पावल्यामुळें त्या विल्यात गाणपत्याचें वीरव्रत सिद्धीस जाऊन त्याच्या कीर्तीस भूषण झालें बाकीचा प्रकार मात्र त्याच्या शत्रूच्या कीर्तीस दूषणास्पद झाला

महाराज गोटास परत आल्यावर त्यानीं परशुरामभाऊचा वध करवि त्याची गोष्ट दार्जीना लिमयानीं ग्राट डफ् साहेबास सागितली ती खरी नसून भाऊस महाराजानीं भरलढाईच्या गर्दीत मारविलें ह या प्रकरणातल्या कागदांवरून स्पष्ट होत आहे पण तेवढ्यानसुद्धां महाराजाच्या नावाला कमीपणा हा येतोच परशुरामभाऊस मारा हा आवाज कित्येक महिने करवीरच्या दरबारांत घुमत होता तो अशा रीतीनें शात करण्याच अपेक्ष महाराजानीं घेतलें नसत तरी परशुरामभाऊ जगले असते असें नाहीं जखमानीं घायाळ झाल्यामुळ ते आपोआपच मृत्युपथास लागले होते असें असता महाराजानीं त्यास मुद्दाम मारवून विनाकारण दुष्कीर्ति सपादन केली ! हे करवीरचे शिवाजीमहाराज मोठे शूर, धोरणी व धार्मिक वृत्तीचे होते, व त्यानें खासगी वर्तन अत्यत निर्मळ होतें असें

असता आपल्या प्रतिस्पर्ध्याचा खून करविल्याचा डाग त्यांच्या निष्कलंक चरित्राम लागावा हा प्रारब्धयोग !

परशुरामभाऊंविषयीं महाराजांचा द्वेष इतका निस्सीम होता कीं भाऊंचें प्रेन लढाईत पडलें होतें त्याचें दहन व्हावयास पाहिजे या गोष्टीची त्यास पर्वा अथवा इच्छाही नव्हती. परंतु मिरजकराचा वकील नारो हरि करंदीकर यानें महाराजाची परवानगी मिळवून हमीद्वाडा येथें भाऊंचें प्रेन नेऊन त्यास अग्निसंस्कार केला. मागून दहनाच्या जागीं महाराजांनीं समाधि बांधून तेथें पूजाअर्चा नित्य चालावी अशी तजवीज केली. शिवाजी महाराजास त्यावेळीं पुत्र नव्हता व आपला वंशविस्तार व्हावा अशी त्याच्या जीवास तळमळ होती. आमच्या मतें भाऊंची समाधि बांधविण्याचें हें कृत्य महाराजाच्या पश्चात्तापाचें निदर्शक होय.

पट्टणकुडीच्या लढाईत परशुरामभाऊच्या फौजेनें कसाही कुचरपणा केलेला असो, पण त्याचे पुत्र व भाऊबंद यानीं आपलें सरदारीचें कर्तव्य बहुत मर्दुमीनें बजाविलें, याची साक्ष त्यास झालेल्या जखमाच देत आहेत. या लढाईत रामचंद्रपंत आपाच्या उजवे हाताच्या दंडास गोळी लागून पार झाली व त्याच हाताच्या अंगठ्याजवळ तरवारीची पुतळी लागली विठ्ठलराव याद्वाडकर याचे डावे मांडीस गोळी लागून पार झाली बळवंतराव दीक्षित याद्वाडकर यास कराचलीची जखम, हरीपंतबाबा याच्या उजवे हातावर व विनायक भास्कर यांस डोचकीवर, हनुवटीस, गालावर व मानेवर अशा तरवारीच्या जखमा होत्या. लढाईतून काय निभावले तेवढे लोक बरोबर घेऊन भाऊंचें पुत्र मध्य रात्रीस शितोळ्याचे गांव अंकली व माजरी येथें आले व तेथून मिरजेस आले. बाकी फौज वाट फुटेल तिकडे निघून गेली. लढाई झाल्याबरोबर महाराजांनीं रत्नाकरपंत राजाज्ञा यास दोन हजार स्वार, हजार पायदळ व दोन तोफा देऊन चिकोडी वगैरे ठाणीं घेण्याकरितां पाठविलें. त्यानीं पधरा दिवसात चिकोडी व मनोळी तालुक्यातलीं सर्व ठाणीं काबीज केलीं. लढाईची अनिष्ट वार्ता ऐकताच चिंतामणराव अळत्याहून घाईघाईनें रातोरात निघून वारणा व कृष्णा उतरून सांगलीस आले करवीरच्या गारखेड्यातील लोकानीं रात्रीच्या वेळीं लष्करावर दाटी केल्यामुळें त्यांची बरीच तारांबळ झाली.

याप्रमाणे परशुरामभाऊच्या शेवटच्या स्वारीचा शेवट झाला हा शेवट अशा अकल्पित प्रकारें होईल ही कोणासच अटकळ नसल्यामुळें भाऊंच्या मृत्यूची वार्ता ऐकतांच मिरज, कुरुंदवाड व पुणें वगैरे ठिकाणच्या

लोकाच्या मनास जबरदस्त धक्का बसला. मराठी राज्याचा भावी नाश सुचविणारे तीन अनर्थ गेल्या पाच वर्षांत घडून आले ते सर्व अकस्मातच घडून आले सवाई माधवराव याचा मृत्यु, टिपूच्या राज्याचा नाश व परशुरामभाऊंचा मृत्यु हे ते तीन अनर्थ होत जणु काय भवितव्यतादेवीनें तीनदा ढोल पिटून सर्वांस जागें केलें कीं, मराठी साम्राज्य नष्ट होणार ! होणार ! होणार !

न. ४७४७ श्रीगणपति (२१ फेब्रुवारी)

पै॥ छ० ४ सवाल. सन तिस्सा तिसैन फाल्गुन

अपत्यें रामचंद्रानें शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत माघ वद्य प्रतिपदा युक्त द्वितीयापर्यंत वर्तमान यथास्थित असे विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें आम्ही इकडे सावनुराकडे आलों. बहुतकरून ठाणीं पडलीं. एक मात्र राणेबिन्नूरचें राहिलें आहे तेथें आज मुक्काम गेला आहे. पांच चार रोज लागतील आत जमावही नराच पाच चारशें लोकाचा आहे असें ऐकण्यात आहे. तेथें ठाणें पडल्यानंतर एक दोन लहान ठाणीं आहेत तीं बरोबर घालून लवकरच वडिलाकडे जातों. येथील सरसुभा राजश्री बाळकृष्णपंतभाऊनीं केला आहे तें आपणास कळलें असेल हावनूर ऐरणी दोन ठाणीं आहेत हीं हातास येताच इकडील काम आटपलें मग वडिलाजवळ येतों पुण्याकडील काहीं कळत नाहीं वस्त्रें वडिलाजवळ येऊन पावलीं इदुवारीं त्रयोदशीस समारंभ होणार म्हणून लिहिलें होतें मोठी गोष्ट झाली. चिरंजीव राजश्री नानाचें लग्न कार्यसिद्धि झालीच असेल आज्ञा व्हावी उमेदसिगाचे घडुकाचा मजकूर लिहिला, त्यास फाजील त्याजकडे येणें आहे सबब माल अडथळला आहे हिशेब हीं पाठवितों. अजमासें कमकसर पाचशें रुपये मलकापुरी होतील विदित होय हे विज्ञापना

न. ४७४८ श्री. (फाल्गुन-मार्च)

विज्ञापना. श्रीमंत मातोश्री बायाजवळ करवीरकराचें बोलणें जे, श्री॥ रा ॥ भाऊसाहेबाचा आपला सल्लूख करून द्यावा वाकडें बोलणें नाहीं. सल्लूख न बने, आणि बायाचा व शिंदे याचा समेट श्री ॥ रा ॥ भाऊसाहेबाच्या हातें न होय, तरी वाकडा प्रकार पडेलसा दिसतो. इतकीं बायाचीं बोलणीं दर्शवितात् सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

---

१ रामचंद्र परशुराम यांचे मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र २ चिठी बायांच्या दप्तरांतून कारकून बाबाजी विश्वनाथ आकेकर यानी मिरजेस बाळासाहेबांस

न. ४७४९ (माघ व० १०–१ मार्च.)

दौलतराव हिंदुराव घोरपडे यांचें मिरजेस बाळासाहेबास पत्र छ० २२ रमजानचें—

मगळवेढें प्रांतीं बायाची फौज येऊन फार दंगा झाला म्हणून कळलें. अंजनींत श्री देव सामान वगैरे आहे. फाराच गडबड झाल्यास देव आपणापाशीं आणवून ठेऊन घ्यावे. (बायांचें) लष्कर कोणे रोखें जाणार हें सविस्तर लिहावें आमची शरीर प्रकृत यथाप्रकार आहे"

न ४७५० श्री (माघ व० १०–१ मार्च)

छ० २६ रमजान सन तिस्सा तिसैन. माघ

सेवेशीं गणेश गोविंद. कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान तागायत छ० २३ रमजान मुक्काम नजीक दोडवाड येथें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष स्वामींनीं कृष्णा डास याजबरोबर पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं त्याचीं उत्तरें लिहून गोविंद जासूद याजवळ दिलीं आहेत उदैक येथून कूच होऊन एकोंडीचे मुक्कामास जाणार राजश्री विठलरावबावा यादवाडकर याची फौज मिश्रीकोटाचें ठाणें घालावयाकरिता कालच रवाना झाली ठाणें बसल्यानतर त्याजकडे मामलत होणार सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४७५१ श्रीगणपति (माघ० व० ११– २ मार्च.)

चिरंजीव राजश्री बाळासाहेब यासीं आशीर्वाद उपरी चिरंजीव राजश्री आपा फौज घेऊन कोठें मुक्काम आहे तें लिहावें म्हणोन लिहिलें, त्यास उभयता चिरंजीव फौज घेऊन सावनूर तालुक्यातील ठाणीं बसवीत आहेत राणेबिदनूर, हावनूर, व ऐरणी हीं तीन ठाणीं बसावयाचीं राहिलीं आहेत इकडे हुबळींत मिश्रीकोट आहे आमचा मुक्काम बेटगिरेंनजीक आहे तिकडून ठाणीं बसवून फौज आली म्हणजे बारीपार गोकाकचे नदीवर यावें असा बेत आहे मिश्रीकोटयाचें ठाणें घ्यावयास चिरंजीव राजश्री विठ्ठलराव फौज देऊन आज पाठविले आहेत टेंकणे याणीं वस्त्रें बहुमान आणोन दिल्याचा मजकूर पेशजी लिहिलाच आहे "करारप्रमाणें ऐवज द्यावा कपूची वरात पाच लक्षाची (आम्हावर) जाली आहे याजसेरीज चार पदरचे भरले आहेत" असे नऊ लक्षाच्या तरतुदेविशीं माठे निकडीस आले आहेत वेदमूर्ति राजश्री दीक्षित व फडणीस सारेच येथ घोळ घालीत बसले आहेत कामकाजें म्हणावीं तरी "मगलसूत्र बाधल याजउपरी त्याच्या तुम्ही मर्जीनें चालावें सारें मनोदयानु-

१ १७ परशरामभाऊचें मिरजेस

रूप सोईसाईनें करून घ्यावें. होईल." असे भाव सांगून पेशव्याची जकड बसवितात! येथील विचार या तऱ्हेचा. फौजेनें पोटासाठीं मोठें बेजार केलें यांची तोड व फौजेची तोट हीं मोठीं संकटें प्राप्त जाहलीं आहेत. लिहावयाची बाकी नाहीं. पुढें श्रीनें परिणाम काय योजिला असेल तो नकळे. छ० २४ बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद. पै॥ छ० २६ रमजान. सन तिस्सा तिसैन. माघ व॥ १३ इंदुवार. दोन प्रहर तास दिवस.

नं. ४७५२ श्री. (माघ व० ११–२ मार्च.)

पै॥ छ० २६ रमजान. सन तिस्सा तिसैन. माघ.

राजश्री गंगाधरराव गोसावी यांसीं

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहांकित चतरसिंगराव राजे भोसले. दंडवत. विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत जावें. विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. कसबे टिगरज व मौजे समडोळी येथें स्वारी करून घोडीं व गुरें व गांवकरी धरून नेले व हिंमत बहादर यांजकडील लाडखान धरून नेला म्हणोन लिहिलें, ऐसियास आम्हांकडील स्वारी गेली नाहीं व गुरें घोडीं ही आणिलीं नाहींत; व बोली ही इकडे आणिल्या नाहींत. आपण कशावरून लिहिलें हें नकळे. जिकडून उपद्रव झाला असेल तिकडे शोध करून लिहावें म्हणजे उपद्रव होणार नाहीं. आम्हांकडून हरएकविशीं उपद्रव व्हावयाचा नाहीं. रवाना छ० २४ रमजान. बहुत काय लिहिणें लोभ असों द्यावा हे विनंती.

नं. ४७५३ श्री. (माघ व० ११–२ मार्च)

पै॥ छ. २८ रमजान. सन तिस्सा तिसैन. माघ वद्य ३०

विज्ञापना. तागायत छ० २४ रमजान पावेतों वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं छ० १५ रमजानचीं तीन पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. तेथें लिहिलें कीं, "करवीरकर महाराज याणीं बागलकोटापासून महालोमहालांच्या खंडण्या घेत अथणीपासून दोन कोसांवर आले आहेत. येथून बारा-चौदा कोसांवर आले आहेत. व शिंदे यांच्या बायांकडील कारकून महाराजांकडे आले आहेत. यांच्या व त्यांच्या भेटी व्हाव्या, मुलुख मारावा, मिळेल तें निम्मेनिम वांटून घ्यावें, याप्रमाणें घाटत आहे. उभयतां मिळोन वडिलांवर जाणार अशी वार्ता आहे. काय घडेल तें नकळे. वडील धारवाडाअलीकडे बेटगिऱ्यानजीक आहेत. अलीकडे पांच सात दिवस पत्र आलें नाहीं. बायां-

[1] माळरुष्णपंत थाळ यांचें पत्र बाळासाहेबांस.

कडील फौज कांहीं मंगळवेढ्यास आली. छ० ९ रमजानीं गांवावर चालोन आले तेव्हां लढाई झाली. आम्हांकडील बारा पंधरा असामी जायां व जखमी झाले व त्यांचेही झाले. मनस्वी खंडणी मागतात. अलीकडे पत्रें आलीं नाहींत. करकंबेस तर मोंगलाचे फौजेचा वेध लागला आहे. तीस हजार रुपये घेतले. सेरीज कहीकवाड मनस्वी उपद्रव होत आहे. बाकी ठेविली नाहीं. " करकंबेहून व मंगळवेढ्याहून पत्रें उपद्रवाचीं आलीं त्याच्या नकला सहा पाठविल्या त्या पावल्या. "शिराळ येथें काल करवीराहून दोनशें स्वार आले. चतरसिंगही येणार. ठरतात किंवा जातात हें मागाहून लिहितों; " म्हणून लिहिलें, त्यास पत्रें व पत्रांच्या नकला श्रीमंत राजश्री नानास्वामींस दाखविल्या. आज्ञा झाली कीं. बाया व राजश्रींच्या भेटी खचीत होतात असें असल्यास बातमी वरचेवर यावी. करकंबेस नबाबाकडील फौजेनें तीस हजार रुपये घेतले म्हणून लिहिलें, त्यास राजश्री बजाबा शिराळेकर याची वरात आपले सरंजामावर पाऊण लक्षाची होती त्यापैकीं सतरा हजार रुपये पहिले पावले. अठ्ठावन हजार राहिले त्याजपैकीं वीस हजार रुपये करकंबेचे महालाकडून घेतले व दहा हजार रुपये आपण पहिलेच राजश्री जनार्दनपंत म्हैसकर यांस सरकारचे मरण्यास देविले होते त्यापैकीं दोन हजार रुपये पावले होते. आठ हजार रुपये राहिले होते ते व्याजसुद्धां व मनोतीसुद्धां मशारनिल्हेनीं घेतले असतील. नबाबाकडील फौजेनें घेतले नाहींत. फौज आल्यामुळें कहीचा मात्र उपद्रव झाला असेल. बजाबाचे वरातीपैकीं अठ्ठावीस हजार बाकी राहिली ती पेस्तर सालचे ऐवजीं देविल्यास महालकरी देतील. अथवा स्वामींनीं देविल्यास महालास उपद्रव होणार नाहीं. याचा विचार काय तो लिहून आला पाहिजे. नकला पाठविल्या त्या पाहून माघारा पाठविल्या आहेत. चतरसिंग मोसले शिराळ्यास आले न आले हें लिहून पाठविलें पाहिजे. श्रीमंत राजश्री माऊसाहेब प्रस्तुत कोठें आहेत हें वरचेवर लिहून येत असावें. व शिंदे यांच्या बायांचा मुक्काम कोठें आहे, राजश्रींस व बायांस अंतर किती आहे, हें लिहून येत असावें. राजश्री जनार्दनपंत म्हैसकर यांणीं मंगळवेढ्यास नबाबाकडील कुमक केलीच असेल. हें कांहींच लिहून आलें नाहीं व हल्लीं छ. १८ रमजानचीं पत्रें व बातमीचे पत्रांच्या नकला आल्या त्याचीं उत्तरें मागाहून रवाना करतों. राजश्रींनीं सर्व प्रांतांत उपद्रव बहुत केला आहे त्याचा विचार सरकारांत होत आहे. बंदोबस्तही होईल. आपली व श्रीमंत दादांची

फौज मिरजेजवळ असावी बातमी वरचेवर येत असावी सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४७५४ श्री. (माघ व० ११–२ मार्च.)

पे॥ छ० २६ रमजान सन तिस्सा तिसैन माघ

सेवेशीं विज्ञापना. बायाचा मुक्काम मदवारीं जतेस येणार होता परतु आला नाहीं जतेपलीकडे चार कोस बायाचा मुक्काम आहे अद्यापि बच्चाजीपत आले नाहींत बायाकडील मेव्याचे जिन्नस वगैरे मिठाई दहा पधरा करड्या भरून महाराजाकडे आल्या काल बायाचे लष्करांचीं तट्टें दहा वीस व उट पचवीस तीसपर्यंत कहीस गेली होतीं तिकडून नेलीं येथें आवाई तिम्मा वड्ड याणें नेलीं असें बोलतात बायाचा याचा सगम न व्हावा असें फार करून दिसतें इतक्या उपर काय होतें पहावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. [1]बायाकडील रोखा होनवाड निसबत रास्ते येथें होऊन गावास वेढा देऊन खडणी घेतली रास्ते यांचे तालुक्यास इकडील तिकडील दोन्हीकडील उपद्रव झाले आहेत फारच खराबी झाली कळाव हे विज्ञापना

न ४७५५ श्री (माघ व० १२–३ मार्च)

पे॥ छ० २५ रमजान सन तिस्सा तिसैन माघ मास

राजश्री गगाधरराव गोसावी यांसी

अखडित लक्ष्मी अलकृत राजमान्य स्नेहाकित नारायणराव पाटणकर सरलष्कर ठाणें शिराळें दडवत विनती येथील कुशल जाणून स्वकीय लेखन करीत असलें पाहिजे विशेष आपण पत्र पाठविलें तें पावलें तेथ लिहिलें कीं, मौजे रेटरें पुर्दे हा गाव आपणाकडे आहे त्यास ठाणें मजकुराकडून रोखेपत्र होऊन उपद्रव होतो असें दर्शविलें, त्यास सालमजकुरीं सरकारातून ठाण इकडे स्वाधीन केलें त्यास मुलुख उजाड पडला आहे शिंदीचा पेंच भारी प्रत्यहीं शिलशिला चालला आहे याजकरिता ठाणें निसबत मिरज महालचा ऐवज यावयाचा त्याची परवानगी होऊन गावगन्ना ताकीद झाली पाहिजे सेवेशीं कारकून पाठवावयाचा, त्यास आपलें उत्तर आलेनतर येईल परस्पर स्नेह रक्षावयाचा त्या अर्थी सशय धरू नये तूर्त गावास मनाचिठी दिली आह उत्तर येईल त्याजप्रमाणें कर्तव्यता घडेल उत्तर पाठवावें बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनती

---

[1] नारो हरि करदीकर याच करवीरकरांच्या लष्करातून मिरजेस पत्र

नं. ४७५६ श्री. (माघ व० १२–३ मार्च.)

पै॥ छ० २५ रमजान. तिस्सा तिसैन.

विज्ञापना. अलीकडे पंधरा दिवस रा॥ बाळाजी विष्णु याचें व श्री॥ राजश्री नाना याचें सलबत होतें. एक दोन दिवसानीं घटका दोन घटका बोलणें होतें. त्यांतील मात्र जे, रा॥ बाबा काळे मिरजेंत स्वामींजवळ बोलिले तो आहे. ध्यानांतच आहे. राजश्री बाळाजीपंत शिंदे याचे गोटात दोन वेळा राजश्री बाळोबातात्याकडे गेले होते. बोलणें जाहलें नंतर पत्रें लिहून राजश्री मोरोपंत साठे याजपाशीं दिलीं. मा॥निल्हे आज अथवा उद्यां निघोन श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब याजकडे येतात. वडिलास इकडील विचारानें बाळाजीपंतीं लिहिलें आहे. तेथें मोरोपत याणीं सैन्यांत जाऊन तेथें बोलण्यात जो विचार घडेल तो निश्चयांत येईल परंतु येथें उभयंताचे चित्तात एक विचार व्हावा असें आलें आहे. वडिलाकडे मोरोपत जाऊन आल्यानतर काय तो ठराव होईल असें निश्चयांत कळलें आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७५७ श्री (फाल्गुन शु० ६–४ मार्च)

सेवेशीं नारो हरी करंदीकर दोनी कर जोडून शिरसा॥ नमस्कार विनती विज्ञापना ता० ४ रमजान मंदवार पावेतों मु॥ लष्कर नजीक बागणी यथास्थित असे. विशेष बागणीच्या खंडणीचा मजकूर तर पन्नास हजारावर ठराव जाहला यास ऐवज पंचवीस हजाराचें कापड व पधरा हजाराचे दागिने व रोख दहा हजार येणे प्रों फडशा जाहला. शिवाय बागणीच्या दोनी वाड्या दरोबस्त लुटून जाळून टाकिल्या. उसाचे फड काहीं लुटले. काहीं जाळले. याप्रों वर्तमान जाहलें. राजश्री नारो तुकदेव शिराळेकर याणीं पेशजी महाराजास जमसिंदी वगैरे ठाणीं घालून यावीं त्याजबद्दल साठ हजार रुपये करार केले तो ऐवज पावला नाहीं, यास्तव अष्टें व ममदोली वगैरे जागीं उपद्रव होणार. आजचा दिवस बागणीवर लागेलसा दिसतो. इतक्यांत नारोपंत याजकडील बोलणें न आल्यास स्वारी होणार याप्रों बेत आहे. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं ४७५८ श्रीगणपति (माघ व० १३–४ मार्च.)

छ० २८ रमजान, सन तिस्सा तिसैन फाल्गुन.

---

१ मोरो आबाजी परांजपे यांचे पत्र बाळासाहेबांस मिरजेस २ नाना व बाळोबाता-या यांच्या मनातून परशुरामभाऊंच्या मध्यस्थीनें परस्पर स्नेह व्हावा ३ हें सन १७९७ मधलें पत्र येथें चुकून लागलें आहे.

लोकाचें धरणें बसलें होतें. गाठ पडली नाहीं. रविवारीं प्रातःकाळींच भेट घेतली. लष्करचेंही कूच जाहलें. काहीं लोक तळावर रुसून राहिले होते त्याचे समजुतीस बक्षी गेले. मला सागितलें जे आज मजलींवर बोलणें होईल. दोन घटका बोलावयाचें आहे. असें उत्तर जाहलियावर मी निरोप घेऊन राहुटीस आलों. लष्करात कैदेची जात नाहीं ! सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ४७६१ श्री. (माघ व १३–४ मार्च.)

पै॥ छ २८ रमजान. सन तिस्सा तिसैन. माघ

सेवेशीं बावाजी विश्वनाथ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २६ रमजान इंदुवासर मुक्काम मौजे रवनाळ परगणे जत यथास्थित असे विशेष. लष्करची कही आज मिरज प्रांतांत थोडी बहुत गेली. उद्ईक येथून रामतीर्थचे सुमारें कूच करावें या प्रयत्नात आहों. हल्लीं येथें फौज पाच सहा हजार आहे. करवीरकरांकडील राजश्री बाजीपंत व बच्चाजीपंत बरोबर आहेत. भेटीचा निश्चय प्रतिपदेस दिसतो. येथून कूच जालियावर मिरज प्राताची सरहद्द चुकते. करवीरकर अनंतपूरचे सुमारें कूच करणार वरकड मजकूर मागाहून लिहितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७६२ श्री. (माघ व० १३–४ मार्च.)

पै॥ छ० २८ रमजान सन तिस्सा तिसैन माघ मास.

विज्ञापना. करवीरकरांची मसलत ऐनापूर येथें मुक्काम करून भेटी घ्याव्या व लग्नाचा समारंभ तेथें करावा अशी बाजार आवई आहे हें न जाहालियासीं रामतीर्थानजीक जाऊन तेथें भेटीचा समारंभ करावा असें-ही बोलतात. येथें मराठेशिवाय मनसबा नाहीं ! सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

फौज बरी असें म्हणविलें ! डफळे यांजकडील घासदाणा पंचवीस हजार ठरवून घेतले. नंतर पठाणानीं जतेस येऊन घासदाणेकरितां गांवासभोंवता छबिना उभा करून गांव लुटूं लागले. तेव्हां जतकर (पठाणांस बोलले कीं तुम्हीं) महाराजांचे गळीं पडले असतां या गोष्टीस आम्ही मदत होत नाहीं. सर्वांच्या ऐवजीं पांच हजार रुपये देतों. बायांकडील जाबसाल तुम्ही उरकोन घ्यावे, म्हणोन सांगितलें. पठाणानीं जतेचे पेठेस जाऊन गांवास आग लावावयासीं प्रवर्तला. तेव्हां डफळे याणीं चाळीस हजार रुपये घासदाण्याचे कबूल केले. पठाण बायांचेही कह्यांत नाहीं. अनाहूत कारभार आहे. प्रांतांत घासदाणा घेत फिरत आहेत. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७६४   (माघ व० १४—५ मार्च.)

नारो हरि करंदीकर याचें करवीरकरांच्या लष्करांतून पत्र मिरजेस.

पै॥ छ० २९ रमजान.—

" जतेची खंडणी बायांकडील पठाण याणीं चाळीस हजार केली. त्यास (पठाण खंडणींत) कापड घेईनात. रोख ऐवज मागों लागले. डफळे यांचा कारभार ओढगस्त. पैसा उत्पन्न व्हावयाचा नाहीं. दोन रोज गांवांत मारामार फार केली. दोन हजार रुपये वसूल जाले. माणसांचे तोंडास - मशाली देखील लाविल्या ! तगाद्याची बाकी राहिली नाहीं. तिसरे दिवशीं पठाणानीं ठाण्यावर हल्ला केली. गांवांत व ठाण्यांत हजारपर्यंत प्यादा आहे त्याणीं ठासून रोखिलें. मार मारिला. पठाण पांच असामी ठार जाले. वरकड माणसें वीसपर्यंत ठार जालीं. गांवाजवळून लिदडून पठाणांस काढिलें. नंतर बोलणें ठरलें कीं, कापड घ्यावें. ओली दिल्या होत्या त्या सोडिल्या. कापड घेण्याचें ठरलें. जतकरानीं मर्दुमी चांगली केली. "

नं. ४७६५   श्री.   (माघ व० १४—५ मार्च.)

छ० २७ रमजान. सन तिस्सा तिसैन. माघ.

सेवेशीं विज्ञापना. बायांचा मुक्काम कंटी बागेवाडी परगणे जत येथें मंदवारीं आला. राजश्री बच्चाजीपंत आज सायंकाळपावेतों तिकडील कोणी संभावित गृहस्थ घेऊन येणार आहेत. ते येऊन बोलणें झालेवर भेटीचा निश्चय होणार. अमावास्या होऊन भेट होणार अशी बोलवा आहे. जसा निश्चय ठरेल तसें सेवेशीं लिहून पाठवीन. बायांचे लष्करांत बारभाईचें म्हणोन पथक हजार दीड हजार लोक आहेत त्यांचीं घरें कांहीं गंगातीरास व कांहीं देशांत आहेत.

[1] कारकून बाबाजीपंत चाफेकर याचें पत्र बायांच्या लष्करांतून मिरजेस.

त्यांच्या मुलामाणसांचा बंदोबस्त करावा असें पुण्यास ठरलें. त्याजवरून त्या लोकांचा वेढा दोन चार (दिवस) पटला. याजमुळें बायांस्था येण्यास दिवसगत लागली. त्यांची समजून बायांनीं तूर्त काढली कीं, येथून कांहीं लोक देतों, व खानदेशांत गोपाळ यशवंत कांहीं फौज घेऊन आम्हांकडे येत आहे त्यास पत्रें देतों. ते तुमचीं कुटुंबें घेऊन येतील अथवा बंदोबस्त राखतील असें सांगोन समजूत केली. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७६६ श्रीगणराज. (माघ व० १४–५ मार्च.)

विज्ञापना. पुण्याहून पत्रें सरकारचीं देसाई यांस आलीं म्हणोन आज्ञा, त्यास हल्लीं देसाई याणीं ज्याचा पक्षपात धरला आहे त्यानीं गांवोगांव समाराधना करोन चितपावन ज्ञातीस आमंत्रण करावें, न आलिया गुन्हेगारी घ्यावी, असा इत्यर्थ केला आहे. यास्तव राजश्री मोरोपंतासमागमें विनंती सांगोन पाठविल्याअन्वयें आपलें पत्र देसाई यास जावें. सरकारांतून पत्रें आलीं आहेत, त्यास वडिलीं बळ पाडिलें पाहिजे. नाहींतर चितपावन ज्ञातीचा अपमान होतो. ब्राह्मण प्राणत्याग करितात. असा प्रसंग येथें प्राप्त जाहला आहे. प्रथम यांनीं राज्य व्यापिलें आहे. आपण साभिमान धरोन केल्यास निर्वाह होऊन आपणास यश येतें. नाहींतर ब्रह्मवृंदाचा अपमान झाला असता पुढें कालकाला दोष या कुळास लागला असें जालें. हल्लीं कऱ्हाडे प्रत्यक्ष म्हणतात् जे, तुमच्या मुली आमचे येथें या ! हीं अक्षरें लघु नव्हत ! प्रथम द्रव्यवान, लाघवी, देवता अनुकूल ! चितपावनांस इतक्या ही गोष्टी प्रतिकूल आहेत. आपण साभिमानी आहेत. पत्र विसर्जन करावया आज्ञा झाली पाहिजे. रवाना छ० २७ रमजान. बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना. राजश्री नाथबुवा आलेच आहेत. राजश्रींनीं सर्वही वृत्तांताची विनंती केलीच असेल. आपलें पत्र पूर्वी जावें देसाई यांस, असा आशय येथील ब्रह्मवृंदाचा आहे. हे विज्ञापना.

नं. ४७६७ श्री. (फाल्गुन–मार्च.)

पुं॥ श्री० राजश्री बाळासाहेब स्वामीचे सेवेशी

राजश्री वेदमूर्ति नारायण भटजी व राजश्री बाळाजीपंत आहेत. व हल्लीं मोरोपंतास स्वामींची आज्ञा जाहली. त्यावरून श्री॥ राजश्री नानाची

---

१ रघुनाथराव कुरुंदवाडकर यांचें मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र. २ कऱ्हाड्यानीं सावतवाडीचें राज्य. ३ पत्र बाळकृष्णपंत बाळ नि॥ नाना फडनवीस यांचें मिरजे. रा बाळासाहेबांस.

आज्ञा घेऊन रवानगी केली आहे विनंती करितील सेवकास स्वामी विश्वकुटुंबी पदरीं घेतील. सर्व गोड करून कार्यसिद्धि करणार स्वामी वडील आहेत, तेथें सेवकानें विस्तारें काय विनंती लिहावी ? सर्व प्रकारें सेवकास स्वामींचे पाय आहेत. कृपाळू होऊन सर्व समारंभ करून घ्यावा आणि पांच दिवस सोहळा करून वडील वधूंची व सर्वांची व मोरोपंताची रवानगी करावी. वाडीकर ब्राह्मणाची पंचाईत श्रीमंत भाऊसाहेबाकडे नेमून घेतों. वाडीकरास व श्रीमंत भाऊसाहेबास सरकारची पत्रें घेऊन मागाहून सत्वर पाठवितों. श्रीमंत भाऊसाहेबानीं महाराजाचे रोखें यावयाचें करावें म्हणजे राजश्री माघारे निघोन करवीरास जातील [1]मार्गें नच सरत तर रेंच चांगला मोडल्यावर दावाही चांगला बसेल. हे विज्ञापना.

न. ४७६८ श्रीगणपति. (फाल्गुन शु० १–७ मार्च)

छ० ३० रमजान सन तिस्सा तिसैन. फाल्गुन

तीर्थस्वरूप राजश्री काकासाहेब वडिलाचे सेवेशीं

अपत्यें कृष्णरायानें करद्वय जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २९ माहे रमजानपावेतों वडिलांचे आशीर्वादेंकरून सुखरूप आणोन स्वकीय कुशल लेखनाज्ञा केली पाहिजे विशेष पठाणाचे उपद्रवास्तव मोंगलाचे फौजेपैकीं आरब लोक दोनतीनशें कुमकेस आणविले होते त्याजवरून पठाणाचा शह सदणी पतकरून दूर केला डफळेचे परगणेंत जतेवर कूच करून पठाण गेले नतर आरब लोकास चार रुपये पतकरले होते तेही दिल्हे निघून जा म्हणून सांगितल्यास दिनमेकावर घालोन दोन दिवस मुक्काम करून राजश्री जनार्दनपंत लिमये याजवर राजश्री नरसिंगराव तुकदेव याजकडील भतगुणकीच मामलतीबद्दल दहा हजार रुपयेची वरात नरसिंगराव यांचे नावें आणोन किल्ल्याचे दरवाजास पनास आरब वरातेच्या जावसालास येऊन बसले एक सकट निवारण झालें तों दुसरें उभें राहिलें तेव्हां ते दिवशीं पाचशें रुपये लिमये यांणीं देऊन पढरीस मोंगलाची फौज आहे तेथें राजश्री त्रिंबकराव साठे निसबत बजाबा शिराळेकर याकडे कारकून राजश्री लिमये यानीं पाठवून वरातेचा जावसाल करून तोड केली नतर आरबास मनाचिठी आल्यावरून छ० २६ रमजानीं कूच करून आरब निघून गेले हा मजकूर एकवेळ छ० २७ तारखेस लिहून माणसें पाठविलीं

[1] पत्र लिहिणाऱ्यानें भाऊसाहेबांचा पुत्र गोविंदराव यास मुलगी दिली, लग्नसमारंभ चालू होता, त्यास अनुलक्षून हें लिहिलें

होती. परंतु मार्ग चालेना यास्तव माघारीं आली. हलीं जासूद सोमतीस देऊन रवाना केले आहेत. यानंतर मिरज प्रांतात ही महाराजांचे फौजेचा दंगा भारी आहे असें लोक मनस्वी बोलतात यास्तव वरचेवर सरकारचे ही जासूद इकडे रवाना झाल्यास दोहींकडील वर्तमान कळेल. एतद्देश निकटीचें वर्तमान आम्हीं लिहितों, परंतु मार्गाचा पेच पडतो, यास्तव विनंती लिहिली आहे. वडिलांशिवाय आमचा समाचार घेणार दुसरा कोण आहे. ? सेवेशीं श्रुत होय कृपा लोभ करावा हे विज्ञापना.

नं ४७६९ (फाल्गुन शु० १–७ मार्च)

नारो हरि करंदीकर यांचें करवीरकरांच्या लष्करांतून पत्र मिरजेस.

पै॥ छ० १ सवाल —

" बायांकडून देवजी गौळी व गणोबातात्या आले त्यांनीं व महाराजांचीं बोलणीं होऊन आजच प्रहर दिवसास मृगुवारीं निरोप घेऊन गेले. इकडून हिंमतबहादर बापू व बचाजीपंत व बाजी रामचंद्र ऐसे आताच निघोन बायाच्या लष्करास गेले. इकडील बोलण्याचा भाव कीं, तुमचे शत्रु ते आमचे शत्रु, आमचे शत्रु ते तुमचे, असा एक विचार घ्यावा. त्यास येविशींचा निश्चय येथें आलेल्यांकडून जाला नाहीं. यास्तव हिंमतबहाद्दर आज आणखी बोलावयाकारितां गेले आहेत. लष्करचा कूच आज बेळूराहून होऊन जतेजवळ गडी पंतरायाची (?) आहे तेथें जाणार. जतकराकडून ऐवज आला नाहीं सबब जाणार तेथें गेल्यावर बायांस व यास दीड कोसाची तफावत राहते. "

नं. ४७७० (फाल्गुन शु० १–७ मार्च.)

नारो हरि करंदीकर यांचें करवीरकरांच्या लष्करांतून पत्र मिरजेस.

पै॥ छ० १ सवाल.—

"देवजी गौळी बायांकडील काल गुरुवारीं सायकाळच्या दोन तास दिवसास बेळूरच्या मुक्कामी आले. पुढें हैबतराव गायकवाड सरलवास आणावयासीं गेले होते. गौळी याजबरोबर पांच चारशें लोक आले आहेत. हुजूरच्या डेऱ्याजवळ गोटीच्या अंतऱ्यानें पायउतारा होऊन डेऱ्यास येऊन मुजरे करून काहीं वेळ स्वल्प बसून सर्वच विडे जाले. नंतर उतरावयास जागा दाखविली व सरंजाम पाठविला तेथें जाऊन उतरले हुजूरून मेजवानीबद्दल तीनशें रुपये नक्त पन्हाळी व मलकापुरी पाठविले. राजश्री बच्चाजीपंत इकडून गेले तेव्हां तिकडून त्यास १०० रुपये चांदवडी मेजवानीबद्दल बायानीं दिले होते.

बायांच्या लष्करांत रोज धरण्यापारण्याचा प्रकार आहे. राजश्री बाळाभाऊ येणार होते त्यांचें येणें गवगव्यामुळें शेवटीं जालें नाहीं. मग देवजी गौळी आला तो दोन तीन रोज निघतां निघतां गुरुवारीं आला. महाराज व बाया मिळोन प्रांतास उपद्रव करावा हा मानस बायांकडील कारमान्यांचा नाहीं. आपण स्वतः निराळें राहून पोटास मेळविल्यास सरकारची बदमामली नाहीं. इकडे मिळोन प्रांतांत खंडणी घेतली असतां बदलामी येते असे भाव बोलण्यांतील दिसतात. ”

नं. ४७७१ (फाल्गुन शु० १—७ मार्च)

नारो हरि करंदीकर यांचें करवीरकरांच्या लष्करांतून पत्र मिरजेस.

पै॥ छ० १ सवाल.—

“बायांकडील बोलणें (करवीरकरांस आहे कीं) तुम्ही व आम्ही मिळोन प्रांताची खराबी करावयाची नाहीं, व भाऊसाहेबांसींही विरुद्ध करावयाचें नाहीं. ते सरकारचे चाकर व आम्ही सरकारचे चाकर. तुमचा आमचा शरीरसंबंध होणार त्यापेक्षां आम्हांकडील मंडळींचीं मुलें माणसें ठेवावयासीं जागा द्यावी. त्यास इकडील बोलणें वल्लभगड रहावयासीं जागा देतों. त्यांजकडील मागणें भूदरगड अथवा रांगणा, दोहोंतून एक द्यावा. इकडील मानस हरकसेंही करून आपण व बायानीं एक व्हावें आणि गोंधळ घालावा; याअर्थीं लटकें बोलावें, जें म्हणतील तें कबूल करावें, परंतु संधान मेळवावें. काय घडतें पहावें. ‘तोरगलास (भाऊसाहेबांचा) लाख रुपयांचा रोखा जाला आहे. शंभर राऊत व पन्नास गाडदी येऊन बसले आहेत’ असा सेनाखासखेल यांणीं बोभाट आणिला. व पेंढारी यांणीं सामानगडाकडे धुमाकूळ मांडिला म्हणोन इकडून राजश्री नारायणराव पाटणकर यांची फौजेसह त्या सरदेस रवानगी होणार आहे. ”

नं. ४७७२ श्री. (फाल्गुन शु० १—७ मार्च)

पै ॥ छ० २९ रमजान. सन तिस्सा तिसैन.

सेवेशी विज्ञापना. बायांचा मुक्काम बागेवाडीवर आहे. राजश्री बच्चाजीपंत अद्याप आले नाहींत. आज बुधवारीं भोजनोत्तर राजश्री बाळाराम भाऊ व देवजी गवळी उभयतांस घेऊन यावें. ते येऊन बोलणें होऊन मंतर भेटीचा निश्चय ठरणार. बायांकडून दारूगोळीविषयीं पत्र आलें होतें

---

१ करवीरकर महाराजांचे लष्करांतून नारो हरी करंदीकर यांची चिठी मिरजेस बाळासाहेबांस.

त्याजवरून पाच मण दारू व दोन मण शिसें काल भौमवारीं रवाना जालें. श्री॥ राजश्री भाऊ साहेबांचा मुक्काम येकोडीनजीक सुतकट्टेवर नदीवर आहे म्हणोन मनोळीचीं पत्रें आलीं त्यात लिहिलें होतें. करवीराहून दारू व गोळे मनोळीस रवाना होणेंविषयीं आज्ञापत्र गेलें आहे. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७७३ श्रीगणपति. (फाल्गुन शु० ३–९ मार्च.)

चिरंजीव राजश्री बाळासाहेब यास आशीर्वाद उपरी. तुम्ही छ० २२ रमजानचें पत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिला मजकूर कळला. "लक्ष्मीबाई शिंदी याजकडून रा॥ हरि जगन्नाथ कारकून आला. त्याबरोबर बायाचें पत्र व लक्ष्मीचें पत्र[1] मला आलें. त्याची नक्कल करून पाठविली आहे त्यावरून कळेल. त्यांतील अर्थ श्रीमंताचे व नानांचे आज्ञेसेरीज (आपण) नाहीं. परंतु श्रीमत राजश्री भाऊसाहेब थोर सरदार व वडील. त्याप्रमाणें त्याजकडे जातों. त्यांनीं सरकारात बोलून (आमचें भांडण) मिटवून द्यावें; असे भाव आहेत." वडिलाकडे निघोन येणार. गेल्यावर मला पत्र आलें (म्हणजे) तेंच पत्र राजश्री नानाकडे पहावयास पाठवितों. आणि वडिलास लिहितों" म्हणून लिहिलें तें कळलें. बायाकडील कारकून आल्यावर सारे भाव समजतील. "बाजारी आवाई वडिलांचे लिहिण्यात बाया व महाराज एक होणार. तेव्हा यास त्यास काहीं मिळत नाहीं. असो श्रीइच्छा प्रमाण. श्रीनें योजिलें असेल तसें घडेल." (म्हणून लिहिलें,) त्यास नाइलाज. सावनूर तालुकेंत फौज गेली आहे. दोन चार ठाणीं बसावयाचीं आहेत. आरंभिलें तें कार्य शेवटास नेल्यासेरीज सोडता नये. लौकरच आटपून येणेंविषयीं लिहिलें गेलें आहे. हुबळींत सरंजाम पोख्त आहे. ठाणें मजबूद. तूर्त येथें गुंतत नाहीं. बाकीचीं सारीं आठचार दिवसात उलगडून फौज आणवितों. आल्यानंतर गोकाकचे नदीवर यावयाचें करितों. बाया महाराज एक होऊन चालणें अवघड परंतु श्रीइच्छा न कळे. त्यांचे पाठीवर पिच्छा आहे, ते हीं पूर्व दिशेसच गमन करितील. मिरजेकडे रोंख करणार नाहींत. तत्रापि तुम्हीं सावधतेनें बंदोबस्त राखावा. छ० १ सवाल. बहुतकाय लिहिणें. लोभ कीजे हे आशीर्वाद.

नं. ४७७४ श्री. (फाल्गुन शु ० ३—९ मार्च)

पै॥ छ ० ७ सवाल सन तिसा तिसैन. फाल्गुन.

सेवेशीं बाबाजी विश्वनाथ साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ ०

---

१ पत्र परशुराम भाऊंचे २ चिठी बायांच्या लष्करांतून मिरजेस.

६ सवाल गुरुवासरपावेतों मुकाम मौजे रवनाळ यथास्थित असे. विशेष. आज कूच करणेंचा आग्रह करवीरकरांचा होता परंतु कूच झालें नाहीं. आज हिंमतबहादर वगैरे कारभारी कूच करणेंच्या ठरावास येणार आहेत. काय तो निश्चय होईल. नायाजी साळोंखे व शिलेदारांचीं चार घोडीं यांची सुटका जाहली नाहीं. पैकेचा जावसाल मनस्वी बोलतात. कांहीं खर्च पडेल असा दिसतो. रिकामी सुटका होत नाहीं. बक्षीस एक रुपयाचे जानवीं जोडे पाठवावया आज्ञा व्हावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७७५ श्री (११ मार्च)

पै॥ छ०६ सवाल. सन तिस्सा तिसैन. फाल्गुन.

सेवेशीं घोंडो बापूजी जोशी साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत फाल्गुन शु॥ ५ प्रातःकालपावेतों वर्तमान बालकाचें यथास्थित असे विशेष राजश्री आबा चिटणीस यांजला शिंदे यांणीं बोलावून नेलें. आणि आज्ञा केली कीं फौजेचा गवगवा लोकांचा आहे याचा बंदोबस्त करणें. असें सांगितलें त्याजवरून राजश्री आबा व गोपाळराव व कृष्णराव या त्रिवर्गास लोकांनीं बसविलें. बोलण्यामध्यें कज्या होऊन आबांस गाज्याची व पुतळीची अशा दोन जखमा तरवारीच्या लागल्या. हें शिंदे यांस कळलें. नंतर त्यांणीं भले लोकांस सांगून आबास आपले डेऱ्यास घेऊन गेले. याजप्रमाणें काल चतुर्थीस जालें, असें वर्तमान दाट बोलतात. सर्जेराव बापू व राजश्री बाळोबा याजला शिंदे सोडणार. बाळोबाकडे पत्रें शिंदे यांणीं पाठविलीं. याजला रुकार सरकारातूनही आहे अशी बाजार बातमी आहे. फौजेचा गवगवा. आबाच्यानें बंदोबस्त न होय, तरी मग शिंदे अथवा कंपू खडकीचे मुक्कामावर येणार अशी ही बोलवा आहे. सरकार वाड्याचे पश्चम अंगें लकडखाना आहे तो मोडून चौफेर पागा बांधणार. दगड पायाचे येऊन पडले. राजश्री मोरोबादादाचे पुत्र (आपल्या) वडिलांचे भेटीस जुन्नरास गेले. आठ रोज जाले. श्रीमंत राजश्री नानांची प्रकृत निखालस अशी बरी जाहली असें नाहीं. कधीं कांहीं कधीं होत आहे. हल्लीं आज चार रोज कान दुखत आहे अशी आवाई आहे. कळावें बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७७६ श्री. (१२ मार्च)

पै॥ छ१० सवाल. सन तिस्सा तिसैन.

---

१ नारायणराव बक्षी यांजकरितां. २ पत्र बाळासाहेबांस मिरजेस. तसेंच पुढच्या नंबरचें.-

सेवेशीं धोंडो बापूजी जोशी शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत फाल्गुन शु॥ ७ वर्तमान यालकाचें यथास्थित असे. विशेष. राजश्री आवा चिटणीस यांजला लोकांनीं वसविलें होतें गवगवा भारी केला. ते'हा आवा पळू लागले. ते समयीं पठाणानीं गलबल केली. तेव्हा राजश्री कृष्णराव यांणीं पठाणास धरिलें. तेव्हा कृष्णराव याजला पुतळी हाताचे बोटास लागली व आवांस कुशीस लागलें थोडेंच आहे. नंतर शिंदे याणीं आवांस आपल्या डेऱ्यास नेलें, व गोपाळराव व कृष्णराव याजला शिंद्यानीं आणिलें. पठाण पळोन गेले. येविशयींचा मजकूर मागें पत्रीं लिहिलाच आहे त्याजवरून कळों येईल. राजश्री कृष्णराव चिटणीस नानांकडे काल आले होते. राजश्री बाळोबा तात्यास नगरास शिंद्याकडून पत्रें गेलीं आहेत आबाचेच विद्यमानें गेलीं आहेत अशी बाजार बातमी आहे. सर्जेराव सुटले, दोन रोज जाले, अशी बातमी बोलतात. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं ४७७७ श्री. (फाल्गुन शु० ७–१४ मार्च)

पै॥ छ० ६ सवाल तिस्सा तिसैन. फाल्गुन.

[1]विज्ञापना. श्री॥ राजश्री अमृतरावसाहेब माघ शु॥ १३ बाहेर (आपल्या) लष्करास निघणार होते डेरेही जाले होते. सौभाग्यवती बाईसाहेब बाहेर दशमीस गेलीं होतीं. स्वारी त्रयोदशीस तेरा घटका दिवसास जाणार होती, घटकापूजन केलें आठ घटका जाल्या होत्या तेव्हा शिंदे याजकडील सांडणिस्वार आला कीं, सध्या लष्करास जावेयाचें प्रयोजन नाहीं. बाया वगैरे सर्वांचा आमचा मिलाफ करून यावा. मग कोठें जाणार तें जावें. त्याजवरून राहिले अशी बातमी आहे. सखाराम घाटगे यास सोडावें ऐसें आहे. शिंदे फिरोन (पुण्यास) येणार ही बातमी खचित आहे. हे विज्ञापना.

नं. ४७७८ श्री (फाल्गुन शु० ७–१४ मार्च)

पै॥ छ० ७ सवाल सन तिस्सा तिसैन फाल्गुन.

[2]विज्ञापना. तागायत छ० ६ सवाल गुरुवासरपावेतों यथास्थित असे विशेष. सौम्यवारीं तिसरे प्रहरीं महाराज मातुश्री बायाचे डेऱ्यास आले होते. दोन बैठका केल्या होत्या. महाराजास वस्त्रें व शिरपेंच व घोडा व हत्ती येणेंप्रमाणें दिलें. मंडळीस वस्त्रें दिलीं नाहींत एक बैठक वाडाचे बाहेर केली होती

१ धोंडो बापूजी जोशी याचें पत्र मिरजेस बाळासाहेबांस. २ चाफेकर कारकून याचें बायांच्या लष्करांतून पत्र मिरजेस.

एक नाडाचे आत बायाजवळ बसले तेथें केली होती. राजश्री नारोपत करंदीकर आले होते. भेट झाली. आज कूच करावें म्हणोन महाराजाचा आग्रह होता, परतु कूच झालें नाहीं. मिरज प्रातांत रोखे करणेविशींचा आग्रह राजश्री रत्नाकरपत यांचा आहे महाराज माघारे गेलियावर सायकाळीं भोइटे याजकडे गेलों होतों त्याचें म्हणणें महाराज आपण होऊन भेटीविशीं गळीं पडले म्हणोन आम्हीं भेटी घेतल्या आम्हांस गरज करवीरकराचे भेटीची नाहीं आम्हीं इतके लान श्रीमत राजश्री भाऊचे भेटीस्तव आलों मीं उत्तर केलें जे, तुमच्या भेटी झाल्या म्हणोन करवीरकरानीं मिरज तालुकेंत रोखे केले याचा बंदोबस्त करून द्यावा लागेल. लाख रुपये करवीरकरानीं देणेंचा करार केला आहे बायास ऐवज देतात रास्ते याजपासून काहीं ऐवज घेतात रास्त्याचे कारकून येथें आले आहेत सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४७७९ श्री. (फाल्गुन शु० ८—१९ मार्च)

पै ॥ छ० ७ सवाल सन तिस्सा तिसैन फाल्गुन

विज्ञापना श्रीमत राजश्री भाऊसाहेबाकडून काहींच पत्रें येत नाहींत यास्तव मातुश्री बायाचे कारभारी याचें बोलणें पहिलें तें नाहीं त्याहीमध्यें (महाराजाच्या) भेटी झाल्या याजमुळें ही तिकडून प्रेष होतो याजमुळें बोलणेंत बहुत अतर दिसतें मिरज प्रातात कूच करावें येविशीं बहुतच आग्रह दिसतो भोईटे यांचें बोलणेंत मिरज प्रातात आम्हीं कच करणार नाहीं असें बोलतात खरेपणा दिसत नाहीं कूचमुक्कामाचा निश्चय ठरेल तो लिहून पाठवितों जलद वर्तमान कळावें लागतें म्हणोन साडणीस्वार ठेऊन घेतला आहे मिरज प्रातातील रोर्डी बहुतच गडबडलीं आहेत मुधोळचे सुमार अगर मुचडीचे सुमोरें दरीदेवाजवळ वोढा आहे तेथें मुक्कामास जाणार असें ही बोलतात दोहीं लष्करात मनसबा चागलाच आहे [१] बोलणेंची प्रामाणिकता बहुतच आहे [१] सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं ४७८० श्री (फाल्गुन शु० ९–१६ मार्च.)

सेवेशीं विज्ञापना. उदईक रविवारीं कूच करून कृष्णातीरास जाऊनतेथून राजश्री आपा राजाज्ञा यासमागमें हुजूरची फौज व बाया शिंदे याजकडील सरजाम ऐसे दहा हजार फौज देऊन श्रीमत राजश्री भाऊसाहेबाकडे पाठवून द्यावे हुजूरची स्वारी कृष्णेवर राहून लग्न करावें नदीतटाकीं आउ

१ पत्रावरील मिति व तारीख देवस्तीची पत्र चकिकराचें मिरजेस २ चकिकर कारकून याचें पत्र बायाच्या लष्करांतून

दहा मुक्काम करावे. मिरज वगैरे तालुकेचा घासदाणा घ्यावा. पुढें मसलती-सारखें हुजूरची स्वारी जाईल. याप्रमाणें आजचे बोलणेंत ठरवून उद्ईक कूच नेमलें आहे. परंतु आणखी काय मसलत करतात पाहों. होईल तो मजकूर सेवेशीं विनंती लेहून पाठवितों. बारा भाईची फौज काल ऐनापुरावर येऊन उतरली आहे. लष्कर अनिवार. कैद नाहीं. एकाच्या गोष्टींत एक नाहींत. बायांच्या गोष्टी कोणी ऐकत नाहींत. प्रांताची बुडरण परिछिन्न झाली. बाकीस कांहीं रहात नाहीं. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७८१ श्री. (फाल्गुन शु० ९–१६ मार्च)

सेवेशीं विनंती × × × मातुश्री यमुनाबाई शिंदे फौजसुद्धां सटाव लिगनुराकडे गेली होती ते शनवारीं संध्याकाळीं फौजसुद्धां मातुश्री लक्ष्मीबाई शिंदे यांच्या फौजेंत येऊन केकतीचे मुक्कामीं मिळाली. बारा भाई मात्र त्यांतून फुटून ऐनापुरावर गेले. *श्रुत होय हे विज्ञापना.*

नं. ४७८२ (फाल्गु० शु० ११–१७ मार्च)

बाबाजी विश्वनाथ चाफेकर यांचें बायांच्या लष्करांतून पत्र मिरजेस. वै॥ छ० ११ सवाल.—

करकंब व मंगळवेढे येथील वगैरे जाग्याहून पत्रें वगैरे आलेलीं पहावयास पाठविलीं तीं याहून माघारीं पाठविलीं आहेत. करकंबेकडे म्हैसकराचा उपद्रव फार दिसतो. राजश्री नाना यांस वरचेवर लिहीत असावें. मंगळवेढ्याचा बंदोबस्त चांगला करवावा. ते आपल्या मुलांमाणसांविशीं फंद करावयास चुकणार नाहींत. हुशारी असावी. आणखी पाषाणनामकाप्रकरणीं वगैरे ज्यांस जें आढळलें तें त्याणीं लिहिलें आहे. बरें ! गजाननाचे कृपेंकरून घडेल तें खरें. कलम१.

सावनुरकर नबाबाच्या पुत्राच्या सुटकेचा मजकूर लिहिला तो कळला. गोखले यांस रुबरू सांगितलें आहे. हल्लीं ते नरगुंदास आहेत. सबब त्यांजकडे या कामाबद्दल मुजरद पत्र पाठविलें आहे. कलम १

आमचा मुक्काम गुर्लहोसुराजवळ होता तेथून कूच जहालें. मुरगुदास बावांच्या दर्शनास जावयाकरितां येकुंडीजवळ आलों. हळूहळू जाऊं. प्रकृत नीट नाहीं याजमुळें कोसाची मजल करावी लागते. कलम १

रास्ते यांजकडील मंडळीस छ ० ९ सवालीं निरोप दिला. छ ० १० रोजीं मेजवानी जाहली. येथून निघोन गेले. कलम१

"पत्रांच्या रवानग्या वरचेवर होतात. एकाचाही जाब येत नाहीं. माणसांची गत काय जाली तें कळत नाहीं. जागां जागां फौजा जमत चालल्या. मिरज प्रांतीं रोखे होण्याची सीमा जाहली. चर्या एक प्रकारची दिसते. स्वारी या रोखावर आली असतां बचाव आहे. दिवसगत जालिया परम कठिण आहे. उपेक्षा करूं नये. अब्रूवर येऊन बनलें आहे. कोणताही महाल उपद्रवावांचून राहिला अशी गोष्ट नाहीं. बेजार आहों. कित्येक गोष्टी पेशजी दोन महिन्यांखालीं लिहिल्या होत्या त्यांचें स्मरण राहिलें नसेल असें वाटतें. यास्तव लिहितों. चितांत आणून बचावाची गोष्ट करावी;" म्हणोन विस्तारें लिहिलें तें कळलें. ऐशीयास आपल्याकडून पत्रें येऊन पोंचतात. त्यांचे जाब यावयाचे राहिले नाहींत. रवानग्यांचा छडा काढावा. माणसें मार्गी थकलीं असतीं तर बोभाट होता. फौजा जमत चालल्याचा तर्क चालत नाहीं. कोणी कांहीं म्हणतात. ईश्वर जाणे! तूर्त तालुक्यास मात्र अरिष्ट आलें

१ पाषाण नामक-कोण ! धोंडोपंत गोखले ! २ सावनूरच्या नबाबाचा मुलगा धोंडोपंत गोखले यांणीं कैदेंत ठेविला होता त्यास सोडून देण्याविषयीं. ३ चिदंबर दीक्षित.

आहे. उपद्रवाची जात ऐकण्यांत येते त्यावरून असें वाटतें की आपल्या सोसण्याची शर्थ आहे. बरें ! सर्व भार श्रीवर आहे. आपली उपेक्षा करितों असें आपणास वाटलें यास उपाय नाहीं. आपल्या घरची उपेक्षा कोणी करील कीं काय ? कंटाळ्यानें लिहिलें, चिंता नाहीं. साननूर तालुक्यांतील बंदोबस्ताकरितां गुंतल्यामुळें तिकडे शत्रूस फावलें. नाइलाज आहे. आपण घाबरें होऊं नये. इकडील काम आटोपल्यावर नंतर दुसरा ध्यास नाहीं. पेशजी कित्येक अर्थ लिहिले ते स्मरणांत आहेत. विसर कसा होईल ? काळजी करूं नये. कागदोपत्रीं चहूंकडे शिलगिला राखोन बातम्या ठेऊन जरबेची गोष्ट राखावी. जें येईल त्याचें निवारण केलेंच पाहिजे. कलम १ येणेंप्रमाणें सहा कलमें लिहिलीं आहेत त्यावरून कळेल. रवाना छ० १० सवाल बहुत काय लिहिणें लोभ असावा हे आशीर्वाद. पे॥ छ० १३ सवाल. सन तिस्सा. फाल्गुन मास. आवशीनी तास रात्र.

न. ४७८४ श्रीगणराज (फाल्गुन शु० १३–१९ मार्च)

चिरंजीव राजश्री रघुनाथराव दादा यांसीं आशीर्वाद उपरी. मौजे देवर-अष्ट्यांहून पत्र आलें त्याची नकल पहावयास पाठविली आहे. माणसाचे सागण्यांत रास्त्याकडील चाळीस पन्नास घोडें चतुरसिंगाकडे पाडाव आलें. पचवीस असामी ठार झाले. बहुत खराबी जाली. एक पागा सरदार व दोन कारकून पाडाव सापडले आहेत असें जबानी सांगतो. शिंदे बायांच्या लष्करांतून पत्रें काल आलीं व आजही आलीं. रा॥ नारायणराव बक्षी व यशवंतराव शिवाजी व देवजी गौळी असे वडिलांकडे गेले. कारण करवीरकरांच्या भेटी जाल्या येविशीं संशय आला, त्याविशीं खातरजमा करावयास गेले म्हणोन लिहिलें आहे. रा॥ छ० ११ सवाल लोभ करावा हे आशीर्वाद.

नं ४७८५ श्रीगणपति. (फाल्गुन शु० १३–१९ मार्च)

चिरंजीव राजश्री बाळासाहेब यांसीं प्रती परशुराम रामचंद्र. आशीर्वाद उपरी. वस्त्रें व बहुमान आल्यावर दोन लाख रुपये देऊं असें वेदमूर्ति राजश्री बापू दिक्षीत जोग यांसीं बोलिलों होतों. व हल्लीं रास्ते यांचीं पत्रें कपूची वरात जाहली, निकड बसली, अशीं वरचेवर येत आहेत. हें जाणून दोन लाख रुपये पोतेंचाल व वीस हजार रुपये मालगांवीं फौजेचे खर्चास घेतले होते ते, ऐसे यावे म्हणून चिरंजीव राजश्री हरिपंत बाबाचें नांवें चिठ्या देऊन दीक्षित

१ पत्र बाळासाहेबाचे मिरजेहून

व ढेंकणे वगैरे मद्ळीस निरोप देऊन पाठविलें. बाकीचे ऐवजाची हस्तेबंदी करून देऊन समजूत करून तूर्त लावून दिलें आहे. तूर्त ऐवजाच्या चिठ्या केल्या, त्याची तरतूद जाहली पाहिजे. इकडील अडचणी तरी या प्रकारच्या. त्यास वचन गुंतलें तें तर पार केलें पाहिजे. वस्त्रें येऊन आज महिना जाला, त्यांची निकड, फौजेचा गवगवा, याजपुढें कोणतेंही सुचेना असें जालें सदरहू तूर्त यावयास केलें त्याचा निर्वाह तुम्ही व चिरंजीव बाबा यांणीं हरतऱ्हा करुन तरतूद करुन यावी. पहिली सातायाचे मुकामीं तरतूद केली होती ती आहे. बाकीची भरती सव्वा दोहोंची जाली पाहिजे त्याची करावी रवाना छ० ११ सवाल. भौमवार. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

पै॥ छ० १६ सवाल. फाल्गुन सन तिस्सा तिसैन

न. ४७८६　　श्री.　　(फाल्गुन व० १-२२ मार्च)

सेवेशीं जनार्दन शिवाजी. कृतानेक शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १४ सवालपावेतों मुक्काम क्षेत्र पंढरपुर भीमा उत्तरतीर येथें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. करवीरवासी व बाया मिरज प्रांतीं गेल्या स्वामींशीं काहीं खटला करावा अशी दुर्बुद्धि करून यशवंतराव शिवाजी व बाळाजी कृष्ण यासीं जलद बोलावणें बायांनीं पाठविलें अशी वार्ता बाजारी ऐकिली त्यास येविशींचा पर्याय श्रीमंत नानांस लिहिला आहे. त्यांचींही उत्तरें येतील सविस्तर राजश्री मोरो शंकर यांणीं लिहिलें आहे चित्तांत संशय कोणता न आणिता प्रसग तसाच दिसोन आल्यास लिहून पाठवावें समय वारंवार येत नाहीं मर्जीस आल्यास उत्तर पाठवावयाची आज्ञा व्हावी सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ४७८७　　श्री. नक्कल.　　(२२ मार्च)

पै॥ छ० १६ सवाल. सन तिस्सा तिसैन. फाल्गुन

सेवेशी विनंती सेवक मोरोशंकर कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती विज्ञापना तागायत फाल्गुन वद्य प्रतिपदा मुकाम श्रीपंढरपुर स्वामीचे कृपेंकरून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. श्रीमंत राजश्री महाराज व बाया शिंदे असे एकत्र होऊन मिरजेवर दगा करणार हें वर्तमान ऐकिलेवरून राजश्री जनार्दनपंत भाऊ बहुत श्रमी जाहले. त्यास येथें नबाव बंदेगान अली यांची फौज व शिंदे यांजकडील पल्टणें तोफखाना फौज सरजाम

१ पत्र बाळासाहेबांस मिरजेस.

दोन्हीकडील मिळोन पंधरा सोळा हजारपावेतों जमाव आहे. आणखी जमाव दंदेगान असी यांजकडील बरोबर येत आहे. स्वामींवर संकट आलें त्या पक्षीं उभयतांनीं कुमक करावी म्हणोन राजश्री जनार्दनपंत भाऊनीं येथील आधिकारी यांस विनंती केली. त्यांचें बोलणें पहलें कीं, कुमक करण्याविषयीं श्री॥ राजश्री नानां यांचें पत्र नाहीं. आपलें ही पत्र नाहीं. आम्ही कोणाच्या पत्रावर कुमकेस जावें? याप्रमाणें बोलले. त्यावरून सेवेशीं राजश्रीनीं विनंती लिहिली आहे. तर स्वामीनीं कृपा करून येथील फौजेंतील अधिकारी यांस पत्र व जनार्दनपंत यांस पत्र कुमकेविशीं पाठवावें. म्हणजे सरंजामसुद्धां दरकूच येऊन पोहोंचतात. स्वामीनीं श्रीमंत राजश्री नानांस पत्रें पाठवून या फौजेस पत्रें आणवावीं. येथून पत्रें मुकीरास राजश्री जनार्दनपंत भाऊनीं लिहिलीं आहेत. स्वामीचें पत्र गेल्यानें लौकर उत्तरें येऊन कुमक होईल. स्वामीनीं इकडे पत्रें रवाना करून त्यांस ही पत्रें रवाना करावीं. (मिरजेचा) किल्ला मजबूत. सरंजाम पोक्त. चिंता नाहीं. परंतु पाणी कमी म्हणोन भय वाटतें. (तुमचें) इकडील पत्र पोहचतांच जलद येऊन पोंचतील. सुचला प्रकार सेवेशीं विनंती लिहिली आहे. स्वामीच्या प्रतापें अरिष्ट निवारण होत असल्यास फार चांगलें. सेवेशीं श्रुत होय. कृपा करणार स्वामी असत, हे विज्ञापना.

नं. ४७८८ श्री. (फाल्गुन व० १–२२ मार्च)

पे॥ छ १४ सवाल. सन तिस्सा तिसैन.

विज्ञापना. मुजफरखानाकडील पठाणांचा कांहीं फितूर सा जला. इंमजांचें पत्रें जात होतीं तीं सांपडलीं. याजमुळें घालमेल आज गुरुवारीं दिसते. राजश्री दौलतराव शिंदे यांचीं पलटणें जवळ आलीं आहेत असें ही बोलतात. आज रात्रीं कूच करावें असें ही आहे. कोणतें ही प्रमाण नाहीं. पठाण यांचा मुक्काम आगळ्यांवावर आहे. यशवंतराव शिवाजी आज प्रहर रात्रीं कूच करून आले. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७८९ श्री. (फाल्गु० व० १–२२ मार्च.)

पै॥ छ० १४ सवाल. सन तिस्सा तिसैन.

विज्ञापना. राजश्री बाळाभाऊ यांच्या बोलणेंतील भाव "श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबानीं करवीरकरांसीं सलोखा केलियासीं उत्तम. नाहीं तरी आम्ही व राजे पहातच आहों. जोर बेजोर सल्ला करवावा. नच जाहलियासीं प्रांताची बाकी ठेवींत नाहीं." असे आवाज निघतात. राजश्री बाळा भाऊ व मातुश्री बाई यांचें चित्त एक व बक्षी व मराठे मंडळी एक. मराठे म्हणतात, "तुम्ही राजासीं मिळोन सरकारचा प्रांत मारितां, व[1] मिरजकरांचा तालुका मारितां; तेव्हां आमचीं रांडा पोरें मारिलीं जातील ! (ते) बक्षींस म्हणतात जे, समय पडेल तेव्हां तुम्ही धोतर खांद्यावर घालून घांटाखालीं जालं.[2] मातुश्री बाई करवीरास जाऊन बसतील. आमची गत काय ? राजाबरोबर फिरोन परिणाम नाहीं" असें बोलतात. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७९० श्री. (फाल्गुन व ० १–२२ मार्च.)

पै ॥ छ ० १४ सवाल. सन तिस्सा तिसैन.

विज्ञापना. काल सौम्यवारीं करवीरकरांकडील चव्हाण व घाटगे मातुश्री बाईचे डेऱ्यास आले होते ते समयीं होनवाडकरांकडील राजश्री लखबा म्हणोन कारकून गांव खेड्याचे रदबदलीस्तव चव्हाण व घाटगे यांजवळ बोलत होता. तेव्हां उभयतांनीं सांगितलें जे, रास्ते व मिरजकर व भाऊसाहेब व कुरुंदवाडकर यांचे गांव आह्मांस राखावयाचे नाहींत. असें साफ उत्तर जालें. (येथें) कोणे गोष्टीचा भरंवसा नाहीं. काल कूच ठरलियावर महाराजांकडून दोनप्रहर रात्रीचे सुमारें बाजीपंत आले. त्यांच्या बोलण्यांत का॥ मनेराजोरी येथें कूच करून जावें. एक दोन मुकाम करून दोन हजार स्वार मिरजेस पाठवून दहा लक्ष रुपये मागावे. न दिलियासी शहरास उपद्रव करावा. अशीं बोलणीं बोलतात. कोणे गोष्टीचा भरंवसा नाहीं. असा प्रकार आहे. रास्ते यांजकडील कारकून येथें आहेत त्यांस पन्नास हजारांची निकड लाविली आहे. कसें होतें पहावें. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४७९१ श्री (फाल्गुन व० ३–२४ मार्च.)

सेवेशीं विज्ञापना. श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबांची स्वारी मुरगोडास आली,

---

१ कारकून शिलेदार बापाजी विश्वनाथ चाफेकर यांचें पत्र शिंदे बायांच्या लष्करांतून. तसेंच पुढच्या नंबरचें. २ कारण तुम्ही कोंकणचे राहणार !

तोरगल तालुक्यात रोगे केले आहेत, म्हणोन आजी रविवारीं पत्रें आलीं त्यावरून राजश्री सेनासासकील हुजूरची आज्ञा घेऊन तोरगलास गेले राजश्री आपा राजाज्ञा तूर्त यादवाड तालुक्यात जाऊन राहणार बाया शिंदे व महाराज हे कृष्णातीरीं रहावें असा निश्चय जाला आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४७९२

श्री (फाल्गुन व० ४– २५ मार्च)

पै॥ छ० १७ सवाल सन तिस्सा तिसैन फाल्गुन

श्रीमत राजश्री बाळासाहेब साहेबाचे सेवेशीं

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहांकित मुर्तजखान पठाण व लाला दयाराम कसमिरे मुक्काम लष्कर दडवत विनती विज्ञापना येथील कुशल जाणून स्वामीनीं लेखन करावयासीं आज्ञा केली पाहिजे विशेष आम्हीं उमेदवार आहों साहेबाची नौकरी करावी असें मनात आलें याजकरिता बडेखान बारगीर आपणाकडे विनती करायासीं पाठविले आहेत उत्तर आलेवर आज्ञेप्रमाणें बरकंदाज सरजाम हजारपर्यंत घेऊन येतों आपली नौकरी करावी ऐसें मनात आणून पत्र लिहिलें आहे इतके दिवस मुजफरखान पठाण याचे रिसाल्यांत नौकरी केली हल्लीं त्याचा काल झाला श्रीमत लक्ष्मीबाई शिंदे याणीं मुलुख मारावयासीं परवानगी दिली, परंतु याणें आमचा परिणाम लागत नाहीं, आणि हें कर्म आमच्यानें होत नाहीं दरम्यानेंत येऊन आपली नौकरी करावी ऐसे मनोदय, यास्तव खुलासा उत्तर यावें म्हणजे आपणापाशीं येऊन पोचतों आपले मनास शभर लोकापासून पांच हजारपर्यंत आहों जितकेनिशीं येणेंची आज्ञा येईल त्याप्रमाणें येतों आपण इकडील कोणताही अर्थ चित्तात न आणावा सर्व मजकूर बडेखान व दलेलखान विनती करितील त्याजवरून कळेल बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना +

न ४७९३

श्री (फाल्गुन व० ४–२५ मार्च)

पै॥ छ० २२ सवाल सन तिस्सा फाल्गुन मास

श्रीमंत राजश्री बाळासाहेब स्वामीचे सेवेशीं

विनती सेवक देवराव कृष्ण देशपांडे कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान तागायत छ० १७ माहे सवालपर्यंत स्वामीचे कृपेंकरून यथास्थित असे विशेष इकडील वर्तमान श्रीमत राजश्री भाऊसाहेब फौज

[1] पत्रावरील मिति व तारीख पेशव्यांची + पत्रामागील तीन ओळी मजकूर याच अभिप्रायाचा पारशी भाषेंत आहे

सुद्धां हसूर इचल येथें आहेत. उदईक मुरगोडास श्रीदीक्षित स्वामी याचे दर्शनास येणार असें वर्तमान आहे. राजश्री हरबाआपा धायगुडे यांस कांहीं फौज व पेंढार देऊन हुकेरी तालुक्यात रवाना केलें हें वर्तमान मिरजेहून जासूद लष्करास गेले होते ते येथें आले त्यांनीं हें वर्तमान सांगितलेवरून भिकन ढालाईत याजबरोबर मल्हारी पवार दोडवाडकर याजबावत मोतीं वगैरे जिन्नस देऊन रवाना केला होता तो स्वार पाठवून माघारा आणवून घेतला. मार्ग ठीक नाहीं. पातळें वगैरे रवाना करून दोन दिवस झाले. मार्गी सापडतात किंवा सुखरूप जातात पहावें ' हल्लीं भिकन ढालाईत यास पाठविलें आहे. गडबडीकरितां चार दिवस ठेऊन घेतला होता सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञप्ति.

नं. ४७९४ श्री. (फाल्गुन व० ५–२६ मार्च.)

पै ॥ छ ० १९ सवाल. सन तिस्सा तिसैन. प्रातःकाळ

सेवेशीं जिवाजी गोपाळ मुक्काम बोरगाव. कृतानेक सा॥ नमस्कार विनंती विशेष. ता ॥ छ १८ सवाल रोज भौमवार रात्र एक प्रहर पर्यंत स्वामींचे कृपेंकरून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. राजश्री चतुरसिंग भोसले यांच्या लष्करानें मुक्काम वहेंबोरगावावर होता तेथून कूच होऊन शिरगाव व रामापुर देवरअष्टेनजीक मुक्काम झाला आहे तेथें आज प्रात काळीं सूर्योदयास रास्तेकडील लोक (आले होते ते) निघोन कन्हाडास गेले याप्रों वर्तमान आहे आणखी बातमीस पाठविलें आहे. काय वर्तमान येईल तें मागाहून लेहून पाठवितों. नजीक येऊन कोसीं दोन कोसीं उतरले आहेत रोखापत्र होणार. त्यास स्वामींची आज्ञा येईल त्याप्रों वर्तणूक करूं सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ४७९५ श्री (फाल्गुन व० ५–२६ मार्च)

सेवेशीं जिवाजी गोपाळ मु॥ बोरगाव कृतानेक सा॥ नमस्कार विनंती विशेष ता॥ छ० १८ सवाल रोज भौमवार राजश्री चतुरसिंग भोसले यांच्या लष्करचा मुक्काम वहेंबोरगांवावर होता तेथून कूच होऊन शिरगांव व रामापुर देवरअष्टेनजीक मुक्काम जाला तेथें प्रात काळीं सूर्योदयास रास्त्याकडील छापा आला. त्यास उभयताची गोळागोळी जाली तेव्हां रास्त्याकडील लोक निघून कन्हाडाकडे गेले सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ४७९६ श्री (फाल्गुन–मार्च)

यादी हुजूरची स्वारी निघालेतागायत घासदाण्याचा ऐवज उत्पन्न झाला—

	ऐन	दरबार खर्च
परगणे पाच्छापुरपैकी	३२०००	५०००
चीजवस्त व मामलत		
७०००		
शेख मिरा देसाई याजकडे		
दिली त्या सबबें		
२५००० ५०००		
परगणे शहापूर	२००००	५०००
मुद्दापूर तालुके मुधोळ	१००००	२०००
गाव निसबतदेसाई		
मुधोळ व ढवळेश्वर स	१००००	२०००
जमणी तिन्ही कर्याती मिळोन		
निसबत मालोजी घोरपडे		
चिकलमुद्दी परगणे मुधोळ	४०००	१०००
निसबत देसाई रास्ते यांचे रदकर्तांत		
गाव पो बागलकोट	३७०००	७०००
१२००० का कलादगी		
१०००० २०००		
२५००० पों एकड (?)		
२०००० ५०००		
३७०००		
रामदुर्ग तालुका	४०००	१०००
का कोल्हार नि० फडके	७०००	१०००
निमर्गी नि० घोरपडे	७०००	१०००
बाकी सरदारांचे यांनी	१००००	०

१ कार्यारंभ महाराज यांच्या दप्तरांतून नाना हरि गान्द्रीकर यांनी यादी नकल करून मिरजेस पाठविली

बैल ४०० माल भरताड सुपारी व मिरीं लवंग जायफळ वेलदोडे व नक्त वगैरे मिळोन राजगुळी	१२०००	१०००
	१५५०००	२६०००
	१८१०००	
पो ममदापुर	४०००	१०००
पो विजापुर	१५०००	२०००
उकळी मनगोळी	३००००	३०००
मोलवाड	८०००	२०००
होनवाड नि० रास्ते	२५०००	५०००
अथणी	५००००	१००००

न ४७९७ श्री (फाल्गुन व ० ५—२६ मार्च)

छ ० १९ सवाल सन तिस्सा तिसैन फाल्गुन

सेवेशीं बाबाजी विश्वनाथ साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ता। छ ० १८ सवाल भौमवासरपावेतों मु॥ मौजे केकती यथास्थित असे विशेष आज लष्कराचा मुक्काम आहे मातुश्री बाईकडून व माधवराव लक्ष्मण यांजकडून लसोटे तीन आले ते हल्लीं पा। आहेत रा॥ बाळाजीपंत यांचें पत्र ऐनापुराहून आलें होतें त्याजवरून पधरा स्वार रसवालीस दिले व बलमदार तीन येणेंप्रमाणें दिले श्रीमंत रा॥ दादासाहेबांकडील महाराजाचे लष्करांतून रा॥ सखोपंत रसवालीचे बंदोबस्तास काल आले होते, त्यास स्वार पचवीस व बलमदार सहा असामी येणेंप्रमाणें घेऊन गेले महाराजांचे लष्करांत आज कुचाचा नगारा जाहला आहे आज मातुश्रीबाईंचा मुक्काम पचमीचे रंगामुळें जाहला रा॥ साबाजी नारायण यास बोर्टविशीं व कूच करून चिकोडी तालुक्यांत अथवा मुधोळ गोकाक इकडे जाणेंविशीं पत्र लिहावें मातुश्रीबाईस वरियांचे तांदूळ पायलीभर पाहिजेत व हारभरा वाळ्याचा एक येणेंप्रमाणें पाठवावयाची आज्ञा व्हावी सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४७९८ श्री (फाल्गुन व ० ६—२७ मार्च)

सेवेशीं रामाजी रघुनाथ कुलकर्णी साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ० १९ सवालपावेतों स्वामींचे कृपेंकरून यथास्थित

१ बाबा [illegible] लष्करांतून [illegible] गोविंद यांस पत्र.
२ [illegible] यांस पत्र

अर्पत्यें कृतानेक चरणावर मस्तक ठेऊन सा ॥ नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० १९ सवाल वडिलांचे आशीर्वादें करून क्षेम असे. विशेष. राजश्री चिंतो आत्माराम पागनीस निा शिंदे यांचा फौजेसह मुक्काम पळसी सुंदली येथें आहे. तेथून आज स्वार शंभर देशमुख देशपांडे यांचे नांवें रोखे घेऊन आले आहेत. "घासदाण्याच्या चुकोतीस लष्करास येणें. स्वारास रोज दोन रुपये प्रमाणें दर असामीस व खुराक व चंदी वगैरे देत जाणें." याप्रमाणें लिहिलें आहे त्याची बजिन्नस नक्कल करून पाठविली आहे. गांवानजीक येऊन उतरले. रोखा ठेवून घेऊन स्वारास पोटगी व चंदी चार रोज दिलें. याउपर कसबेकर जमीदार बोलण्यास पाठवितों. काय ठरतें पहावें. अशा वरचेवर फौजा येतात. त्यास खंडणी देऊन परिणाम नाहीं, न दिलेस फौजेची बळजोरी! असें उभयपक्षीं संकट आलें आहे. पार पाडणार वडिलांचे पाय समर्थ आहेत. गवळी यांचें कूच होऊन माणेवर येणार. एक दो दिवशीं येतील असें आहे. होईल तें मागाहून सेवेशीं लिहितों. सेवेशीं श्रुत होय कृपा लोभ करावा हे विज्ञापना.

नं. ४८०२ श्री. (फाल्गुन व ०६—२७ मार्च.)

चिा राजश्री दादा यांसीं आशीर्वाद उपरी. जिवाजी गोपाळ याचें पत्र आलें. चतुरसिंग याची व रास्ते याचे लोकांची गोळगोळी जाली हें लिहिलें आलें त्याची नक्कल तुम्हांस पहाण्यास पाठविली आहे त्यावरून कळेल. आणखी बातमी येईल ती मागाहून लिहून पाठवूं. रवाना छ० १९ सवाल. लोभ करावा हे आशीर्वाद.

फौजेसुद्धां पद्धरीवर आहेत. त्यांजकडून आरब पन्नास असामी रवाना जाहल्या यापैकीं.

नं. ४८०४ श्री. (फाल्गुन. व० ६–२७ मार्च.)

पै॥ छ १९ सवाल. सन तिस्सा तिसैन. फाल्गुन.

विज्ञापना चतुरसिंग याणें सतारखान पठाण याजकडे बोलणें लाविलें आहे जे, तुम्ही आम्हाकडे यावें तुमचा बंदोबस्त करून देतों त्यावरून पठाण यानें सांगोन पाठविलें जे, चार लक्ष रुपये तूर्त खर्चास पाठवून द्यावे आणि बोलीचालीचा ठराव करावा म्हणजे आम्ही येतों. असें बोलणें लाविलें आहे राजश्री नारोपंत चक्रदेव यांसीं कैद केलें असें महाराजांच्या लष्करांत बोलतात श्रीमंत रा॥ भाऊसाहेबाचा रोख कडकोळ येथें आला हें वर्तमान महाराजांस कळलेवर येथून तोरगलकरास रवाना करणार. रामतीर्थाहून ब्राह्मण पचवीस असामी येत होते त्याची मार्गी वस्त्रें हरण जाहलीं बक्षीचे डेयाजवळ (त्या ब्राह्मणांचें) एक उपोषण जाहलें. काल समजूत जाहली पचवीस रुपये दिले काल राजश्री रत्नाकरपंत याणीं हुलुकयाळी जाळून टाकिली. अथणी तालुकेंतील गांव दोन चार जाळून नाश केला स्वामींची सेवा करूं लागलियावर शिंदे, होळकर, सरकार फौजा, व इंग्रज इतके पाहिले परंतु ही रीत कोठें पाहिली नाहीं[1] कैदेची जात ठाऊकच नाहीं! सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न. ४८०५ श्री (फाल्गुन व०६–२७ मार्च)

छ० २१ सवाल. सन तिस्सा तिसैन. फाल्गुन.

सेवेशीं गणेश गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १९ माहे सवाल मुक्काम इगळगी परगणे मुरगोड येथें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. बाळू व येसू सिजमतगार याजबरोबर पत्रें पाठविलीं आहेत. पावलीं असतील. राणेबिन्नुरचें ठाणें बसलें. ऐरणीस फौज गेली आहे. हावनूर व ऐरणी ठाणीं बसलीं म्हणजे फौज येणार. तोंपर्यंत येथेंच मुक्काम होतील असें दिसत आहे. वरकड साविस्तर श्रीमंतानीं लिहिलें आहे त्याजवरून विदित होईल. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

---

१ हें पत्र मंगळवेढ्यापासून आग्नेयेस इलकेच असुरें सांपडलें. २ बापाजी विश्वनाथ थत्तेकर कारकून शिलेदार यांचें शिंदे यांच्या लष्करांतून पत्र मिरजेस वडलांस. ३ पत्र बाळासाहेबांस मिरजेस भाऊंच्या लष्करांतून.

नं. ४८०६ (फाल्गुन व० ६–२७ मार्च.)

तां मोकदमानी क॥ मंगळवेढें प॥ मजकूर सु॥ सन १२०८ आंकी क॥ मजकूरची रखवालीबद्दल शिदी आंबर जमादार यास वरात रुपये १५००० पंधरा हजार देविले असे. तर देखत चिठी जलद रुपये आदा करणें. जाणिजे. छ० १९ माहे सवाल मोर्तबसूद.[1]

नं. ४८०७ श्री. (फाल्गुन व० ७–२८ मार्च.)

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री परशुराम रामचंद्र
स्वामी गोसावी यांसीं

पोष्य बाजीराव रघुनाथ प्रधान. नमस्कार. विनंती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत जाणें. विशेष. बाया शिंदे यांची समजूत जाहल्याशिवाय राजश्री दौलतराव शिंदे अलिजाबहादर हिंदुस्थानांत जात नाहींत त्यास बायांचा समेट जाला पाहिजे. बाया करवीरकरांस मिळाल्या. करवीरकर सरकारासीं नीट नाहींत. बायांचा समेट सरकारातून करून याचा असें येथें बोलण्यात आलें आहे. याजकरितां बायास करवीकरांसीं मिळूं देऊं नये. करवीरकर व बाया एक जाहल्यास जमाव भारी पडून मसलत लावेल. समेट लौकर होणार नाहीं. याजकरिता बायांस तुह्मी आपल्या कडे मिळवून घेऊन करवीरकरांचा बंदोबस्त करावयाची शकल कशी याचा विचार करून तपशीलवार लिहून पाठवावें. आणि समेटाचे अर्थ बायांजवळ बोलून लिहून पाठवणें. जाणिजे. छ० २० सवाल. सन तिसा तिसैन मय्या व अलफ. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

नं. ४८०८ श्री. (फाल्गुन व० ७–२८ मार्च.)

पे॥ छ २१ सवाल. सन तिस्सा तिसैन.

सेवेशीं बावाजी त्रिम्बनाथ सा ॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत छ २० सवाल गुरुवार मुकाम मौजे तावसी व केकती यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं मानाजी सुर्व्या व गोविंदा जासूद याबरोबर छ० १८ मिनहूर्षी पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबाचीं व आपलीं व हरि जगन्नाथ याचीं अशीं पत्रें मातुश्रीबाईस व बक्षी यांस होतीं तीं काल सौम्यवारीं सायंकाळीं प्रविष्ट केलीं. उत्तरें देतों म्हणोन सांगितलें. काल महाराजांचें कूच होऊन [2]चनाळावर मुक्कामास गेले. राजश्री रत्नाकरपंत हुलकनाळीयर होते तेथून पुढें

१ या चिटावर पांच ओळी मजकूर याच अभिप्रायाचा उर्दू लिहिला आहे. ही पठाणाची गेमाचिठी मंगळवेढ्यावर. २ पत्र गिरणेस पाठवलेपर्यंत.

कोठें गेले हें समजलें नाहीं. राजश्री रामाजी दामोदर यांसीं इकडे येणेंविशीं आज्ञा जाली पाहिजे. येथें आलीयास चिता नाहीं. बरोबर पोहोंचावयास स्वार यावे. मातुश्रीबाईच्या व बक्षीच्या पत्राचीं उत्तरें आलीं म्हणजे सेवेशीं पाठवितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ४८०९   श्री (फाल्गुन व० १०—३० मार्च)

पै॥ छ० २२ सवाल. सन तिस्सा तिसैन मंदवासर

विज्ञापना. मुस्तजबखान पठाण व लाला दयाराम कसमीरकर यांचें पत्र आलियाचा मजकूर लिहिला, त्यास येथें शोध केला. मुजफरखान याचे रिसाल्यातील येथें त्याचे कोणी नाहींत. राजश्री गणोबातात्यांस विचारलें. त्यांणीं सांगितलें जे, तूर्त पठाणांचा नाद ठेऊं नये आपणास ठेवावयाचे असलियासीं पाहून देऊं. हल्लीं पत्र आलें आहे हे निभावयाचे नाहींत बक्षीचा मुक्काम गुरुवारीं मौजे शिरपुर येथें होता भृगुवारीं कूच करून मोरबेचे सुमारें गेले. काल सायंकाळीं राजश्री बाळाभाऊ मला म्हणत होते जे राजश्री बक्षीनीं तुम्हास बोलाविलें आहे. रातोरात जावें म्हणोन सांगितलें. त्यास मी उत्तर केलें जे, आमच्या बोलीं सुदत नाहींत. पठाण रोखे करीतच आहेत तेरदळ व ऐनापूर दोने परगणे संनिध लागले आहेत. मी कसें जावें ? राजश्री मुकुंदपंत यांसीं पाठवावें म्हणोन सांगितलें येथून कूच जाहलियावर शिरगुरावरून पुढें मोरबेवर जावें असें सांगितलें. परतु करवीरकर सांगतील तें त्यास प्रमाण[1] बोलण्यांत मात्र बहुत स्नेह दाखवितात. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं ४८१०   श्री. (फाल्गुन व० १०—३० मार्च.)

पै ॥ छ २२ सवाल सन तिस्सा तिसैन मंदवासर.

सेवेशीं बाबाजी विश्वनाथ. साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २२ सवाल मंदवासर मुक्काम मौजे हल्लीहाळ कृष्णा उत्तर तीर यथास्थित असे विशेष. स्वामीनीं छ० १९ मिनहूचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं "पठाणाचा उपद्रव कोठवर सोसावा ? मातुश्री बाईस व बक्षीस श्रुत करून मनाया परभारें पाठवून माघारें नेववावें राजश्री साबाजी नारायण, यांसीं पत्र लिहिलें आहे. पावतें करणें." ह्मणोन आज्ञा, त्यास बक्षी सौम्यवारीं रात्रीं चंद्रउदय जाहलियावर श्रीमंत राजश्री भाउसाहेबांकडे गेले. मातुश्री बाईस विनंती केली. त्याजवरून आपले खास निशाणांच्या विठया बाराभाई ऐनापुरावर उतरले

[1] थोंकेकर कारकून यांचें बाबांच्या लष्करांतून निरजेत पत्र त्याप्रमाणें पुरवणी नंबरचे

आहेत त्यांस व सतरखान पठाण व हुसेनखान पठाण या तिघां जणांस दिल्या. 'चौकी सोडून देणें, मिरज तालुकेंत रोखा पत्र करूं नये,' असें लिहून लिहिलें आहे. जासूद मागोन घेऊन त्याजबरोबर पाठविल्या. प्रयत्न करावयासी अंतर नाहीं. राजश्री बाळाभाऊ येथें आहेत त्यांस रोखेपत्राविशीं बहुत प्रकारें सांगतों; परंतु त्यांचे गांवीं तो प्रकार नाहीं. आज मुकामच आहे. महाराजांचें कूच झालें आहे. नगारा मात्र झाला आहे. काल अथणी तालुक्यांतील एक गांव मारिला. प्रांताची बाकी रहात नाहीं. महाराजांचे मनसबेंत जमखंडीकडे जावें असें आहे. कोणीकडे जातात पहावें. सेवेशीं श्रुत होय-हे विज्ञापना.

नं. ४८११ श्रीगजानन. (फाल्गु० व० १०–२० मार्च)

चिरंजीव राजश्री दादा यांसीं आशीर्वाद उपरी. मंगळवेढ्याहून पत्रें आलीं त्यांच्या नकला पहावयास पाठविल्या आहेत त्यावरून कळेल. करकंब व मंगळवेढ्याची वस्ती उठली. बरडोलही बाकी राहिली नाहीं. श्रीइच्छा-प्रमाण ! चतुरसिंग याचा मुक्काम × × × नजीक आहे. प्रतिनिधि तालुक्यांत घासदाणे घेत आहेत. लिटली यास वडिलांनीं आणिलें असलेस इकडे आणावें म्हणोन लिहिलें, त्यास त्याजला वडिलांनीं आणिलें असें नाहीं

६४ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहांकित चतरसिंगराव राजे भोसले दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत गेलें पाहिजे. विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिला मजकूर कळला. "वेवरअष्टेहून वे॥ राजश्री सदाशिव दीक्षित चिपळोणकर व नंदो शिवराम कुलकर्णी आले असतां त्यांस बसाविले आहेत. त्यांस उपद्रव हरएकविशीं लागों न देतां निरोप द्यावा." म्हणून लिहिलें, ऐशियास हे गृहस्थ आपल्याकडील किंवा सुखवस्तु हें माहीत नाहीं. परंतु यांणीं देवरअष्टेचे मुक्कामीं आम्हीं आलों ते समयीं रास्ते यांस पत्र लिहून छापा घालावयाचा बेत करून रातोरात फौज दोन हजार आणविली तीं दोन घटका दिवसास लष्करानजीक येऊन पोचलेनंतर आम्हीं तयार होऊन तोंडावर गेलों. लढाई झाली. त्याचा मोड होऊन पळोन गेल्यानंतर हे उभयतां मार्गांत सापडले ते लष्करांत आणल्यानंतर त्यांच्या अंगीं मुद्दा शाबूत झाला. याजमुळें बंदोबस्तांत ठेविले आहेत. बोलणें हीं होत आहे. जाबसाल उगवून झाल्यांतच आहे. निरोप यावयास येईल. आपलेविशीं इकडून दुसरा अर्थ नाहीं रवाना छ० २२ सवाल. बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनंती.

नं. ४८१३ श्री. (फाल्गुन व० १२–१ एप्रिल.)

पै॥ छ० २७ सवाल. सन तिस्सा तिसैन. फाल्गुन मास.

सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक सष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ०२४ सवालपावेतों स्वामींचे कृपेकरून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं छ० २५ रमजानचीं व छ० ८ सवालचीं पत्रें मजला व श्रीमंत राजश्री नाना स्वामींस पाठविलीं तीं पावलीं. "महाराज व बायांच्या भेटी जाहल्या. मिरज प्रांतांत दंगा बहुत आरंभिला आहे. मिरजेवर यावें अथवा वडिलांवर जावें असा विचार आहे. आतां उपेक्षा करावयाची नाहीं. सरकारांतुन तोफखाना वगैरे रवानगी श्रीमंत नाना करितील. तीर्थस्वरूप राजश्री भाऊसाहेबांस इकडे यावयाविशीं सरकारचें व श्रीमंत नानाचें पत्र सत्वर यावें," म्हणून वगैरे तपशीलवार लिहिलें त्यावरून श्रीमंत पंत प्रधान स्वामींनीं व नानानीं विचार करून महाराजांचा बंदोबस्त करावा ह्मणून श्रीमंत भाऊसाहेबांस सरकारचें पत्र तयार जाहलें. व श्रीमंतनानानींही पत्र लिहिलें आहे तें सत्वरच रवाना करितों. पत्राचे जाबही पाठवितों. भाऊसाहेबांच्या सामलातीस नबाबाकडील फौज व शिंदे याजकडील चार

१ पत्र पुण्याहून बाळासाहेबांस मिरजेस

पलटणें तोफासुद्धा यावीं असें ठरोन सरदारास पत्रें परभारें रवाना होत आहेत व राजश्री धोंडोपत गोखले व स्वामीस व श्रीमंत राजश्री दादास व माधवराव रास्ते व प्रतिनिधि यास पत्रें सरकारचीं रवाना होत आहेत सर्वांनी मिळोन महाराजाचा बंदोबस्त करावा याप्रमाणें ठरलें आहे शिंदे माजरीवर होते ते वानवडीवर आले. वर्षप्रतिपदेचे मुहूर्तावर निघोन जावयाचा विचार आहे (इंग्रजांचीं) दोन पलटणें टिपूचे मसलतीवर जावयास आवे-घाटानें वरती आलीं तीं टिपूचे मसलतीवर जातील स्वामींनीं किल्याचा बंदोबस्त करून रात्रदिवस बहुत हुशार राहून बातमी वरचेवर येत असावी हे विज्ञापना मजला आरोग्य जाहलें. विज्ञापना

न. ४८१४ श्री. (फाल्गुन व० १२–१ एप्रिल)

पौ॥ छ० २४ सवाल इदुवार. प्रहररात्र सन तिसा तिसैन फाल्गुन.
श्री॥ राजश्री बाळासाहेब स्वामीचे सेवेसीं—

विनंती सेवक लक्ष्मण कृष्ण दातार सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ० २४ माहे सवाल इदुवार पयत मु॥ वालेहाळ पा॥ अथणी येथें वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामींनीं कृपा करून पत्र पाठविलें तें पोंचून संतोष जाहला वरकड इकडील वर्तमान सविस्तर राजश्री बाबाजीपंत चाफेकर याणी पूर्वी विनंती लिहिली आहे त्याजवरून विदित होईल काल राजमंडळचें कूच होऊन ऐनापूरचे सुमारें गेले येथून हें लष्कर कूच होऊन जाणार होतें, त्यास मुक्काम जाहला राजमंडळचे मनात आपलें लष्कर व याचें मिळोन सौंदीवरून जमखिंडी परगण्यात मुक्काम करून सरावी करून तेथून मुधोळचे मुक्कामास जावें ऐसें होतें. त्यास आम्ही व राजश्री बाबाजीपंत व विष्णुपंत भिडे ऐसे मिळोन मातुश्री बाईजवळ व राजश्री बाळाभाऊ व देवजी गवळी यासीं जाऊन बोलिलों कीं, (तुम्ही) श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबांसीं सधान रक्षोन राजमंडळच व श्री॥ राजश्री भाऊचे रहस्य करून देणार, त्यास जमखिंडी परगण्यातुन गेल्यासीं मग रहस्यास कमी यावें बोलता एक, आणि कर्तव्य एक, असें घडल्यास आमचें वकिलाच येथें राहण्याचें कारण काय? ऐसें कितेक प्रकारें भाषण जालें त्याजवरून त्याणीं रा॥ बाबा भाऊ यासे महाराजांकडे परवा मदवारीं पाठविलें याणीं सांगितलें परंतु त्याच विचारास आलं नाहीं ते रुसोन कूच करून निघोन गेले आणि याचें थोडेंसें वाकडं आलं आहे हें वर्तमान रा॥ बाबाजीपंत याणीं लिहिलच आहे जमखिंडीस सव्वा रुपयेचा रोसा व मसाला पाच हजार

(रुपयांचा) जाहला आहे. तेथें दंगा भारी मांडिला आहे. बाळाभाऊबरोबर आम्ही कारकून दिला होता. त्यास काल बचाजी बल्लाळ यांणीं सांगितलें कीं, मनाथिठी जमखिंडीस पाठवून देतों. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं. ४८१५   श्रीगणपति.   (फाल्गुन व० १२–१ एप्रिल)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसीं प्रति परशुराम रामचंद्र आशीर्वाद उपरी. आपण छ० १९ सवालचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० २३ मिनहूस पावलीं. त्यातील मजकुराचीं उत्तरें बीतपशील कलमवार—

राजश्री बाबाजी विश्वनाथ यांचीं पत्रें व जनार्दन शिवाजी यांचें पत्र व त्यांस जाब पाठविला त्याची नकल व मोरो शंकर सहस्रबुद्धे यांचें पत्र अशीं पत्रें पहावयास पाठविलीं तीं पाहून माघारीं पाठविलीं आहेत. कलम.

करकंब मंगळवेढें येथें शिंदे यांजकडील व नबाबाकडील फौजेचा उपद्रव अतिशय झाला आहे व मिरज प्रांतीं करवीरकरांचा व बायांचा दंगा भारी माजला आहे म्हणोन लिहिलें तें कळलें. सर्व ध्यानांत आहे. इकडील कामकाजामुळें नाइलाज आहे. लवकरच त्या रोखावर येण्याची तरतूद होत आहे. कलम.

राजश्री हरि जगन्नाथ निसबत बाया यांच्या नांवचे लखोटे पाठविले ते त्यांस पावते करविले. कलम.

चिरंजीव राजश्री त्रिंबकरावआपा समुदायसह मिरजेवर कुरुंदवाडाहून आलियाचें व इचलकरंजीकर यजमानांचें लग्न झाल्याचें लिहिलें तें कळलें. कलम.

"करवीरकरांकडील कांहीं फौज हुलगवाडीस गेली. रंग कृत्रिम दिसतो. पठाण मिरजेंत कांहीं तरी निमित्तानें यावें हा उद्योग पहातात, परंतु दरवाजास परवानगी दिली नाहीं," म्हणोन लिहिलें तें कळलें. बरें केलें. दरवाजावर चवकशी चांगली असावी. भीड धरूं नये. कलम.

एकूण पांच कलमें लिहिलीं आहेत त्याजवरून कळेल. रवाना छ० २४ सवाल. बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे आशीर्वाद.

छ० २७ सवाळ सन तिस्सा तिसैन. फाल्गुन वद्य अमावास्या गुरुवार.

नं. ४८१६   श्री.   (फाल्गुन व० १२–१ एप्रिल)

पौ॥ छ० २४ सवाल. इंदुवार. सन तिस्सा तिसैन. फाल्गुन मास.

विज्ञापना. स्वामींनीं पंखे दोन व वारियाचे तांबूळ पाठविले ते पावले.

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेशवे दप्तरांतील पत्र पाहून यांचें या वेळच्या मुक्कामाच्या ... ठेवले ... तर्केच पुढच्या प्रमाणे.

आज्ञेप्रमाणें श्रीमंत बाईस पंखा एक व तांबूल प्रविष्ट केले मातुश्री यमुनाबाईचा पंखा प्रविष्ट करावयाचा आहे गांठ पडली नाहीं. आज उद्यां प्रविष्ट करितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८१७ श्री. (फाल्गुन व ० १२–१ एप्रिल.)

पै ॥ छ ० २४ सवाल इदुवार सन तिस्सा तिसैन फाल्गुन मास.

विज्ञापना मराठे मंडळींचें लक्ष श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबांकडेस आहे. राजश्री बाळाभाऊंचें व बक्षीचें चित्त शुद्ध नाहीं ह्मणोन येथील मंडळीचे बोलण्यात आहे. तेरदळास आज रखवालीस राऊत पाठवून देतों महाराज येथून बिघडोन गेलियावर मिरज प्रांतात उपसर्ग करितील असें वाटतें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ४८१८ श्री (फाल्गुन व० १२–१ एप्रिल)

छ० २७ सवाल सन तिस्सा तिसैन. फाल्गुन

श्रीमंत राजश्री बाळासाहेब स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती सेवक देवजी कृष्ण देशपांडे कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागायत छ० २४ सवालपर्यंत स्वामींचे कृपें सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे यानंतर इकडील वर्तमान तर आज श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब स्वामींची स्वारी मुरगुडास आली चेलकोपच्या ओढ्यावर फौज उतरली आहे खासे गांवीं आहेत श्रीमंत राजश्री आपासाहेब सावनूर प्रांतातून येईपर्यंत मुकाम येथेंच होईलसें दिसतें. कदाचित आज आमच्या तालुक्यापर्यंत ये[ई]लसें दिसतें. पहावें म्हैसाळपर्यंत मातुश्री शिंदे बाई यांची व राजमंडळनीं फौज आली म्हणोन बाजारी वर्तमान ऐकून चित्त स्वस्थ होत नाहीं सेवकानें स्वामीं वर्तमानाविशीं विनंती लिहूं नये, परंतु चित्त स्वस्थ होत नाहीं. क्षणास ए वर्तमान उठतें याजकरितां विनंतीपत्र पाठविलें आहे सेवेशीं श्रुत हो हे विज्ञापना

न ४८१९ श्री. (फाल्गुन व० १२–१ एप्रिल)

पै॥ छ० २४ सवाल इदुवार सन तिस्सा तिसैन फाल्गुन मास.

विज्ञापना राजश्री नारायणराव बक्षी घटप्रभेच्या तीरास मुक्काम करून राहिले आहेत तेथून पुढें श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबांकडे पत्रें पाठविलीं आहेत उत्तरें येतील त्याप्रमाणें कूच होणार राजश्री दौलतराव शिंदे यांजकडून पलटणें गारदींचे सुमारें आलीं म्हणोन वर्तमान आहे सरकारची बातमी मांजरीवर

१ पत्राबरोबर मिति व तारीख पैवस्तीची

आल्याची आहे मातुश्री बाईचे व बाळाभाऊचे बोलणेंत येथून चिकोडीचे मुक्कामीं जाव, तेथें बुनगें ठेऊन फलटणावर सडे होऊन जावें, असें आहे. पुणें व फलटण देशींचे शिलेदार आहेत त्याचे मुलामाणसास शिंदे याजकडून बहुत उपद्रव झाला आहे म्हणोन (त्यानीं) माघारे फिरणेंविशीं निकड केली आहे कूच होऊ देत नाहींत बाराभाई शिलेदार मंडळी आहे त्यानीं पाच दिवसाचा वायदा केला होता तोही भरत आला यास्तव त्याचीही निकड आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४८२० श्री (चैत्र – एप्रिल)

विज्ञापना राजश्री हरि जगन्नाथ याजकडून पत्रें आलीं त्याचें उत्तर देणेंविषयीं मोठा मनसबा पडला होता मराठे मंडळीचें बोलणें एक, व राजश्री बाळाभाऊ वगैरे या मंडळीचें एक, असें पडलें होतें परंतु काल सायंकाळीं मराठे व बाळाभाऊ एक होऊन पत्राचीं उत्तरें दिलीं महादजी भोईटे अद्यापि रुसलेच आहेत राजश्री बाळा भाऊ याची ओढ महाराजाकडे आहे दरमजलीस पंचवीस हजाराची निशा करवीरकर देतात मराठे मंडळीचें म्हणणें बाई भाऊकडे जाणार, भाऊसाहेब सांगतील त्याप्रमाणें चालावें, असें बोलतात आणि " मिरजप्रांत मारून जाळून रोखे करून खराबा केला श्रीमंत राजश्री भाऊ साहेबाची आमची गांठ पडलेवर आम्हास काय म्हणतील ? आम्हांस निरोप द्यावा " असें म्हणतात मराठे मंडळीचीं मुल माणसें राजश्री दौलतराव यांणीं धरून नेलीं त्याजबद्दल दंगा करितात येथील प्रकार राज्यानिराळा आहे ! सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४८२१ श्री (फाल्गुन व० १२–१ एप्रिल)

पे॥ छ २४ सवाल सन तिसा तिसैन फाल्गुन मास

सेवेशीं विनंती सेवक श्रीधर गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २४ सवालपावेतों यथास्थित असे विशेष वे॥ राजश्री सदाशिव दीक्षित याजविशीं राजश्री चतरसिंग यांस पत्र पाठविलें होतें तें प्रविष्ट केलें त्यानीं उत्तर दिलें दीक्षितास सोडलें नाहीं पैका मागतात चिलळी माईणीनजीक दोन मुकाम हाते काल येथून आऊपकडे गेले दीक्षिताची सुटका व्हावयाची दिसत नाहीं पाच हजार रुपये मागतात मराठ्याचा कारभार ! विरेकी म्हणूंन कोणी नाहीं पैका मागों नये येविशीं दुसऱ्या पत्राची आज्ञा झाल्यास ऐकतील असें वाटतें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

१ शिंदे याचे लष्करांतून बायाजी विश्वनाथ चाकिकर यांचें पत्र मिरजेस.

नं. ४८२२ श्रीगणपति. (फाल्गुन व० १२–१ एप्रिल.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसी आशीर्वाद उपरी. मजकूर बीतपशील.—

वेदमूर्ति राजश्री दीक्षित बावांच्या दर्शनोद्देशें मुरगडास दशमी रविवारीं आलों. दर्शन झालें. गढींत राहिलों आहों. प्रकृत बहुत अशक्त आहे. त्यांत उष्ण काळ. यामुळें सुखास येत नाहीं.

बायाकडील गृहस्थ येथें यावयास निघोन गोकाकेनजीक आले. मागाहून बायाचें कूच झालें त्यांचाही मुक्काम तेथेंच आला असें वर्तमान आहे. चिरंजीव राजश्री हरिपंतबाबा यांस तूर्त येऊं नये असें काल लिहिलें आहे, त्यास येथें फौजेंत कोणी नाहीं, याच्या येण्याची निकड दिसते, याजकरितां चिरंजीवास येण्याविशीं लिहिलें आहे. आपणही सांगावें. एक मजल लांब करावी. चालते झाल्याची खबर फुटूं नये अशा तरतुदीनें रवानगी करावी. कलम १

सावनूर तालुक्यांतील ठाणीं बसलीं. मिश्रीकोटाचें ठाणें बसावयाचें. चिरंजीव राजश्री रामचंद्रपंत आपा तेथें आले असतील. अगोदरच ठाण्यास मोर्चे बसविले आहेत. फौजेच्या दबदब्यानें लवकरच उलगड्यांत येईल. जुनी हुबळीमात्र राहिली त्यास गिर्दनवाईस फौज ठेवावी असें केलें आहे. चिरंजीव लवकरच आम्हाजवळ येतील. कलम १.

सावनूरकर नबाबाच्या चिरंजीवाविशीं आपण पेशजी लिहिलें होतें त्याजवरून गोखले यास लिहिलें होतें. चवकी उठविली म्हणोन त्यांचा जाब आला. मशारनिल्हे येथें आलियावर लिहून पाठवूं. कलम. १

एकूण कलमें लिहिलीं आहेत त्याजवरून कळेल. रवाना छ० २४ सवाल. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

छ० २७ सवाल. सन तिसा तिसैन. फाल्गुन वा अमावास्या. गुरुवार.

नं. ४८२३ श्रीगणराज. (फाल्गुन व०१२–२ एप्रिल)

पै॥ छ० २९ सवाल. सन तिसा तिसैन. फाल्गुन मास.

विज्ञापना. बावडेकर टोपेजवळ पाचशें राउतांसुद्धां उतरले आहेत त्यांणीं सावळवाडीस रोखा केला होता तो गांवकरानीं मावारा टाकिला म्हणून बावडेकरानीं सावळवाडी लुटली, या प्रमाणें येथें बातमी आली ती लिहिली आहे. वडिलींही वर्तमान आणवावें. पांचशें गोरे फिरंगी शिराळ्याचे मार्गे

१ पत्र पुनाथराव कुरुंदवाडकर

पाळासाहेबांस

करवीरास गेले. पुढें महाराजांकडे येणार. महाराज काल दोहीं उगारचे मध्यें मुक्कामास आले. उभय कृष्णातीर एकसारखें करावें असा निश्चय करोन विचार चालला आहे. पठाणही पुढें गेले. मंगसोळीहून बायांस महाराजांस अंतर पडेलसें वाटतें. बक्षी गेल्याउपर वर्तमान आलें असलिया लिहावया आज्ञा करावी. रवाना छ० २५ सवाल विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४८२४   श्री.   (फाल्गुन व० १२–२ एप्रिल)

पै ॥ छ० २६ सवाल. सन तिस्सा. फाल्गुन मास.

श्रीमंत राजश्री बाळासाहेब स्वामीचें सेवेशी.

विनंती सेवक रामाजी अनंत कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २५ सवालपर्यंत स्वामीचे कृपेकरून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. महाराज फौजसुद्धां करवीरास जावयाकरितां कसबे ऐनापूरचे मार्गे गेले. कसबे मजकूरचीं सराबी फार झाली हें वर्तमान सेवेशीं विदित जाहलेंच असेल. बाया शिंदे फौजसुद्धा हल्याळचे मुक्कामीं आहेत. आणखी एक दोन मुक्काम तेथें होतील असा सुमार दिसतो. लष्कराहून राजश्री बाबाजीपंत यानीं ठाण्याचे रखवालीस स्वार बारा असामी पाठविले आहेत त्यांस ठेऊन घेतलें. राउतीं अडीच रुपये रोज प्रमाणें नक्त रुपये तीस शिवाय पोटगी व दाणा द्यावयाची याद लिहून आली आहे त्या प्रमाणें देत असतों. लष्कर मुधोळास कोणत्या मार्गे जातें पहावें. सविस्तर वर्तमान सेवेशीं कळावें करितां लिहिलें असे. साराश स्वामींचे पुण्यप्रतापें ठाण्यांतील सर्वांचा बचाव जाहला. बहुत काय लिहिणें सेवशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४८२५   श्री.   (फाल्गुन व० १२–२ एप्रिल.)

छ० २७ सवाल. सन तिस्सा तिसैन. फाल्गुन.

सेवेशीं नीळकंठ आपाजी साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २५ सवालपावेतों स्वामीच्या कृपेंकरून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं आज्ञापत्र पाठविलें तें पावलें. 'मुलुख ताराज जाला. बाकी राहिली नाहीं. परिणाम लागणें कठीण आहे' म्हणोन लिहिलें, त्यावरून श्रीमंतास विनंती केली. इकडील कामें झाल्यावाचून तिकडील रोख नाहीं. आपलीं पत्रें वरचेवर निकडीचीं येतात. येथें तर फौज कामास गुंतली. यामुळें यजमान बहुत फिकीर करितात. स्वामींवर तवाई मोठी गुदरली आहे. महाल गेला, शिबंदी ठेवणें प्राप्त

---

१ पत्र परशुराम भाऊचें बाळासाहेबांस.

असा समय आला, हें सर्व यजमानाच्या ध्यानात येतें व बोलोन दाखवितात संकट परिहार होईल तेव्हा खरें ! विदित होय हे विज्ञापना

नं. ४८२६ श्रीगणपति (फाल्गुन व० १२–२ एप्रिल)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यासीं आशीर्वाद उपरी आपण छ० १२ सवालच्या चिठ्या दोन स्वदस्तुरच्या तारीक दोन पाठविल्या त्या छ०२३ सवालीं अस्तमानीं पावल्या त्याचा जाब माणसें थकलीं सबब येथील जोडी-बरोबर छ० २४ रोजीं पाठविला आहे पावला असेल तिकडील दुम्याचा वगैरे मजकूर लिहिला तो कळला इकडील कामें निकडीनें आटपून येत आहों बायाकडून बक्षी वगैरे गृहस्थ येथें यावयाकरितां गोकाकनजीक आले मागाहून बायाही तेथेंच आल्या म्हणून वर्तमान आहे बक्षी यांस सडे येण्याविशीं येथून लिहिलें आहे ते आल्यानतर ठरेल तें लिहून पाठवूं रास्ते याचा मुक्काम कोठें आहे, पलटणें घाटाखालीं आहेत किंवा वरती आलीं, हें लिहावें बातम्या चहूकडे असाव्या. तालुकियास मोठें अरिष्ट आलें आहे कधीं निवारण होत पहावें आपण हुशारीस कमी करूनये चिरंजीव राजश्री हरीपंततात्या यांणीं आपल्या जवळ फौजसुद्धा रहावें असें ठरून लिहिलें होतें त्यास बायाच्या येण्याची तातड दिसते, फौजेंत कोणी पाहिजे, याजकरिता त्याची रवानगी व्हावी त्यासही येण्याविशीं लिहिलें आहे रवाना छ० २५ सवाल भौमवार. बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे आशीर्वाद

पै॥ छ० २७ सवाल सन तिस्सा तिसैन फाल्गुन वद्य अमावास्या गुरुवार

न ४८२७ श्री (फाल्गु व० १२–२ एप्रिल)

पै छ० २९ सवाल सन तिस्सा तिसैन

सेवेसीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ० २५ सवालपावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामींकडून अलीकडे पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं त्यास सविस्तर लिहून आलें पाहिजे छ० २४ सवालचें पत्र स्वामींस पाठविलें तेथें लिहिलें कीं, "श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबानीं महाराजाचा बंदोबस्त करावा म्हणून सरकारात ठरलें आणि पत्रें तयार जालीं आहेत तीं परभारें भाऊकडे जातील भाऊसाहेबाचे सामलातीस नबाबाकडील फौज व शिंदे याजकडील चार पलटणें तोफांसुद्धा जमा होत आहेत " त्यास तो विचार राहून हल्लीं विचार ठरला कीं, बाया व राजे एक जाहले त्याचा बंदोबस्त होणें, याजकरिता राजश्री दौलतराव शिंदे यांजकडील राजश्री जानूराव आगरे व गोपाळराव चिटणीस वगैरे सरदार

फौजसुद्धां व पलटणें तोफांसुद्धा रवाना होत आहेत. नबाबाकडील फौज रवाना होत आहे त्यांतील सरदारांस पत्रें रवाना होत आहेत. व श्री॥ भाऊसाहेबांस पत्र रवाना होत आहे. यांच्या व त्यांच्या विचारें ठरेल त्याअन्वयें बंदोबस्त करावा असें ठरोन पत्रें येत आहेत. याजकरितां स्वामींनीं दोन तीन हजार आपली व श्री॥ दादा फौजसुद्धा मिरजेजवळ असावे. आणि शहरचा व किल्याचा बंदोबस्त सर्व सरंजामानिशीं करून रात्रंदिवस हुशार राहून महाराजांची व बायांची व श्री॥ भाऊंकडील बातमी वरचेवर कोणते मुक्कामीं कोण तें लिहून सत्वर येत असावी. शिंदे याच्या मतें बायांची समजी जाहल्यास करावी, नाहींतर लढाई यावी आणि बंदोबस्त करावा याप्रों आहे. शहरचा बंदोबस्त होत नसल्यास शहरास निरोप द्यावा आणि किल्याची हुशारी करून बहुत बहुत सावधतेनें असावें. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८२८ श्री. (फाल्गुन व० १२—२ एप्रिल.)

पै ॥ छ ० २५ सवाल. सन तिसा तिसैन. पांच तास रात्र.

सेवेशी बाबाजी विश्वनाथ साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २५ सवाल भोमासर मुक्काम ऐनापुर यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं छ० २४ मिनहूचें पत्र पाठविलें तें पावलें. राजश्री हरि जगन्नाथ यांचें पत्र मातुश्री बाईचें नावाचें पाठविलें तें प्रविष्ट केलें. आज हल्याळाहून कूच होऊन ऐनापुरचे श्रीरामलिंगापासून कृष्णातीरानें कुडचीचे गड्डचापावेतों लष्कर उतरले आहे. इकडे येण्याचा मनसबा नव्हता, परंतु काल इंदुवारीं राजश्री बचाजीपंत व बाजीपंत आले त्यांचे मनसबेनें हा मजकूर घडला. ते उभयता मिरज प्रांताची नासाडी करणें बद्दल उद्विग्नच आहेत. ऐनापुरास मुक्काम आला ते समयीं कहीवाले गांवांत शिरोन नासाडी केली. गावांत कोणीच नाहीं, आग लावतील, हें समजोन मी बाईचे स्वारीकडे आडवा गेलों. स्वारी राजश्री त्रिंबकराव टकले यांणीं मळा केला होता तेथें विहिरीवर उतरले होते. तेथेंच राजश्री बाळभाऊंकडे गेलों. त्यांणीं पंचवीस स्वार गोळी यांजकडील दिले ते व मजबरोबर स्वार होते ते व रामाजी दामोदर यासीं व नाथाजी साळोंखे ऐसे गावाचे रखवालीस पाठविले आणि बाईकडे गेलों. तेव्हां बाई पालखींत बसोन स्वारीसमेत गांवांत आली. कहीवाले व पाहुणे लुटारू यांसीं समक्ष मारामारी केली. घटकाभर स्वारी मारात उभी राहून मग गोटास आली. बरोबर मी होतों. गांवाचा तसनस महाराजांनीं केलाच आहे. परंतु घरें व पेवें

१ येथे उद्विग्न म्हणजे उत्सुक असा अर्थ !

उपद्रव बहुत जाहला गावगन्नाची काहीं बाकी राहिली नाहीं मुक्काम हल्याळा वर हलुकबाळीनजीक गेला रत्नाकरपत याणीं हुलुकराळी दग्ध केल्याच व बक्षी तीन हजार जमियतीनिशीं खातरजमा करावी याअर्थे (भाऊसाहेबाकडे) गेल्याचें लिहिलें तें कळलें त्यास शिंदे बायाच्या येथें बहुनायकी दिसती स्वज्ञात एकबुद्धीने एकत्र होऊन चालतात त्याची त्याची गाठ तोडून मग भाऊनीं भेटी घेतल्यास उत्तमसें दिसतें त्यात तिकडून खातरजमा जाहल्याशिवाय कोण ती गोष्ट होणार नाहींच परतु येकजात आहेत प्रस्तुत सत्य किती आहे, त्यात करवीरीं किती राहतें, हे अनुभव आहेतच म्हणोन सुचला विचार लिहिला आहे खातरजमा करावयास गेले हें उत्तमच आहे भाऊकडून या मजकुराचा आम्हास काहीं इतल्ला नाहीं आपलेकडून कळतें त्यापक्षीं लिहिल्यात येत नसेल रवाना छ० २६ सवाल बहुत काय लिहिणें पुण्याकडील वर्तमान रा॥ दौलतराव शिंदे पूर्वस्थळास मुक्कामास आले मागती साम्प्रदायानुरूप निरोप घेऊन जाणार असें म्हणणें आहे घटेल तें खरें ! लोभ करावा हे विनती

न ४८३२ श्री (फाल्गुन व० १३–३ एप्रिल)

पै॥ छ० २७ सवाल सन तिस्सा तिसैन फाल्गुन

सेवेसीं विनती सेवक श्रीधर गोविंद कृतानेक साष्टाग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २६ सवाल दोन प्रहरपावेतों यथास्थित असे विशेष लक्ष्मीबाई शिंदे यांजकडील स्वार मौजे आळसद येथें होते ते काल अकरावे तासीं मौजे देवरअष्टें नजीक वोढयावर येऊन उतरले आहेत देवर अष्टेंवर रोसा होता त्याची नकल सेवेसीं पाठविली आहे काल रोजानाबद व घोडयास दाणा वैरण व स्वाराची पोटगी मिळोन पस्तीस रुपये घेतले आज मसाल्यापैकीं तीस रुपये घेतले रोसा मावारा टाकावा तर घर जाळनात ! मौजे तडसर येथें खल्ला झाला दहापाच माणूस ठार झालें घरें दार जाळलीं असें शिवेशेजारी झाल ते पक्षीं रोसा टाकून परिणाम नाहीं आणखी आठचार दिवस येथें मुक्काम आहे पायदळ वरचेवर नेंनें ठेवीत आहेत मौजे बोरगाव चिटणिसाचें येथें ठाणें बसविल हे ऊठोन तिकडच जाणार असें बोलतात रास्ते याची व चतरसिंगाची मगळवारीं न्हावीचे घाटाखालीं वाठारानजीक लढाई झाली चतरसिंगाचा मोड झाला उठोन पुन्हा वाळववर गेला असें वर्तमान आहे पुढें बातमीस पाठविले आहेत अद्याप आले नाहींत वे॥ राजश्री सदाशिव दीक्षित चिपळूणकर चतरसिंगानें नेले होते आंघाचे मुक्कामीं तजावजा झाले.

नंदो शिवराम कुलकर्णी त्यांचे कैदेंत होते ते काल गडबड झाली ते समयीं निघाले किंवा काय झालें हें कळत नाहीं. त्यांचे ही शोधास गेले आहेत. आल्यानंतर सविस्तर लिहितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८३३ श्री. (फाल्गु. व० १४–४ एप्रिल.)

पै॥ छ०८ जिल्काद. तिस्सा तिसैन. चैत्र शु॥ ९ रविवासर.

सेवेसीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ० २७ सवालपावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं छ० २५ रमजानचीं पत्रें व छ० ८ सवालचीं पत्रें मजला व श्री॥ नानांस पाठविलीं तीं पावलीं. " महाराज व बाया शिंदे यांच्या भेटी जाल्या. वडिलांवर जाणार अथवा मिरजेवर येणार. बायानीं महाराजांस एक हत्ती व घोडा शिरपेंच व वस्त्रें दिलीं. व महाराजानीं लाख रुपये बायांस दिले आणि सर्व प्रांतांत व मिरजप्रांतांत रोखे होऊन अनेक प्रकारचा उपद्रव जाला आहे. आतां उपेक्षा करावयाची नाहीं. सरकारांतून फौज व तोफखाना वगैरे सरंजाम श्रीमंत नाना रवाना करितील. ती॥ राजश्री भाऊसाहेबांचें येणें इकडे जाहलें पाहिजे याजकरितां सरकारचें व नानांचें पत्र सत्वर यावें " म्हणून लिहिलें व राजश्री बाबा काळे यांचा मजकूर लिहिला तो समजला. मी आपलीं पत्रें श्री॥ नाना स्वामींस दाखविलीं व श्रीमंतांचीं पत्रें प्रविष्ट करून उत्तर घेऊन पाठविलें आहे. व श्री॥ भाऊसाहेबांस पत्र घेऊन पाठविलें आहे त्याजवरून सविस्तर विदित होईल. स्वामींनीं किल्याचा बंदोबस्त करून रात्रंदिवस हुशार राहून बातमी वरचेवर येत जावी. राजश्री दौलतराव बाबांकडील राजश्री मामा आंगरे व गोपाळराव चिटणीस फौज व पलटणें तोफांसुद्धां महाराजांचे बंदोबस्तास व बायांचे बंदोबस्तास रवाना जाहले. व नबाबाकडील सरदार फौजसुद्धां रवाना जाहले ते निकडीनें तिकडे येतील. श्री॥ भाऊनीं व या सरदारानीं मिळून बंदोबस्त

विज्ञापना. देवजी गौळी व थोरात काल महाराजांकडे गेले होते ते प्रहर रात्रीस आले. बोलणेंत रहस्य राहिलें नाहीं. महाराजांचें आज कूच जाहलें. इंगळीचे मुक्कामीं जाणार असें बोलतात. देवजी गौळी आज श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबांकडे गेले. काल राजश्री बक्षीचे पत्र आलें होतें. काल कूच करून पुढें गेले. काल भेटी होणार असें होतें. महाराजांचा मनस्बा कृष्णातीरानें सातारेकडे जाणार असें आहे. येथील मनसबा घटकेस एक ये प्रमाणें आहे. पुण्याकडे लढाई झाली म्हणोन करवीरकरांचे लष्करांत बोलता ... + ... कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८३५ श्री. (फाल्गुन व० १४–४ एप्रिल.)

पै॥ छ० २८ सवाल. सन तिस्सा तिसैन. फाल्गुन मास.

श्रीमंत राजश्री बाळासाहेब स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती सेवक रामाजी अनंत कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञाप- तागायत छ० २७ सवाल गुरुवार प्रथम प्रहर रात्रपावेतों स्वामींचे कृपेकरू सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं आज्ञापत्र पाठविलें पावलें. राजश्री नारायणराव बक्षी हे फौज सुद्धां कोठें आहेत हें वर्तमा लिहिणेंविशीं आज्ञा, त्यास बक्षीबावा आजपर्यंत मौजे हुणसीहाळ परगणे गोकाक येथें होते. उद्ईक कूच होऊन पुढें जाणेंची वदंता आहे. बक्षी याणं घटपेनजीक खेडीं तमाम जाळून लुटून फस्त केलीं. कांहीं मुधोळ तालुक्यांतील व कांहीं तेरदळ तालुक्यांतील कुरुंदवाडनि॥ त्या सरदेस होतीं तीं लुटली गेलीं. सारांश या प्रांतीं कोणते स्थळींही बाकी राहिली नाहीं. स्वामींचे पुण्यप्रतापें हें ठाणें मात्र फौजेचा उपसर्ग किमपि न होतां राहिलें. शिबंदी वगैरे सर्व मनस्वी पटला. शिंदे यांजकडील देवजी गौळी याचे नि॥ चे स्वार बारा असामी ठाणेंचे रखवालीस चार दिवस होते त्यांस रोज रावतीं अडीच रुपये प्रमाणें तीस असे चार रोजा एकशें वीस रुपये नक्त, शिवाय पोटगी व दाणा वैरण दिली, आणि आज स्वारांस निरोप देऊन रवाना केलें. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४८३६ श्रीगणपति. (फाल्गुन व० ३०–५ एप्रिल.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसी प्रती परशुराम रामचंद्र. आशीर्वाद उपरी. आपण छ० २५ सवालचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० २८ मिनहूस पावलीं.

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेवस्तीची आहे. +येथील मजकूर महत्त्वाचा नसल्यानें तो गाळला आहे. २ ठाणें तेरदाळ.

चिरंजीव राजश्री मोरोबा आबा याजकडील द्राक्षें व अंजीर पाठविलें तें पावलें. डाक दुसरे रोजीं यावी म्हणजे जिन्नस ताजा राहील. हल्लींची डाक चवथे दिवशीं आली. याचा बंदोबस्त असावा. चिरंजीव राजश्री हरिपतबाबा त्रयोदशी बुधवारीं येथें आले ते लष्करात आहेत. आम्हीं मुरगुडात आहों. उद्या वर्षप्रतिपदेस भेटी होतील. रवाना छ २८ सवाल बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

पै॥ छ० ५ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्रशुद्ध ६ गुरुवार

न. ४८३७ श्री. (फाल्गुन व० ३०—५ एप्रिल)

छ० २९ सवाल सन तिस्सा तिसैन चैत्र शु० १ मदवासर.

सेवेशीं बाबाजी विश्वनाथ साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २८ सवाल भृगुवासरपावेतों मुक्काम ऐनापूर यथास्थित असे विशेष करवीरकर महाराजाचा मुकाम इगळीवर गेला कृष्णातीरानें पुढें जावें असें बोलणेंत आहे मातुश्री लक्ष्मीबाईचें कूच आज होणार होतें परतु बक्षीकडील पत्र येईजेपावेतों होत नाहीं असें बोलतात बाईस ओलीं द्राक्षें पाहिजेत. दहा शेर मिळालियासीं पाठवावीं राजश्री लक्ष्मणपत दातार सविस्तर सेवेशीं विदित करितील. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं ४८३८ श्री. (फाल्गुन व० ३०—५ एप्रिल)

पै॥ छ० २८ सवाल सन तिस्सा तिसैन फाल्गुन मास.

श्रीमत महाराज बाळासाहेबाचे खिजमतीस—

छ लक्ष्मणसिंग मिर्धा मुकाम लष्कर आदाब बदगी ऐसी जे आतां शहा महमदखा पठान खासाहेब सतारखान याजकडील आहेत ते तेथें आले आहेत जे, यांचा खिजमतगार चीजवस्त घेऊन पळून गेला आहे त्याजकरिता हुडकावयासीं आले आहेत साहेबीं यांजला दरवाजाची परवानगी देऊन यांचे समागमें सरकारचे दोन जवान देऊन चारी पेठेंत फिरवून असलेस हुडकून घेतील स्वार दोघेजण आहेत बाहीर रहातील साहेबास विदित होय बंदगीस मालुम होय हे अर्जदास्त

न. ४८३९ श्रीगणराज (फाल्गुन व० ३०—५ एप्रिल)

पै॥ छ० २८ सवाल भृगुवार दोनप्रहर तिस्सा तिसैन.

विज्ञापना. आज्ञापत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिलें वर्तमान कळलें.

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेंढरणीची २ रघुनाथराव नीळकंठ कुरुंदवाडकर यांचें स्वदस्तुरचें पत्र गंगाधरराव गोविंद यांस.

चतुरसिंग याचा मोड झाल्याचें लिहिलें तें कळलें. सध्यां त्या प्रांताचा भो चुकला. मी येथपावेतों आलों. पुढें तीर्थरूप मातोश्रीबाईची प्रकृत स्वस्थ नाहीं याजमुळें लवकर येणें होतां दिसत नाहीं. रात्रौ लिहिलेंच आहे. कारकून व पन्नास राऊत पाठवून येथून मिरजेस येत असें झालें पाहिजे. प्रकृत अशक्त झाली. त्यांत मर्जीस वाकफ आहेच. पत्र पाहोन विसर्जन करावया आज्ञा झाली पाहिजे. चिरंजीव रा॥ बापूच्या येण्याचा प्रकार लिहिला, उत्तम जाहलें. रा॥ छ० २८ सवाल. विदित होय हे विज्ञापना.

त्यास वडिलीं बाया महाराज या दोन्ही स्थलाची बातमी दिनचर्येची लिहिली येत असावी. करवीरकर यांचें आणि बायांचें वाकडे आलें ऐसें ही बोलतात. राजश्री नारायणराव बक्षी बायापासून पळून गेले, पठाणाचा फितूर झाला, ऐसें ही येथें मनस्वी बोलतात इतकें ही श्रीमंत नाना पुसतात तर वरचेवर लिहिलें येत असावें. मोंगलाची फौज पढरपुरावर आहे तशी आहेच. आणखी बीडावर फौज आली ऐसी बोलवा आहे परंतु खचीतसें भासतें. चतुरसिंग सातारकर यांची लढाई होऊन रास्ते यानीं लुटला यशस्वी राजश्री माधवरावजी झाले. चारशें घोडे पाडाव आले बहुत दिवशीं यशास पात्र झाले ! दैवयान आहेत. इंग्रजाचीं आणि टिपूची लढाई सुरू झाली. कृष्णागिरचा घाट इंग्रज चढले टिपूचे पांच सात सरदार ठार होऊन मागें हटला लवकरच पट्टणास पोंचतील सरकारातून सरदाराची योजना होत आहे. मग कोण रवाना करितात पहावें. साराश याउपरी सरकारांतून फौज व पैका पावून फौज रवाना टिपूवर होणें सकट आहे. इंग्रजाचीं पलटणें सगमेश्वरास दोन आलीं आहेत. माझे मतें तीं पलटणें नूर्त मिरजेपाशीं आणवून द्यावीं म्हणजे तूर्त वरकडाचा उपद्रव होणार नाहीं पलटणांचा मजकूर श्रीमंत नानापाशीं बोलणार होतों. कशास बोलावें म्हणून बोललों नाहीं. नानांचे बोलण्यातील भाव पाहता या उपरी करवीरकर यांची उपेक्षा करावयाची नाहीं. पारिपत्य करावें हाच बोलण्यातील रग दिसतो मग करवीरकर याचे दैव ! चोंहींकडे पाहता सुबत्ता कोठें नाहीं मिरजेस चोहींकडील गुर्ळे जमा झालें म्हणोन मी नानास विनती केली आहे. ऐकला आढळला मजकूर लिहिला आहे बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न. ४८४१ श्री (चैत्र शु० १–६ एप्रिल.)

छ० २९ सवाल. सन तिस्सा तिसैन शु॥ १ मदवासर.

सेवेशीं बाबाजी विश्वनाथ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २९ सवाल मदवासर पावेतों मुक्काम कसबे ऐनापूर यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं छ० २८ सवालचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं पठाणांनीं हिंगणगाव व देशिंग वगैरे गावास बहुतच उपद्रव केला आहे लक्ष्मणसिंगाबरोबर मनाचिठ्या पाठविल्या होत्या, परतु बोलणें प्रमाण नाहीं. लष्करचा रोख कोणीकडे हें कळून नाहीं रास्ते याची व चतुरसिंगाची लढाई झाली, चतुरसिंग मोडला, म्हणून पत्रीं लिहिलें, त्यास पठाण दाशगाकडे गेल्याचें वरचेवर मातुश्री बाईचे कानावर घातलें, परंतु बदोबस्त होणेंचा प्रकार नाहीं मनाचि-

ह्यांचें सार्थक काय ? घेऊन फळ नाहीं. चतुरसिंग रास्ते यांसीं सापडला म्हणोन येथें बोलतात आज लष्करचा मुक्कामच आहे. बक्षींचें पत्र आलेशिवाय कूच होत नाहीं. येथील स्थिति रीतीचा प्रकार राजश्री लक्ष्मणपंत व रामाजीपंत सांगता श्रुत होईल. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ४८४२ श्री. (चैत्र शु० १–६ एप्रिल.)

पे॥ छ० १ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन.

श्रीमत राजश्री बाळासाहेब स्वामींचे सेवेशीं

विनंती सेवक मुकुंद नारायण भिडे साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २९ सवाल पर्यंत मुक्काम लष्कर नजीक ऐनापूर येथें वर्तमान यथास्थित असे विशेष राजश्री भवानी दयाशंकर सावकार श्रीमत मातुश्री लक्ष्मीबाई शिंदे याजकडील गुमास्ते शालग्राम व हरगुलाल हे चांदी वगैरे जिन्नस खरेदी करावयास आले आहेत. यांस शहरात यावयाची परवानगी असावी. हासिलांची माफीची आज्ञा व्हावी. हे गुमास्ते जिन्नस खरेदी करावयास एक दोन वेळां येतील. याजला शहरात यावयाची परवानगी असावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं. ४८४३ श्री. (चैत्र शु० २–७ एप्रिल.)

पे॥ छ० १ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन. चैत्र.

सेवेशीं बाळाजी वाजी सा॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १ जिल्कादपर्यंत वर्तमान क्षेम असे. विशेष. पठाणाचा मुक्काम सावळजेस जाला आहे. त्याणीं आम्हाकडील सरकारच्या गावास रोखे करून चिचणी वगैरे गावास उपद्रव भारी केला आहे पैका मनस्वी मागतात. गावची खराबी बहुत करितात कोणताही उपाय चालत नाहीं. यास्तव स्वामींस विनंती लिहिली आहे. तरी तिकडून बक्षीकडे व बायाकडे पत्रें पाठवून बंदोबस्त करावयास आज्ञा व्हावी. आणि त्याची मनाचिठी पठाणास आणवावी. करवीरकर याचा व बायाचा मुक्काम कोणे ठिकाणीं आहे व उभयताचें रहस्य आहे किंवा विघाड आहे याचें सविस्तर ल्याहावयास आज्ञा व्हावी व श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबाकडील अलीकडे वर्तमान कळत नाहीं मुक्काम कोणे ठिकाणीं आहे व श्री॥ राजश्री आपासाहेबाची स्वारी श्रीमतास मिळावयास येणार होती ती आले न आलेचें वर्तमान ल्याहावयास आज्ञा व्हावी पठाणास

१ चिरं बायांच्या लष्करांतून. २ जकातीची ३ पत्र तासगांवाहून मिरजेस.

मनाचिठी लौकर आल्यास गांव खेडयांचा बंदोबस्त होईल. नाहीं तरी गांव नागवून सोडितात. खंडणी मनस्वी घेतात. श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबांसही लिहून पाठवावें आणि बंदोबस्त लवकर होईसें करावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८४४ श्रीशंकरप्रसन्न. (चैत्र शु० २-७ एप्रिल.)

पे॥ छ० ४ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्रमास.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामीचे सेवेशीं पोष्य माधवराव अनंत सा॥ नमस्कार विनंती उपरी. येथील कुशल तागायत छ० १ जिल्कादपावेतों यथास्थित जाणोन स्वकीय लिहित जावें. विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. "राजश्री नारायणराव बक्षी वडिलांकडे गेले आहेत व चि ॥ राजश्री हरिहरराव बाबा जाऊन पोहचले असतील व करवीरकरांचा व बायांचा मुक्काम उगार ऐनापुरावर आहे. प्रांतास बहुत उपसर्ग लाविला आहे व चत्रसिंगाची लढाई जाली येविशींचें सविस्तर ल्याहावें" वगैरे मजकूर लिहिला तो कळला. ऐसीयास बक्षी जाऊन काय ठरलें व राजश्री भाऊंचा रोख प्रस्तुत कसा आहे हें लेहून कळवावें. प्रांतास उपसर्ग बहुत. बोलावें एक, करावें एक, हीं उभयेतांचीं आचरणें ! तसा प्रसंगच प्राप्त जाला आहे त्यास उपाय नाहीं. श्री करील तें खरें. चत्रसिंगाची लढाई जाली, त्याचा मोड होऊन पळोन गेले, त्याचा मजकूर पेशजी लिहिलाच आहे त्याजवरून कळलें च असेल. तिकडे यावयाचा मजकूर लिहिला, त्यास फौज येथें सिद्धच आहे. चत्रसिंग वाळव्यास जाऊन पाटणकरांकडे कुमक आणवावयाकरितां उद्योग करीत आहे. त्याचाही सुमार पाहून आहों. राजश्री भाऊंचें येणें सत्वर जालें असतें म्हणजे बंदोबस्त मार्गेच जाला असता. राजश्री नारो विनायक यांचें पत्र पाठविलें त्याचें उत्तर परभारें अलादा पाठविलें आहे. इंग्रजाकडील दोन पलटणें मोरगिरिखालून पाटणखोऱ्यांतून कराडास येऊन राहिलीं आहेत. शिंद्याकडील फौज व पलटणें कांहीं देऊरचे मुक्कामास आलीं म्हणोन बातमी आली आहे. पक्कें समजोन लिहिलें येईल. निरंतर पत्र पाठवून वर्तमान कळवीत असावें. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असों द्यावा हे विनंती.

नं. ४८४५ श्रीगणपति. (चैत्र शु० २-७ एप्रिल)

— नि॥ राजश्री बळवंतराव यांसीं आशीर्वाद उपरी मुरगुड येथें वे॥ राजश्री दीक्षित बावांच्या दर्शनोद्देशें पांच सहा दिवस होतों. काल वर्ष प्रतिप-

---

१ रास्ते. २ बाया व महाराज.

देच्या मुहूर्ते बावांचा प्रसाद व निरोप घेऊन ×× वर आलों. आज कूच जालें. ×× आसपास जात आहों. बायां कडील यशवंतराव शिवाजी येथें आले आहेत. त्यांची भेट काल जाली. अद्याप कोणता निश्चय जाला नाहीं. ठरल्यानंतर लिहून पाठवितों. आजचा मुक्काम कित्तूरच्या सरहद्देवर आहे. रवाना छ० १ जिल्काद. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

पै॥ छ० ५ जिल्काद. सन तिसा तिसैन चैत्र शु॥ ६ गुरुवासर.

नं. ४८४६ श्रीशंकरप्रसन्न. (चैत्र वद्य ५–७ एप्रिल.)

पै॥ छ ० २२ सवाल सन समानतिसैन. चैत्र मास.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामीचे सेवेशीं पोष्य माधवराव अनंत. साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित जावें. विशेष. करवीरकर यानीं चहूंकडे हंगामा माडिला आहे यास्तव त्यांचें तोंडावर आपण फौजसुद्धां जावें म्हणून सरकारचीं पत्रें गेलीं. हा मजकूर राजश्री शिवरामपंत याणीं आपणांस लिहिला आहे. त्यास श्रीमंताची पत्रें आपणास गेलीं त्यावरून आपण विचार काय केला हें समजलें पाहिजे. प्रस्तुत विचार पाहतां करवीरकराचें माहात्म्य वाढत चाललें आहे. आपण काय योजना केली तें लिहून कळवावें. रवाना छ० १९ सवाल. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा. हे विनंती.

नं. ४८४७ श्री. (८ एप्रिल)

पै॥ छ० २ जिल्काद सन तिसा तिसैन चैत्रमास.

सेवेशीं बाबाजी विश्वनाथ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना त॥ चैत्र शु॥ ३ इंदुवासरे मु॥ ऐनापूर यथास्थित असे. विशेष. येथील वर्तमान तर राजश्री बाळाभाऊ परवाचे दिवशीं महराजाचे लष्करास गेले आहेत. काली देवजी गोळी व महादजी भोंइटे व संताजी कदम असे त्रिवर्ग गेले आहेत. अद्याप आले नाहींत. आज बिनीवाले उगाराकडे घाट लष्कर उतरावयास तळ पहायास गेले आहेत. महाराजाचे लष्करास गेलेले आलेनंतर येथील कूच होऊन उगारावर जाणार. कुचाचा नगारा जाहला. कृष्णा उतरून मुक्काम करावा म्हणोन विनंती केली परतु पार जाणेंची मर्जी नाहीं. मातुश्रीबाईस महाराजांकडे घेऊन जावें म्हणोन प्रतिपदेचे दिवशीं बहुत आग्रह रा॥ बच्याजी-

१ हें रास्ते यांचें ता० ७ एप्रिल स १७९८ चें पत्र असून तें यथार्थश्री छापावयाचें राहिलें तें येथें छापलें. २ शिंदे बाया याच्या लष्करांतून गंगाधरराव गोविंद यांस पत्र मिरजेस

पत व बाजीपत यांणीं केला, परतु गेलीं नाहींत आज इंदुवारीं प्रातःकाळींच बाईची स्वारी महाराजाकडे गेली लष्करचा मुक्काम उगारावर गेला. पलटणें दौलतराव शिंदे यांचीं सागोळेचे पुढें कडलास येथें आलीं म्हणोन बातमी आली. पठाण रानापुराकडे आहेत त्यास आजच बोलावणें गेलें आहे. पलटणाकडे जाणें विशीं लिहिलें आहे. सतरखान याचा कारभारी येथें होता तोच गेला. रा॥ बाळाप्पा अण्णा विजापुराकडे गेले आहेत त्यास पलटणाकडे येणेंविशीं पत्रें गेलीं.. एक खेडी दारू पाहिजे म्हणोन मातुश्रीबाईनीं सागितलें आहे. मजलीस गेल्यावर सविस्तर सेवेशीं लिहितों. काल मेंढरें स्वारानी आणिलीं आहेत तीं देतों म्हणोन बाराभाईनीं करार करून बोलले आहेत. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८४८ श्री. (चैत्र शु ० ४–९ एप्रिल.)

पै॥ छ ० ३ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन चैत्र.

विज्ञापना. श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबाचे शरीरीं बहुतच स्वस्थ नाहीं म्हणोन करवीरकराचे बातमीत आहे. येथें येऊन सागतात. स्वामीकडे पत्रें येत असतील प्रकृति चांगलीच असेल. त्याहावयाची आज्ञा जाहली पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ४८४९ श्री. (चैत्र शु० ४–९ एप्रिल.)

पै॥ छ० ३ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन. चैत्र.

सेवेशीं बाबाजी विश्वनाथ कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० ३ जिल्काद मुक्काम मोळवाड यथास्थित असे विशेष स्वामींनीं छ० १ मिनहूचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. बक्षीकडील आज दोन तीन दिवस पत्रें आलीं नाहींत. त्यांचे पत्राची मार्गप्रतीक्षा करीत आहेत. मातुश्री लक्ष्मीबाई काल इंदुवारीं महाराजाकडे गेली होती ते सायंकाळीं दोन घटका दिवसास स्वारी मुक्कामास आली महाराजानीं फराळाचें साहित्य केलें होतें त्यास बाईनें सांगितलें जे, आम्ही तुमचे घरीं कन्या दिली आहे. फराळ करीत नाहीं. इंदुवारीं संध्याकाळीं भोजन करीत असतात. निरशन उपोषण असतें. राजश्री बाळाभाऊ व महादजी भोईटे व सुमानराव कदम हे तिघे काल स्वारीबरोबर आले नाहींत तेथेंच राहिले आहेत आज येतील असें बोलणेंत आहे.

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख पैवस्तीची पत्र करवीरकरांच्या लष्करांतून नारो हरि फरदीकर याचें मिरजेस

कृष्णादक्षिणतीरास आजच मुक्कामास एक दोन पथके जाऊन राहिले आहे
मिरडीवर कही गेली होती. तेथें गोळागोळी होऊन लष्करचे कहीवा
दोन चार माणूस जखमी जाहले. कही माघारी आली. रविवारीं बाराभा
वगैरे यार्णी मेंढरें आणिलीं होतीं ती काय जिवंत हातास लागतील तीं देतं
म्हणतात ! काल कांहीं थोडींबहुत धणगराचे स्वाधीन केलीं. आज देवर्ज
गोळी याजकडे कारकून पाठविले होते त्यांणीं सांगितलें कीं, काय मेंढ
असतील तीं सोडून देवितों. आतांच बाईकडून जासूद आला जे, मेंढ
पाठवून द्यावे. मेंढरें सोडून देवितों. त्याजवरून पाठवून दिल्हे. मेंढरें फा
करून मृत्यु पावलीं. ऐनापुरांत तेरदळाहून पन्नास प्यादे आणून ठेविले आहेत
सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८५० श्री. (चैत्र शु० ४-९एप्रिल)

छ ० ३ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र.

'विज्ञापना. काल मातुश्री बाई महाराजांकडे गेली होती. निरोपसमयी तिघी बाईस पातळें दिलीं व एक घोडा व हत्ती येणेप्रमाणें महाराजानी बहुमान केला. उभयपक्षीं वेलभंडार जाला असेंही सांगतात. महाराज कुमकेस पांच हजार फौज देतों असें बोलतात. काय घडतें पहावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

हुशारी रात्रदिवस करून बातमी वरचेवर येत असावी श्री॥ नानांस तबखिले-कम्ता तबाखू दहा पधरा शेर चागली आणविली होती ती मागाहून रवाना करिता म्हणोन आज्ञा आली होती ती सत्वर आली पाहिजे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

म ४८५२ श्री (१० एप्रिल)

पै॥ छ ० ८ जिलकाद सन तिस्सा तिसैन चैत्र शु॥ ९ रविवार

सेवेशीं धोंडो बापूजी जोशी दोनीकर जोडून निकाल चरणावरी मस्तक ठेवून शिरसाष्टाग नमस्कार विज्ञापना तागायत चैत्र शु॥ ५ पावेतों वालकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष श्रीमत राजश्री बाजीरावसाहेब व आप्पासाहेब व अमृतराव व विनायकराव याजला राजश्री नानानीं शु॥ २ रविवारीं रात्रीस मेजवानी केली भोजन झाल्यानतर श्रीमत राजश्री बाजीराव व अमृतराव व नाना व चक्रदेव असे खलबतास बसले चार घटिका बोलणें झालें नतर वस्त्रें व जवाहीर श्रीमतास दिलें इतर असामी दहाजण समागमें होते त्यास वस्त्रें दिलीं याजप्रमाणें झालें सर्व मजकूर राजश्री बाळकृष्णपत भाऊनीं वडिलास लिहिला असेल सरकारचीं पत्रें श्रीमत राजश्री भाऊसाहेबांस व वडिलांस व दादासाहेब यास व रास्ते व पत प्रतिनिधि व गोखले यांस पत्रें लिहून साडणीस्वाराबरोबर परभारीं रवाना केलीं असेत भाऊनीं सागितलें रगेराव दरेकर याजकडील सरलष्करी हें पद काढून मोरे याजला दिलें म्हणून पेशजी पत्रीं लिहिलें आहे, त्यास मानकरी याणीं सरकारांत कुजरापाशीं दरेकर याचें पद काढू नये असें बोलणें लाविलें परतु मानकरी यांचें बोलणें चाललें नाहीं नबाबाची फौज श्रीपढरपुरास रखवालीस होती त्यास (ती) फौज सरकारातून बाबाकडे रवाना होणार यास्तव पढरपूरवासी योशीं आज्ञा कमावीसदार याणीं केली कीं, रखवाली व्हावयाची नाहीं ज्यास सोय पडेल तिकडे जाणें, असें सागितलें म्हणून बाजारवर्तमान बोलतात आंगरे मामा शिंद्याकडील नीराजवळ फौजेसमेत गेले परतु श्रीपढरपुरपर्यंत रोरो वराता करून राऊत गेले [1] तमाम मुलखांत रोरो केले शु॥ ३ सोमवारीं बाळोबा यांस आणावयास एक पागा वगैरे सरजाम आणावयास पाठविला पधरा लक्ष रुपये द्यावयाचा करार ठरला तूर्त दहा द्यावे, पुढें पांच द्यावे, असें

---

१ आम्हीं तबाखू पाठवा म्हणून तुम्हांस लिहिलें होतें २ तुमचें लिहून आलें होतें ३ गंगाधरराव गोविंद यांस पत्र पुण्याहून मिरजेस

ठरलें म्हणून बाजार बोलवा आहे. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८५३ श्री. (चैत्र शु० ५–१० एप्रिल.)

पै॥ छ० ८ जिलकाद. सन. तिस्सा तिसैन. चैत्र शु॥ ९ रविवार.

सेवेशीं विज्ञापना. तागायत छ० ४ जिलकादपावेतों स्वामींचे कृ करून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री बाबा काळे आप जामीनगत काढावयासीं आले आहेत म्हणून पत्रीं लिहिलें, त्यास मशारनिल्हे जाणें सर्व ठिकाणीं ! सरकारांतून श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबांस टिपूवर जावयाच मसलत सांगणार. सरकारांत पैक्याची वोढ आहे. तूर्त भाऊनीं फौजेस पैव देऊन मसलतीवर जावें ही जिमा काळे करितात. त्या अर्थी त्यांसीं बोलां लागतें. स्वामींस येविषयींचा इतल्ला यावा तर राजश्री मोरोपंत जाऊन बहु दिवस जाले. अद्याप आले नाहींत. याजकरितां मशारनिल्हेची रवानगी सत्व करावी. श्रीमंत भाऊसाहेबांकडे राजश्री नारायणराव बक्षी व देवजी गौळी व यशवंतराव शिवाजी पांच हजार फौज सुद्धां मुरगुडावर बायांकडून गेले म्हणून वर्तमान आहे. अलीकडे आपलें कांहींच पत्र आलें नाहीं. त्यांर घरचेवर बातमी येत असावी. श्रीमंत पंतप्रधान बाबासाहेबांचें व श्रीमंत नानांचे रसलवत राजश्री नारोपंतसुद्धां आरामबागेंत जालें. गोडीचा प्रकार आहे. व बाबासाहेब व अमृतरावसाहेब व आपासाहेब व विनायकराव नानाचे येथें चैत्र शु॥ २ रात्रीं भोजनास आले होते. बाबासाहेब व अमृतराव व श्रीमंत नानांची गोडी निखालसपणें नारोपंत यांजकडून जाहली आहे. परिणाम लागल्यास चांगलें आहे. शिंदे जात होते ते राहिले. बायाची गोडी जाहल्यावर जातील. राजश्री बाळोबा पागनीस यांस आणावयाकरितां दोन पलटणें नगरास जात आहेत. तो आल्यावर बीत वसेल असें आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८५४

केले आहेत. रा॥ धोंडोपंत दादा गोखले यास भाऊसाहेब यांणीं शिरपेंच व कंठी बहुमान दिला. वस्त्रें देऊन संवदत्तीचें ठाणें घ्यावयास पथकसुद्धां रवाना केले. राजश्रींनीं संवदत्तीस मोर्चे दिले ते तोफा लागू जाहल्या आहेत. त्वरेनें ठाणें हस्तगत होतें किंवा आठ चार रोज राहील न कळे श्री॥ राजश्री आपासाहेबांनीं (रास्ते) बिदनूर घेऊन मिश्रीकोटास वेढा घातला होता तेंही ठाणें हस्तगत जाहलें. ठाण्याची बंदोबस्ती करून एक मजल अलीकडे आले एक दो रोजीं फौजेसुद्धा वहिलास येऊन मिळणार. रा॥ राघोपंत भट नि॥ सरसुभा हे दोन हजार जमावानिशीं जुन्या हुबळीचे ठाण्यात आहेत. त्या ठाण्यासही उपसर्ग करावयाचा मनसबा (आहे) कितूरकर देसाई मुगुटखान हुबळीस आपले जमावानिशीं सडेनें आहेत. कुटुंब आंबोलीस पाठविला घासदाणेचा ठराव करून घेतला आहे. त्यापैकीं थोडा बहुत ऐवज पोहोंचला आहे. वकील लष्करात आहेतच इतकें असून अंतरीं काय दरद खातात न कळे. सावधगिरीनें आहेत. लष्करची कही कबाड कितूर तालुक्यांत येत असतात. कहीसरशी लहान सान लेंडें याचा परामर्षही होतो. बागेवाडीहून लष्करचा मुक्काम चार कोसावर आहे. कितूर तालुके बावेवाडी कर्यातीचीं खेडीं लगतच आहेत. कहीचा उपसर्ग होईल या न होईल भरवसा नाहीं. लष्करात पेंढार लुटार बहुत. कैदही सामान्य. राजश्री नारायणराव बक्षी गोकाक प्रांतीं हुणसीहाळनजीक मुक्काम आहे. चार हजार सुमार फौज बरोबर आहे. त्यांजकडून यशवतराव म्हणोन सरदार भाऊसाहेबांचे लष्करात आले आहेत बक्षीसुद्धा भेटी होणार. तदोत्तर शिंदे बाया+

नं ४८५५ श्रीगणपति. (चैत्र शु ० ७–१२एप्रिल.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यासीं आशीर्वाद उपरी. छ ० १ जिल्काद रविवारच्या आवशीचे तास रात्रीच्या रवानगीचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० ४ मिनहू बुधवारीं अस्तमानीं पावलीं. राजश्री नारो हरी करदीकर यांचीं पत्रें पहावयास पाठविलीं तीं पाहून माघारीं पाठविलीं आहेत "बायाच्या पीच्छावर नबाबाची वगैरे जमीयत रवाना होणार × × × रात्रें सामान चालतें जालें. हौसकरानी मंगळवेढ्यास यशनाकरवीं व तानोळी याजकरवीं उपद्रव अतिशय करविला आहे. कोणता महाल उपद्रवाशिवाय राहिला नाहीं. दिवस घालवावयाचें परम कठिण आलें" म्हणोन व डाकेस जासुद जोडण्या पाठवावयाचा मजकूर लिहिला तो कळला. ऐसीयास कोणाच्या ही राज्यात

+ हें पत्र इतकेंच अपूर्ण सांपडलें

स्वस्थ अशी गोष्ट नाहीं. तस्मात् ईश्वराची इच्छा अशीच आहे. तेथें मनुष्याचा यत्न किती ? चिंता तरी कोठवर वहावी ? बायांचे पाऊल प्रातातून निघावें या योजनेंत आहों. डाकेचा मजकूर तर रान बहुत खवळलें आहे. डाक बसल्याचा बोभाट होईल कागद पत्र निभावणार नाहीं. तादृश प्रयोजन ही नाहीं. रवाना छ० ६ जिल्काद. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद

पै॥ छ० ९ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन. चैत्रमास.

न ४८५६ श्रीगणपति (चैत्र शु ० ७–१२ एप्रिल)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यासी आशीर्वाद उपरी. आपण छ ० १ जिल्कादचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ ० ४ मिनहूस पावलीं. नूतन व्याही व घोंडोबापूजी याच्या पत्राच्या नकला पहावयास पाठविल्या त्या पावल्या. मजकूर समजला. जिकडे तिकडे राजकारणें माजलीं आहेत ! श्रीसत्तेवरून शेवटास जाईल तें खरें प्रजेचा भाग आहे. ईश्वरेंच संरक्षण करावें. सावनूरकराच्या चिरंजीवाचा मजकूर लिहिला तो कळला ध्यानात आहे. रवाना छ ० ६ जिल्काद बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

पै॥ छ ० ९ जिल्काद सन तिस्सा चैत्रमास.

न. ४८५७ श्री. (चैत्र शु० ८–१३ एप्रिल.)

छ०७ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र.

विज्ञापना. आज मुकाम व्हावयाचें कारण सुमानराव कदम गिरवीकर याची भावजई प्रसूत होत आहे म्हणून मुकाम झाला. राजश्री नारायणराव बक्षी यांचें पत्र येईजे पानेतों येथेंच मुकाम करावा असें आहे राजश्री बाळा भाऊ व करवीरकर याचे मतें कूच करावें असें आहे. काल राजश्री जानुराव आंग्रे यांचीं पत्रें बक्षीस व सर्वत्र मराठे मडळीस अशीं

रसवालीस देविले. दर स्वारांस पोट व घोड्याचा दाणासुद्धा चार रुपये प्रमाणें केले. चारा रुपये दर रोज पडतात. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं ४८५८ (चैत्र शु० ८–१३ एप्रिल)

बाबाजी विश्वनाथ चांफेकर यांचें शिंदे बायांच्या लष्करांतून मिरजे बाळासाहेबास पत्र. छ० ७ जिल्कादचें—

"राजश्री बाजीपंत निसबत करवीरकर बाईकडे आले. किंचित् खलबत करून मुक्काम करविला. आज मसलत काय करतात ते पहावी. तिसरे प्रहरं महाराजांकडून चव्हाण अगर घाटगे येतात. मसलतीचें बोलणें होत असतें करवीरकर महाराज करवीरास जात नाहींत. ऐनापूरचे मुक्कामास गेलियाव सडे होणार असें बोलतात."

नं. ४८५९ श्री. (चैत्र शु० ९–१४ एप्रिल)

पै॥ छ० १३ जिल्काद. चैत्र मास. सन तिसा तिसैन.

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं—

अपत्यें रामचंद्र श्रीधर काळे शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल ता॥ छ० ८ जिल्कादपर्यंत पुणें येथें वडिलांचे आशीर्वादेंकरून सुखरूप असे. विशेष. वडिलांचें छ० २६ सवालचें आशीर्वादपत्र पाठविलें तं पावलें. परवा सहावे तारखेस पावलें. "ती॥ राजश्री बाबासाहेब निघोन सैन्यांत गेले व बायांचें आणि करवीरवासी महाराज यांचें वैमनस्य वक्षी तीर्थस्वरूप भाऊसाहेबांकडे गेले याजमुळें आलें, व प्रांताची कांहीं बाकी राहिली नाहीं, पठाण आरगेवर येऊन उतरून तमाम मुलूख मारितात," म्हणोन वडिलीं विस्तारें लिहिलें, आणि पत्र येत नाहीं म्हणोन शब्द ठेवून लिहिलें तें कळलें. त्यास मी येथें आलेपाधून एक दोन पत्रें पाठविलीं. पावलीं नसतील. मी येथें ज्या कामासाठीं आलों तें कार्य वडिलांचे आशीर्वादें जाहलें. श्रीमंतानीं जामीनगत मोकळी केली. वाडलांस कळावें या उपरी निघोन यावें तर श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान व नाना यांणीं "तुर्त जाऊं नका भाऊकडील कितेक बोलणीं जाहलीं पाहिजेत. नजरेचा एवंजे भाऊंकडे येणें त्याचा उलगडा जाहला पाहिजे, त्यास भाऊंकडील कोणीच येथें नाहीं. मडळी आहे ती रास्ते याचे घरीं पेंचांत आहे यास्तव दुसरा भाऊंकडून बोलणार येई तावतपर्यंत जाऊं नका," ऐसें स्पष्ट सांगितलें त्यावरून राहिलों. वाडिलांसही त्याप्रमाणेंच लिहून पाठविलें आहे. जसें उत्तर भाऊंसाहेबांकडून येईल तैशी वर्तणूक करीन. वडिलांस कळावें. इकडील वर्तमान तर इंग्रजानीं टिपूवर मसलत केली नबाबही पूर्ववत् प्रों कुमक करितात. सरकारची फौज

गेली नाहीं इंग्रजानी सरकारात फौजेविशीं बहुत निकड. त्याजमुळें श्रीमंतानीं ती॥ राजश्री भाऊसाहेबास लिहून पाठविलें आहे कीं, आपली फौज टिपूवर पूर्ववत् प्रमाणें जाऊं द्यावी ऐशी मुद्दाम पत्रें पाठविलीं. सरकारचे जासूद गेले त्याजबरोबर मीही वडिलास लिहिलें आहे कीं, श्रीमंतानीं कृपा करून मसलत-सागितली आहे ती अमान्य करूं नये. मान्य करावी सरंजाम मोठा जाहला पाहिजे, तर सोई सोईनें होईल सरदेस जाऊन टिपूच्या मुलखांत शिलशिला लावावा. ऐशी सूचना लिहिली आहे. मग कसें करितात पहावें. इतकी फौज घेऊन बारा सात सरकारकाम नसता अगावर बाळगून हिंडावें त्यापेक्षा सरकारकाम, होय म्हणावें. मग सरंजामा सरबरा फौजेचा जाहला म्हणजे चालतेही होतां येईल, ऐसें मी चित्तात आणून भाऊसाहेबास लिहिलें आहे. मग कशी मर्जी होती पहावी. सावनूर तालुका सरकारचे परवानगीशिवाय घेतात मसलत सरकार सागतें त्याअर्थी मग तालुकेविशीं बोलणार नाहींत, आणि नजरेच्या ऐवजासाठींही रदबदल चालेल ऐसें आहे. मग काय करितात पहावें. आपणास कळावेंकरिता लिहिलें आहे. मी नित्य श्रीमंताकडे जात असतों तैसेंच नानाकडेही जात असतों नाना मला रोज विचारतात कीं, करवीरवासी व बाबा बक्षी याजकडील बातमी दिनचर्येची येत असावी, ती तुमची येत नाहीं हें काय ? तेव्हा मी उत्तर केलें कीं आज एक मास जाहला, तीर्थस्वरूप रा॥ भाऊसाहेबाकडून पत्रच येत नाहीं. मग बातमी कशी सांगावी ? त्यात मी आलों होतों एका कामास, तेव्हा मजकडे बातमीचीं पत्रें काय म्हणून येतील ? म्हणून विनंती केली. तेव्हा उत्तर जाहलें कीं, बरेवर पत्रें बातमीचीं आणवीत जाणें त्यावरून विनंती लिहिली आहे. करवीरकर व बाबाच्या सैन्यातील अधिक उणी बातमी वडिलाकडून येथें राजश्री घोंडोपत जोशी याजकडे लिहिली येत असावी म्हणजे मलाही कळेल. आणि जोशी सरकारातही कळवितील मी येथें आलेपासून भाऊसाहेबाकडून पत्रच येत नाहीं याजमुळें कांहींच समजत नाहीं ती॥ जनोबा सुभेदार वगैरे मडळी येथें गुतली आहे ती विना ढेंकणे आलेशिवाय मुक्त होत नाहींत श्रीमतानी ढेंकणे आलेशिवाय मडळी सुटत नाहीं म्हणोन सागितलें वडिलास कळावें मिरज प्रातात दगा असता वडिलीं बाबासाहेबास कसा निरोप दिल्हा ? अपूर्व भासलें भाऊसाहेबाची शरीर प्रकृत कशी आहे ती लिहून कळवावें इकडील राजकीय वर्तमान तर शिंदे माघारे आले. विना बाबाची समजूत जालेशिवाय जात नाहींत रा॥ तात्या पागनीस यांसही नगराहून आणविले

आहेत. दोन चार दिवसांत शिंदे याचे घरीं यावेसे आहेत. ती॥ भाऊसाहेबानीं कर्नाटकचे मसलतीस जाऊं नये, ती॥ रा॥ आप्पासाहेबानीं जावें, ऐसें ठरलें आहे. देशीं दंगे बहुत आहेत. करवीरकर यांस तंबी द्यावयाची आहे. त्यास भाऊ असल्याशिवाय कांहीं व्हावयाचें नाहीं; ऐसें ठरून आप्पासाहेबानीं स्वारीस जावें ऐसें ठरलें आहे. त्यांत सिद्धीस जाईल तेव्हां खरें! दौलत सरकारची गारद व्हावयाचा सुमार आला आहे. लक्ष्मीनें हातचें सोडलें आहे. प्रांत अगदीं बुडाला. कोणास कोणी पुसत नाहीं अशी अवस्था जाहली आहे. यांत काय परिणाम लागेल तें खरें! आज श्रीमंतांपाशीं मुखत्यार चक्रदेव आहेत. चक्रदेव याणीं श्रीमंत नानांकडे यावें, सर्व वर्तमान सांगावें, येथील कांहीं ऐकोन घ्यावें, आणि दिनचर्या ढकलावी! नानांपाशीं बजाबा मुखत्यार आहेत. चक्रदेवापाशीं चिमणाजी खंडेराव म्हणोन जाधवाचा कारकून आहे तो आजचे प्रसंगीं कोणत्या कामांत नाहींत असें नाहीं. बाकी कोठें काहीं देवपूजा नाहीं. शिंदे यांचे घरीं चिटणीस मंडळ आहे त्यांचेंही कांहीं चालत नाहीं. पुढें काय होतें पहावें. पंढरीस मोंगलाकडील फौज आहे त्यांत म्हैसकर आहेत. ती फौज भाऊसाहेबांकडे मिळवावी ऐसें ही बोलणें नानाचें आहे. मिळवावयाचें कारण करवीरवासी यांचें पारिपत्य करावें ऐसें बोलणें आहे. यांत काय घडतें पहावें. आणखी अधिकोत्तर लिहावेंसें नाहीं. कळावें. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. ती॥ राजश्री केसोपंत दादास पत्र लिहिलें आहे तें पावतें करावें. ती॥ रा॥ भाऊसाहेबांकडे लखोटे पाठवावयाचे पाठविले आहेत ते पुढें पोंचते व्हावे. लखोटे फार दिवस राहूं नये. श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८६० श्री. (चैत्र शु० ९-१४ एप्रिल.)

पै॥ छ० १३ जिल्काद. चैत्रमास. तिस्सा तिसैन.

सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव. कुलानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ ८ जिल्कादपावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष स्वामींनीं छ० १ जिल्कादचें पत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिला मजकूर कळों आला. "महाराज व बाया एकत्र होऊन सर्व प्रांतांत व मिरजप्रांतांत अनेक प्रकारचा उपद्रव केला आहे तो पत्रीं लिहितां येत नाहीं. सर्व प्रांताची वस्ती उठली. पुढें लावणी होणें कठिण. महाराजाच्या व बायांच्या भेटी जाहल्या नव्हत्या त्यापूर्वीं पत्रें लिहीत गेलों. पत्राचें उत्तर ही न येई त्यापक्षीं सरकारांतून उपेक्षा जाली असें दिसोन आलें. हल्लीं महाराजांचा मुक्काम इंगळीवर आहे. बाया येडूरमांजरीवर

आहेत. बायानीं वडिलांकडे बोलण्याचा नाद लावून बक्षी वगैरे सरदार वडिलांकडे गेले आहेत. प्रतिपदेच्या भेटी आहेत. वडिलांचें पत्र आलियावर सविस्तर लिहूं. राजश्री चिंतो आत्माराम नि॥ शिंदे फौजसुद्धां सांगोलें ग्राजवर आहेत. महालास उपद्रव केला आहे व राजश्री बजाबाचे वरातेविशीं मंगळवेढें यास तसदी आहे. चि॥ राजश्री रामचंद्रपंत आप्पानीं सावनूरचे तालुक्याचें काम आटपून मिश्रीकोटयावर आले आहेत. आजपावेतों वडिलांजवळ आले असतील. चतुरसिंग भोसले यास रास्ते याणीं लुटून घेतलें. आजपावेतों समेट होतो म्हणून होतें. आतां प्रांत खराब जाला. अद्यापिही सरकारांतून बंदोबस्त होत नाहीं! अबरूशीं गांठ पडली आहे. श्री रक्षील ती खरी !" म्हणून विस्तारें लिहिलें तेंच पत्र श्री॥ नानांस दाखविलें. (त्यानीं) अक्षरशः वाचून पाहिलें. महाराज व बाया एक जाहल्या याचा बंदोबस्त करावा असें सरकारांत ठरोन राजश्री दौलतराव शिंदे यांजकडील राजश्री बाबूराव आंगरे व राजश्री गोपाळराव चिटणीस वगैरे सरदार फौज पलटणें तोफांसुद्धां रवाना जाले व नबाबाकडील सरदारास पत्रें रवाना जालीं कीं तुम्ही फौजसुद्धां महाराजांचे व बायांचे बंदोबस्ताकरितां जावें. व श्री॥ भाऊसाहेबांस सरकारचें पत्र रवाना जालें. या सर्वांनीं मिळोन महाराजांचा व बायांचा बंदोबस्त करावा. स्वामींस व दादांसही सरकारचीं पत्रें रवाना जालीं तीं सत्वरच येऊन पावतील. शिंदे यांजकडील फौज पलटणें नीरेच्या पुलावर आहेत. राजश्री आंगरे परवां माघारे आले आहेत. मागती फौजेंत जातील तेव्हां खरे ! राजश्री बाळोबा पागनीस यांस नगराहून आणविले आहेत तेही एक दोन रोजांत शिंदे यांजकडे येतील. पागनीस आल्यावर बायांचा समेट व्हावा असा बेत आहे. आल्यावर सर्व विचार कळेल तो सेवेशीं लिहून पाठवितों. छ० २४ व छ० २७ रवालची पत्रें श्री॥ नानांस व मजला पाठविलीं त्याचीं उत्तरें मागाहून लिहून पाठवितों. वडिलांकडे बक्षी गेले होते त्यांचा मजकूर तेथें काय ठरला तो सविस्तर लिहून पाठवावयाची आज्ञा व्हावी. वडिलांकडून रा॥ हरबा धायगुडे फौजेसुद्धां मिरजेस आले होते ते श्री॥ बायास घेऊन वडिलांकडे गेले म्हणून वर्तमान ऐकलें तें लिहून पाठविलें पाहिजे. श्री॥ नानांस तंबाखू चांगली पाठविली आहे म्हणून पत्रीं आज्ञा आली, परंतु (तंबाकु) आली नाहीं. ती सत्वर रवाना जाली पाहिजे. दब्दार पानाची तंबाखू पानेंच रवाना करावी.

---

१ नाना फडनवीससुद्धां तंबाखूचे भक्त होते म्हणून !!!

दंखे पाठवूं नयेत. वडिलांचा मुक्काम मुरगुडावर आहे. त्यांजकडील साकल्य व राजे व बायांकडील बातमी बरचेवर येत असावी. राजश्री मोरोपंताची रवानगी जाहलीच असेल. मार्गाची सोय पाहून रवानगी सत्वर जाली पाहिजे. स्वामीनीं व श्री॥ दादानीं फौजेसुद्धां शहरचा व किल्याचा बंदोबस्त सर्व संरजामानिशीं करून रात्रंदिवस हुशारी असावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८६१ श्रीगणपति. (चैत्र शु० ९–१४ एप्रिल.)

अपत्यें रामचंद्रानें दोनी कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ८ जिल्कादपर्यंत वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. वडिलांकडून अलीकडे पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं. तर सदैव पत्रीं सांभाळ करावा. यानंतर मी वडिलांची आज्ञा घेऊन सावनूर तालुक्यांत ठाणीं घालावयाकरितां गेलों होतों. वडिलांच्या आशीर्वादें हुबळीशिवाय बाकीचीं झाडून ठाणीं पडलीं. हुबळीस बसावें तर आंत जमाव हजार बारासेंपर्यंत आहे. त्याहीवर आमच्या फौजेस खर्चास नाहीं. या गवगव्यामुळें शहास पडलों नाहीं. ती॥ राजश्री विठलरावबाबा आपल्या फौजेसुद्धां त्यांच्या रखवालीस राहिले आहेत. मी सावनूर तालुक्यांतून येऊन चार पांच रोज झाले. काल मंदवारीं वडिलांची भेट जाहली. त्यावर कूच करून काल मुरगोडाच्या नजीक कोसावर मुक्काम जाला. आज कूच करून शिवापुरास ओढ्यावर जाणार. वडिलांची आज्ञा मला फौजेसुद्धां अघाडीस बारी उतरण्याविशीं, परंतु फौजेस खर्चास नाहीं याजमुळें जाणें होतां दिसत नाहीं. एक दोन रोजीं वेदशास्त्रसंपन्न राजमान्य राजश्री दीक्षितबाबा यांच्या दर्शनास जाणार. त्यांचें दर्शन झाल्यानंतर सडे होऊन लवकरच बारी उतरावें हा मानस आहे. यांत काय आपल्या आशीर्वादें घडेल तें खरें. वडिलांची प्रकृत बहुतच क्षीण झाली आहे. पंडितरायांचा उपाय चालला आहे. दीक्षित बावांच्या आशीर्वादें आरोग्य होईल. बारीपलीकडे यावें हा विचार आहे, परंतु गवगव्यामुळें कूच होत नाहीं. मोठें अवघड पडलें आहे. त्यांतही कशी तरी तोड पाहून समजी करून बारीपलीकडे येत आहें. लढाईचा प्रसंग बनल्यास श्रीनें रक्षावें! तिकडील सविस्तर आज्ञा केली पाहिजे. वडिलांचें सामर्थ्य अगदीं राहिलें. स्नानसंध्या निमूनच करितात. श्रींचें अर्चन मात्र सांग होतें. कळावें. बावांचा पूर्ण आशीर्वाद आहे. आरोग्य होईल. सारांश रोग नाहीं. परकुत पीडा आहे. काळजी मोठी आहे. विदित होय हे विज्ञापना.

पै॥ छ० १९ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र मास.

नं. ४८६२ श्री. (चैत्र शु० ९—१४ एप्रिल.)

छ० ८ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र.

सेवेशीं विज्ञापना. काल कूच व्हावयाचें दोन्ही लष्करचें होतें. प
बारांकडील राजश्री सुभानराव कदम याची भावजई प्रसूत झाली. याजमु
त्यांचा मुक्काम जाहला. प्रसूत होऊन तीन रोज झाले. पांच दिवस गुंता आ
पांचवी झालवर कूच होणार असें बोलतात. इकडील कूच त्यामुळें———
राहिलें. आज रामनवमी. वद्य———————परवां भौमवा
कूच———————चें आहे. मागाहून———————पाठविते
राजश्री नारायणराव बक्षी यांची भेट होऊन अद्याप वर्तमान आलें नाहीं
तासगांवाकडे पठाण आहेत त्यांजवर रास्ते यांणीं छापा घातला असें वर्तमान
आहे. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबांचा मुक्काम कित्तूर प्रांतांत आहे व धोंडोपंत
गोखले सौंदत्तीस वेढा देऊन बसले आहेत. श्रीमंत राजश्री आपासाहेब हुबळीस
आहेत म्हणोन ऐकतों. त्यास स्वामींकडे वर्तमान असेल तें कळवावयाची
आज्ञा व्हावी. सेवेशीं श्रुत होय. हे विज्ञापना.

नं. ४८६३ श्री. (चैत्र शु० ९—१४ एप्रिल.)

पै॥ छ० ८ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र.

सेवेशीं बाबाजी विश्वनाथ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ताग-
यत छ० ८ जिल्कादपावेतों मुक्काम मौजे मोळवाड यथास्थित असे. विशेष.
काल करवीरकरांकडोन नागोजी घाटगे व बचाजीपंत आले होते. सौंदत्तीस
राजश्री धोंडोपंत आले होते. गोखले यांणीं वेढा घातला आहे, पेठ लुटली,
याप्रमाणें पत्रें आलीं, तींच मातुश्रीबाईस दाखविलीं; आणि बोलले जे, राजश्री
नारायणराव बक्षी आमचें बोलणें बोलावयासी गेले असतां हें कसें झालें ?
येविशीं महाराजांची मर्जी खट्टी आहे. आज दोहीं लष्करांचा मुक्कामच आहे.
उद्यां कूच व्हावें असें आहे. काय घडतें पहावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८६४ श्री. (चैत्र शु० ९—१४ एप्रिल.)

पै॥ छ० १०

विनंती सेवक रामाजी अनंत कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ८ जिल्काद रविवार सायंकाळपावेतों स्वामींचे कृपेंकरून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री नारायणरावराजे घोरपडे मुधोळकर हे पुण्याहून येथें आले आहेत. समागमें दोनशें स्वार व दोनशें आरब आहेत. शिवाय वरचेवर लोक राऊत जमा करितात. त्यांची मसलत मुधोळ वगैरे पंचमहाल ठाणीं घालावीं. येविशीं पुण्याहून हुजूरचीं पत्रेंही आहेत म्हणतात. "कुमकेविशीं श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांचें पत्र राजश्री भास्करपंतनाना यांस आणिलें. त्याजकडे कारकून पाठविले आहेत. काम पडल्यास तुम्हीं थोडी बहुत कुमक ठाणेंपैकीं दिली पाहिजे. शीव शेजारीं वास्तव्य. समयास उपयोगीं पडावें." अशीं कितेक प्रकारचीं बोलणीं नारायणराव यांचीं आहेत. मीं त्यास उत्तर केलें, ठाणेंत शिबंदीही सरसुमारांत आहे. सांप्रत काळ चहूंकडे दंगा. मिरजेस श्रीमंतांकडेस विनंती लिहून आज्ञा होईल त्याप्रमाणें आपणास कळवीन; असें सांगितलें. परंतु त्यांचें म्हणणें येविशीं वचन असावें. ऐसें म्हणतात. याजकरितां सेवेशीं विनंती लिहिली आहे. आज्ञा होईल तसें करीन. राजश्री महाराव घोरपडे यांणीं मुधोळांत जमाव बराच केला आहे. नारायणराव जाताच लढाईचें तोंड लागणार. नारायणराव यांजकडून काम न रेटल्यास बाबा शिंदे यांची ही फौज कुमकेस येणार अशी योजना दिसते. मग काय घडतें पहावें. सविस्तर वर्तमान सेवेशीं कळावेंकरितां विनंती लिहिलें आहे. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब याजकडून लासोटे बकुंदचे मुकामाहून आले ते राजश्री मुकुंदपंत भिडे यांजकडे (बायांच्या) लष्करास रवाना केले. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४८६५ श्री. (चैत्र शु० ९–१४ एप्रिल.)

पे॥ छ० १३ जिल्काद. चैत्रमास. सन तिसा तिसैन.

सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ८ जिल्कादपावेतों वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. सरकारचें व श्रीमंत नानाचें अशीं पत्रें श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबांस बाबा काळे यांज-बरोबर रवाना जाहलीं. टिपूसुलतान याचा तह पेशजी श्रीमंत व इंग्रज व नबाब या तिहीं सरकारासीं जाहला हें ठाऊक सर्व आपणास आहेच. अलीकडे टिपूनें फराचिसाशीं संधान केलें कीं, तुम्ही फौजेसुद्धा आम्हांजवळ पावावें व जलमार्गानेंही सरंजाम आणावा. हें वर्तमान इंग्रजास समजलेवरून

---

१ पत्र तेरदाळाहून. २ सबदेव. जमाखिंडीचे मामलेदार.

इंग्रजांनीं जलमार्गाचा बंदोबस्त फराशीस [1]न येण्याचा केला. व टिपूस ही फरासीस तुम्ही आणविता हें सुचविलें. आणि इंग्रजांनीं सर्व सरंजामाची तयारी करून व नबावाकडून फौज सामलातीस घेऊन टिपूचे प्रातात उपद्रव करावयासी गेले. कोडंयाल बंदरावर इंग्रजाच्या व टिपूच्या लढाया सुरू जाहल्या. तीन सरदार टिपूकडील इंग्रजानीं पाडाव केले. व लढाईंत टिपूस नामोहरम केलें. सरकारची फौज टिपूचे बंदोबस्तीस रवाना करावी म्हणून इंग्रजाचीं पत्रें न येथें वकील आहेत त्याची निकड याजकरिता राजश्री रामचंद्रपंत यास फौजसुद्धा रवाना करावें, आणि टिपूचा मुलखात उपद्रव करावा, याप्रमाणें (भाऊंस पत्रें) रवाना जाहलीं. टिपूनें तिहीं सरकारासी विघाडाची सुरत दाखविली त्यावरून टिपूकडील वकील लावून दिले. हा मजकूर आपणास कळवावा म्हणून श्रीमंत राजश्री नाना स्वामींनीं आज्ञा केलेवरून लिहिलें आहे. स्वामींसही काळे मजकूर कळवितील. व वडिलाकडूनही पत्र येईल. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. बाबा काळे याणीं पत्रें पुढें रवाना केलीं. ते अद्याप येथेंच आहेत. निघोन गेले म्हणजे लिहोन पाठवितों. हे विज्ञापना.

न. ४८६६ श्री. (चैत्र शु० ९–१४ एप्रिल.)

पौ॥ छ० ११ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र.

श्रीमंत राजश्री बाळासाहेब स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती सेवक देवेजी कृष्ण देशपांडे कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागायत छ० ८ जिलकादपर्यंत स्वामींचे कृपें सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. यानंतर इकडील वर्तमान तर श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब स्वामींचे मुकाम वकुदावर आहे प्रात शहापूर [2]तालुका पेठ व तालुका गड येथील दिगर गावास घासदाण्याच्या चिठ्या व राऊत गारदी मसाला रोख घेऊन येऊन येथें न येता परमोर गावचे कमावीसदार पाटील कुलकर्णी रयतास हाणमार अनर्थ करून कंबरसोली मसाला घेतले. प्राताचा बोभाट भारी पडला आहे. राउतावरोबर कारकून राजश्री आनंदरावभाऊचे भाचे आहेत. शंभर स्वार आहेत. परकीय स्वार असते तर येथून ताकीद केली असती. निमित्त ठेऊन लष्करास जाऊन आणखी स्वार आणतों म्हणतात. येविशीं स्वामींनीं श्रीमंतास पत्र पाठवून स्वार उठून जातसें केलें पाहिजे. चिठ्या केल्या आहेत त्यातील एक नकल सेवेशीं पाठविली आहे. खेडेकराचे श्राप लिहून पुरवेना! उन्हामध्यें उभे करून दगड देऊन मार देतात. दोन रोजांचे

१ मंगलोर. २ पत्र शहापुराहून.

फुरसत नाहीं ! साहेबाची फौज, प्रजा स्वामीची, याप्रमाणें घडलें आहे ! ये-विशीं आज्ञापत्र राजश्री गणपतराव आपास पाठवून दिल्यास श्रीमंतास स्वामींचें पत्र प्रविष्ट करोन निरुपद्रव करितील. सेवेशीं अधिकोत्तर लिहिणें शक्त नव्हे. हे विज्ञापना.

नं. ४८६७ श्री. (चैत्र शु० १०-१५ एप्रिल.)

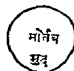
छ० ९ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्र

• सेवेशीं बाबाजी विश्वनाथ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना मातुश्री बाईनीं देवपूजेकडे वेलफूलतुळशी आणावयाकरिता स्वामींस पत्र देऊन मोयास पाठविलें आहे लिहिलेप्रमाणें बेल वगैरे देवावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं ४८६८ श्री. (चैत्र शु० १०-१५ एप्रिल)

राजश्री गंगाधरराव गोसावी यासी

स्नेो॥ लक्ष्मीबाई शिंदे दंडवत विनती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लेखन केलें पाहिजे विशेष देवपूजेकडे बेलफुल व तुळसीकरिता मोई निमवतस्रकार पाठविले आहेत याजकडे देउन पाठविणें रवाना छ० ९ जिल्काद बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विनती

पे॥ ९ जिल्काद.

न ४८६९ श्री. (१५ एप्रिल)

पे॥ छ० १३ जिल्काद चैत्र मास. तिस्सा तिसैन.

सेवेशीं धोंडो बापूजी जोशी शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत चैत्र शु॥ १० पावेतों वर्तमान बालकाचें यथास्थित असे. विशेष राजश्री बाळोबा पागनीस याजला नगरास आणावयास यादो भास्कर शिंदे यांणीं पाठविले आहेत त्रयोदशीसुमारें येणार याजप्रमाणें आहे परतु चार दिवस किल्लयासालींच रहावें, दुसरें पत्र पाठवू तेव्हा घेऊन यावें, असें शिंदे याणीं यादो भास्कर यास लिहिलें म्हणून बाजार वर्तमान आहे परतु यादो भास्कर आणावयास गेले त्यापक्षीं चार दिवस अधिक उणे (लागतील, परतु) बाळोबास घेऊन येईल, असेंही बोलतात. राजश्री बाबूराव आगरे मामा

१ गंगाधरराव[१] गोविंद यांस पत्र पुण्याहून.

नीरेच्या पुलाजवळ आहेत. मामा आंगरे सडे मात्र शिंदे यांणीं बोलावू लष्करांत आणिले. दोन रोज जाले. फौजेंत गोपाळराव आहेत. तमा गांवांवर रोखे करितात. जेजुरीपासून चार हजार रुपये घेतले. श्रीपंढरपुर पावेतों रोखे केले याजप्रमाणें वर्तमान आहे. श्रीमंत राजश्री बाजीराव साहे व नाना (यांचें) विश्रामबागांत खलबत जालें. आज चार रोज श्रीमंत नान व चक्रदेव यांचें जालें, नंतर चक्रदेवही उठोन गेले. मग श्रीमंत आणि नानांचेंच खलबत चार घटिका जालें. कळावें. राजश्री नानांची प्रकृत बरीच आहे नित्य श्रीविष्णूस जाऊं लागले. स्नानही करूं लागले. दिवसेंदिवस शरीर प्रकृत बरीच आहे. पिरूसाहेब फिरंगी याणें आपला गुमास्ता शिंदे यांजपाशीं ठेविला (त्याच्या ताब्यांत) पलटणें सात. त्याजला त्याणें हिंदुस्थानांतून पत्र पाठविलें त्याजवरून तो कंपू पलटणें सात घेऊन निघोन तोफांसमेत गेला. आज चार रोज जाले. दरकूच जात आहे. रा॥ लखबा नानानीं हिंदुस्थानांत शिंदे यांजकडील अंबोजी इंगळे याजला कैद केले असेंही बाजार वर्तमान आहे. कळावें. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८७० श्रीशंकर प्रसन्न. (१५ एप्रिल.)

पै॥ छ० २६ जिल्काद. सन तिसा तिसैन. चैत्रमास.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामीचे सेवेशीं.

पोष्य माधवराव अनंत. साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल तागायत चैत्र वद्य १० दशमी पावेतों यथास्थित असे. विशेष. अलीकडे आपणाकडून पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं. तर साकल्य लिहावें. यानंतर प्रस्तुत राजश्री भाऊंचा फौजसुद्धां मुक्काम कोठें आहे ? पाच्छापुरानजीक मुक्कामचें आपलें लिहिणें आलें त्याअलीकडे कोणता सुमार आहे व बायांचा व महाराजांचा मुक्काम कोठें आहे ? राजश्री नारायणराव बक्षी यांची भेटी न होतां माघारे आले त्याचा मतलब काय ? येऊन पुढें अर्थ सिद्ध कोणता केला आहे ? येविशींचें लिहून कळवावें. पुण्याकडील वर्तमान तर राजश्री बाळोबा पागनीस येऊन छ० १६ रोजीं भेटी झाल्या. पुढें विचार होऊन कसा अर्थ ठरतो तें पहावें. हें आल्यामुळें श्रीमंतांची मर्जी ही शिंदेकरणीं ठीकशी नाहीं म्हणोन ऐकण्यांत आहे. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असों द्यावा हे विनंती.

विज्ञापना. सावनूर तालुक्यांतील झाडून ठाणीं पडलीं. श्रीमंत राजश्री आपासाहेब फौज सुद्धां काल सावनूरचे मुक्कामीं आले. मिश्रीकोटचे सुमारें येऊन तें ठाणें हस्तगत करून श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांजकडे लष्करांत जाणार. तूर्त हुबळी अद्यापि मधीं राहिली आहे. तिकडे राजमंडळकर व शिंदे यांच्या बायांच्या भेटी होऊन कांहीं शिलशिला लावला आहे म्हणोन वर्तमान आहे. तरी सविस्तर लिहावयाची आज्ञा झाली पाहिजे. राजश्री धोंडोपंत गोखले नरगुंदास खुद्द आहेत. फौज व चिरंजीव थोरले भाऊसाहेब यांजवळ आहेत. दोन पलटणें सरसुभा (यांजकडून) कुमक आली तीं गोखले यांजवळ नरगुंदास आहेत. आणखी फौज कांहीं ठेवीत आहेत. हरपनहळ्ळी तालुका काटकानीं घेतला. टिपूचा अंमल तूर्त उठला आहे. त्यांची फौज येणार म्हणतात. काय होतें पहावें. मिरजेचे सुमारें स्वारी भाऊसाहेब यांची लौकर येणार आहे. सेवेशीं श्रुत हे विज्ञापना.

नं. ४८७२ . श्री. (१५ एप्रिल.)

पै॥ छ० १३ जिल्काद. तिस्सा तिसैन. चैत्रमास.

सेवेशीं धोंडो बापूजी जोशी शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना चैत्र शु॥ १० वर्तमान क्षेम. विशेष. श्रीमंतानीं सावकार बोलावून नेऊन कर्ज ऐवज मागितला. परंतु सावकारानीं कबूल केलें अशी गोष्ट जाली नाहीं. कालपासून दोन चार जागां सावकारांकडे कर्जपट्टीस्तव सरकारातून प्यादे बसले. राजश्री बापूजी नाईक मावे यांजकडे काल प्यादे आबा काळे याचे बसले होते. संतोषपट्टीही होणार असेंही बाजार वर्तमान आहे. संतोषपट्टी पेशजी निम्मे उगवली. निम्मे गांव बाकी राहिला आहे त्याजपासून घ्यावी असा बेत दिसतो असें बोलतात. श्रीमंत सौभाग्यवती मातुश्री ताई सुखरूप आहेत. वाड्यांत आईनीं दोन चार वेळां भोजनास आणवीं होतीं. हल्लीं चादवडांस व शिरप्यास बट्टा दरसदे रुपये ६।=सव्वा सहा रुपये चवल आहे. आजपर्यंत कहीं बाहेर गोवीं होत होत्या. त्यास अलीकडे चार रोज गांवांत किरकोळ कोठें कोठें बैरणीस उपद्रव लागूं लागला. याउपर कशाही होतील ! राजश्री बाबा काळे याणीं उत्तरें दिलीं तीं पाठविलीं. अजुरा करून गडी पाठविला आहे. वडिलापाशीं कधीं पावतो तें त्याहावें व तेथें बैठक गड्याची पडों नये. पडल्यास पोटास ज्याजती मागेल यास्तव वडिलीं सत्वरच रवानगी करावयास आज्ञा करावी. हल्लीं अजुरा

१ बाळकृष्ण लक्ष्मण लागू मामलेदार शिरहट्टी यांचें मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र. पत्रावरील मिति व तारीख पैवस्तीची. २ गंगाधरराव गोविंद यांस पत्र.

रुा। २॥। पावणे तीन रुपे करून पाठविला आहे. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं ४८७३ श्रीगणपति. (१५ एप्रिल.)

'चि॥ राजश्री बळवंतराव यांसी प्रति परशुराम रामचंद्र. आशीर्वाद उपरी येथील जासुदाबरोबर छ० २८ सवालचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० २ जिल्कादीं पावलीं. त्यांतील मजकुराचीं उत्तरें वितपशील—

चि॥ राजश्री विठ्ठलराव यांचीं पत्रें पहावयास पाठविलीं तीं पाहून माघारीं पाठविलीं आहेत. चिरजीवाच्या लिहिण्यातील भाव पहातां प्रकृतीचा व स्मृतीचा भाव ठीक दिसत नाहीं. मार्ग सुलभ जाल्यानंतर त्यास आणवावयाची तरतुद करावी. कलम १

इंग्रजांची पलटणें घाटाखालीं आहेत त्यांत लिटली सरदार आहे म्हणोन लिहिले तें कळलें. घांट चढून आले किंवा नाहींत याची बातमी असेलच कलम १

चिरजीव राजश्री हरिपंत बाबा येथें येऊन पोंचले, व आम्ही मुरगुडास गेलों होतों तेथून निघून कित्तूरचे सरहद्देंत आलों, येविशींचें जोडीबरोबर लिहिलेंच आहे. कलम १

चहा व बुंद व चहादाणी पाठवावयाविशीं पेशजी आपणास लिहिलें आहे त्याप्रमाणें रवाना जालें असल्यास बरेंच. जालें नसल्यास पाठवून द्यावें. कलम १

पेशजी मुजरद राजश्री माधवरावजी याणीं चतुरसिंगास मोडिलें येविशींच्या मजकुराचें पत्र त्यांजकडून आपणास आलें तें पहावयास पाठविल्यावरून साविस्तर समजलें. पत्र माघारें पाठविलें आहे. चतुरसिंगाची आवाढाव मोठीच होती. सूर्त शमली. कमल १

'मिरजप्रांताची बाकी राहिली नाहीं. अशात कांहीं तरी कुमक व्हावी. उपेक्षा करूं नये' म्हणोन विस्तारें लिहिलें तें कळलें. ऐसीयास याच पैरवींत आहों. चि॥ राजश्री रामचद्रपंत आपा आम्हाजवळ येऊन पोचले. याउप्पर ठरेल तें लिहून पाठवितों. कलम १

चि॥ सौ ठमाबाई याच्या मुलास देवी आल्या आहेत म्हणोन लिहिलें तें कळलें. उतार पडलियाचें लिहावें. कलम १

रेशमी नारिंगें व महाळुगें औषधास पाहिजेत. मिळाल्यास पाठवावीं. कलम १

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेवस्तीची.

एकूण आठ कलमें लिहिलीं आहेत त्याजवरून कळेल ××× जिल्काव बहुत काय लिहिणें. लोभ करावा हे आशीर्वाद. पै॥ छ० ९ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्र शु॥ १० इंदुवार.

नं. ४८७४ श्री. (चैत्र शु० ११–१६ एप्रिल)

पै॥ छ० १० जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. मय्या व अल्लफ चैत्र मास.

सेवेशीं विनंती सेवक श्रीधर गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १० जिल्कादपावेतों यथास्थित असे. विशेष पठाण निसवत शिंदे याचे रोखे आधळी व बलवडी व भाळवणीपर्यंत झाले होते. मागाहून राजश्री गोपाळराव चिटणीस व बाबूराव आंग्रे नजीक आल्याचें ऐकून गावगन्नाचे पठाणाचे स्वार उठोन गेले. त्याचा मुक्काम लोंढें येथें आहे. गोपाळराव याचा मुक्काम नीरेनजीक होळ मुरमावर आहे. पुढें काहीं फौज घेऊन बाबूराव यांचे बधु पाच सातशें लोकानिशीं दहिवडीवर आले आहेत तेथून गावगन्ना रोखे करितात. खडण्या मनस्वी घेतात. कंपू मागाहून येणार आहे तो आलेनतर गोपाळराव पुढें कूच करून येणार बायाकडे समजाविशीस जातात म्हणोन आवाई आहे. कोंकणातून दोन पलटणें इंग्रजाचीं मळे घाटानें आलीं त्याचा मुक्काम सुपणें ताबवें कराडापासुन दोन कोस आहे तेथें आहे. पुढें कोणीकडे जाणार हें समजलें नाहीं. येथें गावचे रखवालीस नऊ असामी लोक होते त्यापैकीं पाच असामी न पुसतां उठोन गेले. त्याचे मोबदला पाठवण्याची आज्ञा झाली पाहिजे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ४८७५ श्री. (चैत्र शु० ११–१६ एप्रिल.)

छ० १२ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र.

सेवेशीं विनती सेवक बाळाजी दामोदर व गणेश राम पेठे दोन्ही कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १० जिल्काद पावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. श्रीमत राजश्री रामचंद्रपंतआपा यांसमागमें परगणे हनगल व राणेबिनूर इकडे कारखान्यासुद्धां जावयाची आज्ञा झाली त्यावरून छ० ३० साबानी गेलों. तिकडील ठाणीं झाडून बसवून माघारे छ० ४ जिल्कादीं श्रीमत राजश्री भाऊसाहेबांस मिळालों. कारखान्यापैकीं तिकडे बैल सर एक आजारामुळें राहिला. गाडीवान एक गाड्याखालीं सांपडोन पाय मोडला व दर्यावर्दी एक दारूचे पैलीस आग लागून जळाला. ते दोन्ही असामी बरोबरच आणिले. वरकड मजकूर अ[१]

---

१ पत्र देरर असें येथून.

फोत्तर नाहीं तुंगभद्राअलीकडे हुनळीशिवाय झाडून ठाणीं बसलीं. आज मुक्काम मुरगोडाजवळ आहे. उद्ईक पाच्छापुरचे बारीस येणार. राजश्री धोंडोपत गोखले यांणीं सौंदत्तीस मोर्चे लावले आहेत सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४८७६ श्री. (चैत्र शु० ११-१६ एप्रिल)

पै॥ छ० १२ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्रमास.

सेवेशीं गणेश गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १० जिल्काद मुक्काम मयाकनमुर्डी तालुका कित्तूर येथें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामीनीं मानाजी सुर्वे याजबरोबर पत्र पाठविलें तें पांचवे दिवशीं पावलें. येथील वर्तमान परवां सेवेशीं लिहिलें आहे त्याजवरून विदित होईल. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब याचा मुक्काम वकुदावर होता तेथून कूच करून काल पाच्छापुरचे बारी नजीक येऊन मुक्काम झाला आज येथून कूच व्हावयाचें होतें. परतु श्रीमत राजश्री रामचद्रपतआपा यांस काल मागील मुकामावर गाडदी यांणीं खर्चाकरिता मुक्काम करविला ते काल आले नाहींत याजमुळें मुक्काम आज झाला. उद्ईक येथून कूच होऊन बारीपार होणार श्रीमंत राजश्री रामचद्रपतआपा उद्ईक मुरगोडास वे॥ राजश्री दीक्षितांचे दर्शनास जाणार आहेत याजउपरी बारीपार होण्यास दिकत नाहीं. राजश्री धोंडोपंत गोखले सौंदत्तीस जाऊन बसले आहेत अद्याप ठाणें बसलें नाहीं बोलणें लागलें आहे येथील गुता उरकून गोखले येतील. वरकड सविस्तर श्रीमतानीं पत्रीं लिहिलेंच असेल सेवेशीं श्रुत होय विज्ञापना

नं. ४८७७ श्री (चैत्र शु १२-१७ एप्रिल)

छ० ११ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्र.

पुं॥ सेवेशीं विज्ञापना ऐसी जे, वेदशास्त्रसपन्न तपोनिधि राजमान्य राजश्री दीक्षित स्वामी याजकडे मुरगोडास चिरंजीव राजश्री बसवंतराव व बाळाजी बाबूराव यास पाठविलें होतें मिरजप्रांतीं दगा झाला येविशीं विनती केली. त्यावरून आज्ञा झाली जे, काहीं चिंता करू नये. श्रीकृपें सर्व अरिष्टें पराभव होतात म्हणून त्याजवरून सेवेशीं विनती लिहिली आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४८७८ श्री (चैत्र शु० १२-१७ एप्रिल)

पै॥ छ० १७ जिल्काद अस्तमान तिस्सा तिसैन.

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख मेळवतीची.

ती॥ राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं—

अपत्यें रामचंद्र श्रीधर काळे. शिरसा॥ नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल ता॥ छ० ११ जिल्कादपर्यंत पुणें येथें यथास्थित असे. विशेष. वडिलीं पत्र पाठविलें होतें त्याचें उत्तर पाठविलें आहे. हल्लीं ती॥ रा॥ भाऊसाहेबांच्या नांवें पत्र सरकारचें घेऊन पाठविलें आहे कीं, बाया मेळवून घेऊन करवीरकर यांच्या पारिपत्याविशीं तपशीलवार लिहून पाठवावें. ऐसें पत्र घेऊन पाठविलें आहे. आजपर्यंत आपणास संशय होता. श्री॥ नानानीं मिळूं नका ऐसें लिहिलें होतें त्यावरून तो प्रकार होता. या पत्रावरून बिनदिक्कत जाहलें. हेंही पत्र नानानींच देविलें यांत सशय नाहीं. वडिलीं सर्व पत्रें पाहून भाऊसाहेबांस आपणही तपशीलवार ल्याहावें म्हणजे करवीरकर यांस दाब बसेल, बायाचें यश येईल. आपला प्रांत वाचेल. सुचला प्रकार लिहिला आहे. कर्नाटकची स्वारीही श्रीमंतानीं कृपा करून सांगितली आहे. याविशींही आपण वडिलास ल्याहावें कीं आज प्रसंगीं नाहीं म्हणूं नये. मग राहिल्याविशीं चार दिवस ओढून धरिलें तरी चिंता नाहीं. यास्तव लिहून खचित करावें. त्यांत भाऊसाहेबांस इकडे मोठीच राजकारणें आहेत तीं कोणतीं तर करवीरवासी यांचा बंदोबस्त, बायांची समजूत भाऊसाहेबांस मध्यें दरम्यान पडून जाहली म्हणजे दिगंतीं कीर्ति आहे. श्रीमंतानीं कृपा करून सर्वथा मसलत तीर्थस्वरूप राजश्री रामचंद्रपंतआपास सांगितली हेंही उत्तम आहे. चार राज्यांत लौकिक आहे. हें सर्व वडिलींही चित्तात आणून कसें पाहिजे तसें भाऊसाहेबास ल्याहावें. माझे हातें होईल खटपटीस चुकत नाहीं. ऐवजाचें संकट रास्ते यांजवर आहे तेंही स्वारी कबूल केली असतां परिहार होईल. कळावें. पत्र आपलेकडून व भाऊसाहेबांकडून वरचेवर येत नाहीं याजमुळें येथें काहीं सुचत नाहीं. कळावें बहुत काय लिहिणें सेवेसीं श्रुत होय हें विज्ञापना.

नं. ४८७९ (चैत्र शु० १३–१८ एप्रिल.)

छ० १२ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र.

विज्ञापना. राजश्री नारायणराव बक्षी यांजकडून यशवंतराव पागनीस येथें श्रीमंतांकडे बोलावयास आले होते. बोलणें होऊन बक्षी यांजकडे जावयास गेले. चार दिवस झाले. बोलण्यातील भाव 'आम्हांकडे तुमचें लक्ष असल्यास करवीरकरांस तुमचा आश्रा असूं नये. अथवा करवीरकरांचा आमचा तह

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेशव्यांची. २ अवतरणांतलें बोलणें भाऊंचें.

करून देऊं म्हणता त्यास पेशजी आम्हाकडे तालुका होता तो झाडून त्यांणीं सोडून यावा, आणि तासगावची खराबी केली आहे त्याचा जावसाल करावा, म्हणजे तहाचें बोलणें घडेल. चिंता नाहीं.' याप्रमाणें बोलणें झालें. तेव्हा या दोन जावसालापैकीं एक जावसाल ठरवून येतों ऐसें बोलोन गेले म्हणोन वर्तमान ऐकिलें तें सेवेशीं लिहिलें आहे. श्रीमंतानीं साविस्तर लिहिलेंच असेल. हे विज्ञापना.

नं. ४८८० श्री. (चैत्र शु० १४–१९ एप्रिल.)

पै॥ छ० १३ माहे जिल्काद. सन तिसा तिसैन. मय्या अल्लफ. राजश्री गगाधरराव काका गोसावी यासी—

सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नो॥ यशवंतराव घोरपडे अमीरउल उमराव. दडवत. विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत असलें पाहिजे. विशेष. आपणाकडून बहुत दिवस पत्र येऊन वर्तमान न कळता चित्त सापेक्षित असे. हें वडीलपणास युक्त कीं काय? असें न होता निरतर पत्रीं साकल्यवृत्त लिहून चित्त संतोषवावें. तदनंतर इकडील वर्तमान बायाचा व शिंदे यांचा समेट न होतां बाया करवीरप्रातीं गेल्या. त्या उद्देशें राजकारणनिमित्तें शिंदे याणीं दहा हजार फौज व कंपू रवाना केला आहे. बरोबर राजश्री बाबूराव मामा आंगरे व गोपाळराव भाऊ चिटणीस उभयतां मुखत्यार आहेत. ते देशीं फौजेचें येणें जल्दीच होईल. येथून दोन मजल जेजुरीच्या मुक्कामीं फौज गेली आहे. राजकारणप्रसग दिसतो. ऐशीयास येविशीं इकडील सविस्तर परस्पर आपल्या समजण्यात येऊन आपण तो सावध आहांच. हल्लीं फौजेचें वर्तमान वरचेवर घेऊन फार सावध असावें. लिहून कळवावेंसें नाहीं आपणाकडून येथें कित्येक कामकाजाचें प्रयोजन पडल्यास मी प्रसंगीं आहें. लिहीत जावें इकडून साहित्यही घडून येईल. आपणाविशीं दुसरा विचार नाहीं. दटवाडीं कुटुंब मुलें मनुष्यें आहेत. या दंग्यात गाव लेकुयाचा बचाव नाहीं याअर्थीं सर्वत्रांस आपणापाशीं आणवून घ्यावें. येविशीं घरीं चिरंजीवास लिहिलें आहे. आपणासंनिध येतील त्यास राहणेंस किल्ल्याजवळ एखादा वाडा पाहून सर्वांची सोय होय त्याजोगा वाडा पाहून अगत्य देवावा. वडीलपणेंकडून

१ बायांच्या व करवीरकरांच्या पारिपत्याकरितां म्हणून शिंद्याची फौज येत आहे हीं. मिरजेच्या किल्ल्यास दगा करील याविषयीं सावध रहा असें पत्र लिहिणारा सुचवितो.

आपण तो वरचेवर परामर्ष करालच. सूचनार्थ लिहिलें आहे. बहुत काय लिहिणें लोभ असों यावा हे विनंती.

नं. ४८८१ श्रीशंकर प्रसन्न. (चैत्र व० १-२०एप्रिल.)

पै॥ छ० १७ जिल्काद. सन तिसा तिसेंन. चैत्र वद्य ४

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामींचे सेवेशीं.

पोष्य माधवराव अनंत. साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल तागायत छ० १४ जिल्कादपावेतों यथास्थित जाणून स्वकीय लिहीत असावें. विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. " इकडील वर्तमान राजश्री नानांस लिहिलें होतें त्याजवरून तीर्थस्वरूप राजश्री भाऊंस नाना यांचें पत्र आलें. वडिलांकडे रवाना केलें. त्याची नक्कल आपणास पाहण्यास पाठविली आहे. महाराज यांचा मुक्काम श्रीमार्कंडेश्वरासमीप येथून कोसावर येणार. लक्ष्मीबाई यांचें कूच होऊन महाराजांजवळ येणार. राजश्री नारायणराव बक्षी इनशाळेहून कबूरावर सहा कोस माघारे आले. वडिलांचे व त्यांचे बोलण्यांत बीत बसला नाहीं अशीं बातमीचीं पत्रें आलीं. उभयतां एकत्र होऊन मिरजेचे पेठेवर गलबल करावी असा निश्चय झाला आहे. पाच्छापुरचे बारीनें वडील येणार आहेत. " म्हणोन लिहिलें तें सविस्तर कळलें. नक्कल पाठविली त्यांतील मजकूर सविस्तर कळला. तें पत्र भाऊंस पाठवून त्याचा निश्चय होऊन पुढें येण्याचा विचार कसा केला हें लिहून कळवावें. उभयतां एकत्र होऊन किल्लासमीप मुक्काम होणार. ते घालमेल करावयास चुकणार नाहींत. जलद पत्रें भाऊंस गेलींच असतील. आणखी ही जाऊन सत्वर त्याचें येणें झालें म्हणजे सध्या आचरण चाललें आहे हें कमती पडेल. आपलाही बंदोबस्त पक्केपणें राखावा. सरकारचें पत्र या लिहिण्यावरून भाऊंकडे आलें असावें. त्याचा मजकूर कसा तें लिहावें. बक्षी इतके दिवसांत बायांपाशीं दाखल जाले असतील ते येऊन कौसलें काय झालें ? उभयतांकडील ही शाश्वती कोणतीही नाहीं. आमचा मुक्काम प्रस्तुत किल्ले सातारा नजीक माहुलीसन्निध कृष्णातीरीं आहे. पुण्याहून हुजरे फौज मुद्दां येणें म्हणोन पत्रें घेऊन आले आहेत. येथून पर्याय लिहून पाठविले आहेत. उत्तर वडिलांकडून येईल तसा जाण्याचा बेत होईल. शिंद्याकडील फौज पलटणें घांटावर महादेवाचे सुमारें आले आहेत. खंडण्या घेतात. गावची कांहीं बाकी राहीत

---

१ पांच सात वर्षे इंग्रजांशीं युद्ध सुरू झालें तेव्हांपासून ह्या ' कौन्सिल 'चा अपभ्रंश मराठीत सुरू झाला.

नाहीं. लुटून घेतात. बहुत काय लिहिणें. निरंतर अधिक आगळें वर्तमान कळवीत असावें. कृपालोभ करावा हे विनंती.

नं. ४८८२ श्रीगणपति. (२० एप्रिल.)

पै॥ छ० १६ जिल्काद. सन् तिस्सा तिसैन. चैत्रमास.

अपत्यें रामचंद्रानें शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत चैत्र वद्य १ मंदवासरपर्यंत सुखरूप असों. विशेष. शुद्ध दशमीस लिहून पत्रें सेवेशीं पाठविलीं तीं माघारीं वाटेमुळें गेलीं नाहींत. एकादशी द्वादशी दोन रोज गाड्यांचा खटला पडून मुरकुंबीवरच राहिलों. तेथें तोड पडेना म्हणोन रागा रागा उठून मुरगोडास गेलों. तेथें एक रात्र राहून वेदशास्त्र राजमान्य राजश्री दीक्षितबाबाची आज्ञा घेऊन वडिलांजवळ आलों. पायदळाची तोड थोडी बहुत निघून आज मुक्कामास आणिलें. वडिलांकडून पत्रें वरचेवर आलीं तीं झाडून पाहिलीं. वडिलीं अशा संकटानें लेखन करावें, आणि फौज एवढी बाळगून समयास उपयोगीं पडली नाहीं, तेणेंकरून जन्म व्यर्थसें झालें ! असो. काल वडिलीं आज्ञा केली जे, गोकाकचे बारीपार जाणें. आज मंदवारीं कूच करावें, तों फौजेचा राडा पडून मुक्काम झाला ! ईश्वर इच्छा प्रमाण ! आज क्षेत्रेंच आहे. वडिल आज कूच करून गेले. मौजे खानगाव परगणे गोकाक येथें बारींत मुक्काम झाला. माझी तोड पडली म्हणजे मीही येत आहें. खर्चास नाहीं याजपुढें परिणाम लागणें कठीण आहे. वडिलांची प्रकृत बहुत सूक्ष्म झाली तें संकट किती लिहूं !! मुख्य दीक्षितबाबाचा आधार पूर्ण आहे वरकड काहीं नाहीं. ईश्वर कृपा करील. तिकडील वर्तमानाची आज्ञा लिहिणेंविशीं होत असावी. सदैव पत्रीं साभाळावें. बहुत काय लिहिणें विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४८८३ श्रीगणपति. (चैत्र व० २–२१ एप्रिल.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसीं प्रती परशुराम रामचंद्र. आशीर्वाद. उपरी आपण छ० ९ जिल्कादचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० ११ मीनहूस पावलीं. त्यांतील मजकुराचीं उत्तरें बीतपशील–

' फरासखानेंतून डेरा काढून ठेविला आहे कनाता मात्र नाहींत. , मगलपेठ्याहून पत्रें विश्वामित्री-

आणखी शोध करतों. उंटाची मरती करून लाऊन देतों ' म्हणोन लिहिलें तें कळलें. बनाना कारखान्यात असतील. लवकर सारा संच करून रवानगी करावी. बरसातीचे दिवस आले येथें सामान सर्व आहे.

कलम

राजश्री नाना यांचें पत्र आम्हास आलेलें पाठविलें तें पावलें त्याचा जाब पाठविला आहे. रवाना करावा. सरकारचीं पत्रें अद्याप आलीं नाहींत. कलम.

संशेची पुरवणी पावली. वृत्तांत समजला. हुशारीच आहे. कोठवर काळजी करावी [1] सकर्पणास आणावयाचा बेत झाला असें तहकीकात लिहिलें आहे म्हणोन लिहिलें तें कळलें अशा आवाया वहुतेक वेळां आल्या. कयासानें जरूर दिसतें. वरचेवर बातमी चहूकडून आणवून लिहित असावें. कलम.

णास आलीं त्याचा जाब दिल्याचा मजकूर लिहिला तो कळला. दमानेंच होणें तें व्हावें केवळ बल्गनेवरच जाऊं नये. कलम.

' करवीरकर व बाया यांचें ऐक्य झालें. कूच मुक्काम व उपद्रव परस्परें संमताशिवाय होत नाहीं. प्रांताची बाकी राहिली नाहीं. ' म्हणोन लिहिलें तें कळलें. सरकारांतून याचा बंदोबस्त करावा असा ठराव होऊन सामान रवाना झालें आहे त्या पक्षीं तेथून पाऊल काढतात किंवा नाहीं तें पहावें. प्रजेस पीडा अतिशय झाली. श्रींनेंच कृपा करावी.

कलम.

आमचा मुक्काम पाच्छापूरच्या घारी नजीक हणबरहट्टीजवळ आहे. गोकाकच्या घारीनें कांहीं फौजा पुढें दिखाव्यास पाठविल्या आहेत. आमचेंही कूच लवकरच होईल. गोखले सौंदत्तीच्या ठाण्यास बसले आहेत.

कलम.

एकूण सहा कलमें लिहिलीं आहेत त्याजवरून कळेल रवाना छ० १५ जिल्काद. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

पै॥ छ० १६ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन. चैत्र मास.

न. ४८८४ श्री. (चैत्र व० २--२१ एप्रिल.)

पै॥ छ० १६ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्रमास.

सेवेशी गणेश गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान तागायत छ० १५ जिल्काद मुक्काम नजीक वणूर तालुका किटूर येथें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. येथील सविस्तर काल हैबती जासुदा-

---

१ भाऊबा तात्या.

बरोबर सेवेशीं लिहून पाठविलें आहे, त्याजवरून सर्व सविस्तर विदित होईल. कालच्या पत्रीं पाच्छापूरचे बारीनें श्रीमंतांची स्वारी येणार असें लिहिलें आहे, त्यास कालपर्यंत पाछापूरचे बारीनें जावयाचें बोलण्यांत होतें. काल गोकाकचे बारीकडून जावयाचें ठरून येथील मुक्कामास आले. आज येथून कूच होऊन गच्ची कुरबेटचे सुमारें जात आहेत. गोकाकेस दोन हजार फौज पांढरे वगैरे देऊन रवाना केले. गोखले सौंदत्तीस आहेत. ठाणें लढत आहे. धोंडोपंत गोखले यांचे हातास गोळी चाटून गेली म्हणोन ऐकिलें. ठाणें बसलेनंतर ते येणार. श्रीमंत राजश्री रामचंद्रपंतआपा व दाजी-साहेब सडे होऊन पुढें गोकाकचे सुमारें जाणार अशी मसलत होत आहे. काय ठरतें पहावें. ' मिरजेस दोन हजार फौज नेमून देतों, परंतु तूर्त खर्चास तेथें द्यावें लागेल. म्हणजे फौज घेऊन तुम्हीं जावें. ' असें काल यजमान बोलले यास्तव विनंती लिहिली आहे. आज्ञा येईल त्याप्रमाणें विनंती करावयास येईल. सावनूर तालुक्यांत हजार स्वार देऊन राजश्री गणपतराव काका यांची रवानगी होत आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८८५ श्री. (२२ एप्रिल.)

पै॥ छ० २१ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र मास.

सेवेशीं धोंडो बापूजी जोशी दोनी कर जोडून त्रिकाल चरणांवर मस्तक ठेऊन शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत चैत्र वद्य ३ सोमवारपावेतों वर्तमान बाळकाचें यथास्थित असे. विशेष. वडिलीं पत्रें श्रीमंत राजश्री बापूसाहेब यांचे खिसमतगाराबरोबर पाठविलीं तीं पावलीं. लिहिला मजकूर कळला. ' राजश्री बाळकृष्णपंत बाळ भाऊ यांजला पत्रें पाठविलीं आहेत. आधीं द्यावींविशीं आज्ञा, त्यास आज्ञेप्रमाणें भाऊंस पत्रें दिलीं. जाब आला म्हणजे आज्ञेप्रमाणें पाठवीन. राजश्री बाळोबा नगराहून निघोन गारदुंवडेस गेले. कारण कीं शिंयापासून एक कंपू निघोन हिंदुस्थानांत सात पलटणें ठेऊन गारदवंड्यावर मुक्काम करून होता तेथें बाळोबा गेले. कंपूशीं बोलणें करून कंपू माघारा घेऊन आले याजप्रमाणें राजश्री बाळकृष्णपंतभाऊंनीं सांगितलें. बाळोबा आज उद्यांक लष्करांत येणार अशी बाजार बातमी आहे. कहींचा उपद्रव गांवांत सरकार पागांचा किरकोळ लागूं लागला. पेशजी मुजरद जासुदासमागमें पत्रें पाठविलीं आहेत त्याजवरून मजकूर कळला असेल. रामा खिजमतगार याजला वडिलांकडे पाठवून फार दिवस झाले. पावल्याचें उत्तर आलें नाहीं. भाऊंनींही गोष्ट काढली होती, कीं

पत्रें आम्हीं दिल्याचा जाब या पत्रीं काहीं नाहीं. ऐसें बोलले त्याजवरून वडिलास लिहिलें आहे. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८८६ श्रीगणपति. (चैत्र व० ३–२२ एप्रिल.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यासीं आशीर्वाद उपरी. चहाचा पाला व बुंद पाठविले ते पावले. 'याचें पात्र रुप्याचें आहे. वाट चालत नाहीं याजकरितां पाठविलें नाहीं,' म्हणोन लिहिलें तें कळलें. 'शिंदे याजकडील बक्षी याची भेट जाहली नाहीं याचें कारण कोणतें ? बोलणें काय काय जाहलें तें लिहावें म्हणोन लिहिलें तें कळलें त्यास वायांकडील मुद्दा "आपला जावसाल मिटवून द्यावा तूर्त फौज कुमकेस द्यावी. पलटणाशीं एक लढाई मारूं. मग काय असेल तें पाहू " त्याजवरून त्यास उत्तर सांगितलें कीं, लढाईच्या कामात पडों नये. पलटणाशीं गांठ, त्यापक्षीं खराबी फार होईल सरकारात लिहून पाठवितों. तेथील उत्तर येईल तसें करावयाचें तंवपावेतों भेटीस येण्याची जलदी करू नये असें सांगितलें व सरकारात लिहून पाठविलें आहे रवाना छ० १६ जिल्काद बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

पै॥ छ० १६ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन. चैत्र मास

न ४८८७ श्री. (चैत्र व० ३–२२ एप्रिल)

पै॥ छ० १६ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्र मास

सेवेशीं विज्ञापना श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यास पुण्याहून सरकारचीं पत्रें कालच आलीं "पट्टणाकडे इंग्रजाचे कुमकेस जावें. शिके कटार व दरकदार वगैरे सरकारी सरजाम पाठवून देतों." अशीं पत्रें आलीं श्रीमंतांनीं स्वामींस लिहिलेंच असेल हे विज्ञापना

न. ४८८८ श्रीगणपति. (२२ एप्रिल)

पै॥ छ० १७ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन. चैत्र मास

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना वसंत बहुल तृतीया इंदुवारपावेतों गोकाक, घटप्रभा दक्षिण तीर, सैन्यासह वडिलांचे आशीर्वादेंकरून सुखरूप असों. विशेष इकडील मजकूर परवा लिहिलाच आहे काल रविवारीं वडिलांची आज्ञा घेऊन येथें आलों ठाण्यातील गोळी चालत आहे वडिलांचा मुक्काम आज वारींत नणदी म्हणोन गाव आहे तेथें येत आहेत

---

१ चिठी गणेश गोविंद मसदेर याची बाळासाहेबांस माळच्या लष्करांतून
२ पत्र बाळासाहेबांस मिरजेस.

उद्यां परवा येथें यावे असें आहे. तिकडील सर्व वर्तमानाची आज्ञा व्हावी श्रीपूरकर व भस्मपंचकाचे वर्तमानाची आज्ञा झाली पाहिजे सदैव आशीर्वाद पत्रीं साभाळावें. विदित होय हे विज्ञापना.

न. ४८८९ श्रीगणपति. (चैत्र व० ३—२२ एप्रिल.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यासी प्रती परशुराम रामचद्र आशीर्वाद उपरी. आपण छ० १० जिल्कादचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० १४ मीनहूस पावलीं. राजश्री नारो हरि करदीकर व बाबाजी विश्वनाथ व सखाराम शेषाद्रि याचीं पत्रें पहावयास पाठविलीं तीं पाहून माघारीं पाठविलीं आहेत. बाळ याणीं पराजपे यास पाठवावयाविसीं लिहिल्याचें व उभय सैन्याची कस्त पेठेवर गडबड करावी अशी आहे म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशियास आम्हीं छ० १५ मिनहूस गोकाकच्या रोखें खानगावच्या बारीनजीक आलों. काहीं जमीयती गोकाकच्या मैदानात पाठविल्या आम्हीं लौकरच त्या सुमारें येत आहों फौजेंत गवगवा खर्चाचा आतिशय कूच लवकर होत नाहीं समजीखालींच दिवस जातात. बरें ! श्रीकृपेंकरून घडेल तें खरें ! आपण जाग्याची मजबुदी चागली राखावी. रवाना छ० १६ जिल्काद बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

पै॥ छ० १६ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन चैत्रमास

न. ४८९० श्री. (२३ एप्रिल)

पै॥ छ० २३ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन चैत्र

सेवेशीं घोंडो बापूजी जोशी दोनी कर जोडून त्रिकाल चरणावरी मस्तक ठेऊन शिरसाष्टाग नमस्कार विज्ञापना तागायत चैत्र वा। ४ पावेतों वर्तमान बालकाचें यथास्थित असे विशेष राजश्री बाळोबा व धोंडीबा व आणखी तीनजण काल लष्करात आले शिंदे याच्या व बाळोबाच्या भेटी वा। ३ सोमवारीं बारा घटिका दिवसास जाल्या. बाळोबा यांस वस्त्रें व शिरपेंच व कठी दिली. धोंडीबास वस्त्रें व शिरपेंच दिला. मोदी व मोदीचा लक व आणखी एकजण असे तिघास वस्त्रें मात्र दिलीं. याजप्रमाणें बहुमान करून शिंदे व बाळोबा बिचोब्यात एकातास गेले याजप्रमाणें वर्तमान

जालें. कपू हिंदुस्थानात जात होता तो बाळोबानें येते समयीं आणविला. वडिलास कळावें राजश्री बाळकृष्णपंतभाऊकडील जाब आला नाहीं. आला म्हणजे मागाहून कळवितों. कळावें बहुत काय लिहिणें सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८९१ श्री (चैत्र व० ४–२३ एप्रिल.)

पै॥ छ० १८ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन. चैत्र.

सेवेशीं बाळाजी बाजी. साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १७ जिल्काद वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं पत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिला मजकूर कळला. पठाणाचें कूच बुर्लीवरून होऊन आज नागराळ्यास गेले आहेत गाव खेडच्यास गोळी वाजवणें म्हणोन आज्ञा, त्यास तासगाव कुडल दोन्ही गावखेरीज गोळी वाजवावयाजोगा गाव नाहीं. आम्हीं काहीं वधत नाहीं. नरसीपूरचे क्षेत्रास व वाडीस पठाणाचा उपद्रव झाला म्हणोन राजश्री रत्नाकरपत व चत्रसिंग व बावडेकर दोन हजार फौजेनिशीं आले आहेत. व कराडावरही फौज जमली आहे. पुढें हजार फौजेनिशीं आले आहेत व कराडावरही फौज जमली आहे. पुढें काय होतें पहावें. राजश्री बाळाजीपंत भावे याणीं आठ हजार रुपये कबूल करून बरोबर राऊत घेऊन भिलवडीस आले आहेत. ऐवज निर्माण होता दिसत नाहीं कशी गत होते पहावें. खडणीचे मध्यस्थ विनायकपत पठाणाचे दिवाण व बळवतराव निसबत नारायणराव बक्षी याचे विद्यमानें बोली झाली होती. परंतु परभारें वर्तमान ऐकिलें कीं, कवठेकर चितोपत कुलकर्णी याणीं त्यास सांगितलें कीं, तासगाव तालुका भिलवडी सुद्धा पन्नास हजाराचा असता त्यासच थोडकें आणि आम्हास इतकें मागता हें कसें निभावेल ? याप्रमाणें बोलले म्हणोन येथील बातमीदारानीं सांगितलें त्याजवरून ही गत भिलवडीची झाली सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४८९२ श्री. (चैत्र व० ५–२४ एप्रिल)

पै॥ छ० २४ जिल्काद चैत्र मास. सन तिस्सा तिसैन.

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलाचे सेवेशीं

---

१ पत्र तासगांवाहून बाळासाहेबास २ सिद्धेश्वर बावांस

रा. १७२१ परशुरामभाऊंची शेवटची स्वारी. इ. स. १७९

अपत्यें रामचंद्र श्रीधर काळे शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ० १८ जिल्कादपर्यंत वर्तमान यथास्थित असे. विशेष वाडेलीं ती॥ राजश्री भाऊसाहेबांचें आणि श्रीमंत राजश्री नानांचें वैमनस्य होतें तें आपण मध्यें राहून नीट केलें. त्यांत दिकत किमपि राहिली नाहीं त्यास हल्लीं राजश्री तात्या पागनीस आले, मुखत्यारीचा कारभार शिंदे यांचे घरीं करणार, तेव्हां ती॥ राजश्री भाऊसाहेबांचा आणि पागनीस यांचा स्नेह आहे. पागनीस सुटले म्हणोन मागती कागदापत्रांचा वगैरे राबता लागेल आणि येथें वैमनस्य भासेल. त्यास याउपरी कोणतीही गोष्टी होऊं नये ऐसें सूचना आपली वडिलांस जावी. आपण दरम्यान आहेत. जर एकादें घसरले तर बोल आपल्यावर येईल. यास्तव विनंती लिहिली आहे. जसा स्नेह जाहला आपण मध्यें पडून तैसें चालावें हें फार उपयोगी. वडील सर्वज्ञ आहेत सुचलें तें लिहिलें आहे. भाऊसाहेबांचे शरीरप्रकृतीची गलबल येथें बहुत बोलतात. वडिलांकडून कांहीं लिहिलें येत नाहीं, त्यास सविस्तर लिहून कळवावें. प्रथम मजकूर लिहिला आहे हा वडिलीं वडिलांस गुप्तरूपें लिहून दस्तऐवज आणून आपलेपाशीं ठेवावा. नाहींतर विस्मृतीखालीं एखादें नासेल यास्तव विनंती लिहिली आहे. कळावें. बहुत काय लिहिणें. सेवेशी श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४८९३ श्रीगणपति. (चैत्र व० ५–२४ एप्रिल.)

वै॥ छ० २२ जिल्काद. सन तिस्सा. चैत्र मास.

पु॥ अपत्यें चरणांवर मस्तक ठेऊन साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १८ जिल्कादपर्यंत वडिलांचे आशीर्वादेंकरून क्षेम असे. विशेष. राजश्री बाबूराव आंग्रे निसबत शिंदे हे फौजसुद्धां नार्तेपुर्तेजवळ दहा हजारांनिशीं आले आहेत. याच मार्गें येणार. सांगोलें कासेगांव मंगलवेढेंवर रोखे जाहले आहेत. सांगोल्यास दाखल झाला तेव्हां येथें ही येणार. येथें राजश्री चिंतामणराव बापू यांचे संस्थानाची मरती कोणे प्रकारें कशी झाली ती सर्व ईश्वरास साक्ष आहे. आणखी यवनाकडीलही उपद्रव होणार. अलाहिदा पत्रीं सविस्तर मजकूर लिहिला

आहे त्या वरून विदित होईल. यानंतर ती॥ राजश्री भाऊसाहेबांचें बायांचें एक लक्ष आहे असें लोक म्हणतात येविशींची आज्ञा झाली पाहिजे. यानंतर टिपूचें व इंग्रजांचें युज लागलें आहे यास्तव सरकारांतून वडिलांस कर्नाटकची मसलत सांगणार, कुमकेस सरकारी फौजा देणार, वडील देशीं राहणार, ती॥ राजश्री आपासाहेब मसलतीस जाणार, असें सावकारी एकाचें लिहिलें आलें. सत्य मिथ्या कळेना. वडिलांपाशीं वर्तमान आलें असेल. लिहावया आज्ञा केली पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय. कृपा लोभ करावा हे विज्ञापना. क्षेत्रीं नवाबाकडील फौज आहे ही देखील वडिलांसमागमें रवाना होणार असेंही ऐकतों. हे विज्ञापना.

नं. ४८९४ श्रीशंकर प्रसन्न. (चैत्र व० ६–२५ एप्रिल)

पै॥ छ० २२ जिल्काद. चैत्र मास. सन तिस्सा तिसैन.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामीचे सेवेशीं

पोष्य माधवराव अनंत साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल तागायत छ० १९ जिल्कादपावेतों यथास्थित जाणून स्वकीय कुशल लिहित जावें. विशेष. आपण छ० १६ जिल्कादचें पत्र पाठविलें तें छ० मजकुरीं पावलें. महाराज करवीरकर व बाया यांचें छ० १० तागायत छ० १४ रोज पावेतों दीनचर्येचें वर्तमान व राजश्री भाऊ पाच्छापुरचे बारी अलीकडे. राजश्री रामचंद्रराव आपासुद्धां लौकरच येणार येविशींचें व राजश्री यशवंतराव शिवाजी भाऊंकडे जाऊन बक्षीसुद्धां माघारे आलियाचें व वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री भटजीबावा यांस पठाणांनीं उपद्रव लाविला त्यामुळें महाराजानीं राजश्री रत्नाकरपंतास पठाणांचे पारिपत्यास पाठविल्याचें व ते कोणीकडे जातील नकळे, हुशारीनें रहाण्याविशींचें वगैरे लिहिलें तें सविस्तर कळलें. ऐसियास उभयतांचें धर्म-ऐक्य पडलें, तेथें प्रांतात बाकी राहावयाची नाहीं. भाऊंचे येण्यास दिवसगत लागली हें समजत नाहीं. यशवंतराव शिवाजी जाऊन जावसाल काय ठरला हें लेहून कळवावें. वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री भटजीबावांची अमर्यादा झाली याजमुळें रत्नाकरपंतही आले व राजश्री पंतप्रतिनिधि यांजकडील कारभारी राजश्री बाळाजीपंत व मोरोपंत औंधाहून नरसीपुरास गेले होते. तेथून भटजीबावांस घेऊन कऱ्हाडानजीक कोरव्यावर मुक्कामास रत्नाकरपंतसुद्धां छ० १७ रोजीं आलियाचें कराडचे बातमीचें पत्र येथें आलें. कराडास नेणार असें ऐकण्यांत आहे. राजमंडळकर आले आहेत त्यांची बातमी राखूनच आहों. घडेल तें खरें. पुण्याकडील वर्तमान अधिकोत्तर नाहीं. राजश्री बाळोबास आणावयास गेले ते आले म्हणजे काय

होईल तें लिहावयास येईल. पार्गनीस छ० १६ रोजीं सोमवारीं येऊन भेटी झाल्या. पुढें काय होईल तें पाहावें. आमचा मुक्काम प्रस्तुत मौजे म्हसवें वेण्णातीर येथें आहे. आपलेकडील अधिकोत्तर वृत्त लिहून कळवीत जावें. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ करावा हे विनंती.

न ४८९५ श्री. (चैत्र व० ६–२५ एप्रिल)

पै॥ छ० २८ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र मास.

सेवेशीं आर्वोजी हरि कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती विज्ञापना तागायत छ० १९ जिल्कादपावेतों स्वामीचे कृपेंकरून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री बाळाजी कृष्ण निसबत शिंदे यानीं रेवतगावाजवळ खंडणी आठ हजार, शिवाय हफळे याजकडील घोडीं घेऊन गावची तसनस फारच केली. यामुळें गाव अगदीं बेचिराख होऊन घरास एक एक माणूस राहिलें होतें उपरांत कपूची फौज दहा बारा हजार व तीस तोफा याप्रमाणें सरजाम आला त्यानीं मंगळवेढेंची खंडणी घेऊन अरळी व नाद्वर दोन गांव झावहून रेवतगाव व शिराढोण धरून वोढ्यानीं मुक्काम करून राहिले तळ पंधरा दिवस पडला. दोन खडण्या पडल्या. यासीं खंडणीचे जाब साल लावावें तरी गावात रयत नाहीं त्याचा बोलणेंचा धडा भारी. बोलणेंचें निभाव न पडे त्यामुळें गाव बेचिराख झाला. त्यानीं शिराढोण व रेवतगाव अगदीं लुटलें. पेवेंहि काढिलीं आणि घरें जाळिलीं. थोर घरें जे होतीं ते खणत्या लावून खाणून हाडीभाडीं मालयेत अगदीं घेऊन गेले. आणि खेड्यानीं रोखे रोखे करून मनस्वीच खराबी केली निबरगीस देवदर्शनास हजार फौज गेली होती. राजश्री गंगाधर नारायण व बडवदगी कोमटी अथणीकर तेथें होते त्याचीं घरें अगदीं लुटून नेलीं ते बायका मुलासुद्धा एका वस्त्रानिशीं रात्रीं निघून गेले. त्याची मालयत फारच गेली. या प्रांतीं मोठें अरिष्ट गुदरलें. रेवतगावचे ठाणेंत मात्र वीस प्यादे आहेत कोणत्या खेड्याची कांहीं बाकी ठेवली नाहीं. कपूचा मुक्काम धुळखेड टाकळीवर आहे. सोलापुराकडे व अकलकोटाकडे शह देऊन खडणी घेणार. मागाहून आणखी फौजा येतच आहेत. प्रातात परिणाम लागावयाचा नाहीं तमाम मुलूख वोस आहे. सांगोलेंकर कमावीसदार निघाले गांव लुटला गेला कोठेंही स्वस्थ कोणी राहिला नाहीं. विदित होय हे विज्ञापना

१ येभून खास दस्तुर. २ परगणे बरडोल येथील कमावीसदार.

नं. ४८९६ (चैत्र व० ६–२५ एप्रिल.)

मुकुंद नारायण भिडे यांचें पत्र शिंदे बायांच्या लष्करांतून मिरजेस बाळासाहेबांस छ० १९ जिल्कादचें —

" करवीरकराचें कूच होऊन मुक्कामास बोरगांव व सदलग्यास गेले. बक्षी सडे होऊन पुण्याकडे जाणार होते ते राहिले यशवंतराव शिवाजी सडे होऊन बरोबर फौज चार हजार असे पुण्याकडे जाणार. बाईचा मुक्काम चार दिवस येथेंच आहे. गोकाकेवर आपासाहेब व दाजीसाहेब आहेत. भाऊसाहेबांचा मुक्काम कालचा कुरवेटावर होता "

नं. ४८९७ श्री. (चैत्र शु० ६–२५ एप्रिल.)

पै॥ छ० २७ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन. चैत्र

सेवेशीं विज्ञापना. ता॥ छ० १९ जिल्कादपावेतों वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री बाळोबा पागनीस छ० १६ जिल्कादीं राजश्री धोंडीबा व बाजीबा मोदीसुद्धां शिंदे यांचे लष्करांत आले शिंदे याची भेट जाहली. आतां विचार होईल तो लिहून पाठवीन. श्रीमंत पंतप्रधान स्वामींची व श्रीमंत अमृतरावसाहेब यांची व श्रीमंत नानाची गोडी राजश्री नारोपंत चक्रदेव यांणीं केली आहे. शहर पुणें येथील नाकेबंदीस गारदी गुलटेंकडीपासून नदीपावेतों (ठेवण्याची तजवीज) होत आहे. शिंदे याचे येथ बायांचा समेट करावा, मग पुढील विचार. याप्रमाणें ठरत आहे मसलत ठरेल ती सेवेशीं लिहून पाठवीन. स्वामींनी व श्रीमत दादानीं फौजसुद्धां शहर व किल्याचा बंदोबस्त पक्केपणें करून रात्रंदिवस बहुत हुशार राहून बातमी वरचेवर येत असावी. श्रीमत भाऊसाहेबांस मिरजेकडे यावयाचें होत आहे. भाऊसाहेबास पत्रही परभारें रवाना जाहलें आहे त्याचें उत्तर आल्यावर सविस्तर लिहून पाठवीन बक्षी गेले होते त्याचे काय ठरलें ? व यशवंतराव शिवाजी याची भेट जाहली तेव्हा बोलणें काय ठरलें तें लिहून यावें. व पहिले दोन कारकून भाऊसाहेबाकडे गेले होते त्याचा मजकूर कांहींच लिहून आला नाहीं तें लिहून यावें. बाया शिंदे भाऊसाहेबाच्या हातें समजतात किंवा उगाच नाद आहे हें लिहून यावें. भाऊसाहेबानीं मुरगुडाहून पलीकडे जाऊं नये त्यांणीं तर हुशारीनें असावें. कारण महाराज व बाया एक आहेत. कोणते समयीं काय विचार करितील, याजकरितां सावधता

---

१ बाळकृष्ण महादेव बाठ यांचें गंगाधरराव गोविंद यांस पुण्याहून पत्र. त्याच प्रमाणें ४८९९ नंबरचें.

चागली असावी उभयता स्वामीनी बहुत हुशार असावें दिवस बहुत नाकारे आले आहेत सर्व साहित्य किल्लयात असावें कोणते वेळेस कसा प्रसग पडतो ह अनुमान होत नाहीं याजकरिता तरतूद चांगली असावी विशेष सेवकानें विनती काय ल्याहावी ! सेवेशीं श्रुत होय ह विज्ञापना

नं ४८९८ श्री (२६ एप्रिल)

पै॥ छ० २० जिल्काद सन तिस्मा तिसैन चैत्र वद्य ७ भृगुवासर

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री बाळासाहेब स्वामींचे सेवेशीं

सेवक यशवतराव शिवाजी साष्टाग नमस्कार विनती उपरी येथून सरकारचे व आमचे बाजारचे तांबोळी पानें विडे वी खरेदी करावयास गेले आहेत त्यास तेथें दिकत न घडे तें केलें पाहिजे वाणी उद्मी काहीं जिन्नस खरेदी करावयास येतील जातील त्यास खुशरजेंदी करावयास आज्ञा व्यावी बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ कीजे ह विज्ञापना.

न ४८९९ श्री (चैत्र व० ७–२६ एप्रिल)

पै॥ छ० २७ जिल्काद सन तिसा तिसैन चैत्र

विज्ञापना ता॥ छ० २० जिल्काद पावेतों वर्तमान यथास्थित असे विशेष टिपूची व इग्रजाची लढाई पिरापट्टणावर मातबर होऊन इग्रजांकडील व नबाबाकडील मीर अलम गेले होते त्यासुद्धा दहा हजार माणूस ठार जाहलें इग्रजास टिपूनें बहुत पेंचात आणिलें आहे, याप्रमाणें बातमी आली आहे स्वामींकडून तिकडील बातमी येत नाहीं तेंव्हा तिकडे बातमी नाहीं असें दिसोन येतें त्यास तिकडे बातमीस कोणी पाठविल्यास फार चागलें याचा विचार वडिलाचे विचारास आल्यास करावा राजश्री बाळो॰ पागनीस शिंदे यांचे येथें आले हिंदुस्थानात पत्रें शिंदे यांचीं व बाळोपाचीं सरदारास रवाना जाहलीं सर्वांनीं एकविचार राहून

स्तर यावें. व पहिले दोन कारकून गेले होते त्याचाही भाव लिहून आला तो व बक्षीविशींचें बोलणें काय जाहलें हें वडिलांस लिहून उत्तर आणवून साकल्य लिहून यावें. बाबा व महाराज एकच आहेत. मिरजेनजीक येणार त्यास स्वामींनीं वडिलांस लिहून मिरजेकडे यावयाचें जाहल्यास फार चांगलें. कारण राजे व बाबा किल्यालगत येणार त्याअर्थी वडिलांचें येणें समीप जाहल्यास दाब चांगला राहील. स्वामींनीं व श्रीमंत दादांनीं रात्रंदिवस फौज सुद्धां हुशार राहून बातमी वरचेवर येत असावी. किल्यात सर्व साहित्याची तरतुद असावी. कोणते वेळेस कसा प्रसंग पडेल हें समजत नाहीं सर्व तरतुद स्वामींनीं केलीच असेल. परंतु सेवकास सुचलें तें विनंती लिहिली आहे. आज्ञापत्र वरचेवर येत असावें हे विज्ञापना.

नं. ४९०० श्री. (चैत्र व० ७–२६ एप्रिल.)

उ० २२ जिल्काद. सन तिस्सा तिसेन. चैत्र

सेवेशीं विनंती सेवक बाळाजी दामोदर व गणेश राम पेठे दोन्ही कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २० जिल्काद मुक्काम गोकाक येथें सेवकानें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. गोकाकेस मोर्चे बसोन तीन रोज झाले. अद्यापि ठाणें हस्तगत झालें नाहीं. आम्हांस श्रीमंतांची आज्ञा जाहली त्यावरून कारखान्यासुद्धां श्रीमंत राजश्री रामचंद्रपंत आपा यांचे लष्करात आलों. तोफा लागू केल्या आहेत. पुढें जो मजकूर होईल तो सेवेशीं लिहितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४९०१ श्रीगणपति. (चैत्र व० ७–२६ एप्रिल.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यासी आशीर्वाद उपरी. टिपूवर मोहीम करण्याविशीं सरकारचें आज्ञापत्र व चिरंजीव राजश्री रामचंद्र श्रीधर याचीं पत्रें आलीं तीं पाहून रवाना केलीं आहेत. पावलींच असतील दुसरी रवानगी सरकारचें पत्र 'बाबांस मिळून घेऊन करवीरकराचा बंदोबस्त करावा.' याच अन्वयें रामचंद्र श्रीधर याचीं पत्रें आलीं तीं ही पाहिलीं. 'याचा विचार व्हावा यात बहुत कामें होतात. राजश्री नाना यांस कळवून मान्य करावें.' म्हणोन विस्तारें लिहिलें तें कळलें ऐसियास " टिपूवर मोहीम करण्याचा मजकूर तर ऐवजाच्या तरतुदीशिवाय कसें घडेल ? तोफा व पायदळ वगैरे सरंजाम पोक्त पाहिजे. चाकरीस उजूर व कसूर व्हावयाचा नाहीं." याप्रमाणें जाब लिहून दिले. उत्तरें काय येतात पहावें. बाबास मिळून घेण्याचा मजकूर

---

१ परशुरामभाऊचें बाळासाहेबांस पत्र.

तर सरकारचें पत्र छ० २० सवालचें पावलें. त्यावरून बायास कोणी मुखत्यार पाठवावा म्हणोन लिहिलें आहे आलियावर काय तो इत्यर्थ ठरेल मसलती मोठ्या ! ऐवजाशिवाय निभावणी पडावयाची नाहीं. श्रीइच्छेनं घडेल तें खरें ! रवाना छ० २० जिल्काद बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद

पै॥ छ० २१ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्रमास

न ४९०२ श्री. (२६ एप्रिल)

पै॥ छ० २२ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्रमास

श्रीमंत राजश्री बाळासाहेब स्वामींचे सेवेशीं

विनती सेवक मोरो शंकर कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती विज्ञापना येथील वर्तमान तागायत चैत्र वद्य सप्तमी मुक्काम श्रीक्षेत्रपंढरपूर स्वामींचे कृपावलोकनें करून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामींनीं कृपावंत होऊन आज्ञापत्र पाठविलें तें पावलें सलाबतखान व सुभानखान व सरदारकर यांनीं गावगन्नाच्या वोली आणिल्या त्या सोडून ठाण्यास आणून बंदोबस्त करून राजश्री भगवंतरावअण्णा व रामाजी मल्हार वगैरे मंडळी कोठें आहेत हे लिहून पाठवणें म्हणोन आज्ञा, त्यास गावगन्नाचे वोलीचे सुटकेविशीं खटपट फार करावी लागली येथून राजश्री जनार्दनपंतभाऊस दोन तीन वेळ सुभानखान याचे गोटास येथून दोन कोस उतरले तेथें घेऊन गेलों युक्तिप्रयुक्तीनें बोलोन पाहिलें, परंतु सुभानखान याची रीत चांगली नाहीं नबाब निजाम नवाज जंगबहादूर यानीं दोन वेळ आपणाकडील भले माणूस पाठविले, पत्रें पाठविलीं, परंतु त्याचे ध्यानात येईना त्यापक्षीं घासदाणा कबूल करून वोली सोडविल्या स्वामींचीं पत्रें आलीं तीं प्रविष्ट केलीं, परंतु सुभानखान सरदार माकुल बदमामली ! उपाय नाहीं जसें म्हटलें तसें ऐकून उपद्रव मना केला या बोभाटाचीं पत्रें पुण्यासीं नबाब निजाम नवाज जंग याचीं पत्रें त्याचे बंधु इमजाकडील वकिलीस आहेत त्यास व जनार्दनपंत याचीं पत्रें श्रीमंत राजश्री नाना यांस पाठविलीं आहेत उत्तरें आलेवर स्वस्थ सुभानखान राहतील कही पाठवून गोंडनिकेची खराबी केली, गांवात शिरोन दाणा चिरगुटें व गूळ घेऊन आले फार बदमामली म्हणोन बोभाटाचीं पत्रें उभयतानीं मोंगलाईतील वकील राजश्री शेषाद्रिपंत आहेत त्यास डाकेबरोबर पाठविलीं आहेत सुभानखान याचे कारभारी परवा आले ते खालसूद आणि म्हैसकर यांचे स्नेही इतक्यावर उपसर्ग मना होईल मलाबत

(५१६०)

श १७२१ मंगळवेढ्याकडे मोंगलाचा उपद्रव इ. स १७९९

खान पन्ही यार्णी येताना गावगन्ना रोरे करून चार गावचे पाटील आणिले होते त्याची चुकोती करून सोडाविले येथील सरदार यानीं साहित्य चागलें केलें स्वामींचें पत्र घेऊन मीच गेलों ते येथून तीन कोसावर आहेत तेथें जाऊन त्याची भेटी घेऊन पत्रें पावतीं करून उत्तर घेऊन पाठविलें आहे या उपर तालुक्यास उपसर्ग करणार नाहीं म्हणोन (त्यानीं) वचन दिलें सदारकर राजश्री जोधसिग राजे बहादर यास स्वामींचें पत्र दिलेवर बहुत संतोष झाला " आपला व स्वामींचा घरोबा दोन पिढींचा आपले चुलते आनींचद्राजे याचा व कैलासवासी श्रीमत रांवसाहेब याजपासून चालत आला त्याप्रमाणें आपणास अगत्य आहे तालुका आपला आहे उपसर्ग लागों देणार नाहीं " याप्रमाणें अभय दिलें सदारकर याचा मुक्काम सुरते (?) जवळ आहे तेथें गेलों होता या खटपटीस पधरा दिवस लागले यामुळें ठाण्यास गेलों नाहीं येथूनच बदोबस्त राखून होतों राजश्री बिठोजी देशमुख यास पाठवून दिलें चार पाच रोज जाहले आज निघोन करकनेस जातों करकबची मन्डळी गेली ते राहिले आहेत तपशील—

मौजे निंबगाव परगणे टेंबुर्णी
- १ भगवतराव आपा
- १ आपा केसकर
- १ आपाजीपत साठे
- १ बाबूराव विष्णु

४

रामाजी मल्हार हे अक्लुजेस गेले होते तेथून येऊन मौजे उजनी येथें राहिले आहेत तेथून पुढें गेले म्हणोन आतां वर्तमान ऐकलें

मडळी निघोन गेली मी एकटा बोभाट बहुत स्वामींचे कृपेंकरून निवारण होत आलें येवेळेस साहित्य राजश्री जनार्दनपतभाऊ[1] यानीं फारच केलें मोंगलाई सरदार यास भीड मुरवत कोणाची नाहीं परंतु म्हैसकर यानीं निभावून नेलें नबाब मदेगानअली याजकडील फौज किती आहे ती लिहून पाठवणें म्हणोन आज्ञा, त्यास—

निजाम नबाज जग याचा सरजाम	सुभानखान
३५०० फौज स्वार	२००० फौज स्वार अजमासें
३५०० पायदळ आरब व गारदी	१२०० पायदळ रोहिले वगैरे
७०००	
तोफा ५	तोफा सुमार ४

---

१ गोपाळराव गोविंद

हत्ती १	हत्ती. ५
सलाबतखान पन्ही.	जोधसिंगराजे संद्रारकर.
२५०० फौज.	३०० फौज स्वार
१००० पायदळ कवायती वगैरे.	३०० पायदळ
तोफा सुमार ४.	तोफा हत्ती
हत्ती ११	० १
	कल्याणराव निंबाळकर.
	स्वार ४००

येणेंप्रमाणें सरंजाम येथें जमा झाला आहे. सलाबतखान व संद्रारकर यांचा मुकाम सुस्तेनजीक आहेत. सुभानखान मौजे देगांव परगणे मोहोळ येथें आहेत. नवाब निजाम नवाजजंग श्रीक्षेत्राजवळ नदीपलीकडे दिपमाळेजवळ राहिले. यांचे लगत कल्याणराव यांचें पथक आहे. मागाहून चार पलटणें व हजार स्वार व तोफा अठ्ठावीस येणेंप्रमाणें श्रीतुळजापुरानजीक आल्याचें वर्तमान आलें आहे. येथें मिळावयासीं येणार म्हणोन सांगतात. ते कोठें उतरतात, काय करतात, पीडा आली आहे ! कोणत्या मार्गें मिळावयासीं येतात हा सुमार पाहून येथील सरदार यांचीं पत्रें पाठवितों. खटपट करून पाहतों. आज करकंबेस जाऊन तेथील बंदोबस्त करून चिरंजीवास ठेवून मी मागती येथें येतों. नेहमीं येथें राहिलें पाहिजे. गैरमाहितांचें काम नाहीं म्हणोन येथें राहिलों. आज्ञा येईल त्याप्रमाणें वर्तणूक करीन. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४९०३ श्रीगणपति. (चैत्र व० ७—२६ एप्रिल.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसीं आशीर्वाद उपरी. आपण छ० १५ जिल्कादचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० १८ मिनहूस पावलीं. त्यांतील मजकुराचीं उत्तरें बितपशील—

मंगळवेढ्याहून पत्रें आलेलीं पहावयास पाठविलीं तीं पावलीं मजकूर समजला. बरें ! श्रीनें पार पाडावें !

कलम १

दंगा भारी माजला सबब हरि-

यशवंतराव शिवाजी यांचें बोलणें कसकसें जाहलें हें लिहावें म्हणोन लिहिलें, त्यास त्यांचें बोलणें 'कलह मिटवावा किंवा कुमक यावी.' हशील इतकेंच. त्याजवरून यांचें उत्तर

१ पत्र परशुरामभाऊंचें बाळासाहेबांस.

पुरास लिहून पाठविलें असता त्यांनीं जाबच दिला नाहीं म्हणोन लिहिलें तें कळलें यास कोणीं काय करावें ? तें मतच वेगळें ! कलम १

राजश्री बाळोबा पागनीस यास आणावयाकरितां गेले आहेत म्हणोन लिहिलें, त्यास पुण्य हून पत्रें आलीं त्यांतहीं असेंच लिहिलें आहे, कलम १

सांगितलें कीं, सरकारात लिहून पाठवितों उत्तर येईल तसें केलें जाईल लढाईचा प्रसंग देशीं पाहू नये याप्रमाणें सांगितलें कलम १

महादजी भोंइटे वारले (बायांच्या) लष्करात कोणेविशीं मर्यादा नाहीं, बाबाजीपंत चाफेकर निघोन आले, म्हणोन लिहिलें तें कळलें कलम १

उभय सैन्य ऐक्य आहे याजकरिता सावधगिरी असावी म्हणोन लिहिलें त कळलें आमचा मुक्काम गोकाके-नजीक आहे येथील ठाणें बसलें म्हणज पुढील रोख

१

एकूण सहा कलमें लिहिलीं आहेत त्याजवरून कळेल रवाना छ० २० जिल्काद बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद

छ० २२ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्र

न ४९०४ श्री (चैत्र व० ८–२७ एप्रिल)

पै॥ छ० २७ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्र व॥ चतुर्दशी भृगुवार दान प्रहर दिवस

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं

अपत्यें रामचंद्र श्रीधर काळे शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल ता॥ छ० २१ जिल्कादपर्यंत पुणें येथें वडिलाचे आशीर्वादेंकरून सुखरूप असें विशेष वडिलीं चार बद प्रत्र तपशीलवार लिहिलें तें पाहून बहुत आनंद जाहला मिरज प्रांताची कांहीं बाकी राहिली नाहीं म्हणोन लिहिलें, तैसेंच मगळवेढें, करकब, बरडोल या तिनी परगण्यांची दुर्दशा जा ली म्हणोन लिहिलें, तें खरेंच आहे मी पुणीयास आलों तेव्हा समजून विनंती केली होती, तेव्हा विचार करितों म्हणून आज्ञा जाहली होती, तें तसेंच राहिलें आपण थोर समग्र पडल तशी वर्तणूक करावी एखादें राज कारण मोठें होईवर घ्याव तेव्हाच लौकिक हातो बाया आल्या तेव्हांच आपले

१ दंगा कार मामला हरिपुरास राहू नका मिरजेस या असें थोरली भावनाय सरस्वतीबाई दिला लिहिलें असतां त्यांनी उत्तरच दिलें नाहीं

कडे आणून लाख दोन लाख रुपये बायास कबूल करून करवीरकर यांस मिळू दिल्या नसत्या तर विगतीं कीर्ति होती. मुलूख बचाव होता. करवीरकर याजवर दाब बसता. आपले विद्यमानें शिंदे आणि बायाचा तह होता म्हणजे लौकिक होता. तें केलें नाहीं. भाऊसाहेब सरकारचे पेंचामुळें दूर राहिले समय वारंवार येत नाहीं. आज मिरज प्रात कुरुंदवाड व तासगाव, तेरदाळ जमखिंडी इतका नाश जाहला तो पैका वसुलीपट्टी करून एखादा घाट करून विचार केला असता तर बरें होतें मींही सुचविलें होतें असो होणार कसें चुकेल ? हल्लीं राजश्री तात्या पागनीस नगराहून आले.आहेत. या उपरी बायाची समजूत होईलसा भास होतो. मग पहावें ! बहुशा तात्या पागनीस आले आहेत, सर्व बंदोबस्त करितीलसें भासतें मग प्रजेचें दैव कसें आहे कळत नाहीं. हिंदुस्थानात कपू जाणार होता हें काय तें लिहिणें म्हणून आज्ञा, त्यास हिंदुस्थानात पेरू म्हणोन कपूचा सरदार आहे त्याचें पत्र या कपूवाल्यास आलें कीं, हिंदुस्थान लखवानें घेतलें. आम्हास पलटणाचे खर्चास तालुका दिला तोही लखवानें घेतला तात्या पागनीस (कैदेंतून सुटून) आले नाहीं तर शिंदे याची दौलत रहात नाहीं. तर तुम्ही दौलतराव यांचा निरोप घेऊन येणें. जर तात्यास आणलें तर आग्रह करून न येणें. तात्या सागतील तशी वर्तणूक करणें. ऐशीं पत्रें येथें ड्रुपाट म्हणोन कपूवाला आहे त्यास आलीं तेव्हा शिंदे याजपाशीं जाऊन निरोप मागितला. या उपरी कपूवालेदेखील रहात नाहींत ही खातरजमा जाहली मग आगरे मामा आणि दौलतराव यांणीं विचार करून तात्यास आणविलें नतर कंपूही आठ कोसाचे पुढें गेला नाहीं आता कोणी शिंदे याचे दौलतींत यावयाचें राहिलें नाहीं तात्या या उपरी काय करितात पहावें. परतु समेट होउन जाणें अवघड दिसतें मुख्य द्रव्यशोक सर्वत्र श्रीमताचे राज्यात पडला आहे याजमुळें दौलत वाचणें सकट आहे ! टिपूची आणि इग्रजाची लढाई जाहली. इग्रज मार्ग सरला मोगलाची फौज पांच हजार अगदीं बुडविली. अशी बातमी टिपूचे वकीलापाशील आहे सरकारांत जी पेस्याची ओढ आहे ती ईश्वर जाणे मुदबकास ताट्टूळ देतील नाहीं अशी गती दौलतीची आहे. अशीच सर्वत्र शिंदे होळकर आम्ही सुद्धा एकच दर ! भोसले नागपुराबाहेर निघाले आहेत त्यांसही आणविले आहेत दीड महिन्याचे आत येतील सारांश अद्यापि प्रजेचा भोग सरत नाहीं. तात्या पागनीस आलेपासून मागती शहरचे पूर्वेस नाकेबंदी रात्रीच्या करू लागले सरकारांतुन. शिंदे यांनी सैन्यांत

सामसुम असनात कळाव हें राज्य बुडावयास बाकी राहिलीं नाहीं एक परचक्र मात्र उणें आहे ! जी गति खानदेशची जाहली तशीच हल्लीं मिरज प्रांताची जाल्ली जाहे असो ईश्वरी क्षोभ आहे आज तीन वर्षे वडिलावर जो कमाला आहे तो एक सर्वोत्तम जाणत असेल ! राजश्री अप्पाजी गोविंद यास तरी वडीलीं फौजसुद्धा मिरजेपाशीं आणावयाचें हेत हरकसें करून शहर मिरजेचें वाचवावें नाहीं तर लौकिक रहाणार नाहीं तीर्थस्वरूप रघुनाथ राव दादाही कुटुंबसुद्धा मिरजेंत आहेत तेव्हा मिरजचा तरी बचाव व्हावा म्हणजे पुरे ! येथें श्रीमंतांस व नानास वारवार तपशील लिहून फळ नाहीं याचे वस्तु काहींच बंदोबस्त व्हावयाचा नाहीं मग व्यर्थ करुणा भाकून फळ नाहीं सर्वांचीं सत्व गेलीं आहेत वडील सर्वजाण आहेत तेथ मी काय ल्याहावें ! मोगलाची फौज सरकारचे रक्षणाच आली आहे कळावें तात्या पागनीस आले हीं पत्रें पहिलींच लिहिलीं आहेत ही सूचना वडिलास आपली जावी ती॥ राजश्री विठ्ठलराव बापू येथें आज तीन वर्षे आहेत शरीरेंकरून बहुत कृश जाहले आहेत त्यास वडिलीं साहित्य पाठवून मिरजेस न्यावें म्हणजे दैवी मानवी उपाय होईल श्रीमंत निरोप देता असें बोलले आहेत दिकत पडणार नाहीं शरीरमात्रेंत काहीं भूतबाधा दिसती एकदा शरीर तुटलें (म्हणजे) मग सावरणें कठिण आहे त्यास वडिलीं साहित्य पाठवून न्यावें येथें बापूसाहेबास चार रुपये देणं जाहलें आहे त्याचा विचारही वडील करितील । रा॥ धोंडोपंत जोशी यांस आज्ञा यावी कीं बापूसाहेब येऊ लागले म्हणजे ज्याचें देणें आहे त्यास समजून सागून चिरजीवाची रवानगी करणें ऐसें आज्ञापत्र यावें म्हणजे बापूसाहेब विनादिकत निघून येतात शरीरानें बहुत रोड जाहले आहेत शरीराकडे पहावत नाहीं आपलेपाशीं आले म्हणजे उपाय होईल यास्तव विनंती लिहिली आहे वडिलीं तपशीलवार राजकी वगैरे लिहिलें तें सर्व नानांस सांगितलें ऐकून घेतात 'तुम्ही थोर सरदार तुम्हीच रड सांगूं लागला तर आम्ही काय करावें ? पुण्यात (शिंयाचे लोक) कह्या करितात तो बंदोबस्त येथें होत नाहीं मग अठरा गावांवर आम्ही काय करावयाचें ! ज्याचें त्याणें संभाळाव असे दीस आले आहेत, " ऐसें म्हणणें पडतें यात सर्व आहे अधिकोत्तर जें आढळेल तें मागाहून लिहीन बहुत काय लिहिणें कृपालोभ करावा श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४९०५ श्रीगणराज (चैत्र व० ८—२७ एप्रिल.)

पै॥ छ० २१ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्रमास.

विज्ञापना. छ० १६ जिल्कादीं श्रीमंत राजश्री अमृतरावसाहेब यांणीं भोजनास मला बोलाविलें होतें. मुंजीचे अहेर परत झाले. तीर्थस्वरूप त्रिंबकराव टकले याचा काल झाला, ती॥ सौ॥ आत्या सहगमन गेली, म्हणोन लिहिलें, त्यास आत्याबाईनीं सार्थक केलें. त्रिंबकराव चागले गृहस्थ गेले. ईश्वरसत्तेपुढें उपाय नाहीं. हल्लीं माझी प्रकृत सुमारांत आहे. परंतु निद्रा लागत नाहीं. राजश्री बाळोबा पागनीस माजरीच्या मुकामास आले. इंदुवारीं अनुराधावर भेटी शिंयाच्या त्याच्या होणार याजप्रमाणें आहे. वडिलाचें कूच होऊन कित्तुराकडे गेले म्हणोन लिहिलें तें कळलें. शिंदे व होळकर याचें देणेंघेणेंच्या खटल्यामुळें वैमनस्य आलें आहे असें ऐकतों. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. चिरंजीव राजश्री बाबा फडणीस यांचा लाखोटा पाठविला आहे. हे विज्ञापना

नं. ४९०६ श्री. (चैत्र व० ८–२७ एप्रिल.)

पै॥ छ० २१ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र मास.

विज्ञापना. राजश्री नाना आज दोन प्रहरीं भोजनास श्रीमंत राजश्री अमृतरावसाहेब याजकडे गेले आहेत श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ४९०७ श्री

त्यास चार दिवस येथे ठेऊन घेतलें होतें. काल बायाकडील फोजेची कही बोलवाडानजीक येऊन इकडील तिकडील लढाई झाली म्हणोन येथें बातमी आली त्याजवरून चौगले व मंडळी निघोन आपणाकडे आले आहेत. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांचा मुक्काम कोठें आला, गोकाक घेतली असें बाजारी येथें बोलतात, त्यास तेथें लिहिलें आलें असेलच तें कळविलें पाहिजे. पुण्यास पागनीस आले म्हणतात. तिकडील वर्तमान समजलें नाहीं. तरी सविस्तर लिहावया आज्ञा झाली पाहिजे. बायाकडील फौज राजमंडळचे कुमकेस यावी असें बोलणें लागलें आहे. पुढें काय होतें पहावें. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४९०८   श्री.   (२८ एप्रिल.)

पै॥ छ० २१ जिल्काद सन तिसैन तिसैन. चैत्र.

· सेवेशीं धोंडो बापूजी जोशी दोनी कर जोडून त्रिकाल चरणावरी मस्तक ठेऊन शिरसाष्टांग नमस्कार. विज्ञापना. तागायत चैत्र वद्य ९ रविवार प्रातःकाल पावेतों वर्तमान बालकाचें यथास्थित असे. विशेष. वडिलीं पत्रें जासुदासमागमें पाठविलीं तीं पावलीं. राजश्री बाळकृष्णपत बाळ भाऊ यांजवळ राजश्री बाबा काळे याच्या नांवें लखोटे होते ते त्यांस पावते केले. राजश्री बाबा काळे याणीं पत्रांचीं उत्तरें लिहून पाठविलीं. हल्लींचे जासुदासमागमें असतील. भाऊनीं जाब दिला नाहीं. दिला म्हणजे आज्ञेप्रमाणें वडिलांकडे पाठवितों. भाऊनीं वडिलांच्या नावें लखोटे तीन व ती॥ राजश्री मोरोपंतदादाच्या नांवें एक व दादासाहेब याच्या नांवें लखोटा एक, एकूण पाच दिले ते पाठविले आहेत. राजश्री बाळोबा व धोंडीबा व मोदी शिंदे यांस भेटोन शिंदे यांणीं जवाहीर वस्त्रें दिल्याचा तपशील पेशजी राजश्री उमाण्णानाईक नरगुंदे यांजकडून रजपुत हुड्या सावकारी घेऊन आले ते माघारे मागती गेले त्यांबरोबर सर्व मजकूर वडिलास लिहून पाठविला आहे त्याजवरून कळों आला असेल. इंग्रजानें नबाबाकडील फौज कुमकेस नेली आहे. इंग्रजाचीं पलटणें दहापर्यंत व नबाबाकडील फौज अशी पट्टणानजीक तीस कोसावर (एका) किल्ल्यास लागली होती. फितूर किल्ल्यात जाला. किल्लेदार याणें टिपूस सांगून निशाणहीं वर घेतलें नंतर टिपूकडील जमाव त्याचे दोघे पुत्र घेऊन आले , इंग्रजाजवळ व नबाबाकडील फौज किल्ल्याचे आसऱ्यास होती. इशारत होतांच किल्ल्यावरून मार झाला व दोन टोळ्या करून टिपूचे पुत्र आले लढाई मातबर जाहली तीन हजार घोडा

टिपूकडील पडला. इंग्रजांचीं पलटणें कापून काढून नबाबाकडील चार हजार घोडे पाडाव नेले. बाकी फौज नबाबाची लुटली गेली. इंग्रजाकडील मातबर सरदार एक मृत्यु पावला. एक सांपडला. तोफा सरंजाम अवघा टिपूस सांपडला. याप्रमाणें गावात व सरकारांत ही दाट बोलवा आहे. टिपूचा एक पुत्र पडला. हे विज्ञापना.

नं. ४९०९ श्री. (चैत्र व० ९–२८ एप्रिल.)

पै॥ छ० २७ जिल्काद. सन तिस्सा तिसेन. चैत्र व॥ १४ भृगुवार. सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ० २२ जिल्कादपावेतों वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामीनीं छ० १४ जिल्कादचें पत्र मजला पाठविलें तें पावलें व श्री॥ राजश्री नानास पाठविलें तें पाहून प्रविष्ट करून उत्तर घेऊन पाठविलें आहे. त्यावरून विदित होईल. "करवीरवासी महाराज व बाया आजपावेतों एकच आहेत. महाराज इंगळीवर होते ते कूच करून चंद्रर देशपाडे मिरजप्रातींचे (यांचें गाव आहे तेथें) श्रीकृष्णातीरीं आले. तेथून शिरोळ घुमटाचें येथें नरसोबाचे वाडीवरून स्वारी जाऊन मागती मुकामास आले. इचलकरंजीकर घोरपडे याणीं ब्राह्मणास टाकळी हा गांव अमहार देऊन वाडा बाधोन ब्राह्मण वीस ठेविले होते. त्यास महाराजानीं धरून नेऊन चौकींत ठेविले आहेत. गावची व अमहाराची तसनस केली व इचलकरंजीकर यांचें ठाणें टाकळीचे वाडीस होतें त्यास तोफा लावून संडणी घेतली. महाराजानीं व बायाचे फौजेनें मिरज प्राताची बाकी ठेविली नाहीं वायांकडील पठाण साप्रत वाळव्याकडे आहेत बायाचें कूच होणार होतें. परंतु धारराव शिंदे याचा मूल मेल्यामुळें उगारानजीक आहेत बाया व म[illegible]ज मार्कंडेश्वर कृष्णातीरीं येणार. मिरजेपासून दीड कोशावर. तेथें येऊन पेठेवर गलबल करावी या विचारात आहेत ती॥ राजश्री भाऊसाहेब पाच्छापुरानजीक आहेत. अलीकडे आल्याचें पत्र आलें नाहीं. बक्षी व यशवतराव शिवाजी वडिलांकडे गेले होते. बक्षीची भेट जाहली नाहीं. यशवंतराव याची भेट जाहली. बोलण्याचा भाव लिहून आला नाहीं. आलियावर लिहून पाठवितों बक्षी व यशवंतराव बायाजवळ माघारे आले सरकारांतून बंदोबस्ताची उपेक्षा बहुत होत आहे याचा विचार श्री॥ नानांनीं करावा," म्हणून आज्ञा आली, व चितों आत्माराम नि॥ शिंदे याणीं करकंब व मंगळवेढें व बरडोल तीन महाल पैका घेऊन खराब केले. परास आग × × × × वगैरे सरदार पलटणें शिंदे याजकडील तुर्त तिकडे ××× बाळोबा पागनीस नगराहून

शिंदे × × × आहेत सरकारातून फौज तिकडे रवाना करावयाचा विचार हात आहे श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबास सरकारचीं व श्रीमत नानाचीं पत्रें परभारीं गेलीं आहेत त्याच्या नकला चार आणीक एक एकूण पाच आपणास इतल्ला असावा म्हणून श्री॥ राजश्री नानानीं पाठवाव्या म्हणून सांगितलें त्यावरून पाठविल्या आहेत त्यावरून कळेल उत्तर आल्यावर सविस्ताराचे भाव लिहून पाठवीन तूर्त फौज तिकडे वडिलांची आहे ती महाराज व बाया मिरजप्रांतीं येणार या अर्थी वडिलांचें येणें समीप जाहलियास फार चांगलें. स्वामींचें पत्र वडिलास जावें भाऊसाहेब समीप आले अमता राजे व बाया मिरजेस जवळ येणार नाहींत राजश्री मोरोपंत परांजपे यास जाऊन बहुत दिवस जाले त्याची रवानगी सत्वर जाली पाहिजे राजश्री बाबा काळे येथें आले आहेत परंतु बहुता ठिकाणीं जातात हा संशय श्री॥ नानास बहुत आहे याचा भाव व साक्षी कशी आहे हें स्वामीस विदित असल्यास लिहून आलें पाहिजे माझ्या पत्रीं हा मजकूर लिहून यावा सरकारची फौज तूर्त तिकडे येत नाहीं भाऊसाहेबाचें उत्तर आल्यावर रवानगीचा विचार ठरेल येथें रात्र-दिवस हुशार बहुत आहेत स्वामींनीं व श्री॥ दादासाहेब यांणीं फौजसुद्धा रात्र दिवस बहुत हुशार राहून किल्याचा बंदोबस्त चांगले प्रकारें करून चोहों-कडील बातमी वरचेवर येत असावी नबाबाचे फौजेंत राजश्री जनार्दनपंत म्हैसकर आहेत त्याजकडून स्वामींच्या महालास वगैरे उपद्रव नाहीं नबाबाची वरात आहे वराते मों ऐवज नबाबाचे सरदारास लिहून घेतात याजकरितां रा॥ बाबूराव म्हैसकर यास तसदी नसावी सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४९१० श्री (२८ एप्रिल)

पै॥ छ० २७ जिलकाद सन तिस्सा तिसैन चैत्र

सेवेशीं धोंडो बापूजी जोशी शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत चैत्र वद्य ९ वर्तमान बालकाचें यथास्थित असे विशेष टिपूकडील फत्तेचें वर्तमान गावात व शिंदे याचे लष्करांत व सरकारात बोलतात येविशीं मजकूर आम्हीं अलाहिदा पत्रीं लिहिला आहे कोंकणात संगमेश्वरास इंग्रजांची पलटणें तीन उतरलीं होतीं तीं माघारीं मुंबईस गेलीं सरकारांत खलबतें श्री॥ राजश्री बाजीरावसाहेब व अमृतराव व नानांचीं पांचसात वेळां जाहलीं नानाही वाड्यात भोजनास गेले नानाची प्रकृत बरीच जाहली पलटणें रावसाहेब याचें सूत्रें लक्ष्मणपंत नातू यांणीं पाठविलीं

१ पुण्याहून पेशव्याची दोन पलटणें रायापंत भट सरसुभे यांजकडे हुबळीस गेलीं तीं

होतीं. परंतु निखालसता जाली. त्यावरून मग माघारीं गेलीं. याजप्रमा
बाजारी वर्तमान ऐकींव लिहिलें आहे. राजश्री बाळकृष्ण बाळ भाऊंनीं दो
तीन वेळां पत्रें दिलीं तेव्हां मग अजुरा करून पत्रें पाठविलीं. अजुरा पहल
हल्लींही अजुरा करून पाठविणार होतों. परंतु काळे यांजकडील जासूद गे
यास्तव अजुरा न पाठविला. त्यास दोन जासूद कांहीं दिवस येथें असल्या
पत्रें भाऊंकडील येतांच पाठवीन. याचें उत्तर वडिलीं काय तें लिहून पाठ
विण्यास आज्ञा करावी. राजश्री बाळोबा व धोंडीबा यांच्या व श्रीमंतांच्या
नानांच्या भेटी व्हावयाचा बेत होत आहे. कधीं होतील पहावें. बाळोब
लष्करांत आल्यावर शिंदे यांसीं बोलणें होऊन बायांकडे पत्रें रवान
जाहलीं. तिकडून जाब आल्यावर धोंडीबा बायांकडे जाणार. बायांच
समेट होईल अशी बाजार बातमी आहे. वडिलांस कळावें. श्री॥ राजश्री
बापूसाहेब यांची प्रकृत अलीकडे बरीच आहे. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं
श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४९११ श्री. (चैत्र व० ९–२८ एप्रिल.)

पै॥ छ० २२ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन.

सेवेशीं मुकुंद नारायण भिडे कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २२ जिल्कादपर्यंत मुकाम लष्करनजीक इंगळी येथें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. छ० २१ रोजचें पत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिला मजकूर कळला. श्रीमंत राजश्री आपासाहेबांस पुत्र झाला म्हणोन लिहिलें; फार संतोष झाला तो पत्रीं कोठवर लिहावा ? इकडील मजकर करवीर-

स्वामीचे सेवेशीं यशवंतराव शिवाजी साष्टांग नमस्कार विनंती तागायत छ० २३ जिल्कादपावेतों यथास्थित असे. विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावोन लिहिला मजकूर कळला. इकडून पत्र लिहितों तो मजकूर गाळून पत्राचें उत्तर येतें; यास्तव परस्परें मजकूर समजला पाहिजे याजकरितां मागाहून कारकून पाठवून देतों, म्हणजे सविस्तर समजेल. भालदार यांचीं उंटें तट्टें सरंजामसुद्धां सोडून देविलें म्हणोन लिहिलें, त्यास भालदार येथेंच आहे. घोडें तट्टू आलें नाहीं व आमचेही उंट आले नाहीं. मेंढरें आमचे लोकांनीं वळून आणिलीं त्यामुळें उंट आणले म्हणोन लिहिलें, त्यास मातुश्रीकडील लुगारे येऊन मेंढरें नेलीं आणि आमचे उंट कडबा भरीत होते (ते तुम्हीं) गांवाजवळून नेले! त्यामुळें आमचेही लोक धांवले. आम्हांस न कळतां आम्हीं मागांच होतों. आम्हीं गोटांत आलों असतों तर आमचे लोक न जाते. कारण आम्हीं तर मिरज आपलें घर जाणतों. आम्हीं आपल्याकडील गांवांशीं कांहींचा उपसर्ग लागूं दिला नाहीं. पठाण वगैरेंचा उपसर्ग लागला असेल. त्यास उंट दोन व चोपदाराचें घोडें तट्टू ऐसे पाठवून द्यावें. अगर तेवढें ठेविल्यासारखें नुकसानी पुरी पद्धतीसी दिसल्यास मर्जी आपली! तीन घोडीं मातबर आमचीं पडलीं. विनाकार्य आम्हीं लढावें कोणाशीं? परंतु गांवाजवळ स्वार आले आणि उंट नेलेमुळें आम्हीं नसतां लोक गेले. बरें! झालें तें उत्तम. उंट आपले, आम्हींहि आपले, हेंच जाणोन घोडीं उंट पाठवावे. बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना.

नं. ४९१३ श्रीगणपति. (चैत्र व० १०—२९ एप्रिल.)

पै॥ छ० २५ जिल्काद. सन तिसा तिसैन. चैत्रमास.

पु॥ अपत्यें कृष्णानें दोनी कर जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ० २३ जिल्काद इंदुवारपर्यंत वडिलांचे आशीर्वादें यथास्थित असे. विशेष. बायांचें व वडिलांचें ऐक्य आहे अशी जनवार्ता आहे, परंतु दिसण्यांत येत नाहीं. प्रांतास उपद्रव बहुत करितात यावरून लौकिकांत सत्य भासत नाहीं. शिंदेची व नबाबाची फौज बायांवर जाणार अशी दाट आवाई आहे. नबाबाचे फौजेंत अधिकार श्रीमंत नानांचा आहे. वडिलांस दोन पलटणें सामील नानांचे विचारें आलीं असेंही लोकांचें म्हणणें आहे. यास्तव यांतील भाव लिहावया आज्ञा झाली पाहिजे. यानंतर शिराळेकर यांचे वरातेचा तगादा येथें झाला आहे येविशींचें पुणेंस वकिलास लिहून

१ पत्र बाळासाहेबास. २ पत्र मंगळवेढ्याहून बाळासाहेबांस मिरजेस.

श १७२१ परशुरामभाऊंची शेवटची स्वारी. इ. स. १७९९

श्रीमंत नानाची मनाचिठ्ठी आलिया बचाव होईल. नाहीपक्षीं वडिलांची फौज दोन तीन हजार तरी यावी म्हणजे ठांसून राखावयासीतरी येईल ! तें वृत्तें होत नाहीं तर पुणेंस तरी मनाचिठ्ठीविशीं सत्वर लिहावयाची आज्ञा झाली पाहिजे. दिवसगत लागल्या आमची स्थीत रहात नाहीं. सेड्यांनीं चिठ्या दिल्या आहेत. परतु खेडीं वोस आहेत. तेव्हा ते येथेंच येऊन जक्कड बसविणार. फौजेच्या बळावर ते कोणास खातरेस आणीत नाहींत. बरें ! ईश्वरी कृपे वडिलाची स्वारी इकडे येईल तेव्हां तेही आम्हास उपद्रव करणार नाहींत ! येथें नित्यानित्य उपद्रव अधिक होतो यास्तव माणसें जलद रवाना केलीं आहेत उत्तरासी सत्वर आज्ञा झाली पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय कृपा लोभ करावा हे विज्ञापना

न. ४९१४ श्री. (चैत्र व० १०—२९ एप्रिल.)

सेवेशीं बाळाजी गणेश साष्टाग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २३ जिल्काद इंदुवार चौथा प्रहरपावेतों स्वामींचे कृपेंकरून वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. इकडील वर्तमान काल संध्याकाळीं श्रीमन्महाराजाचीं पत्रें श्रीमंत मातुश्री वायास आलीं कीं, आम्हीं फौजसुद्धा गोकाकेस जातों. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब याचा व आमचा लढाईचा प्रसंग पडलेस आपण फौज घेऊन सामील व्हावें, म्हणोन लिहिलें होतें. त्यास यांणीं उत्तर दिलें कीं उत्तम आहे. पुणेंकडील राजश्री बाळोबातात्या पागनीस यांचीं पत्रें आलीं होतीं कीं, पत्रें पावताच कूच करून जलदीनें वानवडीस यावें म्हणोन लिहिलें होतें. यांणीं उत्तर दिले कीं, निघोन येतों म्हणून दिलीं. त्यास काल प्रहर रात्रीस कुचाचा मजकूर ठरला होता कीं कूच करून जुगूळ शहापुरावर मुकाम करावा असें ठरलें होतें इतक्यात राजश्री बाळाभाऊ याचा भाऊ साबाजीनावा म्हणोन आहेत त्यास पोटशुळाचा उपद्रव झाला म्हणोन मकाम झाला. त्यावर ३

फार. सारीं माणसें उन्हांत भाजतात येविशीं विनंती सेवेशीं लिहिली आहे सेवेशीं श्रुत होईल हे विज्ञापना

न. ४९१५ श्रीशंकरप्रसन्न (चैत्र व० १०—२९ एप्रिल.)

पै॥ छ० २६ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र

पु॥ राजश्री गंगाधररावजी स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरी श्रीमंतांचीं आज्ञापत्रें एक दोन आलीं व वडिलांची आज्ञा आली जे, भेटीस यावें त्याजवरून आज छ० १३ जिल्कादीं सोमवारीं सडे निघोन पुण्यास गेलों राजश्री दिवाणजी व राजश्री बाबा फडणीस फौजसुद्धा म्हसवेनजीक मुक्कामीं आहेत तिकडील वरचेवर वर्तमान दिवाणजीकडे येत जावें. जागजागा जमाव आहे विश्वास कोणाचा नाहीं यास्तव बातमी कळेल तशी लिहून पाठवीत जावीं राजश्री भाऊकडे पत्र पाठविलें आहे, त्यास आपले गडी जात येत असतील त्याचे सोबत लावून देऊन गड्डी पुढें रवाना करावे रवाना छ० २३ जिल्काद निरुपाय जाणोन पुण्यास गेलों भाऊकडील ऐवजाविशीं कशी निकड बसेल तें कळत नाहीं मिरजेस राजश्री बाबाकडे चिठ्ठी दिली तों बाबा निघोन गेले त्यासही हिसका पडला पुढें मात्र गोष्टीस निर्वाह भाऊनीं केल्यावाचून परिणाम नाहीं बहुत काय लिहिणें लोभ असों याचा हे विनंती

न ४९१६ श्रीगणपति (चैत्र व० १०—२९ एप्रिल)

पै॥ छ० २३ जिल्काद सन तिसा तिसैन. चैत्र.

तीर्थस्वरूप राजश्री काका वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें हरीनें करद्वय जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २३ जिल्कादपावेतों मुक्काम मगळवेढें येथें सुखरूप असों. विशेष- अलीकडे वडिलांकडून पत्रें येऊन वर्तमान कळत नाहीं तर सदैव पत्र पाठवून सांभाळ केला पाहिजे. यानंतर इकडील वर्तमान तर नबाबाची फौज क्षेत्रावर आहे वरचेवर जमाव होतच आहे आठ चहू दिवशीं तेथून निघोन जाणार असें वर्तमान आहे कोणीकडे जातात पहावें राजश्री चिंतो आत्माराम नि॥ शिंदे सोलापूर प्रांतात गेले आहेत मागाहून राजश्री बापूराव आंग्रे फलटण-

१ पंत माधवराव रास्ते यांचें २ हरिहरराव पुरुषोत्तम आम्हीं छापिलेली हरिपंताची बखर ज्यानीं लिहिली त्या यादकृष्ण हरीचे हे वडील

णच्या सुमारें आले आहेत. तेही याच मार्गानें येणार असें म्हणतात. सारांश प्रांताचा भोग आला आहे. श्रीकृपेंकरून स्वस्थ होईल तों सुदिन. राजश्री बजाबा शिराळेकर यांची वरात तीस हजार रुपयेची येथें झाली आहे तो दंगा बहुतच आहे. परगण्यांत तों त्राण किमपि राहिलें नाहीं. वडिलीं पुण्यास मनाचिठी आणविल्यासच बचाव होईल. नाहीं तर बचाव होत नाहीं. मनाचिठी सत्वर येई असें झालें पाहिजे. सविस्तर चिरंजीव राजश्री कृष्णराव यानीं लिहिलें आहे त्यावरून कळेल. सेवेशीं विदित होय. तिकडील सविस्तर वर्तमान लिहून पाठवावें. तीर्थस्वरूप राजश्री भाऊंचा मुक्काम कोठें आहे हें लिहावें. कृपा लोभ करावा हे विज्ञापना.

नं. ४९१७ श्रीगणपति. (चैत्र व० १२–१ मे.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसीं आशीर्वाद उपरी. आपण पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. चिरंजीव राजश्री रामचंद्र श्रीधर काळे यांचे लाखोटे पुण्याहून आलेले पाठविले ते पावले. त्याचे जाब मागाहून पाठवितों. पत्रांतील मजकूर इंग्रेजाची कुमक करण्याची गोष्ट कबूल करावी, राजश्री बाळोबा तात्या एदपसरास आले, इतका मजकूर आहे. मशारनिल्हेस नगराहून आणिलें ही खबर चहूंकडून आली आहे. पुढें कोणता ढौल आहे तो समजत नाहीं. आम्हीं गोकाकेनजीक आहों. येथील ठाणें करवीरकरांकडे होतें त्यास येढा देऊन तोफा सुरू केल्या तेव्हां आंतील लोकांनीं कौल घेतला. ठाण्यांत इकडील लोक छ० २३ जिल्कादीं गेले. याउपर येथून लवकरच कूच आहे. शिंदे बायांकडून राजश्री बाळोबाभाऊ येथें यावयाकरितां बागेवाडीनजीक येऊन उतरले आहेत. आलियानंतर ठरावांत येईल तें लिहून पाठवूं. चिरंजीव सौभाग्यवती लक्ष्मीबाई मुलासह सुखरूप आहे म्हणोन लिहिलें तें कळलें. संतोष झाला. करवीरकर खुद्द क्षेत्रास गेले. बायांचें व त्यांचें बिनसलें अशीं वर्तमानें उठलीं आहेत. त्यास आपल्या बातमींत काय आहे तें लिहावें. नरसीपूरकर बायांस वगैरे उपद्रव झाल्याचें लिहिलें तें कळलें. ईश्वरी इच्छा प्रमाण ! रवाना छ० २५ जिल्काद. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

वद्य १२ बुधवारपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. वडिलांकडून आशीर्वादपत्र येत नाहीं तर सदैव पत्रीं सांभाळावें. इंदुवारीं गोकाकेंत ठाणें बसलें काल भौमवारीं बाळोबा बक्षीची भेट झाली आज वडिलांचें कूच होऊन येथें यावेसें होतें, परंतु वैधृतीमुळें मुक्काम झाला. उद्या कूच होईल बक्षीबरोबर पावणे तीनशें घोडें लहान थोर आहे. करवीरकराचे वकील घेऊन बागेवाडीपर्यंत आले. गोकाकचें ठाणें पडल्याचें कळून ते वकील माघारे गेले आज वडिलांचे दर्शनास ते जात आहेत. बोलणें जाहलेवर कळेल तें सेवेशीं लिहितों. करवीरकराचे फौजेंतील वर्तमान कळेल तें (लिहावयास) आज्ञा झाली पाहिजे. थोडे बहुतांनिशीं अंगावर येतील असें वाटत नाहीं आले तर उभयता महापुरुष बावांचा आशीर्वाद पूर्ण आहे. श्रीगजानन यश देईल. यशवंतराव शिवाजीचा मुक्काम कोठें आहे ? पहिली झटपट झाली त्या अलीकडे वर्तमान कळलें नाहीं, तर आज्ञा करावी. पुण्यास ढालेगांवकर आले म्हणोन ऐकलें, त्यास कसे आले ? बळिरामाचें त्यांचें व नरवाडकर याचें कसें आहे ? किंवा मागती घोळच आहे तें समजण्यात आलें असेल ते आज्ञा झाली पाहिजे. या फौजेंत धरणें पारणेंसीं संबध आहे ! दीक्षितबावानीं आशीर्वाद पूर्ण दिला आहे जे दोन मास दम धरला म्हणजे पैका पावेल. कोणी कोणी शिलेदार धीर धरून आहेत. कोणास धीर निघत नाहीं ते दगा करतात ! ईश्वर कृपाकर आहे. सर्वही निर्विघ्न होईल विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४९१९ श्री. (चैत्र व० १२– १ मे)

पौ॥ छ २७ जिल्काद सन तिसा तिसैन. चैत्रमास.

सेवेशीं विनंती सेवक बाळाजी दामोदर व गणेश राम पेठे शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २५ जिल्कादपावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष परगणे गोकाक येथें छ०२३ जिल्कादीं ठाणें घातलें राजश्री नारोपंत जोग याचे स्वाधीन केलें. आज अदकोसाचें कूच आहे श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबाची प्रकृत बरीच आहे आम्हीं काल तिकडे गेलों होतों. मिरजेकडील मजकूर जोती खिजमतगार यानें जबानी सांगितला

---

१ नारायणराव बक्षी व बाळाभाऊ २ दिदग दाक्षिन व श्यामभट बावा ३ ढालगांवास पेशवे सरकारची पागा होती एतद्भावरून पागनीस बाळोबा तात्या याचें सांकेतिक नांव ढालगांवकर । ४ बळिराम म्हणजे बाळाजीपंत नाना फडनवीस ५ नरवाडकर सरंजामदार मिरजसंस्थानांत आहेत त्यांचें आडनांव शिंदे आहे. त्यावरून दौलतराव शिंद्यांचें सांकेतिक नांव नरवाडकर ।

त्यावरून कळला. इकडील मजकूर कारखानेंतील लोकांस रोजमरा सवा-लचा काळ दिला. ऐवजाची वोढ आहे. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४९२० श्री. (२ मे.)

पै॥ छ० ३० जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. वैशाखमास.

सेवेशीं धोंडो बापूजी जोशी दोनी कर जोडून त्रिकाळ चरणावरी मस्तक ठेऊन शिरसाष्टाग नमस्कार विज्ञापना तागायत चैत्र वद्य १३ प्रात.कालपावेतों वर्तमान बालकार्चे यथास्थित असे. विशेष. वडिलीं पत्रें जासुदासमागमें पाठविलीं तीं पावलीं. " चिरजीव राजश्री रामचद्रपतआपानीं गोकाकेस मुक्काम केला तीर्थस्वरूप राजश्री भाऊसाहेब दोहों दिवशीं तेथें येणार असें वडिलीं लिहिलेचें कळलें. चिरजीव राजश्री बाबा फडणीस यांस व राजश्री भाऊ बाळ यांस पत्रें लिहिलीं आहेत, देणें. डासोटे जिक-डील तिकडे प्रविष्ट करणें. भाऊ बाळ याजकडील जाब लौकर न आल्यास माणसें ठेऊन घेऊ नये बाबा काळे यांचा मात्र जाब घेऊन रवाना करणें मगळवेढें यास चिंतामण आत्माराम निसबत शिंदे यांची फौज उतरून उपद्रव बहुत मांडला आहे येविशीं राजश्री भाऊबाळ व बाबा काळे यांस लिहिलें आहे. स्मरण वरचेवर देऊन मनाचिठी परभारें मगळवेढ्यास रवाना होय तें करणें " विशीं पत्रीं आज्ञा, त्यास आज्ञेप्रमाणें उभयतांस मगळवेढ्याचे पत्राचें स्मरण करतों परतु कालच मगळवेढ्याहून गडी राजश्री बाबा काळे यांजकडे आले आहेत त्याणीं सागितलें कीं मंगळवेढ्याची खडणी चाळीस हजार करून घेऊन कपू शिंदिकडील सोलापुराकडे गेले असें गड्यांनीं सांगितलें. त्यास राजश्री बाबा काळे याणीं पकें वर्तमान तिकडून पत्रें आल्याचा भाव वडिलास लिहिला असेल राजश्री बाळकृष्णपतभाऊ यास पत्रें प्रविष्ट केलीं व बाबा काळे यांस प्रविष्ट करून बाबांचें पत्र घेऊन पाठविलें आहे. श्रीमतार्चे व नानाचें खलबत रावसाहेबसमेत एक दिवसाआड होत आहे. फार करून विश्रामबागांत होतें नाना वाड्यातही जातात. नानाची प्रकृत चांगली झाली. बाळोबाकडून बायांकडे कारकून गेले आहेत ते आल्यावर पोंडीबा[1] तिकडे जाणार. बाळोबा तूर्त सरकारात व नानास भेटीस याव-याचा बेत आहे असी आवाई आहे. कळावें बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

---

१ अमृतरावास.

नं. ४९२१ श्री. (चैत्र व० १३–२ मे.)

पे॥ छ० २७ जिल्काद. सन तिसा तिसैन. चैत्र मास.

सेवेशीं गणेश गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान तागायत छ० २६ माहे जिल्काद मुक्काम नजीक गोकाक येथें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं छ० २१ तारखेचें पत्र जोती खिजमतगाराबरोबर पाठविलें तें छ० २४ तारखेस प्रातःकालीं पावलें. महाराजांचा मुक्काम बोरगांव घोसरवाडाचे मध्यें आहे. बायांचा मुक्काम इंगळीवर आहे. राजश्री यशवंतराव शिवाजी यांचा मुक्काम जुगुळावर होता तेथून म्हैसाळावर चार हजार फौजासुद्धां येऊन उतरले. ते दिवशीं सरकारचें मेंढरांचें खिलार बोलवाडास होतें तेथून घेऊन गेले. वर्तमान कळतांच येथून श्रीमंत राजश्री दादा व नारायणरावजी व माधवरावजी फौजा घेऊन बड्डीपर्यंत गेले होते. तेथून पुढें चिखलओढ्यापर्यंत स्वार इकडील गेले. त्याचे स्वारांची व इकडील स्वारांची गाठ पडली ते समयीं देवजी बोळेकर यास भाल्याच्या जखमा लागोन गोटास आलेवर वारला. आणखी पाच सात जखमी झाले. तिकडीलही जायांजखमी माणूस बरेंच झालें. मग ते माघारे सरकून गेलेवर इकडील लोक आले. उंट त्यांजकडील दोन (पाडाव) आले त्यांजविशीं त्यांचें पत्र आलें होतें. त्यास मेंढरें परत द्यावीं म्हणजे उंट पाठवून देऊं असें उत्तर पाठविल्याचें सविस्तर लिहिलें तें कळलें. त्याजकडील फौज अधिक असतां त्यांस जरब बसून माघारे सरकून गेले. उत्तम झालें. परंतु याजउपरी कदाचित् त्यांजकडील स्वार आणखी आल्यास थोडे म्हणून खाशांनीं मात्र बड्डीपर्यंत जाणें ठीक नव्हे. वरकड फौज पुढें गेली आणि प्रसंग अवघड दिसल्यास माघारी आली तरी चिंता नाहीं. त्याचा जमाव भारी. आपलेजवळ फौज थोडी. त्यापक्षीं प्रसंग कसा पडतो न कळे, यास्तव सूचनार्थ विनंती लिहिलें आहे. राजश्री बाळोबा पागनीस पुण्यास आले म्हणोन येथें वर्तमान आहे. व त्यांचीं पत्रें बायास आलीं. बाया कूच करून पुण्यास जाणार असें येथें बोलतात. त्यास सविस्तर लिहावयास आज्ञा व्हावी. राजश्री नारायणराव बक्षी यांजकडील बाळाभाऊ बक्षी येथें श्रीमंतांकडे बोलावयास आले आहेत. पेशजी यशवंतराव शिवाजी येऊन बोलून गेलियाचें काय ठरलें, हल्लीं हे येऊन काय ठरवितात, पहावें. करवीरकरांची फौज सडी होऊन कचूरचे सुमारें आली म्हणोन येथें वर्तमान आहे. काय घडतें पहावें. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४९२२ श्री. (चैत्र—मे.)

सेवेसीं विज्ञापना. राजश्री बाळापा देसाई कौजलगीकर यांसीं राजश्री हैवतराव गाईकवाड यांचे वियमानें इमानप्रमाण देऊन भेटीस आणविलेनंतर "यादवाडचें ठाणें घालोन देणें. नाहीं तर यादवाड तालुक्याबद्दल छत्तीस हजार व देसगतीपैकीं पन्नास हजार रुपये देणें" म्हणोन पहाऱ्यांत दिलें आहे ! देसाई पिता पुत्र दोघेही येऊन अडकले आहेत. काल सोमवारीं पहाऱ्यांत दिले आहेत. आज तीन दिवस जाले. अद्याप बोलणेंचा ठराव जाला नाहीं. कैदेंत आहेत. देसाई यांस नागविल्याशिवाय सोडीत नाहींत. राजश्री आपा राजाज्ञा आपल्या स्वारी समागमें देसाई यांस घेऊन गेले. मौजे हुणशाळ पा॥ यादवाड येथील गुरें वळून पुढें गेले. प्रांताची खराबी जाली. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४९२३ श्री. (चैत्र व० १४–३ मे.)

पे॥ छ० २७ जिल्काद. सन तिस्सा तिसैन. चैत्र.

सेवेसीं विज्ञापना. राजश्री बाळाभाऊ बागेवाडीस होते तेथें श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांचें पत्र आलें त्यावरून जावयासीं निघाले. त्यावरून राजश्री नागोजी घाटगे व बच्याजीपंत याणीं बाळाभाऊस न जाणेंविशीं बहुत प्रकारें सांगितलें. परंतु न आयकितां निघोन गेले. त्याजवरून उभयतां 'आम्ही येथें कोणाचे म्हणोन रहावें ?' म्हणोन निघोन बायांचे लष्करास गेले आणि इकडे सदरहूप्रमाणें लिहून पाठविलें. राजश्री हिंमतबहादर ही अगोदर गेलेच होते. काल बुधवारीं इंगळीवरून बायांचे लष्करचें कूच होऊन येडुरावर आले. हिंमतबहादर यांचीं पत्रें आलीं जे, आम्ही येडूरचे मुक्कामास आलों. येथून फौज सुद्धां कनूरच्या सुमारास जातों. आपणाकडील फौज त्यासुमारें यावी. याप्रमाणें पत्रें आलीं होतीं. बायांनीं करार केला कीं, गोकाकचें ठाणें घेऊन देतों, आणि परशुरामपंत यांसीं फौजसुद्धां वारीगार करून देतों, म्हणोन करार केला आहे; ऐसा पत्रांत मजकूर होता. त्यास ऐसे करारमदार आज तागायत बहुत प्रकारें जाहले त्यांतील कोणता प्रत्ययास आला

तो हा येईल? परतु अद्याप बायाकडील भरवसा व्हावा हा मानस आहे प्रत्यक्ष काळचा दाखला बाळाभाऊ यानीं करार पाच हजार फौज घेऊन जावयाचा केला असतां दोनशें स्वारानिशीं कुरुास गेले मागाहून फौज येत आहे म्हणून बोलता बोलता पाचशेंपावेतों जमले असें आहे कळाव सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ४९२४ श्री (चैत्र व० १४—३ मे)

पै॥ छ० २७ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्र

[1]सवेशीं विज्ञापना सौंविनूर तालुक्याचीं ठाणीं घालून फौजा बारी अलीकडे आल्या. जुने हुबळीचें ठाणें राहिलें यास्तव राजश्री विठ्ठलराव यादवाडकर याजकडील फौज हजार बाराशें स्वार व गाडदी दीड हजार तेथें रहावयास सांगितले फौजा इकडे येतांच ते ही पोटास नाहीं म्हणोन निघोन आले याजमुळें गणपतरावकाका यांची नेमणूक केली त्यास खर्चास पावून ते निघोन जावयाचेच आहेत इतक्यात राजश्री धोंडोपत गोखले याणीं पेशजी पुण्याहून दोन पलटणें कवायती सरसुभ्याकडे जात होतीं तीं श्रीमतानीं फिरवून आणलीं तीं गोखले याणीं ठेविलीं होतीं तीं हल्लीं हुबळीस लावून दिलीं व कांहीं स्वार ही निरोप दिला असें करून पाठविले ते जुने हुबळीस जमाव होऊन नवे हुबळीस चौकी दिली पैका मागतात वर्तमान तहकीक आहे राजश्री हरीपत परचुरे काल येथें आले होते त्याणीं ही राजश्री दाजीबा यांस पत्र दिलें तें पाठविलें आहे त्याजवरून सविस्तर विदित होईल हे विज्ञापना

न ४९२५ श्रीशंकर प्रसन्न (चैत्र व०१४–३ मे)

पै॥ छ २९ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन चैत्र मास

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामींचे सेवेशीं

पोष्य माधवराव अनत साष्टांग नमस्कार विनती उपरी येथील कुशल तागायत छ०२७ जिल्काद पावेतों यथास्थित जाणून स्वकीय लिहित जावें विशेष आपण पत्र पाठविलें तें पावलें राजश्री भाऊ याचें व महाराज व बाया याचे मुक्कामचें, व राजश्री यशवतराव शिवाजी याजकडील लोकांशीं व आपलेकडील लोकांशीं मेंढरें वळवून नेलीं सबब गोळागोळी जाहलियाचें, व भाऊस सरकारची आज्ञा आली जे, बायास मेळवून घेऊन महाराजाचा

---

[1] पत्रावरील मिती व तारीख पेशव्यांची

बंदोबस्त करावा; त्याजवरून बायांकडील मुत्त्व भाऊंनीं बोलाविले आहे येविशींचें, व बाळाभाऊ दोनशें स्वारांनिशीं तुमचें व भाऊंचें सख्य करून देत म्हणून महाराजांकडे गेले आहेत येविशींचें, वगैरे विस्तारेंकरून लिहिलें तें कळलें ऐशियास बायांकडून अखत्यारी भाऊंकडे जाऊन मुद्दे काय पडले व समेट होऊन महाराजांकडील शिलशिल्याचा मजकूर लिहून कळवावा. बाळोबाभाऊ दोनशें स्वारांनिशीं गेले आहेत ते जाऊन बोलण्यांत काय आलें हें कळवावें. इकडे राजश्री गोपाळराव चिटणीस फौज घेऊन आले त्यांनीं या प्रांतीं तमाम रोखे करून घासदाणा म्हणोन खंडण्या घेत आहेत. त्यांजकडील एक व आंग्रे यांजकडील एक असे दोन्हीकडून उपद्रव होऊन बहुत खराबी मांडली आहे. कांहीं बाकी राहिली नाहीं. झाडून गांवगन्ना फुटकी वस्ती. आश्रय कांहीं नाहीं. पठाण शिंदेबायांकडील यांणीं झाडून कराड प्रांत बेचिराख केला. बहुतकरून गांव ओस झाले आहेत. वाईस उपद्रव करितील किंवा काय हा भरंवसा नाहीं. ईश्वरें मोठा क्षोभ मांडला आहे. परिणाम लागेल तें खरें. पुण्याकडील वर्तमान तर इंग्रजांकडून कुमकेविशींचें बहुत नेट सरकारांत लागलें आहे. भाऊंस कुमकेस यावें असें म्हणणें पडलें आहे. राजश्री रामचंद्र श्रीधर यांचें बोलणें पडलें आहे कीं, "आम्हांस पेंच बहुतच पडला आहे. सरकारांतून उस्तवारी झाल्याखेरीज आमचें जाणें होत नाहीं." याजवर काय ठरेल तें पहावें. आपलेकडेही वर्तमान येतच असेल. अधिकोत्तर असल्यास कळवावें. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ करावा हे विनंती.

नं. ४९२६

श्री. (चैत्र व० ३०—४ मे.)

पै॥ छ०२८ जिल्काद सन तिस्सा तिसैन. चैत्र.

सेवेशीं यशवंतराव शिवाजी साष्टांग नमस्कार विनंती तागायत छ०२८ जिल्काद वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. "सिलारांतील गुरें वळवून नेलीं व गांवगन्नास उपसर्ग लागतो. चांगलें नाहीं." म्हणोन लिहिलें, त्यास गुरें कांहीं आलीं होतीं तीं आपणांकडील खिलारी आला होता त्याचे हवालीं करविलीं. आतां कांहीं राहिलीं नाहींत. आपणाकडील गांव खेड्यास इकडील उपद्रव मागेंही झाला नाहीं व पुढेंही होणार नाहीं. कळावें बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विज्ञापना.

नं. ४९२७

श्री. (चैत्र व०३०—४ मे.)

पै॥ छ०२८ जिल्काद सन तिसा तिसैन चैत्रमास.

पुं॥ विनंती सेवेशीं देवजी कृष्ण देशपांडे कृतानेक साष्टांग नमस्कार

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेशव्यांची. पत्र शहापुराकडून मिरजेस भाऊसाहेबांस.

विज्ञापना ऐसी जे गोकाकचें ठाणें घेतलेलें वर्तमान सेवेशीं कळलेंच असेल. रायरहुबळीस राजश्री राघोपंत भट यांणीं पांच हजार जमावानिशीं उपद्रव केले आहेत. राजश्री धोंडोपंतदादा गोखले गद्मेचे ठाणेस स्वार पाठविले आहेत. त्यांची मसलत अद्याप तमाम तालुकेस घासदाणा घेत गोकाकपर्यंत जावें अथवा पुण्याहून कारभारी यांचें संधान येईल तसें करावें हा मनोदय आहे. राजश्री गणपतरावकाका कंकणवाडीकर यांजबरोबर हजार स्वार भरती करून हुबळीचे तोंडाशीं पाठविले होते ते माघारी येऊन मुरगुडास मुक्काम केले आहेत. हुळी सौंदत्ती गोखले यांणीं घेऊन पुढें गेले. राजश्री बापू शिंदे राजमंडळांतून जांबोटीस येऊन धारवाडास गेले. पंचवीस हजार रुपये देऊन (सुटून) आले आहेत. राजश्री हरि जगन्नाथ नि॥ शिंदे बाई कोंकणांत श्रीदेवास जातों म्हणून गेले आहेत. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४९२८ श्री. (वैशाख शु० १–५ मे.)

पै॥ छ० ३० जिल्काद. पांच तास रात्र. सन तिसा तिसैन. इंदुवार.

सेवेशीं विज्ञापना. छ० २९ जिल्काद मुक्काम नजीक गोकाक. विशेष. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांचा मुक्काम गच्ची कुरबेटावर होता. तेथून कूच करून छ० २६ रोजीं गोकाकचे मुक्कामास आले. ते दिवशीं प्रदोष होता. मजलीस येतांच गंजीफा खेळत बसले. सायंकाळ जाहला तरी स्नानास उठेनात. खेळ पुरे होईना. सर्वांनीं स्नानास उठावें, प्रदोष आहे, म्हणों लागले. तेव्हां उत्तर जाहलें जे अद्याप बारा घटका दिवस आहे. आताच उठावयाचें नाहीं. म्हणोन तसेच दोन तास रात्रपर्यंत खेळ जाहला. मग खेळ पुरे केला तथापि स्नानास उठेनात. मनास येईल तसें भाषण करूं लागले. प्रकृतीस कांहीं वायूचा विकार जाहलासा जाहला. तेव्हां तसेच चारी प्रहर रात्र उपवासी. सर्वांस ही उपोषण जाहलें. दुसरे दिवशीं प्रातःकाळीं स्नान करून भोजन केलें आणि निजले ते तिसरे प्रहरपर्यंत निजले. जवळ श्रीमंत राजश्री आपासाहेब व बाबासाहेब नेहमीं एक जण असतात. जवळ दाटी होऊं देत नाहींत. याप्रमाणें भ्रांत पडली आहे. प्रयोग अथवा पित्तप्रकोप वायु असेल असें दिसतें. आठ दिवसांपासून प्रकृतीस भेद कांहीं पडला. परंतु लौकिकांत आलें नाहीं. पत्रीं लिहितों नये याजमुळें लिहिलें नाहीं. हल्लीं सर्वत्र प्रसिद्ध जाहलें. तेव्हां सेवेशीं लिहिलें आहे. आम्ही तर गेलों नाहीं. वीस दिवस जाले. या समयीं जावें तरी मरवसा पुरेना, यास्तव गेलों नाहीं. परंतु नेहमीं जवळ असतात त्यांचें सांगणें व यांतून आले त्यांणीं सांगितलेवरून सेवेशीं

लिहिलें आहे. मुरगोडास कारकून गेले. कुरुंदवाडास ही वेदमूर्ति राजश्री बाबा दीक्षित वाटवे यास ही बोलावूं पाठविलें आहे असें ऐकिलें. स्वामीस वर्तमान कळलेंच असेल वाईट गोष्ट जाहली. लौकर आरोग्य जाहल्यास उत्तम आहे. सरसुभेकरी याणीं हुबळीकडे गडबड केली आहे यास्तव येथून राजश्री श्रीपतराव भाऊ याची रवानगी होणार असें ऐकण्यांत आहे. जातात कीं काय पहावें. आम्ही उद्ईक निघोन तेरदाळचें सुमारें जातों. हे विज्ञापना.

नं. ४९२९ श्रीशंकरप्रसन्न. (वैशाख शु० १–६ मे.)

पै॥ छ० ४ जिल्हेज. वैशाखमास सन तिस्सा तिसैन.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामींचे सेवेशीं.

पोष्य माधवराव अनंत साष्टांग नमस्कार विनती उपरी येथील कुशल तागायत छ० ३० जिल्कादपावेतों यथास्थित जाणून स्वकीय लिहित जावें. विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. " आपलें जाणें पुणियास कधीं जालें व माघारे फौजेंत सत्वरच येणें व्हावें. तीर्थस्वरूप राजश्री भाऊसाहेब यानी गोकाक घेतालियाउपरी पुढें सत्वरच येणें होईल. व लक्ष्मीबाई शिंदे याचा मुक्काम रामपुरानजीक आहे व महाराज भोजेवर गेले. उभयतांचा एक विचार आहे. राजश्री बाळाभाऊ वडिलाकडे गेले आहेत, परंतु बोलणें शाश्वत एक ही नाहीं. बोलणें काय होतें हा मजकूर वडिलाचीं पत्रें आलियावर कळूं व फौजानीं प्रांतांत काहीं

नं. ४९२० श्रीगणपति (वैशाख शु० १–६ मे.)

पै॥ छ० ३ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाख

अपत्यें रामचंद्रानें दोन्ही कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ३० जिल्कादपर्यंत वर्तमान यथास्थित असे. विशेष वडिलीं पत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिला मजकूर कळला. इकडील वर्तमान तर अद्याप गोकाके-वरच मुक्काम आहे. पैक्याची तगचाई व गवगव्यामुळें दोन चार मुक्काम पडले या नंतर पुढील सुरत पाहून घटपा पार होणार वडिलांची प्रकृत बहुत नाजूक झाली आहे. त्यास वेदशास्त्र संपन्न राजश्री दीक्षित बाबाचा आशीर्वाद आहे तेही भाग येत आहेत. कांहीं चिंता न करावी येथून कूच करून जागनूरच्या घाट्यावर जावें ऐसा बेत आहे. म्हणजे बागेवाडीस ठाणें बसवून मग पुढें म्हणजे कृष्णेपर्यंत मध्यें ठाणीं राहिलीं नाहींत बहुत काय लिहिणें विदित होय हे विज्ञापना

नं ४९२१ श्री. (८ मे)

पै. छ० ३ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन वैशाख मास

आश्रित नारायणराव गोडबाले कृतानेक आशीर्वाद येथील क्षेम वैशाख शु० १ पर्यंत मुक्काम लष्कर सुखरूप असों. यानंतर आपली आज्ञा घेऊन आलों ते सुखरूप पावलों. श्रीमंताची भेटी झाली वोखद चालत आहे प्रकृतिही चांगलीच आहे काहीं चिंता नाहीं. आपणासही वर्तमान विदित होत असेलच परंतु काहीं अभिचार योग झाला आहे तो आमचे ध्यानात आला नंतर वेदमूर्ति राजश्री दीक्षित स्वामींनींही तसेंच खचीत सांगितलें तेणेंकरून बुद्धींत काहीं अस्थिरता गुण उत्पन्न झाला आहे आणि तेणेंकरून शरीरासही धका बसतो. असा विचार आहे. पुढें होईल तें लिहून पाठवितों. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद

नं. ४९२२ श्रीगणपति (वैशाख शु० ४–९ मे.)

पै॥ छ० ३ जिल्हेज तिस्सा तिसैन. वैशाखमास

विज्ञापना. शहापुराविषयीं वगैरे विस्तार वडिलीं लिहिला तें कळलें. श्रीमंतस्वरूपाची अनास्था आपले ठायीं असा अर्थ नाहीं चि॥ आपासाहेब वारंवार शहापुरास फौज पाठविणेंविशीं सांगतात व आज्ञाही घेतात परंतु यांचा गवगवा मोठा, याजमुळें कोणीही दुसरे कार्यास जात नाहीं. कसेही दिवस काढिता. बाया व करवीरवासी एकत्र होऊन पुढें आहेत हें कोणाच्या ध्यानीं नाहीं ! मामान देत (?) म्हणावें तर आज्ञा आणतात मी आपल्या

सेवेशीं चुकावयाचा नाहीं. वडिलांची प्रकृत राजश्री दीक्षितानीं विदित केलीच असेल. सर्वांचे दैव वडील. तेथें अशी गोष्ट आली ! ईश्वरेच्छा प्रमाण ! दीक्षितबाबा आजपर्यंत आहेत त्यांचा आशीर्वाद पूर्ण आहे. वडिलीं चिंता करूं नये. कांहीं दिवस क्लेश आहेत ते भोगणें प्राप्त आहे. वडिलांचा दम मोठा. उठवत बसवत नाहीं तरी पुढें कूच करून जावें हाच ध्यास ! आज मोठ्या बलात्कारें मुक्काम जाला. बाबा आज येत आहेत. दर्शन जालेवर सर्व कळवीन. ईश्वरी पुरुष बाबोही तेथें आहेत त्यासही विनंती केली पाहिजे. मोठें संकट आहे. परिहार जाहलें पाहिजे. हे विज्ञापना.

नं. ४९२३ श्रीगणपति. (वैशाख शु० ५-१० मे.)

पै॥ छ ४ जिल्हेज मृगुवासर. वैशाखमास. तिस्सा तिसैन.

विज्ञापना. वडिलांची प्रकृति तर रोगाची भावना अगदीं नाहीं. परंतु परकृतेंकरून व्यापून गेली. याचा उपाय वेदशास्त्रसं० राजश्री शिवशास्त्री आदिकरून ब्राह्मणांस गुप्तरूपें विचारणा होऊन लवकर झाला पाहिजे. (वडिलांचें) उपोषण सुटावयाचें नाहीं, शरीरसामर्थ्य अगदीं नाहीं, आणि अनास्था फार ! परिमाण कसा लागेल श्री गजानन जाणे ! सारांश प्रकृत विषयीं त्वरित झालें पाहिजे. वेदशास्त्रसंपन्न दीक्षित बाबा येतात, मुक्काम करावा, म्हटलें तर होईना ! गांठ पडूं देत नाहीं असें झालें बाबाही तेथें आहेत त्यांस श्रुत करावें. दीक्षित बाबांचा पूर्ण आशीर्वाद आहे. चिंता नाहीं. शरीरपीडेपुढें उपाय नाहीं. उपाय लौकर करावा. हे विज्ञापना.

नं. ४९२४ श्रीगणपति. (१० मे.)

पै॥ छ० ४ जिल्हेज. वैशाखमास. तिस्सा तिसैन.

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांगनमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत वैश[१] शुद्ध ५ गुरुवार जाणून स्वकीय कुशल लेखनाज्ञा केली पाहिजे. विशेष. मि[२] येथून सराफाकडून ऐवज आणविला आहे तरी राजेरवान साहणीस्वाराबरोबर राऊत स्वार देऊन ऐवज लष्करास लौकर पोंचता करावयास आज्ञा केली पाहिजे. समागमें सुतरस्वार देऊन ऐवज पावता व्हावा. तेरदळाकडून येऊन पोहचावें. सर्वांचा गवगवा चारीकडून संकट ईश्वर जाणे ! वडिलांचे प्रकृतीचा मजकूर पुरवणीवरून कळेल. ईश्वर कृपा करील. शहापुरास स्वार गेले तेथें खटला जाहल्याचें

---

१ पिद्यर दीक्षित २ श्यामभट बाबा मिरजेस आहेत ते ३ पत्रावरील मिति ४ तारीख वैशाखीची. पत्र रामचंद्रपंत आपाचें बाळासाहेबास.

वर्तमान तपशिलें करून वडिलीं लिहिल्यावरून कळलें. पंत येथें आले, परंतु रूटला झाला हें कांहींच सांगितलें नाहीं. मजकडून यावगी गोष्ट घडणार नाहीं. खातरजमा आहेच. आज वडिलांसुद्धा मुक्काम बागेवाडीचे पूर्वेस दोन कोसां-वर आहे. उद्ईक जागनूरचे सुमारें येतों. सदैव आशीर्वाद पत्रीं सांभाळावें. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४९३५ श्रीगणपति. (वैशाख शु० ६–११ मे.)

पै॥ छ० ९ जिल्हेज. सन तिस्सा. वैशाख.

तीर्थस्वरूप राजश्री काका वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें हेरीनें करद्वय जोडून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ता छ० ५ जिल्हेज पावेतों मुक्काम मंगळवेढें येथें वडिलांचे आशीर्वादें करून समस्त सुख-रूप असों. विशेष. वडिलीं पत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिलें वर्तमान कळलें. असेंच निरंतर पत्र पाठवून सांभाळ केला पाहिजे. यानंतर वडिलीं लिहिलें, जे तीर्थस्वरूप राजश्री भाऊसाहेब याचा मुक्काम गोकाकेजवळ आहे. गोकाकेचें ठाणें बसल्यावर वडिलांची स्वारी सत्वर इकडे येत आहे, म्हणोन लिहिलें तें कळलें. चिरंजीव राजश्री बाबाजीकडील लाखोटा व माझे नांवचा वडिलीं पाठविला तो पावला. हल्लीं चिरंजीवाचे नांवें लाखोटा पाठविला आहे. लष्क-रास रवाना करावया आज्ञा करावी. इकडील वर्तमान तर यवनाकडील सैन्य क्षेत्र पंढरीवर होतें तें परांड्याकडे जावया निघोन गेलें. चार दिवस झाले. राजश्री गोपाळराव चिटणीस व बाबूराव आंग्रे चार पांच हजार फौजेनिशीं बेळापुरानज़ीक आले आहेत. एका दो दिवसानीं क्षेत्रास येणार असें वर्तमान आहे. राजश्री चिंतामण आत्माराम पागे आज पाटखल खुपसंगीच्या मुक्का-मास येणार. उद्ईक तावसी नजीक माण नदीवर मुक्काम करणार. पुढें चिट-णीस पागे मिळोन कोणीकडे जातात समजत नाहीं. सारांश या प्रांतात कांहीं बाकी राहिली नाहीं. श्री इच्छेनें घडेल तें प्रमाण. वडिलीं तिकडील सविस्तर वर्तमान ल्याहावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४९३६ श्रीगणपति. (वैशाख शु० ६–११ मे.)

पै॥ छ० ९ जिल्हेज. सन तिस्सा. वैशाख.

तीर्थस्वरूप राजश्री काकासाहेब. वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें कृष्णानें करद्वय जोडून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील

---

१ हरिहरराव पुरुषोत्तम पटवर्धन आंबेकर. यांचे पुत्र बाळकृष्ण हरि यांनी हरिवंशाची बखर लिहिली ती आम्ही छापली आहे.

कुशल तागायत छ० ५ जिल्हेजपावेतों वडिलांचे आशीर्वादेंकरून वर्तमान यथास्थित असे विशेष इकडील वर्तमान तर पेशजी वडिलास लिहिलेंच आहे अलीकडे अविंधाचें लष्कर श्रीक्षेत्र पंढरपुरावर होतें त्याच त्याचें कूच वैशाख शु० २ द्वितीयेस होऊन पराड्याकडे गेले तों मागाहून राजश्री गोपाळराव चिटणीस आम्हेकडील फौज दोन चार हजार ऐसे निंबगावच्या मुक्कामाहून कूच करून मौजे उमारी परगणे भाळवणी येथें आली आहे क्षेत्रास जावयाची वदंता आहे तेथून इकडे येणार तेव्हां उपद्रवाचाच प्रकार पडणार, येविशींचा बंदोबस्त व्हावा, म्हणोन पेशजी वडिलास लिहिलें आहे आणि हल्लींही तीर्थस्वरूप राजश्री भाऊसाहेब यांचें पत्र घेऊन लावून दिलें तर उपसर्ग लागणार नाहीं असें दिसतें. यात घडेल तें खरें राजश्री चिंतो आत्माराम पागनीस निसबत शिंदे यानीं मंगळवेढेची मनस्वी राडणी घेऊन नानाप्रकारचे आदेनेद्रे जाचणुकेचा व गावचा तसनस बहुतच करून निघोन सोलापूरच्या परगण्यात गले होते. ते तिकडोन माघारे फिरोन मागती मंगळवेढे तालुक्यातूनच आम्हेकडील फौजेस मिळावयाकारिता श्रीक्षेत्राच्या सुमारें मिळावयास चालिले आहेत खुपसगीचा मुक्काम कालचा होता कसबे व खेड्याची कही करून धिंधीचोळा केला. लष्करांत मद नाहीं धणीपणा एकाचा नाहीं आज कूच होऊन माणेच्या पाण्यास जाणार तेथें काहीं मुक्काम करणार असेंही आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४९३७ श्रीगणपति (वैशाख शु० ६–११ मे)

पै॥ छ० ३ जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन वैशाख

अपत्यें रामचंद्रानें दोन्ही कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ ५ जिल्हेज मंदवार मुक्काम बुगाड वर्तमान यथास्थित असे. विशेष वेदशास्त्रसंपन्न राजमान्य राजश्री चिंतर दीक्षित बाबा यास लष्करांत आणावयाचा प्रकार करून बाबा आज सूर्योदयाचे पूर्वी घटका रात्रीस येऊन वडिलांस दर्शन दिलें हा सर्वांस संतोष झाला तो पत्रीं कोठवर लिहावा? बावानीं दर्शन देऊन वडिलांस कृपादृष्टीनें पाहून शरीरावरून हस्त फिरविला वडिलानीं उठोन साष्टांग नमस्कार घातला हें सतोषाचें वर्तमान कळावें वेद मुहूर्त राजश्री रामभट बाबा याचे आशीर्वाद पत्रीं लिहिले त पत्र पाठवलें वारवार त्यांस विनती करून कृपा होय असें झालें पाहिजे बाबा गुरगुडाहून आले महापुण्योदय जाणावा अभय पूर्ण आहे करवीरवासी करवीरास गेल्याचें

लिहिलें तें कळलें. बागेवाडीस बसावें अशी योजना आहे. बायांचे लष्कराचे वगैरे रागरंग पाहून मोर्चे लावितों. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४९३८ श्रीगणपति. (वैशाख शु० ६–११ मे.)

पै॥ छ० ९ जिल्हेज सन तिस्सा. वैशाख.

अपत्यें कृष्णानें चरणांवर मस्तक ठेऊन साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ५ जिल्हेज वडिलांचे आशीर्वादेंकरून वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. श्रीक्षेत्र पंढरपुरावर यवनाची फौज होती ते छ० ३ जिल्हेजीं कूच करून करकंबेचे रोखें माघारे गेले. राजश्री त्रिंबकराव साठे व कांहीं आरब क्षेत्रीं राहिले आहेत. परगणे मंगळवेढें येथील वरातेच्या ऐवजाकरितां आरब व पन्नास स्वार येथें तगाद्यास आहेतच. आगखी वरचेवर त्रिंबकराव यांचीं पत्रें येतात "ऐवज पत्र पावतांच रवाना करावा. हें न जाहल्या आम्हांस कामगारी आहे त्यापक्षीं मागती आरब व फौजसह यावें लागेल;" म्हणोन तिकडीचीं पत्रें वरचेवर येतात. येथें स्वार व आरब आहेत त्यांनीं नित्य दरवाजास येऊन पाणी बंद करून बसतात. त्यांचे रोजाचा व दाणा शिध्याचा आकार म्हणतां साठ सत्तर रुपये नित्य यावे लागतात. येविशीं वडिलांस विनंती लिहीतच आहें. पुण्यास पत्रें पाठविलीं असतील. मनाचिठी आली असल्यास पाठवावी. सर्व संकटें परिहार करणार वडील समर्थ आहेत. राजश्री जनार्दन शिवाजी ही सैन्याबरोबर तिकडे गेले. सेवेशीं श्रुत होय कृपा लोभ करावा हे विज्ञापना. आतां क्षेत्राहून पत्र आलें त्यात नरसिंहपुरास शिंयाकडील कृष्णाजी हुजरे म्हणून आला आहे त्याणें श्रीदेवास स्पर्श केला आणि वस्त्रें आणि अलंकार घेऊन ब्राह्मणांसही उपद्रव लाविला आहे. त्यावरून राजश्री गोपाळराव चिटणीस याणीं पंढरीस रखवाळीस स्वार पाठविले आहेत. खासाही येणार. होईल तें सेवेशीं मागाहून लिहितों. हे विज्ञापना.

नं. ४९३९ श्रीगणपति. (वैशाख शु० ६–११ मे.)

चि॥ राजश्री बळवंतराव यांसीं परशुराम रामचंद्र. आशीर्वाद उपरी. आपण छ० १ जिल्हेजचें पत्र पाठविलें तें पावलें. "करवीरकरांचा व शिंदे बायांचा परस्परें रक्षापुत्रपुत्रीचा विवाह होणार. राजश्री बाळोबा फागनीस यांजकडून बायांस माघारे न्यावयाविशीं नारो कृष्ण कारकून गेले आहेत," म्हणून लिहिलें तें कळलें. पेशीयास "विवाह शिरोळच्या मैदानांत होणार. लष्करचें कूच पुढें होऊं नये; व लुगारी फिरूं देऊं नये. याचा बंदोबस्त असावा." असें बायांचें पत्र गोकाकानजीक आलें होतें. त्यास "वैरणीच्या खोर-

सारखें कूच होईल. कूच जालें असता घरांग्याच्या जागीं चिता काय आहे ?" म्हणून उत्तर दिलें. त्यावर दोन तीन कुचें झालीं. विवाह करितात किंवा नाहीं पहावें. येथून बायांकडे कारकून पाठविले आहेत ते आल्यावर काय तें समजेल. बाळोबाचे कारकून बायांजवळ पोहोंचल्याची यातमी आली नाहीं. आमची शरीर प्रकृत नीट नाहीं, यास्तव वेदमूर्ति राजश्री दीक्षितबाबा येथें आले. दर्शन जालें. त्यांच्या अनुमेहेंकरून यथास्थित होईल. मुक्काम मौजे घटिगवाड पो। गोकाक येथें आहे. येथून बागेवाडी दोन कोस. रवाना छ० ५ जिल्हेज. कागदाच्या गड्ढ्यांविशीं बहुत सोळंबा आहे. पुण्याचे वगैरे जाब द्यावयाचे तटले आहेत. तूर्त आपल्या संग्रही असतील त्यांतून लहान गड्ड्या दोन व थोर एक पाठवून द्यावी. रवाना छ० मजकूर. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

पै॥ छ० ६ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाख.

नं. ४९४०

श्री. (वैशाख शु० ७–१२ मे.)

पै॥ छ० ६ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाख.

विज्ञापना श्रीमंत राजश्री रामचंद्रपंत आपा यांची चिठी काल आली त्याची नक्कल पाठविली आहे. त्याचें उत्तर लिहून आम्हीं पाठविलें. गोकाकेवर होतों ते समयीं चाकरी दोन वेळ सांगून पाठविली, परंतु लोकांनीं परिछिन्न चाकरीस आम्हीं जाणार नाहीं म्हणाले त्याजवरून चाकरीस जावयाचे राहिलों. नंतर पुढें लोकांचे आग्रहामुळें कूच करून येथें आलों हें स्वामीस विदितच आहे. आणि हल्लीं येण्याविशीं आज्ञा आली, त्यास लोकाचा विचार पाहतां येण्याचा सुमार दिसत नाहीं असें उत्तर लिहून आजच पाठविलें. लोकाचा माघारां जावयाचा सुमार दिसत नाहीं. दोन प्रहरपर्यंत लोक येऊन बसले होते. कूच करून मिरजेस चलावें म्हणून, त्यास आम्हीं सांगितलें, श्रीमंतास पत्र मिरजेस पाठविलें आहे. तेथून आज्ञा आली म्हणजे जातों असें बोललों. तथापि न ऐकत. मग समजून सांगोन काल लावून दिले. स्वामींनीं येथें तूर्त राहावें म्हणोन पत्र पाठविलें, त्यास येथें राहिलों असतां वैरणीचें संकट. दुसरी गोष्ट लोक बाउपरी येथें रहात नाहीं म्हणतात. कदाचित स्वामींनीं माघारें लष्करास जावयाचें लिहिल्यास

---

१ भाऊंच्या लष्करांतून मिरजकरांचें पथक उठून तेरदाळास आलें तेथून त्या पथकावरील कारकून आबाजी गोविंद सहस्रबुद्धे यांचें हें मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र

मिरजेस गेलेखेरीज लोक माघारे जावयाचें दिसत नाहीं. सूचनार्थ विनंती लिहिली आहे. एक दोन दिवस या पत्राचें उत्तर येईपर्यंत राहतील. येथील लोकांचा विचार पाहता आग्रहाचाच आहे. यात काहीं गुंता दिसत नाहीं. हे विज्ञापना.

नं. ४९४१ श्री. (वैशाख शु० ७–१२ मे.)

छ० ८ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाख.

सेवेशीं गणेश गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान तागायत छ० ६ जिल्हेज मुक्काम तेरदळ येथें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. स्वामींनीं काल तेरदळचे प्यायाबरोबर पत्र पाठविलें तें कालच तास रात्रीस पावलें. "बायाचा मुक्काम सिद्रापुरानजीक कृष्णा दक्षण तीरास आला. महाराज आकीवाटानजीक येणार. नंतर लग्नाचा समारंभ होणार. तूर्त तुम्हीं येथेंच रहावें मागाहून लिहून पाठवूं त्याप्रमाणें येणें. खर्चास तूर्त दोन हजार रुपये पाठवितों येथें हुंडणावळ न देता मिळाल्यास घेऊन चिठी पाठवावी" म्हणोन आज्ञा, त्याजवरून येथें गांवांत राजश्री शामराव याजकडून शोध करविला. त्यास येथें ऐवज मिळत नाहीं या प्रमाणें सांगितलें. एथें तर दोन दिवस खर्चाकरिता मोठेंच अवघड पडलें. बाजार नाहीं याजमुळें लोकास बहुतच अडचण पडली आहे. येथें येऊन चार दिवस झाले वैरणीचें मोठें संकट आहे. खेडीं झाडून सरकारचीं. काल कहीं सेगुणसीचे रानात जुन्या वणव्या होत्या तेथें गेली होती. त्यास सेगुणसी व कवठे गोपकरानीं लुटला केला. श्रीमंताचा शब्द लागणार असें अवघड पडलें यास्तव विनंती लिहिलें आहे. येथें दोन दिवस रहावयाचें जाहल्यास वैरणीचें व खर्चाचें कठीण येविशीं आज्ञा करावी. सेवेशीं श्रुत हाय ह विज्ञापना.

नं. ४९४२ श्रीगणपति. (वैशाख शु० ९–१३ मे.)

पै॥ छ० ९ जिल्हेज. सन तिस्सा वैशाख.

तीर्थस्वरूप राजश्री काकासाहेब वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें कृष्णानें दोन्ही कर जोडून साष्टांग नमस्कार विनंती विज्ञापना तागायत छ० ७ जिल्हेज इंदुवासरपावेतों वडिलांचे आशीर्वाद करून वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री चितो आत्माराम यांचे लष्करचा दगा आजपर्यंत झाला तो वडिलांस विनंती लिहीत गेलों. सांप्रत राजश्री बाबूराव आंग्रे याची फौज निवगावनजीक भालवणी येथें आहे. समागमें राजश्री गोपाळराव चिटणीस आहेत. घासदाण्याचे रोखे परभारें गांवगन्ना केले आहेत.

गांवगन्ना स्वार शेंपन्नास येऊन गांवांत कोण असेल त्यास धरून हाणमार करतात आणि खेडेकरांपाशीं मनस्वी खंडणी मागतात. यास्तव येथून चिटणीसास पत्र पाठविलें त्याचें उत्तर आलें जे, "फौजेस खर्चास नाहीं. स्वार काहीं आमचें ऐकत नाहींत." असें उडाफी जाबसाल लिहिलें आहे ! गांवगन्ना रोखे झाले त्यास पहिलेच राजश्री चिंतो आत्माराम यांचे दंग्यामुळें उद्वस जाले आहेत. त्यांत हल्लीं आंग्रे यांचा उपद्रव. परगण्यांत बाकी राहिली नाहीं. कसब्यासही या उपरी रोखा झाला अशी बातमी आली. यास्तव वडिलांस विनंती जे, कुमक हजार पांचशेंची ये समयीं रवाना जाहल्यास आमचा बचाव व कसब्याचा होतो. अनमानें झाल्यास परिणाम लागणें कठीण आहे. रोखा झाल्यास पैसा उत्पन्न होत नाहीं त्यापक्षीं येथील निभाव होणें वडिलांचे ध्यानांतच आहे. शेवट जाबसाल निश्चय समजोन विनंती लिहिली आहे. कागदोपत्रीं बंदोबस्ती जें कर्तव्य तें केलें पाहिजे. आणि कुमकही पाठविली पाहिजे. हजार पांचशें सामान रवाना झाल्यास दाब बसेल. वडिलांस विनंती लिहावी असें नाहीं. शेवटचा पर्याय जाणून लिहिलें आहे. राजश्री आपाजी गोविंद फौजेसह आले म्हणून ऐकलेवरून विनंती लिहिलें आहे. सेवेशीं श्रुत होय कृपा लोभ करावा हे विज्ञापना. राजश्री आपाजी गोविंद आले नसले तरी वडिलीं कुमक केल्या बचाव होईल हे विज्ञापना.

नं. ४९४३ श्रीगणपति. (वैशाख शु० ९–१३ मे.)

पै॥ छ० १० जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाख.

तीर्थस्वरूप राजश्री काकासाहेब वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें कृष्णानें करद्वय जोडून साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ० ७ जिल्हेजपावेतों वडिलांचे आशीर्वादेंकरून वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री गोपाळराव चिटणीस निसबत शिंदे हे फौजसह निंबगांवावर मुकाम आहे. प्रांतांत रोखे जाहले. आज कसबे मंगळवेढें येथें दोन अडीचशें स्वार चाळीस हजार रुपये घासदाणा व दोन हजार रुपये मसाला करून रोखा आला. रोखा धरीन स्वार ठेऊन घ्यावे तरी राजश्री चिंतो आत्माराम यांची खंडणी मनस्वी झाली, शिबंदी खर्च वगैरे भारी पडला, याजमुळें कोणांत ताकद राहिली नाहीं. ऐसें असतां सेडीं तमाम मारून रयतेची फार केली. भंडारकवठेंवर मुकाम होता तेथून कूच होऊन सुपसंगी पाटखळ्यावर मुकाम केला. परभारें खेडेनीं रोखे करून आणखी वोळी नेल्या.

परगण्यांतील तीनशें गाई बैल मेंढरें लुटून नेलीं हल्लीं रोसा ठेऊन स्वार ठेऊन घेतल्यास नित्य खर्च चारशें पाचशें पर्यंत पडोन घासदाणेचा निर्गम होणें कठीण, जाणून रोसा माघारा दिला असता राऊत मुकाम करून राहून लष्करास त्यानीं पत्र पाठविलें आहे फौज येऊन खटला करणार तव्हा परिणाम ठीक दिसत नाहीं, जाणून वडिलांस विनती लिहिलें आहे तर पाचशें पर्यंत स्वार आलेशिवाय परिणाम नाहीं तेथें इतकी भरती नसल्या वडिलांचें हीं सैन्य जवळ आलें आहे तर तेथून आणवून सामान सत्वर रवाना करावयाची आज्ञा जाहली पाहिजे दिवसगत लागल्या स्थलाचा बचाव होणार नाहीं स्थलाचें व आमचें सर्वांचें अगत्य वडिलास आहे तेव्हा मी विनंती लिहून कळवावेंसें नाहीं ते अविवेकी यास्तव विस्तारें विनंती लिहिलें आहे यानतर शिराळेकराचे वरातेच्या तगादेस अरब व स्वार आहत ते कसबेंत कारकून फिरू देत नाहींत एक दो दिवशीं गांवचें पाणी बद करतात असें दोन्ही कडून सकट आलें आहे वडिलांचे आशीर्वादें पार पडून पाय पाहू तो सुदिन ! यानतर राजश्री गोपाळराव चिटणीस यासी वडिलांचीं पत्रें सत्वर साडणीबरोबर यावीं तेणें करून बचाव होईल तर यत्न करून पाहू आगाव एक वेळ पत्रें रवाना पुढें झालीं असलीं तरी हल्लीं येथुन रोसे माघारे टाकले येविशीं दुसरेनें आणखी चिटणीस यासीं पत्रें पाठवावयाची आज्ञा जरूर व्हावी सर्व प्रकारें साभाळ करणार वडील समर्थ आहेत उत्तराची सत्वर आज्ञा झाली पाहिजे होईल तें सेवेशीं मागाहून लिहितों सेवेशीं श्रुत होय कृपा लोभ करावा हे विज्ञापना

न ४९५५ श्रीगणपति (वैशाख शु० ९-१२ मे)

चिरजीव राजश्री बळवतराव यांसीं आशीर्वाद उपरी आपण छ० २ जिल्हेजचीं पत्रें येथील जासुदाबरोबर पाठविलीं तीं पावलीं " करवीरकर खुद्द करवीरास गेले तेथें पोंचल्यावर तोफा जाहल्या फौज बेडकीहाळाजवळ आहे शिंदे यांजकडील फौज निंबगावास आली फौजेंत राजश्री गोपाळराव चिटणीस व आंग्रे आहेत त्याजकडून करकब वगैरे महालास उपद्रव होऊ नये येविशीं त्यास पत्रें पाहिजेत पाठवून यावीं आंग्रे माघारे पुण्यास गेले आहेत पत्र असावें कारण पडल्यास देऊ " म्हणून लिहिल तें कळलें त्यावरून उभयतांस पत्रें पाठविलीं आहेत आम्ही छ० ६ जिल्हेज रविवारीं कोटबागी नजीक मुकामास आलों येथून हुकेरी दीड दोन कोस आहे चिरंजीव

राजश्री रामचंद्र श्रीधर काळे यांजकडून जासूद पत्रें घेऊन आले ते येथें येऊन पोचले. त्यांचे जाब देऊन माघारी रवानगी केली आहे रवाना छ० ७ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

पै॥ छ ८ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाख मास. भौमवार.

नं. ४९४५ श्रीगणपति. (वैशाख शु० १०–१४ मे.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसीं प्रती परशुराम रामचंद्र आशीर्वाद उपरी. आपण छ० ५ जिल्हेजचें पत्र पाठविलें तें पावलें. तोंडलीं व शेवग्याचा शेंगा पाठविल्याप्रमाणें पोंचल्या. " बायांचा मुक्काम मंगावतीजवळ कृष्णा उत्तर तीरास आहे. लग्न समारंभाची तयारी करतात. पठाणांनीं बांगीची वस्ती लुटली. देवर अट्यांची खंडणी एक वेळ घेऊन मागती घोली घेऊन गेले " म्हणोन लिहिलें तें कळलें. वरचेवर तिकडील वर्तमान येत असावें. आम्ही हुकेरीनजीक कोटबागीच्या मुक्कामीं आलों येविशींचें काल लिहिलेंच आहे. रवाना छ० ८ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

छ० १० जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन. वैशाख.

नं. ४९४६ श्रीगणपति. (वैशाख शु० १०–१४ मे.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यांसीं प्रती परशुराम रामचंद्र आशीर्वाद उपरी. आपण छ० ५ जिल्हेजचें पत्र सांडणिस्वाराबरोबर पाठविलें तें पावलें. " इंग्रजाचीं पलटणें कोंकणांतून आलीं होतीं तीं माघारीं गेलीं अशी बातमी आली. यशवंतराव शिवाजी कळंबीच्या मुक्कामास गेले. चिंतामण आत्माराम हुलजतीच्या मुक्कामास आले. गांव लुटला गेला, " म्हणून लिहिलें तें कळलें. शिंदे बाया यांचें पत्र फरासखान्याच्या सामानाविशीं आल्याचें व त्याचा जाब दिल्याचें लिहिलें तें कळलें. पलटणें सरकारची फौज लवकर निघत नाहीं, चालनी झाल्यावर आणखी येतील, या अन्वयावर माघारीं जाणार म्हणोन पुण्याचीं पत्रें आलीं त्यांत होतें. बातमीस मिळालें. इंग्रजांचा भाव रहस्याचा नाहीं असें लिहिण्यात होतें. प्रसंग पहात. चालगतें दिसत नाहीं. छ० ६ जिल्हेजीं कोटबागेजवळ मुक्कामास आलों. येथून हुकेरी कोस वीडें कोस आहे. रवाना छ० ८ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

छ० १० जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन. वैशाख.

नं. ४९४७ श्री. (वैशाख शु. ११–१५ मे)

पै ॥ छ० ११ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाख.

सेवेसीं विज्ञापना. काल बुधवारीं आवशीच्या पूर्व रात्रीस चवदा घटका रात्रीस साडे जाहलें. महाराजांची स्वारी साड्यांस गेली होती. दोन चार वेळां हुजूरची स्वारी बायांच्या डेऱ्यास गेली होती. कळावें. सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना. वरास देणगी विशेष नाहीं. पांच सहा हजार रुपये महाराजांकडूनच लग्नास खर्चास दिले. कळावें. वरकड कापड वगैरेही इकडूनच दिलें. हे विज्ञापना.

नं. ४९४८ श्रीगणपति. (१५ मे.)

पै॥ छ०-११ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाख भृगुवार दोन प्रहर.

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत वैशाख शुद्ध ११ बुधवारपयत मुक्काम कोटबागी येथें सुखरूप असों. विशेष. वडिलीं दोन तीन आज्ञापत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. मुंचामि त्वा चा जप करावयाचें लिहिलें त्याजप्रमाणें करतों. बाया करवीरवासी एक आहेत, जपून असावें, म्हणून आज्ञा, त्यास आज्ञेप्रमाणें हुशार आहों. करवीरवासी यांचा व बायांचा शरीरसंबंध होत होता तें काय झालें ते आज्ञा करावी. लग्न झाल्यावर फुटाफुट होती कीं कसें होतें तें समजेल तसें पुढें करावयाचें. वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री दीक्षितबावा आले आहेत. वडिलांची प्रकृत दिवसेंदिवस बरी आहे. किमपि चिंता करूं नये. पुण्याकडील वर्तमान लिहावें. तीर्थस्वरूप राजश्री वासुदेवकाकाकडून पत्रें आलेलीं पाठविलीं आहेत त्याजवरून कर्नाटकचें विदित होईल. सदैव आशीर्वादपत्रीं सांभाळावें. येथें दोन चार मुक्काम होतील. वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री शामभटबावांचें पत्र प्रविष्ट व्हावें. बहुत काय लिहिणें विदित होय हे विज्ञापना. आपाजी गोविंद तेरदळास आहेत त्यांजकडे पत्र व कारकून पाठविला होता. परंत येतां दिसत नाहींत. विदित होय हे विज्ञापना. काल

कूच काल भौमवारीं दुपरीहून भोजनानंतर जाहलें ते कृष्णातीरीं मौजे राजापूर येथें मुक्काम जाला बायाचा मुक्काम कृष्णापैलतीरीं मौजे मंगावतीवर आहे. काल भौमवारीं गोधळी लग्न लागलें. महाराजांच्या कन्या घाटगे व निंबाळकर उभयता बरोबर होल्या त्यांस काल दुपरीहून येतांना रांगोळीपासून मुली करवीरीं लावून दिल्या. महाराजाची स्वारी लग्नास गेली होती दोन घटका बसले होते नतर डेऱ्यास दाखल स्वारी जाली. रात्रौ आणखी उभयता कन्यांस आणावयाकारिता राजश्री हैबतराव गायकवाड पाठविले आहेत आज सायकाळपावेतों येतील. नवऱ्यास देणगी आलेल्याचा शोध करून मागाहून लिहितों. आज उभयता लष्कराच्या कहीनें राजापूर लुटलें श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब याचा मुकाम आरवाडीवर आहे व आप्पासाहेब कोटबागीवर आहेत असें येथें वर्तमान आहे. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना राजश्री नारो कृष्ण पुण्याहून शिर्याकडून राजश्री बाळोबा पागनीस याचे विद्यमानें आले आहेत. त्यास लग्नाचा समारंभ जालेवर बाया पुण्याकडे जाणार असें वर्तमान आहे. कळावें हे विज्ञापना.[१]

नं ४९५० श्रीगणपति. (वैशाख शु० १२–१६ मे.)

पै॥ छ १० जिल्हेज. तिस्सा तिसैन वैशाख मास.

विज्ञापना. कवड्यात महाबळेश्वरकर दीक्षित आहेत त्यांस आणून विचारणा करून अनुष्ठान करावयास पंडितराव यांनीं आपणास लिहिलें, त्यास भटजींस आणून विचारणा करून सख्या किती, किती दिवस, तें यथास्थित करून साहित्य विठ्ठलपंत फडके यास आज्ञा होऊन चालतें व्हावें. मनस्वी मात्र असू नये. हे विज्ञापना

नं ४९५१ श्रीशंकरप्रसन्न. (वैशाख शु० १२–१६ मे.)

पै॥ छ० १६ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाखमास.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गगाधररावजी स्वामींचे सेवेशीं. पोष्य माधवराव अनत. साष्टाग नमस्कार विनती उपरी येथील तागायत छ० १० जिल्हेजपावेतों यथास्थित जाणून स्वकीय लिहित गेलें पाहिजे. विशेष येथून पत्रें गेलीं त्याचा जाब छ० ४ रोजचा पाठविला तो छ० ९ मिनहुम पावला. "तीर्थस्वरूप राजश्री भाऊसाहेब यांचा मुकाम बागेवाडीवर

---

१ रामचद्रपत आपांचे पत्र मिरजेस बाळासाहेबांस. पत्रावरील मिति व तारीख पैवस्तीची.

आला आहे. बाया कडून राजश्री बाळाभाऊ गेले होते त्यांचें वडिलांचें रहस्य न बनता माघारे आले, करवीरकरांचा व बायाचा एक लक्ष. लग्नाचा समारंभ होत आहे, व मोंगलाची फौज माघारी गेली, व राजश्री गोपाळराव चिटणीस सोलापूर प्रांतीं आहेत, व विठ्ठलराव बल्लाळ यास मिरजेस आणविले आहेत, गोसले सोंदत्तीकडे आहेत," वगैरे मजकूर लिहिला तो कळला. ऐशास राजश्री भाऊ बागेवाडीवर आले. बायाचा समेटाचा अर्थ नाहीं. पेशजी मोंगलाची फौज व गोपाळराव चिटणीस भाऊंपाशीं पोहचावे अशीं सरकारचीं पत्रें आलीं त्यांतील काहींच झालें नाहीं. बाया व करवीरकर यांचीं लगत लुटत नाहीं. तेव्हा राजश्री धोंडोपंत गोखले हाव आहेत त्यांस आणविले आहेत किंवा नाहींत? मोठ्या अडचणी! श्री करील त खरें. इकडे शिंदे याजकडून चिटणीस व आमे याजकडील कारकून व लोक येऊन दुकित्ते खंडण्या घेऊन मनस्वी उपसर्ग केला आहे. बाकी ठेविली नाहीं तें पत्रीं लिहिता पुरवत नाहीं. हा पर्याय असा होतच आहे तों बायाकडील पठाण दोन अडीच हजार जमाव सुद्धा कराड प्रांतांतून यथासांग समाचार घेऊन वांई देशांत उत्तरावयाकरितां नाहवीच्या घाटासुमारें येऊन तमाम रोते केले आहेत. त्याचे दुमालियावर बारभाई व गोळी आहेत त्यांनीं लढण्याचा यथानुक्रमें पाठ चालविला आहे. अशी चहूंकडून धुंदी आहे. पार पडेल तें खरें. विठ्ठलराव बल्लाळ यांस मिरजेस न्यावयाचें केलें, उत्तम केलें. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असों द्यावा हे विनंती.

नं. ४९५२ श्री. (वैशाख शु० १२–१६ मे.)

पै॥ छ० ११ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसेन. वैशाख.

सेवेसीं विज्ञापना. आज गुरुवारीं श्रीमंत महाराजांच्या कन्या घाडगे व निंबाळकर उभयता व राजश्री विश्वासराव घाडगे सर्जाराव यांची स्त्री व राजश्री शिवरामराव भोसले यांची स्त्री ऐसीं प्रातःकाळच्या तास दिवसास आलीं. नंतर बायाची स्वारी महाराजांच्या डेऱ्यास आली. चार घटका बसली होती. नंतर महाराजांच्या कन्या व सर्जाराव यांची स्त्री व भोसले यांची स्त्री समागमें करून बायांनीं बरोबरच घेतलें. आपले डेऱ्यास गेली येथें चार सहा घटका बैठक जाली. भोजनाचाही योग घडला. नंतर स्वारी माघारी कन्यांची आली.

---

१ करवीरकर महाराजे यांच्या लष्करांतून मागे हरी कान्दीकर वकील याचे पत्र मिरजेस बाळासाहेबांस.

याप्रमाणें जालें. आज गुरुवारीं कूच होऊन सदलगेच्या मुक्कामीं जावें म्हणोन नगारा जाला होता इतक्यांत बायांचा निरोप आला कीं, आज महाराजाच्या कन्या आल्या आहेत, समारंभ काहींच जाला नाहीं, तेव्हां आज कूच होऊं नये. त्याजवरून मुक्काम जाहला. कळावें. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना. श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबाचा मुक्काम कोटबागीवर आहे. घोडगिरी हुकेरी कोटबागी गुडुस वगैरे तमाम ठाणीं घातलीं. येकमनमुरडीस बुधवारीं फौज जाणार होती. कळावें. हे विज्ञापना.

नं. ४९५३ श्रीगणपति. (वैशाख शु० १३–१७ मे)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यासीं आशीर्वाद उपरी. कागद गड्या चिरंजीव राजश्री विनोबा आबा व हरबाअण्णा याजबरोबर पाठवितों म्हणोन लिहिलें त कळलें. रवानगी झालीच असेल. वेदमूर्ति राजश्री दीक्षितबाबा येथें आहेत. लष्करात रहात नाहींत. कारण संपर्कदोष व दुष्टध्वनिश्रवण होणार याजकरितां गोटाच्या शेजारीं गावांत राहतात. दर्शनोद्देशें आम्हीच तेथें जातों. तेही कोणे वेळेस येतात. रवाना छ० ११ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद

पै॥ छ० १३ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाख मास.

न ४९५४ श्री. (वैशाख. शु० १३–१७ मे.)

पै॥ छ० ११ जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन वैशाख.

सेवेसीं विज्ञापना. काल बुधवारीं दक्षिणा ठाणें अकिवाट येथें जाली. ब्राह्मण दोन अडीच हजारपर्यंत जाले. दक्षिणा रुपयापासून उत्तम प्रत पाच रुपयेपर्यंत जाली. राजश्री राजाज्ञा देकारास बसले होते. कळावें. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४९५५ श्री. (वैशाख शु० १३–१७ मे.)

पै॥ छ० ११ जिल्हेज सन. तिस्सा तिसैन. वैशाख.

सेवेसीं नारो हरि करदीकर. दोन्ही कर जोडून शिर सा॥ नमस्कार विनंती विज्ञापना ता॥ छ० ११ जिल्हेजपावेतों मु॥ लष्कर कृष्णातीर नजीक राजापूर यथास्थित असे विशेष. स्वामींनीं छ० ८ जिल्हेजचें पत्र पाठविलें तें छ० १० मिनहूस पावलें. लग्नाचा समारंभ सिद्धीस गेल्याचें लिहिणें

---

१ करवीरकर महाराजांचे लष्करांतून नारो हरि करदीकर याची मिरजेस बाबासाहेबांस चिठी. दासीपुत्राचे लग्न झालें त्यासंबंधें महाराजांनीं दक्षिणा दिली.

म्हणोन आज्ञा, त्यास लग्नसमारभाचा मजकूर कालच्या पत्रीं सेवेसीं लिहिला आहे लग्नसमारंभ उत्तम प्रकारें जाला. कळावे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. आज भृगुवारीं लष्करचा मुकामच आहे कळावें हे विज्ञापना

नं ४९५६ श्रीगणपति (वैशाख शु० १४–१८ मे)

पे॥ छ० १२ जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन वैशाखमास

विज्ञापना वडिलाची प्रकृत अजुनी नीट नाहीं दैवी उपाय लौकर झाले पाहिजेत. त्यास तेथें ब्राह्मण आहेत त्यास एकांतीं पुसून परकृत परिहार होऊन स्वकल्याण होय असें त्वरित जालें पाहिजे वेदशास्त्रसपन्न राजश्री दीक्षितबाबा कृपा करून येथें आले गांवांत राहिले आहेत त्याचा पूर्ण आशीर्वाद आहे 'किंचित शरीरभोग आहे धैर्य करा ईश्वर कल्याण करतो' असें (बाबाचें) वारवार द्रढ म्हणणें आहे ईश्वर कृपा करील चिंता नाहीं वडीलींही शोध करून ईश्वराचे सेवेस लागलें पाहिजे उभयता महापुरुषाचा आशीर्वाद आहे चिता नाहींच परतु धैर्य होत नाहीं. हे विज्ञापना

न ४९५७ श्रीगणपति (१८ मे)

पे॥ छ० १२ जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन. वैशाखमास

अपत्यें रामचद्रानें शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत वैशाख शु० १४ मदवार पर्यंत यथास्थित असे विशेष वडिलीं बुधवारचें पत्र पाठविलें तें पावलें पुण्याकडील व वडगावचें वर्तमान करवीरवासी याचा बाया शिंदे याचा शरीरसबंध जाल्याचें लिहिलें तें कळलें. इकडील वर्तमान तर प्रस्तुत कोटवागीवर मुक्काम आहे. चिकोडी यमकनमुर्डी व वाणेवाडी येथील संधानेंही किंचित आहेत लौकर उलगडेल असें दिसतें. पुण्याकडील (काय वर्तमान तें लिहावयास) आज्ञा व्हावी पुढें बाया कोणीकडे जाणार ते आज्ञा व्हावी वडिलोंची प्रकृत प्रस्तुत नरम आहे विदित होय हे विज्ञापना

न ४९५८ श्रीगणपति (वैशाख शु० १५–१९ मे)

पे॥ छ० १२ जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन. वैशाखमास

विज्ञापना तीर्थरूपांची प्रकृत वेदशास्त्रसपन्न राजश्री दीक्षितबाबा

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेंवस्तीचं.

आले पासून किंचित बरी आहे. अनुष्ठानासही बावानीं आज्ञा केल्याप्रमाणें ब्राम्हण लाविले आहेत. आरोग्य होईल. चिंता करूं नये. बावांचे दर्शनास जाऊन चार सहा घटका समागम घडावा हें घडत नाहीं. बावा देवपूजेचे वेळेस येतात. कृपा पूर्ण आहे. 'कल्याण होतें. सर्व विषयीं चिंता नाहीं. कतबा लिहून देतों' म्हणतात. शरीरभोग भोगला पाहिजे. विदित होय हे विज्ञापना.

न. ४९५९ ॥ श्रीकृष्ण जयराम. ॥ (२१ मे.)

पै॥ छ० १८ जिल्हेज. सन तिस्सा. वैशाख.

श्रीमंत राजश्री रावजी दादा धर्मपरायण याप्रती.

स्नेहाभिलाषी महादेव गोसावी संस्थान वडेगाव कृतानेक आशीर्वाद उपरी. येथील क्षेम तागायत वैशाख वद्य द्वितीयापावेतों आपलें कल्याण चिंतोन श्रीसन्निध स्नानसंध्या करून सुखरूप असों विशेष. इकडील वर्तमान तरी पठाणाचा मुक्काम आमचे गावानजीक पांचा कोसावर जाहला आहे. कही-वाले वगैरे स्वारानीं गावात बहुत दंगा केला तो लिहितां पुरवत नाहीं. उपरा-तिक गावचे रखवालीस स्वार असाम्या तेरा आणिल्या आहेत त्यांचा रोज वगैरे खुराक नित्यखर्च भारी पडत आहे. इतकें असोन शेवट परिणाम कसा होईल हें ही समजत नाहीं बरें. श्री इच्छा प्रमाण ! यानतरीं आम्हीं राजश्री यशवत शिवाजी यांचे भेटीस गेलों. तेथून माघारे येताना गांवानजीक दोन कोसावर चोर रावतानी लुटलें. अंगावरील पोषाख शालजोडी व रुमाल शाल-नामेचा व पायजमा व नेसावयाचा धोतरजोडा व अंगरखा व देव देवतार्चन व घोडेचें सामान आदी करून सर्वस्व हरण झालें. याजप्रमाणें विचार जाहला. श्रुत व्हावा याजकरिता पत्रीं दर्शविलें. वरचेवर पत्रद्वारें परामर्ष करीत जावा. बहुत काय लिहिणें लोभ करीत जावा हे आशीर्वाद.

मानसिंग व चतुरसिंग व यशवतराव शिंदे व आणखी एक दोन पथकें मिळोन हजार पर्यंत जमाव होत अकलीकडून हरिपूरचे दक्षिण वर्शीचे सुमारें गोळीचे टप्पावर चार पाचशें स्वार सडे होऊन येऊन उभे राहिले त्यांचें म्हणणें आज येथें मुकाम हरिपुरासच करावयाची (आह्मास) आज्ञा आहे मागाहून याच मार्गे बायाचें लष्कर येणार, ह्मणोन त्या आलेल्या स्वारानीं सांगितलें त्याजवरून ती॥ बाईनी सागून पाठविलें जे, येथें मुकाम करणेच प्रयोजन नाहीं. मुकाम केल्यास कलागत होईल इतके बोलणें होत आहे इतक्यांत त्याणीं मुकामाची ढाल उभी केली त्याजवरून जेजालीच्या गोळ्या दोन चार टाकिल्या नतर त्यांस हीं समजलें कीं राहिल्यानें परिणाम नाहीं चार घटका उभे राहून बाळमट दात्ये याचे मळीचे सुमारें श्रीकृष्णा उतरून डिग्रजेचे सुमारें मुकामास गेले वडिलांचे बातमीदार गेले आहेत सायकाळी कोण ठिकाणीं मुकाम झाला हें समजेल बायांचा मुकाम शेडसाळ कवठेवर येणार ही बातमी प्रात'काळच्या चार घटका दिवसास वडिलाची आली सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४९६१ श्रीगणपति (वैशाख व० ३–२२ मे)

चिरजीव राजश्री बळवतराव यांसी प्रती परशुराम रामचद्र आशीर्वाद उपरी येथील कुशल तागायत छ० १६ जिल्हेजपर्यंत यथास्थित असे विशेष. शिवाजी खडेराव सेंडूरकर याच्या स्त्रिया दोघी दोघींच्याही पोटीं दोन पुत्र आहेत धाकटी स्त्री राधाबाई पुत्रसुद्धां हल्लीं गुळ्यास मिरजेस आहे तिच्या पोटास मिळत नाहीं व मूल लग्नाचा जाहला त्याचें लग्न होत नाहीं आनदीबाईस पुसिलें असतां सुरळीतपणें बदोबस्त करून देत नाहीं म्हणोन कळलें ऐशियास आपण येविशीं आनदीबाईस[1] लिहून ताकीद करवून वाजवी करणें शिवाजी खडेराव याची धाकटी स्त्री राधाबाई मिरजेंत आहे तिचा विभाग तिला देई तें करावें म्हणजे तिचे खर्चिनार्थाचा बंदोबस्त होऊन मुलाचें लग्नही होईल बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद

पै॥ छ०१९ जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन वैशाख मास.

न ४९६२ श्री. (वैशाख व० ४–२३ मे)[2]

पै॥ छ० १८ जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन वैशाख

श्रीमत राजश्री बाळासाहेब स्वामींचे सेवेशीं

विनंती सेवक रामाजी अनत कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना

---

१ सरस्वतीबाईनीं २ पत्र तेरदाळाहून

तागायत छ० १७ जिल्हेजपावेतों स्वामीचे कृपेंकरून वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामीनीं आज्ञापत्र पाठविलें तें पावलें " लष्करास जासूद जोडी जात आहे यासमागमें एक प्यादा देऊन पोचवणें येथून प्यादा दिला आहे तो माघारा येईल जोतीं घोरपड्याचें वर्तमान लिहिणें " म्हणोन आज्ञा, त्यास जासूद जोडी आली तीं परभारें ऐनापुराहून सोबत पाहून लष्करास गेले म्हणोन प्यायानें जबानी सांगितलें घोरपडा सलतनतसहित हस्तगत राजश्री नारायणराव घोरपडे यासीं जाहला तो अद्याप मुधोळात कैदेंतच आहे त्याची स्त्री पळोन गेली ती कोणीकडे गेली त्याचा पत्ता समजला नाहीं. सविस्तर वर्तमान सेवेशीं कळावेंकरितां विनती लिहिली आहे बहुत काय लिहिणें सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना

नं ४९६३ श्री (वैशाख व० ५–२४ मे)

पै॥ छ० १९ जिल्हेज सन तिस्सा वैशाख

सेवेशीं विनती सेवक बाळाजी दामोदर व गणेशराम पेठे दोनी कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ८ जिल्हेजपावेतों सेवकांचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष ठाणें बागेवाडी येथें उदईक तोफा सुरू होणार व मोर्चेही लागणार व चिकोडीसही एक दोन दिवसात ठाणें बसेल पेठेंन बाहेरील चौकी बसली आहे श्रीरंगपट्टण इग्रजानें घेतलें म्हणोन राजश्री वासुदेवपंतकाका यांणीं मासुराहून पत्र पाठविलें त्यात लिहिलें होतें सत्य मिथ्या न कळे कारखान्याकडील लोकाचे रोजमरे जिल्कादचा रोजमरा राहिला आहे तूर्त रोजमरा वोढीस पडला आहे जो मजकूर होईल तो मागाहून लिहितों सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४९६४ श्रीगणपति (वैशाख व० ५–२४ मे)

चिरंजीव राजश्री वळवंतराव यासीं आशीर्वाद उपरी कागद लिहावयास अगदीं नाहींत सारीं लिहिणीं तटलीं आहेत याजकरितां येथें थाना रात सर्वी दखील मिळत नाहींत त्यास आपलीं माणसें वरचेवर येतात त्यांजबरोबर एक दस्ता पाठवून द्यावा सर्वी कागद असल्यासही चिंता नाहीं रवाना छ० १८ जिल्हेज हे आशीर्वाद

छ० २० जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन वैशाख

---

१ धोंडदेव पटवर्धन. शंकरर २ ही चिठ्ठी अगदीं भिकार सर्वी कागदावर लिहिली आहे

नं. ४९६५ श्रीगणपति (२४ मे.)

पै॥ छ० १४ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाख.

अपत्यें महादेवानें दोन्ही कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत वैशाख शुद्ध पंचमी भृगुवारपर्यंत यथास्थित असे विशेष. तुकोजी घोरपडे देशिंगकर यांचीं मुलें माणसें मिरजेंत गुळ्यास आलीं अहेत त्यास आपणास हर कोणी गैर वाका समजाऊन त्याचे मुला माणसास उपद्रव करवितील तर हे आपल्या पदरीं आहेत. तेथें गैरवाका कोणी समजाऊन कुटुंबास उपद्रव होईल. त्यास आपले येथें चाकरीस आहेत. चाकरी सोडून जावसाल करावयास येतां नये म्हणोन विनंती लिहिली आहे. तर फौजही कृष्णेवर लौकरच येईल. त्यांची आपली गाठ पडेल मीही भेटल्यावर समक्ष विज्ञापना करीन तों पर्यंत त्यास कोणतेविशीं उपद्रव होऊं नये. आपले अशा तंगचाईंत बहुत उपयोगी पडके म्हणून विज्ञापना लिहिली आहे. सर्व प्रकारें पदरीं आहेत. कृपा करावी. पदरीं आहेत. दुसरा विचार नाहीं. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४९६६ श्रीगणपति. (वैशाख व० ५–२४ मे.)

चिरंजीव राजश्री बळवंतराव यासी आशीर्वाद उपरी. आपण छ० १५ जिल्हेजचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. राजश्री नारो हरी यांचीं पत्रें पहावयास पाठविलीं तीं पाहोन माघारी पाठविलीं आहेत. "करवीरकर हुपरीच्या मुक्कामास गेले बाबा शिंदे माघारे फिरणार अशी बोलवा आहे. यशवंतराव शिवाजी त्रिंबकवाडीजवळ आले. गांवगन्ना उपद्रव बहुत केला आहे. गोखले कोठें आहेत ? पट्टणाकडील वर्तमान काय ? " म्हणोन व पांढरे कुरुंदवाडास येणार येविशींचें लिहिलें तें कळलें. ऐशियास करवीरकराकडील जमीयत सडी चिकोडीस आली आहे खुद्द बेडकीहाळावर आहेत. कालु छ० १७ रोजीं इकडील तलावा चिकोडीनजीक गेला होता. जमीयत दृष्टीस पडली. कोटचा-गीहून काल कूच करून बागेवाडीनजीक आलों. आज येथील ठाणें बसवाव-याचें आहे. गोखले येलबर्ग्यास गेले आहेत. येथेंही वर्तमान त्यांचा गळाठा जाला म्हणोन उठालें होतें, परंतु बातल आहे. पट्टणचीं बातमीचीं पत्रें आलीं

१ परशुरामभाऊचे तिसरे पुत्र महादेवराव दाजी यांचें भाऊसाहेबांस पत्र मिरजेस लष्करांतून. २ बाळासाहेबांस पत्र परशुरामभाऊचें.

ती आपणाकडे पाठविलींच आहेत. अद्यापि पत्रें हुणावत नाहीं. रवाना छ० १८ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणें. लोभ करावा हे आशीर्वाद.

पै॥ छ० १९ जिल्हेज सन तिस्सा. वैशाख.

न. ४९६७ श्री. (वैशाख व० ५–२४ मे.)

पै॥ छ० १९ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन.

चि॥ राजश्री जनार्दनपंत पेठे यासीं प्रती गणेश राम पेठे. आशीर्वाद उपरी. येथील क्षेम ता॥ छ० १८ जिल्हेज मु॥ बागेवाडी येथें सुखरूप असों. विशेष. तुम्हाकडून फार दिवस पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं. तरी सदैव पत्रीं सविस्तर ल्याहावें. यानतर इकडील मजकूर बागेवाडीस उदईक मोर्चे व तोफा लावणार. कळावें. चि॥ राजश्री त्रिंबकराव पेठे व वे॥ राजश्री सदाशिवभट नरवणे ऐसे उभयतां काल येथें आले. .त्याशिवाय आणिक येथें कुरुंदवाडाहून वे॥ राजश्री बाळंभट सिन्द्रये व हरभट रानडे वगैरे मंडळी भटजी सात आठ असामी आज येणार. येथून दोन कोशांवर आले. कहींच्या उपद्रवामुळें तेथेंच राहिले. त्यास गडी येथून व प्यादे आणावयास पाठविले आहेत सायंकाळपर्यंत येतील. पुढें काय मजकूर होईल तो लिहितों. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

नं ४९६८ श्रीगणराज. (वैशाख व० ६–२५ मे)

पै॥ छ० २० जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाख.

तीर्थस्वरूप राजश्री काकासाहेब वडिलाचे सेवेशीं

अपत्यें विष्णूनें साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १९ जिल्हेज पावेतों वडिलाचे आशीर्वादें सुखरूप असों. विशेष वडिलाकडून आशीर्वाद पत्र येऊन साभाळ होत नाहीं सदैव आशीर्वादपत्रीं सांभाळ करावा. यानंतर वडिलांचा मुकाम बागेवाडीनजर आहे. आज बागेवाडीस तोफा लावणार. वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री दीक्षितबावा कोटबागीहून आज शिरुटीस आले मंगळवेढ्याकडे राजश्री गोपाळराव चिटणीस व आमचाची फौज आली त्यांनीं घासदाणेचे रोसे केले म्हणोन चिरंजीव राजश्री कृष्णराव यांनीं लिहिलें होतें.

---

१ इमजांनीं श्री।पट्टण घेतल्याचें वर्तमान २ सावतवाडी सस्थानांत कन्हाडे चितपावनांचा तटा माजला होता त्यांतले वादी हे भटजी मडळी तग तोडून घेण्याकरितां परशुरामभाऊच्या लष्करास आले होते. ३ भाऊच्या लष्करांतून नग विष्णु अनंत पटवर्धन पाटणकर यांचें बाळासाहेबांस

येथून वडिलांचीं साहित्यपत्रें परगणे मजकुरास उपद्रव करूं नये म्हणोन घेऊन पाठविलीं आहेत. वडिलीं पुण्यास राजश्री बाळोबा तात्यास लिहून तिकडोन बंदोवस्त करविल्या व्हावयाजोगें आहे आज्ञा झाल्यास येथून विनती करून वडिलांचीं पत्रें राजश्री तात्यास घेऊन सेवेशीं पाठवितों. चिकोडीचें सधान आलें आहे. एका दो दिवसात हस्तगत होईल. सेवेशीं विदित होय. मगळवेढ्याकडील वर्तमान लिहिणेंविशीं आज्ञा झाली पाहिजे. कृपा करावी हे विज्ञापना.

नं. ४९६९ श्री. (वैशाख व ० ६–२५ मे.)

पै॥ छ० २४ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन वैशाख

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं

अपत्यें रामचद्र श्रीधर काळे शिरसाष्टाग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत वैशाख वद्य ७ मदवारपावेतों वर्तमान यथास्थित असे विशेष वडिलीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. बायाचा वगैरे उपद्रव आहे तसाच आहे म्हणून लिहिलें तें कळलें. मी आज निघोन गराडयाच्या मुक्कामास जातों. श्रीमतांनीं कृपा करून सरकारची शिक्केकट्यावर दिली जप्तीस चवरी व पथकाची शिक्केकट्यार होती ती दिली धारवाडच्या सनदा दिल्या तीा राजश्री जनोबा सुभेदारसुद्धा मडळी हवालीं जाहली ती घेऊन वडिलाचे दर्शनास येतों इग्रजानीं पट्टणास मोर्चे बसविले होते महिनाभर मोर्चे होते नंतर छ० १ जिल्हेजीं हल्ला करून पट्टण इग्रजानीं घेतलें टिपू रणास आला कुटुंबसह दौलत इग्रजाचे घरास गेली. वडीलास कळावें यास्तव विनती लिहिली आहे. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं ४९७० श्रीगणपति (२५ मे)

पै॥ छ० १९ जिल्हेज सन तिस्सा तिसैन. वैशाख. मदवार

अपत्यें रामचद्रानें शिरसाष्टाग नमस्कार विज्ञापना तागायत वैशाख बहुल षष्ठीपर्यंत मुक्काम बागेवाडी येथें सुखरूप असे विशेष वडिलांकडून दोन चार पत्रें आलीं परतु उत्तर यावयास बनलें नाहीं कारण इडुवारीं तलाव्यास गेलों चिकोडीजवळ गेलों तों आतील प्यादे निघून गोळ्या मारू लागले. पेठेवर घोडीं घातलीं दोन घोडीं ठार झालीं व दहा जखमी झालीं दोन चार माणसें जखमी झालीं पेठ थोडीसी लुटली. सायकाळ जाला मध्यरात्रीस गोटास आलों पेठेवर उठलों तेव्हां राजश्री विष्णुदीक्षित यास उजव्या हातावर लहानशी तरवारीची जखम आहे दुसरे दिवशीं

श. १७२१ परशुरामभाऊंची शेवटची स्वारी. इ स १७९९

चिरंजीव राजश्री बाबा दाजी उभयता जमकनमुर्डीस पाठविले तेथें एक दिवस राहून ठाणें घालून आले मागें आपाकडील फौज येऊन धरणें बसलें तें भौमवार बुधवारीं स्नानदेखील नाहीं रात्रौ स्नान मात्र झालें काल गुरुवारीं सकाळचे प्रहर दिवसास तोड होऊन उठून गेले नंतर कूच करून वडिलाची स्वारी मुक्काममजकुरास आली दीक्षित बावाकडे कोणी गेलें नाहीं ते तसेच निघून घरास जावयास म्हणून चालले मी जाऊन 'येथें यावें दोन दिवस राहून तीर्थप्रसाद घेऊन मग प्रयाण करावें' अशी विज्ञापना केली मान्य केली आज भोजनोत्तर येतील उगीच बागेवाडीस तोफा लावाव्या असें योजलें आहे करवीरवासी याची फौज काल तळावधास आली होती चिकोडीजवळ इकडून चिरंजीव राजश्री बाबा काल गेले होते उभय पक्षीं सामानाची नजरानजर मात्र झाली अस्तमान झाल्यामुळें माघारे गोटास प्रहर सहा घटका रात्रीस आले बाबाची करवीरवासी याची गांठ तुटली याज उपरी इकडे टरू पावणार नाहींत सडी फौज घेऊन वेडकेहाळ येथें आहेत बुनगें ही आलें म्हणतात एक वेळ रात्री गलबल करून जाणार म्हणतात मग पहावें वडिलाची प्रकृत दिवसें दिवस उत्तम आहे श्री कृपा करील वेदशास्त्रसपन्न राजश्री दीक्षितबावाचा व शामभटबावाचा पूर्ण आशीर्वाद आहे चिंता नाहीं चिरंजीव सौभाग्यवती पार्वतीबाईस दशमी एकादशीचे सुमारें पाठवितों येऊन पावेल प्रस्तुत बाबाचा मुक्काम कोठें आहे तें लिहावें यशवंत शिवाजी त्रिंबकवाडीवर आहेत म्हणोन लिहिलें, त्यास पुढें त्याचा रोख कोणता तें कळलें पाहिजे कवठ्याहून दीक्षित येऊन भेटून सुमुहूर्त पाहून येतों म्हणोन गेले ते आलेच असतील (अनुष्ठानास) आरंभ जाहल्याची आज्ञा केली पाहिजे पुण्याकडील वर्तमान लिहिलें पाहिजे धोंडोपत गोखले कोपळ्यानजीक सुखरूप आहेत सावनूरकरासाठीं लिहिलें, त्यास तूर्त तें व्हावयाचें नाहीं गोखले आज्ञेप्रमाणें वर्तावयाचे तूर्त नाहींत खैरामिय्या यास मिरजेस लावून देतों बहुत काय लिहिणें विदित होय हे विज्ञापना

न ४९७१

श्री

(वैशाख—मे)

सेवेशीं विज्ञापना पुणियास येथून हुजऱ्या गेला होता तो आला रा॥ बळवंतराव खाडेकर यानीं पत्र पाठविलें त्यातील वर्तमान रा॥ आत्माराम बावा

---

१ नारो हरि करंदीकर याचें पत्र करवीं कराच्या लष्करांतून मिरजेस पत्रावर । व साल अजमासानें घातलें आहे बहुधा हें पत्र चार सहा महिने आधीं लिहिण्यात आलें.

शेणवी यांणीं राजमंडळचें बोलणें श्रीमंतांसी केलें. श्रीमंतानीं आज्ञा केली जे, श्री॥ राजश्री नानाकडे जाऊन में बोलणें असेल तें बोलावें म्हणोन. त्याजवरून श्री॥ राजश्री नानाकडे जाऊन श्रीमंतांचे आज्ञाप्रों विनंती केली. नंतर नानाची आज्ञा जाली कीं, पेशजी कै॥ श्रीमंत नारायणराव साहेबांचे वेळेस ठराव होऊन कागदपत्र जाले आहेत ते आणवावे. ते समजोन घेऊन त्याप्रों श्रीमंतांस विनंती करावयास येईल. म्हणोन पेशजी कागद पत्र जाले त्यांतील अन्वय पाहतां चिकोडी व मनोळी दोनी तालुके सरकारांतून हुजूरचे सेवेसी यावे. हुजुरून सरकारांत सोळा लक्ष रुपये यावे असें असतां त्यावेळेस ऐवजाची निभावणी इकडून जाली नाहीं. सबब परांजपे यांणीं दोन्ही ठाणीं घेऊन तालुका सरकारांत घेतला त्यापासून आजपावेतों वहिवाटतात याउपरी इकडन याद्दी व कागदपत्र पुणियास जाऊन काय ठराव होतो पहावें. सांडेकर यांजकडे कागदपत्र पाठविणेंविशीं आज्ञा जाली. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ४९७२ श्रीसुब्रम्हण्य. (वैशाख व० ७—२६ मे.)

पै॥ छ० २० जिल्हेज. सन तिसा तिसैन. वैशाखमास.

राजश्री गंगाधरराव काका गोसावी यांसी.

ध्र सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहांकित यशवंतराव घोरपडे अमारुल उमराव दंडवत विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत असलें पाहिजे. विशेष आपण पत्र पाठविलें तें उत्तम समयीं पावोन बहुत संतोष झाला. " मुलें मनुष्यें दटवाड्याहून येथें आल्यावर घर जागा अपली आहे; घर हीं मिळेल. राज्यकार्याति आहे सावध आहों." म्हणोन लिहिलें, फार संतोष पावलों. वडीलपणें केहून सर्वत्रांचा परामर्ष करावयाचा मार आपणांस मिळाला असतां तेथें लिहून कळवावेसें नाहीं. राजश्री माऊंची स्वारी ऐलीकडे आली, वर्तमान ऐकून संतोष आहे. त्या राज्याची बंदोबस्ती होईलसें दिसतें. इकडून ही सरकारची पत्रें तिकडे रवाना झालीं आहेत. आपणास कळावें. शिंदे यांणीं आपले बंदोबस्ताकारितां पागनीस यांस आणिले आहेत. त्यास त्याच गृहकृत्यांतील महाली व मुलखी व फौजेंतील बंदोबस्त करावयाचे योजना चालली आहे. ऐलीकडे येयून कागदपत्रें बाया ऐलीकडे येणेंविशींचीं लिहितात. परंतु बाया यंणें घडत नाहीं याजमुळें दम लागला. पुण्यांतील भाव व येथील भाव दिनचर्या पाहतां अतिविषमयोगाची अभिवृद्धि आहे. त्याप्रों राज्य-

१ मेघून स्वदस्तुर आहे.

क्रांतीचा बंदोबस्त आपल्या स्यानींच आहे. हमेशा डाकेवर पत्रें येत जात असतील त्या जासुदांस ताकीद असावी कीं आम्हांकडील वर्तमान घेऊन येत जाणें. बहुत काय लिहिणें लोभ असों यावा हे विनंती.

नं. ४९७३ श्री. (वैशाख व० ७–२९ मे.)

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधरराव गोविंद स्वामी गोसावी यांसी.

पोष्य अमृतराव रघुनाथ. नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत जाणें. विशेष. वाळवें महालांत खासगी-कडील ठाणें बसलें होतें. त्यास प्रस्तुत सखाराम थोरात याणीं बखेडा करून ठाणें उठविल्यामुळें राजश्री बळवंतराव यशवंतराव यांजकडे कमावीस सांगोन बंदोबस्ताची आज्ञा केली आहे. त्यास प्रयोजन पडल्यास तुम्हीं मशार निल्हेचे कुमकेस स्वार देऊन अंमल बसवून देणें. जाणिजे. छ० २० जिल्हेज. सु॥ तिस्सा तिसैन मय्या व अलफ. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

पै॥ छ० २० मोहरम सन मय्यातैन व अलफ. ज्येष्ठमास.

नं. ४९७४ श्रीगणराज. (वैशाख व० ७–२९ मे.)

पै॥ छ० २१ जिल्हेज

राजश्री रामभटजी ही कृपा करीत आहेत. शिव विष्णु एक रूपें कृपा करीत आहेत. कांहीं चिंता नाहीं. पुण्याहून मंडळी घेऊन राजश्री बाबा फडणीस आले ते कोठें आले तें लिहावयास आज्ञा झाली पाहिजे. विदित होय हे विज्ञापना.

नं ४९७५ श्रीगणपति. (२७ मे.)

पै॥ छ० २१ जिल्हेज. सन तिस्सा तिसैन. वैशाख मास.

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत वैशाख वद्य ९ इंदुवारपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. वडिलीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. त्यांचीं उत्तरें पाठविलीं. "दोन क्षेत्रें जाल्याचें कळोन वाईट वाटलें, असेच दिवस राहाणार नाहींत" म्हणून लिहिलें तें कळलें. इकडील वर्तमान तर काल रविवारीं ती॥ विष्णुपंत भाऊ फौज घेऊन तलाब्यास गेले. कहीही बरोबर होती. तों मिरज चिकोडीकडून त्याची फौज तयार होऊन आली. भाऊ व राघोबा शिंदे घोडीखालीं घेऊन पाडाव गेले. कहीही दोनशें तट्टें वृहा वीस ऊंटें नेलीं. गोटांत वर्तमान कळून ते निघोन गेले. चिकोडीपर्यंत जाऊन गावास आग लावून माघारे रात्रीस आलों. ईश्वर इच्छा प्रमाण ! वडिलांची मर्जी बरी आहे. दीक्षितबाबाही जाणार. कळावें. सदैवपत्रीं सांभाळावें. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४९७६ (वैशाख व० ८—२७ मे.)

पै॥ छ० २१ जिल्हेज.

"आज कही चिकोडीच्या रोखावर गेली होती. कहीबरोबर विष्णुपंतभाऊ समागमें ब्राम्हण मंडळी व दोनशें स्वार होते त्यांवर करवीरकराकडून हजार पांचशें स्वार येऊन लढाई जाली. चार घटका लढाई चांगली जाली. त्यांची जमीयत भारी व हे थोडे, सबब यांचा मोड होऊन विष्णुपंत व राघोपंत शिंदे वगैरे पाडाव गेले. हें वर्तमान गोटांत येतांच चि॥ राजश्री आपासाहेब फौज चार पांच हजार व गाडद्री व तोफा घेऊन त्यांच्या पाठीवर गेले आहेत. गांठ पडल्याचें वर्तमान नाहीं. बागेवाडीस मोर्चे कायमच आहेत."

त्यांची कृपा पूर्ण याजविशींचा विस्तार कोठवर लिहावा? साक्षात् सांबमुहूर्त आहे. वडिलांकडून व वेदमुहूर्त राजश्री शंकरभट फाटक वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री बावाकडून आले ते त्याजपाशीं आहेत. मर्जी वडिलांवर सुप्रसन्न आहे मी चार वेळां साष्टांग नमस्कार वडिलांचे म्हणोन केले. वडिलांची प्रकृत बरीच आहे. याचा त्यांचा योग एकत्र स्थळीं जाहला असतो दिवस लागणार नाहींत परंतु घडत नाहीं. तीही योजना होत आहे. त्याचे कृपेकरून घडेल तें खरें. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४९७८ श्रीगणपति. (२९ मे.)

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत वैशाख वद्य दशमी बुधवारपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. वडिलीं पत्रें पाठविलीं त्याचीं उत्तरें वितपशील—

चिरंजीव राजश्री चिंतामणराव आपाकडील खर्चाचा मजकूर लिहिला, त्यास त्याजकडील आदा पावतीची यादी तयार करविली आहे. होताच पाठवून देतों. परंतु याजउपरी तोडून टाकावें हें उत्तम आहे. वडिलांचे चित्तांत आहेच, परंतु ऋणानुबंधें-करून तुटेल तेव्हां खरें! कलम १.

यांचा मुक्काम विरनाळ येथें आहे. पुढें कूच होऊन कोणे स्थळीं गेल्या ती आज्ञा व्हावी. यशवंतराव शिवाजी दुधगांवावर शह दिला आहे म्हणोन लिहिलें होतें, त्यास त्याज-कडील लिहिलें पाहिजे. ती॥ रा॥ विष्णुपंतभाऊ करवीरकरांकडे गेल्याचें मागें लिहिलें होतें त्याजवरून वि

विनायक विश्वनाथ येऊन पावले चिरंजीव राजश्री नारोपंत जोग गोकाकेस आहेत. बोलाऊ पाठविले आहेत. आले म्हणजे चापेकर याची रवानगी करतों. ती॥ राजश्री आबा व अण्णा मंडळीसह येऊन पावले.

कलम् १.

करवीरवासी यांसीं गांठ घालणें ती विचारें करून तोंडीं तोफा पायदळ ठेवून मजबूतीनें घालावी ———— पायदळ आहे ——— दादाजवळही आहे. वडिलीं बोरगांव अगर इचल-करंजीचे रोखें यावें म्हणजे रान साधल्यासारखें होईल " म्हणोन विस्तारें आज्ञा केली ती कळली

—राजश्री बाबा फडणीस मंडळी सह येणार होते. काय झालें, तेथें विदित असेल, आज्ञा करावी ती। राजश्री वासुदेव काकाकडून पत्रें आलीं पट्टणाकडील वर्तमान प्रमाण • जखमी आले त्यानीं सांगितलें काहीं फौज टिपूकडील हरिहर वगैरे तुंगभद्रा तीरास येऊन आपलाच प्रांत मारतात. असें पडत आहे. इंग्रज पट्टणांत आहेत. तीन टोळ्या करितात. एक चित्रदुर्ग व एक बिदनूर व एक गुतीकडे अशी रवाना होणार म्हणून लिहिलें आहे

कलम १.

यावयाचें. त्यास आपली फौज व ती॥ दादांकडील पायदळ यांणीं इचल-करंजीपासून शिलाशिला लावावा इतक्यात येथील उरकतें दाहींकडे शिलशिला लागला असता सहजच हटतात. आम्हीही पुढें येतों हा विचार बगसा दिसतो कशी योजना ठरेल ती आज्ञा झाली पाहिजे.

कलम १

वडिलांची प्रकृत दिवसेंदिवस बरी आहे एकाएकींच चांगली कशी होईल. परंतु पथ्य दृष्टीस येतो. दीक्षितबाबा कोटबागीस आहेत. सैन्यात रहात नाहींत. अवळ गांव [illegible] नाहीं असें आहे कलम

असोन हल्लीं वयनींकडून इरद्दू गांवीं कारकून व माणसें गेलीं असतां ऐवज गावकरांनीं दिला नाहीं, आणि त्यांस उठवून लाविलें, ह्मणोन कळलें. ऐशियास हा खटला गावकराकडूनच झाला असल्यास त्यास चांगली शिक्षा करावी. आपल्या कानावर घालोन केलें असल्यास चागलें नव्हे. एकदां वयनींचा खटला तुटला आहे त्या पक्षीं आतां दिकतीचें कारण नाहीं. लौकिकांतही चागलें नाहीं. त्यात बायकाचा कारभार. त्यांनीं तरी कसें करावें ? साराश त्यांच्या वडीलपणावर नजर द्यावयाची. याजकरिता नेमणुकपैकीं ऐवज पावावयाचा राहिला असेल तो गावकरास ताकीद करून देवावा. पुढें यथास्थित पावे तें करावें जें ठरावांत आलें तें वारंवार घाटूं नये ध्यानात आणोन पंहाव लावूं नये वयनींची मर्जी खर्चाची वोढ पडल्यामुळें दिक आहे. त्याचा संतोष राखावा. परवगौडा सागलीकर याजकडे वयनींचा ऐवज येणें, त्यास तो सुदामत फडशा करीत नाहीं. याजकरिता त्यास ताकीद करून ऐवजाचा फडशा व्याजसुद्धां करवावा. हें न होय तर पाटील मजकुरास वयनींकडे लावून द्यावें. रवाना छ० २६ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे आशीर्वाद.

आहेत कीं कन्हाडे ब्राह्मण यांचे सटलेविषीं. त्यास काल पत्रे (सावंत) वाडीस रवाना जालीं. आज निपोन मरजी कुरंदवाडास जावयास गेले. कन्हाडे यांस पाठविणें म्हणून पत्रें गेलीं आहेत. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विज्ञापना.

नं. ४९८२ (ज्येष्ठ शु० ४—७ जून)

गणेशराम पेठे यांचें मिरजेस बाळासाहेबास पत्र. पौ॥ छ० २ मोहरम.

"बागेवाडीस ठाणें छ० २४ जिल्हेजीं घातलें. राजश्री हरबाअण्णा यांजकडे ठाणें दिल्हें. लोक ठाण्यांतील कौलानेंच उतरले. व चिकोडीच्या ठाण्यांतील लोक दुसरे दिवशीं रात्रौ निघोन गेले. नंतर इकडील ठाण बसलें."

नं. ४९८३ श्री. (ज्येष्ठ शु० ४—७ जून.)

पौ॥ छ० ५ सन मय्या तैन. ज्येष्ठमास.

सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २ मोहरम पावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं छ० २० जिल्हेजचीं पांच पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. तेथें लिहिलें कीं, "करकंबें व मंगळवेढें व बडोल हे तीन महाल आमचे सरंजामाचे, तेथें राजश्री चिंतो आत्माराम व बाळाजी कृष्ण निसबत शिंदे यांनीं अनक प्रकारचा उपद्रव करून खंडण्या घेतल्या, य मुळें मुलखाची वाका राहिली नाहीं. करकंब तो वोस जाली. मंगळवेढें येथें कांहीं वसनी आहे तेथें राजश्री गोपाळराव चिटणीस याणीं पंढरपुरास राहून चाळीस हजार रुपये याचा रोखा करून स्वार पाठविले आहेत, व राजश्री बजाबा शिराळेकर याजकडील वगैरेच्या वसुलाकरितां मंगलवेढें यास आरब आले आहेत त्याणीं बहुत प्रकारचा उपद्रव केला आहे. बैल मारले. पाण्यास गांवच्या बायका जातात त्यांसही उपसर्ग करितात. आमचे सरंजामाचे महाल झाडून खराब जाहले. एकसालीं ऐवज कोठून यावा? आम्हींच सावकाराचे पेंचांत आलों. व दुगा-

चौकशी करून लिहून यावें ऐवज याचाच लागतो यास्तव हत्ते ठरावून ऐवज देविला पाहिजे मग साला पुढील साठास नाव काय हे लिहून पाठविणें ह्मणून आज्ञा, त्यास याद लिहून पाठविली आहे त्यावरून विदित होईल श्रीमंत नानानीं मुनसीस पुसोन तीन सालाची नांवें लिहून घेतलीं आणि मजला सांगितलें कीं याप्रमाणें लिहून पाठवणें त्यावरून याद पाठविली आहे शिंदे याची व बायाची समेट व्हावी हा विचार होत आहे शिंदे यांणीं आपली फौज झाडून इकडे 'आणविली ती सत्वरच इकडे येईल व बाया राहिमतपुरावर आल्या म्हणजे राजश्री बाळोबा पागनीस व आबा चिटणीस व आग्रे तिकडे येणार आहेत श्रीमंत भाऊसाहेबांची सांप्रत प्रकृत कशी आहे? महाराजाशीं लढाई जुपली आता सर्वांनीं मिळून राजश्रींचा बंदोबस्त चांगला केला पाहिजे-बातमी वरचेवर लिहून येत असावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. तमाखू व सुतडे आले ते माघारे पाठविले आहेत व दोन्याही पाठविल्या आहेत. हे विज्ञापना

नं ४९८४ श्री (ज्येष्ठ शु० ६-९ जून)

पौ॥ छ० ४ मोहरम सन मय्या तैन व अलफ. जेष्ठ मास

सेवेशी नारो हरि करदीकर दोन्ही कर जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विनंती विज्ञापना तागायत छ० ४ मोहरमपावेतों मुक्काम लष्कर मौजे बारवाड यथास्थित असे. विशेष स्वामीनीं पत्रें छ० २ मोहरमचीं पाठविलीं तीं छ० ३ मिनहूस तिसरे प्रहरीं पावलीं " राजश्री विष्णुपंत भाऊ करवीरीं कोठें ठेविले आहेत, बंदोबस्त कोणाकडे सांगितला आहे, व त्याजजवळ चाकरीस ब्राह्मण व खिजमतगार आहे नाहीं हें लिहून पाठवणें नसल्यास येथून पाठवावयास येईल " म्हणोन आज्ञा, ऐशास भाऊ राजश्री सर्जेराव घाटगे यांच्या-बाक्यात करवीरींच आहेत बंदोबस्ती त्याणीं करविली आहे ब्राह्मण जवळ नाहीं खिजमतगार आहे घाटगेराव यास विचारून सांगतील त्याप्रमाणें लिहून सेवेशीं लिहितों तूर्त जरामाची वगैरे बंदोबस्त होत आहे कळावे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना रवाना रविवार प्रात काळ आज लष्करचा मुक्काम आहे भाऊच्या ब्राह्मणाची परवानगी मागाहून घेऊन पाठवितों हे विज्ञापना

नं ४९८५ श्रीगणराज (ज्येष्ठ शु० ७-१० जून)

छ० ५ मोहरम सन मय्या तैन जेष्ठ

¹विज्ञापना औषधास शिलाजीत पाहिजे, त्यास येथें शोध केला परंतु मिळत नाहीं याजकरिता तेथें असलियास चार सहा तोळे पाठवावा त्याचा वर्ण लासेसारिखे दिसतें. त्यास वास गोमूत्राचा येतो. पुण्यात शोध बहुत केला परतु न मिळे याजकरिता विनती लिहिलें आहे. शोध घेऊन पाठवावयाची आज्ञा झाली पाहिजे. वैद्यानीं सागितलें म्हणोन विनती लिहिले आहे कळावें सेवेशी श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं ४९८६ श्री. (ज्येष्ठ शु० ८–११ जून)

पै॥ छ० ६ मोहरम. सन मया तैन व अलफ ज्येष्ठ

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामीचे सेवेशीं

पोष्य माधवराव अनंत साष्टांग नमस्कार विनती उपरी येथील कुशल तागायत छ० ++ पर्वेतों यथास्थित जाणून स्वकीय कुशल लिहित जावें विशेष. आपणाकडून अलीकडे पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं. तर सविस्तर लेहून कळवावें. राजश्री भाऊंचा मुक्काम कोठें आहे, शरीर प्रकृत कशी आहे, करवीरकर महाराजाचा मुक्काम कोठें आहे, जमाव एके ठिकाणीं आहे किंवा मागें पुढें आहे, राजश्री विष्णुपंत कहीचे रसगाळीस गेले होते तेथें कहींएक गलबल होऊन दगा जाहालियाची वदंता आहे येविशींचा मजकूर कसा झाला, राजश्री रामचंद्रपंत काळे येथून निरोप घेऊन गेले ते सुखरूप येऊन पोंचल्याचें वगैरे सविस्तर लिहून पाठवावें इकडील मजकूर तर राजश्री आबा चिटणीस व राजश्री बाळोबातात्या व राजश्री बाबूराव आम्ही दोन हजार फौज व दोन पलटणें व पाच तोफा याप्रमाणें सालप्याचे घाटानें चढून देउरावर चार मुकाम केले तेथें बायाकडून राजश्री बाळाभाऊ व देवजी गवळी वगैरे एक दोघे गृहस्थ येऊन त्याच्या भेटी जाल्या नंतर रविवारीं सापच्या मुकामास चिटणीस व पागनीस मंडळी सुध्दा गेले बाया वढी त्रिमलीवरआहेत बायानीं रहिमतपुरास यावें, नतर भेटी व्हाव्या, असें बोलण्यात आहे. होईल मजकूर तो मागाहून लिहावयास येईल. पठाणाकडील गावगन्नास उपसर्ग लागला होता व बाईस पाटीलकुळकर्णी खडणीस येणें म्हणून रोखा आला होता तो मजकूर चिटणीस व पागनीसास कळल्यानतर त्यांनीं बंदोबस्ताविशीं बायास पत्र पाठवून इकडेही लिहिलें जे बंदोबस्त करावा.

¹ पत्रावरील मिति व तारीख पेंवस्तीची. पत्र विठ्ठलराव पांडुरंग यांस मिरजस त्यांतेळच्या एवढ्या ठोलेजंग पुणे राजधानींत शिलाजित मिळू नये हें नवल आहे

त्यानंतरोन वाईचा रोरा माघारा लाऊन दिला प्रातातील राऊतही उठवून लाविले बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ करावा हे विनती

न ४९८७ श्री (ज्येष्ठ शु० ८–११ जून)

पे॥ छ० १२ मोहरम सन मय्या तैन व अलफ ज्येष्ठ

सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ६ मोहरमपावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष राजश्री बाळोबा पागनीस व राजश्री आबा चिटणीस व राजश्री बाबूराव आधे नायाचे समेटीकरिता राजश्री दौलतराव याचेच समतें गेले आहेत बायाचे लष्करात स्वामींची बातमी असेल तेथें काय ठरतें हे समजलियास लिहून यावें श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबाची व महाराज करवीरवासी याची लढाई झाली म्हणोन येथें वर्तमान आलें स्वामींकडून काहींच वर्तमान लिहून आल नाहीं त्यास सविस्तर बातमी वरचेवर येत असावी श्रीमंत नानास तमाखू पाठविली ती अगदीं नाकारी [1] घराऊ काम विषय थोडका चागला जिनस यावा यास्तव चागली तमाखू पानें दळदार शिरे पाहून अदमण तमाखू सत्वर आली पाहिजे बाया व महाराज व श्रीमंत भाऊसाहेब याचा मुक्काम कोठें आहे हे सविस्तर लिहावयासी आज्ञा वरचेवर होत असावी वडिलापाशीं स्वामींची फौज हानी ती मिरजेस आलियाचें कारण, व भाऊसाहेबाची मर्जी सांप्रत कशी आहे, बायाचा व महाराजाचा विचार पुढें काय, हें लिहून यावें महाराजाची लढाई लागली असल्यास सर्वांनीं मिळोन बंदोबस्त पूर्णपणें जाहला तरच चागल राजश्री बाबा काळे वडिलाकडे गेले ते सेवेशीं येऊन सविस्तर श्रत केलेंच असेल भाऊकडील सिलसिला बाबा काळे याजकडून लागला ते आज्ञाप्रमाणे श्रीमंत शा सल्लत करतात मजला दाखला देत नाहींत श्रीमंत नाना मात सुचवितात तें सेवेशीं लिहीतच आहें कोणते ही प्रकारें स्वामींचें चागलें असावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४९८८ श्री (ज्येष्ठ शु० ८–११ जून)

सेवेशी॥ विज्ञापना राजश्री बळवतराव खाडेकर पुण्याहून निघाले शिराळ्यास आले दोन चार दिवसात यऊन लष्करात दाखल होतील आलेवर सविस्तर समजोन घेऊन सवशी लिहीन राजश्री बाबराव कागलकर यास येणेविशीं

---

[1] पत्रावरील नानी व तारीख पेशव्याचा नारो हरि करंदीकर याचें पत्र महाराजांच्या लष्करांतून

इकडील पत्रें पांच सात गेलीं. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबांची मर्जी बोलावयाची परिछिन्न नाहीं. कागलकर यांस जाणेंची आज्ञा "वेडख्याळास जावें. तेथें महाराजांकडून कोण बोलणार येणार त्यांस आणवून काय बोलतात तें ऐकून यावें." महाराजांच्या लष्करास यावयाची आज्ञा नाहीं. कागलकर काल शिरगांवास आले. आज वेडख्याळास येणार आहेत. आलेवर मीही त्यांजकडे जाऊन उभयपक्षींच्या बोलण्याचा अर्थ समजून घेऊन सेवेशीं लिहीन. चिकोडीची मामलत राजश्री हरवा अण्णांकडे झाली. राजश्री नारायणराव लागू यांजकडे व्हावी येविशीं श्रीमंत राजश्री आपासाहेब व बाबासाहेब व दाजीसाहेब व चिंतामणराव आपा इतक्यांनीं आग्रह धरिला होता, परंतु भाऊसाहेबांनीं इतक्यांचें मोडून अण्णांकडे मामलत सांगितली. याप्रमाणें झालें. कूच मुक्कामाचें दीक्षितबावांच्या वचनावर होत आहे. गोकाकेपासून नऊ मुकाम आपले वचनाप्रमाणें व्हावे असें दीक्षितबावांचें सांगणें आहे. पुढें मग विचारावयाचें कारण नाहीं. याजमुळें कूच लवकर होत नाहीं. त्यांची आज्ञा होणें तेव्हां कूच होतें ! राजश्री बाबा फडणीस पुण्याहून आले. एड्डर मांजरीचा मुकाम त्यांचा शनवारचा होता. रविवारीं लष्करास दाखल झाले असतील. कर्नाटकांत आपासाहेबांची रवानगी व्हावयाचा बेत आहे परंतु इकडील दम एक वेळ

आजच त्याजकडे पाठविला कीं, आपास शिरगावास घेऊन येणें, म्हणजे त्याजकडे बचाजीपंत यास पाठवितों. कारण सारीं बोलणीं कोणीकडून तह करावा[1] आता उमजलें आहे. फार करून तहाचें बोलणें ठरेल असें दिसत नाहीं जसें आढळेल तसें सेवेशीं लिहून कळवीन पुण्याकडील वर्तमान अधिक असल्यास कळवावयाची आज्ञा व्हावी टिपूचा लेक पचवीस हजार स्वार व पाच हजार फौजेनिशीं चित्रदुर्गास आला आहे. श्रीमंतास कोट रुपये व बिदनूर प्रांत देत आहे. कुमक करावी म्हणतो हे विज्ञापना

पै॥ छ० ६ मोहरम सन मयातैन व अलफ ज्येष्टमास

न ४९८९ श्री (ज्येष्ठ शु० ९ – १२ जून)

सेवेशीं विज्ञापना. भौमवारीं इकडील पेंढारी जाऊन कहींतील तिकडील उर्टें दहा बारा व तट्टें दहा पधरापर्यंत आणिलीं राजश्री सर्जाराव घाटगे व व चतुरसिंग व पाढरे वगैरे पाचशेपर्यंत वस्तीस राहिले होते अद्याप आले नाहींत. ते काय करितात पहावें राजश्री बाबूराव कागलकर वेडग्याळास आले आहेत. इदुवारीं राजश्री बच्याजीपंत त्याजकडे जाऊन तिकडील बोलण्याचा आशय समजोन आले. इकडील बोलण्याचा अर्थ कागलकर यानीं श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबास लिहिला आहे त्याचें उत्तर आलेवर आणखी बच्याजीपंत वेडग्याळास जातील बोलण्यातील आशय मला समजला नाहीं आज मी वेडग्याळास जातों म्हणजे सविस्तर समजोन घेऊन सेवेशीं लिहून पाठवीन राजश्री यशवंतराव शिवाजी मागल्यावर मुक्काम आहे मलकापूर कापशी व पन्हाळेखालील खेड्यास बहुत उपद्रव केला आहे इकडून राजश्री मानसिंगराव पाटणकर दोनशें राऊतानिशीं रवाना जाले आहेत कळावें बारवाडावर आणखी पाच चार मुक्काम होतीलसें वाटतें बोलणें करावं म्हणतात. बोलणेंस कागलकर आणविले असतां सटला करितात असो तिकडूनही आता पेंढारी आवाडाव करितील कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना रवाना बुधवार प्रातःकाळ

न ४९९० (ज्येष्ठ शु० १२–१४ जून)

नारो हरि याचें पत्र करवीरकराच्या लष्करातून मिरजेस बाळासाहेबास[2] पै॥ छ० ९ मोहरम —

'राजश्री विष्णुपंत भाऊ यादवाडकर यांजकडून गडी त्याचेजवळ

[1] टिपूच्या लेकाची बातमी अगदी खोटी ! २ नारोपंत करवीरकर याचें पत्र महाराजांच्या लष्करातून ३ पत्रावरील मिति व तारीख बेवस्तीची

होता तो शिवजी येथें लष्करास आला आहे. जखमांची वगैरे पथ्य पाण्याच उस्तवारी बरीच आहे. जखमेनें कान एक अगदीं तुटला होता. गहुंगुर ल राहिला होता त्यास टांके दिले होते. परंतु कान लागला नाहीं. गळू पडला. वरकड जखमा शेजेस आल्या. चिंता नाहीं. भाऊंच्या स्त्रीकडू आज गडी लष्करास आला तोही घाटगे यांस सांगोन करवीरास पाठविल आहे. तोही समक्ष पाहून येईल. आतां जखमेविशीं चिंता नाहीं. शिवज आलेला उद्यां तिकडील लष्करास जाऊन करवीरचा समाचार सांगोन येथें मागतं या लष्करास येईल. आल्यानंतर त्यांजबरोबर घाटगे याजकडील गडी बरोबर देऊन भाऊंकडे करवीरास रवाना करीन. कळावें. वरचेवर घाटगे यांसही वरदास्त होणेविशीं सांगत आहें. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. चार रोजांत दोन तीनशें राऊत निघोन गेले. तिकडील पेंढारी यांनीं तमईलगें शहापूर तारदाळ वगैरे गांवचीं गुरें बहुत नेलीं. राजश्री यशवंतराव शिवाजी यानीं शिराळयास वेढा देऊन बसले आहेत. पैका मागतात. पठाणांनीं कडेगांव पुसेसावळी येथील खराबी बहुत केली. देशपांडे धरून नेले. याप्रमाणें वर्तमान आहे. आज इकडील तलावे जात आहेत. ”

सर ! श्रीमाहुलीस पठाणानीं उपसर्ग केला त्याकडून चारशें रुपये घेतले आणि पठाण बसले आहेत म्हणोन दीडशें ब्राह्मण येथें आले आहेत श्री परिहार भोग करील ते हा गरें ! श्रीमत रावसाहेब याचें पत्र आलें होतें जे, "भाऊसाहेब याचा मुक्काम कोठें आहे, यर्णेस अथवा, चिकोडी वरच मुक्काम का राहिला," तें लिहिणें त्यास येविशींचें लिहिणें म्हणजे लिहून पाठवीन छ० ३ रोजचें पत्र आज पावलें सातवे दिवशीं बरोबर आज्ञापत्र यावें सेवेशीं वर्तमान लिहीत सवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४९९२ श्री (ज्येष्ठ शु० १३-१५ जून)

छ० १० मोहरम सन मय्यातैन व अलफ जेष्ठ

सेवेशीं विज्ञापना पुण्याकडील वर्तमान श्रीमत राजश्री नाना व बाळोबा पागनीस याची चित्तशुद्ध जाहली व राजश्री आबा चिटणीस याची व पागनीस याचीही निरालसता झाली नानाच्या विचारें सर्वत्रानीं चालावें असा तह ठरला श्रीमत राजश्री बाजीरावसाहेब व चिमाजी आपा व अमृतरावसाहेब याचाही रुकार पडला सर्वत्राचा एक विचार जाला नानाच्या चित्तात कैलासवासी नानासाहेबांचा वंश बुडवावयाचा नाहीं अमृतराव याचा पुत्र दत्तक करावा असा बेत आहे सरकारातून टिपूच्या लोकास कुमक करावी असें ठरलें आहे पागा व तोफखाना पुण्याहून रवाना झाला शिवाकडील फौज व तोफाही रवाना टिपूच्या कुमकेबरोबर होणार आहे तिकडील लष्करचा अद्याप कूच जाहला नाहीं पेशजीच्या पत्रीं घाटगे व चतरसिंग मागें वसतीस राहिले म्हणोन लिहिलें होतें, परतु मागून तास रात्रीस आले राहिले नाहींत कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ४९९३ श्री (ज्येष्ठ शु० १३-१५ जून)

पै॥ छ ११ मोहरम सन मय्या तैन जेष्ठ मास

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गगाधररावजी स्वामीचे सेवेशी

पोष्य नारो विनायक साष्टाग नमस्कार विनती येथील कुशल तागायत छ०१० मोहरम यथास्थित असे विशेष राजश्री बाळाजी कृष्ण निसबत शिंदे बाबा याचा मुक्काम गुणदाळावर होता तथून कूच करून तिगणी तिडवीवर आले आहेत येथून बारा कोसावर आहेत गोटेकरानीं घासदाण्याचा जावसाल उपकिला तिकोट्याकडे जाणार म्हणन बोलवा आहे कोणीकडे जातात पहावें विजापुरावर सुरापुराकडील जमाव होता तो विजापुराहून आठ दहा

१ पत्र नागोपत करदीकर याच महाराजांच्या लष्करांतून २ पत्र अथणाहून

कोस पुढें गेला. करवीराकडे येण्याचा सुमार दिसत नाहीं. राजश्री भाऊसाहे न शिंदे बाया यांचे लष्करचें वर्तमान लिहिलें तें कळलें. अलिकडील वृ कळविलें पाहिजे. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ करावा हे विनंती.

नं. ४९९४ श्री. (ज्येष्ठ शुद्ध १३-१५ जून.

छ॥ ११ मोहरम. मय्या तैन व अल्लफ. ज्येष्ट.

सेवेशीं नारो हरि करंदीकर दोन्ही कर जोडून शिर साष्टांग नमस्का विनंती विज्ञापना. तागायत छ० १० मोहरम पावेतों मुक्काम लष्कर मौजे बारवाड यथास्थित असे. विशेष. काल भृगुवारीं श्रीमंत महाराज राजश्री छत्रपति यांची स्वारी खडकलाटेपर्यंत गेली होती. बरोबर दोन तीन तोफा व पायदळ हजारपर्यंत व फौज दोन हजार सडी ऐसे तलाव्यास गेले होते. चार घटका स्वारी लाटे नजीक तहकूब होऊन सायंकाळीं माघारी आली. याप्रमाणें झालें. तिकडील लष्करचा कूच नाहीं. मुक्काम खरोसीवरच आहे. वेदशास्त्रसंपन्न राजमान्य राजश्री चिदंबर बावा दीक्षित नेरलीस आले आहेत. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब नेरलीस रविवारी येणार असें आहे. येतात किंवा न येतात पहावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. राजश्री विष्णुपंत भाऊ नवळचा गडी हल्लीं आलेला मिरजेस पाठविला आहे. तेथील समाचार सविस्तर सांगेल. कळावें. ब्राम्हणाची परवानगी घेऊन सेवेशीं लिहितों. कळावें हे विज्ञापना. ब्राम्हणाविषयीं राजश्री सर्जाराव यांस एक पत्र यावें. आपणांस पत्र नाहीं म्हणोन उदास आहेत. हे विज्ञापना.

नं. ४९९५ श्री. (ज्येष्ठ शु० १२-१४ जून)

पौ॥ छ० ९ मोहरम. ज्येष्ठमास. सन मय्यातैन व अल्लफ.

श्रीमंत राजमान्य राजश्री बाळासाहेब यांसी.

आश्रित नारायणराव गोडबोले अनेक आशीर्वाद उपरी. येथील क्षेम तागायत छ०९ मोहरम पावेतों मुक्काम कवठें सुखरूप असों. विशेष. आम्हीं काल लष्कराहून घरीं आलों. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांचे प्रकृतीचा मजकूर तर दुसण्याची भावना अंगांत किमपि नाहीं. बुद्धीस संशय झाला होता त्यापैकीं श्रीचे कृपेकरून कांहीं कमी झाला आहे. थोडकेच दिवसांत बरे होतील. आमचे शरीरीं समाधान नाहीं याजकरितां आपणाकडे चिरंजीव राजश्री सीतारामभट यांस पाठविले आहेत. तर आपलेपाशीं फिरंगी वैद्य आहे त्यास येथपावेतों जावें म्हणोन आज्ञा करावी. प्रकृत पाहून माघारा येईल. कळावें. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

नं ४९९६ श्री. (ज्येष्ठ शु० १३-१५ जून.)

पै॥ छ० ११ मोहरम. ज्येष्ठ मास: सन मय्यातैन व अल्लफ.

विज्ञापना. सैन्याधिकारी याची तीन दिवस प्रकृत पाहिली. त्यास बुधवारीं बोलें भस्मलेपन बहुत होतें. सध्याकाळचें भोजन तीन घटका दिवस, गुरुवारीं घटका दिवसास भोजन, भस्मधारण निमे, भृगुवारीं भस्मधारण पूर्ववत. भोजन घटका रात्र. बोलणें ही प्रथम दिवशीं एक जाबसाल पुसिला. दुसरे दिवशीं दोन. तिसरे दिवशीं भृगुवारीं पांच जाबसाल पुसिले साराश बाबाचे कृपेकरून आठ चार दिवसात प्रकृत यथास्थित होईल. काल बाबा फडणीस व चिरंजीवसुद्धा आले. एक दोन दिवसांत ठरेल. कळावें. घराऊ मजकूर यासीं समजण्यात आला आहे मागून सविस्तर लिहीन. रोज शनवार. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं. ४९९७ श्रीगणपति. (१५ जून.)

पै॥ छ० ११ मोहरम. सन मय्या तैन व अल्लफ.

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टाग नमस्कार विज्ञापना तागायत ज्येष्ठ शुद्द १३ मंदवारपर्यंत यथास्थित असों विशेष. आपण पत्रें खास दस्तूरचीं पाठविलीं तीं पावलीं. लिहिलें वर्तमान कळलें. वडिलाचे कानावर घालून उत्तर पाठवून देतों. काल मला वडिलानीं बोलावून आज्ञा केली जे, चिरंजीव राजश्री चिंतामणरावआपा याचा फडशा चिरंजीव राजश्री बाळासाहेबास सांगून करवावा. मी विनंती केली जे, उभयताही वडीलांचे आज्ञेप्रमाणें वर्तणूक करणार. आज्ञा व्हावी. दौलतीचे कारभार जें बोलणें तें समक्ष व्हावें म्हणजे लहान मोठे सर्व कारभार उलगडण्यांत येतील. त्याजवर आज्ञा जाहली जे, समक्ष गाठ पडणें त्यास दिवसगत आहे. घर कलह मोघमात राहणें ठीक नव्हे. कलागतीस मूळ याजकरितां लौकर लिहिणें त्याजवर विनंती केली जे, कसा कसा गुता उरकावा ते आज्ञा झाली पाहिजे. त्याजवरून आज्ञा केली तें सर्व लिहून उद्ईक पाठवितों. त्या अन्वयें घडलें पाहिजे. नाहीं तर कलागतीस आरंभ होणार असें सिद्ध आहे. सरकारांतून कर्नाटकची मसलत करावी म्हणोन राजश्री रामचंद्रपंतबाबा फडणीस करार करोन आले. मागोन सरकारचीं पत्रें आलीं जे इंग्रजानीं सागितलें जे, तुंगभद्रा पार फौजा जाऊं नयेत असें जलद लिहिलें जावें. त्याजवरून पत्र आलें. तेव्हां तो प्रकार राहिला. पुढें मसलत कोणती ठरेल ती सेवेशीं कळवितों वडिलाची प्रकृत दिवसेंदिवस उत्तम आहे. श्रीदीक्षितबाबा मुरगोडास गेले. कळावें बहुत काय लिहिणें विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ४९९८ श्री. (ज्येष्ठ शु० १४–१६ जून.)

छ० ११ मोहरम सन मय्या तैन व अलफ. ज्येष्ठ.

सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री विष्णुपंत भाऊंकडे ब्राम्हणाची परवानगी उदैक घेऊन पाठवितों. तिकडील लष्करचा कूच होऊन हिरेकुडीवर येणार येथें मसलत लटकी चालली आहे " ताफे बांधावे. टोकरे आणावे. व ना आणावी. फौजेसुद्धां पलीकडे जावें." काल हजेरी फौजेची जाहली. रोजमरा घेऊन जावें म्हणतात. परंतु सारें मृषापूर्वक आहे. कांहीं खरें नाहीं. राजेश्री बळवंतराव खांडेकर आले आहेत ते म्हणतील, कीं अगदीं अवसान टाकिलें, यास्तव मसलती करितात ! कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ४९९९ श्री. (ज्येष्ठ व० १–१८ जून.)

पै॥ छ० १३ मोहरम. मय्या तैन व अलफ. ज्येष्ठ.

सेवेशीं विनंती सेवक बाळाजी महादेव दामले चरणांवर मस्तक ठेऊन कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० मोहरमपर्यंत स्वामींचे कृपें करून कसबे रहिमतपूरचें व सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री बाळोबातात्या पागनीस व आबा चिटणीस व बापूराव आंग्रे यांचा मुक्काम मौजे सापावर आहे. बायांचा मुक्काम मौजे कळंबीवर आहे. पठाणांचा मुक्काम आरवी व नागझरीवर आहे. यशवंतराव शिवाजी यांचा मुक्काम मौजे पाल श्रीदेवाची येथें आहे. बाळोबातात्या

द्यावा. असा त्यांचा मानस आहे. येविशीं माने यांचें व चतुरसिंग यांचें इमान प्रमाण कुमकेविशीं जालें आहे. बायांस लाख रुपये द्यावयाचा करार करावा त्यास तूर्त ऐवज नाहीं. सातारकर महाराजांचे चरण आपणास दाखवावे म्हणजे तेथें दागिने आहेत, लाख रुपये दागिने देतों. तेव्हां दागिने व महाराज किल्ल्यावर. महाराजांचे चरण कसे दृष्टीस पडतात ? तेव्हां चतुरसिंग यानीं उत्तर केलें कीं, 'रास्ते यांस फौजसुद्धां घांटपार करून यावें म्हणजे किल्ल्यावर रास्ते यांजकडील कारकून राजश्री पद्माकरपंत गोखले आहेत त्यानीं आपणाशीं करार केला आहे कीं, रास्ते यांस घांटपार करून यावें, म्हणजे किल्ला आपले स्वाधीन करतों. असा करार केला आहे' म्हणोन सांगतात. किल्ल्यावरील बातमी कशी येत्ये तरी महाराजांकडील वाड्यांतील कुणबिणी आहेत त्यांस दरवाजांत जाण्या येण्याची मोकळीक आहे व त्यांची झाडा झडती घेत नाहीं. तेव्हां इकडून कोणी तरी शहरांत जातात, कुणबिणींच्या हातुन बातमी पोहचत्ये, व कांहीं खर्चासही त्यांचे हातून चतुरसिंग यांस पावते करतात. असा मजकूर आहे. चतुरसिंग याचे चित्तांत रास्ते यांचा एक वेळ गळाटा करावा असें आहे. चतुरसिंग यांजकडून राजश्री नरसिंगराव गुजर माने यांजकडे रहिमतपुरास गेले. तेथें कुमकेचा मजकूर खाचित झालेवर चतुरसिंग येथून निघोन जाणार. (बायानीं) उघड कुमक दिली तर उत्तम. नाहीं तर चोरून तरी यावी ! म्हणजे आपण जाऊन गांठ घालतों. असा बेत जाहे. रास्ते यांस घांटपार केलेवर किल्ल्यावरील कारकुनानें किल्ला स्वाधीन केलेवर रहिमतपूरची सनद फत्तेसिंग माने यास करून यावी. येणेंप्रमाणें करार माने यांस चतुरसिंग यानीं करून दिला आहे. चतुरसिंग याचीं पत्रें पुण्यास श्रीमंत राजश्री नानांकडे व दौलतराव शिंदे यांस पाठविलीं आहेत. पहिल्यानें नानांस पत्र राजश्री राघोपंत गोडबोले यांचे विद्यमानें पाठविलें होतें त्याचें उत्तर आलें नाहीं. राघोपंत यांची चिठी होती त्यांतील मजकूर तुम्हीं पत्रें पाठविलीं तीं (नानांस) प्रविष्ट केलीं. उत्तरें मागाहून पाठवितों. इतकी चिठी आली. त्याजवर आणखी हल्लीं पत्रें पाठविलीं आहेत त्याचीं उत्तरें अद्याप आलीं नाहींत. मसलत सिद्धीस जाणें कठीणच आहे. परंतु आढळलेला मजकूर सेवेशीं लिहिला आहे. रास्ते यांस सूचना मर्जीस आल्यास व्हावयाची आज्ञा व्हावी. तिकडील लष्करांतही वर्तमान कळविलें आहे. पुण्याच्या

१ परशुरामभाऊंस्या.

पत्रांचीं उत्तरें काय येतील त्यांतील मजकूर समजोन घेऊन लिहितों. कुमकेचा विचार घडल्यास रास्ते यांचा उठाव करतील. चतुरसिंग याजकडील जमाव शंभर दोनशें राऊत व कांहीं पायदळ व गाडदी जमा करीत आहेत. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. मसलत तो साधावयाची नाहीं, परतु प्रयत्न करीत आहेत. हे विज्ञापना

पै॥ छ० १४ मोहरम.

नं. ५००२ श्री. (ज्येष्ठ व० ३–२० जून.)

पै॥ छ० १६ मोहरम. सन मय्यातैन व अल्लफ ज्येष्ठमास.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामींचे सेवेशीं.

पोष्य बाळाजी अनंत. साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल तागायत छ० १५ मोहरम जाणोन स्वकीय कुशल लिहित जावें विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें " तीर्थस्वरूप राजश्री भाऊंचा मुकाम चिकोडीवर आहे. श्रीमंत महाराज छत्रपति यास व वडिलास सहा सात कोसाचा अंतर आहे. परगणे मगळवेढें येथें मनस्वी उपद्रव अगोदर झाला. त्याअलीकडे राजश्री गोपाळराव भाऊ यांणीं बेवीस हजाराची निशा घेतली त्यास हल्लीं उपद्रव मशारनिल्हेनीं लाविला आहे. त्यास ताकीद होऊन निशादार यास उपद्रव न लागे तें करावें, म्हणोन वगैरे तपशिलें लिहिलें तें सविस्तर कळों आलें. ऐशियास आम्हीं सापचे मुक्कामीं. गोपाळराव भाऊ तिकडे. येथून लिहिल्यानें निशेदाराचा उपद्रव दूर होतो असें नाहीं. तेथें असतां कळलें असतें तरी या गोष्टीचा उपयोग जाहला असता. आता विना यजमानांची आमची भेट जाहल्याशिवाय उपद्रव दूर कसा होतो ? इकडील आमचें जाणें जाहल्यानंतर जावसाल होऊन येईल आपलेकडील काम तें घराऊच, तेव्हा लेहून कळवावें असें नाहीं राजश्री भाऊंचा मुकाम चिकोडीस आहे. त्याचे शरीरास आराम नव्हता. हल्लीं आराम जाहला म्हणोन परभारें ऐकतों. परतु आपण कांहींच लिहिलें नाहीं ! रात्रंदिवस चिंता लागली आहे. येविशींचें सविस्तर लेहून कळवावें म्हणजे चित्त स्वस्थ होईल. गोपाळराव लष्करात नाहींत. फौजे सुद्धां लांब आहेत. लष्करात असता पत्र आलें असतें तरी ठीक पडतें. सदैव पत्र पाठवून संतोषवीत असावें बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनंती

---

१ भाऊबा तात्या २ दौलतराव शिंदे यांची

नं. ५००३. श्री पांडुरंग. (२१ जून.)

पौ॥ छ० १९ मोहरम. सुरुसन मय्या तैन व अल्लफ. ज्येष्ठमास.

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें भगवंतराव बहिरव शिर साष्टांग नमस्कार विनंती विज्ञापना येथील कुशल तागायत ज्येष्ठ वद्य चतुर्थीपावेतों मुक्काम ठाणें करकंब येथें वडिलांचे कृपावलोकनेंकरून वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. इकडील वर्तमान मोंगलाचे व शिंदेचे लष्करामुळें परगणेची खराबी जाहली. गावचे लोक वस्ती सोडून निंबाळकराचे तालुकेंत जाऊन राहिले आहेत. त्यांस आम्हीं ठाणीयास आलेवर गावास येणें म्हणोन चिठ्या पाठविल्या. त्यांचें म्हणणें पडतें कीं, आपली खराबी बहुत झाली. मोगलाचे लष्करचा मुक्काम नेहमीं झाला. त्याणीं कडबा झाडून नेला. धाट राहिलें नाहीं. शिराळेकराचे वरातेचे रुपये आम्हांपाशीं घेतले. शियाकडील पागनीस व चिटणीस वगैरे जे सरदार आले त्यानीं खंडण्या घेतल्या व कहीं केली. व शेवटीं गांव लुटिले. जाळिले. याप्रमाणें अवस्था जाहली त्यापक्षीं शिरोळेकराचे वराते बद्दल व जनार्दन शिवाजीबद्दल रुपये मजुरा सालमजकुरात द्यावे व निम्मे सूट द्यावी. असें जाहालियास साहुकाराचे रुपये घेऊन शिराळेकराची वरात वारतों व खंडण्या दिल्या आहेत त्यातून मुक्त होऊन साहुकारासही भरंवसा पडेल. यास्तव धनी यानीं मेहेरबानी करावी. हें न जाहलियास गांवास येताच साहुकाराचा तगादा होईल त्यास काय द्यावें ? यास्तव गांवास येणें होत नाहीं. याप्रमाणें त्यांचें म्हणणें पडलें आहे. दिवस हंगामाचे पर्जन्य कोठें कोठें पडला. पडावयाचे दिवस. या दिवसात लावण पडोन जमिनींची मेहनत राहिल्यास गवत होईल. मग मेहनत चालणार नाहीं. पेरणीसही दिकत पडेल. कुणब्रीही कोठें कोठें आपआपले सोईनें चालले, यास्तव विनंती लिहिली आहे. येविशीं आज्ञा जाहली पाहिजे ' आज्ञा आणवितों तों तुम्ही गांवास येऊन आवर्ते चालतीं करणें ' हें बोलणें होतच आहे तों इतक्यात राजश्री बाळाजी कृष्ण निसबत लक्ष्मीबाई शिंदे हे इकडूनच गेले. जातेसमयीं मौजे मेंढापुरी येथें मुक्काम करून खडणीचें बोलणें वीस हजारांचें झालें. गांवगन्ना चिठ्या करून याव्या तों इतक्यात रा॥ चिंतो आत्माराम पागनीस निसबत राजश्री दौलतराव शिंदे जलद येऊन पोंहचलेमुळें ते रात्रीच कूच करून निघोन गेले. जाता जाता परगणेंतील सात आठ

गांवच्या वोली धरून नेल्या. त्यांपैकीं कांहीं पैका देऊन सुटोन आले. कांहीं पळोन आले. कांहीं अद्यापि लष्करांत आहेत मेंढापुरीहून कूच करून तारापूरची खंडणी घेऊन आर्वे येथील तसनस करून पुढें गेले. बागलकोटापर्यंत जाऊन खंडण्या घेऊन हल्लीं माघारे फिरले ते तिकोटेनजीक विजापूर येथील मुक्कामीं आहेत. पुढें मढचण मंगळवेढयाचा परामर्ष करून क्षेत्र पंढरपुरास येऊन करकंबेवरून खानदेशात चराईस जाणार याप्रमाणें बातमी आली. मार्ग करकंबेवरून, तेव्हां पहिला करार स्मरून खंडणी मागों लागल्यास मग प्राणांतिक ! याजमुळें लोक यावयाचे सुमारांत होते ते राहिले. गांव सेहीं उध्वस्तच आहेत. कोठें गुजगी वस्ती आहे तेहीं या दिकतीनें जावयास करतात. कसब्यात आम्ही आल्यापासून वस्ती झाली तेही गडबडले आहेत. बाळाजी कृष्ण आला असता परगणेंत कांहीं हातीं लागावयाचें नाहीं. ठाण्याशीं गाठ घालतील. त्याजबरोबर पाच हजार फौज व सात आठ तोफा आहेत याजमुळें दहशत खातात. येथील शिबंदीचा प्रकार आम्हीं स्थलांतर केल्यावरी कार्याकारण साठ पावणाशेंपावेतों होती तेच आहे. त्यास यावयास पैसा नाहीं. जारनी ठेवावे तरी यावें काय ? बाळाजी कृष्ण केवळ कृतघ्न आहे. ठाण्याचें रक्षण झालें पाहिजे यास्तव पांचशें स्वार व पांचशें गारद मंगळवेढेचे सुमारें पाठवावे म्हणजे तिकडील शह टळताच इकडे यावें अशी ताकीद व्हावी. स्वारांची व गाढयाची खर्चाची बेगमी तेथेंच करून दिली पाहिजे. येथें देविल्यास निरोपाय आहे. पैसा मिळावयाचा नाहीं. वडिलीं रागें न भरतां तरतूद होऊन स्वार व गाढदी बेगमी होऊन त्वरित यावया आज्ञा झाली पाहिजे. तिकडून सरंजाम आला असता दाब बसेल बाळाजी कृष्ण याचा उपद्रव चुकेल. लोक केवळ गडबडले आहेत त्यांस भरवसा पडेल. क्षेत्र पंढरीही गडबडली आहे. बाळाजी कृष्ण याणें नासिकचें कृत्य केलें आहे याजमुळें कोणास भरवसा पुरत नाहीं. त्यात लावणीचा हा हंगाम समयीं सामान आल्यानें फार उपयोगीं पडेल व लोकातही दाब आहे यास्तव वडिलीं कसेंही करून सामान त्वरित रवाना केलें असता दहशत पडेल. मिरजेहून वरचेवर सामान येतें हें समजोन या मार्गें येणार नाहीं. सेवेशीं श्रुत होय कृपा करावी हे विज्ञापना.

नं. ५००४ श्री. (ज्येष्ठ व० ६-२३ जून.)

पै॥ छ० २० मोहरम सन मय्या तैन व अलफ ज्येष्ठ.

विनंती सेवेशीं सेवकाचे साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १८

१ मोरो आपाजी परांजपे यांचें पत्र मिरजेस यांच्या लष्करांतून.

मोहरम रविवार दोन प्रहर सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं छ० १६ रोजचें पत्र पाठविलें तें पावलें. तेथें आज्ञा "राजश्री चिटनीस पागनीवीस येऊन (बायाच्या) भेटी जाहल्या असतील. सविस्तर लिहिणें; व कवठे नागावकर यास ताकीद जाली आहे. करारापमाणें ऐवज देतील. याउपर गांवास उपसर्ग लागू नये." म्हणोन लिहिलें, त्यास उमयताचा मुक्काम व मामा आम्ही व एक कर्णेल, समागमें चार तोफा, एक पलटण, पाच सहाशें स्वार, बरकड कारभारी राजश्री बाजीबा मोदी सुद्धा ऐसे मौजे सापावर उतरले आहेत. मागील तळ देऊरावर होता तेथें एक पलटण, सहा तोफा कांहीं स्वार ठेवून पुढें हलीच्या मुक्कामास आले. बुधवारीं भेटीचा निश्चय ठरला. बक्षी बाबानीं पतकें बाईदेशीं वगैरे होतीं त्यांस पठाणसुद्धा यशवतराव शिवाजीसुद्धा आणविले. विसावे घटकेस भेट व्हावी असें ठरलें. अगोदर बक्षी पुढें एक दीड कोस आडवे जाऊन समारंभें घेऊन आले. वाडियात डेऱ्यांत बसले. समस्तांच्या भेटी जाल्या. मातुश्री मागील डेऱ्यात चीक पडदा टाकून बसलीं होतीं तेथें मुजरे जाऊन करून विडापान होऊन मागती सापावर गेले. गुरुवारीं आले नाहींत शुक्रवारीं आले. बोलणें एकातीं सामोपचारी जाहलें. एक दोघे कारभारी मागें राहून मध्यानरात्रपर्यंत बक्षीशीं बोलणें जाहलें. नतर मदवारीं काल तेही तिसरा प्रहरीं आले. बोलणें जाहलें. मातुश्री आप्तकीचे मार्गें मागील घडल्या अर्थावरून सक्त आम्ही याशीं पडद्यानीं बोलली. तेव्हां काल आम्ही व पागनीस आले. चिटणीस निगडीस गेले होते. बोलणें बाह्यरगीं जमलें ऐसें नाहीं. आज यावयाचा विचार दिसत नाहीं. बक्षीस रोजमरेकरिता लोकानीं आज गवगवा केला आहे. मातुश्रींशीं समाधानवृत्तीचे बोलणेंचा अर्थ बक्षी बोलून पत्र पाठवितील. उदैक तेही येतील. सारांश समेट होईल ऐसें दिसतें. तिकडूनही चिटणीस पागनीस यानवर येखत्यार. येथेंही बक्षीमडळ सुटकेच्या गृहस्थाचे लक्षांत दिसतें. त्याअर्थें योग चांगलाच रगाचा होईल वाटतें. इरादा निराळा पडोन बदोबस्त येथील मर्जीप्रमाणें घडेल दुतर्फाही कारभार समुच्चयें ऐक्यविचारें चालून द्वैत मिटवितील. पुढें हरएक मसलतींचा ढौल सर्वसमुच्चयें घडावयाचें तें घडवितील. सुटकेच्या गृहस्थास ज्याणीं पाठविलें त्याचाही इतजार आहे त्या अर्थीं समेट दिसतो दो तीन रोजात येथोन कूच होऊन श्रीमहादेवाकडे जावें ऐसा बेत एक दुसरें

१ बाळोबा तात्याच्या.

रहिमतपुरास जावें ऐसेंही आहे निरेच्या पाण्यानीं जावें ऐसें बहुधा घडेल. राजश्री यशवंतराव शिवाजी पालीवर आहेत सातारा तालुक्यात उपद्रव करितात येविशीं श्रीमंत राजश्री रावसाहेब यांचें पत्र आलें होतें त्यास ताकीदपत्रें घेऊन पाठविलीं गावगन्नाच्या ओली आणल्या त्या अद्याप आहेत बोभाट पडला आहे याउपर काय होईल पहावे श्रीमंत बडील यांचा मुक्काम पुढें आला नाहीं त्यास येथें वर्तमान बोलणें लागलें आहे त्याकरिता मुक्काम जाला ऐसें बोलतात राजश्री तात्यो मकृत वडिलांची बरी आहे कीं काय येविशीं वरचेवर विचारितात लिहावयाची आज्ञा होत असावी सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५००५ श्री (ज्येष्ठ व० ६—२२ जून).

उ० १८ मोहरम सन मय्या तैन व अल्लफ ज्येष्ठ

सेवेशीं विज्ञापना पुण्याहून गुरुवारीं पत्रें राजश्री नारोपंत चक्रदेव व वेदमूर्ति राजश्री गोपीनाथ दीक्षित व वामनराव गोखले यांचीं पत्रें महाराजास राजश्री रघुनाथराव माने यांचे विद्यमानें आलीं त्यातील मजकूर "पेशजी वामनराव याजबरोबर कराराची याद करून पाठविली होती त्याअन्वयें श्रीमंताकडून अद्याप बोलण्यात फेर नाहीं महाराजाची मान्यता पडत असिल्यास राजश्री रघुनाथराव माने यास पुण्यास पाठवावें म्हणजे पेशजीच्या ठरावाप्रमाणें सनदापत्रें करून देवितों आणि महाराजाकडील तालुके चिकोडी मनोळी वगैरे यास उपद्रव होऊ नये येविषयीं राजश्री परशुरामपंतांकडून बंदोबस्त पुण्याहूनच करून देऊ" याप्रमाणें आलीं आहेत अद्याप माने यास पुण्यास पाठवावयाचा निश्चय जाहला नाहीं जसा निश्चय होईल तसा सेवेशीं लिहून कळवीन श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबास इकडील बंदोबस्ताविषयीं सरकारातून आज्ञा होते, आणि महाराजाकडे ही पुण्याहून अशीं पत्रें येतात ! तेव्हां यांतील काय भाव आहे समजत नाहीं स्वामींचे समजण्यात असेल काल मंदवारीं इकडील पेंढार नदीपार दोनतीनशेंपर्यंत जालें अस्तमानीं झालें भोजेस रात्रीं राहून रविवारीं प्रातःकालीं तिकडील लष्करच्या कहीवर जाऊन काहीं उटें, तट्टें आणणार या बेतानें रवाना जाहले आहेत तिकडे ही सूचना लिहून पाठविली आहे. नदीवर एक टोकरा तयार केला आहे एक दोन ताफे बांधिले आहेत आणखी टोकरे यांच्या चिठ्या गावगन्ना जाहल्या आहेत कळावें.

१ माधवराव रास्ते २ परशुरामभाऊ. ३ बाळोबा ४ नारो हरि फडणीस यांचे पत्र करवीरकरांच्या लष्करांतून

सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. राजश्री राजाज्ञा आज रविवारीं अथवा इंदुवारीं फौज घेऊन नदीपार भोजेनजीक होणार. खुद्द महाराजांची मात्र स्वारी मुकाम आहे येथें राहावी असा बेत आहे. कळावें. राजश्री नागोपत आपांकडील कारकुनास काल मंदवारीं रात्रीं बोलावून नेऊन सांगितलें, कीं शिरगावास जाऊन राजश्री विरूपाक्षपंत अण्णास अथवा नागोपंत आपास शिरगावास घेऊन यावें तेथें राजश्री बचाजीपतास पाठवून देतां त्यातील करार तहाच्या बोलण्यात त्याणीं पडोन तह करून द्यावा या उद्देशें मसलत करितात. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५००६ श्रीगणपति. (२४ जून.)

वै॥ छ० २० मोहरम. सन मय्यातैन व अलफ. ज्येष्ठ.

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसा॥ नमस्कार विज्ञापना. तागायत ज्येष्ठ व॥ ७ इंदुवारपावेतों यथास्थित असे. विशेष वडिलीं पत्र पाठविलें तें पावलें राजश्री बाळोबातात्यांकडे व राजश्री नानाकडे वडिलाचे प्रकृतीचा मजकूर लिहिला कीं नाहीं, याचा विचार कसा तें लिहिणें " विशीं आज्ञा, त्यास उभयताकडेही आजपावेता लिहिलें नाहीं. पुढेंही लिहूं नये. कारण दुर्लौकिक, उगाच त्याहावें कशास ? दिवसेंदिवस ईश्वरकृपेंकरून आरोग्य आहे याज करिता लिहूं नये असाच निश्चय आहे. वडिलानीं रहावयास मिरजेस यावें विशीं लिहिलें, त्यास ही फौज पैस्यावाचून वडिलाकडे पाहून राहिली आहे आज घडील येथून गेले म्हणजे झाड्न उठून जाणार. तेव्हां इतके दिवस केलें तें व्यर्थ गेलें ! याजकरिता गोकाक अगर बागेवाडी येथें वडिलीं रहावें, कांहीं फौज चिकोडीस ठेऊन येथील बंदोबस्त करावा, छावणींत मनोळी वगैरे सेडीं घटप्रभेपलीकडील झाडन घ्यावीं, पुढें जसा सुभत्ता पडेल तसें करावें, असें योजिलें आहे घडता घडेल तें खरें. घराचे मजकुराची याद पाठविली ती पावलीच आहे उत्तर लौकर यावें येथें निकड भारी आहे सदैव पत्रीं सांभाळावें विदित होय हे विज्ञापना

नं ५००७ श्री. (ज्येष्ठ व० ७–२४ जून.)

छ० ५ सफर सन मय्या तैन व अलफ आषाढ.

सेवेशीं नारो हरि करंदीकर दोन्ही कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विनंती विज्ञापना तागायत छ० १९ मोहरमपावेतों मुकाम लष्कर नजीक बारवाड यथास्थित असे विशेष. राजश्री आकोजाराव चव्हाण यांस मिरजेस

१ पत्र भाऊसाहेबांस मिरजेस महाराजांच्या लष्करांतून.

नेलें आहे. येविशींचा मजकूर पेशजी सेवेशीं सविस्तर लिहिला आहे. हल्लीं आणखी डिगरजेहून राजश्री नीळकंठराव यांचें पत्र राजश्री प्रीतिराव चव्हाण हिंमत बहाद्दर ममलकतमदार यास आलें त्यांत मजकूर "कारकून व कुलकर्णी व सावकार व त्यांत कांहीं घरचेंही समत असा मजकूर होऊन उपद्रव होणार. आपला परिणाम लागत नाहीं व आकोजीराव यांमही मिरजेस उपद्रव होतो" त्यास यशवतराव चव्हाण देवाधीन झाले त्याचीं मुळमाणसं आहेत त्यांचा सर्व प्रकारें प्रतिपाळ व्हावयाचा अभिमान स्वामींस असावा कारकून व कुलकर्णी वगैरे याच्या सांगण्यावरून हरएक विशींचा उपसर्ग गैरवाजवी होऊ नये. सारांश बचाव होऊन जागा न सुटे तें व्हावें स्वामींस सर्वत्र समान सर्व अर्थ ध्यानात आहेत. मीं लिहून कळवावें असा अर्थ नाहीं सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५००८ श्रीगजानन (ज्येष्ठ व० ७–२४ जून)

पै॥ छ० १९ मोहरम सन मय्या तैन व अलफ ज्येष्ठ.

चिरंजीव राजश्री बाळासाहेब यांसीं प्रती विनायक भास्कर व हरि भास्कर अनेक आशीर्वाद उपरी येथील कुशल ता॥ छ० मोहोरम मु॥ लष्कर येथें क्षेम असों. विशेष इकडील वर्तमान तर श्रीमंत राजश्री पंतप्रधानांकडून पुण्याहून तीर्थस्वरूप राजश्री भाऊसाहेबांस बाबा फडणीस यांबरोबर सरकारच्या हुजऱ्यांसमागमें शिकेकटारा दोन, पैकीं मुतालिकीची एक व पेशजीच्या सरजामाची एक पहिली होती ती व नवरी येणेंप्रमाणें पाठविलीं तीं ज्येष्ठ व॥ ५ मंदवारीं सुमुहूर्तें अंगीकार करून खुशालीच्या तोफा केल्या दुसरें वर्तमान राजमंहळकर यांणीं हुजूर सरकारात बोलणें पूर्ववतप्रमाणें चिकोडी प्रांत व मनोळी प्रांत सोडून देतों याप्रमाणें ठराव करून आपणास उपसर्ग जाजती इकडून न व्हावा म्हणोन श्रीमंतांचीं पत्रें काल सायंकाळीं पुण्याहून आलीं. पट्टणाकडे इंग्रजाचे कुमकेस जाणेंविषयीं आजपर्यंत वडिलास पत्रें सरकारचीं येत होतीं त्यास कालच्याच पत्रीं लिहून आलें जे इंग्रज याजकडील वकिलानें विनंति केली जे, पट्टण आपण काबीज केलें प्रांताचा बंदोबस्त जाला बाकी कांहीं राहिला तो करितों याजउपर आपणांकडील फौजा रवाना करावयाचें प्रयोजन नाहीं त्यावरून सरकारची आज्ञा वडिलास लिहून आली जे, तिकडे फौज न पाठविणें राजश्री रामचंद्र परशुराम फौज घेऊन गेले असल्यास माघारे आणवणें बहुमान घेऊन हुजरे दोन असामी आले त्यास दोघास सोन्याचीं कडीं दोन व शेले पागोटीं दोन दिलीं याजउपर मसलत

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेंवस्ताची.

काय होते ती पहावी. वर्तमान बीतपशील आपणास कळावें म्हणोन लिहिलें असे. "प्रांत व ठाणीं पूर्ववत् प्रमाणें सोडचिठ्या पुणेंत आणून देतों असा करार जाहला आहे. ते तुम्हांस उपद्रव करणार नाहींत. तुम्ही त्यास न करावा असें (श्रीमंतांच्या लिहिण्यांत) आहे". बहुत काय लिहिणें आपण विनंती करावयास सांगितली होती ती मागेंच केली. आणीक आपण लिहावें. हे आशीर्वाद.

नं. ५००९ श्री. (ज्येष्ठ व० ८-२५ जून.)

चिरंजीव राजश्री रामचंद्रपंत आपा यांसीं आशीर्वाद उपरी.

गृहकलह तुटावा याअर्थे वडिलांनीं आज्ञा केलेवरून चिरंजीव राजश्री चिंतामणराव आप्पाकडील कलमांची याद पाठविली ती पावली. कोणी कारकून पाठवून तोड मोड होऊन स्वालजाब ठरावे म्हणोन लिहिलें, त्यास वडिलांचे आज्ञेखेरीज माझा स्वालजाब नाहीं, परंतु कारकून पाठवून अथवा लिहोन जाबसाल कोठवर कळवावे ? वडिलांची माझा समक्ष भेट जाल्यावर जी विनंती करावयाची ती करीन. वडिलीं श्रवण करून जसी आज्ञा करतील त्यास उजूर नाहीं. श्रीकृपेंकरून वडिलांचें येणें मिरजेस होईल. श्रीगणपतीचा उत्साहही जवळ आला आहे. तथापि वडिलांचें येणें न जाल्यास मीच वडिलांचे सेवेसीं येईन. तूर्त लोकाचा गवगवा आहे. कळावें. छ० २० मोहरम. लोभ करावा हे आशीर्वाद.

माघारे आणविले आणि दोही नद्यांचे मध्यें गड्डा आहे तेथें उतरावयाची आज्ञा जाली. त्याप्रमाणें येऊन उतरले. आणखी पागा व पाटणकर उदईक राजाज्ञाजवळ जाऊन उतरणार. लोकासही ताकीद उतरणेंविशीं होत आहे. इकडील पेंढारी पेशजी उतरोन तिकडील लष्कराकडे गेले होते ते दोनशें होते, त्यास तिकडील तलावेच्या झपाट्यास सापडले. त्यांस लुटलें. काहीं घोडीं पाडाव केलीं. थोडे बहुत पळाले ते माघारे यावें तर नदीची अडचण. यास्तव तिकडेच पळाले. ते मैतात किंवा आणखी तिकडे कोठें सांपडतात न कळे. सोलापुरास ठाणें पडलें. अद्याप तिकडील लष्कराचें कूच नाहीं. मुक्कामच आहे. रा. विष्णुपंत भाऊंकडे ब्राह्मण पाठवावयाची परवानगी घेऊन पाठविणें-विशीं आज्ञा, ऐशास घाटगे यास विचारिलें आहे. ब्राह्मण व गडी येथें लष्करात आला आहे. आज करवीरास लावून देतों म्हणोन करार केला आहे. महाराजास विनंती केली. त्याणीं खातरजमा तुमची ब्राह्मणाविशीं असिल्यास सांगावें म्हणजे परवानगी सागतों. असा करार जाहला आहे. परंतु घाटगे यांस परवानगी लाविली असता राग येईल यास्तव एक वेळ घाटगे याज कडूनच काय होतें पहातों. नाहींतर मग हुजूरची परवानगी लावितों. कळावें. घाटगे याचें बोलणें प्रमाण वाटत नाहीं. बोलावें त्याप्रमाणें प्रत्ययास येत नाहीं. करवीरीं रक्षा कारभारीण आहे ती येथील सागणेंप्रमाणें ऐकत्ये असा अर्थ नाहीं. काय होईल तें मागाहून लिहितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०११ / श्री. (वैशाख व० ८-२७ म.)

सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० २१ जिल्हेजपावेतों सेवकाचे वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामीनीं छ० १८ जिल्कादचें एक पत्र व छ० २९ जिल्कादचीं पांच पत्रें व छ० ४ जिल्हेजचें एक पत्र एकूण सात पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. व श्रीमंत नानांस पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. पाहून प्रविष्ट केलीं व उत्तर घेऊन पाठविलें आहे त्यावरून विदित होईल. मला पत्रें पाठविलीं तीं श्रीमंतास दाखविलीं. श्री॥ राजश्री भाऊंस मुलेंमाणसें ठेवावयाकरिता धारवाडचा किल्ला सरकारांतून देविला व मुतालिकी शिक्केकट्यावर दिली व चवरी व वस्त्रें जवाहीरसुद्धां दिलीं. श्री॥ राजश्री रामचंद्रपंत आपानीं फौजसुद्धां टिपूवर जावें, भाऊसाहेबानीं जाऊं नये, याप्रमाणें ठरोन राजश्री बाबा काळे येथून निघोन गेले ते स्वामींस भेटून पुढें जातील. भाऊसाहेबांकडे पत्रें गेलीं होतीं त्याचीं उत्तरें

आलीं त्यांतील भाव काळे सांगतां विदित होईल. राजश्री धोंडोपंत गोख तुंगभद्रापार गेले. श्रीरंगपट्टण इंग्रजानीं घेतलें. टिपूचें ठिकाण मेला किंव जिवंत आहे असें पक्केपणें आलें नाहीं. पट्टण घेतलें म्हणून सरकारांतून इंग्र जांचे वकिलानें तोफा मारविल्या. इंग्रजानीं टिपूसारखा जबरदस्त बुडविल आणि पट्टण घेतलें हें मोठें काम केलें. इंग्रजांची जबरदस्ती सर्वांवर पडली असें वाटतें. बाया शिंदे व महाराज प्रस्तुतकाळीं कोठें आहेत ? बाया इकडे येतात कीं नाहीं ? भाऊ मिरजेपावेतों येणार किंवा नाहीं ? हें सविस्तर लिहून येत असावें. स्वामींची फौज वडिलांजवळ होती ती मिरजेस आली म्हणून ऐकिलें याचें कारण सविस्तर लिहून यावें. वडिलांची सांप्रत शरीरभावना कशी आहे तें ल्याहावयासी आज्ञा होत असावी. चोहोंकडील बातमी वरचेवर येत असावी. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना. राजश्री चिंतोपंत व बाळाजीपंत व जयरामपंत व बाळाजीपंत यांचे बंधु हरीपंत व राजश्री जनार्दनपंत मोकळे होऊन तिकडे येत आहेत हे विज्ञापना.

नं. ५०१२ श्री. (ज्येष्ठ व० ११–२८ जून.)

पै॥ छ० २६ मोहरम. सन मय्यातैन.

सेवेशीं विज्ञापना. श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबांचा फौजसुद्धां सरोशी-वरून कूच गुरुवारीं होऊन हिरेकुडी नागराळ येथें मुक्काम जाला आहे. तलाव्यास फौज भोजेनजीक तीन चार हजारपर्यंत आली होती. गलदग्यानजीक तोफा दोन आणिल्या होत्या. गलदग्यास ठाणें घातलें. लष्करास व तलाव्याचे फौजेस अर्धकोशाची तफावत होती. नदीवर हुजूरची स्वारी जाऊन पहावयास बसली होती. नदीवरून सारे लोक दिसत होते. एक पेंढारी महाराजानीं बातमीस पाठविला होता त्याणें फौजेनजीक जाऊन माघारा येत होता त्यास तिकडून पांच चार राऊत येऊन घोड्यास व पेंढारी यांस तोडिलें. घोडा चांगला होता. पेंढारी निभावून आला. भोजेस यावयाचा बेत होता परंतु सायंकाळ जाला यास्तव माघारे गेले. रात्रीं इकडील लष्करांत जीनबंदी करून हुशारीनें होते. आतां हुपरीच्या मुक्कामास जावयाचा बेत आहे. नदीस पाणी आहे याजमुळें बचाव आहे. राजश्री बळवंतराव सांडेकर यांनीं पुण्यास पत्रें लिहिलीं आहेत, त्यांचीं उत्तरें

येन तोंपर्यंत राहणें जालें यास्तव चार दिवस करवीरास रहावयाचा निश्चय करून गुरुवारीं निरोप घेऊन गेले जाताना हेरवाडावर राजश्री निंबकराव अण्णा यांजकडील कारकून बोलावणेस आला होता मेजवानीकरतां हेरवाडास काल सायकाळीं गेले आज भृगुवारी भोजनें करून करवीरास गेले कळावें आज लष्करचा मुक्काम मदवारच्या आहे कूच नाहीं कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५०१३ श्री (ज्येष्ठ व १२–३० जून)

पै॥ छ० २८ मोहरम सन मय्यातैन व अल्लफ

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामींचे सेवेशीं सेवक आबाजी रघुनाथ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशल तागायत छ० २६ मोहरम जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत असावें विशेष आपण पत्र पाठविलें तें पावलें राजश्री बाळाजी कृष्ण याचा उपद्रव महालास लागतो त्याचे बंदोबस्ताविशीं लिहिलें, त्यास पेशजी श्रीमंत मातुश्री बाया याजकडून मशारनिल्हेस ताकीदपत्र गेलेंच आहे व हल्लीं राजश्री नारायणराव बक्षी यानें पत्र पाठविलें आहे तें त्याजकडे पाठवून यावें, म्हणिजे महालास कोणेविशीं उपसर्ग लागावयाचा नाहीं आम्ही येथें मातुश्रीकडे आलों समेटाचें बोलणें होत आहे एका दो रोजात निश्चयात येऊन यांचें कूच करवून, दरकूच पुण्याकडे जाणें होईल बाळाजी कृष्णही लौकरच तिकडून येतील सदैव पत्र पाठवून सतोषवीत असावें बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हे विनंती

न ५०१४ श्री (ज्येष्ठ व० १३–१ जुलै)

छ० २६ मोहरम सन मय्या तैन व अल्लफ

सेवेशीं विज्ञापना बायाच्या भेटी होऊ नये येविशीं श्री॥ राजश्री नानाचीं पत्रें व नारोपंत चक्रदेव यांचीं व सरकारचीं व साडेकर यांचीं एक दोन वहा आलीं त्या पत्रातील मजकूर एकीकडे ठेवून बायाच्या भेटी जाल्या भेटी होऊनही उपयोग नाहीं भ्रष्ट मात्र जाले हा दोष उडवावयाकरितां बळवतराव साडेकर याजकडून पत्रें पुण्यास नानाकडे (महाराजानीं) लिहिलीं त्यातील मजकूर कीं, बाया

---

१ शिंद्यांचे कारभारी आबा चिटणीस यांचें पत्र २ करवीरकरांच्या लष्करांतून नारोपंत करंदीकर यांचें पत्र बाळासाहेबांस

या प्रांतीं आल्या त्या परशुरामपंत यांच्या विचारें आल्या. बाया व आपण एक विचार होऊन आपणावर दाब धावा या बेतांत होते. परंतु आपणाकडील मसलत आटोप्यांत आणिली हें समजोन बायांकडील संधान सोडिलें. श्री॥ राजश्री अमृतरावसाहेब व पागनीस व परशुरामपंत यांचा विचार एक आहे. बायाची समजूत होऊन निखालस जालेवर पागनीस याची वर्तणूक आपणाशीं निखालसपणें राहील ही आपली खातरजमा आहेच ! आम्हांस शत्रु प्रबळ जाला तेव्हा बायांस मिळवून घेणें प्राप्त जालें. तेव्हां संधान केलें. या संधानाचीही पांच रुपये बायास कबूल करून मसलत मोडिली. अशीं नानाप्रकारचीं कारणें पडलीं. सारांश पागनीस व परशुरामपंत आपणासीं कितीक निखालसता जाली असतां आपले कल्याणप्रद व्हावे हें त्यांजकडून घडणार नाहीं. वक्षी व कुरुंदवाडकर कारकून या उभयताच्या पत्रांच्या नकला पाठविल्या आहेत. त्याजवरूनही मजकूर ध्यानांत आणावा कीं बायाचें संधान यावयाचें कारण कोणतें ? अशी नानाप्रकारची नालस्ती लिहून पत्रें पाठविलीं आहेत. कसेंही करून नानांच्या चित्तात विकल्प यावा ! ऐशास केवळ बळवंतराव याणीं लिहिलें म्हणोन खातरजमा होऊन नानाच्या चित्तांत कल्पना यावी असा अर्थ नाहीं. परंतु खोटे वर्तणुकेच्या कसवास चुकत नाहीं ! महाराजाचा बंदोबस्त करून देणेंविषयीं पत्रेंच चक्रदेव व नाना वगैरे मंडळीस लिहिलीं आहेत. काय उत्तरें येतात पहावीं. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०१५ श्री. (ज्येष्ठ व० १३–१ जुलै)

छ० २६ मोहोरम. सन मय्या तैन. ज्येष्ठ.

सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री नागोपंत आपा यांजकडील कारकुनांस दोन तीन वेळां आपास शिरगावास घेऊन येणेंविशीं पाठविलें, त्यास काल भृगुवारीं आपा शिरगावास येऊन राजश्री बचाजीपंत यांस शिरगावास येणेंविशीं पत्र पाठविलें. त्यास बचाजीपंत उद्ईक शिरगावास जाणार आहेत. जाऊन आल्यावर काय बोलणें होतें तें समजेल तसें लिहून पाठवीन. राजश्री बाबा काळे याचें ही पत्र बचाजीपंत व जोशीराव व रघुनाथराव माने निघणेंविशीं काल भृगुवारीं आलें आहे. अद्याप जाण्याचा निर्गाचा निश्चय

---

१ आम्हांवर. २ परशुरामभाऊनीं मोडिली. ३ महाराजांच्या लष्करांतून माहेरीत करदीकरांचें पत्र.

जाला नाहीं. जाल्यावर सेवेशीं लिहितों वाळवेंच्या सनदा वारा काळे यांचे नांवें मामलतीच्या आल्यीं म्हणोन ऐकिलें, त्यास खरें असल्यास कळवावयाची आज्ञा व्हावी पुण्याहून महाराजाकडे पत्र काल आलीं त्यात टिपू जिवत आहे असें लिहिलें आहे सत्य मिथ्या न कळे श्रीा। राजश्री नानानीं आपणांकडील परीट चालणार आहे त्यास पाठवून मुद्दाम बातमी आणविली असें पत्रात लिहिलें आहे कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ५०१६ श्री (ज्येष्ठ व० १३–१ जुलै)

पै॥ छ० २६ मोहरम सन मय्या तेन

यांद्री बायाचें निराकरण करून खाडेकर यानीं पत्रें पुण्यास नानाकडे लिहिलीं, त्यास साधन नारायणराव बक्षी याचें पत्र सापडलें त्याची नकल व सखाराम शेषाद्रि कुरुंदवाडकर याचें पत्र सापडलें त्याची नक्कल

दोनी पत्राच्या नकला त्यातील मजकूर वितपशील—

१ नारायणराव बक्षी यांणीं राजश्री हरि जगन्नाथ व यशवंतराव शिवाजी भाऊसाहेबाकडे पुढें गेले होते त्यास गोकाकचे नजीकचे मुकामनें पत्र पाठविलें कीं, परशुरामपत भाऊ यास कसेंही करून भेटीस आणावें भेटीअतीं त्याचे मनातील संशय काढून निखालस होय तें करू आम्ही त्याचे लक्षाशिवाय नाहीं याअन्वयें लिहिलें होतें तें पत्र पाढरे याम गोकाकेंत सापडलें त्याणीं महाराजाकडे पाठविलें त्याची नकल कलम १

१ सखाराम शेषाद्रि यांणीं कुरुंदवाडास पत्र पाठविलें त्यातील मजकूर कीं महाराजानीं बायास तीन लाख रुपये द्यावयास केले पैकीं पावणा लाख रुपये पावले बाकी सवादोन लक्ष राहिले ते भाऊसाहेब यांणीं बायास द्यावयाचा करार केला आणि बायानीं महाराजास कुमक करू नये पुण्याकडे निघोन जावें, याप्रमाण ठराव जाहला आहे म्हणोन लिहिलें तें पत्र सापडलें त्याची नक्कल

१ दोनी नकला पाठविल्या आहेत

न ५०१७ श्री (जेष्ठ व० १३–१ जुलै)

छ० २६ मोहरम सन मय्या तैन ज्येष्ठ.

सेवेशीं विज्ञापना राजश्री नागोपंत आपा याजकडील एक दोन

---

१ पत्रावील मिति व तारीख पेवस्तीची हें नागोपत करंदीकरानें लिहिलें
२ पत्रावरील मिति व तारीख पेवस्तीची. पत्र महाराजांच्या लष्करांतून करंदीकर नागोपत यांचें

गांवास उपद्रव जाला म्हणोन श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांसीं रुसवा केला आहे. एक दोन वेळां पत्रें आलीं परंतु (भाऊंच्या) लष्करास गेले नाहींत. नेरलीस उभयतां आहेत. येथें त्यांजकडील कारकून आहे त्यास इकडील बोलणें बोलावया अर्थीं "नागोपंतास शिरगावांस घेऊन येणें. बच्याजीपंतास पाठवून दिलें, हुजुरच्या ठायीं लक्ष असावें," म्हणोन कारकुनास दोन चार वेळां हेलपाटे दिले. शिरगांवास यावें असें ठरलें. आणखी इकडील कुम आपणास व्हावी असा शोध कारकून करीत होता. कारण भाऊसाहेबां आपलें वैषम्य आलें यास्तव कुमक व्हावी असा बेत करीत होता. येथें कुम टिपूस देखील भापणानें करणार ! परंतु फौज जाऊन कुमक व्हावी हा यो घडावयाचा नाहीं. वचनाची मात्र समृद्धि ! तेव्हां संशय प्राप्त जाहला की चिकोडीकर गृहस्थ सुदामत नव्हत. खटलेखोर आणि तिकडील फौजेस वगै माहीत आहेत. इकडील कुमकेचा शोध करितात. विरूपाक्षपंत व नागोपंत उभयतां नेरलीस आले तेव्हां हा मजकूर खरा किंवा मायावी याचा निश्चय न होय. सबब तिकडेही सूचना लिहिली व सेवेसींही मजकूर लिहिला आहे. सत्य असो अथवा मिथ्या असो. परंतु आढळलेला मजकूर लिहिला आहे. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०१८

नं. ५०१९ श्री. (आषाढ शुद्ध. २-५ जुलै.)

पे॥ छ २ सफर. मय्यातेन.

चिरंजीव राजश्री जनार्दनपंत पेठे यासी प्रती गणेशराम पेठे आशीर्वाद उपरी. येथील क्षेम ता॥ छ० १ सफरपावेतों मुक्काम चिकोडी येथें सुखरूप असों. विशेष. तुम्हीं पत्रें जोतीबरोबर पाठविलीं तीं पावलीं. लिहिला मजकूर कळला. इकडील मजकूर अधिकोत्तर नाहीं. श्री॥ राजश्री बाबासाहेब व दाजीसाहेब फौजसुद्धां मनोळीस जावयाचा बेत आहे आजच कूच होईलसें वाटतें. भाऊसाहेब व आप्पासाहेब चिकोडीप्रांतात राहतात यांप्रमाणें वर्तमान आहे. पर्जन्याचे दिवस विषय बहुत आहेत.परंतु चाकरीचे नडतें,उपाय काय आहे? हल्लीं शिवाजी गाडीवान याजबरोबर चंदनाचीं सोडें दोन पाठविलीं आहेत. घेऊन पावलियाचें उत्तर पाठवावें. मिरजेस मीच येणार होतों त्यास चाकरी तिकडेस आली तेव्हां येणें तूर्त घडत नाहीं. वरकड मजकूर मागाहून लिहून पाठवितों. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आर्शीवाद.

नं. ५०२० श्री. (आषाढ शु० ६-८ जुलै.)

पे॥ छ० ५ सफर. सन मय्या तेन व अल्लफ. आषाढ.

सेवेशीं विज्ञापना. श्रीमंत महाराज राजश्री छत्रपति यांच्या स्वीस समाधान नाहीं. राजश्री राजाज्ञा मदवारीं उत्तर रात्रीस निघोन करवीरास गेले. ते आले नंतर महाराजही फौज वारवाडावरच ठेऊन सडे समाचारास जाणार. एक दोन दिवस राहून मागती येणार असे आहे स्वारी हुजूरची करवीरास जाल्यास मी समागमें जाईन आज इदुवारीं अथवा भौमवारीं जातील असें आहे.कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना आज इंदुवारीं स्वारी हुजूरची करवीरास जात आहे. मी स्वारीबराबर जातों. कळावें हे विज्ञापना.

नं. ५०२१ श्री (आषाढ शु० ८-१० जुलै.)

पे॥ छ० ६ सफर. सन मय्या तेन व अल्लफ. आषाढ मास.

सेवेशीं विज्ञापना. महाराजाची स्वारी करवीरास जावयाचा बेत होता परंतु तूर्त महकूब झाली गेल्यास सवेशीं लिहून पाठवीन. सामानगडाकडे फौज रवाना करावयाचा बेत करीत आहेत राजश्री राजाज्ञा करवीराहून अद्याप आले नाहींत आणखी एक दोन रोज राहणार. महाराजाचे स्वीस समाधान जाहल्यावर येणार. काल राजश्री नारोपंत चक्रदेव व वामनराव गोखले यांचीं पत्रें पुण्याहून राजश्री रघुनाथराव माने याजकडे आलीं त्यातील मजकूर गोखले यांणीं लिहिलें आहे कीं, भाऊसाहेबांस पत्रें श्रीमंतांचीं व हुजरे व

१ नारोपंत करंदीकर यांचें. २ पत्रावरील मिती व तारीख पेंवस्तीची पत्र करंदीकरचें

कारकून महाराजांकडील तालुकेस उपद्रव करूं नये येविशीं नेमून घेऊन सत्वरच येतों म्हणोन लिहिलें आहे. खाडेकर यांणीं पत्रें पुण्यास पाठविलीं त्यांचीं उत्तरें शंकर जोशी व चक्रदेव व बजाबा शिराळेकर यांचे पत्रांचीं उत्तरें आलीं. श्रीमंतांचे पत्राचें व नानांचे पत्रांचीं उत्तरें आलीं नाहींत. मागाहून उत्तरें घेऊन पाठवितों म्हणोन लिहिलें आहे. ठराव झाला आहे तो खचित आहे म्हणोन लिहिलें आहे. राजश्री राघोपंत फरासखाने याजकडील कारकून पुण्याहून भाऊसाहेबाकडे येणार असें आहे. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०२२

(११ जुलै १)

मोरो आपाजी परांजपे यांचें खटावाहून पत्र मिरजेस बाळासाहेबांस आषाढ शु॥ ९ गुरुवारचें.

“ (बायाच्या) सैन्यात कांहीं एक ताल नाहीं. पठाणानीं रोखा बाईस केला आहे. राजश्री राजाज्ञापन राजश्री हैबतराव शंकर यांस कोरेगावचे मुकामी आणिलें आहे. त्यांस मोठी निकड लाविली आहे. चार लक्ष रुपये मागतात. बाईचा पळ झाडून झाला. मोठा अनर्थ आरंभिला आहे. बायाच आशेंत परिछिन्न पठाण नाहींत. बारभाई म्हणोन आहेत त्याचेही गोटात ताळ नाहीं. तसेंच यशवंतराव शिवाजी मनस्वी वर्तणूक करितात. ईश्वरें सर्व क्षय माडिला आहे. उभयता आना व तात्या येथें आले राजश्री बाबूराव आगरेही आहेत. याणीं जाबसाल ठरावात बहुतकरून आणिले. पांच चार कलमाचे लढे राहिले आहेत, तेही उरकण्यात येतील ऐसा सुमार आहे. जाबसाल ठरत आले म्हणजे फौजेचें कच करून पुढें जावे याप्रमाणें ठरलें. सालपे घाटानें उतरोन नीरेच्या पुळाचे रोखें लष्कर गेल्यावर खरें ! पठाणांस पत्रें गेलीं आहेत कीं तहाचा जाबसाल ठरला प्रांतांत रोसाव्न याउप्पर परिच्छिन्न करूं नये, याप्रमाणें पत्रें गेलीं असतां आइकत नाहीं ! त्यास सर्वांनीं विचार केला आहे कीं, तह होतांच पठाण आइकत नाहीं ऐसें जाल्यास अगोदर पठाणाचें पारिपत्य करावें याप्रमाणें अनर्थाचे मंत्र बाया यक्षीसुद्धा केले आहेत. तह जाल्या असें आहे. ”

नं. ५०२३

श्री. (आषाढ शु० ९-११ जुलै.)

छ० १९ सफर. सन मय्या तेन व अल्लफ आषाढ.

सेवेशीं विनंती सेवक राघो रामचंद्र दानीर दोनी कर जोडून शिर

१ पत्र बाळासाहेबांस भाऊंच्या लष्करांतून. पण 'निकालनामा' असा आहे सो निशाणी रामचंद्र पोतनीस.

साष्टांग नमस्कार विनंती विज्ञापना तागायत छ० ७ सफर पावेतों स्वामींचे आशीर्वादेंकरून मुक्काम लष्करनजीक चिकोडी येथें सुखरूप असों विशेष मी स्वामींचा निरोप घेऊन निघालों तो येऊन सुखरूप पावलों इकडील वर्तमान तर श्रीमंत राजश्री चिंतामणराव यांणीं आठ दिवस फौज राऊत पाचशें व प्यादे पाचशेंपर्यंत ठेऊन आज दोन तीन दिवस श्रामत उभयता आपासाहेब व बाबासाहेब व दाजीसाहेब वगैरे मुख्य मंडळीसुद्धा खलबतें चालली होतीं व त्यांत जिकीरनामही होता परंतु मसलत बाहेर फुटली नाहीं तऱ्हा आज रविवारीं मध्यरात्रीस कूच करून निघोन गेले कोठें गेले हें काहीं कळत नाहीं कोणी शहापूर, कोणी तेरदळ, ऐसी बोलवा आहे याप्रमाणें इकडील वर्तमान आहे कूच झालें तेच समयीं विनंतीपत्र रवाना केलें आहे धरकढ मजकूर उदईक लिहून पाठवितों रात्रीचा समय, कागद नव्हता, शाई मिळाली नाहीं, व मजकूर गेला असेल स्वामींनीं राग न करणें कळावें सर्वेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५०२४ श्री (आषाढ शु० १०–१२ जुलै.)

पै॥ छ ८ सफर आषाढ मास सन मय्या तैन व अल्लफ

विज्ञापना ऐसी जे, राजश्री तात्या व आबा यथें आले एक महिना झाला आजपर्यंत कोणताही जाबसाल ठरावात आला नव्हता मनस्वी बोलणीं बक्षी व यशवंतराव शिवाजी बोलत होते काहीं एक ताळ नाहीं हें पाहून उभयता रागें भरून उदईक कूच करून जातों म्हणून निश्चयात आणिलें तुमचें आमचें बोलणें राहिलें म्हणोन बायांकडे सांगून पाठविलें तेव्हां उभयतास बायांनीं बोलाविलें आणि स्नेहाच्या गोष्टी सांगितल्या तह करावा याप्रमाण बोलण्यांत आलें नंतर बक्षी व यशवंतराव शिवाजी यास बायांनीं साफ सांगितलें कीं, राजश्री बाळोबातात्या व आबा चिटणीस उभयता बहुता दिवसाचे पदरचे वडिलापार्शी सेवा चाकरी यांणीं केली हल्ला उभयता आले असतां त्यांचें बोलणें ऐकत नाहीं एसें म्हणों लागल्यास आणखी कोणाचें वालणें ऐकावें ? आम्हास आणखी कोण आहे ? याच हातूनच बंदोबस्त करून घ्यावा याप्रमाणें साफ सांगितलें तुम्ही एकत नसल्यास याउपर आम्हीं कोणाचें ऐकत नाहीं प्रांत फौजेनें मारिला दुर्लौकिक आमचे वाट्यास आला ईश्वरी इच्छा ! उभयतां कारभारी शहाणे

१ पत्रावरील मिति व तारीख पैवस्तीची पत्र मोरो आपाजी पराजपे यांचे बायांच्या लष्करांतून बाळासाहेबांस २ महादजी शिंदे याजपाशीं

प्रामाणिक. हे बंदोबस्त करून देतात तो प्रमाण. याप्रमाणें बक्षी व यशवंत राव शिवाजी यास सांगितलें. इतरही लहान मोठे होते त्यांसही सांगितल्यावरून सर्वांनी तह करावा याप्रमाणें ठरलें. आज सहा दिवस झाले. हल्लीं तहाच्या यादी ठरावांत आल्या त्यांतील कलमें ठरलीं येणें प्रमाणें. तपशील—

क

१ असेरी किल्ला द्यावा.

१ सरंजाम रुपये १०००००० दहा लक्षांचा द्यावा व त्यात बऱ्हाणपूर जैनाबाद व असेरी तालुका याशिवाय दहा लक्षाची भरती स्वदेशीं करून द्यावी.

१ बाया रुसोन निघाल्यापासून फौजेचे तलबेचा नालबंदीसुद्धां फडशा करावा. त्याजवरून सांगितलें कीं प्रांताची खराबी करून दक्षणदेश निधांत केला. जे खराबी केली व खंडण्या घेतल्या तो पैका हिसेब समजावणें तो विचार होत नाहीं त्या अर्थी पैसा मिळणार नाहीं म्हणोन सांगितलें त्याप्रमाणें ठरलें.

१ सखाराम घाटगे सर्जेराव यास दौलतरावबाबा यांणीं आपणाजवळ ठेऊं नये याप्रमाणें ठरलें पाहिजे तर एक दोन गाव बक्षीस द्यावे त्यांनीं तेथें असावें कलम.

१ पुण्यात पोंहचल्यावर फौजेची तैनात[1] चालती करावी. गणती घ्यावी. ऐवज चांदवड फौजेस द्यावा. याप्रमाणें कलम.

किंवा

१ बायांकडे बक्षी व पठाण व मराठे मिळाले याचे अब्रूस खता होऊं नये. सर्वांस शिंदे यांनीं ठेवावें. यास जामीन आबा व राजश्री बाळोबातात्या. कलम.

१ पुण्यास लवकर जावें. तेथें गेल्यानंतर फौजेचा सुमार पाहून दौलतरावबाबा फौज ठेवतील. बाकीच्यास निरोप होईल त्यांणीं जावें. छावणीस फौज बहुत ठेवणार नाहींत. ठेवतील त्यांणीं रहावें कलम.

१ आपाजी कदम गिरवीकर यास गाव सरकारातून गिरवी इनाम आहे. त्यास सुभानराव कदम आपाजीराव याचेच भाऊबंद तूर्त काळीं येथें मोठे ढोंग आहेत. त्यांनीं निम्मे गाव इनाम मला करून द्यावा म्हणोन आड घातला. त्यावरून सांगितलें कीं, आपाजी कदम यास इनाम गाव सरकारातून श्रीमंताकडून आहे. त्यापैकीं निम्मे तुम्हास आम्ही देणार कोण ? तुम्हीं शिंदे यांचे चाकर. पुढें एकनिष्ठपणें सेवाचाकरी केल्यानें

[1] तात्या व आबा यांनीं सांगितलें.

१ बायाकडे सासगत खर्च आज तागायत जाहला आहे ठोकाचें सावकारी देणें कर्ज केलें आहे तो ऐवज द्यावा. उभयता कारभारी पैसा नाहीं म्हणतात, परतु काहीं लाख दोन लाख रुपये द्यावे लागतील गावही दौलतरावबाबा देतील म्हणोन उत्तर झालें केवळ करारात आलें नाहीं परतु ठरलें कलम

१ मातातील कासारबारीपासून आजपर्यंत ज्या बोली पठाणाकडे व यशवतराव शिवाजी याजकडे बाकीचे पैक्याकरिता आहेत त्या सोडाव्या या प्रमाणें ठरलें कलम

येणें प्रमाणें कलमें ठरावात आलीं आणखी दहा पधरा कलमें आहेत तीं कळलीं नाहींत आज उद्या समजोन घेऊन कळवितों हे विज्ञापना.

न ५०२५ श्री (आषाढ शु० १२–१४ जुलै)

छ० ११ सफर सन मय्यातैन आषाढ

सेवेशीं विज्ञापना महाराजाचे लष्करातील पेंढारी भुगुवारीं जाऊन भोजेत र हिले होते काल मङ्गवारीं मोजेंतून गलदगेच्या रानात जाऊन चार पाचशें पर्यंत गुरें वळलीं तेव्हा गावातील प्याद व गावकरी ऐसे मिळोन धावण निघाले पेंढारी यास गाठ घातली परस्परें लढाई जाहली उभयताकडील जायाजखमी दहा पधरापर्यंत जाहले दोन घोडा पेंढारी याचीं ठार जालीं गुरें सोडवून घेतलीं वीस पचवीसपर्यंत गुरें पुढें हाकून नेलीं तेवढीं मात्र पेंढारी याचे हातास लागलीं याप्रमाण जालें शिंदेबाया याचे समजुतीचें बोलणें लागलें आहे सात लक्षाचा मुलूख बायास द्यावा बायाकडील बोलणें पधरा लक्षाचा प्रात व एक किल्ला द्यावा येणेप्रमाणें बोलणें आहे अद्याप समजूत जाहली नाहीं पागनीस आले आहेत त्यापक्षीं समजूत होईलसें दिसतें श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबाचे लष्करात इकडील बातमीस गेलेला गडी आला त्याणें जबानी वर्तमान सागितलें कीं, फौजेस निरोप दिला पाच हजारापर्यंत फौज आहे व पायदळ पाच हजार येणेंप्रमाणें आहे शरीरेंकरून कसे आहेत म्हणोन महाराजानीं विचारलें तेव्हा त्याणें सागितलें कीं, दिशेकडे गेले ते समयीं आपण पाहिलें शरीरेंकरून ठीक आहेत याप्रमाणें बातमी आली राजश्री नागोपत आपाचें काल पत्र आलें त्यात वर्तमान लिहिलें होतें कीं, शिलेदाराचा दगा (भाऊच्या लष्करात) बहुत पडला होता हल्लीं तोड

---

१ पत्र नारोपंत चक्रदेव याचें महाराजांच्या लष्करांतून नर्मदेच पुढच्या पाऱ्याचें

निघाली आहे. आतां लौकरच कूच होऊन लाटेच्या अथवा निपाणीच्या सुमारें मुक्काम होणार. असें लिहिलें होतें. कळावें सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं ५०२६ श्री. (आषाढ शु. १५–१७ जुलै.)

छ० १३ सफर. सन मय्यातैन. आषाढ.

सेवेशीं विज्ञापना. श्री॥ महाराज राजश्री छत्रपति स्वामी यांची स्वारी काल भौमवारीं तिसरे प्रहरीं करवीरास गेली. कारण वे॥ शा॥ संपन्न रा॥ राजश्री भटजीबावा नरसीपूरकर हे वर्तमानीं करवीरीं आहेत त्यांचे घरीं बुधवारीं पित्रतिथ आहे. भटजीबावांचा सांप्रदाय शिष्यमंडळी आहेत त्यास भोजनास पित्रतिथीचे दिवशीं बोलावितात. महाराजास आमंत्रण आलें त्यावरून स्वारी करवीरास गेली मी काल करवीरास गेलों नाहीं. आज प्रातःकाळीं निघोन गेलों. स्वारी दोन तीन रोजांत माघारी लष्करास येणार. राजाज्ञा व जोशीराव व हिम्मतबहादर वगैरे कोणी समागमें गेले नाहींत. लष्करांतच राहिले. कळावें. स्वारी सडी गेली कळावें. राजश्री बळवंतराव खाडेकर यांचीं पत्रें पुण्यास गेलीं होतीं त्याचीं उत्तरें काल भौमवारीं आलीं. त्यांत कांहीं उत्कर्ष नाहीं. श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबास ताकीदपत्रें पुण्याहून परभारें जावीं म्हणोन लिहिलें होतें तेंही घडलें नाहीं. मागाहून पाठवितों असें उत्तरांत आहे तेव्हा खाडेकर याच्या वकिलींत जीव नाहीं असा अर्थ दिसोन आला. बायांकडील पठाणानीं बाईस उपद्रव केला. श्री॥ राजश्री पंत राजाज्ञा यास धरून नेऊन दोन लाख रुपये मागतात, अशी बोलवा आहे. सत्य असत्य काय असेल तें असो. तिकडील लष्करचें कूच अद्याप नाहीं. मुक्काम आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०२७ श्रीगणपति. (१८ जुलै.)

पे॥ छ०१२ सफर. शुक्रवार. सन मय्या तैन अल्लफ. आषाढ मास.

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत आषाढ वद्य २ गुरुवारपर्यंत यथास्थित असों. विशेष. चिरंजीव राजश्री चिंतामणराव आपा यांचा रंग वडिलांपासुन निघून जावें. पुढें ईश्वर बुद्धि देईल ती वाट पहावी. कारण आपणाकडून उठावा लौकर होऊन येत नाहीं. त्यावरून वडिलांस विनंती केली जे, तीर्थस्वरूप राजश्री काकाणाचे वडिलांचे आज्ञेशिवाय नाहीं श्रीचे उत्साहास वडिलानें जाणें होईल. न झाल्यास काकासाहेबच येतील. येर दौलतीचें काम. स्वस्थ झाल्यावांचून सुटणार नाहीं

१ पत्र बाबासाहेबांस लष्करांतून

त्याजवरून आज्ञा केली जे, आमचें जाणें व्हावयाचें नाहीं ते यावयाचे नाहींत तेव्हां सटला कसा सुटेल? मागती विनंती केली जे, ते येतील. त्यास भाद्रपद मासीं ते येनात असें आहे. तर त्याणीं पत्र पाठवावें जे, आम्हीं येतों. आणखी तीं॥ मातुश्री काकू व चिरंजीव विठ्ठलरावबापू पुण्यास आहेत त्यास आणावीं. दहापांच खेडीं तूर्त मिरज प्रातचीं द्यावीं. म्हणजे चिरंजीवास समजून सांगं- त्याजवरून विनंती आपल्यास लिहिली आहे. याचें उत्तर कसें करू ते आज्ञा करावी. साराश कसेंही उरकावें हें बरें. वारंवार विनंती लिहिली व सांगूनही पाठविलें राजश्री विष्णु दीक्षित याजसमागमेंही सागून पाठविलें तें उत्तर हीं पावलें. या पत्राचें उत्तर लवकर आलें पाहिजे. बहुत काय लिहिणें विदित होय हे विज्ञापना. *सांगली आदिकरून मिरज प्रातचीं व अन्यत्र खेडीं मिळून* चार लक्षाचा मुलूख दिल्यास राहतात. नाहींतर जातात असा आग्रहच दिसतो उत्तर लौकर आलें पाहिजे. चिठ्यासुद्धा उत्तर यावें. हे विज्ञापना.

नं. ५०२८ श्री. (आषाढ व० ३–१९ जुलै.)

छ० १६ सफर. सन मय्यातैन व अलफ. आषाढ.

सेवेशीं विज्ञापना. काल गुरुवारीं वे॥ शा॥ संपन्न राजमान्य राजश्री भटजीबावा नरसीपूरकर यांचे घरीं श्राद्ध जालें. हजार बारांशें पात्र ब्राह्मणाचें जालें मराठे मंडळी अडीचशें तीनशें पर्यंत जाली सर्व साहित्य श्री॥ महाराज राजश्री छत्रपति याणीं केलें. व भटजीबावा नरसीपूरने करवीरास आले- पासून दररोज दोनशेंचा शिधा सरंजाम देत असतात. वाड्यातच रहावयास जागा दिली आहे. कळावें. महाराजांची स्वारी लष्करास सत्वरच जाणार आहे गेल्याचें सेवेशीं लिहून कळवीन. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०२९ श्रीपांडुरंग. (आषाढ व० ३–२० जुलै)

पै॥ छ० १६ सफर. मय्यातैन व अलफ.

तीं॥ राजश्री बाळासाहेब वडिलाचे सेवेशीं. अपत्ये भगवतराव बहिरव दोनी कर जोडून शिर सा॥ नमस्कार विनंती विज्ञापना तागायत श्रावण शु॥ १ पर्यंत मुक्काम करकंब यथास्थित असे. विशेष. राजश्री बाळाजी कृष्ण दि॥ शिंदे याचें लष्कर येऊन उपद्रव जाल्याची विनंती पेशजी लिहिलीच होती. त्यांचें उत्तरही वडिलाचें आलें. आम्ही परभारें येथून राजश्री बाळोबातात्या

---

१ मागितलेल्या मुलखाच्या सोडचिठ्यासुद्धां २ पत्र नारोपत करंदीकर याचें करवीराहून. ३ पत्रावरील मिति व तारीख पेवस्तीची पत्र करकंब महालच्या मामलेदाराचें.

श. १७२१ परशुरामभाऊंची शेवटची स्वारी. इ. स. १७९९

पागनीस व नारायणरावजी बक्षी व आग्रे व शिवाजी बाजी घाटगे यांस पत्रें पाठवून त्याच्या निक्षुण ताकिदी व जासूद मशारनिल्हे याजकडे पत्रें प्रविष्ट केलीं. त्यांचीं उत्तरेंहीं आलीं त्याच्या तालका करून वडिलाकडे पाठविल्या आहेत त्याजकडील स्वार येऊन आसपास येथून कोशीं दोन कोशीं गुरें मेंढरें नेऊं लागले तेव्हा येथील स्वार पाठवून पाडून आणिले दहा बारा घोडे व माणसें आणून ठेविलीं आहेत हीं सोडून द्यावीं व विजापुराकडून माघारे येतांना तिकोटेंकरानीं कांहीं घोडीं पाडून घेतलीं व बाळाजी कृष्ण यांचे आप्तविषयीं कोकणातून येत असता धरून नेऊन ठेविले आहेत ते सोडून द्यावे हा भाव पत्रात आहे, व कारकून पाठवून द्यावा म्हणजे बोलणें होऊनें परगण्यातील बोली वगैरे सोडून देतों हेंही लिहिलें आहे त्यास आम्ही परभारें पत्र पाठविलें त्याचें उत्तर निखालस आल्यानतर कारकूनही त्याजकडे पाठवितों परगण्यातील बोली सुटतात आणि निरोपद्रव होतो असें जाल्यास त्यानीं तिकोटचातील मुद्दा घातला आहे त्याची सुटका व्हावी त्यास तिकोटें हा गाव प्रस्तुत श्री॥ राजश्री रघुनाथरावदादाकडे आहे वडिलीं दादासाहेबास पत्र पाठवून येथील वेध सुटतो याअर्थी तेथें गृहस्थ धरून ठेविले आहेत त्यास सोडवावे व घोडी सोडून द्यावीं याप्रमाणें घडविलें पाहिजे तूर्त बाळाजी कृष्ण सासा क्षेत्रानजीक नदी उतरून अलीकडे कूच करून आहेत बारशीकडे गेलेली फौज माघारी येऊन मोहोळेचे आसपास आहे पिंपळनेराकडे अलीगोल म्हणून पथकी सात आठशेंपर्यंत जमावानिशीं होता त्याणें बोली धरल्या आहेत परगण्यातील पळ गेलेला ठिकाणीं लावून त्याची लावणी घेतो काल मुक्काम मौजे परिते पा॥ मोसें येथून तीन कोशांवर उत्तरेस आला आहे येथें शिबंदी स्वार पन्नास साठ व प्यादे पांच सातशें आहेत यामुळें आले नाहींत शह लवकर जाईल म्हणोन शिबंदी ठेविली परंतु त्याचें कूच होत नाहीं कोशीं दोन कोशीं फिरतात यामुळें वाट बंद शिबंदीसरंजामसाठीं आलों आजपर्यंत कर्जवाम घेऊन दिलें पुढें कांहीं एक विचार सुचत नाहीं महत्संकट प्राप्त जालें आहे यशवंत शिवाजी फौजसुद्धां अकलुजेनजीक येऊन लावणी घेत म्हसवडाकडे गेले तिकडून तेही माघारे येणार ही आवई आहे श्रावणमास आला तरी पर्जन्याचें दर्शन नाहीं परगण्याची अजाया वोस होऊन गेले त्यांचीं घरें जाळतात ! तीन चार गांव गुजरी वस्ती लावणी देऊन आहे तेथें स्वार जाऊन मनस्वी उपद्रव होतो याप्रमाणें वर्तमान आहे तेव्हां पुढील लावणी होण्याचा विचार दिसत नाहीं

यास्तव कागदोपत्रीं अथवा कांहीं फौज पाठवून बंदोवस्त केला पाहिजे. अथवा कोणती आज्ञा करणें ती करावी. वडिलांचा शब्द लागेल यास्तव लिहिलें आहे. आज्ञा येईल तसें करीन. तिकोट्याचा मजकूर वडिलांस सविस्तर लिहिलाच आहे. बाळाजी कृष्ण यांणीं इकडे बोलणें लाविलें आणि न जाणो, परभारें तिकोट्याकडे लेहून सुटकेचा विचार केल्यास येथील सवाल जबाब जाल्याशिवाय सुटका होऊं नये हें दादासाहेबांचे पत्रीं सुचवावें व दादांचें पत्रही तिकोट्यास जावें म्हणजे ठीक पडेल. सेवेशीं श्रुत होय. कृपा करावी हे विज्ञापना.

नं. ५०३० श्री. (आषाढ व०—जुलई.)

तालीक.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री भगवंतराव स्वामींचे सेवेशीं.

पोष्य बाळाजी कृष्ण. साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशललेखन करीत जावें. विशेष. तुम्हीं पत्रें फलमबंदीचीं पाठविलीं तें पावलीं. लिहिला मजकूर कळला. तिकोटेकर यांणीं माणसें अटकाविलें ते व तुम्हांकडे थोडीं माणसें अटकाविलीं ऐसीं दोन्हीकडील सोडून यावीं. गांवगन्नान्या बोली आहेत त्या सोडून देऊं. परभारें गांवचे चार रुपये तुमचे ज्यानीं घेतले आहेत त्यांजकडोन माघारें यावयास येतील. सारांश आमचे कारकून व बायका तिकोटेस अटकाविल्या आहेत त्या सोडून याव्या म्हणजे बोली, सोडून देऊं. आम्हांस पहिलेपासून पटवर्धनकरांचे घराणेंशीं स्नेह. त्यांचेही ममता आम्हांठायीं हें सचित जाणून कर्नाटक प्रांतीं गेलों असतां त्यांचे तालुकेस तिलप्राय तोसीस न दिली. सरकारचीं पत्रें जलद येणेंविशीं आलेमुळें निकडीनें येत असतां मागाहून गृहस्थ येत होते त्यांस लुटून ठार करून मारून बंदीस नेले. त्याजवर आपणही आम्हांकडील शिलेदार रस्त्यानें जात असतां तुमचे गांवीं वस्तीस राहिले तेथें थोडीं घेऊन कैद केले. त्याजवरून एक दोघे पाटील वगैरे तुमचे तालुकेंतील परभारें (आम्हीं) नेले असतील. ऐशास तिकोट्याचे गृहस्थांस तुम्ही अटकाविलें त्यांस व स्वार पाठवणें. तुमच्या बोली अगर रुपये ज्यानीं घेतला असेल तो देऊं. आम्ही पटवर्धनकर घराणेंविशीं निरालसपणें वर्तणूक करीत असतां त्यांजकडील कमावीसदारानीं याप्रमाणें करावें कीं काय ? जें केलें तें उत्तम. अतःपर तरी आमचे कारकून व स्वार पाठवावे. तुमचे तालुकेचे पाटील अगर रुपये ज्यानीं आणिला असेल तो जराबाजरा देऊं. त्यांचे

घराणेंविशीं तिलमात्र अंतर करावयाचें नाहीं असा प्रकार असतां त्यांजकडील तालुकेदार व्यर्थ कलह वाढवितात ! विलाज काय ? बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनती.

नं. ५०३१ श्री. (२० जुलै.)

पै॥ छ० ११ सफर. सन मय्या तैन अलफ आषाढ.

अपत्यें केसो सदाशिव काळे सा॥ नमस्कार विज्ञापना. येथील क्षेम तागायत आषाढ वद्य ४ मदवासरपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. आपली आज्ञा घेऊन लष्करास आलों. वडिलांची भेटी जाली. सर्व येथील मजकूर पाहिला. त्यास शरीरप्रकृत चांगली जाली. रक्त अंगात आलें गुंता नाहीं. कागदपत्रावरी निशाणें सर्व तेच करितात. गुंता नाहीं. पैका मात्र नाहीं या विवंचनेंत पडले आहेत. दीक्षिताचे आशीर्वादेंकरून तेही गोष्ट परमेश्वर घडवील. फौज तिजाई आहे. घरणीं पारणीं याखालीं कांहीं बाकी राहिली नाहीं. वडिलाची मर्जी काईम आहे. गुंता नाहीं. म्हातारपण आहे समय-विशेषेंकरून येखादे गोष्टीचा विसर पडतो. नाहीं तरी पूर्ववत्प्रमाणें आहे. याउपरी दिकत राहिली नाहीं. बोलणें फार नाहीं. उत्तर प्रतिउत्तर यथास्थित आहे. लष्करातच रहाणार. आपली भेटी जाली असता सर्वोपरी चांगलें. यांत मर्जीस येईल तसें करावें आपला नमस्कार प्रविष्ट केला सर्व खुशाल आहेत हें (भाऊनीं) विचारिलें. मुलांचे नमस्कार सांगितले मर्जी प्रसन्न आहे. याउपरी मागाहून होईल व दिसेल तें सेवेशीं लिहीन. येकसाल चालणी करते समई खासगत विनंती केली होती. मर्जीस येईल तशी आज्ञा व्हावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०३२ श्री. (आषाढ व० ३-२० जुलई.)

पै॥ छ० १७ सफर. आषाढ मास. सन मय्या तैन अलफ.

सेवेशीं साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १६ सफर यथास्थित असे विशेष. सर्व मजकूर निराळे पत्रीं लिहिला आहे व आणखी मजकूर ऐकण्यात आहे कीं, चार हजार फौज सरंजाम. त्यापैकीं तीन हजार फौज आपणाकडे असावी व एक हजार स्वामींकडे असावी. तीन हजार

---

१ पत्र बाळासाहेबांस लष्करांतून मिरजेस. २ भाऊच्या लष्करांतून कोणा कारकुनाचें बाळासाहेबांस पत्र यांत वांटणी प्रकरणी चिंतामणराव अप्पांच्या बोलण्यांतले मुद्दे लिहिले आहेत यावेंच पुढच्या नबरचें पत्र आहे त्यांत चिंतामण-रावांचे बेत व लष्करी तयारी यांचें वर्णन आहे.

फौजेचा सरजाम आपणाकडे असावा व एक हजार फौजेचा सरजाम स्वामींकडे असावा किल्ला स्वामींकडे राहिल्यास एक लक्ष रुपये इकडे यावे अथवा किल्ला इकडे राहिला तरी यांणीं एक लक्ष रुपये यावे याप्रमाणें कालच बोलणें झालें पुढें मजकूर होईल तो समजेल तसा लिहितों सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना फौजेची गणती हजीरी घ्यावयाची ती राजश्री जिवाजीपंत अण्णा याचे वियमानेंच होती झाडून कारभार मशारनिल्हेचे वियमानें होतो विदित होय हे विज्ञापना

न ५०३३ श्री (आषाढ व० ३–२० जुलई)

पै॥ छ० १७ सफर आषाढ मास सन मय्या तैन व अलफ

सेवेशीं साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १६ सफरपर्यंत सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष इकडील मजकूर पेशजी महादू सुर्वे याजबरोबर लिहिला त्याजवरून विदित जाहला असेल व हल्लीं मजकूर पांचशें स्वारांची हजिरी जाहली व पायदळ तीनशें पावेतों हजिरी जाहली व आणखी वरचेवर ठेवीतात आहेत हा सरजाम करून कोणीकडे जावयाचा सुमार म्हणोन शोध करितां किंतुराकडे जातात ऐसें बोलतात परंतु अतर्यामींचा मजकूर दोन तीन हजार पावेतों फौज ठेऊन शिवाय भाऊसाहेबांकडून दोन हजार सरजाम घेऊन हुबळी, तडस वगैरे ठाणीं आहेत यांस उपद्रव करावा व मिरज प्रांतींहीं दंगा करावा असा विचार आहे म्हणोन वदंता आहे व मिरजेंतील शिलेदार यांचें पत्र आलें आहे कीं, तुम्हीं सांगाल त्या विचारांत आम्ही आहों त्यास ज्या दिवशीं तुम्हीं बोलाऊं पाठवाल त्या दिवशीं सामानसुद्धां तुम्हांजवळ हजीर आहों याप्रमाणें पत्र मोघम समस्त शिलेदार म्हणोन असेंच आलें आहे या मजकुराचा पत्ता कशावरून म्हणावा तर राजश्री बाळकृष्णपंत विनीवाले यांणीं पत्र समक्ष पाहिलें त्यांनीं आम्हांस सांगितलें त्यावरून आम्हांस कळलें याप्रमाणें ऐकण्यांत मजकूर आहे वरकड मजकूर मागाहून समजेल तो सेवेशीं लिहितों सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५०३४ श्री नक्कल (आषाढ व० ४–२१ जुलै)

चिं॥ राजश्री रामचंद्रपंत आपा यांसीं आशीर्वाद उपरी आपण पत्र पाठविलें तें पावलें पत्रीं लिहिलें जे "चि॥ राजश्री चिंतामणराव यांचा रा॥ वडिलांपासोन नियमेंन जावयाचा. पुढें ईश्वर बुद्धि देईल ती बाग

१ पत्र पारसनिसांचें

पहावी. कारण आपणाकडून लौकर उलगडा होऊन येत नाहीं. वडिलांत विनंती माझे बोलणेंची केली. वडिलांची आज्ञा जाहली जे, आमचें जाणें श्रीचे उत्साहास होत नाहीं. त्यांचें येणे होत नाहीं. तेव्हां भाग कसा तुटतो?" यांतर चि॥ राजश्री विठ्ठलरावबापूस व तीं॥ मातुश्री लक्ष्मीबाई वहिनीस आणवावें, दहा पांच खेडीं नेमुन द्यावीं असें लिहिलें, त्यास पुण्याचा मार्ग चालत नाहीं. बाया शिंदे यांच्या फौजा जागां जागां आहेत. मार्ग मोकळा जाहलेवर आणावयास पाठविणार. " तूर्त चार लक्षांचे तालुक्याच्या चिठ्या व उत्तर जलद यावें, नाहीं तर जातात" म्हणून लिहिलें तें कळलें. ऐसीयासी यंदां चहूंकडे दंगा होऊन तालुक्यांची बाकी राहिली (नाहीं.) आजपावेतों पर्जन्य नाहीं. लावणीचें संकट आहे. चार रुपये रसदही अद्याप कोणाकडून घेतली नाहीं. मग उतावळी होऊं नये. वडिलांचे आज्ञेखेरीज माझा प्रकार तिळप्राय नाहीं. वडिलांचा गाठ पडल्यावर समक्ष विनंती करावयाची केली पाहिजे. कागदोपत्रीं लिहितां येत नाहीं. दौलतींतील खालजवाब बारीक मोठे सर्व वडिलांस विनंती करून जशी आज्ञा होईल तशीच वर्तणूक होईल. येविशीं आपली खातरजमा जाहली आहे. आणि खातरजमा राखावी. वडिलांचे सेवेशीं यावें, परंतु शिबंदीचा व फौजेचा पेंच, खर्चाची ओढ यास्तव मात्र अनमान. एरवीं येणेंस गुंता नाहीं. वडिलांचे आज्ञेखेरीज मी नाहीं. त्यापक्षीं चिरंजीवानीं ही उतावळी करूं नये. आपणही समजून सांगावें. लांबणीवर टाकावें असें माझें चित्तीं नाहीं. आपण खातरजमेनें सांगून उतावळी करून जाऊं देऊं नये. सर्व प्रकार तुम्ही जाणतच आहां. वडिलांचे आज्ञेशिवाय मी नाहीं येविशीं आपणही वडिलांस विनंती करावी. रवाना छ० १७ सफर रविवार. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

नं. ५०३५ श्री. (आषाढ व० ४–२१ जुलई.)

छ० १८ सफर. आषाढ मास. सन मय्या तेन व अल्लफ.

सेवेशीं शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १७ सफर पावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष इकडील मजकूर काल लिहिलाच आहे. कसबे तेरदळ येथें सरंजाम सुद्धां स्वारी जाऊन दंगा करावा असा विचार आहे. आजच अथवा उद्ईक जावें असा करार आहे. कांहीं सरंजाम श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब बरोबर देणार ऐसी वदंता ऐकण्यांत

१ चिंतामणरावांचा देव.

आहे वरकड मजकूर समजेल तसा सेवेशीं लिहितों सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ५०३६ श्री (आषाढ व० ५–२२ जुलई)

पै॥ छ० २० सफर सु॥ सन मय्यातैन व अल्लफ आषाढमास

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामींचे सेवेशीं

सेवेक आबाजी रघुनाथ साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल ता० १८ सफर जाणोन स्वकीय कुशल लिहित गेलें पाहिजे विशेष आपण पत्र पाठविलें तें पावलें " राजश्री बाळाजी कृष्ण याणीं आपल्या तालुक्यांत उपद्रव करून गावचीं गुरें ढोर व वोली धरून नेल्या आहेत त्या त्यांस ताकीद होऊन वोली व गुरें नेलीं आहेत त्या सोडून देवाव्या व पठाणानीं मिरज प्रांतींच्या वोली नेल्या, आहेत त्या सोडून देवाव्यात साप्रत मुक्काम कोठें आहे, कूच कधीं होणार हें लिहावें, " म्हणोन लिहिलें, ऐसियास बाळाजी कृष्ण यास श्रीमंत मातुश्रीकडून इकडे यण्याविशीं पत्रें गेलींच आहेत इकडे लौकरच येतील वोली व गुरें नेलीं आहेत त्याविशीं ताकीद करावयास येईल पठाणांनीं वोली ठेविल्या आहेत त्याविशीं राजश्री नारायणराव बक्षी यास सांगितलें आहे साप्रत मुक्काम किर्नाईजवळ आहे एका दोहों दिवसीं कूच होऊन साळप्याच्या घाटानें पुलावरून जाणें होईल समटाचा जाबसाल निश्चयात आला आहे याउपरी येथून कूच लौकरच व्हावें असें आहे राजश्री भाऊकडील व करवीरकर राजश्रींकडील मजकूर लिहिला तो कळला सदैव पत्र पाठवून संतोषवीत जावें बहुत काय लिहिणें लोभ करीत असावें हे विनंती

न ५०३७ श्रीगणपति (आषाढ व० ६–२३ जुलै)

चि॥ राजश्री बळवंतराव यांस प्रती परशुराम रामचंद्र आशीर्वाद उपरी चि॥ राजश्री चिंतामणराव आपा तिकडे यावयाकरितां येथून निरोप घेऊन गोटाबाहेर जाऊन उतरले आहेत आपणास कळावें याकरितां लिहिलें असें रवाना छ० १९ सफर बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद

, न ५०३८ श्री (आषाढ व० ६–२३ जुलई)

पै॥ छ० २५ सफर सन मय्या तैन व अल्लफ आषाढ मास

सेवेशीं बाळाजी विष्णु सहस्रबुद्धे कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १९ सफरपावेतों वर्तमान यथास्थित असे विशेष.

---

१ शिंद्यांचे कारभारी आबा चिटणीस यांचें पत्र

स्वामीनीं छ० ७ सफरचें पत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिला मजकूर कळला. पेशजी स्वामीनीं मिरजेच्या देशमुखीविशीं पत्र श्रीमंतांस लिहिलें होतें तें प्रविष्ट केलें. श्रीमंत राजश्री नानांजवळ एकदोन बैठका जाहल्या. नानांचें अंतःकरण स्वच्छ परंतु श्रीमंतांची मर्जी ! "सनदा तयार झाल्या होत्या त्या युक्तीनेंच राहविल्या होत्या. शिके होऊन गेल्या हा मजकूर आपणांस ठाऊक नाहीं. तुम्हीं श्रीमंतांस विनंती करणें." म्हणोन सांगितलें. त्याजवरून एक दोन वेळां विनंती करून पाहिली. परंतु उत्तर जाहलें नाहीं. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबीं येविशीं दोन वेळां पत्रें पाठविलीं होतीं तींही प्रविष्ट केलीं. परंतु मर्जी ! सनदा मना न होत. तेव्हां छ० १७ सफरीं बोलणें येविशींचें बहुत जाहलें. विनंती ही सक्त केली जे, सरकारच्या सनदा गेल्या असतां देशमुखीची जप्ती होते असा अर्थ नाहीं. घोरपडे सरकारचे आप्त. बहुत दिवस त्याजकडे वतन चालतें. आम्हाकडे वतनाचें संरक्षण करावें या प्रमाणें सरकारची आज्ञा पूर्वापार आहेच, म्हणोन विनंती करावयाचें कारण. त्यास सरकारच्या सनदा गेल्या त्या अमान्य होतील. मग स्वामींची मर्जी रुष्ट होईल. यास्तव वारंवार विनंती करतों. त्याजवरी उत्तर जाहलें, घोरपड्यांजवळ पत्रें आहेत त्यांच्या नकला आणून दाखवणें म्हणोन. त्याजवरून जाहल्या वर्तमानाचा तपशील-वार मजकूर लिहिला आहे. पुढची आज्ञा येईल त्याप्रमाणें विनंती करावयाची. आजपर्यंत पत्र स्वामींस लिहिलें नाहीं म्हणोन पत्रीं दर्शविलें, त्यास ही तो मोठीच गोष्ट सेवकाकडून गेली. इतःपर वरचेवरी आज्ञेप्रमाणें पत्र राजश्री धोंडोपंत जोशी व मोरोपंत पराजपे यांजपाशीं देतों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०३९ (आषाढ व० ७–२४ जुलै)

वकील मोरो आपाजी परांजपे याचें पुण्याहून मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र. रवाना छ० २० सफरचें—

" श्रीमंत राजश्री नानांची शरीरप्रकृत तूर्त चांगली आहे. श्रीमंत राजश्री अमृतराव कारभारामध्यें आहेत राजश्री नारोपंत चक्रदेव सर्व असत्यारी आहेत. त्याजखेरीज कांहीं एक कारभार होत नाहीं. श्रीमंत राजश्री पंत प्रधान यांची फार करून कोणाची गाठ पडत नाहीं. "

नं. ५०४० श्रीगणपति. (२४ जुलई.)

पौ॥ छ० २१ सफर. आषाढ मास. सन मय्या तैन व अलफ

श १७२१ मिरज घराण्यांतील भाऊबंदकी. इ. स. १७९९

अपत्यें रामचद्रानें शिर साष्टाग नमस्कार विज्ञापना तागायत आषाढ वद्य ७ बुधवारपावेतों सुखरूप असों विशेष वडिलीं तीन पत्रें पाठविलीं ते पावलीं वडिलास विनती केली पत्रें ही सारा दाखविलीं चिरजीव राजश्री [1]चितामणराव आपा वडिलाबरोबर रुसोन रविवारीं आज्ञा घेऊन निघोन मजकडे आले मी रात्रौ चार दिवस धरण्यामुळें वडिलाजवळ होतों 'जातों कृपा असू द्या ' म्हणाले मी सागितलें, ' पत्र मिरजेस गेलें वडील आज्ञा करतील तशी वतणूक करावी तीर्थस्वरूप राजश्री काका राजी असतां उतावळी चांगली नव्हे ' म्हणोन बहुता प्रकारें सागितलें, परतु विचारास न आलें निघून गेले दुसरे दिवशीं त्याचे डेऱ्याकडे जावें तर आम्हांमोंवर्ते घरणें दीर्घशकेस जावयाचें देखील नाहीं, स्नान नाहीं, तीन दिवस भोजन नाहीं, अशी गत ! त्याजमुळें जाणें झालें नाहीं आज जावें तर पत्र आलेलें त्याजकडे पाठविलें त्याणीं पाहून माघारें पाठविलें साराश चिरजीव निघून गेले सेवेशीं निदित होय मला अगर चिरजीव राजश्री बाबा यास येणेंविशीं लिहिलें, त्यास येथें फौजेचा दगा भोजनास ही ठिकाण नाहीं तेव्हां मिरजेस येणें कोठील ! हुपरीकरराव आले, परतु कार्यावर पडले नाहींत त्याचा अलीकडील ऋणानुबध विदितच आहे यात समजावें ईश्वर इच्छा प्रमाण होय हे विज्ञापना

न ५०४१ श्री (आषाढ व० ९–२६ जुलै)

छ० २७ सफर सन मय्या तैन व अल्लफ आषाढ

सेवेशीं विज्ञापना ऐसी जे, घरकलहाचा विचार श्रीमत रा॥ नानास सागितला कीं, "श्रीमत रा॥ चितामणराव आपा श्रीमत रा॥ भाऊसाहेब यांजपाशीं आहेत अलीकडे सहा महिने त्यानीं बखेडे मांडिले महालावर परभार रोखे करून स्वार पाठवून उपद्रव केला विभागाचा फडशा लौकर करून द्यावा म्हणतात कै॥ रावसाहेब याची स्त्री त्याचे विचारास मिळाली आहे वल्गना नाना प्रकारें करितात महालांस उपद्रव केला तेव्हा श्रीमत रा॥ भाऊसाहेब यास दोन चार वेळां चिरजीवांस ताकीद करावी म्हणोन लिहिलें होतें ते समयीं वडिलांची प्रकृत दुखण्यानें चांगली नव्हती फौजेचे देणेंचे पेंचानें व शरीरप्रकृतीनें मर्जी कठीण रा॥ आप्पासाहेब यांस ताकीद जाली नाहीं जिवाजी रामचद्र यास आपण कैद करून किल्यावर ठेविलें

१ हुपरीकर सावकार यांनीं कर्ज देऊन आम्हांस अडचणींतून सोडवावें तें केलें नाहीं २ पत्र बाळासाहेबांस वडील मोरो आपाजी परांजपे याचें पुण्याहून

होतें. नंतर रा॥ यशवंतराव घोरपडे यांचे रजबजलीवरून मुक्त केलें. ते समयींची आपली आज्ञा त्यांस होती कीं, पुण्यास असावें. कोठें जाऊं नये. बखेडे करूं नये. याप्रमाणें होती. ऐसे असतां पुण्याहून निघोन गेले. तूर्त रा॥ चिंतामणराव आपा यांजपाशीं कारभार तेच करितात. केसोपंत काळे यांचे माऊस-बंधु जिवाजीपंत बाबा काळे केसोपंतांचे पुतणे. रा॥ निळोपंत पोंक्षे जिवाजीपंतांचे व्याही. लिहिल्याप्रमाणें ते सर्व एकच आहेत. अलीकडे रा॥ चिंतोपंत लिमयेही गेले आहेत. हल्लीं श्रीमंत रा॥ रामचंद्रपंत आपा यांचीं एक दोन पत्रें आलीं कीं अलीकडे रा॥ चिंतामणराव आपा आपले फडशाकारितां वडिलांजवळ वारंवार विनंती करितात. त्याजवरून वडिलांनीं लिहावयास सांगितलें आहे कीं, लौकर फडशा करावा. त्याजवरून श्रीमंत रा॥ भाऊसाहेब यांस मिरजेहून पत्रें लिहिलीं आहेत कीं, वडिलांची माझी गांठ पडिल्याविना फडशा कसा होईल. घरकुत्याचा प्रकार. लौकिक होऊं नये. चार जाबसाल तोडजोडीचे बोलिले पाहिजेत ते वडिलांजवळ बोलावयाचे. त्यास तूर्त मी इकडे यावें तरी फौजेचे देणेंची निकड. भले लोक जाऊं देणार नाहींत. तसाच किल्ल्याकडील शिबंदीचा गवगवा आहे. गडबडीचे दिवस. सरकारचा नामी ठिकाणा. प्रसंगानुरूप येतां नये. वडिलांची माझी गांठ पडल्यानंतर सर्व विचार होई ऽ म्हणून लिहिलें आहे. तिकडील उत्तरें काय येतील तीं कळविता. श्रीमंत रा॥ नानांस सर्व मजकूर श्रुत करावा. भाऊ व नाना एकच आहेत. परंतु तिकडून बोलणीं कोणते तऱ्हेचीं होतात कळलीं नाहीं. चिरंजीवांनीं तो मोठी गडबड मांडिली आहे. श्रीमंत रा॥ नानांस विनंती करून उत्तर होईल तें लिहोन पाठविणें" म्हणून सांगितलें आहे. त्यास आज्ञा काय ? त्यावरून उत्तर सांगितलें कीं, तुम्हांविशीं तूर्त प्रसंगीं भाऊंचा चांगलेपणा नाहीं हें ऐकितों. मागें भाऊ येथें होते तेव्हां रा॥ गंगाधरराव यांजविशीं घरोब्याचें बोलणें बोलत होते. चिंतामणराव यांजकडे त्यांचें अंग नव्हतें. हल्लीं चलबिचल दिसते. असो. याचा विचार करून सांगतों. त्यांचें बोलणें तरी काय आहे ? त्यावरून उत्तर केलें, कीं, "निमेपेक्षां हजार पांचशें स्वार जाजती आम्ही ठेवावे. त्याचा सरंजाम जाजती व चौघडा निशाण आम्हांजवळ असावें. आम्हास वाडा राहावयास पाहिजे. त्यास दोन लाख रुपये रोख द्यावे" हीं बोलणीं बोलतात. आणखी अनेक प्रकारचीं बोलणीं बोलतात. त्यास श्रीमंत बाळासाहेब यांचा विचार आपणाशिवाय तिळमात्र नाहीं. आपला स्नेह हेच जोड. आपणांस श्रुत असावें. पुढें तिकडे जो विचार होईल

तो मला आज्ञा येईल. विनंती करितों. 'उत्तम आहे. विचार करून सांगतों' म्हणोन सांगितलें आहे. दोनचार दिवसांत फिरोन एकदोन वेळां युक्तीनें विनंती करून उत्तर होईल तें मागाहून विनंतीपत्रीं लिहितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०४२ श्री. (आषाढ व० ९–२६ जुलै.)

छ० २७ सफर. सन मय्या तैन व अल्लफ. आषाढ.

सेवेशीं मोरो आप्पाजी परांजपे सा॥ नमस्कार विज्ञापना ऐसीजे, श्रीमंत रा॥ नानांस "बाया शिंदे यांणीं मिरज प्रांताची खराबी केली. गांव जाळिले, लुटिले. पुढें प्रांताची लावणी होणें कठीण. चार वर्षें एकसारखी फौज ठेविली आहे. तसाच किल्ल्याचे शिवबंदीचा वगैरे पेंच. करकंब, मंगळवेढें बरडोल हे महालाची गत जाहली ते श्रुतच आहे. कर्णाटकांतील महालांची खराबी करवीरवासी महाराजांनीं केली. असो. ते कर्जाची गांठ आजपावेतों जाली. पुढें पैसा कर्जेही मिळत नाहीं. पांच सात लक्ष रुपये फौजेचें नालबंदी व रोजमरे देणें. लोकांनीं निकड केली आहे. लज्जा ईश्वरें रक्षावी. सर्व जोड आपला स्नेह." याप्रमाणें विनंती करावी म्हणोन आज्ञा जाली आहे. त्यावरून उत्तर जालें, कीं, "तुम्ही सांगतां सर्व मला कळलें आहे. परंतु सूर्त कालीं सर्वांची गत काय चालली आहे हें पहातच आहां ! आजपावेतों तुमचे सरंजामाचे महालांस वगैरे उपद्रव लागला नव्हता. इकडे तो हाच प्रकार जाहला आहे. असो. श्रीसत्ता प्रमाण !" म्हणोन उत्तर केलें. फौजेचा खर्च भारी. अद्यापवद् फौज आहे. प्रसंग एक तऱ्हेचा, दूर करितां येत नाहीं, म्हणोन बोलिलों. श्रीमंताजवळ बोलोन फौज दूर करावी न करावी हें सांगतों म्हणोन बोलिले. श्रीमंत राजश्री रघुनाथराव दादा यांणीं नानांस साष्टांग नमस्कार सांगावा म्हणोन येते समई सांगितलें होतें. नमस्कार साष्टांग. सांगितला. दादा कोठें आहेत म्हणून पुसिलें. 'कुरुंदवाडास आहेत. बाया शिंदे मिरज प्रांतांत आलीं ते समयीं मिरजेस आले होते. फौजही आली होती. इकडे बाया आल्यानंतर कुरुंदवाडास गेले;' म्हणोन विनंती केली. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०४३ श्री. (२६ जुलै.)

छ० २७ सफर. सन मय्या तैन व अल्लफ. आषाढ.

सेवेशीं धोंडो बापूजी जोशी व मोरो आप्पाजी परांजपे शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत आषाढ व॥ ९ पावेतों सेवकाचें वर्तमान यथा-

स्थित असे. पेशजी केशर पाठविलें आहे. पावलें असेल. येथें पुण्यांत केशर नाहीं. आहे तें चागलें नाहीं. आणि मनस्वी दर नव्वद, पंचाण्णव, शंभर म्हणतात. आणि ठीक नाहीं. जिनसांची याद अलाहिदा पाठविली आहे. बायाचा मुक्काम निरेच्या पुलावर रा॥ गोपालराव भाऊ याचे नजीक आला. पठाण जेउरावर आहे. कोणी म्हणतात कीं सालपेंचा घाट उतरून खालीं आले. असें लोक बोलतात. रा॥ यशवंतराव होळकर, मल्हारराव होळकर याजला मारिलें तेव्हां पळून गेला. त्यानें तिकडे जमाव चाळीस हजार फौज जमा केली आहे. उज्जनची खंडणी घेतली. चाळीस पन्नास तोफ समागमें आहे. सामान भारी पेक्त त्याणें जमाविलें आहे असें बोलतात. रा॥ काशीबा होळकर याणें सरकारात व नानाकडे बोलणें लाविलें कीं मल्हारजीचा लेक पुण्यात आहे तो माझे स्वाधीन करणें मलाही पुत्र नाहीं. दौलत आहे ती त्याची. ऐशीं अनेक प्रकारचीं बोलणीं लाविलीं आहेत. सरकारांतून व नानाचे चित्तांत काशीबा व मल्हारजीचा लेक याचा बंदोबस्त करोन पुत्र काशीबाचे वोटींत घालावा हा विचार आहे अशी बोलवा आहे. उंटावरून जिन्नस पाठविला आहे. पावला असेल. किल्ल्याकडील लोकांस व पागेकडे वगैरे खर्चास दिल्हें आहे त्याचा तपशील पेशजी लिहिला आहे तो ऐवज जिकडील तिकडून खर्ची उगवून खाजगीकडे जमा करावयाची आज्ञा करावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०४४ श्री. (आषाढ व० ९–२६ जुलै.)
पै॥ छ० ३७ सफर. सन मय्या तैन व अल्लफ.

विज्ञापना. श्रीमत राजश्री नानास विनंती केली कीं, 'आपणास पुण्यास येऊन एक वर्ष होत आलें श्रीमंत राजश्री पतप्रधान याचें व श्रीमंत राजश्री रावसाहेब याचें आपलें चित्त मिळालें किंवा किलाफ राहिला आहे ?' त्यावरून बोलिले कीं, 'यांचें आमचें चित्त या जन्मामध्यें मिळावयाचें नाहीं ! लौकिकार्थ बहुता तऱ्हेनें गोड भाषण बोलतात. परतु चित्तात भाव कुटिल. एगामोजी बोलणीं बोलतात.' 'राजश्री बाळोबातात्या आले. आपलें त्यांचें कसें आहे. एक विचार आहे कीं त्यांचे चित्तात प्रशस्त नाहीं ?' याप्रमाणें पुसिले नंतर उत्तर केलें कीं, 'त्यांचें बोलणें आम्हाकडे आलें होतें जे, आजपर्यंत परस्परें ज्या गोष्टी झाल्या त्या उत्तम. याउपरी आपला स्नेह असावा त्यावरून आम्हींही सांगितलें कीं, उत्तम आहे. तुमचा आमचा विचार एक व्हावा. कोणी कोणास अंतर देऊ नये. परतु हा विचार राजश्री परशुरामपंतभाऊ

यांचे विचमानें व्हावा. याप्रमाणें सांगितलें. हा मजकूर राजश्री बाबा काळे यांजपाशीं बोलिलों होतों. मिरजेस कांहीं बोलिले किंवा नाहीं न कळे. तुम्हीं कशावरून पुसिलें ? बाळोबाकडून आलां, त्यांचे बोलण्यांत अर्थ आला कीं काय ?' त्यावरून ते कांहीं हा मजकूर मजपाशीं बोलिले नाहीं व श्रीमंत राजश्री बाळासाहेब यांणींही कांहीं सांगितलें नाहीं. मीच विनंती केली. (असें बोललों) उत्तम आहे. याप्रमाणें मिरजेस लिहिणें म्हणोन सांगितलें. त्यावरून विनंती लिहिली आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०४५ श्री. (श्रावण व० ९–२६ जुलै.)

पै॥ छ० २७ सफर. सन मय्या तैन व अल्लफ

विज्ञापना. श्रीमंत राजश्री नानांची गांठ पडिलेनंतर बोलिले का, "बरे लौकर आलां ! एक दोन वेळां तुम्हीं लौकर इकडे यावें म्हणून बाळकृष्णपंताकडून लिहविलें असतां आलां नाहीं. परशुरामपंतभाऊ यांजकडे शिक्के कटार वगैरे रवाना केली. धारवाडचे किल्ल्याच्या सनदा दिल्या. या तुमच्या इतल्यानें व्हाव्या ऐसें चित्तांत होतें. येथें राजश्री बाबा काळे बोलणें बोलूं लागले. फौज तुंगभद्रापार लौकर व्हावी हा विचार चित्तांत आणून मग सनदा वगैरे दिल्या. असोत. पट्टणाकडील जाबसालही उरकला. इंग्रज प्रबळ झाले. कलकत्तेपावेतों त्यांचा प्रांत झाला. सरकारांत तूर्त हाच विचार पडला आहे. टिपूचें संस्थान गर्द झालें हें सरकारचे[१] दौलतीस चांगलें नाहीं ! होणार चुकत नाहीं." म्हणोन बोलिले. नंतर पुढें विचार सरकारांत काय आणला आहे (असें मी बोललों) त्यावरून बोलिले कीं, "येथेंच बेदा पडला आहे. कोणाचा भरंवसा कोणास येत नाहीं. या प्रकारचें वर्तमान आहे. शिंयाचे घरचा बेदा मोडत नाहीं. शिंदे कूच करून गेल्याखेरीज कांहीं एक विचार होत नाहीं." ऐसें बोलिले. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०४६ श्री. (आषाढ व० ९–२६ जुलई.)

तालीक.

चिरंजीव राजश्री हरिपंतबाबा यासी आशीर्वाद उपरी.

आपणांस पत्र विस्तारें लिहिलें जे चिरंजीव राजश्री रामचंद्रपंतआपा अथवा आपण यावें. वडिलांस विनंती करावयाची ते आपणास श्रुत करूं. आपण वडिलांस विनंती करावी जशी आज्ञा वडिलांची होईल तशी वर्त-

---

१ वकील मोरो आपाजी पराजपे याचें पत्र.

णूक होईल. त्याचें उत्तर आपलें आलें तें काल पावलें. हांशील आम्हानें चिरंजीव राजश्री चिंतामणरावआपा निघोन गेले. वाणाचे साचेवर आहेत. येणेंविशीं लिहिलें, त्यास वडिलांचीं आज्ञा पाहिजे असें लिहिलें, त्यास आपण प्रसंगीं असोन चिरंजीव गेले येणेंकरून लौकिक कसा होतो हें जाणत आहां. वाडिलांची आज्ञा घेऊन चिरंजीव राजश्री आपा अथवा आपण यावें. तुम्हांजवळ सांगतों ही विनंती वडिलांस करावी. आज्ञेप्रमाणें वर्तणूक होईल. श्रीनें वडिलांस आरोग्य दिवसेंदिवस करून हे दिवस पाहिले. पुढें कृपा करणार श्रीगजाननच आहे. समजून विनंती केली नाहीं. चिरंजीवास कसें जाऊं दिलें हा शब्द तम्हास वडीलच ठेवतील. दुर्लौकिक व्हावा हें चांगलें नाहीं. सर्व अर्थ तुम्हीं जाणतच आहां. उभयतांतून आज्ञा घेऊन एकानें यावें. चिरजीवास समजून सागांवें हें उत्तम आहे. छ० २२ सफर. बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे आशीर्वाद.

नं. ५०४७

श्री. (आषाढ व० १०–२७ जुलै.)

छ० २७ सफर. सन मय्यातैन. आषाढ.

सेवेशीं विनंती सेवक बाळाजी दामोदर व गणेशराम शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० २३ सफरपावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. श्री॥ राजश्री चिंतामणराव आपा यांचें काल दोन महरा कूच होऊन रायबागेच्या सुमारास गेले. समागमें सरंजाम पांचशें स्वार व तीन साडेतीनशें पायदळपावेतों आहे. आणखी वरचेवर ठेवीतच आहेत. तेरदळाकडे जावयाचा रोख आहे, ऐसी वदंता आहे. कोणी म्हणतात कीं मंगळवेढें इकडे जातात. याप्रमाणें म्हणतात. तेरदळकर देसाई व राजश्री जिवाजीपंत अण्णा यांची तेरदळाविशीं घालमेल आहे असें दिसतें. यास्तव त्या रोजास कूच होऊन स्वारी गेली. याप्रमाणें मजकूर. देसाई व मशारनिल्हे यांचें मत एक आहे असें दिसण्यात येतें. मजकूर समजला तो लिहिला आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

वगैरे चार गांव दिले व भिकबाळी दिली व कटार येणेंप्रमाणें दिलें, सदरहू अन्वयेंच श्री॥ राजश्री पंत अमात्य यांची समजूत करणार हुजूरची स्वारी तूर्त लष्करास जाण्याचा बेत दिसत नाहीं. प्रतिनिधि व अमात्य व शिलेदार मंडळी यांची समजूत करून लष्करास रवाना करीत आहेत. व लोक आणावयाविषयीं लोकांस पत्रें जातात. आणि कोणा कोणास लोक आणविणेंविशीं सांगतात. राजश्री भगवंतराव टकले येथें आले त्याणीं दोनशें लोक आणावयाचा करार केला आहे. मिरजेच्या पथाप्रमाणें बोलीचालीचा ठराव केला आहे. श्री॥ राजश्री भाऊसाहेब यांजकडे पुण्याहून सरकारचीं पत्रें गेलीं होतीं कीं, महाराजाकडील तालुक्यास उपद्रव करूं नये म्हणोन. त्याचीं उत्तरें भाऊसाहेबानीं लिहून दिलीं. ते जासूद राजश्री बळवंतराव खाडेकर याजकडे आले. ते लखोटे येथें फोडून पाहिले उत्तराचा मजकूर काय होता तो समजला नाहीं. फिरोन लखोटे करून रवाना केले. त्याजवर येथूनही तो अन्वय पाहून पत्रें लिहिलीं आहेत पुण्यास. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०४९ श्री (ज्येष्ठ व० १२–२९ जून.)

पै॥ छ० २८ सफर. सन मय्यातैन व अलफ आवाढमास.

सेवेशीं बालकृष्ण लक्ष्मण कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ० २४ मोहरम मुकाम बेकनहल्ली नजीक हनगल येथें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. रा॥ बाबा फडणीस शिकिकटार व धारवाडचे किल्ल्याच्या सनदा घेऊन मंडळींसह आले हें महत्कार्य जाहलें वडिलांचें पुण्य थोर वे॥ शा॥ सपन्न रा॥ रा॥ दीक्षित बाबा याचे आशीर्वादाचें फल. सरकारांतुन कृपा जाहली येणेंकरून पदरींचे पार पडिलों. इकडील वर्तमान टिपूज पट्टणासच आहेत, धोंडजी वाघ मध्यें पुढ होऊन तिकडील फौज हजार स्वार व दोन हजार पायदळ जमाव करून आधीं होळेहोनूर लहान जागा घेतली. तेथें कमावीसदार आसफ होते त्यांस भांवसा देऊन त्याचे सूत्रानें शिवमोगे यास गेला. तेथें तुकडी म्हणोन पाच चार मामलेदार जमा जाहले होते त्यांस धरून शिल्लक प्रांतांतील दहा वीस हजार होन जमा होते ते हातांखालीं घेऊन फौजेस वाटणी करून जागाच बळकाविली ! नंतर तुर्क होनाळी व शिकारपूर घेतलें. प्रस्तुत कालीं पांच चार हजार फौज पारिपत्यास यावी या सरंजामानिशीं आहे. सावनूर तालुक्यांत उपद्रव करणार आहे काय रितो पहावें सोंदे बिदनूर प्रांत रिकामा आणि ठाणीं विशेष नाहींत हें पहून गोखले याणीं काहीं ठाणीं

घातलीं व रा॥ बापूजी शिंदे यांणीं कांहीं ठाणीं घेतलीं. आमची सरहद् आम्हांस चौघानीं भर दिला. त्याजवरून हजार पेंढारी व दोन हजार पायदळ ठेवून आम्ही उद्योग आरंभिला. इतक्यात परवां यजमान यांचें पत्र आलें कीं टिपूचे राज्यांत हंगामा माजवूं नये याप्रमाणें सरकारचीं पत्रें आलीं आहेत ऐसें आलें त्याजवरून लोक माघारे आणविले. दहा हजार रुपयाचे पेचांत आलों व सरसुभे याचे कारभारामुळें फार फसावा जाहला. पुढें मामलत करावी तरी रसद पाहिजे. शिलशिले समीप. हुबळी तो आलीच नाहीं. जें जाहलें तें जहालें याउपरी सोडून सेवेशीं येतों. भेटीनंतर विनंती करीन आता साहेब सुभा आला याजमुळें करणार सिद्ध जाहले आहेत पदरीचें पुरातन. कांहीं तरी सेवा करावी हें जाणून केलें. पुढें पार पाडणें स्वामींकडे आहे. तूर्त सर्वस्वी पेचात आलों. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५०५० श्री. (आषाढ व० ११–२८ जुलै.)

पै॥ छ० २७ सफर. सन मय्या तैन व अल्लफ.

विज्ञापना. तागायत छ० २३ सफर रविवार यथास्थित असे. विशेष येथें (नानाच्या) दरबारात कामकाजामुळें नेहमीं जावें लागतें. मागें येथें महिना दोन महिने होतों तेव्हा पंधरा अठरा रुपये प्यादे चौकीदार वगैरे पानसुपारी दिली होती. बाकी कांहीं पुढें देईन म्हणोन बोलिलों होतों. हल्लीं येथें आलों जाणें नित्य आहे. दरबारचीं माणसें म्हणजे केवळ श्वान! त्यास कसें करावें? कांहीं दिलें नाहीं तरी जागा जागा उपद्रव करितील. गाठ जेव्हा पाहिजे तेव्हा पडली पाहिजे. नानांजवळ उभे रहारयाचे प्यायाचे नाईक आहेत ते परमानगी लावितात. परमानगीखेरीज पालखीपदस्थाचीं देखील गांठ पडत नाहीं! त्यास याचा विचार कसा करूं येविषयींची आज्ञा झाली पाहिजे. त्याप्रमाणें करीन श्रुत होय स्मरणपूर्वक आज्ञापत्र आलें पाहिजे हे विज्ञापना.

नं. ५०५१ श्रीरामलिंग प्रसन्न. (आषाढ व० १३–३० जुलै)

पै॥ छ० २९ सफर. सन मय्या तैन व अल्लफ. आषाढ.

राजश्री गंगाधररावजी गोसावी यांसीं–

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहांकित नारायणराव डफळे देशमुख परगणे जत व करजगी दंडवत विनंती येथील कुशल जाणोन

१ वकील मोरो आपाजी पराजपे यांचें बाळासाहेबांस पत्र.

स्वकीय कुशल लेखन करीत असिले पाहिजे विशेष खासमत मेंढराचें खाड गोपाळजी चव्हाण याचे निसबतीस चाळीस होत हिकडे शिंदे याचे लष्करचा दगा जाहला म्हणोन मौजे येळें बेळासी हिकडे खांड पाठविलें तों लष्करचा रौल मिरज प्रांताकडे जाहला पठाण याणी मौजे सदेराजोरीचे रानांतून मेंढराची वळणी करून बेळोसीचीं खाडें व आम्ही खाडें घेऊन लष्करात आले तेव्हा पठाणाचे लष्करात चिरंजीव यशवंतराव इफळे होते त्याणीं आपले खाडाची रदबदली करून थोडें बहुत खर्च देऊन खाड सोडविलें असें असता आपलेकडील लक्ष्मणसिंग चोपदार म्हणतो जे आपण लष्करात येऊन बेळोसीचीं खाडें सोडविलीं त्याजबरोबर हेंही खाड सोडविलें सहाशें रुपये खर्च पडला त्याची वरगण देणें म्हणोन गोपाळजी चव्हाण यास तगादा करीत आहे त्यास चिरंजीवानीं परभारें पठाणापासून खाड सोडविलें असता चोपदारानें तगादा करावयाचे कारण नाहीं आणि पठाण याणीं चोपदारास तगादा करू नये म्हणोन पत्र दिलें असता मानीत नाहीं असो सांप्रत विनंती लिहिली असे. तर लक्ष्मणसिंग यास ताकीद करून गोपाळजी चव्हाण यास तगादा न होय तें केले पाहिजे बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनंती

न ५०५२ श्री (आषाढ व० १४–२१ जुलै)

नकल

चिरंजीव राजश्री चिंतामणराव आपा यासी प्रती साळूबाइ आशीर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित जावें विशेष तुम्ही चिरंजीव राजश्री परशुरामपंत भाऊजवळ होता तेथून निघोन जाऊन कर्जभरी होऊन फौज व पायदळ ठेवितां म्हणोन कळलें ऐसियास हें उत्तम नाहीं तुम्ही नवे लोक ठेवून कर्जभरी व्हावें हे चांगल नव्हे वडिलाचा लौकिक कसा, हल्लीं असें जालें असता लौकिकात वाईट, यास्तव निघोन चिरंजीव राजश्री भाऊजवळ लष्करात यावें वाटणीचा प्रकार तर चिरंजीव राजश्री गंगाधरराव बाळ यांचेही चित्तांत सटला तुटक व्हावा असेंच आहे चिरंजीव राजश्री भाऊ तासगांवास श्रीचे उत्सवास येतील येथून चिरंजीव राजश्री गंगाधरराव बाळ जातील भेट जालेवर गुंता राहणार नाहीं तुटक होईल उगाच लौकिक करावा ठीक नाहीं रवाना छ० २७ सफर बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद

न ५०५३ (आषाढ व० ३०–१ आगष्ट)

गंगाधरराव गोविंद याचें रामचंद्र परशुराम यास पत्र छ० २८ सफरचें—

(६०६१)

श. १७२१ परशुरामभाऊंची शेवटची स्वारी. इ. स. १७९

" तेरवळचें ठाणें चिरंजीव राजश्री चिंतामणराव अप्पानीं घेतं
मंगळवेढेस चिरंजीव सडे गेले असें वर्तमान आलें. पक्की बातमी आलेः
लिहितों. दुर्लौकिक होऊं नये. उतावळी करून गेले. गोळी उडाली त
कठीण गोष्ट म्हणून वारंवार लिहितों. एरवीं बंदोबस्तही श्रीकृपें वडिलां
आशीर्वादें होईल, परंतु वाढवूं नये यास्तव आपणांस लिहिलें. गेले नसिलि
यासीं आपण बंदोबस्त करावा. चिरंजीवास वडिलांजवळ आणावें. चिरंजी
राजश्री बाबांस चिरंजीव राजश्री अप्पाकडे तेरदळास पाठविणार, म्हणू
लिहिलें, त्यास वडील जुन्नराकडे गेलेपासून चिरंजीवाचीं भाषणें वर्तणूक कशी
हें आपण सर्व प्रकारें माहीत आहां. "

ध्यादे पिटून आंत घालविले. इकडील चार घोडीं पागेची जखमी व एक ठार व दोन तीन असामी जखमी झाले आहेत आज श्री॥ राजश्री बाबासाहेब सडे होऊन तिकडे गेले व मिरजेच्या तोफाही बाबासाहेबानीं तिकडे नेल्या. श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबसुद्धां एक दोन रोजांत झाडून कूच करून जाणार. श्रीमंतांची प्रकृति उत्तम प्रकारची आहे. शेष राहिलें नाहीं. ऐनापूरचें पत्र पाठविलें आहे. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५०५६ श्रीगणपतिर्जयति. (३ आगष्ट.)

छ० २ रबिलावल. श्रावणमास. सन मय्या तैन व अलफ.

तीर्थरूप मातुश्री आत्याबाई वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें चिंतामणीनें दोनी कर जोडून सा॥ नमस्कार विज्ञापना. तागायत श्रावण शु॥ २ मंदवारपर्यंत वडिलांचे आशीर्वादेंकरून सुखरूप असे. विशेष. वडिलीं छ० २७ सफरचें पत्र पाठविलें तें काल दोन प्रहरीं पावलें. लिहिला मजकूर कळला. पत्रीं आज्ञा "चि॥ राजश्री भाऊंजवळ होतां तेथून निघोन जाऊन कर्जभरी होऊन फौज व पायदळ ठेवितां म्हणोन करतें हें उत्तम नाहीं. वडिलांचा लौकिक कसा व हल्लीं असें जालें असतां लौकिकांत वाईट, यास्तव निघोन चि॥ राजश्री भाऊंजवळ लष्करांत जावें. वांटणीचा प्रकार तर चि॥ राजश्री *गंगाधरराव बाळ यांचेही चित्तांत सटला तुटक* व्हावा असेंच आहे. चि॥ राजश्री भाऊ तासगांवास श्रीगणपतीचे उत्साहास येतील. येथून चि॥ राजश्री गंगाधरराव बाळही जातील. भेट जाहलेवर गुंता राहणार नाहीं. तुटक होईल. उगाच लौकिक करावा, ठीक नाहीं," म्हणोन लिहिलें, ऐसीयास वडिलीं लिहिलें तें प्रमाण. मागील आजपर्यंत जें जें जालें तें सर्व वडिलांस विदित आहे. मातुश्री व बंधु पुण्यांत आहेत. चिरंजीवाजवळ

दारासी ऐवज खर्चास पाठविणेंविशीं पत्रें लिहिलीं. गाडदी व स्वार पाठविले. त्यास गांवकरानीं हातीं धरून गावाबाहेर घातलें ! येविशीं आम्हांस मिरजेची आज्ञाच आहे असें बोलिले. पुढें ती॥ राजश्री भाऊसाहेबांस विनंती करून मी तेथें गेलों तों गावकरानीं व त्याचानीं तुम्ही गांवाजवळ आलां असतां गोळी मारावयाची आज्ञा आहे (असें सांगितलें.) तेव्हां हा लौकिक चागला कीं काय ? मी मिरजेहून निघोन येथें वडिलाजवळ आलों. विनंती केली, कोठें उतरत जावें ? त्याजवरून आज्ञा केली कीं, आपले फौजेंत उतरावें. त्याजवरून फौजेंत राहिलों. फौजेनें मजबरोबर चालूं नये, कोणी मजकडे येऊं नये ! आपाजी गोविंद प्रथम एक दोन वेळां मजकडे आले होते तेही पुढें येईनासे जाले. हें वडिलानीं लिहून करवावें हें चांगलें कीं काय ? फौज मशारनिल्हे-बरोबर असावी, मजबरोबर नसावी, फौजेचे देणें घेणें मीं पाहूं नये, याविशीं लौकिक नाहीं कीं काय ? वडिलीं मजला लौकिकाविशीं शब्द लावून लिहिलें यास्तव समजावें म्हणून लिहिलें आहे. मजला वडील मिरजेहून खर्चासही पाठवीत नाहींत, महालकरी यास खर्चास न देणेंविशीं लिहितात, तेव्हां मीं कसें करावें ? येथें वडिलास विनंती केली जे "चार पांच वर्षें आज्ञा केल्याप्रमाणें आहें. श्रीगणपतीचे कृपें वडील पेचांतून मुक्त जाहले आणि वडिलावर श्रीमंतांची कृपाही जाली. मिरजेहून तो मजला खर्चास येत नाहीं याची वाट काय ? कसें करावें ? " तेव्हा आज्ञा केली, " मजबरोबर असेरसालपर्यंत असावें, मिरजेसमीप जातों आणि तुजसीं बोललों आहों त्याप्रमाणें तुर्तक कारितों. याउप्पर ठेवीत नाहीं. '' असें सांगितलें, व 'तुमचे मातुश्रीस व बंधूस खर्चास पाठविणेंविशीं मिरजेस लिहितों. ' वडिलांचे वचनावर स्वस्थ होतों. पुढें वडील चिकोडीच्या सुमारें आलेनंतर विनंती केली. वडिलांनीं मागील ठरावाप्रमाणें याद व पत्र लिहून मिरजेस पाठविलें त्याचें उत्तर " माझी व वडिलांची गांठ (गणेश) चतुर्थीस पडल्यानंतर विनंती करीन. आज्ञेशिवाय नाहीं " असें उत्तर आलें. नंतर मी वडिलांस विनंती केली, वडिलाचें चतुर्थीस उत्साहास जाणें होतें कशावरून ? वडील मोहीमशीर सरकार आज्ञेनुसार. पुढें माझें कसें ? नंतर वडिलानीं ती॥ राजश्री आपासाहेबास आज्ञा केली, " याजविशीं आणसी मिरजेस तुम्हीं पत्र लिहिणें. ' चतुर्थीस आमचें येणें तिकडे होत नाहीं. याचा जावसाल पेशजी तुम्हांस लिहिलेप्रमाणें उरकण्यांत यावा. इतःपर ठेऊं नये. " या-

१ सरजामाची वांटणी पुत्रत्याकडून तुम्हा देववितों.

अन्वयें येथून वडिलांनीं मिरजेस वकिलास लिहिलें असतां माझी व वडिलांची गाठ पडल्येवर विनती करीन हेच लिहिण वारवार येत गेलें ! तेव्हा लोवणीवर टाकावयाचा सुमार दिसोन आला पोटाची कलकल सोसवेना तव्हा रागानें वकिलास विनती केली, दहा महिने वडिलांबरोबर होतों वडिलीं त्याहावयाच प्रकार बहुत लिहिलें, परतु माझें दैव आणि त्यांस लोभ सुटेना ! ईश्वर बुद्धि देईल तिकडे जाता असें वडिलांस बालान मुहूर्ताचे बेटेस निरोप घेतला आणि निवाला दौलत ++ मुलूख वडिलांनीं मिळविलें त्याचा उपभोग एकटयानीच करावा, आम्हास अधिकार नाहीं, अस दिसोन आलें ! ती॥ कै॥ तात्यासाहेब स्वर्गास गेले आम्ही लहान लेकरें, हे वडील म्हणोन यांचे स्वाधीन आम्हासह दौलत करून गेल ते दौलत आपण आटपोन आम्हांस कांहीं न द्यावें हे भाव दिसों लागल तेव्हां पित्रविभागाविशीं सर्वस्व खर्च कराव, परतु पित्रविभाग घेणेंचा यत्न करावा, ह पादशादिकाचें बोलण त्यास श्रीकृष्णनाथाचेंही अनुमोदन आहे याजकरिता चार रुपये कर्ज काढून फौज व पायदळ ठेविलें वडिलासनिध जावें, उपाशी मरावें, त्याहून वडिलाचे हातुन (लढाईत) मेल्यास उत्तमच आह ! वडील क्षेत्रच होय मल्याम मुक्तीस सशय नाही ह समजोन सावकाराचे पाय धरोन कर्ज घेतलें मानवी यत्न करावा म्हणान योजिलें आहे कर्ज केलें हें त्यास फेडावयास सागत नाहीं कर्ज मीं केलें तें मीं देईन वडिलांनीं केलेलें वडील दौलतीवर आहेत ते हां ते देतील त्याची गोष्ट मला कशास पाहिजे ? आम्ही विभागाविशीं भाडू लागल्यापासून कर्ज ज्यानीं केलें ते वारतील हें प्रसिद्धच आहे त्यामागील कर्ज असेल तें उभयतांस वारिलेंच पाहिजे मिरजेहून वडील वडिलास लिहितात, 'म झी आपली गाठ पडल्यावर आज्ञेशिवाय नाहीं' अशीं गोड उत्तरें लिहितात त्यास तूर्त मिरजेजवळ कांहीं दगा नाहीं चि॥ राजश्री नारायणराव यास कारभारीसुद्धां किल्यांत ठेवून वडिलांनीं वडिला जवळ येऊन काय विनती करावयाची असेल ती करावी वडील कैलासवासी याचा लौकिक रक्षून जावसाल तुटक करावा यात उभयपक्षीं चांगलें आणि अवघडही नाहीं आमचे वडील गेले तेव्हां आम्ही लहान आम्हास घरची माहितगारी पहिली नव्हती व अलीकडे होऊ दिली नाहीं तेव्हा येथें वडि लांस विनती केली, मजकडे वडीलकी म्हणोन नगारा निशाण व पाचशें राऊत पाच वांटणींतील व घर इमारत जेथें राहूं तेथें ठाणें बांधणेंबद्दल ऐवज द्यावयाचें

१ बाळासाहेब भाऊसाहेबांस लिहितात

ठरविलें आहे. वडीलकीमुळें जें जें वाजवी मजकडे असावें असें मजला वडिलीं आज्ञा केली आहे तें त्यानीं द्यावें. त्याशिवाय परवांटणीच्या दोन याद्री तीा राजश्री काकासाहेबानीं कराव्या. एक मी आधीं घेईन, राहील ती त्यानीं घ्यावी. मी वांटणीविशीं अमुक दागिना अथवा अमुक असें कांहीं बोलत नाहीं. येविशीं येथें वडिलांस विनंती केली त्याप्रमाणें येथून वडिलानीं लिहिलें असतां गांठ पडणेंचा उजूर प्रतिपत्रीं लिहितात हें काय? सर्व अपराध मजकडेच लौकिकांत दिसतात. कां कीं तूर्त दौलत मजकडे नाहीं. ते दौलतीवर! तेव्हां सर्व त्यांचे मर्जीसारखें बोलणार. यथार्थ धर्मतः उभयपक्षीं या युगांत सांगणें अवघड. पदरचे कारकून देखील मजला शब्द लावीत असतील. (कारण) मजकडून (कांहीं) प्राप्त नाहीं! सर्व विषयबद्ध आहेत. असल्यास आश्चर्य काय? श्रीभगवान कौरवांस 'कलह करूं नये, कलहेंकरून लक्ष्मी जाते, राज्यनाश होतो, पितृविभाग पांडवांस देऊन सुखरूप राज्य करावें,' असें नानाप्रकारें सांगितलें, परंतु राज्यलक्ष्मीचे मोहास गुंतून (दुर्योधन बोलला कीं) सूचीअग्रप्रमाण मृत्तिका यावयाची नाहीं! श्रीभगवान सर्व योद्धे भीष्मादिकरून आप्तवर्ग यानीं बहुता प्रकारें सांगितलें तथापि

यास अधिकार असतां उपेक्षा करून वडिलांचे कीर्तीस झांकण न पडे तें करावें हें वडीलपणास योग्य आहे. ती॥ राजश्री काकासाहेबांनीं वडिलांजवळ येऊन वडिलांस काय विनंती करावयाची ती करून विभाग आमचा सवरेंसीनें द्यावा. ती॥ कै॥ तात्यासाहेबांचे जागां ती॥ राजश्री काकासाहेब आम्हांस वडील. आमचा विभाग देऊन आम्हांस पूर्ववत मार्गे पालन केल्याप्रमाणें करावें. आम्हीं वडिलांची सेवा करावी हें मानस. वडिलांचे लौकिकाची कीर्ति राही असें आपण वडीलपणें करावें. सदैव पत्र पाठवून लेंकराचा सांभाळ करावा. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञाप[1].

नं. ५०५७ श्री. श्रावण शु० २–३ आगष्ट)

पै॥ छ० ५ रबिलावल. श्रावणमास. सन मय्या तैन व अलफ.[2]

विज्ञापना ऐसी जे राजश्री बाळोबा तात्या यांचा आमचा एक विचार असावा हा भाव लेखक यांणीं राजश्री बाबा काळे यांजपाशीं श्रीमंत राजश्री भाऊंजवळ बोलावयास सांगितला होता. त्यास वडिलांची प्रकृत ठीक नाहीं म्हणोन काळे महाशयांनिल्हे कांहीं एक बोलिले नाहींत म्हणोन वडिलीं मला मिरजेंत सांगितलें होतें. त्यास राजश्री मोरोपंत साठे राजश्री बाळाजी विष्णु यांजपाशीं मार्गे होते ते गडबडीमध्यें अटकेंत मंडळीमध्यें होते. सर्वांची मोकळीक जाहल्यानंतर मोरोपंतही सुटोन श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांजकडे भेटीस गेले होते ते माघारे पुण्यास आले. त्यांणीं तासगांवाहून मजकडे देवर अष्टयांस निघोन आलों ते दिवशीं सांगोन पाठविलें. नंतर त्यांस 'जयराम बाबा यांचे वडगांवास यावें, आम्हीही तेथें येतों म्हणिजे तेथून पुढें पुण्यास जाऊं' म्हणोन चिठी पाठविली. वडगांवास त्यांची आमची गांठ पडली. भाऊसाहेब यांचें पत्र राजश्री बाळोबा तात्या यास होतें. त्या पत्रांतील मजकूर कांहीं अधिकोत्तर नाहीं. ' आमचे शरीरप्रकृतीचा वगैरे मजकूर राजश्री मोरोपंत साठे सांगतां कळेल ' म्हणोन लिहिलें होतें. आपले शरीरप्रकृतीचा मजकूर त्याहावा याप्रमागें मात्र लिहिलें होतें. तें पत्र मीं पाहिलें. परंतु (बायांच्या) सैन्यांत पावल्यानंतर सटावचे मुक्कामीं आम्ही गावांत एक जागींच राहिलों होतों. तेथून एक दोन वेळा तात्यांकडे गेले होते. चार चार घटका रालवत जाहलें. चार दिवस सटावास होतों. नंतर पुढें बायांचे लष्करास आलों. तेथून स्वार घेऊन पुण्यास आलों. कांहीं बोलणें बोलिलें

१ सौरस्यानें, प्रीतीनें. २ पत्रावरील मिति व तारीख पेशव्यांची. पत्र मोरो आबाजी पांजणे याचें बाळासाहेबांस.

तें बोलणे येथें रा॥ बाळाजी विष्णु याजपाशीं सांगितलें असेल. नंतर नानांसही श्रुत जाहलें असावें. नाद चालला आहे श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ५०५८ श्री. (श्रावण शु० २–३ आगष्ट.)

पै॥ छ० ५ रबिलावल सन मय्या तैन व अल्लफ.

सेवेसीं विज्ञापना-तागायत छ० १ रबिलावल मंदवार वर्तमान यथास्थित असे. विशेष बाया शिंदे फौजसुद्धां नीरेच्या पुलानजीक मुकामीं आल्या. राजश्री बाळोबातात्या व आबा चिटणीस यांणीं शिंदे यांचे घरचा कलह मोडिला. बाया शिंदे यांचें म्हणणें होतें कीं, राजश्री दौलतराव शिंदे आलिजा बहादूर यांची भेट घेणार नाहीं. अकरा लक्ष रुपयांचा सरंजाम चावयाचा करार केल्याप्रमाणें अशेरी किल्ला व शहर बऱ्हाणपूर हे दोन यावी. शिवाय अकराची भरती करून यावी आम्ही परभारें तेथें जाऊं. ठाणीं पडल्यानंतर तुमचा आमचा करार. नाहीं तरी प्रमाण बोलण्याचें काहीं एक तुमचें आमचें नाहीं. याप्रमाणें उभयताजवळ बोलत होतीं. उभयतानीं बहुता प्रकारें खातरजमा दिली. अंतर्यामीं वचनही दिलें आहे. त्यावरून कलहही मिटत आला + + + ही रात्रीस यावें पठाणानीं + + + + होता त्यास ही कांहीं यावें + + + + + राजश्री बाळाजी कृष्ण पंढरपुराकडे फौजेसुद्धां गेले आहेत व यशवंतराव शिवाजी यांचीही फौज फलटणापलीकडे गेली आहे त्यास पत्रें माघारे लौकर यावे म्हणोन बाया शिंदे यांचीं गेलीं आहेत. फौज आलियानंतर कूच करून जेजुरीस यावें, तेथें दौलतराव यांच्या भेटी व्हाव्या, याप्रमाणें बेत आहे काय घडतें पहावें. दौलतराव याची भेट घ्यावी हें मोठे मिनतीनें करारात आणिलें आहे. मागाहून होईल-तें सेवेसीं लिहितों. जेजुरीस अथवा लोणीचे मुकामीं भेटी व्हाव्या याजप्रमाणें बोलण्यांत आहे. बायांचें म्हणणें आलिजाबहादूर यांची भेट घेणार नाहीं ऐसें होतें, परंतु तो अढीचा प्रकार उभयतानीं हरतऱ्हेनें समजाऊन सांगोन भेटावें ऐसें निश्चयांत आणिलें आहे. भेटी जाहल्यानंतर जावगावास रहावें, किल्ले अशेरी व बऱ्हाणपूर येथें सनदा जाऊन ठाणीं बसल्यानतर तिकडे जावें, याप्रमाणें ठरलें. फौज यांजवळ असावी + + दौलतराव याणीं अकरा लक्षांपैकीं + + सरंजाम लावून यावा याप्रमाणें करार मदार झाले. यशवंतराव शिवाजी व नारायणराव बक्षी या उभयतांस इकडे राहण्याचा भर-

१ मोगे आराजा यांमध्ये यांचें पत्र पुण्याहून बाळासाहेबांस.

वसा पुरत नाहीं यास्तव आम्हीं धायाजवळ राहू, सेवा चाकरी तेथें होईल म्हणोन करारांत आलें. मागाहून विनंती लिहितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०५९ — श्री. (श्रावण शु० २–३ आगष्ट)

पै॥ छ० ५ रबिलावल. सन मय्यांतेन व अलफ.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधरराव स्वामींचे सेवेसीं.

पोष्य बाळाजी जनार्दन. सा॥ नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत असावें. विशेष. आपण छ० २९ मोहरमचीं दोन पत्रें राजश्री मोरोपंत पराजपे याजसमागमें पाठविलीं तीं पावलीं. लिहिला मजकूर कळला. त्याचीं उत्तरें मोरोपंत याजवळ सांगितलीं त्याणीं आपणास लिहिलींच असतील. व ७० १८ सफरचीं दोन पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. व मोरोपंतास पत्र पाठविलें तें पाहिलें राजश्री परशुरामपंत भाऊ फौजसुद्धां चिकोडी नजीक आहेत व श्री॥ महाराज करवीरवासी वेदगंगेपर्लीकडे आहेत. राजश्री कोल्हापुरास गेले आहेत लवकरच फौजेंत येणार. नदीस पाणी आहे याजकरितां टोकरे (जमा) करीत आहेत म्हणोन लिहिलें तें कळलें. त्यास बातमी वरचेवर लिहून येत असावी रवाना छ० १ रबिलावल. बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हे विनंती

नं. ५०६० श्री. (श्रावण शु० ३–४ आगष्ट.)

छ० २ रबिलावल. सन मय्यांतेन.

सेवेशीं विज्ञापना. श्री॥ राजश्री चिंतामणराव आपा यांणीं तेरदळास ठाणें घातलें हें वर्तमान करवीरीं आलें. त्याजवरून महाराजांनीं मला नेऊन विचारलें कीं, हा मजकूर कसा आहे ? त्यास 'ठाणें घातल्याचें वर्तमान मला लिहिलें आलें नाहीं.' (असें बोललों.) 'वर्तमान खरें असें बोलले. याचा प्रत्योपकार करावयाचा मानस तुमचे यजमानास आहे किंवा नाहीं ?' त्यास उत्तर केलें कीं, घरचा रटला आहे. याचा विचार होणें तो घरींच व्हावयाचा. बाहेर यावयाचा नाहीं. 'तुम्ही मिरजेस लिहोन पाठविणें आणि शोध आणावा' असें सांगितलें. त्याजवर उत्तर केलें कीं, वर्तमान लिहिलें आहे. उत्तर आलेवर विनंती करीन. असें उत्तर केलें. इकडील मानस आपणाकडे लक्ष असावें. आपण त्यांत शिरोन ढवळावें. त्यास कारभारी यांजवळ बोललों कीं, हा पंथ

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख पैवस्तीची. पत्र नारोपंत करंदीकर यांचें करवीराहून. तसेंच पुढच्या नमरचें.

पहिलेपासून नाहीं. जो ठराव होणें तो घरच्या घरातच होईल बाहेर यावयाचा नाहीं याप्रमाणें बोललों. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ५०६१ श्री (श्रावण शु० २–४ आगष्ट)

छ० २ रबिलावल सन मय्यातैन व अलफ श्रावण

सेवेशीं विज्ञापना राजश्री राजाज्ञा यांचें पत्र हुजूर आलें त्यांतील मजकूर तिकडील लष्करचा मुक्काम लाटेवर येणार हुजूरची स्वारी लष्करास यावी म्हणोन आलें त्यांचें उत्तर गेलें कीं हुजूरची स्वारी निघावयाचा बेत श्रावण शुद्ध पचमी व नवमी दोन मुहूर्त आहेत त्यास आपल पत्र आणखी सत्वर यावें असेंच आलें तर पचमीस निघोन येतों नाहीं तर नवमीस निघोन येता याप्रमाणें उत्तर गेलें राजश्री त्र्यंबकराव घोरपडे सोंडुरास होते तेथून निघोन गुत्तीकडे ठाणीं घालीत गेले इग्रजाकडन पेशजी ज्या ज्याकडे जो जो प्रात होता तो तो त्याजकडे देविला असें घोरपडे यांचें पत्र आलें त्याजवरून हुजुरून पत्रें इग्रजास लिहिलीं आहेत " सोंदें बिदनूर प्रात वगैरे पेशजी कै॥ महाराज यांजकडे होते त्यास पेशजीप्रमाणें जितके महाल हाते त्याचप्रमाण हुजूरचे हुजूर असावे " याप्रमाणें लिहून घोरपडे याजकडे पाठविणार पत्रें तयार जालीं आहेत राजश्री धोंडजी वाघ सावनूर प्रांतीं आहे त्याचें पत्र हुजूर आलें कीं, आपणास आज्ञा जाहल्यास हुजूरचे सेवेशीं जमीयतसुद्धा येतों त्याजवरून येणेविशीं वाघ यास आज्ञापत्र दिल्हें पत्रें तिवट शेला व एक किनखापाचें ठाण सुलतानजी लाढे[1] कुंदगोळकर याजबरोबर पाठवीत आहेत फौज व प्यादे मिळोन पाच हजार फौज (वाघाची) आहे म्हणोन आवई आहे वाघ यांचें पत्र आल्यावरून मर्जी बहुत खुष आहे लाटेवर मुक्काम येणार यास्तव लाटेवर प्यादे रवाना केले श्री॥ राजश्री पत अमात्य याजकडील प्यादे दोनशें व आणखी किरकोळ मिळोन तीनचारशेंपर्यंत रवाना केले योगवाडानजीक नदीस दांडगा उतार जाला आहे मनोलीकडे तीन हजार फौज रवाना केली असें वर्तमान आहे वाघ सावनुरांत आहे गोखले यांची व वाघाची खटपट जाली गोखलेचा मोड वाघानें केला. गोखले मिश्रिकोटास येऊन राहिले आहेत वाघानें तिकडून यावें व इकडील फौज इकडून ऐसे मिळोन दोहींकडून शह तिक-

---

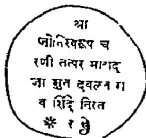
१ समाजी महाराज कदीमकर २ वाघानें गोखल्यास पराजित केल्याची बातमी खोटी

दील फौजेस यावा अशी योजना आहे काय होतें पहावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५०६२ श्री. (श्रावण शु० ४–५ आगष्ट)

पै॥ छ० १३ रबिलावल सन मय्यातेन व अलुफ श्रावण
राजश्री गगाधर रावजी गोसावी यांसीं

सकल गुणालकरण अखडित लक्ष्मी अलकृत राजमान्य स्नेहांकित दौलतराव शिंदे दडवत विनंती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत असावें विशेष राजश्री खडेराव माने पाटील कसबे रहिमतपूर प्रांत वाई इकडील पदरीं असतात त्याचे तर्फेतील भाऊबदासीं राजश्री [1]फत्तेसिंग माने खटला करून शेतात आउतें घालणार म्हणोन *समजलें त्यावरून हें पत्र आपणास लिहिलें असे. त्यासी आपण कसबे मजकूरचे* कमावीसदारास लेहून खडेराव माने पाटील कसबे मजकूर यांचे भाऊबंदास कोणेविशींचा उपसर्ग लागू न देता सुदामतचालत आलें असेलत्याजप्रमाणें चालवावें नवीन फत्तेसिंग माने खटला करूं लागल्यास ताकीद करावी रवाना छ० ३ रबिलावल बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

न ५०६३ (श्रावण शु० ५–६ आगष्ट.)

परशुरामभाऊच्या लष्करातुन मिरजेस पत्र छ० ४ रबिलावलचें—

" लष्कर चिकोडीहून इदुवारीं कूच करून येथें चिंचणीच्या मुक्कामास आलें मौजेचें ठाणें बसलें लाट राहिली आहे तेथें आज स्वारी येणार आहे राजश्री बाळकृष्णपत लागू लष्करांत परत आले राजश्री आनदराव भाऊ *चिकोडीसच राहिले आहेत* "

न ५०६४ श्री (श्रावण शु० ९–९ आगष्ट)

छ० ८ रबिलावल सन मय्यातैन
सेवेसीं विज्ञापना तिकडील लष्करचा मुकाम लाटेनजीक जाला आहे.

---

[1] महाराजांच्या लष्करांतून नारो हरि करदीकर याचें हें व पुढचीं दोन पत्रें.

लाटेचें बोलणें लागलें आहे आज उद्या ठाणें पडेल राजश्री आपा देसाई निपाणकर याचे विद्यमानें बोलणें आहे आज इकडील फौज वाळवेंनजीक नदीपार होणार दोही नद्याच्या दरम्यान करवीराहून थोरली तोफ आनदी आणविली आहे आली म्हणजे ऐलनीराहून मोर्चेस लावणार आणि खास बारदार यार्णी हल्ला करून ठाणें घालावें असा बेत केला आहे काय घडतें पहावें श्री॥ राजश्री भाऊसाहेबाची स्वारी आज भृगुवारीं शिरगावास मेजवानी करिता येणार कळावें श्री॥ राजश्री दाजीसाहेब दोन हजार फौजेनिशीं कोगनोळीस येणार व आपासाहेब शेंडुरास ठाणें घालावयाकारिता जाणार मनोळीसही दोन तोफा व फौज रवाना जाली वरकड नवल विशेष नसे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५०६५ श्री. (श्रावण शु० १०–१० आगष्ट)

छ० ९ रबिलावल सन मय्यातेन व अलफ

सेवेशीं नारो हरि कादीकर दोन कर जोडून शिर सा॥ नमस्कार विनंती विज्ञापना तागायत छ० ८ रबिलावल पावेतों मुक्काम लष्कर नजीक बारवाड यथास्थित असे विशेष श्री॥ महाराज राजश्री छत्रपति स्वामी यांची स्वारी काल भृगुवारीं घटका दोन घटका दिवसास सायंकाळच्या नदी-पार होऊन कोण्णुरानजीक डेरे जाले दाही नद्याच्या दरम्यान उतरले आहेत वरकडही फौज उतरत आहे श्री॥ राजश्री राजाज्ञा करवीराहून अद्याप आले नाहींत आज उद्या येतील कळावें श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५०६६ श्री (श्रावण शु० ११–११ आगष्ट)

पै॥ छ ९ रबिलावल सन मय्या तेन व अलफ श्रावण

सेवेशीं विज्ञापना हुजूरची स्वारी व पागा व खासबारदार उतरले पाटें अगोदरच उतरले होते वरकड शिलेदार थोडे बहुत उतरले थोडे बहुत राहिले आहेत दोन्ही नद्यांचे दरम्यान उतरावयाची मसलत हिम्मतबहादर यांची वरकड मदतीच्या पुर्नीस येत नाहीं असो काय काय होतें पहावे. बायाची समजूत जाली सात लक्षाचा सरंजाम व अशेरीचा किल्ला देणें ठरला असें वर्तमान येथ आहे वरकड मागाहून लिहीन लाटेस ठाणं पडलें कापशीस फौज गेली आहे तेंही पडेल सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

---

१ पद्मावरील मिति व मारीख पेशव्यांची २ लाटेचें ठाणें भाऊच्या फौजेनें घेतलें

न ५०६७ श्रीपांडुरंग (श्रावण शु० १२–१२ आगष्ट)

उ० १० रबिलावल सन मय्यातैन व अल्लफ भाद्रपद

वडिलांचे सेवेशीं विज्ञापना ऐसी जे, राजश्री बाळाजी कृष्ण दि॥ शिंदे हे क्षेत्रावर आल्यानंतर त्यांजकडील स्वार करकब परगण्यांत दंगा करूं लागले यामुळे ठाण्यांतील स्वार प्यादे तलाश्यास जात होते त्यांनीं त्यांजकडील घोडीं माणसें धरून आणिलेलीं कैदेंत ठेविलीं होतीं हा मजकूर पेशजी वडिलांस लिहिलाच आहे तिकोट्याच्या बोली व करकबतील स्वार सोडून यावे म्हणजे परगण्यांत उपद्रव न करितां बोली केल्या आहेत त्या सोडून देतों असे बोलणें त्याचें होतें तें न होतां कसब्यावर मुक्काम करून निघोन गेले येथें घोडीं व माणसें कैदेंत होतीं तशींच आजपर्यंत ठेविलीं परंतु वैरण दाण्याची महर्गता, यामुळें घोडीं खराब झालीं पुढें ठेवल्यानें चरिंदा उगवणें कठीण, घोडीं हीं मरावयास लागलीं, यास्तव न शिलदार बीड प्रांतीचे त्यानीं श्रीमंत मातुश्री लक्ष्मीबाई शिंदे यांचीं पत्रें व जासूद सोडून देणेंविशीं आणिले म्हणोन विचार पाहता पुढेंही कटकटीचा सबब, यास्तव चरिंदा तीनशें रुपये घेऊन घोडीं माणसें सोडून दिलीं वडिलांस विदित व्हावें म्हणोन लिहिलें असे सेवेशीं श्रुत होय कृपा करावी हे विज्ञापना

न ५०६८ (श्रावण शु० १५–१५ आगष्ट)

दाडवाड येथील कमाविसदार यापूजी–तीर्थो यांचें मिरजेस बाळासाहेब यास पत्र १३ रबिलावलचें—

"टिपूचें भरताभ्यस्त जाहलेवर धोंडजीवाघ पळोन आला तो बिदनूर तालुकेंत जमाव दहा पधरा हजारपर्यंत मिळून स्वारीशिकारी करीत बैसला आहे राजश्री धाडोपंत गोखले आपले जमावासुद्धां हानगलावरी राहून सोंधे बिदनूर प्रांतांत स्वारी करून लेंडीपाडीं लुटून आणतात या करितां इंग्रज चित्रदुर्गचें ठाणें घेऊन बिदनूर तालुकेचे सरदेस हरिहर बसवापटणचे सुमारें दोन तीन पलटणें आलीं म्हणोन बाजारी वर्तमान आहे"

न ५०६९ (श्रावण व० ३–१८ आगष्ट)

बाळकृष्ण महादेव बाळ यांचें पुण्याहून मिरजेस बाळासाहेब यांस पत्र उ० १६ रबिलावलचें —

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेवस्तीची पत्र करकबचा मामलेदार भगवतराव बहिरव याचें

"राजश्री आबा चिटणीस व बाळोबा पागनीस व आम्ही येथें आले. समेटाची याद घेऊन आले आहेत त्या अन्वयें ठराव जाहलियास समजी होईल. नाहीं तर चार दिवस लागतील. पाटीलबावांची स्त्री[१]....रायानीं विटाळली होती ती नगरांत देवाधीन जाहली. शिंदे यांस सुतक आहे. दहा दिवस जाहले म्हणजे समजाविशीचा विचार होईल. यशवंतराव शिवाजी व देवजी गवळी येथें आले आहेत. नारायणराव बक्षी व बाळाभाऊ बायांजवळ नीरेचे पुलापलीकडे आहेत. पांच लक्ष रुपये बायांचे फौजेस जात आहेत. ते गेलियावर बाया जेजुरीस येतील. श्रीमंत पंत प्रधान व अमृतरावसाहेब व श्रीमंत नाना व शिंदे बाळोबासुद्धां एक चित्त होऊन बंदोबस्त होईल तो सुदिन ! अद्याप मनें मिळालीं नाहींत. प्रथम दिवस आहे."

नं. ५०७० श्री (श्रावण व० ४–१९ आगष्ट.)

छ० १८ रबिलावल. सन मय्यातैन व अल्लफ.

सेवेसीं विज्ञापना. श्री॥ महाराज राजश्री छत्रपति याची स्वारी काल रविवारीं भावशीच्या तास रात्रीस करवीरास गेली होती. सालाबाद गोसावियांचें संतर्पण × × असतें यास्तव व गोकुळी अष्टमीचा उत्साह याजकरितां गेले. अष्टमी करून स्वारी येणार. काल रविवारीं भोजन करून आपलें पतकसुद्धां संवद्लगेनजीक गेले. आज प्रतिनिधि पंत जाणार होते. परंतु तूर्त महकुबी जाली. पंत अमात्य मात्र आज इंदुवारीं करवीरास गेले. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०७१ श्री. (श्रावण व० ६–२१ आगष्ट.)

छ० १९ रबिलावल. सन मय्यातैन व अल्लफ.

विज्ञापना ऐसी जे. सरकार वाड्यांत श्रीमंताजवळ आमचे प्रांतांतील गृहस्थ आहे. आमचा अत्यंत स्नेही. त्याणें वर्तमान आमचे वाड्यांत येऊन मजपाशीं एकांतीं सांगितलें कीं तुमचे यजमानाचे घरीं कलह उत्पन्न जाला आहे. त्यास येविशींचे वगैरे मजकूर श्री॥ राजश्री नानांजवळ बोलावयास (तुम्ही) आलां आहां. तिकडील बोलणें तुम्ही बोलतां. नानांची व श्री॥ राजश्री बाळासाहेब यांची ममता एक आहे. वरचेवर तिकडून पत्रें येतात. तुम्ही प्रविष्ट करून जाब घेऊन पाठवितां हें वर्तमान श्री॥ राजश्री पंतप्रधान

---

१ महाराजांच्या लष्करांतून नारोपंत करंदीकर यांचें पत्र. २ मोरो आपाजी पानसे वकील यांचें पत्र बाळासाहेबांस.

यांस विदित आहे तुमचें नावही श्रीमंतास ठाऊक आहे राजश्री चिंतामण-राव यांचीं पत्रें श्रीमंतांस येतात (तीं) प्रविष्ट होऊन जाव श्रीमंतांचे जातात त्याम तीं पत्रें कोणीकडून प्रविष्ट होतात त्याचें नांव तुम्हास ठाऊकच आहे त्यावरून (मी बोललों कीं,) त्याचें नाव कशावरून कळावें ? दिनकरपंत पटवर्धन असतील तर नकळे ! म्हणोन बोललों त्यणीं असतील ऐसें सांगितलें तुम्ही बहुत सावधपणें असों तुम्हांवर राजश्री चिंतामणराव आपा यांचा रोष बहुत आहे म्हणोन एकितों त्यांजपाशीं अण्णा म्हणोन कारभार करितात त्याचा (ही तुम्हावर रोष आहे) वेळ पडिला *असतां तुमची स्थीत रहाणार नाहीं याप्रमाणें बातमी आहे बहुत सावधपणें असावें याप्रमाणें सांगितलें सत्य मिथ्या ईश्वर जाणे असलेलें वर्तमान विनती लिहिली आहे श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५०७९ श्री (श्रावण व० ७–२२ आगष्ट)

पै॥ छ० २० राबिलावल मध्या तैन श्रावण

सेवेशीं विज्ञापना श्रीमंत महाराज राजश्री छत्रपति यांची स्वारी कर्वीराहून बुधवारीं प्रातःकाळच्या प्रहर दिवसास लष्करच्या मुक्कामीं कोणूरावर दाखल झाली भौमवारीं तिकडील फौज दोन हजार व पायदळ हजार ऐसें सेंडूरावर आलें गोळागोळी झाली गाव जाळला नंतर लोक ठाण्यांत गेले बाहेरचे लोक सडकापर्यंत जाऊन मोर्चे देऊन बसले इतक्यात दिवस मावळल्यावर सर्वेच ठाण्यांतील लोक पन्नास पावणाशें बाहेर येऊन एक दोन मोर्चेयर जाऊन हुल्लड केली पंचवीस माणूस ठार व जखमी वीस पंचवीस एकूण पन्नास माणूस जाया केलें नंतर सारेच लोक व फौज उठोन लष्करच्या मुक्कामास गेली श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबाचा मुक्काम नाहींगलजेवर आहे व आपासाहेब गणपतराव येरनाळावर आहेत सदरहू वर्तमान काल शेंडराहून प्यादा आला त्यानें सांगितलें काल बुधवारीं हें वर्तमान अलेवर येथून पन्नास खास बारदार पाठविले व राजाज्ञा सबदलगेश्वर आहेत त्यांस आणखी शेंपन्नास माणूस रवाना करणेंविशीं आज्ञापत्र पाठविलें हुजूरची स्वारी आज उद्यां कूच करून सबदलग्यावर जाणार कारण खासा स्वारी गेल्याशिवाय लोक नदीपार होत नाहींत याजकरितां लोक नदीपार करणेंबद्दल जावयाचें

---

१ पन्नासहिले मिति व तारीख पेशव्याच्या पत्र करवीरकरांचें महराजांच्या लष्करातून सलेच पुढच्या नवरचें

नदी उतरावयाचा मानस बहुत आहे परंतु काय घडतें पहावें. राजश्री यशवंतराव शिवाजी पथकसुद्धां चितळी माइणीवर आहे. व नरसिंगराव गुजर पाच चारशें लोकानिशीं वड्डी निमलीवर आहे. गुजर चतुरसिंग याचे निसवतीचा इकडे यावयाचा बेत आहे. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं ५०७३ श्री. (श्रावण व० ८–२३ आगष्ट.) –

छ० २१ रबिलावल. सन [1]मय्या तैन व अलफ श्रावण

सेवेशीं विज्ञापना. आज रविवारी भोजनोत्तर राजश्री राजाज्ञा व राजश्री हैबतराव गायकवाड व नारायणराव घोरपडे सेनापति व पंत प्रतिनिधि ऐसे आपापले पथकसुद्धां सवदलगेवर निघोन गेले. चिखलीनजीक नदीपार व्हावें ऐसें आहे. सेंडुरास राऊत पन्नासपर्यंत आहेत त्याणीं काल कहीची तट्टें तीस व ऊंट तीन पाडाव करून आणिलीं तिकडील लष्करची येरनाळच्या डोंगरात कही आली होती कळावें. चिखलीनजीक राहून तलावे करणार अशी बोलवा आहे महाराजही लौकरच कूच करून सवदलगेकडे जाणार नदी उतरावयाचा मनसबा आहे काय होतें पहावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०७४ श्री. (श्रावण व० ८–२३ आगष्ट)

• पै॥ छ० २६ रबिलावल मय्यातैन व अलफ.

सेवेसीं विनती सेवक बापूजी तीर्थी दोन्ही कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २१ माहे रबिलावलपावेतों (डोडवाड येथें) वर्तमान यथास्थित असे. विशेष इकडील वर्तमान तर टिपूकडून धोंडजी वाघ पळून आला तो बिद्नूर प्रातात जमाव करून तिकडे धामधूम इतके दिवस करीत होता. त्याचा उपद्रव भारी जाहल्या मुळें इंग्रज चित्रदुर्ग रायदुर्ग हरिहर वगैरे ठाणीं घालून धारा पधरा हरपर्यंत तुंगभद्रा नदी अलीकडे उतरून धोंडजी वाघावर जाऊन छापा घातला फौज लुटून गेले वाघ पन्नास पाऊणशें राउतानिशीं पळून जाऊन उडगणींत शिरला आहे तेथें फिरंगी जाऊन घेरले आहेत राजश्री धोंडोपंत गोखले फौजेसुद्धां हानगलाजवळ आहेत फिरंगी नदी उतरून आले आहेत. काय करितात न कळे म्हणोन येणेंप्रमाणें वर्तमान राजश्री नारायणराव काळे नांदणीकर हे हानगलाहून (भाऊच्या) लष्करास जावयाकरितां येथे वस्तीस आले होते त्यांनीं वर्तमान सांगितलें फिरंगी यांनीं समागमें राजश्री पूर्णय्यास व मिराप्पा

[1] पन्नासावरील मिति व तारास पैवस्तीची.

यादावी यास आणिले आहेत म्हणे ऐकींव वर्तमान विदित व्हावें म्हणोन विनती लिहिली आहे सेवर्सी विदित होय हे विज्ञापना

न ५०७१ श्रीगणपति (श्रावण व० ८–२३ आगष्ट)

चि॥ राजश्री बळवंतराव यासीं प्रती परशुराम रामचंद्र आशीर्वाद उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहावें विशेष आपण पत्र पाठविलें तें पावलें बाळय्याचे मजकुराविशीं सरकारचें पत्र व श्री॥ राजश्री अमृतराव साहेब यांचीं पत्रें आलेलीं पाठविलीं आहेत याचें उत्तर काय द्यावें तें ल्याहावें, त्याप्रमाणें जाब देऊ, म्हणोन लिहिलें तें कळलें व पत्रेंही पाहिलीं ऐशीयास थोरात येथें चाकरीस होते ते निरोप घेऊन जाते समयीं 'आम्ही पुण्यास जाऊन सरकारात आपले जाबसालाची विनती करून बदोबस्त करून घेतों' याप्रमाणें बोलोन गेले असतां तिकडे जाऊन आमचें नांव सागतात म्हणोन ऐकतों व येविशीं श्री॥ राजश्री अमृतरावसाहेब याचेंही पत्र इकडे आलें होतें त्याचें उत्तर आम्ही लिहोन दिल्हे कीं, "थोरात सरकारात विनती करावयास जातों याप्रमाणें बोलून गेले आहेत इकडून खासगीकडील सरजामी महालास कोणेविशीं दिक्कत पडावयाची नाहीं" व थोरातासही याच अन्वयें लिहून पाठविलें जे, तुम्ही आमचें नाव सागत असल्यास ठीक नाहीं येथें सरकारात विनती करावयास जातों याप्रमाणें बोलोन गेल्याअन्वयें करण याचप्रमाणें आपणही उत्तर लिहून पाठवावें मिरज प्रांतातील थोरातांचे नेमणुकेचा मजकूर तरी करवीरकराच्या व शिंद्यांच्या फौजा मिरज प्रांतात फिरोन काहींच बाकी राहिली नाहीं गाव वोस, त्यात प्रजन्याची आपत्ति, तेव्हा सालमजकुरीं लावणीचें कठीण, या पर्यायें ल्याहावें दुसरे काय ल्याहावयाचें ? पत्रें पाहून पाठविलीं आहेत कळावें रवाना छ० २१ रबिलावल बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद

न ५०७६ श्री (श्रावण व० ८–२३ आगष्ट)

पै॥ छ० २१ रबिलावल सन मय्यातन व अलफ

पुरवणी विज्ञापना स्वामीनीं श्रीमत राजश्री भाऊसाहेब याकडून मन्बुल्लाखान रोहिले जभात सुद्धा स्वामींकडे पाठविले ते तेथें येऊन पावले त्याचा मजकूर स्वामींनीं लिहिला तो अक्षरशः कळून आला त्यास येविषयींची विनती आम्ही केली नाहीं तों आमोदरच श्रीमंतांनींच उत्तर सांगितलें कीं, तेथील प्रकार एक प्रकारचा समजण्यात आला त्या अर्थे विश्वासू म्हणोन

१ कोणा कारकुनाचे पत्र भाऊच्या लष्करातून.

किल्यांत रहावयासी रवाना केले. तेथें जाऊन पोहोंचले असतां त्यांस बाहेर मंगळवार पेठेंत ठेविलें तेव्हां तेथें ठेवणें याचा प्रकार दिसत नाहीं. तेव्हां तेथे कशास ठेवावे ? त्यांसी लिहून पाठवावें. माघारे आणवितों. याप्रमाणें बोलिले. सेवेशीं विदित व्हावें यास्तव विनंती लिहिली आहे. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

नं. ५०७७

श्री. (आषाढ व० ९–२६ आगष्ट.)

तालीक.

अपत्यें साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. छ० २२ सफरपर्यंत वडिलांचे आशीर्वादें क्षेम असे. विशेष. वडिलीं छ० १९ तारखेचें पत्र पाठविलें तें काल अस्तमानीं पावलें. पत्रीं आज्ञा जे, "चि॥ राजश्री चिंतामणराव आपा तिकडे यावयाकरितां येथून निरोप घेऊन गोटाबाहेर जाऊन उतरले आहेत. तुम्हांस कळावयाकरितां लिहिलें आहे" म्हणोन आज्ञा, ऐसीयास चिरंजीव राजश्री रामचंद्रपंत आपाचीं पत्रें 'चिरंजीवाची वांटणी व्हावी, अतःपर ठेवूं नये, म्हणोन आलीं त्याचीं उत्तरें पाठविलीं जे, वडिलाची माझी समक्ष भेट जाहलेवर विनंती करावयाची ती करीन. जशी वडिलांची आज्ञा होईल तशी वर्तणूक होईल. तथापि अतःपर बाजी हातीं रहात नाहीं असें लिहिलेनंतर चिरंजीवास लिहिलें, "येथील फौजेचा देण्याचा पेंच भारी व शिबंदीचा गवगवा, यास्तव माझें येणें होत नाहीं. तुम्ही अथवा चि॥ राजश्री बाबा येथें यावें. जी विनंती वडिलांस करावयाची ती तुम्हांस सांगतों. वडिलांस जाऊन श्रुत करावें. जशी आज्ञा होईल तशी वर्तणूक होईल." असें लिहिलें असतां वडिलांची आज्ञा मान्य न करितां निघोन गेले. आम्ही समजून सांगावें तर लोकांचें घरणें बसलें आहे म्हणोन उत्तर आलें. ऐसीयास वडिलाचे आज्ञेशिवाय माझा मजकूर पहिलेपासोन नाहीं. कांहीं विनंती करावयाची ती उभयतां चिरंजीवांतून एकास आज्ञा व्हावी. ते येथें आल्यावर मजकूर विनंती करावयाचा सांगेन. ते येऊन विदित करितील. वडिलीं समजोन आज्ञा करितील तशी वर्तणूक होईल. यास्तव चिरंजीव राजश्री चिंतामणराव यांस समजून सांगणें तें वडिलीं सांगावें. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५०७८

श्री. (श्रावण व० ११–२७ आगष्ट.)

पे॥ छ० २७ रबिलावल सन मय्यातैन व अलफ. श्रावण.

सेवेशीं विज्ञापना. श्रीमंत महाराज राजश्री छत्रपति स्वामी यांचा फौज

१ बाळासाहेबांनीं मिरजेहून परशुरामभाऊस पत्र लिहिलें त्याची ही नक्कल.

सुद्धां कोणूरच्या मुक्कामनें कूच होऊन संवदलगेवर मुक्काम गेला. नदी उतरावयाची कस्त आहे. चार माणूस... व रास बारदार आहे. त्या लष्करासही सूचना लिहिली आहे. कळावें. राजश्री जोशीराव यांनीं आपणाकडील कारकून राजश्री पांडुरंगपंत म्हैसकर यास राजश्री बाबा फडणीस याजकडे पाठविले होते व पत्रही दिलें होतें. ऐशास त्यानीं म्हैसकर याजबरोबर पत्राचें उत्तर दिलें व जबानी सांगोन पाठविलें कीं शिराळें तालुका व पन्नास हजाराचा सरंजाम लावून यावा म्हणजे समजूत करून देतों त्यास काय निमित्य सरजाम व शिराळें तालुका यावा हा आशय बोलण्याचा समजला नाहीं व जोशीराव याणीं व बचाजीपंत यानीं हुजूर येणेंविशीं बाबा फडणीस यांस लिहिलें असता बाबानीं यावयाचा अनमान केला. कारण एक दोन वेळां आलों परंतु कोणतेंही बोलणें ठरलें नाहीं. यास्तव यावयाचा अनमान केला. त्यास त्याणीं एक वेळ यावें म्हणजे परस्परें बोलणें समजोन तहाचा ठराव होईल. त्यास बाबाच्या बोलण्याचा आशय समजोन मशारनिल्हे लष्करास लावून यावे याबद्दल हुजूरची आज्ञा समक्ष मला झाली कीं तुम्हीं जाणें. त्याजवरून मी विनंती केली कीं मला आज्ञेशिवाय जाता नये. मिरजेस लिहून पाठवीन. तेथून आज्ञा आणवून जाईन. त्यास हें मान्यतेस पडलें नाहीं. जाणेंविशींचा आग्रह बहुत केला. जोशीराव व हिम्मतबहादर व बचाजीपंत यानींही सांगितलें त्यावरून काल इंदुवारीं लष्करच्या कुचाबरोबरच निघोन कोगनोळीस आलों. आज वितिपात आहे यास्तव आज राहून......बुधवारीं निघोन सेवेशीं येतों सेवेशीं विनंती करून मग बाबा फडणीस यांजकडे आज्ञा जाहल्यास जाईन. हुजूरची मर्जी तह करून घ्यावा असा हेतु दिसतो. राजश्री बाबूराव नाना यांचेही एक दोन निरोप जोशीराव यांस आले कीं तह करून घ्यावा यात उत्तम आहे. त्याजवरून मशारनिल्हेस जोशीराव यांचा निरोप गेला आहे कीं, तिकडील बोलण्याचा आशय खचित घेऊन लिहून पाठवावें म्हणजे तुम्हांस येणेंविशीं हुजूरचें आज्ञापत्र सादर होईल. राजश्री मानाजी शिंदे यांचीं पत्रें आलीं. दोन रोज जाहले. त्यातील अर्थ खर्चास पाठवावें म्हणजे सरंजामसुद्धा सेवेशीं भाद्रपदमासीं येतों असें आलें. त्याचें उत्तर गेलें कीं येण्याविशीं दिवसगत लावू नये. सरंजामसुद्धां सत्वर यावयाचें करावें. खर्चास मागाहून तरतूद करून पाठवितों याप्रमाणें गेलें. राजश्री नरसिंगराव गुजर आरवीं नागझरीवर पाच सातशें लोकानिशीं आहे. यशवतराव शिवाजी माईणीवर होते त्यास ते......सुमारें येणार होते. आज-

पर्यंत आले असतील. पेशजीचें संधान सातान्यास जावयाचें होतें तो बेत दिसतो. चतुरसिंग यास तिकडे येणेविशीं गुजर यांचीं पत्रें आलीं, परंतु येथील निरोप त्यांस जाणेस होत नाहीं. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०७९ श्री. (श्रावण व० ११–२७ आगष्ट)

पे॥ छ० २५ रबिलावल. सन मय्या तेन व अल्लफ. श्रावण.

पु० ॥ विनंती सेवेशीं देवजी कृष्ण देशपांडे कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ऐसी जे, विदरुराकडून येथील गृहस्थ गेले होते ते आले. तिकडील वर्तमान धोंडजी वाघ याचें ठाणें नगरास आहे. पंधरा दिवसांमागें लढाई इंग्रजाची त्याची झाली. मोड वाघाचा होऊन नगरास आला. आणखी जमाव जमवून त्यांची यांची लढाई होणार आहे. हरिहरपर्यंत इंग्रजांचीं पलटणें आलीं. श्रीतुंगभद्रा वरदानदीस पाणी भारी. उतार पडतांच पुढें येगार म्हणोन समजलें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. इंग्रजाकडील लोक पट्टणानजीक पंचवीस हजार आहे. नगर उर्फ विद्रूर येथें आठ हजार आहे. टिपूचें कुटुंब सर्व चेनापट्टणास पाठविलें. नगर आजपर्यंत इंग्रजानीं घेतलें असतील. शिवमोघेकडे दोन पलटणें आलीं म्हणोन आतांचें तिकडील वर्तमान आलें आहे. दिवसेंदिवस चढती आहे. कमीं पाया नाहीं. वाघाकडे चद्रगुत्ती व शिकारपूर उडगणी वगैरे ठाणीं आहेत, परंतु आठ पधरा दिवसांत सारीं स्थळें इंग्रजानीं काईम करितात. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं.५०८० श्री. (श्रावण व० ११–२७ आगष्ट.)

पे॥ छ० २५ रबिलावल सन मय्यातैन व अल्लफ.

विज्ञापना. श्रीमंत त्रिवर्ग यांचें व श्री॥ राजश्री नाना यांचें चित्त मिळत नाहीं. लौकिकार्थ परस्परें गोड बोलणें होतें. परंतु अंतर्यामीं दिवसेंदिवस अधिक अधिक किंतु वाढतात. एकविचार होऊन पुढें चालावें असें श्रीइच्छेनें घडेल तेव्हां घडो ! शिंदे यांचे परचा कलह मिटावा असा विचार होत आहे, परंतु यथास्थित बंदोबस्त होईल तेव्हां खरा ! दौलतराव अलिजाबहादर यांची मातोश्री नगरास होती ते देवाज्ञा जाहली. सुतक निवृत्त जाल्यानंतर जेजुरीस बायांची भेट व्हावी असा विचार होत आहे. बायांचें म्हणणें तो भेट घेत. नाहीं. राजश्री बाळोबातात्या व आबा चिटणीस व बाबूराव आंगेर आले आहेत. आंतून कितीएक गुढघे आहेत कीं हा एकविचार न व्हावा

असें आहे. मख्य अलिजाबहादर याचा विचार तरी कळतच आहे. मागाहून निश्चय काय ठरतो तो लिहून पाठवितों सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ५०८१ श्री. (श्रावण व० १२-२८ आगष्ट.)

पे॥ छ० २९ रबिलावल सन मय्या तैन व अल्लफ. श्रावण.

श्रीमत राजश्री बाळासाहेब स्वामीचे सेवेशीं

विनती सेवक देवजी कृष्ण देशपांडे कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागायत छ० २६ रबिलावलपर्यंत स्वामीचे कृपे सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. यानंतर इकडील वर्तमान तर दोडवाडाहून आज वर्तमान आलें जे, इंग्रजानीं वाघ यास धुडाऊन देऊन बिदरूर उडगणी शिकारपूर वगैरे ठाणीं कायम करून तुंगभद्रेच्या ऐलीकडे आले जितका तालुका पट्टणाकडे वहिवाटत होता तितका झाडून घेणार त्याचे लागल्यास सरकारचे तालुके आहेत त्यास उपद्रव करतीलसें चिन्ह दिसतें शिरहट्टीकडून वर्तमान आलें असेल धारवाडास येणार म्हणोन बाजारी वर्तमान आहे. राजश्री धोंडोपंत गोखले हनगलानजीक आहेत पुढें जाणेंचा दम दिसत नाहीं सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०८२ (भाद्र० शु० ३-२ सप्टें.)

श्रीपतरावें मोरेश्वर याचें मिरजेस बाळासाहेबास पत्र पै॥ छ० १ रबिलाखर भाद्रपद सन मय्यातेन—

"करवीरकर यांची फौज नदीअलीकडे आली त्याचा इरादा मोकाबला करावा असा आहे वडिलांचाही इरादा आहे कीं, त्यास अंगावर घेऊन मोहला पावावा. मग श्रीकृपेकडून काय होईल तें खरें !"

नं ५०८३ श्री. (भाद्र० शु० ५-४ सप्टें)

छ० ५ रबिलाखर सन मय्यातैनव अल्लफ भाद्रपद

सेवेशीं विनती सेवक गंगाराम पेठे दोन्हीकर जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ३ रबिलाखर मुक्काम लष्कर पट्टणकुडी येथें सुखरूप असों. स्वामींचा निरोप घेऊन निघालों ते छ० २ रबिलाखरीं मगळवारीं लष्करात सुखरूप पावलों. लष्कर झाडून एकजागाच आहेत वरकड मजकूर अधिकोत्तर नाहीं. मागाहून होईल तें सविस्तर लिहितों. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

१ पत्र शहानूराहून २ पत्रावरील मिति व तारीख पेशव्यांची. ३ पत्र बाळासाहेबांस मिरजेस

नं. ५०८४ श्री. (भाद्र० शु० ११–१० सप्टें.

छ० १६ रबिलाखर. सन मय्यातैन.

राजश्री गंगाधर रावजी गोसावी यांसीं—

सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहां कित दौलतराव शिंदे. दंडवत. विनंती उपरी येथील कुशल जाणो स्वकीय कुशल लिहीत जावें. विशेष. मौजे भालवणी येथी ऐवजाचे वसुलाकरितां तीा मातुश्री बाई यांजकडून जयराम बाबूराव पा यांसी पाठविलें होतें त्यास आपण पागासुद्धां धरून नेले आहेत म्हणो समजलें. त्याजवरून आपणास लिहिलें आहे. तरी मशारनिल्हेकडील पागेच घोडीं इकडील आहेत त्यापक्षीं चीजवस्त घोडीं माणसेंसुद्धां पागे यां सोडून देवावें. रवाना छ० ९ रबिलाखर बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनंती.

श्री
जोतिस्वरूपच
रणीं तत्पर माद्राद
जीसुत दवलतरा
व शिंदे निरंत
र

मोर्तब
सूद

नं. ५०८५ श्री (भाद्र० शु० १३–११ सप्टें.)

छ० १० रबिलाखर. भाद्रपद. सन मय्या तैन व अल्लफ.

विज्ञापना. इंग्रजानीं हरपनहळ्ळीसुद्धां पलीकडील प्रांताचा बंदोबस्त करून सोंदेंप्रांतीं जावयाकरितां तुर्क होनहळ्ळीवर आले आहेत. सोंदें प्रांतांत ठाणीं राजश्री धोंडोपंत गोखले याणीं घातलीं सबब सरकारचीं पत्रें ठाणीं सोडून देणेंविशीं इंग्रजानीं आणून लाविलीं आहेत. अद्याप ठाणीं सोडिलीं नाहींत. तेथील बंदोबस्त करून इंग्रज लौकरच माघारा जाणार. एक राजा कांहीं पलटणें घेऊन आपले स्थळास गेला. याप्रमाणें वर्तमान आहे बातमी ठेवली आहे. वरचेवर अधिकोत्तर येईल तीं विनंती लिहितों. या प्रांतीं अद्यापि पर्जन्य नाहीं. पुढें काय करितो पहावें. गोखले यांचा उपद्रव बहुत या देशीं

१ भावरुष्णपंत लागू लक्ष्मेश्वरचे मामलेदार यांचें बाळासाहेबांस पत्र.

आहे. सुर्त त्यांस ठिकाण कोठें नाहीं असें दिसतें. आज्ञेप्रमाणें येथील ठाणें-याचा बंदोबस्त आहे शिरटीचे किल्ले यास कांहीं दोन हजार रुपयेपर्यंत खर्च केला असतां लहान मोठे उपद्रवाचें भय नाहीं. गुदस्तां तें ठिकाण होतें याज-करितां तालुका राहिला. आज्ञा जाहली तरी थोडें बहुत काम करितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं ५०८६ (माद्र० शु. १४–१२ सपटें)

बाळकृष्ण महादेव बाळ यांचें पुण्याहून मिरजेस बाळासाहेबास पत्र छ० ११ रबिलाखरचें—

" राजश्री दौलतराव शिंदे श्री॥ पंत प्रधान स्वामीचे येथें श्रीगणपतीचे समारंभांत आले होते. राजश्री बाळोबा पागनीस व धोंडिबा व बाजीबा मोदी व यशवंतराव शिवाजी यांची भेट करविली. वस्त्रें जवाहीर श्रीमंतानीं दिलें. दौलतराव वाड्यांतून गोटास गेले. पागनीस व चिटणीस आबा वगैरे कार-भारी श्री॥ नानांकडे आले होते. भेट जाली. नानांनीं पागनीस व धोंडीबास व बाजीबा मोदी यास वस्त्रें व जवाहीर दिल्हें. त्याजवर मागती आबा व बाळोबा व धोंडीबा व सदाशिव मल्हार सरकार वाड्यांत बोलणेंयास आले होते. तीन घटका खलबत होऊन नानाकडे आले येथेंही खलबत होऊन गेले. आज उद्यां मागती येणार आहेत प्रस्तुत खलबत इंग्रजप्रकरणीं आहे. टिपूची सर्व दौलत इंग्रजानीं घेतली यामुळें चढोन गेले आहेत. सविस्तर मागाहून ठराव होईल तो लिहून पाठवीन. बाया शिंदे यांची व दौलतराव शिंदे यांची भेट अद्यापि नाहीं. बहुतकरून समेट होत आली आहे. एक दोन कलमाचे लढे आहेत ते उलगडले याजवर भेट होईल. शिंदे येथून गेल्याविना बंदोबस्त होत नाहीं. अद्याप प्रथम दिवस आहे. सर्वांचीं चित्तें एक होऊन बंदोबस्त पूर्ववत् होईल तो सुदिन! वडिलांची सांप्रत प्रकृत कशी आहे व श्री॥ महाराज कोठें आहेत, तह घडतो किंवा नाहीं हा भाव लिहून आला पाहिजे. इंग्रज यांजकडील पलटणें कोठपावेतों आलीं आहेत, मुलखाचा बंदोबस्त कोठपावेतों जाला, हें लिहून यावें."

नं. ५०८७ (माद्र० शु० १४–१२ सपटेंबर)

सेवेशी मोरो आपाजी परांजपे सा॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १२ रबिलाखर भृगुवासर सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. बाया शिंदे यांचा तह ठराव जाला. फौजेचा फडशा राजश्री बाळोबा तात्या याणा करावयाचा (तो) केला. त्यापैकीं पुण्याहून तीन लक्ष रुपये बायांचे

सैन्यांत पाठविले. दौलतराव शिंदे यांचा मानस बायांची भेट घ्यावी असा फार आहे. परंतु तो विचार बाया कबूल करीत नाहींत. " भेटीचें प्रयोजन काय आहे ? तुमची दौलत तुम्ही करून सुखरूप असावें. आम्हांस सरंजाम व किल्ला अशेरी यावयाचा ठरावात आला त्याचप्रमाणें ठाणीं बसलीं म्हणजे आम्ही परभारी जाऊं. वरकड फौज आम्हांजवळ आहे त्यास ज्याची खातर जमा तुम्हांस पटेल त्यास ठेवणें. बाकीचे रहातील ते आपले घरीं जातील अथवा आम्ही ठेवूं. " वरकड तहही ठरेल. फार करून कलह मिटला आहे. श्री॥ राजश्री पंतप्रधान यांणीं श्री॥ राजश्री अमृतराव यांस, दौलतराव शिंदे याजकडे श्रीगणपतीचे उत्साहाकरितां बोलवावयास पाठविलें होतें. यावयाचा करार केला त्यास नवमीचे दिवशीं येतों म्हणून सांगितलें, परतु ते दिवशीं आले नाहींत. दशमीस आले. बारा घटका दिवसास आले. वाड्यात दोन घटका श्रीचे दिवाणखान्यात बैठक जाली. राजश्री बाळोबा तात्या, धोंडीबादादा, आबा चिटणीस, गोपाळराव भाऊ, बाबूराव आगरे मामा, बाणाजी शेटचाकडी विठ्ठलपंत व बाजीबा मोदी याप्रमाणें सर्व मंडळी आली होती. श्री॥ राजश्री पंतप्रधान अलिजाबहादर यास वस्त्रें देत होते परंतु घेतलीं नाहींत. राजश्री बाळोबातात्यास वस्त्र कंठी शिरपेंच दिला व मोदी यास वस्त्रें, येणेंप्रमाणें आणखी दोन तीन असामी दौलतराव यांणीं पेशजी अटकेंत ठेविले होते त्यांस दिलीं. अलिजाबहादर याची स्वारी निघोन गेली. नंतर राजश्री बाळोबा तात्या व वरकड मंडळी राजश्री नाना याजकडे आली. नानाचे दिवाणखान्यात बैठक जाली. दोन घटका सर्व मंडळीसुद्धा एक जागा होते. नानानीं बाळोबातात्या यास कंठी शिरपेच दिला परस्परें शरीरप्रकृति पुसिल्या. नंतर आबा मोदी वगैरे तीन असामींस नानानीं वस्त्रें दिलीं. नंतर निरोप घेऊन निघोन गेले. बायाशिंदे अद्यापवत् नीरेच्या पुलानजीक आहेत. शिंदे फौजा राजश्री यशवंतराव होळकर याजवर पाठविणार. होळकर यांणीं उज्जनीस अंमल बसविला. पाच लक्ष रुपये रोख सावकारी वगैरे मिळोन उज्जनीस घेतले. पंचवीस हजार फौज जमाव धरिला. शंभर तोफा, याप्रमाणें जमाव भारी आहे. शिंदे यास तिकडील पायबंद भारी बसला आहे. आपल घरची कलागत मिटवून घेऊन तिकडे जावें असें सवाच मत जाहलें आहे तूर्त प्रसंगीं अलिजाबाहादर बाळोबातात्या जें सांगताल तें ऐकतात. समेट आठ चार दिवसात होईल ऐसा आहे. श्री॥ राजश्री भाऊ-

साहेब यांणीं राजश्री बाळोबातात्यास एक दोन पत्रें पाठविलीं होतीं (कीं)[1] दोन पलटणें करवीरवासी यांचे पारिपत्याबद्दल द्यावीं. रोजमुरा नेमणूक करून पाठवावा त्याप्रमाणें देऊं म्हणून लिहिलें होतें राजश्री बाळाजीपंत सहस्त्रबुद्धे यांणीं पत्रें राजश्री बाळोबातात्यास दिलीं. त्यांणीं उत्तर केलें कीं, आमचे घरचा कलह मिटे तोंपावेतों इकडून एक माणूस देखील येत नाहीं. आणखी एक प्रकार हा—बायांच्या कारारयादी ठरल्या त्यांत कलम लिहिलें आहे कीं, करवीरवासी महाराज यांचा व भाऊ यांचा तह सरकारांत आलिजाबहादूर यांणीं बोलोन ठरावांत गोष्ट आणावी व भाऊसाहेब यांज-पाशीं अलिजाबहादूर यांणीं शहाणा माणूस पाठवून तह करावा. त्याप्रमाणें बायांनीं यादींत मुद्दा लिहिला आहे. त्यास आम्हांस पलटणें देता येत नाहीं, याप्रमाणें उत्तर जालें. पलटणांचा विचार राहिला. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०८८ श्री. (भाद्रपद व० २–१६ सप्टेंबर.)

सेवेशीं विज्ञापना. श्रीमंत महाराज यांचा मुक्काम हमीदवाडावरच आहे. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबांचा मुक्काम पट्टणकुडीवर आहे. करवीराहून दोन तोफा एक...हणम ऐशा दोन आणविल्या. लष्करास दाखल झाल्या. पहिल्या दोन व हल्लींच्या दोन एकूण चार झाल्या. लष्कर महाराजसुद्धां पलीकडेच आहे. टोकरे झाडून नदीबाहेर काढून ठेविले आहे. कारण लोक न पुसतां जातात याजकरिता नदी तीरानें चौक्याही ठेविल्या आहेत व जागाही डोंग-राचा आसरा धरून उतरले आहेत लढाईची करन मारी आहे एक वेळ लढाई खातरजमेची द्यावी. त्यात यश अपेश देणार भगवंत. परंतु हा जागा सोडावयाचा नव्हे. निपाणीस तोफा लाऊन गांव घेणार. तेथेंच परीक्षा त्या लष्कराची पहावी असा इकडील संकेत, कीं निपाणीस आपण बसलों असतां तिकडील लष्करचा दम कसा आहे तो समजतो. तेथें कुमक न झाली तरी मग दम समजला. लढाई बेजरब द्यावी असा आहे. अळत्यावर श्रीमंत राजश्री आपासाहेब[2] उतरले असें वर्तमान अळत्याहून आलें आहे. राजश्री धोंडो पंत गोखले फौजसुद्धां सत्वरच भाऊसाहेबाकडे येऊन पोंहचणार असें आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. महाराजांची फौज दोन हजार अडीच हजार व पायदळ दीडहजार दोन हजारपर्यंत आहे. हे विज्ञापना.

पै॥ छ० रबिलाखर. सन मय्यातैन व अल्लफ. भाद्रपद.

---

१ पत्र नारोपंत कांदीकर याचे महाराजांच्या लष्करांतून २ चिंतामणराव आपा.

नं. ५०८९ श्री. (भाद्र० व० ३–१७ सपटें.)

पै॥ छ० १७ रबिलाखर. सन मय्या तैन व अलफ. भाद्रपद.

सेवेशीं विनंती सेवक बाळाजी दामोदर व गणेश राम पेठे दोनी कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १६ रबिलाखर मुक्काम लष्कर पट्टणकुडी येथें सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. महाराजांची फौज येथून दोन कोसावर आहे. आमचे लष्करची कही व गुरें पाडून नेतात. काल आमचे कारखान्याकडील दारूगोळयाचा भाडेकरी याचे बैल पन्नास शेंडूरकर यानीं नेले. अद्यापि येथें मुक्काम किती दिवस होतात न कळे. विठोजी सुतार यास आणवणेंविशीं श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेबानीं पत्र दिलें तें सेवेशीं पाठविलें आहे. सुतारास लवकर पाठवावयाची आज्ञा व्हावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०९० श्री. (भाद्र व० ३–१७ सपटें.)

पै॥ छ० १७ रबिलाखर. सन मय्या तैन व अलफ. भाद्रपद वद्य ४ बुधवार. नऊ तास रात्र.

सेवेशीं विज्ञापना. भौमवारीं प्रात:काळच्या प्रहर दिवसास महाराजाची स्वारी फौजसुद्धा तोफा वगैरे सरंजाम घेऊन निपाणीनजीक गेले. तिकडील लष्कर तयार होऊन आलें. वोढेंत पायदळ घातलें होतें. परस्पर तोफाची मारागिरी थोडीबहुत झाली. इकडील पायदळ व फौज वोढ्यानजीक जाताना वोढेंतील पायदळ निघोन गेलें. तिकडील रोखें फौज होती तीही पळों लागली ....त्या फौजेंत होते तेथून नेट...... ..च जाहला ते समयीं इकडील ... .लोन घेतलें. मालोजी पांढरे ...... व घोडीं दहा पाच पडलीं. महाराजांबरोबरचे लोक यानीं फिरून नेट केला ते समयीं तिकडील लोकानीं काढतें घेऊन निघाले. भाऊसाहेबास दोन तीन जखमा लागल्या. नंतर पाडाव आले विश्वासराव घाटगे यानीं आणिले नंतर देवाज्ञा झाले लष्कर चिकोडीकडे गेलें गोट दरोबस्त लुटले. झाडून सरंजाम गोटातच होते. गोपाळकाका याचे चिरंजीव चिंतोपंत पाडाव आले एक दोन जखमा आहेत. खैर आहेत. येसाजीपंत मजमदार तेही पाडाव आले. याप्रमाणें वर्तमान जाहलें. तोफा व हत्ती वगैरे झाडून सलतनत आणिली. पट्टणकुडी, व लाट व निपाणी येथें ठाणीं घालावयास लोक गेले. बहुत-

१ पत्र भाऊसाहेबांस मिरजेस २ पत्र नारो हरि करदीकर यांचें महाराजांच्या लष्करांतून मिरजेस.

करून ठाणीं पडलीं असतील. हमीदवाड्यावरून लष्कर उद्ईक बुधवारीं कूच होऊन पट्टणकुडीच्या मुक्कामास जाणार. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५०९१ श्रीगणपति. (भाद्र० व० ४–१८ सप्टें.)

पै॥ छ० १७ रबिलाखर. मय्यातैन. व अलुफ. भाद्रपद व॥ ४ बुधवार. सकाळचा दोंढप्रहर दिवस.

अपत्यें रामचंद्रानें शिर सा॥ नमस्कार विज्ञापना. काल भौमवारीं सायंकाळचे सहा घटका दिवसास करवीरकरांची लढाई जाली. आपली फौज नामोहरम होऊन माघारी फिरली. नंतर वडील मार्गें लष्करापुढें तयार होऊन उभे होते, सामान थोडें होतें, तों करवीरकरांचे फौजेची गांठ पडली. ते समयीं वडील जातीनिशीं तट खावून जागा धरून उभे राहिले. 'मागें फिरा' म्हटलें असतां फिरेनात. त्यामुळें जाग्यावर त्यांचे हस्तगत (झाले.) दोन जखमा आहेत. कोणी नाहीं म्हणतात. ऐसें आहे. झाडून दौलत गर्द जाली. आम्ही व चि॥ राजश्री बाबा, दाजी, व ती॥ राजश्री विठ्ठलराव व हरबा अण्णा मात्र पळ खाऊन रात्रीं मध्यरात्रीस अंकलीस आलों. मला दोन जखमा. उजवे हाताचे दंडावर गोळी लागून पार जाहली. बाबास उजवे हाताचे अंगठ्याजवळ तरवारेची पुतळी लागली आहे. विठलराव बाबास डावे मांडीस गोळी लागून पार जाहली. बहुत माणूस कामावर आलें. झाडून बुणगेंसुद्धां दौलत गर्द जाली. आम्ही जखमा लागल्या आहेत त्यामुळें नदी उतरून अलीकडे मांजरीस आलों. बाबा फौजसुद्धां अंकलीवर आहेत. त्यास फौजेंत खर्चीस नाहीं; तर हजार दोन हजार रुपयांची तरतुद करून पाठवावी. उद्ईक प्रातःकाळीं नदी उतरून चिरंजीव सुमार पाहून अलीकडे येतील. फौज दम धरील असें नाहीं. बळवंतराव दीक्षित व विनोबा आबा व श्रीपतराव यांणीं जागा सोडिली. परंतु कोणीकडे गेले याचा शोध नाहीं. ईश्वरें मोठा गहजब केला तो लिहितां येत नाहीं. रवाना भौमवार तीन प्रहर रात्र. विदित होय हे विज्ञापना. चि॥ राजश्री बाबा फडणिसांस पुण्यास लौकर पाठवून द्यावें, पुण्यास राजश्री नानांस व बाळोबातात्यांस वृत्त जलदी कळवावें. गर्द होणेंत बाकी राहिली नाहीं. पुढें ईश्वरइच्छा प्रमाण हे विज्ञापना. पुढें उपराळा लौकर व्हावा म्हणोन सूचना (पुण्यास) ल्याहावी हे विज्ञापना. पालखीचे भोई लौकर पाठवावे. हे विज्ञापना.

श. १७२१ परशुरामभाऊंची शेवटची स्वारी. इ. स. १७९९

नं ५०९२ श्रीगणपतिर्जयति. (भाद्र० व० ५-१८ सप्टें.)

छ० १८ रबिलासर. सन मय्यातैन व अल्लफ. भाद्रपद व॥ ५

अपत्यें चिंतामणीनें विज्ञापना. वडिलीं पत्र पाठविलें तें पावलें. "ती॥ भाऊसाहेब यास लढाईत तीन जखमा लागोन कामास आले. मोठी वाईट गोष्ट जाली. तुम्ही हल्लीं वारणा उतरून वाडीच्या रानात आलां म्हणोन कळलें. ती॥ राजश्री आबा व चिरंजीव विठलराव बाबा अर्धरात्रौ आले आबांस पांच सहा जखमा आहेत व विठलराव यास पायास गोळी लागोन पार जाली आहे. वारणेस उतार आहे. सावध असावें." म्हणोन लिहिलें, ऐसीयास वडील सर्वांचें छत्र गेलें ! श्रीइच्छेस इलाज नाहीं. वडिलाचा काल जालेचें पत्र नारो हरि याचें इचलकर्जीस काल सायंकाळीं आलें. ऐकलेपासून कोणते गोष्टीचें चैन पडत नाहीं असें जालें. रात्री चन्द्रोदय जालेवर काल बुधवारीं निघोन ++ कृष्णा, वाडीजवळ उतरून सागलीस मुकाम केला. रात्रौ येतांना चिपरीकर व दानोळीकर याणीं बाहेर निघोन गोळ्या व बाण टाकिले रात्रीचा मामला. कांहीं समजेना. चिपरीकरानीं फारच दाटी करून जामदारखान्याचीं वगैरे उंटें पांच नेलीं. ती॥ मातुश्री रमाबाई मावशी व श्री॥ राजश्री नारायणराव बाबा समागमें इचलकर्जीहून येथें आले. मातुश्री व श्रीमंत समागमें होतीं याजमुळें उंटें सोडवावयास गांठ पडली नाहीं. रात्रीचा मामला. अभ्र आलें याजमुळें कांहीं न समजे, म्हणोन उंटें राहिलीं. ती॥ राजश्री आपासाहेब याचें पत्र काल मंगळवारचे तेरखेचें सायकाळीं तेथें आलें. त्याणीं इचलकर्जीस राहों नये, कूच करून कृष्णापार होऊन लौकर जावें, म्हणोन लिहिले- वरून काल चन्द्रोदयीं निघोन आलों. दानोळीकरानीं पहांटेचे फारच दाटी करून गोळ्या मारिल्या. बुनगें संभाळून झांजर झाजर आहे तों वारणातीरीं उतारास मार्गे तोंडावर उभे राहून उतरून आलों. चिपरीस शिरोळचा जमाव कांहीं आला होता त्यानीं बुनग्यावर दाटी केली हें समजोन तिकडे गेलों तों उंट गांवात नेले. दिवस असता तर गांव जाळला असता. रात्रीचें गांवा- वर कसें जावें ? किती जमाव आहे कांहींच समजेना तेव्हां बाकी राहिलें बुनगें सांभाळून आलों. जामदारखाना व माझे पोशाख झाडून गेले. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

---

१ पत्र पटवर्धनांच्या संग्रहांतून.

नं. ५०९३ श्री. (भाद्र०व० ४-१८ सप्टें.)

छ० १७ रबिलाखर. सन मय्या तैन व अलफ. भाद्रपद्.

सेवेशीं गणेश गोविंद कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १७ रबिलाखर बुधवार प्रातःकाल प्रहर दिवस. यथास्थित असे. विशेष. काल तिसरे प्रहरीं करवीरकर याची फौज तयार होऊन निपाणीजवळ आलियाचें वर्तमान श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांस कळल्यावर श्रीमंत राजश्री आपासाहेब तयार होऊन पुढें त्याचे तोंडावर गेले. तेथें करवीरकरानीं तोफांची मारगिरी करूं लागल्यानंतर श्रीमंतानीं आपणाकडील तोफा नेऊन मारगिरी करूं लागले. चाळीस पन्नास बार तोफांचे झाले. तों त्यानीं चालून घेतलें. आपासाहेब जागा सोडून निघाले नाहींत. तेव्हां तिकडून निघुन दाजीसाहेब याचे फौजेवर चालून घेतलें. तेव्हां ते कचकरून माघारे निघाले. भाऊसाहेब गोटांत तयारच होते ते पालखींतून उतरून घोड्यावर बसले आणि निघाले. तों करवीरकरांची फौज गोटांत शिरली. लष्करची लुटालुट होऊन जिकडे ज्यास मार्ग सापडला तिकडे निघाले. याप्रमाणें फौजेचा मोड जाहला. खासे पाठीमागे होतें तेथेंही फौज जाऊन गोट लुटला. श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब खासा कोणीकडे गेले, काय जाहलें, हें वर्तमान अद्याप समजलें नाहीं. मोड जाहला ते समयीं येकसलकर भोंसले दाजीसाहेब यांचे गोटांत होते त्यांजपैकीं चार स्वार आज प्रात.काळीं येथें आले. त्यानीं जबानी सविस्तर सांगितलें तें सेवेशीं लिहिलें आहे. वर्तमान तहकीक आहे. चिकोडीकर शिरगांवास आले व केसोपंत काळे शिरगांवास निघोन आले. स्वारांनीं पाहिलें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

रात्र जाहली. उपाय नाहीं, तेव्हां प्रेत घोडीवर पुढें घेऊन आणिलें. तों तीन प्रहर रात्र झाली. नंतर दहनाचें साहित्य मिळवून भडाग्नि दिली. मी हमदोच्या वाड्यांत एक रोज राहून अस्थि काढून मिरजेस रवाना करितों. आपाजी गाईकवाड लढाईचें वगैरे जबानी सांगतां कळों येईल. सेवेशीं श्रुत होय. येथील चढाचा विचार बोलण्याची वल्गना होतात त्या कर्णेंकडूनही ऐकवत नाहींत ! ईश्वर इच्छा प्रमाण ! भवितव्यास उपाय नाहीं. सार्थकाची वगैरे याद मागाहून पाठवितों. हे विज्ञापना. अग्निसंस्कार व्हावा असें नव्हतें, परंतु स्वामींचे पुण्यप्रतापेंकरून सेवकाचे हातून सार्थक जाहलें. कळावें. हे विज्ञापना. रवाना प्रातःकाळ. बुधवार.

नं. ५०९५ श्री. (भाद्र० व० ४–१८ सप्टें.)

पे॥ छ० १७ रविलाखर. सन मय्यातैन व अल्लफ. भाद्रपद वद्य ४ बुधवार आठ तास दिवस.

अपत्यें केसो सदाशिव काळे साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. काल मंगळवारीं दोन प्रहरानंतर महाराज चालून आले. लढाई सुरू झाली. श्रीमंत राजश्री आपासाहेबानीं त्यांचे फौजेचा मोड केला. परंतु बाजूची फौज उधळली त्यामुळें गळाठा झाला. मग त्यांजकडील लोकांनीं चालून आले. वडील मागें होते तेथपर्यंत आले. गांठ पडली. हस्तगत झाले. त्रिवर्ग चिरंजीव अंकलीचे सुमारें आले. राजारामानें सांगितलें. बहुता मुखीं खरें आहे. आपासाहेबांचे उजवे हातास गोळी लागली. जखम भारी आहे. गोष्ट वाईट घडली. ईश्वरइच्छेप्रमाणें जाहलें. सर्व लष्कर लुटलें गेलें. चौमार्गीं लोक निघाले ते पत्र-

नं. ५०९६ श्री. (भाद्र० व० ४–१८ सप्टें.)

पै॥ छ० १८ रबिलाखर. सौम्यवार. सात तास रात्र. सन मय्यातैन व अल्लफ भाद्रपद.

सेवेशीं विज्ञापना तागायत बुधवार प्रातःकाळ वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. काल मंगळवारीं चतुर्थीस श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांची व राजमंडळकराची लढाई जाहली. तिसरे प्रहरापासून सध्याकाळच्या दोन घटका दिवसपर्यंत जाहली. इकडील फौजेचा मोड जाहला. येथील स्वार राजश्री दादो आपाजी व सूर्यवंशी वगैरे......असामी. ....रातोरात पहाटेच्या चार घटका रात्रीस येथें आले. कोण कोठें गेले हें पुर्तेपणीं समजलें नाहीं. राजमंडळची फौज गोठापावेतों आली इतकें यांणीं पाहिलें. पुढें काय झालें तें नकळे पक्की बातमी आली नाहीं. येथून माणसें पाठविलीं आहेत. आपणाकडे बातमी येईल. असा प्रकार घडला [1] पुढें आम्हांस बुद्धिवाद लिहिणें तो लिहावा सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं. ५०९७ श्रीगणराज (भाद्र. व० ४–१८ सप्टेंबर.)

पै॥ छ० १७ रबिलाखर. सन मय्या तैन व अल्लफ भाद्रपद

विज्ञापना. लष्कराहून स्वार आले त्यानीं वर्तमान सांगितलें. काल भोमवारीं महाराजाची फौज तोफा पायदळसुद्धा तयार होऊन निपाणीजवळ येऊन उभे राहिल्याचें वर्तमान समजोन इकडील फौज चिरंजीव राजश्री आपा व दाजी तयार होऊन तोंडावर गेले. लढाईचें तोंड लागलें करवीरकरानीं दोन टोळ्या करून चालोन घेतलं इकडील लढाई बिघडली मागां वडिलांची स्वारी तयार होऊन येत होती. इकडील मोडाचे लोक व करवीरकराचे सरमिसळ जाहल्यामुळें कोणाची खबर कोणास नाहींशी झाली इकडील लोक चहूंकडून वाट फुटेल तिकडे निघाले तोफा हत्ती (जाग्यावर) राहिले वडिलांकडील वगैरे मंडळीची स्वशुद्ध बातमी समजली नाहीं. असें वर्तमान सांगितलें त्यावरून पक्कें वर्तमान आणावयाकरितां माणसें रवाना केलीं आहेत. वडिलांकडे विशेष वर्तमान असेल तें लिहावयाची आज्ञा व्हावी. चिरंजीव चिंतामणराव आपा यांसी सावधतेविशीं मर्जीस आल्यास लिहावें रवाना छ० १७ रबिलाखर. बोरगांवचें पत्र आलेलें पाठविलें आहे विदित होय हे

---

१ पत्र इचलकरंजीहून महादाजी विठ्ठल दातार फडणीस यांचें मिरजेस बाळासाहेबांस. २ रघुनाथराव नीळकंठ पटवर्धन यांचें कुरुंदवाडाहून पत्र मिरजेस बाळासाहेबांस.

विज्ञापना. वडिलांपाशीं लोक आहेत त्यांजपैकीं मीर अमदशाची बिरादरी पत्र पावतांच जलद रवाना करावी. हे विज्ञापना.

नं. ५०९८ श्रीगणराज. (भाद्रपद व० ५–१९ सप्तंबर.)

पै॥ छ० १८ रबिलाखर. मय्या तैन. भाद्रपदमास.

विज्ञापना. चिरंजीव राजश्री चिंतामणराव आपांस पत्र पाठवि होतें तेंच रात्रौ त्यांजकडे रवाना केलें होतें. त्यास श्रीमंत व चिरंजी हरिपुरास जावयास गेले याप्रमाणें राजश्री महादाजीपंतांचें पत्रच बजिन्स आलें तेंच पाठविलें आहे. पुढील पर्याय पाहतां काल चिकोडीपावेत ठाणीं गेलीं त्यांची अशी जनवार्ता. असा प्रसंग प्राप्त झाल्यामुळें कोणामध दम राहिला नाहीं. महाराज खासा अळत्यांस येणार अशी जनवार्ता. सध्य प्रसंगीं पायदळ—

नं. ५०९९ श्री. (भाद्रपद व० ६–२० सप्टंबर.)

पै॥ छ० २० रबिलाखर. चार घटका पूर्व रात्र. सन मय्यातैन व अल्लफ

सेवेशीं विज्ञापना. लष्करांतून डुकिते पत्रें भौमवारीं व. बुधवारीं इच लकर्जीस पाठविलीं. तेथुन स्वामींकडे जावीं असें लिहिलें होतें. तीं पत्रें सेवेशीं पावोन मजकूर समजणेंत आला असेल. भौमवारच्या पत्रांत लढाईस जाणार इतका मजकूर होता. कळावें. मी हमदाच्या वाड्यांत दोन रोज राहून बुधवारीं प्रहर दहा घटका दिवसास प्रातःकाळच्या अग्निसंस्कार झाला. मंत्राग्नी-करितां ब्राह्मणाचा शोध बहुत केला. परंतु समयास मिळाला नाहीं. सामान्य एक ब्राह्मण होता. प्रतास शूद्रस्पर्श वगैरे झाला होता. प्रायश्चित्त वगैरे विधि यथा-स्थित होणार नाहीं, यामुळें भडाग्नि दिला. हमदाचे वाड्यावर तलावानजीक स्थलशुद्धि जागा चांगली सारवून तेथें अग्निचा विधि केला. चंदन व तुळसी काष्टें व बेलाचें एक दोन ढापे ओलेच मिळवून घातले. अग्निसंस्कार व्हावा असें नव्हतें, परंतु भाऊसाहेबांचें पुण्य अगाध आणि स्वामींच्या पुण्येंकरून सेवकाचे हातून सटपट जाहली तितकी केली. कमतरता केली नाहीं. आपाजी गायकवाड जबानी सांगतां कळेल. महाराजांकडील ठाणीं चिकोडी वगैरे गांवानीं पडलीं. लष्करचा मुक्काम मौजे जतरटावर काल गुरुवारीं आला.

तुर्त इचलकर्जीकर व शिरगांवकर उभयतांवर मसलत दिसते. त्यांचीं साधनें कारणही जाहलीं. काय घडतें पहावें. श्रीमंत राजश्री आपासाहेब यांस गोळीची जखम हातावर आहे व राजश्री विनोबा आबा यांस दोन तीन जखमा आहेत. व विठ्ठलराव यादवाडकर यांस एक जखम पायास गोळीची आहे असें वर्तमान आहे. सर्व मंडळीचें वगैरे वर्तमान कळवावयाची आज्ञा व्हावी. मी आज भृगुवारचा दिवस कोगनोळीस आहें. आज लष्करचा शोध आणवून उद्ईक लष्करास जातों. महादेव ब्राह्मण याजबरोबर अस्थि पाठविल्या आहेत. येऊन पावतील. उत्तराची आज्ञा व्हावी. राख कृष्णेंत टाकावयाकरितां एका बैलावर लादून आणिली. परंतु दूधगंगेस पाणी बहुत आलें. नदीस टोकरा नाहीं व नाव नाहीं. चिखलीसही गेलों, परंतु तेथें...पडली नाहीं. सडे उतरावयाचें संकट पडलें याजमुळें राख दूधगंगेंतच टाकिली. उपाय नाहीं. याजमुळें कृष्णेचा योग साधला नाहीं. भाऊसाहेब भौमवारीं सायंकाळच्या दोन घटका दिवसास देवाधीन झाले. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१०० श्री. (भाद्र० व० ६—२० सपटेंबर.)

सेवेशीं विज्ञापना. भाऊसाहेबांचे प्रेत होतें त्यास अग्न द्यावयाचा, त्यास येथील विचार पहातां हा विचार पहातांत्या गावींच नाहीं ! अग्निसंस्कार व्हावा हा मानस (महाराजाचा) नव्हता. परंतु युक्तिप्रयुक्तीनें खटपट करून परवानगी घेतली. ते समयीं रात्र तीन ताम मुक्कामींच निपाणीनजीक जाहली. माझीं देखील माणसें बरोबरचीं चुकामुक जाली. एक दोन माणसें मात्र जवळ होतीं. पाऊस थोडा थोडा पडत होता. यामुळें अंधार निबिड.

बैलावर लादून कृष्णेंत टाकावयास आणिली होती. परंतु दुधगंगेस पाणी बहुत आणि सांगडी व टोकरा नदीस नाहीं. निरुपाय होऊन दुधगंगेंत राख टाकली. आज अस्थि इचलकर्जीवरून मिरजेस रवाना करितों. मजकडोन जालें तितकें केलें. सारांश इतका संस्कार व्हावा असा भरंवसा नव्हता. परंतु भाऊसाहेबांचें पुण्य अगाध यामुळें माझे सेवकवृत्तीस यश आलें! काल गुरुवारीं महाराजांकडील लष्करचा मुक्काम जतरटावर आला. तूर्त मसलत इचलकर्जीकर व शिरगांवकर यांजवर आहे. काय घडतें पहावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. चिकोडी वगैरे गांवानीं ठाणीं (करवीरकरांचीं) पडलीं. कळावें हे विज्ञापना.

नं. ५१०१ श्रीगणराज. (भाद्र० व० ६–२० सप्टेंबर.)

चिं॥ राजश्री दादा यांसीं. उपरी. वडील तीन जखमानीं जेर जाहलेच होते. घोडेवर स्वारानीं पुढें घेऊन मुख्याजवळ नेलेवर 'मारा' म्हणून सांगितलेवर घोड्यावरून ढकलून दिलें आणि दहा पांचानीं तरवारीनें छिन्न केलें! छत्रपति म्हणवितात, कर्मे अंत्यजाचीं केलीं! त्यांचा प्राचीन जन्मार्जित संस्कार तसें घडलें. छ० १९ रबिलाखर. लोभ करावा हे.

नं. ५१०२ श्रीगणपति. (भाद्र० व० ६–२० सप्टें.)

ती॥ राजश्री गणपंतराव काका वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें रामचंद्र परशुराम. विनंती विशेष. वडील पाडाव गेले असें तुम्हांस लिहून पाठविलें आहे, त्यास वडिलांचे डोईवर समोरच्या दोन तीन जखमा लागोन वडिलीं कैलासवास लढाईत तेच दिवशीं केला. होणारास इलाज काय! ईश्वरइच्छा प्रमाण! आम्ही मिरजेस आलों. सार्थक जाल्यानंतर पुढील विचार. तुम्ही तेथें न राहतां राजश्री धोंडोपंत गोखले यांजकडे जाऊन त्याचे विचारें तेथेंच असावें. रवाना छ० १९ रबिलाखर. बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विज्ञापना.

तिकडील बंदोबस्त राखणें तो तुम्हाकडे. राजश्री घोंडोपंत गोखले यांसही पत्र लिहिलें आहे. तुम्ही समयानुरूप त्यांचे विचारें वर्तून जेणेंकडून बंदोवस्त राही ते गोष्ट करावी. इंग्रजी पलटणें दोन तिकडून यावयाचीं, त्याविशीं पत्रें पाठविलीं होतीं तीं पावलींच असतील. त्यास तुमचें बोलणें होऊन तीं पलटणें जरूर यावीं. येतात न येतात हें सत्वर कळावें. तालुक्याचा बंदोबस्त पक्का असावा. अवसान सोडूं नये. वडिलांचे पुण्येंकरून सर्व बंदोबस्त होईल. पलटणें येणें तीं चांगलीं लढवाई करवीरकराचे पारपत्यास उपयोगीं पडेत अशीं यावींत. उगाच भरणा नांव मात्र पलटणें अशी येऊं नयेत. चांगलें सामान आलें असता चार रुपये अधिक लागले, खर्चही पडला, असतां चिंता नाहीं. यास्तव चांगले सामानाचीं दोन पलटणें सत्वर यावीं. रवाना छ० १९ रबिलाखर. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

पै॥ छ० २४ रबिलाखर. मु॥ पाच्छापूर.

नं. ५१०४ श्रीराम. (भाद्र० व० ६—२० सप्टेंबर.)

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री नारोपंत दामले स्वामी गोसावी यांसीं.

सेवक जयवंतराव रघुनाथ मंत्री. नमस्कार. विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहीत जावें. विशेष राजश्री भाऊचें व करवीरकरांचें युद्ध होऊन कांहीं वर्तमान वैपरीत्य ऐकिलेवरून चित्त स्वस्थ नाहीं. यास्तव राजश्री *गंगाधरराव* यांस व तुम्हास लिहीत आहें. तरी तथ्य असेल तसें स्वस्तिक्षेमपणाचें वृत्त लिहून संतोष होय तें करावें. वरचेवर नवलविशेष लिहीत असावें. रवाना छ० १९ रबिलाखर. बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनंती.

नं. ५१०५ श्री. (भाद्र० व० ७—२१ सप्टेंबर.)

पै॥ छ० २२ रबिलाखर. सन मय्यातैन व अल्लफ भाद्रपद.

चिरंजीव राजश्री *गंगाधरराव* यांसीं मातुश्री काशीबाई आशीर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित जावें. विशेष चिरंजीव राजश्री परशुरामपंत यांची व करवीरकरांची लढाई जाहल्याचें वर्तमान येथें ऐकण्यात आलें. परंतु लढाईचा प्रकार कसा जाहला हें समजण्यांत आलें नाहीं. त्यावरून हें पत्र लिहिलें आहे. तरी सविस्तर मजकूर लिहून पाठवावा. रवाना छ० २० रबिलाखर बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

नं. ५१०६ श्री. (भाद्रपद व ७–२१ सप्तंबर.)

सेवेशीं गंगाधर लक्ष्मण कृतानेक विज्ञापना तागायत मंदवार दोन प्रहर दिवस[1] वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं आज्ञापत्र पाठविलें तें पावलें. बातमीचें वर्तमान लिहावया आज्ञा, तर काल भृगुवारीं राजमंदळचें लष्कर सडकलाटेहून कूच करून श्रीमंत महाराज दोन हजार फौज व पायदळ हजार व तोफा तीन येणेंप्रमाणें जत्रटचे मुकामास गेले. राजश्री रत्नाकरपंत चिकोडीचे मुकामास गेले. त्यासमागमें दोन हजार फौज व तोफा दोन आहेत त्या सरदेचीं ठाणीं बसविलीं. बागेवाडीस जाणार. शिरगावकरांचा तह जाहला. कांहीं जमावानिशीं चाकरी करावी असा करार झाला आहे. महाराज जत्रटाजवळ नदी उतरणार. इचलकरंजीस जावयाचें खंबीर असें पक्कें वर्तमान आहे. यांत ईश्वर काय करतो नकळे. रेणदाळास राजश्री रत्नाकरपंत याचे पुत्रानीं कोडोलीहून रोखा करून साठी रुपये खर्च पाडिला. राजश्री रामाजी दुर्गो लष्करास कोडोलीस जाऊन मनाचिठी घेऊन आले. महाराज बारवाड मागूर येथें मुकामास येणेची बातमी आहे. बोरगांवास दोन कोस आहे. ईश्वर इच्छा प्रमाण! सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१०७ श्री. (भाद्रपद व० ७–२१ सप्तंबर)

पै॥ छ॰ २० रबिलाखरः तास रात्र. सन मय्या तैन व अलफ.

सेवेशीं नारो हरि करदीकर दोन्ही कर जोडून शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २० रबिलाखर भृगुवारपावेतों मुकाम कोगनोळी यथास्थित असे. विशेष. श्रीमंत महाराज राजश्री छत्रपति स्वामी यांचा मुकाम फौजसुद्धा मौजे जतरट येथें आहे. मी लष्करास उद्यैक जाईन. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१०८ श्री. (भाद्र० व० ७–२१ सपटें.)

पै॥ छ० २० रबिलाखर. रात्र आवशीची. सन मय्यातेन व अलफ.

सेवेशीं विज्ञापना. महादेव ब्राह्मण याजबरोबर पाठविलेलें प्रविष्ट होईल. यास काय देणें तें येथें दिलें आहे. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

---

१ बोरगांवच्या ठाणेदाराचें पत्र रघुनाथराव कुरुंदवाडकर यांस. २ परशुराम भाऊंच्या आधि पाठविल्या त्या. पत्र बाळासाहेबांस नारोपंत करदीकराकडून

नं. ५१०९ श्रीगणराज (भाद्र० व० ७–२१ सप्टें.)

पै॥ छ० २१ रबिलाखर. पाच तास सन मय्यातेन व अलफ

विज्ञापना प्रातःकाळीं सविस्तर लिहिलेंच आहे राजश्री नारोपंतानीं अस्थि रवाना केल्या त्या आज दोन प्रहरीं आल्या. श्रीतीरीं फराळास ब्राह्मणास घालोन पार करोन दिल्या येऊन पावतील करवीरकराची बातमी काय ल्याहावयाची ! इचलकरंजीस येतात. गुंता नाहीं. गाड्दी (व) स्वर्चीची रवानगी (तेथें) व्हावी उगेच आठ चार दिवस गुंतावयास जागा तीच. तिचें रक्षण जालें पाहिजे नाहीं तर ती जागा दगावली असता मिरजेशिवाय जागा नाहीं. राजश्री माधवराव रास्ते यांस पत्रें जावीं (कीं,) सरकंपीची बंदोबस्ती पक्की असावी नाहींतर ते हे एक होऊ पावतील ! गुंता नाहीं. त्याजकडून काहीं फोजही ठेवावी पुण्याचा लगता जवळ आहे. जम तिकडे पडेल. बोरगावचें बातमीचें पत्र आताच आलेलें पाठविलें आहे बाकी राहत नाहीं. रवाना छ० २० रबिलाखर. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५११० श्री. (भाद्र० व० ७–२१ सप्टेंबर.)

पै॥ छ० २० रबिलाखर. शनवार चार घटका रात्र आवशीची सन मय्या तैन व अलफ.

सेवेशीं विज्ञापना. भौमवारीं लढाई होणार हा मजकूर तपशीलवार लिहून मुद्दाम जासूद रवाना केला तें पत्र ही पावलें परंतु इतका निकर्ष लढाईचा ध्यानात आला नाहीं. . . कमतर केली नाहीं. जासूद अद्याप मजकडे आला नाहीं मिरजेस गेला असल्यास मजकडे यावयाची आज्ञा व्हावी. भाऊसाहेब जेथें पाडाव झाले तेथें एकही कोणी जाया जखमी झाले नाहींत ! खिजमतगारही कोणी बरोबर आले नाहींत. असा समय बनला. एवढा मोहोरा पाडाव जाहला तेथें शेंपन्नास किमानपक्ष तरी लोक कामास यावे ! असें झालें त्यास उपाय नाहीं दोनें तोफांचें मात्र झालें असा प्रकार घडला. ईश्वर इच्छा प्रमाण गोष्ट बहुतच विलग घडली. वाईटात बरें एक मानावें देवाधीन झाले हें उत्तम झालें ! जर जिवत राहते तरी तें चांगले नव्हतें त्याचा तो काल लढाईतच झाला येणें करून लौकिक चांगलाच राहिला. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

---

१ रघुनाथराव कुरुंदवाडकर यांचे भाऊसाहेबांस पत्र २ सात न्याचा. ३ नारोपंत चक्रदेवकरांचें पत्र बाळासाहेबांस ४ मेनावरोबर ५ दोन तोफांचें रक्षण मात्र झालें त्या शिरगावकराकडे पोचत्या झाल्या, असा भाव पत्र लिहिणारानें घाईघाईनें लिहिले हें मजकुरावरून दिसतें.

श. १७२१ परशुरामभाऊंची शेवटची स्वारी. इ. स. १७९९

न ५१११ श्रीगणपति (भाद्र० व० ८—२२ सप्टें)

पै॥ छ० २४ रबिलासर. मु॥ पाच्छापूर.

राजश्री रामचंद्रपंत कोटबागी स्वामी गोसावी यास

विनती उपरी तुम्ही पत्र पाठविलें तें पावलें लिहिला मजकूर कळला तीर्थरूप भाऊसाहेब तेच दिवशीं लढाईत जखमा लागोन सरकारकामास आले आम्हासही उजवे हातास बावळ्यावर गोळीची जखम लागोन गोळी पार आहे ईश्वर इच्छेनुरूप जें व्हावयाचें तें घडलें आम्ही उत्तरकार्यानिमित्य मिरजेस आलों आहों हें जाल्यानतर पुढील विचार होणें तो होईल तिकडे राजश्री बाळकृष्णपत लागू व राजश्री धाडोपत गोखले आहेत त्याणीं व तुम्ही मिळोन सावनूर तालुक्याचा बदोबस्त पक्का राखावा. हालीमानी होऊ देऊ नये. मशारनिल्हे यास पेशजीही पत्र लिहिलें होतें. हल्ली आणखी पाठविलें आहे तुम्ही त्याजकडे जाऊन पत्रान्वयें बोलून त्याचें कूच होऊन ते फौजेसुद्धां या रोखें बारीचे तोंडीं येत तें करणें आणि वरचेवर तिकडील वर्तमान कळवीत जाणें रवाना छ० २२ रबिलाखर बहुत काय लिहिणें सावनूर तालुक्यास राखावयास दुसरा नको असल्यास बरेंच जाहलें. तुमचे तुम्ही राखावें नाहीं तर राजश्री धोंडोपंत यास सामील करून तालुक्याचा बंदोबस्त करणें हरकसें करून राजश्री धोंडोपतांस अगत्य कुमकेस घेऊन येणें सूड घेतला पाहिजे तरच या देशीं रहावें! नाहींतर देशातर करावें हाच इरादा आहे तुम्ही त्या तालुक्यात बदोबस्त करून रहावें. आम्ही फौजसुद्धा इकडे कायम आहों आजपर्यंत सेवा तुम्हीं केली त्याचें सार्थक आतां पुढें दासवाल तेव्हा खरें! सावनूर तालुक्याचा हरकसें करून बंदोबस्त करणें रवाना छ० २१ रबिलासर बहुत काय लिहिणें हे विनती

नं. ५११२ (भाद्र० व० ८—२२ सप्टेंबर.)

नकल.

अज दिलएसलास दस्तगाह रामचंद्र परशुराम. दुवा आकी तुम्ही आपली खैरखुषी कलमी करीत जाणें. दिगर पेशजी तुम्हांकडून राजश्री कोंडोबा नाईक आले. मजकूर जाहीर जाला त्यावरून लढाई पलटणें बमय तोफांसुद्धां घेऊन येण्याविशीं तुमचे नांवें पत्र देऊन म॥ निल्हेची रवानगी हमरहां जासूद जोडीसुद्धां केली. ते तुम्हाजवळ दाखल जालेच असतील. ऐशीयास हल्लीं पलटणें मुंबईहून निघोन गोव्याचे बाज्यास आलीं म्हणोन विदित जालें. इकडील मजकूर तरी छ० १६ रबिलाखरीं करवीरकरांची व आमची लढाई होऊन फत्ते इकडील व्हावी असें असतां एकाएकीं लढाई बिघडोन बुदरूख भाऊसाहेब सरकार कामास येऊन कैलासवासी जाले. हे खबर तुम्हांस मालूम जाल्यावर तुम्ही दिक्कत इकडे येण्यास खतरा आणाल. त्यास आम्हीं फौजसुद्धां कायम राहोन हें खत सादर केलें असे. तरी भाऊसाहेबांची व तुमची दोस्ती व भाईचारा तोच इरादा इकडून. त्यांत दुजाई नाहीं. बेदिक्कत जाणोन पलटणेंसुद्धां घाट चढोन या रोखें येणें. पुढें कोणत्या मार्गें येण्याचें तें ठरावांत आणिलें पाहिजे. रा॥ कोंडोबा नाईक यांस इकडे रवाना करणें. म॥निल्हे समजवोन त्यांची रवानगी करावयास येईल. खातरजमेचा मजकूर तर भाऊसाहेब यांणीं पेशजी तुम्हांस लिहिलें आहे त्याप्रमाणें अमलांत येईल. त्यांत कसूर होणार नाहीं. जाणिजे. छ० २१ रबिलाखर. जादा काय लिहिणें.

नं. ५११३ श्री. (भाद्र० व० ८–२२ सप्टें.)

पे॥ छ० २४ रबिलाखर. सन मय्यातैन व अल्लफ. भाद्रपद.

सेवेशीं विज्ञापना. महाराजांचा मुक्काम मौजे सुलकूड येथें मंदवारीं जाहला होता. आज रविवारीं भोजन करून कूच करून मुक्काम चिंचवाड येथें झाला. तोफा आज रविवारीं सुलकूडच्या मुक्कामास आल्या.. राजाज्ञा चिकोडींत ठाणें घालून बागेवाडीकडे गेले. बागेवाडी...जमखंडी यादवाड वगैरे ठाणीं घालणार असा बेत आहे. राजाज्ञा यांजबरोबर फौज हजार व पायदळ पांचशें व पेंढार दोनशेंपर्यंत व तोफा दोन येणेंप्रमाणें सरंजाम आहे. महाराजांबरोबर हजार बाराशें फौज पायदळ पांच सातशें हजार पर्यंत आहे. महाराजांची......चिंचवाडच्या मुक्कामास आणविलीं आहेत. पक्षाचा बेत चिंचवाडावरच व्हावा असें दिसतें. तूर्त काळीं मसलत इचलकरं-

जोची दिसते. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. श्रीमंत राजश्री रामचंद्रपंत-आपा व बाबासाहेब व दाजीसाहेब हे एकत्र आहेत किंवा पृथक् पृथक् आहेत, कोणत्या मुकामास आहेत, हें कळवावयाची आज्ञा व्हावी. हे विज्ञापना.

नं. ५११४ (भाद्र० व० ९–२३ सप्टें.)

माधवराव रास्ते यांचें मिरजेस बाळासाहेबास पत्र—

पौ॥ छ० २२ रबिलाखर सन मय्यातैन व अलफ.

"राजश्री भाऊ याची व करवीरकर याची लढाई प्रस्तुत जाहली म्हणून वर्तमान ऐकिलें. परंतु लढाई कोणते मुकामीं जाली, काय जाहलें, हें समजलें नाहीं. आपलेजवळ नेहमीं पत्रें येऊन वर्तमान बातमी समजत असेल त्यास सविस्तर लेहून पाठवावें. इकडील वर्तमान शिंदे बाया पुलावर होत्या त्या मुर्ती मोढवें येथें मोरेश्वराजीक गेल्या म्हणून वर्तमान आलें."

नं. ५११५ श्रीशंकरप्रसन्न. (भाद्र० व० ९–२२ सप्टें.)

छ० २५ रबिलाखर मय्यातैन व अलफ

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधररावजी स्वामीचे सेवेशीं.

पोष्य माधवराव अनत सा॥ नमस्कार विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत असिलें पाहिजे. विशेष. आपण छ० १८ रबिलाखरचें पत्र पाठविलें तें पावलें. "ती॥ भाऊसाहेब याची व महाराजाची लढाई भाद्रपद वद्य चतुर्थी भौमवारीं मोठी जाली. वडिलास तीन जखमा लागून सरकारकामास आले चि॥ राजश्री रामचंद्रपंत आपास उजवे हातास गोळीची जखम लागून गोळी पार जाहली, व चि॥ राजश्री बाबा याचे उजवे हातास अंगठ्याजवळ तरवारेची जखम लागली. खैर आहेत. मांजरीजवळ कृष्णा उत्तरतीरीं आले. बहुत लोक जाया जखमी जाहले हा मजकूर येथून पुणियास लिहिला आहे. महाराज हावभरी जाले आहेत. होणारास उपाय नाहीं. सरकारातून सरंजामाची पैरवी खबर होय तें करावें" म्हणून लिहिलें, त्यास हें वर्तमान ऐकून चित्तास परम खेद जाला. सरकार दौलतीची बाजू गेली. परंतु भाऊ यांनीं मोठीं मोठीं कार्यें करून शेवट उत्तम लोकांचें साधन केलें. त्यांचे पराक्रमाची शर्त जाली. राजश्री आपा व बाबा व दाजीबा व बापू यास भाऊ यांचे जागीं वडील आपण आहेत. आपण विवेकद्वारें चित्ताचें शांतवन करून त्यास हिम्मत देऊन फौज व गाडद वगैरे सरंजाम पागा जमा करून महाराजाचे

---

१ पत्रावरील मिति व मजकूर पेशव्यांचा

फौजेवर शह यावा. सरकारांतून सरंजामाची पैरवी व्हावी येविशीं आपण लिहिलेंच आहे. येथूनही श्रीमतास व राजश्री नाना यास पत्रें पाठविलीं आहेत व ती॥ राजश्री दादासाहेब यास लिहिलें आहे. भाऊ यानीं महत्कीर्ति संपादून केली. त्याचे आशीर्वादें पुढें उयोग तोच करीत असतां यश व कीर्ति सपादन होईल एक वेळ बाजी विसकटली म्हणून पराक्रमी पुरुष स्वस्थ बसत नाहींत, पुन्हा त्याच कार्यास प्रवर्त होऊन बाजी जमवितात. प्रस्तुत समय पाहता या उयोगास विराम करावयाचा समय नाहीं. आपण सुज्ञ व धैर्यवान् आहेत. त्याहावेसें नाहीं. साराश ईश्वरसत्ता प्रमाण आहे धैर्यानें सर्व संकटें परिहार होतील. सरकारातून कुमक व्हावी येविशीं उयोग करीत आहों. रवाना० २२ रबिलाखर बहुत काय लिहिणें. कृपा लोभ असों यावा हे विनंती.

नं. ५११६ श्री (भाद्र० व० ८–२२ सपटें.)

छ० २५ रबिलाखर. गुरुवार भाद्रपदमास. सन मय्यातैन व अल्लफ.

सेवेशीं मोरो आपाजी दोनी कर जोडून शिर सा॥ नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० २१ रबिलाखर रविवार सेवकार्चे वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. काल सायंकाळपासून शहरांत श्री॥ राजश्री माऊसाहेब यांची व करवीरकर महाराज यांची लढाई जाली, इकडील तसनस जाली, म्हणोन वगैरे मनस्वी वर्तमान आलें त्यावरून आज प्रात:काळीं श्री॥ राजश्री नानाकडे गेलों. नानानींहि स्वमुखें सांगितलें. लौकर अजुरदार मिरजेस रवाना करून जाब आणविणें येविशीं (नानांचा) आज्ञा जाली आहे. व विलक्षण गोष्ट ईश्वर इच्छेनें घडली असल्यास श्री॥ राजश्री रघुनाथराव दादा याणीं कुरुंदवाडाहून कुटुंबसुद्धां लौकर मिरजेस यावें, जमेत चांगली लौकर धरावी, सावध असावें, येविशीं राजश्री बाळकृष्णपंत भाऊ यार्णी सेवेशीं लिहिलें आहे. तिकडून वर्तमान आलेवर सरकारांत विचार होऊन स्वामींस व दादासाहेब यांस पत्रें येतील त्याअन्वयें एकादा विचार. करावा लागेल. झाडून फौजाचा जमाव मिरजेजवळ तिकडील देखील व्हावा. इकडे वर्तमानामध्यें लढाई मातबर जाली, फौज मोडिली, वडील पाडाव सोपडले, ऐसें दोन चार जागा वर्तमान आलें आहे म्हणोन श्री॥ राजश्री नानानीं सांगितलें. लौकर मिरजेस लेहून जाब आणवावा म्हणोन आज्ञा जाली आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. अजुरदारानें बुधवारीं प्रात काळीं चार घटका दिवसास पोंहोचावें म्हणोन करार आहे. जाब लौकर यावा हे विज्ञप्ति.

नं. ५११७ श्री. (भाद्र० व० १०–२४ सप्टें.)

छ० २७ रबिलाखर सन मय्यातैन व अल्लफ.

विज्ञापना. तागायत छ० २३ रबिलाखर भौमवार सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. छ० १६ रबिलाखरचीं पत्रें स्वामींनीं पाठविलीं तीं काल छ० २२ रबिलाखरीं बापू मोहिता याजबरोबर पावलीं. घराऊ मजकुराचा विस्तार माझे नांवचे पत्रीं लिहिला आहे त्याप्रमाणें राजश्री बाळकृष्ण भाऊ बाळ व मी श्री॥ राजश्री नानांस विनंती करितों. भाऊसाहेबांकडील लढाई बिघडल्यापूर्वी बापू तेथून रवाना जाला होता. हल्लीं येथें भाऊसाहेब यांचें वर्तमान आल्यापासुन शहरांत लोक भाऊसाहेब यांचे पदरीं नाहींत ते देखील श्रमी जाहले तें पत्रीं कोठवर लिहावें ? सरकारच्या दौलतीमध्यें भाऊसाहेब स्तंभ् होते. नानानीं तो बहुतच खेद केला. त्यांची एक बाजू खचली! असो. श्रीइच्छा प्रमाण ! सरकारांत पुढें विचार काय ठरतो याचा अर्थ श्री॥ राजश्री नानांचे मुखें ऐकोन एक दोन दिवशीं बापू मजकूर यास सेवेशीं रवाना करितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५११८ श्री. (भाद्र० व० १०–२४ सप्टें.)

छ० २७ रबिलाखर. शनिवार. भाद्रपद मास. सन मय्यातैन.

सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक सा॥ विज्ञापना. तागायत छ०२३ रबिलाखर पावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं छ० १८ रबिलाखरचें पत्र पाठविलें तें पावलें. " श्री॥ भाऊसाहेबांची व श्री॥ महाराज करवीरवासी यांची लढाई भाद्रपद वद्य चतुर्थीस भौमवारीं होऊन भाऊसाहेबांस तीन जखमा लागोन सरकार कामास आले. सविस्तर राजश्री बाळाजीपंतास व मोरोपंतास लिहिलें आहे त्यावरून कळेल. सविस्तर विनंती श्री॥ राजश्री नानांस करावी. श्री॥ पंतप्रधान व श्री॥ राजश्री नानांस पत्रें पाठविलीं आहेत. प्रविष्ट करून उत्तर घेऊन पाठविणें" म्हणोन आज्ञा, त्यास भाऊसाहेबांचें वर्तमान ऐकोन बहुत खेद जाला तो विस्तार पत्रीं काय लिहूं ? श्री॥ राजश्री नानांनीं बहुत बहुत खेद केला. ईश्वरी इच्छेस उपाय नाहीं. राजश्री रामचंद्रपंतआपा व बाबा व दाजीस आपण वडील आहेत. सर्वांचें समाधान करावें. रात्रंदिवस बहुत हुशार असावें. राजश्री बहुत चढले त्याअर्थी सावधता रात्रंदिवस फौजेस असावी. आपांचें लक्ष स्वामींचे ठायीं कसें आहे.

---

१ मोरो आबाजी परांजपे यांचें पत्र पुण्याहून बाळासाहेबांस. २ मनाफडनवीस यांचा विश्वासूं कारकून यांचें हें बाळासाहेबांस पत्र. ३ गुप्तच्या ठिकाणीं.

हें लिहून यावें. राजश्री चिंतामणराव आपा प्रस्तुत कोठें आहेत, वर्तणूक कशी आहे, हें तपशीलवार लिहून आलें पाहिजे. त्याअन्वयें श्री॥ नानांस विनंती करून पक्केपणें बंदोबस्त करावयासीं येईल. भाऊसाहेबांचा या लोकीं व परलोकीं विजय जाला. त्यांचें चांगलें जालें. मागें आहेत त्याणीं सूड घेतल्यास उत्तम. नाहींतर लौकिक रहाणार नाहीं. येविशींचा विचार सर्वांनीं मिळोन करावा, हेंच चांगलें. श्री॥ राजश्री दादासाहेबांनीं कुटुंबसह मिरजेस यावें आणि फौज चांगली निवड जवळ असावी. रात्रंदिवस बहुत बहुत सावधता असावी. स्वामी सावध आहेतच, परंतु सेवकास सुचलें तें विनंती लिहिली आहे. बातमी वरचेवर येत असावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

श्री॥ राजश्री दादासाहेबांचे सेवेशीं विज्ञापना. विनंती लिहिली आहे याअन्वयें हुशारी असावी. हे विज्ञापना.

नं. ५११९ श्री. (भाद्र० व० ११—२५ सपटेंबर.)

सेवेशीं बाळाजी विष्णु. कृतानेक विज्ञापना. छ० २४ रबिलाखर बुधवार प्रातःकाळ पावेतों वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं पत्र छ० १८ रबिलाखरचें पाठविलें तें छ० २१ मिनहूस आवशीचे प्रहर रात्रीस पावलें. पत्रीं आज्ञा जे, "भाद्रपद वद्य चतुर्थी भौमवार तृतीय प्रहरीं करवीरकरांची व वडिलांची लढाई होऊन वडिलास तीन जखमा लागोन घोड्याखालीं आले. मोठीच गर्दी जाली. वडिलांस (विश्वासराव) सर्जेराव घाटगे याणीं घोड्यावर घालून करवीरकर राजापुढें नेलें. राजानीं केवळ पाजी कर्म केलें." त्यास छत्रपति म्हणवितात आणि हिंदु, त्यास हें नीच कर्म योग्य नसतां त्याणीं केलें तेव्हां त्या वेळेसच त्यांची श्री गेली असें समजावें. वडिलांनीं तो इहलोक परलोक साधन केलें. परंतु राजानें नीच कर्म नरकसाधनाचें केलें. शास्त्र प्रमाणच. तें कसें चुकेल ? होणार जालें. वडिलांचे पाठीमागें सर्वांस वडील छत्र आपण आहां त्यापेक्षां सर्वांनीं एकदिल होऊन राजास हात दाखवावयाचा योग दहीस[1] दिवसगत न लागतां आणिला पाहिजे. फौजेचा एकदिल करून पत्राचें उत्तर सरकारांत दाखवावयाजोगें जरबेचें आलें असतां इकडूनही सरंजाम जावयास दिवसगत लागणार नाहीं. कितेक घरांतील लहान मोठे खटले आहेत ते यासमयीं मनांत वागवावयाचे नाहीं, आणि स्वामी वागविणारही नाहींत. वडिलांचे पाठीमागें श्री॥ राजश्री रामचंद्रपंत आपा यांचा लौकिक करून दाखविणें हा एक पक्ष, आणि वडिलांपाठीमागें पटवर्धनांचा नक्ष, सरकारचा

१ उपनांव सहस्रबुद्धे. यानें हे बाळासाहेबांस पत्र पुण्याहून.

दाब, शत्रूवर जरब देणें, हें करणें स्वामींशिवाय नाहीं. स्वामी दूरदेशी जाणून सेवकानें सक्तीचें लिहिणें लिहिलें आहे. परंतु सेवकानें समय पाहून विनंती करीतच असावी, अशा मार्गेपासोन चाली ऐकितों. ज्या गोष्टींत स्वामींचें कल्याण आणि दौलतेस श्रेयस्कर म्हणोन विनंती (लिहिली आहे.) येविशीं श्री॥ राजश्री नाना व माझें बोलणें बहुत जालें. आणि नानांचीही आज्ञा एकदिल होण्याविशीं जाली. सर्वांस नाना हाच मनसबा लिहितील असें वाटतें. कालदेश वर्तमान पहातां सर्वांनीं एकदिल राहिलें असतां सर्वांवर दाब. यांत सर्व आहे. राजश्री धोंडोपंत गोखले यांस फौजेसुद्धां सामील स्वामींजवळ होण्याविशीं सरकारचीं पत्रें हुजऱ्याबरोबर गेलीं आहेत. घरची सामग्री बळकट असावी हेंच चित्तांत वागावें. दुसऱ्याचे भरंवशावर जावयाचे हे दिवस नाहींत. साडणीस्वाराबरोबर पत्र यावें, परंतु जलदीनें गेले. श्री॥ राजश्री नानांजवळ व बाळोबातात्यांजवळ बोलणें जाल्याशिवाय काय ल्याहावें; म्हणोन पत्र दिलें नाहीं. हल्लीं श्री॥ राजश्री नानांचें बोलणें होऊन विनंती लिहिली आहे. तात्यांचेंही पत्र मागाहून पाठवून देतों. नानांच्या पत्राचें उत्तर स्वामींस गेलेंच आहे. लढाईत जायां जखमी कोण कोण जाले याचें तपशीलवार लिहिलें यावें. शत्रूकडील बातमी चांगली राखावी. महालीं शत्रूकडील हंगामा होईल त्याचाही बंदोबस्त असावा. तों इतक्यांत इकडूनही श्री॥ राजश्री नाना पुरावा करीतच आहेत. इकडील वर्तमान स्वामींस वरचेवर समजावें लागतें व स्वामींकडीलही दिनचर्येचें वर्तमान श्रीमंतांस (नानांस) कळवावें लागतें. यास्तव डांक बसवावयाची आज्ञा व्हावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१२० श्रीगणपतिर्जयति. (भाद्रपद व० १२—२६ सप्टें.)

पै॥ छ० २५ रबिलाखर. सन मय्यातैन व अलफ. भाद्रपद.

अपत्यें चिंतामणीनें विज्ञापना. मुदबकाकडील राहुटी फाटली आहे. त्यास खाया पासोड्या पाहिजे व इचलकर्जीहून येताना चिपरीस कंठाळा वगैरे सामान गेलें त्याची याद एकंदर सेवेशीं पाठविली आहे. यादीप्रमाणें खाया वगैरे पाठवावयाची आज्ञा व्हावी. उंट सामानाचे वगैरे मिळून चार गेले. त्यास चार उंट व लिहिलेप्रमाणें सामान पाठवावयाची आज्ञा व्हावी. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५१२१ श्री. (भाद्रपद व० १३—२७ सपटेंबर.)

पै॥ छ० २६ रबिलाखर. सन मय्यातैन व अलफ. भाद्रपदमास.

सेवेशीं विज्ञापना. हुजूरची स्वारी पक्षाकरितां करवीरीं भौमवारीं तिसरे प्रहरीं गेली. लष्करचा मुक्काम चिंचवाडावर होता, त्यास रुकडीनजीक लष्कर तोफखान्यासुद्धां नदीपार झालें. हुजूरची स्वारी त्रयोदशीस लष्करास येणार असें आहे. आज द्वादशीचा पक्ष आहे. उद्यीक स्वारी न आल्यास मी करवीरास जाईन. तूर्त मसलत इचलकरंजीची दिसते. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

[1]लें. ५१२२ श्री. (भाद्र० व० १४–२८ सप्तेंबर)

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधरराव गोविंद स्वामी *गोसावी यांसी*

पोष्य बाजीराव रघुनाथ प्रधान. नमस्कार. विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत जाणें. विशेष. तुम्ही छ० १८ रबिलाखरचें पत्रं पाठविलें तें प्रविष्ठ जाहलें. "परशुराम रामचंद्र याचा मुक्काम पट्टणकुडी जवळ होता व करवीरकर महाराज हमीद्वाड्यावर दोन कोसांचे अंतरानें होते. त्यांची व याची भाद्रपद वद्य ४ भौमवारीं तृतीय प्रहरीं दिवसा लढाई होऊन लढाई बिघडली. यांस तीन जखमा लागोन कामास आले. राजश्री रामचंद्रपंत व हरिपंत व महादजीपंत कृष्णाउत्तरतीरीं मांजरीस आले. रामचंद्रपंत व हरिपंत यास जखमा लागल्या. खैर आहेत. सविस्तर बाळाजी विष्णु यास लिहिलें आहे. विनंती करतील" म्हणोन लिहिलें, व राजश्री बाळाजी विष्णु यांणीं विदित केल्यावरोन समजलें. ऐशास परशुराम रामचंद्र यांणीं करवीरकर महाराजांशीं मोठे मर्दुमीनें लढाई दिली. शिपायागीरीची शर्थ करून कामास आले. व त्यांचे त्रिवर्ग पुत्रांनीं ही जवामर्दी केली. रामचंद्र परशुराम व हरि परशुराम यांस जखमा लागल्या, हिंमतीनें लढले, हें चागलें केलें. कामकाज करावया योग्य ऐशी निशा आहे. परशुराम रामचंद्र यांसारिखे मनुष्य राज्यातील गेले! मोठें वाईट जाहलें. तुम्हांस खेद जाहला. त्यास होणारास उपाय नाहीं. ईश्वर इच्छा प्रमाण. ज्या कालीं होणार तें होतें. हा मृत्युलोक. येथें विवेक प्राधान्य. तुम्ही विवेकी आहां. आपले चित्ताचें शांतवन करून सर्वांचें समाधान करणें. उभयतांचे जखमाचें वर्तमान लिहून पाठवणें. तुम्ही आपले फौजेचा जमाव राखून खबरदारीनें राहणें. सरकारांतून तिकडे फौज पाठवावयाची तयारी होत

---

[1] पत्र मारो हरि करंदीकर यांचें बाळासाहेबांस महाराजांच्या लष्करांतून.

आहे. लवकरच रवाना होईल. जाणिजे. छ० २७ रबिलाखर. सु॥ मय्या तैन व अलुफ. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

नं. ५१२३ श्री (भाद्र० व० १४-२८ सप्टेंबर.)

तालीक.

राजश्री रामचंद्रपंत आपा व हरिपंत व माधवराव व गणपतराव गोसावी यांस—

छ सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहांकित दौलतराव शिंदे. दंडवत. विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत असावें. विशेष. "करवीरकर यांचा व आपला लढाईचा मुकाबला होता. यांस भाद्रपद वद्य चतुर्थीस मौमवारीं छाप्यास यावयाची तयारी करून चालून येतात हें परशुरामपंतभाऊ यास समजताच तुम्ही सर्वांनीं आपली तयारी करून कोसभर पुढें चालून जाऊन लढाईचा मुकाबला घेतला. तीन प्रहर लढाई बहुत जुरतीनें व तरतुदीनें केली. दोन तीन वेळ करवीरकरांनीं उठावणी करून हटविलें. तेव्हां त्यांनींही निकड केली. त्यांत परशुरामपंत भाऊ यास जखमा लागोन कामास आले" म्हणोन वर्तमान कळलें. ऐशीयास लढाईचा मुकाबला निकडीचा हें वर्तमान पत्रीं कागदोपत्रीं आपलेकडून समजण्यांत न येन

करालें हा भरंवसा आहे. तरतूद करून करवीरकरांचें पारिपत्य करून ज्यांत सरकारचा नक्ष तेंच कराल. इकडून उपराळा व साहित्य तेंच होईल. खातरजमा राखून शत्रूवरी जरब बसे तें करावें. वरचेवरी वर्तमान लिहून कळवीत जाणें. रवाना छ० २७ रबिलाखर बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनंती.

नं. ५१२४ श्री. (२८ सप्टेंबर.)

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री आपा व बाबा व दाजी व बापू स्वामींचे सेवेशीं.

सेवक आबाजी रघुनाथ. सा॥ नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल ता॥ भाद्रपद व॥ १४ जाणून स्वकीय कुशल लिहीत असिलें पाहिजे. विशेष. करवीरकर यांचा व आपला मुकाबला होता. त्यास करवीरकर याणीं आगळीक करून चालोन आले. तेथें लढाईचे मुकाबल्यास भाऊही आपले जमावानिशीं गेले. लढाई मातबर घेऊन दोन चार उठावण्या करून करवीरकरांचा मोहरा फिरविला असतां त्यांजकडून निकड जाली. त्यांत भाऊंस जखमा लागोन देहावसान जालें म्हणोन कळलें. ऐसीयास जुरतींत व तरतुदींत कमती न जाहली. परंतु ईश्वरइच्छेपुढें उपाय नाहीं. भाऊंसारखा मोहरा गेला येविशीं सर्वांस खेद जाला! वर्तमान कळतांच करवीरकरावरी फौज पाठवावी येविशीं श्रीमंतास व यजमानांस विनंती केली. त्यावरून तरतूद होत आहे. लौकरच फौज पोचेल. आपणास भाऊंचे वियोगाचें दुःख मोठेंच जाहलें. ईश्वरसत्तेस उपाय नाहीं. आपण विवेकवान आहेत. चित्ताचें सांतवन करितील. आपल्यासही जखमा जाहल्या आहेत त्या शेजेस आल्याच लिहून संतोषवावें. फौजेचा जमाव आपला आहेच. इकडूनही फौज येऊन उपराळा होईल. करवीरकराचे पारिपत्याची तरतूद व्हावी. बहुत काय लिहिणें लोभ करीत असावें हे विनंति.

नं. ५१२५ श्री. (भाद्र व० ३०–२९ सप्टेंबर.)

पै॥ छ० ४ जमादिलावल. सन मय्यातैन.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री आपा व बाबा व दाजी व बापू स्वामींचे सेवेशीं.

---

१ परशुराम भाऊच्या मरणासंबंधें पटवर्धनांकडे समाधानार्थ आणखीही पत्रें आलेलीं आहेत व कांहीं पुण्याहून लष्करच्या रवानगीसंबंधीं आहेत त्यांतलीं थोडीं-शींच येथें घेतलीं आहेत. २ आबा चिटणीस शिंद्यांचे कारभारी यांचें हें पत्र.

श. १७२१ परशुरामभाऊंची शेवटची स्वारी. इ. स. १७९९

पोष्य बाळाजी अनंत सा॥ नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित जावें. करवीरकर यांचा व आपला मुकाबला होता त्यास करवीरकर यांणीं आगळीक करून चालोन आले. तेथें लढाईचे मुकाबल्यास भाऊही आपले जमावानिशीं गेले. लढाई मातबर जाली. दोन चार उलटण्या करून करवीरकर यांचा मोहरा फिरविला असतां त्यांजकडून निकड जाली. त्यांत भाऊंस जखमा लागोन देहावसान झालें; म्हणोन कळलें व राजश्री गंगाधररावजी यांणीं लिहिलें व व्दारकोजी खिजमतगार आला त्याणेंही सांगितलें. ऐसीयास जुरतीची तो शर्त व तरतुदीची शर्त जाहली. परंतु ईश्वरेच्छेपुढें उपाय नाहीं. भाऊंसारखा मोहरा गेला येविशीं खेद सर्वांसच आहे. आम्हांस आज तीन वर्षे भेटीची उत्कंठा होती. परंतु ईश्वराचे चित्तास गोष्ट न आली! ऋणानुबंध प्रमाण! येविशींचा खेद चित्तास जाला तो पत्रीं कोठवर लिहावा! भाऊनीं तो आपलें क्षात्रधर्मसेवन केल्याचा शेवट केला. चतुर्थी, भौमवार, मतस्थ, ते समयीं धारातीर्थी देह ठेवला, तेव्हा सूर्यमंडळ भेदून गणपतिरूप झाले! त्याणीं आजपर्यंत शिपाईगिरीची टेक राखिली तैसीच शेवटास नेऊन दाखविली ही तारीफ पत्रीं कोठवर लिहावी? परंतु करवीरकरानीं अशी गोष्ट करावयाची नव्हती. वर्तमान कळतांच फौज पलटणें पाठवून पारिपत्यच करावें येविशीं श्री॥ राजश्री पंतप्रधान स्वामी यांस विनंती केली व राजश्री नानांसही बोलण्यांत जाणिलें व आमचे श्रीमंत यजमानसाहेबांस विनंती केली. त्यास श्रीमंताकडून फौजेचे रवानगीविशीं ताकीद जाली आहे व इकडीलही तरतूद लौकरच फौजा येऊन पोहचतील. आपल्यास भाऊंचे वियोगाचें दुःख मोठेंच जालें. त्यास ईश्वरइच्छेस उपाय नाहीं. पुढील कार्यार्थ शत्रूचे पारिपत्याचा ध्यानीं आणून खेद न करता चित्ताचें शांतवन करून विवेक करावा. आपल्यासही जखमा जाल्या आहेत त्या शेजेस आल्याचें लिहून संतोषवावें. आपली फौज आहे त्याचे सर्वांची खातरजमा करून आठा घालून जमाव पूर्ववत्प्रमाणें ठेऊन शत्रूच्या पारिपत्याची तरतूद करावी. इकडून फौज व पलटणांची तयारी लौकरच होईल. राजश्री धोंडोपंत गोखले यांसीं श्रीमंतानीं पत्रें आपले कुमकेस येणेंविशीं गेलींच आहेत. सारांश सर्व गोष्टी घडून येतील. एक भाऊमात्र पुन्हा भेटावयाचे नाहींत! ईश्वरइच्छेस उपाय काय? तिळ-

१ हें व पुढचें अशीं दोन्ही पत्रें वाळोबातात्यांचीं.

प्राय चित्तीं खेद न करितां हिंमत धरावी यातच लौकिक व नक्ष आहे उपराळा व्हावयास आळस व्हावयाचा नाहीं यजमानसाहेबाचें पत्र अलाहिदा पाठविलें आहे भाऊ गेले त्यास हाच त्यास लौकिकच आहे त्यात त्याचे टेंकेप्रमाणें ईश्वरें त्यास पार पाडलें, येविशीं आपण खेद न करावा ईश्वरसूत्रास उपाय नाहीं आता विवेक करून मनाचें समाधान करून हिंमत धरून पुढा शत्रूचे पारिपत्याची योजना करावी यातच लौकिक आणि कीर्त आहे आपल्या ध्यानांत सर्व आहे ल्याहावें असें नाहीं इकडूनही साहित्य जेथवर होईल त्यास अंतर होणार नाहीं आपण सर्वत्रास एक करून फोजेचा जथ पाडावा इतक्यांत इकडून फौज येत आहे ज्यात नक्ष तेंच आपण करतील रवाना छ० २८ रबिलाखर बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनंती

न ५१२६ श्री (भाद्रपद व० ३०—२९ सप्टेंबर)

पै॥ छ० ४ जमादिलावल मय्यातैन व अल्लफ

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधरराव स्वामीचे सेवेशीं.

पोष्य बाळाजी अनंत साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल तागायत छ० २८ रबिलाखर जाणोन स्वकीय कुशल लिहित जावें विशेष आपण पत्र पाठविलें तें पावलें " भाद्रपद व० ४ स करवीरकरांची व वडिलाची लढाई मातबर होऊन वडाल कामास आले लढाई मातबर जाहली दोन चार उठावण्या करून मोहरा फिरविला असतां त्याची निकड जाहल्यामळें जखमा लागोन कामास आले करवीरकर याणीं अशी गोष्ट करावयाची न्हती" म्हणान लिहिलें तें सविस्तर कळों आलें ऐसीयास भाऊनीं तो आपल्या शिपाईगिरीची शर्त केली भाऊचें वर्तमान एकोन चित्तास खेद जाहला तो पत्रीं कोठवर ल्याहावा ? त्यास येविशीं श्रीमंतास विनंती केली आहे राजश्री नानासही बोलण्यात आणलें आहे आमचे यजमानसाहेबांसही विनंती केली आहे राजश्री आपा व बाबा व दाजी व बापू यास सरकारचीं पत्रें खातरजमेचीं व आमचे यजमानाचीं व आम्हीं लिहिलें आहे त्यास आपण चार गोष्टी सांगोन भाऊचें दुख जाहलें आहे यविशींचें शातवन करून त्याणीं व आपण व सर्वांनीं हिंमत धरून शत्रूचे पारपत्याची तरतूद करावी बदला घ्यावा यातच लौकिक व नक्ष आहे इकडूनही साहित्य जेथवर होईल त्यास अंतर होणार नाहीं आपण त्याची खातरजमा करून पुढें ज्यात

लौकिक आणि कीर्त तेंच करितील. बहुत काय लिहिणें लोभ की हे विनंती.

नं. ५१२७ (भाद्र व० १०–२४ सप्टें.

सेवेसी मोरो आपाजी परांजपे विज्ञापना. तागायत. छ २३ रबिलाखर भौमवार. सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशे करवीरवासी महाराज यांची व भाऊसाहेबांची लढाई भाद्र व० ४ भौमवा जाली. वडील सरकारकामास आले. श्री॥ राजश्री रामचंद्रपंत आपा व हरीप बाबा व दाजी त्रिवर्ग मांजरीचे मुक्कामीं आले म्हणोन स्वामींनीं सरकारां व राजश्री नानांस पत्रें पाठविलीं तीं छ० २१ रबिलाखरीं रविवारीं चा घटका रात्रीस पावलीं. येतांच वाचून पाहून श्री॥ राजश्री नानांकडे मी व राजश्र बाळाजी विष्णु उभयतां गेलों. पत्रें दिलीं. पत्रें वाचून नानांनीं बहुत खेद केला आपणाकडील पत्रें आल्याचे पूर्वी तृतीयप्रहरीं राजश्री बळवंतराव जवाहीर खान्यांचें पत्र नानांस आलें होतें त्यांतही वडील सरकारकामास आल्याचें लिहिलें होतें. तेव्हांपासुन सचिंत होते. पत्र पाहिल्यावर बहुत श्रम जाहले. भाऊसारखे सरदार दौलतीमध्यें कोणी नाहीं. आम्हांस हांक मारावयास आतां कोणी नाहीं. असो ! होणारे गोष्टीस उपाय नाहीं !" याप्रमाणें बोलिले. नंतर विनंती केली जे "जाली गोष्ट ते ईश्वरइच्छेनें जाली. याउप्पर याचा अभिमान सर्वप्रकारें आपणांस आहे. सरकारांतून पैरवी हरएक प्रकारें होऊन वाजी सुधारे असा प्रकार जाला पाहिजे." सरकारचें पत्र नानांनीं पाहून पाहण्यांत प्रविष्ट करणें म्हणोन सांगितलें. नंतर प्रातःकाळीं सरकारचें पत्र बाळाजीपंतांनीं प्रविष्ट केलें. हल्लीं नानांनीं पत्राचें उत्तर दिलें आहे तें सेवेशीं पाठविलें आहे. बाळाजी विष्णु यानींही सेवेशीं विनंतीपत्र लिहिलें आहे त्यावरून श्रुत होईल. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

करवीराहून दोन गर्नाळा थोर व भद्रकाळी तोफ येत आहे इचलकरजीची मसलत राचित आहे बोलणें करावें असाही भाव दिसतो काय घडतें पहावें आज मदवारीं नगारों जाहला आहे कूच होऊन कवनुरावर लष्कर जाणार इचलकरजीकडे तलावाही जावयाचा बेत दिसतो कळावें इचलकरंजी घेतल्यास शिलशिला समीप आला ईश्वर घडवील तें खरें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५१२९ श्री (आश्वि शु० ३–२ आक्टो)

पै॥ छ० २ जमादिलावल मध्यातैन व अलुफ

विज्ञापना श्री॥ राजश्री नानानीं सांगितलें की लढाईची हकीगत कशी जाहली, महाराजाकडील लढाईत सरदार आइकण्यात फार पडले इकडीलही लोक फार जाया जखमी जाहले त्यास तुमचे पत्रात काहीं लिहिल आहे कीं काय ? त्यास मीं विनती केली, आपणास पत्र आलें त्या प्रमाणेंच माझे पत्रीं होतें तेंच पत्र स्वामींस दारवविलेंच आहे त्यावरून सांगितलें कीं, राजश्री गगाधरराव यास लिहून कच्चें सविस्तर लेहून आणवावें तिकडील वातमी नित्य यावी याप्रमाणें लिहिणें म्हणजे वरचेवर समजेल नानांची चित्तवृत्त तिकडेलागली आहे स्वामींनीं नित्य वानमी लिहून पत्रें पाठवीत जावीं लढाईत महाराजाकडील मातबर सरदार कोण पडले, तिकडील लोक सरकारकामास किती आले, इकडीलही लोक सरकारकामास किती आले, तें वगैरे हल्लीं फौजा कोठें आहेत, जमाव किती जाहला, याचें वरचेवर लिहिलें यावें, याप्रमाणे रुबरू सांगितलें त्यावरून विनंती लिहिली आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५१३० श्री (आश्विन शु० ३–२ आक्टो)

पै॥ छ० २ जमादिलावल मध्यातैन व अलुफ.

सेवेशीं विज्ञापना ऐसी जे, मदार साहणीस्वार याजबरोबर पत्र स्वामींचीं आलीं भाऊसाहेब लढाईत सरकार कामास आले पुढें याची गेरवी सरकारांतून व्हावी तेणेंकरून सरकारचा नक्ष होईल म्हणोन श्री॥ राजश्री पतप्रधान यास व नानास पत्र आलीं तीं पत्रें प्रविष्ट जाहलेवर श्री॥ राजश्री नानानीं परम खेद केला बहुत श्रमी जाहले भाऊ निदानचे सावती होते सरकार दौलतीमध्यें मर्दुमीस यापा कोणा नव्हतें आमचे त्याचे मध्यें कांहीं दिवस ठीक नव्हतें, परतु तोही विचार य ग्राथत जाला होता मागें मोठीं

---

१ पत्र मोरो आपाजी परांजपे याचें पुण्याहून

करवीर राज्यावर स्वारी.

पूर्वार्ध.

(इ. स १७९९ अक्टोबरते इ. स. १८०० फेब्रुवारी अखेर.)

पटवर्धनानीं करवीरच्या राज्यावर अनेक स्वाऱ्या केल्या त्यातली ही शेवटची स्वारी-होय हिचा प्रारंभापासून अखेरपर्यंत वृत्तांत सांगताना त्या अवधींत महाराष्ट्रांत इतरत्र ज्या गोष्टी घडत होत्या त्याचाही परामर्ष घेणें आवश्यक आहे हें सर्व एकदम एकाच प्रकरणात करणें सोईचें नाहीं सत्रव मागच्या प्रकरणाप्रमाणें याही प्रकरणाचे पूर्वार्ध व उत्तरार्ध असे दोन भाग कल्पिले आहेत पूर्वार्धांत पटवर्धन, पेशवे व शिंदे याच्या फौजानीं येऊन करवीरास वेढा दिला येथपर्यंतचा मजकूर येईल, आणि स्वारीच्या अखेरपर्यंतचा मजकूर उत्तरार्धांत येईल

पट्टणकुडीच्या लढाईंत परशुरामभाऊचा पराजय होऊन ते मृत्यु पावले त्यानंतर त्याच्या फौजेची वाताहत झाली तेंव्हा रामचंद्रपत आपासाहेब भाऊचद्द मंडळीसह मिरजेस आले, हें मागच्या प्रकरणात सांगितलेंच आहे (पृष्ठ ५८६८) झालेल्या अपजयाबद्दल शत्रूवर सूड कसा घेता येईल ही आपासाहेबाच्या जीवास एकसारखी तळमळ लागली होती भाऊचें उत्तरकार्य झाल्यावर लगेच आश्विन महिन्यात त्यानीं हरिपंततात्यास हजार पधराशे स्वार व सर्व पेंढार बरोबर देऊन डेरेदाखल तर केलेंच चिंतामणराव आपाही तितकेच स्वार व थोडें पायदळ घेऊन सागलीबाहेर डेरे देऊन राहिले पण एवढ्यानें काय होणार ? पटवर्धनात यापूर्वी एकजूट असती या पत्राला गोष्टी आल्याच नसत्या आणि हल्लीं यदाकदाचित् ही जूट

परशुरामभाऊविषयीं बाजीरावाच्या मनात किती प्रेम होतें हें प्रसिद्धच आहे. श्रीमंताचें व दौलतरावाचें एकसूत्र असल्यामुळें या दोघांकडून आपासाहेबांस मदत मिळणें दुरापास्तच होतें. तथापि बाळोबा व नाना यांच्य खटपटीनें आपणास फौजेची कुमक मिळेल ही आपासाहेबांनीं धरलेली आशा फोल नव्हती. भाऊविषयीं बाळोबाचा स्नेहभाव अकृत्रिम होता, व अलीकडे नानाही परशुरामभाऊचा उत्कर्षच चिंतीत होते. शिवाय तीन वर्षापूर्वीं करवीरकराना भाऊंवर तरवार उपसण्याविषयीं आपण चिथावून दिलें नसत तर भाऊवर हा अनर्थ खचित ओढवला नसता, ही गोष्ट नानाच्या मनाला खात होती, व त्यामुळें ते भाऊंच्या मुलाचें कल्याण करून दाखवण्याविषयीं उत्सुक होते भाऊच्या मृत्यूचें वर्तमान येताच बाळोबातात्यानीं सरकारवाड्यात जाऊन चौघडा बंद करविला व पेशव्यास बजावलें कीं, परशुरामभाऊ हे सरकारचे थोर सरदार लढाईत कामास आले त्याअर्थी सरकारची इभ्रत राखण्याकरिता करवीरावर सैन्य पाठवून याचा मोबदला घेतला पाहिजे. याकरिता मोहिमेची तयारी करण्याचा हुकूम व्हावा नानाचाही पेशव्यास याचप्रमाणें सक्त तगादा बसला होता. त्यामुळें श्रीमतानीं या दोघा मुत्सद्यांच्या आग्रहास मान देतों असें दाखवून आपासाहेबाची कुमक करण्याकरिता करवीरच्या राज्यावर मोहीम करण्यास रुकार दिला. शिद्यानींही या मोहिमेस आपली संमति दिली परतु या दोघांची ही शाब्दिक संमति म्हणजे केवळ धर्मशास्त्राची आज्ञा होती! मोहिमेच्या तयारीला पैसा लागतो त्याचा दोघांच्याही तिजोरींत अभाव होता. तो पैसा नाना व बाळोबा यासच पैदा करावा लागला. फौजेच्या व सरकारी तोफखान्याच्या आगाऊ खर्चाकरिता नानानीं पाच लक्ष रुपये दिले, व बाळोबानीं पलटणाच्या व फौजेच्या तयारीस पदरचे चार लक्ष रुपये भरले. शिवाय करवीरच्या मोहिमेकरिता म्हणून त्यानीं एक हजार स्वार निराळे चाकरीस नेमून त्याच्या सरदारीवर गणपतराव भिकाजी नावाचा आपल्या तर्फेचा मनुष्य नेमला इतकें सर्व झाल्यावर पुण्याहून फौज व पलटणें निघालीं व हळू हळू चाल करीत मोहिमेवर येऊन दाखल झालीं तों सन १८०० चा जानेवारी महिना आला या तीन महिन्यात करवीरचे महाराज व त्याचे सरदार यांच्या काय उलाढाली चालल्या होत्या हेंही सांगितलें पाहिजे

पट्टणकुडीची लढाई झाल्यावर महाराजानीं इचलकरंजीस येऊन वेढा दिला. रत्नाकरपंत व हिंमतबहाद्दर व चतुरसिंग वगैरे चोहोंकडे फैलावलेल्या

आपल्या सरदारास त्यांनीं या मुक्कामीं येऊन दाखल होण्याची आज्ञा केली कृष्णेचें पाणी ओसरल्यावर स्वतःच्या पुढारीपणाखालीं कर्नाटकाप्रमाणें महाराष्ट्रांतसुद्धा फार मोठा दंगा माजवावा असा त्याचा बेत होता इतक्यांत पुण्याहून आपल्या पारिपत्याकरिता फौज रवाना होणार हें नक्की वर्तमान कळल्यावरून त्यास हें चढावाचें धोरण अजीबात सोडून द्यावें लागलें, आणि इचलकरंजीकरांशीं कसावसा तह ठरवून त्यांनीं आपली फौज उठवून नेली

यापूर्वीं भाऊंच्या मृत्यूबद्दल रामचंद्रपंत आपास दुखवट्याचीं वस्त्रें पाठविण्याचा छत्रपतींनीं बेत योजिला होता. त्यांच्या मनांतली मसलत काय असेल ती असो, परंतु " जी गोष्ट जाहली ते बरीच जाहली पुढें तरी विवेक व्हावा यांत उत्तम आहे हुजूरचें लक्ष असेंच आहे " असें बाह्यत तरी त्याच म्हणणं होतें मिरजकर व कुरुंदवाडकर यांनीं या कामांत चार समजुतीच्या गोष्टी रामचंद्रपंतास सांगाव्या अशी त्यांची इच्छा होती परंतु स्वाभिमानी रामचंद्रपंतांनीं दुखवट्याचीं वस्त्रं स्वीकारण्याचें झिडकारिल्यामुळें ती बेत तितकाच राहिला

वर सांगितल्याप्रमाणें महाराज करवीरास परत आले तरी त्यांच्या सरदारांचा चोहोंकडे लुटालूट करण्याचा क्रम चालूच होता पट्टणकुडीची लढाई झाल्याबरोबर महाराजांनीं दोन तीन हजार फौज बरोबर देऊन रत्नाकरपंतास चिकोडी मनोळी तालुक्यांतलीं ठाणीं घेण्याकरिता पाठविलें हें मागल्या प्रकरणांत लिहिलेंच आहे (पृष्ठ ५८६८) हीं सर्व ठाणीं घेत ल्यावर रत्नाकरपंत गोकाक व यादवाड या तालुक्यांत शिरले व तेथ परशुरामभाऊंचीं ठाणीं होतीं तीं घेऊन त्या तालुक्यांत त्यांनीं पुन्हा महाराजांचा अमल बसविला नंतर ते बेळगाव शहापूर परगण्यांत येऊन लूटालूट करीत फिरू लागले तेथें त्यास प्रसिद्ध धोंडजी वाघ येऊन भेटला तो तेथें कसा आला हें समजण्याकरितां त्याचें गेल्या चार पांच महिन्यांतलें चरित्र सांगितलें पाहिजे

बिदनूरच्या मुलुखांतून इंग्रजांनीं धोंडजी वाघ यास तुंगभद्रेच्या अलीकडे मराठी मुलखांत हुसकून लाविलें असें मागें सांगितलें आहे (पृष्ठ ५८५६) त्याच्या त्या पडत्या काळांतसुद्धा स्वार पायदळ मिळून दोन हजार पर्यंत लुटारू जमाव त्याजवळ अद्यापि राहिला होता परशुरामभाऊंशीं लढाई

देण्याच्या इराद्यानें करवीरचे महाराज त्या वेळीं मिळेल तिकडून कुमक मिळविण्याच्या उद्योगात होते. वाघाचा लौकिक चारी मुलखात मशहूर झाला होता. त्यानें मी तुम्हाकडे येतों असें लिहून पाठवितांच महाराजांनीं हर्षभरित होउन त्यास अगत्याचें बोलावणें पाठविलें. तथापि भाउंची फौज चुकवून करवीराकडे येणें धोक्याचें असल्यामुळें तसें करण्याची संधि पहात व लुटालूट करीत धोंढजी वाघ सावनूरच्या आसपास फिरत होता. तशा स्थितींत एकदां त्यानें लक्ष्मेश्वरचे मामलेदार बाळकृष्णपंत लागू यांस सांगून पाठविलें कीं, मला बसावयास सत्तेची जागा नसल्यामुळें आज या गावीं तर उद्यां त्या गावीं, असें निराधार हिंडावें लागतें. तुमची आमची मैत्री असावी. मी लक्ष्मेश्वरच्या आसऱ्यास येऊन राहतों. तुमच्या तालुक्यास मजकडून उपद्रव लागणार नाहीं. पुढें कोणतीही मसलत करणें तर तुम्ही आम्ही एकमेकांच्या संमतीनें करीत जाऊं. बाळकृष्णपंतास वाघाची दहशत असल्यामुळें त्यास येऊं नको म्हणण्याचें धैर्य त्यास झालें नाहीं. त्यानीं त्याचें म्हणणें निरुपायानें कबूल केलें. मग त्याप्रमाणें तो वाघ आपलें लष्कर घेऊन निर्धास्तपणानें लक्ष्मेश्वरच्या ठाण्याजवळ येऊन राहिला. हा वाघोबा केव्हा काय करील याचा भरंवसा नसल्यामुळें याची ब्याद येथून कशी टाळावी या विचारात बाळकृष्णपंत पडले, व तेथून सात आठ कोसावर धोंडोपंत गोखले उतरले होते त्यांस त्यानीं हा वृत्तांत कळविला. लागूप्रमाणें गोखल्यांपासूनसुद्धा वाघानें अभयाचें वचन मिळविलें होतें. तथापि या दोघानीं त्यास विश्वासघातानें बुडविण्याची बुद्धि धरली ! दोघाचें संगनमत ठरून एके रात्रीं गोखल्यानीं येऊन वाघावर छापा घातला, व त्याच वेळीं लक्ष्मेश्वरांतले शिपाई बाहेर पडून त्यानींही त्याच्या लष्करावर हुल्लड केली. त्यावेळीं त्याचें सर्व लष्कर लुटलें जाऊन शेंकडों लोक मारले गेले. तो मोठ्या कष्टानें कुटुंबसुद्धा निभावून तेथून निसटला. त्या दिवसापासून लागू व गोखले या दोघाविषयीं वाघाच्या मनात पराकाष्ठेचा दंश राहिला त्याचे परिणाम काय झाले, हें पुढें लिहिण्यात येईल. असो. त्यानंतर धोंढजी वाघ तोंड चुकवून लपत छपत फिरत असतां त्यास मनोळीच्या किल्यात आश्रय मिळाला. तो किल्ला करवीरच्या महाराजाचा असून तेथें त्याच्या वर्तीनें खंडेराव भोसले हा अंमल वहिवाटीत होता.

या गोष्टी घडत तों पट्टणकुडीची लढाई होऊन गेली होती. तथापि वाघासारख्या हिकमती शूर सरदाराचें साहाय्य महाराजांस केव्हाही आव-

इचकच असल्यामुळें त्यानीं त्यास निघून येण्याविषयीं बोलावणें पाठवलें. त्याप्रमाणें तो मनोळीच्या किल्ल्यांत मुलेंमाणसें ठेवून करवीरास येण्याकरितां बाहेर पडला. इतक्यांतच त्या वाघाचा पराजय होऊन त्याच्या फौजेचा विध्वंस झाला तरी लुटारू शिपायाच्या झुंडी त्याजवळ पुन्हा पुन्हा गोळा होत, हीच त्याच्या सरदारीच्या लौकिकाची उत्तम साक्ष होय ! या प्रसंगीं दोन तीन हजार शिपाई गोळा झाले तेवढेच बरोबर घेऊन तो निघाला तो बेळगावाकडे आला. तो जवळ येतांच शहापूरकर व नेळगांवकर यानीं त्यावर हल्ला केला. पण वाघानेंच उलट त्यास ठोक देऊन त्याचीं हत्यारें हिसकून घेतलीं व त्यांस पिटून लाविलें. मग वाघ त्याच तालुक्यांत रत्नाकरपंत लूट करीत फिरत होते त्यास जाऊन मिळाला. महाराजाकडून कुमक नेऊन धोंडोपंत गोखल्यावर सूड उगवावा ही त्याची मसलत होती ती राजाज्ञांस फार पसंत पडली. कारण गोखल्यानीं वाघाप्रमाणेंच त्याच्याही लष्करचा मागें धुव्वा उडविला होता.

महाराजाच्या भेटीकरितां धोंडजी वाघ करवीरास आला तेव्हां त्यानीं त्याचा बहुत गौरव करून त्यास ठेवून घेतलें. त्याचा सरदार धुळोजी पाढरे एका खेड्याजवळ बेफामपणानें उतरला असतां महादजी शितोळे व शिवोजी निंबाळकर यानीं रात्रीं येऊन त्यावर छापा घातला, व मारामारी करून घोडीं उंटें हेरे दांडे सुद्धां पाढऱ्याचें सर्व लष्कर लुटून घेतलें. तो लुटीचा अजबाब बरोबर घेऊन शितोळे व निंबाळकर आपापल्या कुटुंबासुद्धां मिरजेस राहिले होते. आणखीही महाराजाच्या बाईटावर असणारे पुष्कळ कुफार मिरजेचा आसरा धरून होते. त्यामुळें त्या शहरावर महाराजाचा विशेष दात होता. वाघांची भेट झाली तेव्हांपासून मिरजेचें शहर लुटावें या मसलतीची चर्चा करवीरच्या दरबारांत वारंवार निघाली व अनेक कारणानीं रहित होत गेली. वाघासारख्या पराक्रमी सरदाराची गांठ पडल्यावर महाराजाची या बाबतींतली आशा पुन्हा अंकुरित झाली. एक हजार निवडक स्वार बरोबर द्याल तर मिरजेची पेठ मारून आणतों, असें वाघानें कबूल केलें. ' नदीवर अथवा गावाबाहेर चौक्या नाहींत. वेशीवरून प्यादे आहेत गांवात चार पाचशें प्यादे आहेत. राऊतही विशेष नाहींत. ' याप्रमाणें मिरज शहराच्या बंदोबस्ताची नक्की बातमीसुद्धां वाघानें मिळविली होती ! परंतु यांत खेपेस मिरज लुटण्याची ही मसलत तशीच राहून गेली. याचें कारण महाराजांची

पटवर्धनांकडे असलेलीं उसनीं फेडून घेण्याकरितां चतुरसिंगाप्रमाणें फुकट राबणारा धोंडजी वाघ हा मनुष्य नव्हता! महाराजांकडून आपल्या सरवारीचें कांहीं स्वास्थ्य करून घ्यावें आणि गोखल्याचें परिपत्य करण्यासाठीं कुमक मिळवावी हे दोन उद्देश मनांत धरून तो करवीरास आला होता ते त्याचे उद्देश पूर्ण करण्याची महाराजांनीं टाळाटाळ चालविली तेव्हां तो नोव्हेंबरच्या अखेरीस रुष्ट होऊन करवीर सोडून गेला. परत जातांना पुन्हा त्यास मिळवून घेण्याच्या इरायानें रत्नाकरपंतानीं राहून घेतलें. तेथें असतां त्यानें अकस्मात् लांब दौड करून रामदुर्गाच्या पेठेवर धाड घातली. परंतु तेथें कांहींच लाग न साधल्यामुळें त्यास हात हालवीत परत यावें लागलें. करवीरचा पक्ष सोडू नये म्हणून राजाज्ञांनीं वाघास पुष्कळ आग्रह केला. तेव्हा त्यानें अखेरचा जाबसाल सांगितला कीं, महाराजांनीं तूर्त पन्नास हजार रुपये द्यावे, फौजेच्या खर्चासाठीं दरमहा एक लक्ष रुपये द्यावे, आणि मुलेंमाणसें ठेवण्याकरितां मनोळीचा किल्ला द्यावा. या त्याच्या मागण्या राजाज्ञांनीं महाराजांस कळविल्या. परतु तिकडून निश्चयाचें उत्तर येण्याचें लाबणीवर पडू लागलें. राजाज्ञांच्या संगतीस राहून वाघाचें पोट भरेना. कर्नाटकात जावें तर त्यास गोखल्याचा दरारा असल्यामुळें तिकडे जाण्याची सोय नव्हती. पूर्वेच्या बाजूस मात्र पटवर्धन व रास्ते व प्रतिनिधि यांच्या मुलखात सरकारच्या फौजा नव्हत्या. तो मात त्यास मोकळा होता. तिकडे जाऊन चार दिवस पोट भरतों असें सांगून त्या राजाज्ञांचा निरोप घेऊन गेला तो विजापूर बागलकोटाकडे जाऊन गांवें गांव खंडण्या घेऊन पुन्हां त्याजकडे दिसेंबरात आला. मनोळीऐवजीं पाच्छापूरच्या सनदा महाराजांनीं त्यास दिल्या, परतु तें ठाणें त्यास नको होतें फौजेच्या खर्चास ऐवज किंवा मुलूख नेमून देण्याच्या बाबतींत महाराजांनीं मौन धरिलें तेव्हा यास आपला भरवसा येत नाहीं व यांजकडून कांहीं लभ्यांश व्हावयाचा नाहीं हें तो मनांत उमजला, आणि जानेवारींत रत्नाकरपंताशीं भांडून निराळा फुटला तो पुन्हां करवीराकडे आला नाहीं. त्यानें पुन्हा बागलकोटाकडे स्वारी केली आणि तालिकोटकर लढाईस उभे राहिले त्यांचा पराजय करून त्यास खडणी देणें भाग पाडलें मुधोळास नारायणराव व महाराव घोरपडे यांमध्यें लढाई जुंपली होती तींत वाघानें महारावाचें साहित्य करून मुधोळचें ठाणें त्यास घेऊन दिलें. तेव्हा नारायणराव घोरपडे तेथून पळून गेले. त्यांस हनगंडीच्या देसायानें आश्रय दिला. याप्रमाणें फेब्रुआरी अखेरपर्यंत तो वाघ त्याच

बाजूस धामधूम करीत फिरत होता. मार्च महिन्यांत करवीरच्या मोहिमेकरितां धोंडोपंत गोखले सावनुराहून निघून रामदुर्गच्या बारीअलीकडे आल्यामुळें कर्नाटकांत जाऊन निर्धास्तपणानें लुटालूट करण्यास त्यास आयताच वाव मिळाला, तेव्हां तो कूच करून हुबळी धारवाडाकडे गेला.

वाघाच्या येण्यापासून करवीरच्या महाराजाचा कांहीं एक फायदा न होतां मनोळीचा किल्ला मात्र त्याच्या हातचा गमावला. कारण तेथील किल्लेदार खंडेराव भोसले त्याजवर बिथरला होता त्यासच सामील करून घेऊन वाघानें मनोळीचा किल्ला बळकाविला इतकेंच नव्हे, तर त्यानें चंद्रापा देसाई तलूरकर व कित्तूरकर देसाई यांशीं कूट जमवून पुन्हां कधीं त्या किल्ल्यास महाराजाकडून उपद्रव होऊं नये असा बंदोबस्तही केला.

सातारचें राज्य सोडवण्याच्या कामीं कुमक देण्याची लालूच दाखवून चतुरसिंगास करवीरच्या महाराजांनीं आपल्या दिमतीस लावून घेतलें होतें. आणि पेशव्यांच्या राज्यांत त्याचें सर्वांशीं शत्रुत्व असल्यामुळें करवीरच्या पक्षास चिकटून रहाण्यावाचून त्यालाही गत्यंतर नव्हतें. तथापि हात फावेल तेव्हां साताऱ्याच्या आसपास येऊन रास्त्यांच्या अमलांत गडबड करण्याची संधी तो व्यर्थ घालवीत नसे. नोव्हेंबर डिसेंबर महिन्यांत तो चतुरसिंग धामधूम करीत रहिमतपुरापर्यंत आला होता तो व त्याचे सरदार नरसिंगराव गुजर व संताजी भोसले मिळून तीन हजारांपर्यंत ही लुटारू फौज गोळा झाली होती. या वेळीं साताऱ्याचें शहर लुटणें चतुरसिंगास कांहींच अगाध नव्हतें साताऱ्याच्या किल्ल्यावर दोन हजारपर्यंत पायदळ होतें व खालीं शहरांत रास्त्याचे कारभारी पांच चारशें स्वार घेऊन राहिले होते. ते कारभारी कांहीं गलबल दिसली असतां किल्ल्यावर पळून जात आणि स्वस्थता झाल्यावर खालीं येऊन रहात ! अशी स्थिति असतांही साताऱ्याच्या वाटेस चतुरसिंग गेला नाहीं हें त्यास भूषणास्पद आहे.

नोव्हेंबरच्या अखेरीस बावडेकर पंतअमात्य यांनीं कोंकणप्रांतावर स्वारी करून खारेपाटणची गढी घेतली, आणि मागून राजापूरचें ठाणें घेऊन तेथील पेठ लुटून जाळून फस्त केली. परंतु आरमाराचे सरदार धुळप व कोंकणचे सरसुभे यांनीं अमात्याची आवाढाव फार दिवस चालू दिली नाहीं. त्यांनीं तीन हजार पायदळ गोळा करून अमात्यांशीं लढाई दिली आणि

राजापूर व सारेपाटण हीं दोन्ही स्थळें पुन्हां हस्तगत करून शत्रूची फौज वावड्याच्या घेऱ्यांत परत हुसकून लाविली.

मागच्या प्रकरणात बाया दौलतरावांची भेट न घेतां जेजुरीहून जांबगावास गेल्या असें (पृष्ठ ५८५४) लिहिलें आहे तें बरोबर नाहीं. तिकडे जावयास त्या निघाल्या होत्या हें खरें. तथापि तंटा मिटला आहे त्याअर्थी फटकून दूर रहाण्यांत दुर्लौकिक होतो, याकरिता आम्हाजवळ येऊन रहावें, आम्ही आपल्या हुकमाबाहेर जाणार नाहीं, अशी दौलतरावानीं पराकाष्ठेची भीड घातली; त्यावरून बायांच्या मनांत विश्वास उत्पन्न झाला व त्या पुण्याच्या बाजूस येऊं लागल्या. तों झालेल्या समेटांत बिघाड होण्याचें एक कारण अकस्मात् उद्भवलें. तें असें—

बाया पुण्याकडे चालल्या तेव्हां त्यानीं चोहोंकडे पांगलेले आपले सरदार परत बोलाविले. त्या सरदारापैकीं बाळाजी कृष्ण हा करकंब वगैरे पटवर्धनांच्या महालांत मनस्वी उपद्रव देत फिरत होता. तो सरळ मार्गानें बायाच्या लष्कराकडे न जातां अहमदनगराकडे जाऊन मोंगलाईंत शिरला व तेथें लुटालूट करूं लागला. तेव्हा मोंगलाईचे सरदार सुरतसाला नबाब व सुभानखान यानीं त्यावर हल्ला केला व त्याचें बहुतेक लष्कर लुटून त्यास पिटून लाविलें. तेथून तो बाळाजी पळ खाऊन आला तो तळेगांवच्या मुक्कामास बाया आल्या होत्या त्यांच्या लष्कराजवळ येऊन उतरला. त्या सुमारास शिंद्याचीं काहीं पलटणें पारनेराकडे चाललीं होतीं तींही बाळाजीच्या गोटापासून चार कोसावर येऊन उतरलीं. त्या पलटणवाल्यांची व बाळाजीची घुरस पूर्वीपासूनची होती, तरी बाया व दौलतराव यांमधला तंटा मिटला असल्यामुळें आतां हीं पलटणें आपलें काय करणार या समजुतीवर तो बेफाम राहिला. तों दुसऱ्याच्या दिवशीं पहाटेस पलटणानीं येऊन त्याच्या गोटावर छापा घातला, व शेकडों लोक मारून त्याचा सबंध गोट लुटून फस्त केला! याप्रमाणें कलागतीस प्रारंभ होतांच बक्षी व पठाण पलटणावर चालून आले. सायंकाळपर्यंत लढाई होऊन उभयपक्षीं चार पांचशें माणूस ठार झालें. बाया तळेगांवपर्यंत आल्या होत्या त्या पुन्हां चिथरून गणेगाव वाघोलीच्या मुक्कामास परत गेल्या. तें परतांच दौलतराव शिंदे चिंताक्रांत झाले, व त्यानीं सदाशीव मल्हार दिवाण व धोंडीबा दादा यांस बायांच्या समजुतीकरितां पाठविलें. त्यानीं

बायांस परोपरीनें विनविलें कीं, या कलागतीशीं शिंयाचा सबध कांहीं एक नाहीं पलटणवाले व बाळाजी कृष्ण यांचें आपसात वाकडें फार दिवसांचें होतें त्याचा हा परिणाम झाला दौलतरावाप्रमाणें आपणही धनीच आहां जे गुन्हेगार असतील त्यास खुशाल शिक्षा करावी याप्रमाणें बोलून त्यानीं पलटणावरचे गोरे अमलदार बायापुढें नेऊन उभे केले त्या अमलदारानीं 'टोप्या काढून' त्याच अभिप्रायाचा अर्ज केला व आपल्या कराचल्या बायांपुढें ठेवल्या इतकें झालें तरी बायांची खात्री होईना मग दौलतरावाच्या मनांत पापबुद्धि नाहीं, ते इमानानें आपल्या आज्ञेंत वागतील, अशी बाळोबातात्या व आबा चिटणीस व कपूताले मुख्य गोरे अंमलदार यानीं हमी दिली, तेव्हा त्या निःशक होऊन पुण्याजवळ भीमेच्या काठीं तुळापुरास येऊन राहिल्या दिवसेंदिवस झालेल्या समेटाविषयीं त्याचा भरवसा वाढत चालला, तो इतका कीं फक्त दोन हजार फौज जवळ ठेवून बाकीच्या सैनिकास त्यानीं निरोप दिला आणि त्यांच्या जागीं छावणीच्या बदोबस्ताकरिता शिंयाचीं दोन पलटणें आणून आपणाजवळ नेहमीं राहून घेतलीं

पेशवाईच्या कारभारात पराकाष्ठेची अव्यवस्था माजली होती ती मोडण्यासाठीं नानाच्या हातात कारभाराची कुलमुखत्यारी द्यावी म्हणून बाळोबाताता त्यानीं बाजीरावसाहेबास या वेळीं कसा तगादा बसविला होता हें पुढील उताऱ्यावरून समजेल

"राजश्री शिंदे यांजकडील कारभारी राजश्री बाळोबातात्या, आबा चिटणीस, मामा आंगरे याणीं श्री॥राजश्री पतप्रधान याजपाशीं विजयादशमीच्या पूर्वी पाच सात दिवस बोलणें लाविलें कीं, सरकारच्या दौलतीमध्यें बखेडा जाला हरएकविशीं बंदोबस्त होत नाहीं आमचे घरात कलह उत्पन्न जाला होता तो मिटत आला आहे पुढें इमज प्रबळ जाले आहेत याचा रेंच माडिला पाहिजे त्यास याचा विचार काय ? राजश्री नानांचें तुमचें मिळत नाहीं सर्वांचें छन सरकारची दौलत त्यास येथें विचार या प्रकारचा ! पुढें याप्रमाणेंच असल्यास विचार कळतच आहे ! यावरून श्री॥ राजश्री पतप्रधान व रावसाहेब याणीं उत्तर केलें कीं "राजश्री नानास कारभार निखालसपणें करावा म्हणोन सांगितलें, एक दोन वेळा जालें, परतु ते यथास्थित चित्त घालीत नाहींत" म्हणान आज्ञा केली बाळोबानीं उत्तर केलें कीं, त्याणीं चित्त घातलें असतां बदोबस्त होईल नाहीं तरी आम्हांस विचार पहावा लागेल !

त्यावरून विचार करून सांगतों. (असें उत्तर जालें.) एक दोन वेळां शिंदे यांचे कारभारी यांचें श्रीमंतांजवळ हेंच बोलणें पडलें. राजश्री नानासही राजश्री बाळोबातात्या व चिटणीस यांणीं सांगितलें. नानानीं उत्तर केलें कीं, आम्हांस कारभार कांहीं एक नलगे. तुम्ही कारभार दौलतीचा करावा म्हणतां, त्यास माझे शरीराची प्रकृत कळतच आहे. बहुत दिवस श्रीमंतांचे दौलतीमध्यें काम केलें. याचा शेवट श्रीभागीरथीस जावें हाच आहे. श्रीमंतानीं कृपा करून आम्हांस निरोप द्यावा हें उत्तम. राजश्री अलिजाबहाद्दर यांचें आमचें गारपीरचे मुक्कामीं आम्ही (सुटून) आलों ते समयीं हेंच बोलणें आहे. याउपरी कारभार माझ्याचेनें व्हावयाचा नाहीं; म्हणोन उत्तर केलें. नंतर कारभारी शिंदे यांजकडील यांचा नेट पाहून श्रीमंतांनींही कारभार नानांस सांगावा याप्रमाणें विचार केला होता. नाना तो कारभार करीत नाहीं म्हणतच. परंतु सर्व लौकिकांत विजयादशमीस मुहूर्तेंकरून नानांस कारभार सांगावा असें होतें. परंतु विजयादशमीस तो प्रकार जाला नाहीं. पुढें काय ठरतें पहावें."

वरील उताऱ्यांत नानानीं कारभार पतकरिला नाहीं तर "'याचा विचार आम्हांस करावा लागेल' अशी जी बाळोबानीं बाजीरावसाहेबांस दहशत दिल्याचें लिहिलें आहे त्याचा अर्थ श्रीमंतानीं आपल्या बुद्धीप्रमाणें काय घ्यायचा तो घेतला होता. नाना, तात्या व भाऊ यांचें त्रिकूट भाऊंच्या मृत्युमुळें विसकटलें तरी बाकी राहिलेले दोघे मुत्सद्दी नाना व बाळोबा हे श्रीमंतांस कमी भयप्रद वाटत होते असें नाहीं. त्या वेळच्या सांकेतिक लेखांतून 'अंगठीवर हिरा आहे तो काढून नवीन हिरा बसवावयाचा आहे' असा ज्याचा निर्देश केला जात असे तो बेत, म्हणजे बाजीरावसाहेबांस पदच्युत करावयाचें आणि विनायकराव अमृत यांस विनायकराव माधव बनवून गादीवर त्यांची स्थापना करावयाची, हा बेत नाना व बाळोबातात्या यांच्या मनांत खरोखरच घोळत होता कीं नाहीं हें सांगणें कठीण आहे. एवढें मात्र खरें कीं, त्यांचा तो तसा बेत असल्याविषयीं बाजीरावसाहेबांस बालंबाल खात्री वाटत होती एवढेंच नव्हे, तर पुण्यातले अमृतरावांसुद्धां सर्व नवे जुने मुत्सद्दी व शिंदयाकडील सर्व शेणवीमंडळ या बेतांत सामील आहेत असा त्यांचा पक्का ग्रह झाला होता ! त्या ग्रहास अनुसरून त्यानीं पुढें या सर्व लोकांवर कसा कसा सूड घेतला त्याचें वर्णन यथास्थळीं करण्यांत येईल.

ता० ६ नोव्हेंबर सन १७९९ दिवशीं पश्चिमकिनाऱ्यावर मोठें वादळ झालें होतें त्याचें वर्णन एक दोन पत्रांतून आलें आहे तें असें—

"कार्तिक शु० ९ बुधवारीं वादळ सुटलें त्यांत मुंबईच्या बदरांतील व वाऱ्याकडील मिळोन अठरा गुराबा व तीनशें लहान मोठें गलबत एकदांच बुडालीं. वसईस आरमार खुपसीस होतें त्याजखालील वाळू वाऱ्यानें उडून गलबतें वाळवेंत गडली याजमुळें जाया बहुत जाली. दोन गलबतें पाण्यांत ओढलीं होतीं तीं वाऱ्यानें हटलीं. त्याचा ठिकाण नाहीं. तसेंच सुवर्णदुर्गचे आरमारापैकीं तरांडीं तरतीं होतीं तीं वादळानें हटलीं. त्यांचाही ठिकाण नाहीं. एक गुराब वाऱ्यानें हटली ती किल्ल्यापासून दोन कोसांवर आहे. त्याचीं अवजारें व चऱ्हाटें तुटलीं नांगरही तुटले. त्याजवर माणसें आहेत त्यांस अन्नपाणी खुपसीहून पोंचत नाहीं. वसईच्या बागांतील नारळ सुपारी आंबे जांबळी पिंपळ ऊंस केळीचे फड झाडून जमीन दोस्त जाले तीन दिवस पाऊस अहोरात्र पडला, त्याजमुळें भातें कापलीं होतीं तीं कांहीं गेलीं कांहीं पाण्यांत भिजलीं."

"वारा समुद्रांत भारी लागला मुंबई, वसई, सुवर्णदुर्ग, उंदेरीचें आरमार झाडून बुडालें शिवाय सावकारीही माल बहुत बुडाला. इंग्रजाचा तीन कोटीपर्यंत नाश जाला. मुंबईचे बदरांतील पाल गुराबा जहाजें वगैरे सामान लहानथोर अडीचशेंपर्यंत बुडालें सरकारचें आरमारही वसई व सुवर्णदुर्गचे बाहेर होतें तें गेलें. अंजनवेल, रत्नागिरी विजयदुर्ग इकडे वारा लागला नाहीं. सावकारी, सरकार व इंग्रज मिळोन पांच सात कोटी पाण्यांत नाश जाला. वसई मातांची बागशाई झाडून पडली. तळें किल्ल्याचा बुरूज अशक्त होता तो एक पडला. असा वारा लागला. याजप्रमाणें गांवांत सर्व बोलतात"

गंगाधरराव गोविंद पटवर्धन मिरजकर व त्याचे पुतणे चिंतामणराव पांडुरंग उर्फ आपासाहेब यांजमध्यें सरंजामाच्या वगैरे वांटणीबद्दल तंटा सुरू झाल्याचें मागें (पृष्ठ ५८६०) लिहिलें आहे. त्या वेळीं परशुरामभाऊनीं स्थूल मानानें उभयतांत कशी वांटणी व्हावी याबद्दल कलमें ठरविलीं होतीं. परंतु गंगाधरराव उर्फ बाळासाहेब यांच्या आग्रहामुळें वांटणी प्रकरणाचा निकाल न होतां उभयपक्षीं धुसपुस तशीच चालू राहिली. परशुरामभाऊ वारल्यानंतर हल्लीं त्यांच्या इच्छेप्रमाणें वादी प्रतिवादी वांटणी करून घेण्यास कबूल झाले तेव्हां रामचंद्रपंतआपा व रघुनाथराव कुरुंदवाडकर यांनीं मध्यस्थी करून उभयतांची वांटणी करून दिली. तींत गंगाधरराव गोविंद यांनीं दोन हजार व चिंतामणराव पांडुरंग यांनीं सत्रीसशें स्वार बाळगावे व त्याप्रमाणें सामा-

न्यतः दर स्वारास सालिना तीनशें रुपयाच्या दरानें जो ऐवज होईल तितक्या आकाराचा सरंजामी मुलूख दोघानीं विभागून घ्यावा. २ पालेगिज 'नक्त व कापड शिल्लक व येणें देणें घेणें कर्जसुद्धा भांडीं गुरें मळे शेत इनामगाव घर कुणबिणी शिंदेपोरगे सोन्यारुप्याचीं भाडीं ... एकजागीं करोन हिशेबीं बाजवी रीतीनें जें खासगीसंबंधें असेल तें उभयतानीं निम्मेनिम यावें व घ्यावें ३ शिवाय पथकसबधें कापड नक्त शिल्लक जवाहीर तसलमात येणें देणें घेणें कर्ज व कापडाचा तपशील येणें, पागा घोडीं हत्ती नग उंट यट्टी मेढरें शेळ्या रथ गाड्या फरासखाना वगैरे जें असेल तें निम्मेनिम यावें घ्यावें. हीं तीन मुख्य महत्वाचीं कलमें असून आणखीही काहीं इतर कलमें होतीं. छ० २९ जिल्हेज तिस्सा तिसैनअखेर (४ जून १७९९) पर्यंत उभयता एकत्र होते आणि छ० १ मोहरम मय्यातैन व अल्लफ (६ जून १७९९) पासून विभक्त झाले असें समजून त्याप्रमाणें व्यवहार चालू करावा असेंही या वेळीं ठरलें. त्या दिवसापासून गगाधरराव बाळासाहेब याच्या घराण्यास मिरजकर व चिंतामणराव आपासाहेब याच्या घराण्यास सागलीकर म्हणावयाचा प्रघात पडला उभयपक्षीं याप्रमाणें विभक्तपणा झाला तरी एवढ्यानें या घरगुती तंट्याचा अखेर निकाल लागला असें मात्र नाहीं. किरकोळ व मुख्य बाबतींतलेसुद्धा अनेक लढे उलगडून जातपर्यंत पुढें पुष्कळ वर्षे हें भांडण मधून मधून चाललेंच होतें.

गेल्या दोन वर्षांत इग्रजानीं आपली फौज निजामअल्लीकडून त्याच्याच राज्यात चाकरीस म्हणून ठेवविली व तें राज्य पर्यायानें कबज्यात आणल्या सारखेंच केलें टिपू एवढा बलिष्ठ असता त्याचें राज्य तर त्यानीं संबध बुडविलें याप्रमाणें हिंदुस्थानांत ते प्रबळ सत्ताधीश होऊन बसले तेव्हा पेशवाई दरबार आपलें वर्चस्व कबूल करतें कीं नाहीं हें चांचपून पहावें असें त्याच्या मनांत आलें ! त्यानीं विलायतच्या बादशहाचें म्हणून एक फर्मान बरोबर देऊन चौघे गोरे वकील पुण्यास पाठविले त्या चौघानीं बाजीरावसाहेबांस सांगितलें कीं, आम्हीं विलायतच्या बादशहाचें फर्मान तुम्हास आणलें आहे त्याचा तुम्हीं गौरवपूर्वक स्वीकार करावा. तो गौरव तुम्ही पांच प्रकारानीं करावा असें आमचें म्हणणें आहे. ते पांच प्रकार हे कीं, १ या फर्मानाचा स्वीकार करण्यासाठीं श्रीमतानीं मुद्दाम बाहेर डेरे यावे व, तेथें दरबाराचा समारभ व्हावा. २ आम्ही फर्मान घेऊन येऊ तेव्हां श्रीमंतानीं आम्हांस सामोरे यावें. ३ मागें वकीलमुतलकीच्या वेळेस फर्मानवाडीचा समारंभ

झाला होता तसा याही वेळेस थाटमाट व्हावा ४ आम्ही दरबारांत फर्मान हजर करूं तव्हा सन्मानार्थ श्रीमतांनीं उभे राहून तें हातीं घ्यावें ५ त्या प्रसगानिमित्त खुशालीच्या शभर तोफा माराव्या याप्रमाणें इग्रजानीं डाव टाकताच बाजीरावसाहेब सकटांत पडले व त्यानीं नानाकडे विचारावयास पाठविलें कीं याप्रसगीं कसें वागावें व इग्रजास काय उत्तर द्यावें ? राज्यकारभाराची आस्था जरी नानास बिलकुल राहिली नव्हती तरी पेशवाईचा अभिमान त्याच्या मनांत जाज्वल्य होता त्यानीं इग्रजाचा कावा ओळखून पाच कलमाचीं उत्तरें सांगितलीं "१।२।३ फर्मान घेण्याकरिता मुद्दाम डेरे देणें व तें घेऊन येणाऱ्यास सामोरें जाणें व फर्मानवाडीचा समारभ करणें हे सन्मान फक्त दिल्लीपतीसेरीज पशव सरकार कोणासही देत नाहीं मागें माधवराव बल्लाळ याच्या वेळीं असेंच विलायतच्या बादशहाचें पत्र घेऊन माटिन येथें आला होता त्यानें नेहमींच्या दरबारात पत्र आणून दिलें तसेंच याही वेळीं व्हावें ४ श्रीमतानीं पत्र उभें राहून घ्यावें असें इग्रज म्हणतात, तर जेव्हा श्रीमत दरबारांत जातील तेंव्ह बसण्यापूर्वी इग्रजानीं त्यास पत्र द्यावें म्हणजे झालें ! श्रीमतानीं तें पत्र त्याच्या हातून घेऊन वाचण्याकरिता मुनशीच्या हवालीं करावें ५ हा खुशालीचा विशेष प्रसग समजून शभर तोफा माराव्या असें इग्रज सांगतात, पण तसें करण्याचें कारण नाहीं खुशालीच्या इतर सामान्यप्रसगाप्रमाणें तोफांचे वीस बार मात्र करावे " या बाबतींत इग्रजानीं पुष्कळ तकरार व जिकीर केली तथापि त्याचें कांहीं चाललें नाहीं, आणि अखेर नानाच्याच म्हणण्याप्रमाणें छ० ११ साबानीं (७ जान० १८००) विलायतच्या बादशहाचें पत्र वाचण्याचा हा समारभ घडून आला

त्यांबरोबर पाच हजार स्वार, तीन हजार पायदळ व सात आठ तोफा असें निवडक सामान होतें मोहिमेस लागणारा खर्च रामचंद्रपंत आपानीं महाराजांपासून खंडणी वसूल करून तींतून भरावा असें जरी ठरलें होतें, तरी फौजेच्या व पलटणाच्या तयारीकरिता लागणारा पैसा नाना व बाळोबातात्या यानींच पुरविला होता हें पूर्वी लिहिलेंच आहे

बाळोबातात्यानीं बायाची समजूत करून शिंयाच्या घरातला तटा मोडून टाकला हें बाजीरावाच्या मतें ठीक झालें नाहीं नाना व तात्या यानीं करवीरची मसलत सिद्ध केली हेंही श्रीमतास आवडलें नाहीं या मुत्सद्याच्या अशा बिकट मसलती सिद्धीस जाऊ लागल्या तर त्याच्या हातात पैसा जातो, फौजेवर वजन बसतें, कारभारास शिस्त लागते, आणि असें यांचें स्तोम वाढत गेलें म्हणजे आम्ही धनी निर्माल्यासारखे होतों मग आम्हाला कोण विचारतो ? ही श्रीमताच्या विचाराची दिशा नेहमींचीच होती. त्यातून शेणवीमंडळ बाळोबाभोंवतीं जमल्यामुळें त्याचा शिरजोरपणा त्यास असह्य होत चालला होता बाजीरावसाहेबाची शेणव्यावरची समशेर म्हटली तर सर्जेराव घाटगे ! तो घाटग्या तर हल्लीं शियाच्या लष्करात कैदेंत होता तो मुक्त झाल्याखेरीज शेणवी सरदार मुत्सद्याच्या नाड्या आखडता येणें शक्य नव्हतें सबब त्यास सोडून देण्याविषयीं श्रीमतानीं दौलतरावास इशारा दिला ! शिंयानीं तें काम बाळोबातात्याशीं भाडण्याचा प्रसग न आणिता सफाईनें पार पाडलें ! प्रथम सर्जेरावाची मुलगी व दौलतरावाची बायको बायजाबाई हिनें बापास कैदेंतून सोडण्याविषयी नवऱ्याजवळ हट्ट धरला व रागानें अन्न सोडलें तुझ्या बापास सोडणें केवळ माझ्या हातातलें नाहीं, त्याला कारभाऱ्याची समति पाहिजे ती कधीं मिळावयाची नाहीं, तथापि सर्जेराव सुटपर्यंत तुझ्या प्रीतीस्तव उपोषणें करणें माझ्या हातांतलें आहे तेवढें मी करतों असें बोलून दौलतरावानींही अन्न टाकलें ! एक दोन दिवस शिंयाच्या लष्करांत ‘ कारभारी घाटग्यास सोडू देत नाहींत म्हणून धनी व धनीण यास उपास पडनात ’ अशी चर्चा होऊ लाग तांच बाळोबास लोकापवाद टाळण्यासाठीं सर्जेरावाची सुटका करण्यास चुपत अनुमोदन द्यावें लागलें ! करवीरच्या मोहिमेवर फौज रवाना झाली नाहीं तोंच घाटग्याची सुटका होत आहे यात त्या मोहिमेचें आवाहन विसर्जन एकदमच होत आहे हें त्या वेळीं कोणाच्याही लक्षांत आलें नाहीं ! तात्यांचें अनुमोदन मिळतांच दौलतरावानीं ता ४ जानेवारी सन १८००

दिवशीं सर्जेरावास बधमुक्त केलें व त्याच दिवशीं आपल्या डेऱ्यास नेलें आणि त्यास कठी, शिरपेंच, वस्त्रें वगैरे बहुमान देऊन शिवाय रोख पन्नास हजार रुपये खर्चाकरितां दिले. हें वर्तमान करवीरच्या महाराजास कळताच आपणावरचें अरिष्ट टाळण्यास सर्जेराव हें एक उत्तम साधन झालें असें समजून त्यांनीं साखरा वाटून आनंदोत्सव केला!

बाळोबातात्यांनीं घाटग्यास सोडतांना दौलतरावापासून असें ठरवून घेतलें होतें कीं, त्यानें तैनात खाऊन स्वस्थ बसून रहावें, कारभारांत काडीमात्र ढवळाढवळ करूं नये. पण घाटगेराव महापराक्रमी पुरुष! स्वस्थ बसून त्याला चैन कसें पडावें? त्यानें आपली चाहाळचौकडी पुन्हा गोळा केली आणि सुटून दहा बारा दिवस झाले नाहींत तोंच पौष व० ४ मंगळवारीं मोठें अवलारकृत्य केलें! तें कृत्य महादजी शिंद्याच्या बायकावर मारेकरी घालण्याचें होय. तो प्रकार असा—

"महादजी शिंदे याच्या बायकावर मारेकरी कोणी घातले होते. त्यांनीं चतुर्थी मंगळवारीं पहाटेचे प्रहर रात्रीस यमुनाबाई धाकटी बायको हिजवर निजल्या जाग्यास हात चालविला. पाठीवर तरवारीचा वार भारीच आहे. गलबल जाली तेव्हां एक मारेकरी ठार जाला एक जखमी आहे. एक शामूत सापडला. चौकशी करितां सर्जेराव याचें नाव त्यानें लिहून दिलें. याखेरीज दुसरे कोण आहेत याचें ठिकाण अद्यापि लागत नाहीं. सर्जेराव सुटल्यानंतर येथून (दौलतरावाच्या लष्करातून) दोन चार पूर्बे (पुरभय्ये) जुने ओळखीचे चाकरीस रहावयाकरितां बायाकडे गेले बहुत दिवसांचीं जुनीं माणसें म्हणून देवडीवर चाकरीस ठेविलीं. त्यांनींच हें कर्म केलें ... सर्जेराव सुटल्या दिवसापासून पूर्बे रगातच आहेत ... .. मारेकऱ्यांच्या गलबलींत एक कुणबीण ठार जाली बाईची जखमही भारीच आहे"

"सर्जेरावबापू कैदेंमध्यें होते ते शिंदे यानीं सोडून वस्त्रें व जवाहीर दिलें त्यास दहा बारा रोज जाले. बायाचा मुक्काम भिमेवर होता जवळ कपूचीं दोन पलटणें व दोन हजार फौज, शिवाय शागीर्दपेशा व आतील चौकीस हिंदुस्थानी मेवाती लोक होते. त्यांजपैकीं चारपांचजण मेवाती याणीं दुसरेची गोष्ट शिंद्याकडील मुत्सद्याची ऐकून बायास जिवें मारावें, याजप्रमाणें होऊन सायकाळच्या समयीं सहा घटका दिवसास चौघी (?) बाया आहेत त्यांजमधून एकीस तीन वार लागले एक डोयावर भारी आहे हातावर व पाठीवर एकूण तीन वार लागले. दुसऱ्या बायास दगा करावा तो गूल जाली. बाया

पळोन कनातेच्या आंत गेल्या व तिकडोन कंपूच्या चौकीकडे आल्या. पाठीस मारेकरी लागले. इतक्यांत बायांच्या खिजमतगारानें एकास जिवें मारिलें. तिथे मेवाती मारेकरी सांपडले. त्याजवरोन मग तेथें चौकशी केली तेव्हां चौदा असामींचीं नांवें त्यांनीं लिहून दिलीं. सर्जेराव, बाणाजी शेटे, विठलपंत, कृष्णराव बक्षी व मोदी वगैरे येथील आणि बायांजवळ लोक आहेत त्यांतील चौकीदार व कांहीं दफेदार व जमादार असे आहेत. ऐसी याद लिहोन तेथील पलटणवाल्यांनीं कंपूकडे पाठविली. त्यावरून कंपू अडून बसला आहे. "आम्ही व राजश्री बाळोबा व आम्हामध्यें दरम्यान राहून बायांस येथें आणून समजी करून ठेवल्या. मधें जामीन आम्ही असतां मारेकरी घालून नाश करावयाचा माकुल (?) मारेकरी यांणीं याद लिहून दिली. उत्तम आहे. आपला पैका टाकून देणें. तुम्हांपाशीं रहात नाहीं. शेर मिळेल तेथें जाईन. बाया याउपर गेल्यास आपला जिम्मा नाहीं" याजप्रमाणें कंपूवाला अढोन बसला आहे. राजश्री बाळोबातात्या यांचेंही याचअन्वयें बोलणें. "कारभार करीत नाहीं. (वाटेल तर) मला बिडी घालून किल्यावर ठेवणें. मनस्वी गोष्टी होऊं नयेत त्या होऊ लागल्या ! मला कारभार नको." काशीयात्रेस जाण्यास निरोप मागतो. कंपूवाला बाळोबास म्हणतो कीं, तुम्ही आम्ही जामीन. त्यास मी आपला पैका घेतों. तुम्ही आम्ही येथून जाऊं. तुजला एकट्यास मी जाऊं देणार नाहीं. असें कंपूचें व तात्यांचें बोलणें आहे. "नाहीं तर यादीप्रमाणें असामी आमच्या हवालीं करावे. आम्ही पारिपत्य करूं." याप्रमाणें आज पांच चार रोज जाले. राजश्री नानांकडेही पत्र तात्यांचें व कंपूचें आलें कीं, येथें प्रकार असा घडला. यास उपाय काय तो सांगावा."

पहिल्या व दुसऱ्या उताऱ्यात बायावर मारा झाल्याची वेळ दिली आहे तींत चार प्रहरांचें अंतर आहे. तथापि तो मुद्दा आम्ही विशेष महत्वाचा समजत नाहीं. गर्दीच्या वेळीं लिहिलेल्या लेखांत अशी तपशिलांत तफावत आढळणें साहजिक आहे.

हा प्रकार होतांच आपल्याही जिवावर सर्जेरावाकडून कांहीं अरिष्ट येईल म्हणून बाळोबातात्यांस भय पडलें. दौलतरावानीं वारंवार बोलाविलें असतांही ते दरबारास जाईनात. आपल्या दारीं यशवंतराव शिवाजी धरणें देऊन बसला आहे तो हालूं देत नाहीं, असें त्यांनीं सांगून पाठविलें. पण हा फक्त बहाणा होता. खरा प्रकार असा होता कीं, ती फौज तात्यांनीं स्वतःच्या

बचावासाठीं घरण्याच्या निमित्तानें मुद्दाम जवळ बसवून ठेविली होती ! याप्रमाणें कंपूवाले व बाळोबातात्या अडून बसले तेव्हा त्याचें समाधान करून त्याच्या मनांतलें किल्मिष घालविण्यास दौलतरावाना किती प्रयास पडला हें पुढच्या उताऱ्यावरून दिसून येईल

"बायावर मारेकरी पडल्यापासून आठ नऊ दिवस चेंदाष पडला राजश्री तात्या आपले जागा खट्टे होऊन चार दिवसपर्यंत वाड्यात गेले नाहींत न जाण्याचें कारण यशवंतराव शिवाजी व बाजीबा मोदी या उभयताचीं ऐवजाकारिता धरणीं चार दिवसपर्यंत हजार दीड हजार लोकांनिशीं बसलीं तीं कारणानें बसलीं ! वाड्यात बोलावणें बाणाजीबरोबर दहा पाच वेळा तात्यास आलें त्याणीं साफ सागितलें जे, आपणास कारभार करावयाचा नाहीं मर्जी असेल त्यास सागावा मला आज्ञा होईल तेथें राहीन या अन्वय चार दिवस लोटले पाचवे दिवशीं कपूवाले सतलज व जुरससाहेब व फिलोजसाहेब मुकीराचा लेंक तिघे मिळोन माफक सरजामानिशीं राजश्री दौलतराव याजकडे येऊन तिघे टोपीकर व दौलतराव या चौघांचेंच खलबत जालें नतर राजश्री धोंडीबा दादा यास दौलतराव यांचें व टोपीकरांचें बोलावणें गेलें तेव्हा दादा दहा पाच खासे घेऊन वाड्यात गेले दोन घटका बोलणें जालें नतर तिघे टोपीकर व दौलतराव याजकडील बाणाजी शेण्या ऐसे तात्यास बोलावण्याकारिता आले तात्यांजवळ बोलणे होऊन तात्यास घेऊन वाड्यात गेले. एक प्रहरपर्यंत दौलतराव, तात्या, दादा, आबा चिटणीस, यशवतराव शिवाजी, बाजीबा मोदी, नारायणराव बक्षी, यादवराव भास्कर, बाणाजी शेण्या, विठ्ठलपत व टोपीकर मिळोन बोलणें जाहलें त्यातील ठराव 'तात्यानीं यखत्यारीनें कारभार करावा सर्वांनीं तात्यांचे आज्ञेत चालावें सखाराम घाटगे यास पोटापुतें देऊन काढून द्यावें अथवा नजरबदींत ठेवावें याप्रमाणें ठरोन प्रहररात्रीस माघारे आले लहान मोठीं चार माणसें दौलतेंत आहेत त्यापैकीं तात्याच्या व दौलतेच्या उपयोगी तीं ठेवावीं. उपयोगी नसतील तीं दूर करावीं याप्रमाणें टोपीकराच्या विद्यमानें ठराव जाला '

मात्र या ठरावात सखाराम घाटगे यास 'पोटापुतें देऊन काढून द्याव अथवा नजरबदींत ठेवावे' असें ठरलें त्यापैकीं दौलतराव शिंद्यानीं काहींच केलें नाहीं !

(९१२९)

करवीरच्या महाराजानीं तह करण्याविषयीं खुद्द बाजीराव व अमृतराव नाना फडनवीस, बजाबा शिरवळकर, नारोपंत चक्रदेव, बाळोबातात्या आबा चिटणीस, या सर्वांकडे बोलणें चालविलें होतें. त्या वेळीं पुण्यांत बाळोबातात्या म्हणतील ती पूर्व दिशा असें असल्यामुळें त्यांजकडे महाराजांच्या वकिलांनीं बोलण्याची विशेष लगट केली. तात्यानीं सांगितलें कीं, तुम्हांस तह करणें असल्यास पेशवे व शिंदे यांच्या दरबारांतल्या मुत्सद्यांस दोन लक्ष रुपये दरबारखर्च देणें पडेल. याशिवाय पंतअमात्यांनीं कोंकणांत लूट करून नुकसान केलें आहे तें व कै॥ परशुरामपंतभाऊ यांची खराबी जितकी झाली असेल ती सर्व तुम्ही भरून द्यावी आणि मागें तह केले त्या वेळीं देऊं केलेल्या पैक्याची बाकी राहिली असेल तिचा निकाल करावा. याखेरीज पलटणांच्या चार महिन्याच्या बेगमीस आम्ही चार लक्ष रुपये दिले आहेत ते द्यावे व नानांचें कर्ज तुम्हांकडे दोन लक्ष रुपये आहे तें द्यावें. याशिवाय आम्हांस राहण्याकरितां रांगणा, सामानगड, भूधरगड यांतला एखादा किल्ला द्यावा. आमच्यामार्फत तह करणें असेल तर याप्रमाणें फडशा करून करारांची यादी सत्वर कायम करावी. रामचंद्रपंतानीं करवीरास वेढा बसविल्यानंतर मग आम्हांशीं बोलणें राहिलें

सन १८०० या दिवशीं गोपाळराव अनंत व शिवराम गिवाजी सबनीस यानीं लिहिलेलें एक व सावाजी राम केरकर यानीं लिहिलेलें एक अशीं दोन पत्रें या प्रकरणांत छापिलीं आहेत तीं पहावीं.

आपल्या राज्यावर पेशवे पटवर्धन व शिंदे यांची फौज चालून येणार हें पहातांच महाराजानीं करवीर व पन्हाळा वगैरे स्थळाची मजबुती करण्याचें व फौज गोळा करण्याचें काम चालू केलें. तथापि राज्याच्या बचावाकरितां तपस्वी ब्राह्मणांची कृपा संपादन करावयास ते विसरले नाहींत.

"महाराज करवीरात शिष्टाचे दर्शनास गेले होते. त्याचा तपशील— अय्या म्हणोन ब्राह्मण गावाबाहेर लोणाशावर रहातात ते अनुष्ठाते शरभ म्हणोन प्रयोग आहे त्याचें साधन आठ दहा वर्षें करीत आहेत. व गांवांत काशीकरबावा म्हणोन यजुर्वेदी ब्राह्मण गणपतिउपासक आहेत व शास्त्री म्हणोन देवीउपासक व मांत्रिक आहेत. या त्रिवर्गाचे दर्शनास गेले. कारण आपलें अभीष्टचिंतन व्हावें. एतद्विषयीं त्रिवर्गाची प्रार्थना जाली आहे. भटजीबावा नरसीपूरकर तो गुरुच आहेत." पूर्वीच्या व हल्लींच्या स्थितींतला विपर्यास लक्षात आणणाऱ्यास हा मजकूर मनोरंजक वाटेल यांत संशय नाहीं!

पुण्याहून फौजा आल्या त्यांत शिंद्यांकडील फौज व पलटणें अघाडीस होतीं तीं कऱ्हाडच्या सुमारें आल्याचें वर्तमान येताच मिरजेहून सुमारें पंधराशें स्वार बरोबर घेऊन जानेवारीच्या दुसऱ्या तारखेस रामचंद्रपंतआपा निघाले ते चौथ्या तारखेस सायंकाळीं रेठरें येथें पलटणाचा मुक्काम आला होता तेथें पोंचले. पलटणावरचा अंमलदार ब्राऊनसाहेब व फौजेवरचा सरदार गणपतराव भिकाजी हे त्यांस सामोरे आले व त्यानीं खुशालीच्या दहा तोफा केल्या. नंतर दुसरे दिवशीं एकंदर लष्कराचें कूच होऊन पलटणें बोरगांवास उतरलीं व रामचंद्रपंत वहें येथें राहिले. तेथें या लष्कराचा सात

पंत होते त्यांस महाराजानीं निकडीनें बोलाविल्यावरून ते पाटणकर चतुरसिंग वगैरे सरदारांस कोडोली पारगांवच्या मुक्कामीं येऊन मिळाले तेव्हां त्या फौजेची संख्या पांच हजारांवर गेली. तरी तिच्यानें शिराळ्यांतील लोकांची कुमक झाली नाहीं. तें ठाणें तीन दिवस लढलें. चौथे दिवशीं ब्राऊनसाहेबानें हल्ला करून शिराळें घेतलें. आंत सात आठशें माणस होतें तें बहुतेक मारले गेलें. पलटणांचें सामान पुण्याहून येईल तें ठेवण्याकरितां ही जागा आम्हांस पाहिजे असें पलटणवाल्यानीं सांगितल्यावरून रामचंद्रपंतांनीं तें ठाणें त्यांच्या हवालीं केलें.

याच मुक्कामीं विंचूरकर, पेठे व नाना फडनवीस यांचीं पथकें लष्करांत दाखल झालीं. नंतर पुढें कूच करावें तों पलटणवाले बोलले कीं, येथें दारू गोळा खर्च झाला आहे त्याच्या संदुखा पुन्हां भरल्याखेरीज आम्ही जाग्यावरून हालत नाहीं ! त्यामुळें त्यांच्या म्हणण्याप्रमाणें दारूगोळ्याचा भरणा होईपर्यंत थोडा खोळंबा झाला. नंतर लष्कर वारणेच्या दाक्षिणतीरास आलें. करवीरकरांची फौज तोंडावर होती ती बाजूस सरून पन्हाळ्याच्या माचीस गेली व तेथें बंदोबस्तानें राहिली. ती फौज गांठण्याच्या उद्देशानें रामचंद्रपंतानीं पारगांवास लष्कर नेलें. तेथून पन्हाळ्याची माची चार कोस होती. जानेवारीच्या सव्विसाव्या तारखेस पुढें पलटणें, त्यांच्यामागें डावे बाजस चिंतामणराव व हरीपंतबाबा =

लुटून फस्त केली होती त्याचा सरदार गोपाळपत मामा देवधर म्हणून होता त्याला 'पेंढारीमामा' असें नांव पडलें होतें!

असो याप्रमाणें लढाई झाल्यावर रामचद्रपंताची फौज व पलटणें मुक्कामास आलीं व २९ व्या तारखेस कूच करून वडगावाजवळ बहादुर्लें या खेड्यावर मुक्काम करून दुसऱ्या दिवशीं म्हणजे फेब्रुआरीच्या पहिल्या तारखेस टेंबलाईवर येऊन राहिलीं तें पहाताच करवीरकराची फौज पन्हाळ्यास होती ती करवीरास आली शत्रूशीं लढाई देण्याचा त्याचा हिय्या मोठा होता तरी दुसऱ्या दिवशींच लढाई झाली तींत त्याचा पराजय झाला त्या लढाईचें वर्णन खुद्द रामचद्रपतानीं लिहिलें आहे तें असें—

आज रविवारीं दोन प्रहरीं पचगगा उत्तरतीराहून पलटणें तोफांसुद्धा व सरकारी तीन तोफा व सारी फौज घेऊन करवीरचे तलाव्यास अस्तमानीं दीड प्रहर दिवसास करवीरानजीक आलों डावे बाजूस चि॥ राजश्री चितामणरावआपा व हरिपतबाबा, पल्टणाचे पिच्छाडीस आम्ही, उजवे बाजूस शिंदे व नाना, विचूरकर, पेठे हीं पथकें, येणेंप्रमाणें तोफेची मारगिरी करीत असता त्याची फौज किल्याचे व ब्रह्मपुरीचे दरम्यान उतरली होती त्याजवर चालोन घेतलें तेथें त्यांचा टिकाव न निघे तेव्हां ते किल्याचे पूर्वेस आले प्रीतिराव चव्हाण आपले पथकासुद्धा ब्रह्मपुरीपुढें ओढा होता त्या आसऱ्यास जाते (वेळीं) त्याजवर शिदे, नाना, पेठे हीं पथकें उठलीं तेव्हा नामोहरम जाले तयें या पथकानीं काम काज चागलें केलें डावे बाजूस शत्रूची फौज जमली आणि तीन चार हिल्या आमचे फौजवर केल्या परतु त्याची काटगिरी चालों दिली नाहीं (तेथें) उभयता चिरंजीवाचीं पथकें होतीं उभयतानीं अंगेजणी चागली केली नारायणराव घोरपडे वाबा कडे पाडाव आले सरकारचेही तोफांची मारगिरी चांगली जाली बराऊ नसाहेब याची तो शर्तच! एक पलटण व एक तोफ घेऊन किल्याची वसे पाहून खुद्द आले! श्रीगजाननाचे कृपेकरून (लढाई) चागली जाली अस्त मान झाल्यापुढें फिरोन टेंबलाईचे टेकडीजवळ आलों"

याच लढाईचा वृत्तात विनायक भास्कर व हरि भास्कर पटवर्धन देतात कीं—

"आज रविवारीं दोन प्रहरा पलटणें व तोफखाना व झाडून फौजा तयार होऊन टेंबलाईजवळ गलों परतु करवीरकराच्या फौजा जितीचा ओढा सोडून पुढें न येत तेव्हां पलटणें पुढें घालून मागें फौजा लावून मारागरी करीत

जितीच्या ओढ्यावर चालून घेऊन वोढा काईम केला. नतर त्यांची फौज गावच्या आसऱ्यास गेली ते समयीं पलटणानीं स्वामींचे मठाकडून चालोन घेऊन तेथूनही फौज उधळून गावात गेली. गोट उतरला होता तो जाऊन एक तोफ पाडाव करून आणिली. पूर्वेच्या अंगास एकवीरेच्या देवळानजीक त्याचे फौजेची एक टोळी होती त्याणीं जम बांधोन आमची फौज उभी होती त्याजवर चालोन आले. तेथें हातघाई बरीच होऊन नारायणराव सेनापति पाडाव आले. त्याचा मोड होऊन माघारे पळून गेले."

हा पराजय झाल्यावर करवीरची फौज पुन्हा पन्हाळ्याच्या आसऱ्यास गेली. लढाईत नारायणराव घोरपडे सेनापति पाडाव सापडले त्यांस रामचंद्रपंतानीं मंगळवेढ्यास नेऊन ठेविलें. तें रघुनाथराव कुरुंदवाडकर यास खपलें नाहीं. इचलकरंजीच्या घोरपड्याप्रमाणें कुरुंवाडकर पटवर्धनांचेही सेनापति कापशीकर हे यजमान असल्यामुळें रघुनाथराव दादानीं त्यास मंगळवेढ्याहून कैदेंतून सोडवून आणून आपणाजवळ गौरवानें व इतमामानें ठेवून घेतलें.

लढाई झाल्यावर करवीरकरानीं शहराबाहेरच्या पेठा जाळून टाकल्या. एकही माणूस बाहेर राहूं दिलें नाहीं. स्वतः महाराज जनानखाना चीजवस्तसुद्धा ७ व्या तारखेस आवशीच्या प्रहर रात्रीस वरुणतीर्थ वेशीनें बाहेर पडून पन्हाळ्यास गेले. सर्व मराठ्यांचीं कुटुंबें त्याबरोबरच गडास गेलीं. गोरगरीबें व वाणी बकाल व सर्व ब्राह्मणवस्ती मात्र गावात राहिली. ब्राह्मणापैकीं कोणास बाहेर जाऊ दिलें नाहीं. शहरच्या संरक्षणाचा सर्व भार महाराजानीं रत्नाकरपंत राजाज्ञा व प्रीतिराव चव्हाण हिंमतबहाद्दर याजवर सोंपविला होता. तें काम त्यानीं किती उत्तम रीतीनें बजावलें हें पुढच्या हकीगतीवरून दिसून येईलच. त्याच्या दिमतीस तीन हजार पायदळ व एक हजार स्वार देण्यात आले होते, आणि दारूगोळा व धान्यसामग्री वगैरे सामानाची भरपूर तरतूद केलेली होती. शिवाय लढणारे लोकास धीर व सल्लामसलत देण्याकरिता महाराजांचे गुरु सिद्धेश्वरबावा हे गांवांतच राहिले होते.

करवीरास मोर्चे बसविण्याविषयीं रामचंद्रपंत उतावळे झाले होते. परंतु मिरजेहून दारू गोळा यावयाचा होता तो येऊन दाखल होण्यास पंधरा वीस दिवस लागले. तेवढ्यांत त्यास स्वस्थ बसावें लागलें मोर्चे बसल्यावर करवीरकराची फौज गडाहून येऊन गोटावर गलबल करील, सबब ती छापा घालून उधळून लावावी, ही कल्पना त्या संधींत बाऊनसाहेबानीं काढली ती रामचंद्रपंतास पसंत पडली. ती करवीरची फौज पन्हाळा पावनगडच्या

मध्यभागीं माचीस दोनी किल्याच्या दक्षिणेस उतरली होती तींत चतुरसिंग, चव्हाण, पाटणकर, वगैरे सरदारासुद्धा खुद्द महाराजाची स्वारी राहिली होती रामचंद्रपंतानीं वाटचा व जाग्याचा वगैरे नाग शोध आणविला आणि गोटाच्या सरंक्षणाकरितां चिंतामणरावांची फौज व एक पलटण ठेवून शिवरात्रीच्या दिवशीं पहाटेस प्रहररात्रास पलटणेंसुद्धा ब्राऊनसाहेब यास चालते केलें, व मागून चार घटकानीं सर्व घोडदळासह आपणही निघाले पलटणानीं सूर्योदयापूर्वींच शत्रूचा गोट गाठला तेव्हां अघाडीस अलीगोल पलटणाचे लोक चालत होते त्यातल्या दोनशें लोकानीं पुढें घुसून शत्रूच्या तीन तोफा व दारूच्या तीन पेट्या काबीज केल्या, व त्याच तोफा शत्रूवर लागू केल्या ! कोणी म्हणतात कीं तोफाच्या ताडाचें माप पलटणवाल्यानीं आगाऊ नेलें होतें व त्या फर्म्याचे गोळे व दारूचे थैले भरून येतांना बरोबर आणले होते, त्याचाच त्यानीं तोफा सुरू करण्यांत उपयोग केला ! हा अकस्मात् छापा आलेला पाहून करवीरकराच्या फौजेंत गलबल उडाली तों पलटणानीं लगट केली. त्याच वेळीं रामचंद्रपंतआपा जाऊन पोचले त्यानींही हत्यार सुरू केलें तें पहाताच करवीरकरानीं अवसान टाकिलें, व ते डोंगर चढून किल्याच्या दरवाजाकडे धूम पळत सुटले महाराजाचे पाय अधू असल्यामुळें त्यास पळवेना, तेव्हां जवळच्या लोकानीं त्यास उचलून मोठ्या प्रयासानें वर नेलें त्या गर्दींत करवीरकराचा सबंध गोट लुटला जाऊन शेकडों लोक मारले गेले व शेकडों पाडाव झाले सांपडलेल्या लोकांत महाराजाच्या अत्यंत प्रीतीतला सरदार विश्वासराव गायकवाड हा सांपडला भाऊच्या मृत्यूचा सूड घेण्याकरितां रामचंद्रपंतआपानीं या विश्वासरावास ठार मारविलें हें अगदींच अविचाराचें कृत्य केलें व त्यायोगानें त्याच्या थोरवीला कमीपणा आला यात संशय नाहीं पट्टणकुडीच्या लढाईंत महाराजानीं 'मारा' म्हणून सांगितलें असता ज्यानीं भाऊंच्या शरीरावर वार टाकले त्यात ही गायकवाड मंडळी होती असा लोकप्रवाद आहे तो खरा असला तरी त्यामुळें सुद्धां रामचंद्रपंतांच्या कृत्याचें समर्थन होत नाहीं चिंतामणराव आपासाहेब सांगलीकर यानीं स्वतःच्या चरित्राचा कांहीं भाग लिहून ठेवला आहे त्यास 'आपासाहेबाचा बाका' असें म्हणतात त्या बाक्यांत चिंतामणरावानीं यासंबंधें जे विचार लिहिले आहेत ते आम्हास योग्य वाटतात ते लिहितात—

"विश्वासराव याजवर श्री॥ महाराज छत्रपति यांचा लोभ पुत्रवत्. तो पाडाव सांपडला. ती॥ परशुरामपंत भाऊसाहेब यांस श्री॥ महाराज छत्रपति

याणीं मारविलें सबब विश्वासराव यास मारिलें ही गोष्ट बेहिशेवाची. तं परशुरामपंत भाऊसाहेब यांस मारिलें म्हणून छत्रपति यांस कोणी चांग म्हटलें नाहीं. विश्वासराव गायकवाड सांपडला त्यांची बरदास्त करावी, बहु मान करून छत्रपतींकडे पाठवावें, ते न करितां मारिलें, ही अपकीर्तीची गो जाली. आमचे घराण्याचे अवसाफास योग्य न जालें."

पलटणें व फौज छापा घालण्याकरितां पन्हाळ्याकडे गेल्याचें वर्तमान कळतांच त्या दिवशीं शहरांतील लोक पटवर्धनांच्या गोटावर चालून येण्यास चुकले नाहींत. परंतु चिंतामणराव आपल्या फौजेसुद्धां तयारच असल्यामुळें त्यानीं लढाई देऊन शहरवाल्यांस मागें हटवून गांवांत परत घालविलें.

मिरजेहून व पुण्याहून तोफा आल्या व दारूगोळ्याचा भरणा होत चालला तेव्हां रामचंद्रपंतानीं करवीरास मोर्चे देण्याची योजना ठरवून ता. २७ फेब्रुवारी रोजीं पलटणांचा पहिला मोर्चा बसविला. ते लिहितात—

"छ० २ सवालीं दोन प्रहरीं पलटणें फौजसुद्धां चालोन जाऊन कोल्हापुरास उत्तरेचे अंगें वनपुरीनजीक मोर्चाची जागा कायम करून पलटणांतील कवाइती व अलीगोल हे माणूस बसविले. सरकारी तोफाही दिवाळ- तोडी दोन नेऊन लागू केल्या आहेत. गांवांतूनही कांहीं लोक बाहेर पडले होते, त्यांची यांची गोळागोळी बरीच होऊन फिरोन ते गांवांत गेले. रात्रीस दुमदारीवर चि॥ राजश्री चिंतामणराव आपा व ती॥ राजश्री विठ्ठलराव बाबा यांस फौजसुद्धां ठेवून आम्ही फौजसुद्धां गोटास आलों. रातविरात पन्हाळ्याकडून गोटावर गलबल करितील याकरितां आलों. बंदोबस्त करून आज तेथें नेहमीं रहावयास येण्याचें ठरावांत येईल तें लिहीन."

याप्रमाणें करवीरच्या शहरास पलटणांचा मोर्चा बसल्यानंतर लगेच दुसरे दिवशीं तोफखानेवाले पानशे यानीं त्या मोर्चाचे डावे बाजूस आपला मोर्चा बांधिला, व त्यांतून शहरावर तोफांची मारगिरी सुरू केली. यानंतर वेढ्याचें काम पुढें चाललें त्याचा वृत्तांत पुढील प्रकरणीं देण्यांत येईल.

भाद्रपद वद्य ९ पावेतों वडिलांचे आशीर्वादेंकरून मु॥ हुबळी नवी येथें सुखरूप आहें. विशेष. वडिलांचे फौजेची व करवीरकराचे फौजेची लढाई होऊन वडिलाकडील फौज उघळली म्हणोन मनस्वी वर्तमान बाजारी बोलतात. याजकरितां विनंतीपत्र पाठविलें आहे. तर सविस्तर लिहावयास आज्ञा जाहली पाहिजे. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विज्ञापना.

नं. ५१३२ श्रीगजानन. (भाद्र० व० १३–२७ सप्टें.)

पे॥ छ० ६ जमादिलावल. सन मय्यातेन व अल्लफ.

श्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधरराव रावजी स्वामींचे सेवेसी. पोष्य धोंडो बल्लाळ कृतानेक सा॥ नमस्कार विनंती येथील कुशल तागायत छ० २६ रबिलाखरपावेतों मुक्काम सावनूर आपले कृपेकरून वर्तमान यथास्थित आहे. विशेष. श्रीमंत राजश्री भाऊ याची व करवीरकर याची लढाई होऊन बिघडली म्हणून राजश्री आपासाहेब याचें पत्र आलें त्याजवरून सविस्तर कळलें. होणार तें जाहलें. अत:पर त्याचे परीक्षेचा समय आहे. त्याचे पुण्येंकरून आहों हें पुष्कळ! सर्वांनीं सर्वस्वास उदार होऊन एकविचार करून मसलतीचा उद्योग होऊन शत्रूचा सूड ध्यावा हा पुरुषधर्म आहे. येविषईचा विचार तेथें असतील त्यांस बोध होऊन पक्केपणें ठरेल त्यात मी आहें. मजपाशीं पांच हजार फौज तीन हजार पायदळ तोफा मरजामसुद्धा आहे. पक्का निश्चय जाहल्यानें ईश्वर अनुकूल होईल. या उद्योगास मसलत मोठी, पैका पाहिजे, परिणाम कसा होईल, धनीपणाचा विचार एक प्रकारचा, पुरवणी मागून होणें कठीण, मोठेपणाप्रमाणें पदरीं पैसा नाहीं, हे अंदेशे समजावणार बहुत मिळतील! परंतु ते चित्तात आणावयाचा हा समय नव्हे. पटवर्धन याच्या घराण्यात कैलासवासी गोविंदपंत नाना त्याच्या वंशानें दोलत मिळविली ती पाठीमागें भाऊ यानीं रक्षिली, त्यापेक्षां पुढेंही त्याचे कोणी आहेत असें म्हणाविणें आपल्याकडे आहे.-इतके विस्तारें मी लिहावें अशी माझी योग्यता नाहीं. परंतु भाऊंजवळ माझें वचन गुंतलें आहे कीं, चार (पुत्र तुमचे) तसा मी पाचवा. यास्तव हें (लिहिणें) लौकिकी नव्हे बहुत काय लिहिणें कृपावृद्धि असावी हे विनंती.

नं. ५१३३ (भाद्र० व० ३०–२९ सप्टें.)

बाळाजी विष्णु सहस्रबुद्धे याचें पत्र बाळासाहेबास रवाना छ० २८ रबिलाखर.

---

२ परशुरामभाऊंच्या २ गोखले ३ याच अभिप्रायाचें आणखी एक पत्र धोंडोपंत गोखले यानीं रघुनाथराव कुरुंदवाडकर यांस लिहिलें आहे तें येथें घेतलें नाहीं

"आपलीं पत्रें सरकारात व राजश्री बाळोबातात्या यांस आलीं तीं प्रविष्ट करून उत्तरें घेऊन पाठविलीं आहेत. करवीरकराकडील व कर्नाटकांतील व मिरजेकडील बातमी दिनचर्येची समजली पाहिजे यास्तव तुम्हीं लिहून डाक बसवावी म्हणोन श्री॥ राजश्री नाना व बाळोबातात्याचें सांगणें जरूर आहे. डाक जरूर बसवावी. धोंडोपंत गोखले (याची) कर्नाटकांतील बातमी वरचेवर लिहिली पाहिजे. करवीरकर यांजकडील नामी माणूस कोण कोण पडले वगैरे व जाया जखमी किती याची बातमी तपशीलवार आणून नावनिशीवार लिहावें, याप्रमाणें श्री॥ राजश्री नानानीं सांगितलें आहे. सर्वांनीं एकदिल व्हावें हेंच सांगणें त्याचें वारंवार आहे. सरकारातून शेला घालावयास व समाधानार्थ राजश्री गोविंदराव नीळकंठ लिमये येत आहेत व नानांकडील रा॥ बाळकृष्णपंत बाळ व शियाकडील कारकून येत आहे. त्यास तेथें सर्वांचा एकोपा दृष्टीस पडावा यात बहुत गुण आहेत "

नं. ५१२४ श्री. (आश्विन शु० १–३० सप्तंबर.)

छ० १ जमादिलाखर. सन मय्यातैन.

सेवेशीं विज्ञापना. श्री॥ महाराज राजश्री छत्रपति स्वामी यांची स्वारी काल रविवारीं भोजन करून रुकडीच्या मुक्कामाहून कूच होऊन कबनूरच्या मुक्कामास आले. आज इंदुवारीं कबनुराहून कूच होऊन इचलकरंजीच्या रानात पश्चिमेस माळावर मुक्काम जाला. आज तीन तोफा नेऊन मारागिरी होत आहे. राजश्री कृष्णापा चिटणीस इचलकरंजीहून बोलण्याकारितां आले आहेत. हुजूरची मर्जी निदानीं पन्नास साठ हजारपर्यंत उरकल्यास गार्दीनीं ठाणीं घातलीं आहेत तीं उठवावीं व इचलकरंजीस उपद्रव करूं नये. शिवाय दरबारखर्च चार रुपये पडतील असा मजकूर आहे. चिटणीसांच्या बोलण्यात वहा निदान पंधरा वीसपर्यंत जाजती नाहीं. तेव्हां येथील बोलणें राजश्री महादाजीपंत दादास समजलें पाहिजे यास्तव उद्ईक[1] सायाकाळपर्यंत बोलण्याचा काय तो निश्चय येऊन समजावा, व अवकाश मागावयाचें करून मद्यारनिल्हे श्री॥ मातुश्री बाईचा उजूर धरितील, यास्तव अवकाश मागितला आहे. आज चिटणीस इचलकरंजीस जातील. उदैकपर्यंत परस्पर उपसर्ग लागों नये याप्रमाणें बोलण्यांत आहे बोलण्यात राजश्री हिंमतबहाद्दर व जानराव जाधव व बचाजीपंत सिरगे आहेत. आणखी आटोळे

१ पम नारो हरि यांचें करवीराहून मिरजेस बाळासाहेबांस.

तें मागाहून सेवेशीं लिहून पाठवितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. इकडील प्यादे वगैरे पधरा वीस पर्यंत जाया जखमी जाले बहिरजी गाइकवाड हुकेरीकर यास गोळा लागला...... ...वगैरे उडाले गेले बोहरच्या तोफा अयाप कारागीर नाहींत कळावें हे विज्ञापना लिटली दोन पलटणानिशीं गोव्यास आला. पुढें येत आहे असें वर्तमान आहे. हुजूरचें पत्र येणेंविशीं आहे म्हणोन वर्तमान आहे. हे विज्ञापना

नं. ५१२५ श्रीगणराज (२ आक्टोबर)

पै॥ छ०२२ जमादिलावल. सन मय्यातैन व अलफ

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेसीं.

अपत्यें गणेशानें दोनी कर जोडून सा॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत अश्विन शुद्ध ३ पावेतों वडिलांचे आशीर्वादेंकरून मुक्काम नवी हुबळी सुखरूप असें विशेष वडील सर्वांस छत्र होते तें ईश्वराचे चित्तास नये, तेव्हा ऐसें जाहलें । त्याचे ठायीं वडील आपण आहेत राजश्री गोखले यानीं घासदाण्याचे रोखे तर्फ तडसावर व नवी हुबळीवर केले सावनूर तालुक्यांत परगणा पाहून रोखे करीत आहेत कळावें गोखले याचा मुक्काम सावनुरात आहे इमजाचा मुक्काम हनगलानजीक आहे बातमीस माणसें गेलीं आहेत येताच विनतीपत्र लिहितों बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विज्ञापना

न ५१२६ श्रीगणराज (आश्विन शु० ३–२ आक्टों)

चिरंजीव राजश्री रामचंद्रपत आपा यांसीं

आशीर्वाद उपरी. आपणाकडील रोहिले जमातदारसुद्धा राजमंडळाकडे जाणार असें ऐकिलें बिलकुल नाहीं जनावार्ता प्रतिबंध होईल यास्तव जमातदार यांस खर्चास देऊन गुंतवणें. मग माणसें आपले विचारास येतील तसीं ठेवावीं परतु मुख्यास जाऊं देऊं नये. छ० २ जमादिलावल लोभ करावा हे आशीर्वाद

श्रीगणराज.

विज्ञापनों. इकडून पायदळास निरोप जाहला खर्चासाठीं कळावें हे विज्ञापना

नं. ५१२७ श्री (आश्विन शु० ५–३ आक्टो)

पै॥ छ० ४ जमादिलावल आश्विन मास. सन मय्यातैन व अलफ

---

१ गणेश विश्वनाथ पटवर्धन भिलवडीकर २ चिठी बाळासाहेबांची व खालचें उत्तर रामचंद्रपंतांचें

सेवेसीं नारो हरि करदीकर दोन्ही कर जोडून शिर सा॥ नमस्कार विनंती विज्ञापना. तागायत छ० २ जमादिलावल पावेतों मुकाम लष्कर इचलकरंजी यथास्थित असे विशेष. श्रीमत महाराज राजश्री छत्रपति स्वामी याची स्वारी करवीरास आज गुरुवारीं दोन प्रहरीं गेली. कारण महाराजास ललितापचमीचें व्रत आहे याजकरिता गेले उदईक स्वारी माघारी लष्करास यावी असा बेत आहे. न आल्यास दसरा करून येणार मी लष्करातच आहें उदयीक स्वारी लष्करास न आल्यास मी करवीरास जाईन. कळावें वरकड सरदार तोफखानासुद्धा लष्करातच आहेत कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५१३८ श्री (आश्विन शु० ६—४ आक्टो)

पै॥ छ० ४ जमादिलावल. सन मय्यातैन. आश्विन मास.

[1]सेवेसीं विज्ञापना मला मिरजेस जाणेविशीं (महाराजाची) आज्ञा जाहली याचें कारण स्वामींचें व श्रीमंत राजश्री दादासाहेबाचें लक्ष हुजूरच्या ठायीं आहे त्यापेक्षा जी गोष्ट जाहली, ते बरीच जाहली पुढेंतरी विवेक व्हावा यांत उत्तम आहे हुजूरचेंही लक्ष असेंच आहे दुखवम्याचीं वस्त्रें इकडील येणा आहेत व पत्रें स्वामींचे नावें एक व दादासाहेबाचे नावें व श्रीमत राजश्री रामचद्र पंत आपा याच नावें अशीं तीन पत्रें येणार वरकड इकडील बोलण्याच भाव समक्ष सेवेसीं निवेदन करीन सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना वे॥ सपत्न राजश्री रामचंद्र दीक्षित बाबा वाटवे ही या बोलण्यात असावे असा येथील मानस आहे. कळावें हे विज्ञापना.

न ५१३९ श्री (आश्विन शु० ६—४ आक्टो)

पै॥ छ०४ जमादिलावल. सन मय्या तेन व अल्लफ

[1]सेवेसीं विज्ञापना महाराजाची स्वारी करवीरास गेली कारण बाह्यात्कारी ललितापचमीकरिता गेली अंतर्यामींची मसलत निराळी! पुण्याचीं पत्रें राजश्री आत्माराम धोंडदेव व रत्नाकर अण्णाजी यांचीं आलीं त्यातील अर्थ 'पुण्याहून फौजा रवाना जाहल्या इचलकरजीस शह दिला हें ठीक न केलें' आता शह दिलेवर उठोन कसें जावें, तेव्हा कवाइतीतें जावें! नरसिंगपुरकर भटजीबाबाकडेही चिटणीस इचलकरजीहून गेले आहेत महाराजही करवीरास आहेत पुण्याकडील नेट आहे असें रचीत आहे तर 'भटजी-

---

1 पत्रावरील मिति व तारीख पैवस्तीची आहे

बावांनीं सांगितलें, त्यांचें वचन मान्य केलें !' थोड्या बहुतावर तोड पाडून शह उठवावा. अशी एक मसलत आहे. कदाचित पुण्याकडील नेट नरमच असल्यास मग मसलत केलीच आहे राजश्री जानराव जाधव यास पुण्यास रवाना करावयाची सिद्धता होत आहे. त्रिवर्ग श्रीमंत यास वस्त्रें व नानांस वस्त्रें व गोपिनाथ दिक्षित करवे यास वस्त्रें पाठवणार जाधव याजबरोबर. कळावें. आणखी जसा मजकूर समजण्यांत येईल तसा कळवीन. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१४० श्री. (आश्विन शु० ६–४ आक्टो.)

पै॥ छ०४ जमादिलावल. सन मय्या तेन. आश्विन मास.

[1]सेवेसीं विज्ञापना इकडील फौज पेशजी फुटली त्यातील लोक फिरोन यावयास लागले. फिरोन फौजेचा जम पडावयास लागला आहे. मौजे शिरगाव येथें भाऊसाहेबाकडील तोफा दोन होत्या त्याची मुद्दईगिरी गलद्गेंकरानीं केली. त्याजवरून हुजूरनें हुजऱ्या शिरगांवास रुजवातीकरितां पाठविला आहे व गलद्गेंकरासही आज्ञापत्र सादर आहे कीं, रुजुवात करून द्येणें. राजश्री नागोपंत आपाकडील कारकून यानीं विनंती केली कीं तोफा होत्या परतु नेल्या. शिरगावीं राहिल्या नाहींत असें बोलले. परतु मुद्दईगिरी जाहली आहे. काय होतें पहावें. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना. पाच्छापुरास ठाणें इकडील बसलें. हे विज्ञापना.

नं. ५१४१ श्री (आश्विन शु० ६–४ आक्टो.)

पै॥ छ०४ जमादिलावल. सन मय्यातेन व अलफ. आश्विन

[3]सेवेसी विज्ञापना. श्री॥ राजश्री रामचेंद्रपंत आपा व दादासाहेब सर्वत्र मंडळी मिरजेंत एकत्र होऊन स्वामींचे विचारें व सर्वत्र मंडळीच्या विचारें समुच्चयें ठरलें कीं आणखी फौज धरून मसलत वाढवावी, सोंडूं नये, असें ठरलें, म्हणोन श्री॥ महाराज बोलले तिकडील मंडळीस सर्वत्रांस आसरा (तुम्ही) दिला याचा विचार काय ? तेव्हां उत्तर केलें कीं पेशजी भाऊसाहेब पुण्याहून जुन्नरास गेले ते समयीं हुजूरची स्वारी तासगावास जाण्याचा बेत जाहला. ते समयीं सर्वत्र मंडळी मिरजेंतच राहिली होती. हल्लीं ही मोड जाहला याजमुळें मंडळी मिरजेस आली असेल. जागा द्येणें

१ पत्रावरील मिति व तारीख पैवस्तीची आहे पत्र नारोपंत करंदीकर याचें मिरजेस. २ मुद्दा पत्ता दाखवून देण्याचें जोरीने ३ पत्रावरील मिति व तारीख पैवस्तीची आहे. पत्र नारोपंत करंदीकर याचें करवीराहून भाऊसाहेबास.

प्राप्त आहे. याजविशीं महाराजांनीं चित्तांत दिक्कत आणूं नये. वरकड जाब-साल त्याची मसलत ते करीतच आहेत. त्यात सामलातीचा भाव परस्पर समजण्यात आलाच असेल व पुढेंही कोणे तऱ्हेची वर्तणूक होईल तीही कळेल. आजपर्यंत एकसारखें (महाराजाकडे आमचें लक्ष) असता कितेक उपसर्ग हुजूरचेच जाले तितकेही सोसून असता रिकामे संशय चित्तात येतात त्यास उपाय काय ? काळगतींचा महिमाच या तऱ्हेचा जाला आहे. साराश गैरवाका मात्र चित्तात येऊं नये म्हणजे जें लक्ष आहे तेंच आहे. दुसरा अर्थ नाहीं. सामलातीचा विचार ज्याचे ते स्वत.सिद्ध मसलत करणार. आम्ही सरकारचे सेवक. जिकडे फौजसुद्धा सेवेची आज्ञा होईल तिकडे केली पाहिजे यास उपाय नाहीं. वरकड स्वतः (आम्हास) मसलतीच्या अधिकाराचें कारण नाहीं. याप्रमाणें उत्तर केलें. यात अधिकउणें काय पडलें असेल त असो. राजश्री बचाजीपंत यास हुजूरनें विचारलें कीं, पुढें मसलत कशी ? त्यास मशारनिल्हेनीं उत्तर केलें कीं पेशजी सरकारचा ठराव तीन लक्षांचा प्रांत चिकोडी मनोळी राहून यावयाचा ठरला आहे त्याप्रमाणें मान्य व्हावें. परशुरामपंत भाऊ सरकारचे सेवक, सरकार कामावर खर्च जाले, त्यापेक्षा हुजूरनें व पुण्यातून सरकारातून त्याची समजूत काढली पाहिजे. बोलणें पडलें असता असेंच पडेल म्हणोन बोलले. तूर्त मिरज कुरुंदवाड या दोनी स्थळास उपद्रव करूं नये असें बोलण्यात आहे. आणखी आढळेल तें सेवेशीं लिहून पाठवीन. श्रुत होय हे विज्ञापना. राजश्री विष्णु[illegible] भाऊ यादवाडकर यास करवीरीं घाडगे याणीं आपले वाड्यात तसदी [illegible] केली होती. कारण चार रुपये कबूल करावे हा मानस. तूर्त लाक्[illegible]श्वर मुरकेचा विचार पडला. ईश्वरइच्छा प्रमाण. हे विज्ञापना.

नं. ५१४२

श्री. (आश्विन शु० ६–४ आक्टो.)

पै॥ छ०९ जमादिलावल. सन मय्यातेन व अल्लफ. आश्विन.

श्री॥ राजश्री बाळासाहेब स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती सेवक देवजी कृष्ण देशपांडे कृतानेक सा॥ नमस्कार. विज्ञापना. येथील क्षेम तागायत छ० ४ जमादिलावलपर्यंत स्वामीचे कृपें सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. या नंतर इकडील वर्तमान तर इंग्रजानी हानगलास तोफा लावून चढाई केली याजकरितां राजश्री धोंडोपंतदादा गोखले फौजेसुद्धां तडस बेटगिरेस आले. ऐलीकडे नवलगुंद तालुकेंत येणार आहेत. सदाशिवगडाकडे इंग्रज होते त्याणीं हल्याळ सांबराणी घेतलें. तेथें ठाणें राजश्री

बापू शिंदे धारवाडकर यांचें होतें. किचूर प्रांतचे सीमेस दाखल जाले. गोमांतकांत बारा तराडीं बारा हजार जमाव आलेलेपैकीं चार हजार उतरले ते रेडी वेंगुर्ले किल्ला नि॥ सावतवाडीकर व मालवण नि॥ श्री॥ महाराज राजश्री छत्रपति स्वामी याचा किल्ला खालीं करून देणेंविशीं सक्त तगादा लाविले आहेत. आठ रोजात तिनी किल्ले घेणार. आलेल्याचें नाव ईटुपसाहेब म्हणोन सागतात. पक्कें वर्तमान चार दिवसात सेवेशीं विनंती लिहितों. किचूरकर देसाई यांणीं बागेवाडी घेतल्यानंतर इकडे हालचाल करून पाहिलें, परंतु स्वामीचे पुण्य तत्क्षण ! जमाव भारी देखोन माघारे गेले ते बेळवडीपर्यंत जाऊन तेथील देसाईस धरून त्याचें इनामगाव गोवनकोप घेऊन आपण माघारे संगोलीस आले. ठाणें दोडवाडास जावें हा बेत भारी. तेथें जमाव भारी याज करिता एकाएकीं बेफाम असतेसमयीं हस्तगत करावें ऐसे मसलत आहे. पाच प्यादे किचूरकराचे जाऊन ठाणें देणें अगर एकसाली पैका देणें म्हणोन दोडवाडास गेले आहेत "श्रीमंतांचें आज्ञापत्र आणिल्यास देऊं, येथें यक्तियारी कोणी नाहीं, वतनबाव सर्व चालत असता दिगर् जाबसाल करणें ठीक नाहीं, तत्राप केलिया सरकार आहे, मुलाजा होणार नाहीं, ऐसें उत्तर सांगितलें आहे. एकजण जाऊन पुसोन येतों म्हणोन गेला आहे. कजियेस प्रारभ करून कडेगुद्दी माझा इनामगांव येथील गुरें चोवीस घेऊन गेले. स्वल्पविषयासाठीं बदला करून कजिया वाढवूं नये म्हणोन फेर केले नाहींत बागेवाडींत मामलेदार केंचपा मदनहळ्ळी सरनोबत आहे स्वामीचें आज्ञापत्र कारकुनाबरोबर पाठवून देतों. दसरेस बागेवाडीस देसाई येणार आहेत. ईश्वरइच्छेनें घडेल तें खरें. राजश्री राजाज्ञा यांचा मुक्काम हुकेरीवर आहे घोडगेरीस येणार आहेत. पाच्छापुरास येणार म्हणोन बारीस लोक पाठविले आहेत. पेशजी किचूरकर आमचे समर्तीत होते. कणवीची बेगमी जेमाव दोन हजार पर्यंत जाला होता. हल्लीं ते प्रतिकूळ आहेत याजकरितां कसें होतें न कळे श्री॥ राजश्री दादासाहेब स्वामींची स्वारी येलुरास येणार म्हणोन येथें लोकवार्ता ऐकून शत्रु आंपापले स्थानीं योजनेंत आहेत. ईश्वरकृपें सन्य होईल तेव्हां खरें ! धोंडजी वाघ याचे जमाव गोकाक प्रांतीं मालदिनी नजीक आहे. नित्य स्वारी शिकारी करीत आहे लुटारू बहुत मिळाले आहेत. उदईक येईल तें वर्तमान सेवेशीं विनंती लिहून पाठवितों. आजपर्यंत स्वामींचे कृपे याप्रमाणें वर्तमान आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१४३ श्री. (आश्विन शु० ६–४ आक्टो.)

पै॥ छ० ४ जमादिलावल. सन मय्यातैन. आश्विनमास.

सेवेसीं विज्ञापना. राजश्री महादाजीपंत दादांचा दम चांगला आहे व लोकांचाही नेट तसाच आहे. दुपारी फारच चांगली आहे. पुण्यातून त्याचे चिरंजीवांचीं पत्रें आलीं. त्यातील वर्तमान रविवारीं वर्तमान भाऊसाहेबांचें समजलें. नंतर राजश्री बाळोबा पागनीस वाड्यात जाऊन सरकारचा चौघडा बंद केला आणि इकडे फौजा रवाना करावयाचा बेत आहे. निसबत राजश्री माधवराव रामचंद्र व शियाकडील घोंडोबा व कृष्णोबा चिटणीस पांच पलटणें व सरकारच्या दहा तोफा येणेंप्रमाणें सरंजाम रवाना करावयाची सिद्धता जाली. दसऱ्याच्या सुमारें कृष्णातीरास यावें अशी निकड आहे. राजश्री धोंडोपंत गोखलेही धारवाडास आले. त्यासही पुण्याचीं पत्रें आलीं आहेत. कळावें. शिरगांवास तोफा भाऊसाहेबाकडील दोन आहेत त्याची मुदईगिरी गलदगेकरानीं केली त्याजवरोन शिरगावास हुजूरनें आज्ञापत्र व हुजऱ्या गेला आहे. त्यास शिरगावकराकडील कारकुनास सागोन बोलाविलें जे, मिरजेंत शिरगांवकरांचीं कुटुंबें आहेत. त्यास तोफा दिल्यास अडचण होईल असें बोलोन मनाचिठीची परवानगी हुजऱ्यास घेऊन पाठविली आहे. उठोन येईल. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१४४ श्री. (आश्विन शु० ६–४ आक्टो.)

पै॥ छ० ४ जमादिलावल सन मय्यातैन. आश्वि[illegible]मास.

सेवेशीं विज्ञापना. काल हुजूरची खासा स्वारी इचलकरंजीनजीक जाऊन तोफांची मारागिरी जाली. काल गावा नजीक सडे फौजेचा हुजूरच्या स्वारीसुद्धां मुकाम जाला. मी व शिरगावकरांकडील कारकून उभयतां ठाण्यांत राजश्री महादाजीपंत दादाकडे गेलों होतों. त्यांजकडील बोलणें पराकाष्टा निदान पंधरा हजार पावेतों आहे. जाजती नाहीं. इकडील पन्नास हजारपर्यंत आहे. श्री॥ मातुश्री बाईचीं पत्रें वे॥ सं॥ रा॥ राजश्री भटजीबावा नरसीपूरकर यांजकडे राजश्री नारोपंत घेऊन गेला होता. यावांचें उत्तर आलें कीं, कारकून पाठवून द्यावा. त्याजवरून राजश्री कृष्णापा चिटणीस काल करवीरास तिसरे प्रहरीं निघोन गेले. आज सायंकाळपावेतों इचलकरंजीस

येतील. आल्यावर बावांचीं पत्रें घेऊन येतात किंवा काय तो मजकूर समजेल तसा सेवेशीं लिहून पाठवीन. आजही हुजूरची स्वारी डेन्यास आली नाहीं. मारागिरी तोफांची होत आहे पेठेवर निकड करावयाचा बेत आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१४५ श्री. (आश्विन शु० ६–४ आक्टो.)

पौ॥ छ० ४ जमादिलावल. सन मय्यातैन. आश्विनमास.

[१]सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री धाडोपत गोखले कुसेगलच्या सुमारें फौजसुर्द्धा आले असें वर्तमान मनोळीहून आलें. राजाज्ञा पाच्छापुरास गेले. गोकाक यादवाड व मनोळी तालुक्यांतील व येकुंडीसुद्धा ठाणीं पडलीं. राजश्री नरसिंगराव गुजर नि॥ चतुरसिंग याची व रास्ते यांच्या फौजेची लढाई निगडी नजीक कोरेगाव येथें जाली. रास्ते याच्या फौजेचा गळाठा गुजर याणीं केला असें वर्तमान आहे हल्लीं गुजर याचा मुकाम इस्लामपुरानजीक आहे. बरोबर पांचशेंपर्यंत लोक आहेत. अष्टें वाळवेंसुद्धा ठाणीं बसलीं. सुरापूरकर याजकडून कारकून बोलण्यास आला आहे. कुमकेचें संधान आहे. पुण्यास श्रीमंतांस वस्त्रें रवाना करावयाची योजना (येथून) होत आहे. मागाहून सविस्तर लिहितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१४६ श्री. (आश्विन शु० ७–५ आक्टो.)

पौ॥ छ० १० जमादिलावल. सन मय्या तैन व अलफ.

श्रीमंत राजश्री बाळासाहेब स्वामीचे सेवेसीं. सेवक बाळाजी विष्णु सहस्रबुद्धे कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० ५ जमादिलावलपावेतों वर्तमान यथास्थित असे विशेष. पेशजी स्वामींकडून पत्रें आलीं त्यांचीं उत्तरें पाठविलीं आहेत. इकडील अर्थ सर्व पत्रीं दर्शविलेच आहेत. त्यांचीं उत्तरें समर्पक रवाना जालींच असतील. वडील लढाईंत सरकार कामास आले, शत्रूनें नीच कर्म केलें, हें वर्तमान श्रीमंत नाना व राजश्री बाळोबा तात्या या उभयतास स्वामींची स्वदस्तुरची पुरवणी आली होती ती दाखविल्यावरून उभयतास जो खेद जाहला त्याचा बयाज पत्रीं लिहितां येत नाहीं. पुढील कर्तव्याचा विचार उभयताजवळ बोलावयाच्याअन्वयें बोलून सरंजामाची रवानगी करावयाची योजना केली आहे. लौकरच रवानगी व्हावी असें आहे. उभयतांचा नेट पारिपत्यच करावें हाच

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेंवस्तीची आहे.

संबीर आहे. परंतु येथें उभयतांच्या बोलण्यांत वारंवार येतें जे, 'यांच्या घरांत येकोपा नाहीं!' याजमुळें संशय घेतात. त्याविशीं खातरजमा करावयाच्या अन्वयें केली. नानांचें म्हणणें " सारे एक विचारें चालले असतां यांत सरकार उपयोग आणि शत्रूवर जरब बसोन भाऊंचे पाठीमागें दौलतीचा नक्ष. सर्वांचें कल्याण. घरांतील किती एक फिसादीमुळें परस्परें रोष वाढले आहेत ते या समयीं कोणी मनांत न आणितां एकदिल होऊन भाऊंचे पाठीमागें नक्ष करून दाखविला असतां घरांतील अडचणी त्या किती? भाऊंचा आमचा ऋणानुबंध किती होता त्या धोरणावर सर्वांनीं एकरूप होऊन एकादी गोष्ट दौलतीच्या कल्याणाची मला इकडे लिहिली असतां ज्यांत सर्वांचा नक्ष राही तीच सांगण्यांत कसूर व्हावयाची नाहीं. चोघे चहूंकडे या दिवसांत पाहूं लागल्यास आजपर्यंत जो दाब सरदारींत होता तसा राहणें अवघड' या अन्वयें बहुत ममतेचीं नानांचीं व माझीं बोलणीं जालीं. त्याजवरून मी नानांची खातरजमा केली जे भाऊंचे मागें बाळासाहेब सर्वांस वडील आहेत. कोणती गोष्ट जाहिराण्यांत वांकडी व्हावयाची नाहीं आणि होणार ही नाहीं. सर्वांस गोष्ट लागली आहे जे एक वेळ करवीरकरांचें पारिपत्यच करावें. दुसरा विचार नाहीं. तेव्हां नाना बोलले जे, तुम्हीं म्हणतां तें प्रमाणच आहे. हल्लीं या मन्वंतरांत उगेंच एकायाचे नादीं लागावें त्यांत काम नाहीं. परंतु घरांतील नाद मात्र जात असावे! मागेंपासून तुमच्या घराण्यांतील चाली पाहतां सरकार कामास सर्वांचें एकचित्त होतें.. घरांतील खटले असतात ते सरकार चाकरीस दाखवीत नाहीं अशा चाली परंपरागत तुमच्या आहेत, सबब कोणाचा काट चालत नाहीं. याजमुळें सर्वांची अबरू हे अर्थ बोलण्यांत आले ते स्वामींस समजावे याअर्थी किंचित् दर्शविले. स्वामी दुरदेशी. सेवकानें लिहून कळवावें असें नाहीं. तथापि कालानरूप हल्लींच्या येथील चालीवरून जर सूचना न केली तरी सेवकाकडे शब्द लागतो; यास्तव विनंती लिहिली आहे. श्रीमंत राजश्री नानांकडूनहीं येविशीं बोलावयाकरितां कारकून जाणार आहे. तुमची सूचना जावी म्हणोन (नानानीं) सांगितलें त्यावरून लिहिलें आहे. या पत्राचें मनन होऊन उत्तर समर्पक यावें आणि कारकून जाईल त्याजवळ-ही सर्वांचें एक दिलाचेंच बोलणें पडलें असतां यांत सर्व अर्थ आहेत. मनसबा ठरोन सर्वांचीं पत्रें नानांस यावीं आणि सरकारांतही पत्रें सर्वांचीं याच अन्वयें यावीं. आजपर्यंत कैलासवासी भाऊसाहेब याणीं सरकारचाकरी केली. त्यांची पत कौजेंत सावकारांत व दरबारीं कशी होती तें एक स्वामींसच-

जाहीर पांच रुपये घरांतीलीं वें बाहेरील सावकारी काढून सरकार चाकरी नक्षानेंच केली हें वडिलाचें चालिवणें आपणाकडे सर्वांनीं मिळोन फौज जमा करून शत्रूचें पारिपत्यच करावें हें स्वामींच्याही मनात वागतच आहे साराश येथील सर्व अर्थ राजश्री मोरो वठ्ठाळ साठे याजबरोबर नानानीं समक्ष सागोन पाठविले आहेत विनती करिता ध्यानात येईल. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५१४७ श्री (आश्विन शु० ८–६ अक्टो)

पै॥ छ०६ जमादिलावल मय्या तैन व अल्लफ.

[1]सेवेसीं विज्ञापना महाराज दसरा करून लष्करास येणार रा॥ धोंडजी वाघ यास जमावसुध्दा आणविलें आहे कित्तूरकर देसाई याजकडीलही जमाव यावयाचें सधान जाहलें आहे सेनाखासकील याजकडील जमाव व सेनापतींकडील व राजाज्ञाही इचलकरजीवरच येणार राजश्री चतुरसिंग भोसले याजकडील नरसिंगराव गुजर पाचचारशें लोकानिशी कोडोली पारगावावर आले आहेत त्यासही इचलकरजीवरच येणेविषयीं चतुरसिंग याचें पत्र व हुजूरचें येणेविषयीं गेलें आहे हरिपूरच्या सुमारें चतुरसिंगाकडील फौज ठेवणार तासगावची सनद चतुरसिंग यास लिहून दिली कराड प्रातें प्रतिनिधि पत विशाळगडकरी जाणार नद्याचें पाणी उतरलें म्हणजे कृष्णा उतरणार जम पडेपर्यंत मात्र गोड बोलतात परतु सर्वत्र प्रातास उपद्रव करणार असा विचार दिसतो याचा काहीं विचार निघाल्यास उत्तम आहे नाहींतर परिणाम प्राताचा अवघड दिसतो आढळलेला प्रकार सेवेसीं लिहिला आहे याचा विचार करणार स्वामी समर्थ आहेत सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना इचलकरजीचें गुळें राजमडळचे गावानीं आहे त्यास आणून नागवितात तमाम गावगन्ना रोखे जाहले आहेत कवनुरास पचवीस तीस कुळें होतीं तीं काल आणून तीन हजार रुपये दड बांधला आणखी वरचेवर उमगोन आणीत आहेत उद्योग गोविंद नाईक आळतेकर करितात कळावें हे विज्ञापना.

न ५१४८ श्री (आश्विन शु० ११–९ आक्टो)

पै छ० ९ जमादिलावल सन मय्या तैन व अल्लफ

---

१ पत्रावरील मिति व तारीस पेवस्तीची आहे पत्र नारोपत करदाकर याचें.

पुण्यप्रतापेंकरून सर्व गोष्टी मनोदयानुरूप घडतील सावधगिरीस कमी न करिता वरचेवर पत्र पाठवून वर्तमान कळवीत जाणें बहुत सावधगिरीनें राहून तालुग्याचा बंदोबस्त करावा रवाना छ० ९ जमादिलावल बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना

न ५१५० श्री. (आश्विन शु० १२–१० आक्टो)

सेवेसीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ० १० जमा॥वलपावेतों वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामीनीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं तींच पत्रें श्री॥ राजश्री नाना स्वामींस दाखविलीं व व राजश्री मोरोपंतास पत्रें पाठविलीं तीं श्रीमतास दाखविलीं वश्री॥ राजश्री नानास पत्रें पाठविलीं तीं प्रविष्ट केलीं उत्तरें मागाहून पाठवितों मजला आज्ञा जाली कीं, राजश्री गंगाधरराव व राजश्री रघुनाथराव यासीं पत्र पाठवावें कीं, सर्वांनीं एकचित्त करून फौज चांगली लढाऊ जमा करून महाराजास हात दाखवावा, तरच भाऊचे मार्गे आहेत त्याचे स्वरूप ! सरकारातून फौज व तोफा व शिंदे याजकडील पलटण व फौज रवाना होत आहे राजश्रींचा बंदोबस्त आपण व सरकारचे सरदार मिळोन चांगला करावा त्यावरून विनंती लिहिली आहे सर्वांनीं एकचित्त होऊन लढाईचा सरजाम चांगला करून महाराजांस हात दाखवावा हेंच चांगलें श्रीमंत आपास सरकारचा शेला घालावयाकरिता राजश्री गोविंदराव नीळकंठ खासगीवाले रवाना जाले ते लवकरच येतील श्रीमंत नानाकडूनही गृहस्थ येणार आहे बातमी वरचेवर येत असावी सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५१५१ श्री (आश्विन शु० १४–१२ आक्टो)

पै॥ छ०१५ जमादिलावल सन मय्या तैन व अलफ

विज्ञापना ता॥ छ० १२ जमादिलावल सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष राजश्री शिंदे याजकडील कारभारी राजश्री बाळोबा तात्या, आबा चिटणीस व मामा आगरे याणीं श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान यांजपाशीं विजयादशमीच्या पूर्वी पांच सात दिवस बोलणें बोलिले कीं, सरकारचे दौलतीमध्यें बखेडा जाहला हरएकविशीं बंदोबस्त होत नाहीं आमचे घरांत कलह उत्पन्न जाहला होता तो मिटत आला आहे पुढें इंग्रज प्रबळ जाहले आहेत याचा रेंच मोडिला पाहिजे त्यास याचा विचार काय ? हिंदुस्थानात दगा जाला आहे पुढे दौलतीचा विचार काय ? राजश्री नानांचें तुमचें मिळत नाहीं सर्वांचें छत्र सरकारची दौलत त्यास तेथें विचार या प्रकारचा '

पुढें याप्रमाणेंच असल्यास विचार कळतच आहे ! त्यावरून श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान व रावसाहेब यांणीं उत्तर केलें कीं, राजश्री नानांस कारभार निखालसपणें करावा म्हणोन सांगितलें. एकदोन वेळां जाहलें. परंतु यथास्थित चित्त घालीत नाहीं; म्हणोन आज्ञा केली. बाळोबानीं उत्तर केलें कीं, त्यांणीं चित्त घातलें असतां बंदोबस्त होईल. नाहींतरी आम्हांस विचार पहावा लागेल ! त्यावरून विचार करून सांगतों असें उत्तर आलें. एकदोन वेळां शिंदे यांचे कारभारी यांचें श्रीमंतांजवळ हेंच बोलणें पडलें. राजश्री नानांसही राजश्री बाळोबा तात्या व चिटणीस यांनीं सांगितलें. नानानीं उत्तर केलें कीं, आम्हांस कारभार कांहीं येक नलगे ! तुम्हीं कारभार दौलतीचा करावा म्हणतां, त्यास माझे शरीराची प्रकृत कळतच आहे. बहुत दिवस श्रीमंतांचे दौलतीमध्यें काम केलें याचा शेवट श्रीभागीरथीस जावें हाच आहे. श्रीमंतानीं कृपा करून आम्हांस निरोप द्यावा हें उत्तम. राजश्री अलिजाबहादूर यांचें आमचें गारपीरचे मुकामीं आम्ही (सुटून) आलों ते समयीं हेंच बोलणें आहे याउपरी कारभार माझ्याचेनें व्हावयाचा नाहीं. म्हणोन उत्तर केलें. नंतर कारभारी शिंदे यांजकडील यांचा भेट पाहून श्रीमंतानींही कारभार नानांस सांगावा याप्रमाणें विचार केला होता. नाना तो कारभार करीत नाहीं म्हणतच. परंतु सर्व लौकिकांत विजयादशमीस महूर्तेकरून नानांस कारभार सांगावा असें होतें. परंतु विजयादशमीस तो प्रकार जाहला नाहीं. पुढें काय ठरतें पहावें. राजश्री मोरोबादादा यांजकडे राजश्री नानानीं मोरोपंत गोडबोले यांस बोलावयास पाठविलें आहे. ते बोलोन आल्यानंतर दादा पुण्यास येणार. श्रीमंत राजश्री पंत प्रधान यांचा भेट त्यांस आणावयाचा आहे. राजश्री मोरोबा दादा यांचे पुत्रास विजयादशमीचे मुहूर्तें पारनेरचे अर्जमासावर नानानीं रुबरू जवळ बसोन मखलसी करविली. याप्रमाणें वर्तमान आहे. मागाहून आढळेल तें विनंती लिहितों. श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१५२ श्री. (१२ आक्टोबर.)

पै॥ छ० १५ जमादिलावल. मय्या तैन व अलफ.

सेवेशीं मोरो आपाजी परांजपे दोनी कर जोडून शिरसा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ आश्विन शु॥ १४ मुकाम पुणें सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. येसू काकडा याजबरोबर पत्रें स्वामींचीं आलीं त्या पत्रांतील माव श्री॥ राजश्री नानांस श्रुत केला. घरकळहाचा मजकूर तरी राजश्री

चितोपंत लिमये व धोंडोपंत जोग यास श्री॥ राजश्री रामचंद्रपंत आपा व दादा याणीं पाठविले आहेत. बोलोन आल्यावर त्यांचा विचार कळेल. राजश्री नानानीं उत्तर केलें कीं, " त्रिवर्ग एक विचारें जाहले असतां काय चिंता आहे ? महाराज याची मसलत जाहल्याखेरीज आणखी कांहीं एक मनाला आणावयाचें नाहीं. त्याणीं ही गोष्ट बोलू नये. " राजश्री चिंतामणराव आपांकडून इकडे श्रीमंताकडे बोलावयास कारकून आला आहे. श्री॥ राजश्री नानांकडेही बोलणें बोलावें. त्यास त्याचे शोधांत असावें म्हणोन आज्ञा, त्यास येथें शोध केला. कोण आला हें समजत नाहीं. श्री॥ राजश्री नानांस कारकुनाचा मजकूर श्रुत केला. " कोण आला शोध लावणें. आम्होकडे आल्यास यथास्थित जाबसाल सांगों " याप्रमाणें सांगितलें. पत्रें स्वामींचीं वरचेवर यावीं. पु॥ पत्रीं बाया शिंदे याजकडील बाळाजी कृष्ण याजवर पलटणवाल्यानीं दंगा करून विजयादशमीस सूर्योदय व्हावयाचे संधीस गोटावर एकाएकीं चालोन आले. दहा बारा तोफा सुरू केल्या. लोकांस अवसान बसों दिलें नाहीं. गोट उधळोन गेला. तळ लुटला. नंतर दुसरे दिवशीं त्यांकडील पठाण वगैरे पलटणावर चालोन आले. लढाई जाली. नंतर बाया शिंदे कूच करून निघोन गेलीं. कालचा मुक्काम गणेगांव वाघोली याजवर होता. *हा विचार राजश्री बाळोबातात्या यांचा नाहीं असें* लोक म्हणतात. कोणीकडून विचार जाहला आहे न कळे. बायांकडे राजश्री दौलतरावबावा याणीं राजश्री सदाशिव मल्हार व धोंडीबादादा यांस बोलावयास रवाना केलें दोन कोसांवर गेले आहेत. विचार काय होतो तें मागाहून विनंती लिहीन. मसलत पूर्व स्थितीस आली. इकडे उत्तरा हस्ताचा पर्जन्य उत्तम जाहला. पिकें चांगलीं जालीं आहेत. परंतु दमानें राहत नाहींत. श्री॥ राजश्री रामचंद्रपंत आपा यास गु.सवस्याचीं वस्त्रें राजश्री नाना रवाना करणार, त्यास राजश्री बाळकृष्णपंत भाऊ यास तुम्हांस जावें लागतें म्हणोन आज्ञा केली. भाऊंनीं उत्तर केलें कीं, भाऊ गेले. याउपरांत भाऊंचे जागां आपण वडील आहा यामुळें तिकडून पत्रें येतात. त्यास विना सरकारची फौज तोरा गारद व शिंदे याजकडील पलटणें दोन कुचें करून दहा बारा कोसावर गेल्याखेरीज मी जात नाहीं. तेथें जाऊन त्यास काय सांगावें ? गु.सवटाच पाठवावयाचा असल्यास दुसरा कारकून हरकोणी गेला असता जाऊन येईल. नानानीं सांगितलें कीं, फौज तों रवाना एक दोन दिवसात करितों. तुम्ही जाण्याचें कारण सर्वांचें चित्त एकविचारें करून यावें हेंच कारण

आहे. 'उत्तम आहे. परंतु फौज निघाल्याखेरीज अगोदर मला रवाना करूं नये' याप्रों (भाऊनीं) उत्तर केलें. फौजेची रवानगी होते. नानांकडून नेट फार आहे. राजश्री गणपतराव पानशे यांस ताकीद जाली. खर्चास देतांच निघावयाचा विचार केला. सरंजाम तोफांचा करूं लागले. विठ्ठल शिवदेव विंचूरकर व राजश्री नीळकंठराव रामचंद्र तोफखानेवाले वगैरे व आणखी पांच चार पागांची नेमणूक जाली आहे. लौकरच निघतात. कूच होतांच विनंती लिहितों. श्रुत होय हे विज्ञापना.

कित्तुरकर एक जाहले. त्याचा उपसर्ग लागलियास मग कोठें जावयासीदेखील स्थळ नाहीं. इमज चार पाच कोशीं आहेत, परतु त्याचा उपद्रव काहीं तूर्त दिसत नाहीं. पुढें काय होईल तें होवो. प्रात बहुतकरून उजाड. त्यात दगा. पेशास ठिकाण नाहीं. सेवेसीं श्रुत होय कृपा करावी हे विज्ञापना.

न. ५१५४ (आश्विन शु० १४–१२ आक्टो.)

बाळकृष्ण लक्ष्मण लागू याजकडून पत्र मिरजेस. रवाना छ० १२ जमादिलावलचें—

"इमज शिकारपुरावर काहीं आहेत काहीं हल्याळ सावराणी सुंदें प्रातीं आहेत जमाव फार आहे आपले राज्यात स्वस्थ आहेत. आम्ही कारकून (त्याजकडे) नेहमीं ठेविला आहे वरचेवर फर्मास वगैरे सरंजाम पाठवून स्नेह राखिला आहे"

नं. ५१५५ श्री (१२ आक्टोबर)

पे॥ छ० १५ जमादिलावल. मध्यार्तेन व अल्लफ

सेवेशीं धोंडो बापूजी व मोरो आपाजी पराजपे सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ आश्विन शु॥ १४ पावेतों वर्तमान सेवकाचें यथास्थित असे. विशेष राजश्री बाळाजी कृष्ण, बाया शिंदे याजकडील, पेशजी श्री पंढरपुराकडून वगैरे दगा भारी करीत होता तो हल्लीं बाया तळेगावापाशीं आहेत त्याचे समीप दोन कोसावर उतरला पारनेराकडे शिंदे याजकडील पलटणें चार पाच, बैल चारणीस गेलीं होतीं त्यापैकीं पलटणें बाळाजी कृष्ण याजवर आलीं, चार कोस अंतरानें राहिलीं हें वर्तमान बाळाजी कृष्ण यास कळलें कीं पलटणें आपल्यावर येतात परतु बायाचें व शिंदे याचें सख्य होत आहे, पलटणें येऊन काय करणार ? हें चित्तात आणून स्वस्थ होते. आश्विन शु॥ १० प्रहररात्र पलटणानीं घेऊन बाळाजी कृष्ण याचे गोटानजीक येऊन गोळे मारिले. छऱ्याचे गोळे मारिले. गोटातील लोक दिशेकडे गेले होते काहीं गोटात होते प्रात.काळ. समय सभाळून निघावयास अवसान राहिलें नाहीं कंपूनें मारगिरी भारी केली. बाळाजी कृष्ण शेंदीडशें निशीं पळाले बाळाजीचा गोट लुटला गेला नंतर एकादशीस बक्षी व पठाण व बाळाजी कृष्ण याजकडील जमाव पलटणावर आले लढाई भारी जाली पलटणवाले दोन चारशे जाया जखमी व मृत्यु पावले दुसरीं पलटणें समीप होतीं तीं त्यास येऊन मिळालीं नंतर उभयता सांभाळून राहिले. मग बाया शिंदे यांणीं तळेगावाहून कूच करून गणेगाव वाघोलें सुमारें गेले शियाकडून समजीस राजश्री सदाशिव मल्हार

व घोंडीचा रवाना जाले. कोणीकडून तटा फळ मागली हें पुर्ते समजण्यात आलें नाहीं. आल्यावर मागाहून लिहितों. कळावें. राजश्री नाळोनानातात्यास हें कांहीं ठाऊक नाहीं. आणि निरालसता आहे. अलिजाबहादर ही ऐसेंच म्हणतात. परतु लोकांनीं तर्क विना याचे इतलचारेरीज पलटणवाले येऊन कटकट करतील असें होणार नाहीं हें लौकिकात लोक बोलतात. बाया रुसोन चालल्या. पूर्वस्थितीस राजकारण येतें. प्रजेचा संहार जाला. चुकोन राहिली त्याचा याउपर नाश ईश्वरें माडला आहे ! श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१५६ श्री. (आश्विन व० १–१४ आक्टोबर.)

पै॥ छ० १४ जमादिलावल. सन मय्यातेन. आश्विन

[1]सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री नागोपंत आपा याजकडे भाऊसाहेबा-कडील तोफा दोन आहेत त्याजविशीं हुजूरचें आज्ञापत्र व हुजरे गेले, याजविशीं आपाकडील कारकुनानें मनाईविशीं विनंती केली. मनाईची आज्ञा जाली. फिरोन आणखी तोफाविशीं आणरी आज्ञापत्र व हुजऱ्या रवाना *जाला तोफा हुजूर आणविणेंचा आग्रह पडला आहे. कित्तूरकर देसाई यास* वंटमुरीकर देसाई याची कन्या × × त्यास कित्तूरकराकडील कारकून सधानाकरिता आणविणें विशीं नागोपत आपाकडील कारकुनास "पत्रें देतों पाठवून संधान आणविणें"ची आज्ञा जाली. कित्तूकर देसाई याचे पत्रात "वंट-मुरीकर देसाई याणीं व नागो शामराव याणी हुजूर विनती केली त्यावरून आज्ञापत्र सादर जालें असे. तरी पेशजीच्या कराराच्या यादी व तुम्हाकडील कारकून पाठवून देणें उभयताच्या नियमानें तुमचा बदोबस्त केला जाईल." याप्रमाणें पत्रात मजकूर आहे व एक वटमुरीकर देसाई यास पत्र नागो-पत आपास पत्र, येणेंप्रमाणें पत्रें लिहून दिलीं आहेत. काम घडतें पहाव. मुरा-पूरकर याजकडील कारकून आले आहेत त्याचे बोलणें 'पेशजी आपणा-कडील फौज कुमकेस रवाना केली त्या फौजेस महाराजाकडील थोडी बहुत फौज आडवी जाऊन घेऊन यावें ते न जाहलें आपणाकडील फौजेचा निभाव मार्गामुळें न जाहला. सबब फौज माघारी गेली त्याबद्दल चाळीस हजाराचा पेंच आपणावर पडला तेवढे पैसे उलगडून यावे आणि पुढें खर्चास यावें म्हणजे फौज व पायदळ कुमक घेऊन येतों असें बोलणें आहे त्यास इकडील अर्थ ऐवज देणेंचा कठनच आहे ! तेव्हा तिकडे ही

[1] पत्रावरील मिति व तारीख पेवस्तीची आहे पत्र नरोबा कृष्ण दाभाड्याचें भाऊसाहेबांस.

कुमक येणें तोही विचार तसाच आहे. नाद मात्र आहेत. हल्लीं पुण्यास पत्रें श्री॥ राजश्री बाजीरावसाहेब व नाना व चक्रदेव व गोपीनाथ दीक्षित (कर्वे) व बजाबा शिरोळेकर व वामनराव गोखले व रघुनाथ भट वैद्य इतके मंडळीस पाठविलीं. त्यांतील सारांश " आपणाकडून आगळीक नाहीं. हुजूरचें लक्ष प्रधानपंताचे ठायीं आहे. त्यांत दुसरा विचार नाहीं. तिकडील बाका गैरवाका समजाविल्यास ध्यानात नसावा. " नानांकडील ऐवजाची निम्मी तरतूद करून राजश्री बळवंतराव खाडेकर याची रवानगी करावी या बेतात णाहेत. परतु ऐवजाची तरतूद अद्यापि नाहीं, जानराव जाधव मास खाडेकर याजबरोबर पाठविणार. श्रीमंतास वगैरे मंडळीस वस्त्रेंही जाधव याजबरोबर पाठविणार. घोंडीबा वाघ याचीं पत्रें मनोलीहून आलीं होतीं त्यातील मजकूर आपणास हुजूरची आज्ञा असावी म्हणजे माझ्यानें जितका उद्योग होईल तितका करीन. त्याचे पत्राचा जाब जाला. त्यातील मजकूर कीं, " तुम्ही हुजूरच्या सेवेशीं येणें. आलेवर तुमचे मनोदयानुरूपच तुमचा बंदोबस्त करून दिला जाईल. तुम्ही बिनदिक्कत सत्वर यावें. " याप्रमाणें उत्तर गेलें. कळावें सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१५७ श्री. (आश्विन व० १–१४ आक्टो.)

पै॥ छ० १७ जमादिलावल. सन मय्यातैन व अल्लफ. आश्विन.

सेवेशीं बाळाजी विष्णु सहस्रबुद्धे कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ० १४ जमादिलावल पवेतों वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. स्वामीनीं छ० ७ जमादिलावलचीं पत्रें पाठविलीं तीं छ० १२ मीनहुस पावलीं. लिहिलें वृत्त सविस्तर कळलें. श्री॥ राजश्री नाना व बाळोबा तात्या या उभयतानीं करवीरकरांच्या पारिपत्याविशीं नेट स्वामींच्या मनोदयानुरूपच धरिला आहे. वर्तमान ऐकताच सरंजाम पोंचावा, परंतु उभतां स्वतंत्र नाहींत याजमुळेंच दिवसगत. इतःपर दिवसगत लागों नये या बेतानेंच तयारी होत आहे. स्वामीनी फौज जमविण्याविशीं ढील करूं नये. हल्लीं फोज ठेवणें ती खातरजमेची जमवावी याप्रमाणें (नाना व तात्या यांचें) बोलणें वारंवार पडतें. यास्तव फौज जमविणें ती रुबरू घोडे राऊत पाहून जमवावी. तसेंच पायदळ. येथील सरकारचा प्रकार थोडीचा. कोणत्या कारखान्यामध्यें हुशारी राहिली असा अर्थ नाहीं. त्यात नाना जलदीनें रवानगी होण्याची कस्त करीत आहेत. याच अन्वयें बाळोबा तात्यांचीही जलदीच आहे. तात्यानीं पत्राचें उत्तर दिलें तें पाठविलें

नं. ५१६० श्री. (आश्विन व ० ४-१७ आक्टोबर.)

पै॥ छ० २० जमादिलावल. मध्यांतन व अछफ.

सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव. विज्ञापना ता॥-छ० १७ जमादिलावलपावेतों वर्तमान यथास्थित असे- विशेष. श्री॥ भाऊसाहेब कैलासवासी जाहले. राजश्री रामचंद्रपंत आपा व हरिपंत बाबा व दाजी मिरजेस आले आहेत त्यांचीं पत्रें श्री॥ राजश्री नानांस आलीं कीं, " वडिलांचे मार्गे घडील आपण आहेत त्याअर्थी सरकारांतून फौज व तोफखाना व शिंदे यांजकडील फौज व पलटणें लौकर रवानगी करितील. आम्ही सरंजामासुद्धां चाकरीस सिद्ध आहों. वडिलाचा सूड घेतल्याशिवाय सोडीत नाहीं." याप्रों दोन पत्रें आलीं त्यावरून श्रीमंत नाना फौजेचे व तोफखाना निकडीनें रवानगीचे तरतुदेंत आहेत.' सरकारात पैक्याचा अर्थ नाहीं यास्तव चार दिवस अधिक उणे लागतात. आपासाहेबांची उमेद कशी आहे, फौज किती जमा केली, पैक्याची तरतुद कशी काय केली आहे, याचा अर्थ पत्रीं लिहून आला नाहीं. येथें कर्णोपकर्णी ऐकण्यांत 'फौज दूर केली. पुढें ठेवीत नाहीं. पैक्याची सोय नाहीं त्याअर्थी स्वस्थ बसले आहेत. सरकारांतून राजश्रींचा बंदोबस्त जाहल्यास उत्तम. नाहीं तर काय घडतां घडेल तें घडो !' त्यास जर कारिता लिहिल्याअन्वयें अवसान सोडलें असल्यास आपणांस व दादांस मसलत कबूल करणें प्राप्त जाली. वडिलांचा लौकिक राखिला पाहिजे. यास्तव याचा विचार पत्र पावताच होऊन राजश्री चिंतामणराव आपाची गोष्टी करून घ्यावी. दादा व आपा व नारायणराव यांणीं फौज नामी जमा करून डेरेदाखल होऊन तयारी सत्वर व्हावी. मसलत शेवटास न्यावी. राजश्रींचा प्रांत आहे व सरकारचे महाल आहेत त्यांपासून पैका घ्यावा आणि फौज चांगली सत्वर ठेवून फत्ते करावी. सरकारचा सरंजामही सत्वर येतच आहे. भाऊसाहेबांचे मागे दहा दिवसांत एक दोन लढाया जाहल्याचें पत्र सरकारांत व नानांस यावें तें कांहींच आलें नाहीं ! असो. आतां तरी सर्व तयारी करून राजश्रींची गाठ घालावी तरच मार्गे राहिले सरदारांचें सार्थक. ! आपण व दादा व चिंतामणराव यानीं ही मसलत करावी हें श्री॥ राजश्री नाना स्वामींचे चित्तात नामीपासून आहे. सरकारचाही रुकार येईल. परंतु आपा थकले अथवा पैका नाहीं यास्तव टाळाटाळ करीत असल्यास सिद्धांत पक्केपणीं करून पत्राचें उत्तर सत्वर यावें. मुजरद गडी याच कामाकारितां पाठविला आहे. जलदीस

मोल आहे नानाचे पत्राचे जाब मागाहून लवकरच पाठवितों इतका प्रकार सेवक लोकानीं लिहू नये, परतु मसलत लावत चालली पूर्वीचा नक्ष रहावा, यास्तव विनती पत्र सेवेशीं लिहिलें आहे सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना

श्री॥ राजश्री दादासाहेबास शिरसा॥ नमस्कार विज्ञापना सविस्तर श्री॥ राजश्री बाळासाहेबास विनती लिहिली आहे विदित होईल साराश नक्ष होईल तो प्रकार घडावा उभयतास लौकिक रक्षणें मात्र, या अर्थी चितामणराव याची खातरजमा आपण करून समेट करून घ्यावा आणि सर्वांनीं एकचित्त होऊन राजश्री समीप आले आहेत त्यास हात दाखवावा पत्राचें उत्तर अतिसत्वर यावें हे विज्ञापना

न ५१६१ (आश्विन व० ५-१९ आक्टो)

मोरो आपाजी परांजपे याचें पत्र मिरजेस रवाना छ० १९ जमादिलावलचें—

"बाया शिंदे याजकडील बाळाजी कृष्ण यास पलटणवाल्यानीं लुटलें याजमुळें बाया रुसोन गेल्या होत्या त्याची समजी जाली एकमजल माघाऱ्या आल्या एक दोन दिवशीं खडकीवर मुक्काम येणार (करवीरकरांच्या पारिपत्यार्थ) इकडून फौज तोफा व शिंदे याजकडील फौज तोफाच्या रवानगीची तरतूद होत आहे नानास मोठी काळजी आहे लवकरच फौज निघेल. शिंदे याजकडील फौज व फलटणें निघतात श्री॥ राजश्री नानानीं पूर्ववत् प्रमाणें कारभार करावा याप्रमाणें शिंदे याजकडील कारभारी सरकारात बोलतात निकडही आहे आतून विचार होत आहेत काय ठरतें तें पहावें "

न ५१६२ (आश्विन व० ६-२० आक्टोबर)

मोरो आपाजी परांजपे याचें बाळासाहेबास पत्र पै॥ छ० २० जमादिलावलचें —

विज्ञापना ऐसी जे, येसू काकडा याजबरोबर पत्रें पाठविलीं आहेत त्यांत बाया शिंदे याजकडील बाळाजी कृष्ण यास कपूकडील पलटणानीं लुटलें, त्यावरून बाया कूच करून रुसून गणेगाव वाघोल्यास गेल्या, समजीकरितां राजश्री सदाशिव मल्हार व घोंडीबादादा गेले आहेत, म्हणोन विनती लिहिलीच आहे त्यास राजश्री सदाशिव मल्हार बायांकडे जाऊन विनती केली कीं, " पलटणवाले यांची व बाळाजी कृष्ण याची चुरस मागेंपासून आहे हल्लीं मिसळीकरिता कटकट जाली त्यास हा कजिया

१ कोणीं कुठें उतरावें याबद्दल

लावला. राजश्री दौलतराव यांणीं शपथपूर्वक मला सांगितलें आहे. उभयतां चाकर आपले. आपण व दौलतराव बाबा भिन्न नाहीं. ज्यांकडे अंतर पडलें असेल त्यांचें पारिपत्य आपण रुबरू करावें असें दौलतराव बायानीं सांगितलें आहे व पत्रींही लिहिलें आहे." ज्या पलटणवाल्यांनीं कजिया केला होता त्या दोन असामीस बायांचे रुबरू नेलें. त्याणीं टोप्या काढून अर्ज केला कीं आपण पारिपत्य करावें. धणी आपण. बाळाजी कृष्ण यांणीं आम्हासीं कटकट केली. याप्रमाणें समजुतीच्या गोष्टी सांगितल्या. कराचल्या पुढें ठेविल्या. नंतर बायानीं सांगितलें कीं, याउपर कटकट केली, असतां कार्यास येणार नाहीं. राजश्री बाळोबातात्यांनीं निराळसपणाचीं पत्रें पाठविलीं होतीं त्यावरून खातरजमा होऊन समजी जाली. सदाशिव मल्हार व धोंडीबादादा माघारे आले. बाया कूच करून एक मंजल माघाऱ्या आल्या. एकदोन दिवसांत पांच चार कोसीं येतील. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२६३

(आश्विन व० ६–२० आक्टो.)

मोरो आपाजी परांजपे यांचें पुण्याहून मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र. पै॥ छ० २० जमादिलावलचें—

"चिंतामणराव आपानी नानांस पत्र लिहिलें होतें कीं, भाऊसाहेब कैलासवासी जाहले त्यांमागें आम्हांस वडील बाळासाहेब. ते मला आज्ञा करितील त्यास आपण मान्य आहों. दुसरा विचार नाहीं. नानानीं उत्तर केलें कीं, 'सर्वोपरी उत्तम. याप्रमाणें बुद्धि जाहली असल्यास सर्वोपरी चांगली. पुढें मसलत उभी राहिली हे सिद्धीस न्यावी. नंतर घरकलहाचा विचार समजावयास येईल.' मजपाशीं नाना बोलिले कीं, 'चिंतामणराव यांचें पत्र निराळसपणाचें याप्रमाणें आलें आहे. असें असिलें तरी फार चांगलें' म्हणोन सांगितलें. त्यास विचार याचा तूर्त प्रसंगीं तेथें करा चालिला आहे, बोलण्यामध्यें एकीचा विचार कांहीं आहे किंवा पहिल्याप्रमाणेंच बेताल बोलणीं पडतात हें लिहावें."

नं. ५२६४

रवाना व्हाव्या. शिंदे यांजकडील पलटणें फौज यावी याविशींही लिहिलें. राजश्री बाळोबातात्या यांसही पत्रें लिहिलीं होतीं. त्यावरून श्री॥ राजश्री नानांनीं खटपट करून फौज तोफांची तरतूद केली. लौकर निघतील असा येथील प्रकार आहे. शिंदे यांजकडील हजार फौज तीन पलटणें निघावयाची तरतूद बाळोबातात्यांनीं केली आहे. त्यास हल्लीं दोन चार दिवस पुण्यांत कर्णोपकर्णी लोक बोलतात कीं, रामचंद्रपंत आपा यांणीं अवसान सोडिलें. फौज मोडांतील आली त्यांस निरोप दिला, पुढें फौज ठेवीत नाहीं. तरतुदेविशीं वगैरे कांहीं एक बोलत नाहींत. याप्रो येथें तहकीक लोक बोलतात. त्यावरून हल्लीं राजश्री बाळकृष्णपंत भाऊ यानीं विनंती पत्र लिहिलें. जर करितां त्यांणीं पुढील उद्योगाचा विचार सोडला हे गोष्ट तहकीक आहे, तरी मग श्री॥ राजश्री दादासाहेब व आपण याचा विचार करावा. स्वामींजवळ पैका नाहीं हें तो खचीत. परंतु प्रसंगही तसाच आला आहे. जर करितां हे समयीं महाराजांची मसलत जाहली नाहीं तरी वडिलांचा लौकिक कसा राहतो ? दादासाहेब याणीं सर्वस्वें मसलत कबूल केली पाहिजे. श्री॥ राजश्री चिंतामणराव आपा यांचा आपला एक विचार दादानीं बोलोन करावा. तूर्त वांटणीचा वगैरे कांहीं येक खटला घालूं नये. फौजेत निघावें. श्री॥ राजश्री नारायणरावसाहेब याणीं एक विचारें असावें. दादासाहेब याणीं सर्वांस सांभाळावें. पैका मसलतीस कोणाजवळ नाहीं. तशांत दादासाहेब यांचा आब आहे. त्यांणीं कांहीं पैक्याचा विचार पहावा. कांहीं पैका वडिलीं सरंजामाचे महालांपासून सालमजकूरजे ऐवजीं घ्यावयाचें करावें. आजपावेतों महालांपासून रसद घेतली नाहीं त्याचें कारण घरकलह लागला आहे यास्तव घेतली नाहीं. हल्लीं श्री॥ राजश्री चिंतामणराव आपा यांची समजी जाली तरी रसद घ्यावी. न समजी जाली तरी मसलतच कबूल करणें आहल्यास रसद घ्यावीच लागेल. हल्लीं (बाळकृष्णपंत) भाऊनीं इकडे

श्री॥ राजश्री दादासाहेब यांस मर्जीस आल्यास दासविल्यास चिंता नाहीं. उत्तर लौकर यावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१६५ श्रीगणपतिर्जयति. (आश्विन व० ८-२२ आक्टो.)

नक्कल.

तीर्थस्वरूप राजश्री दादासाहेब व आपासाहेब वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें चिंतामणीनें साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० २ जमादिलावलपर्यंत सुखरूप असों. विशेष. तीं॥ राजश्री गंगाधरराव काव यांजमध्यें व आम्हांसी गृहकृत्याविशीं व सरदारी वगैरेविशीं खटला पडला त्याजवरून आपण उभयतां वडिलानीं आज्ञा केली कीं, आम्ही उभयत सांगों तें उभयतानीं मान्य करून खटला तोडावा. त्याजवरून आम्ही विचार करितां गृहकृत्याचा खटला लांबवणें चांगलें नाहीं. याजकरितां उभयतां तीर्थस्वरूपानीं तीर्थस्वरूप कैलासवासी भाऊसाहेब यानीं याद ठराविली आहे त्याअन्वयें विचार करून आज्ञा करावी. त्याप्रमाणें मान्य करीन. सुरुसन मय्या तैन व अल्लफ. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५१६६ श्रीगणराज. (आश्विन व० ८-२२ आक्टो.)

चिरंजीव राजश्री रघुनाथराव दादा व रामचंद्रपंत आपा यांसीं प्रती गंगाधर गोविंद. आशीर्वाद उपरी. चिरंजीव राजश्री चिंतामणराव आपामध्यें व आम्हांमध्यें गृहकृत्याविषयीं विभागाचा खटला पडला, त्यास उभयतांसही आज्ञा करणार तीर्थस्वरूप भाऊसाहेब होते. त्यांची आज्ञा उभयतांसही मान्य. वडिलांचे आज्ञेप्रमाणें वर्तणूक करूं असेंच म्हणणें होतें. परंतु ईश्वर इच्छेकरून वडील कैलासवासी जाहले. यास्तव तुम्हीं उभयतां वडिलांचे स्थळीं मानून तुम्ही पूर्वापार विचार करून घर वांटणी व सरंजाम वगैरे येविशीं सांगाल त्याप्रमाणें आम्ही मान्य असों. छ० २२ जमादिलावल. आश्विनमास. सिद्धार्थी नाम संवत्सर. सन मय्या तैन व अल्लफ. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

नं. ५१६७ श्रीगणराज. (२५ आक्टोबर.)

पे॥ छ० २ जमादिलासर. सन मय्यातैन व अल्लफ.

तीर्थस्वरूप राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें गणेशानें दोन्ही कर जोडून सा॥ नमस्कार विज्ञापना. तागायत आश्विन वद्य १२ पावेतों मु॥ नवी हुबळी येथें वडिलांचे आशीर्वादें करून सुखरूप आहे. जुने हुबळीचा तह रा॥ धोंडोपंत गोखले यानीं कर-

विला. त्यांचीं तीन खेडीं अदरगुंची, छबी, कुर्दीकिरें हीं रा बाळकृष्णपत-भाऊंकडे होतीं तीं देविलीं येथील स्वार पायदळ आहेत हे येथें ठेऊं नये याप्रमाणें गोखले निकड करितात येयून स्वार पायदळसह करजगीकडे जावें असें बाळकृष्णपत यांचें पत्र आलें अमावास्या करून जावें लागेल किंवा कसें होतें पहावें, आपणाकडील फौजेचा भरणा भारी जाहल्याविना इकडील गृहस्थास दबाव बसत नाहीं पुण्याकडील किंवा राजश्री बाळोबा तात्या-कडील पलटणें येत असलियास ठीक आहे नाहींतर इकडील बंदोबस्त करावयाची सोय वडिलीं केली पाहिजे सावनूर तालुका व सरजामी आपणा-कडील महाल मिळून अडीच लक्ष रुपये तूर्त गोखले यांनीं घ्यावयाचें ठर-विलें आहे महिना दोन महिने तिकडील सुमार पाहून आणखी कांहीं घ्याव-याचा सुमार आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न ५१६८ श्री (आश्विन व० १३—२६ आक्टो)

छ० १२ जमादिलाखर सन मय्यातैन व अल्लफ. कार्तिकमास

राजश्री गगाधररावजी गोसावी यांसी सकलगुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य

स्नेहांकित दौलतराव शिंदे दडवत विनती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत जावें [illegible] माळवणी येथें वसुलाकरितां राजश्री [illegible] गेले होते त्यास आलसदकर यांचें [illegible] यांणीं मशारनिल्हेस पागेसुद्धा धरून नेऊन अटकेंत ठेविले आहेत ते सोडोन देविण्याविशीं पेशजी आपणास लिहिलें असतां अद्याप मशारनिल्हेची सुटका जाली नाहीं म्हणोन समजलें त्यावरून हें पत्र लिहिलें आहे तरी मशार-निल्हेस पागा व चीजवस्त लुटून घेतली असेल त्यासुद्धा माघारी देऊन लष्क-रांत रवाना करून द्यावें येविशीं दिकत न पडावी (आम्हांकडून) राजश्री गोपाळराव हरि आले आहेत ते सांगतील रवाना छ० २६ जमादिलावल बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनती

मोतब
सुद

श्री
जोतिस्वरूप च
रणीं तत्पर माहाद
जी सुत दवलत रा
व सिंदि निरत
[illegible]

नं. ५१६९ श्री. (आश्विन व० ३०–२८ आक्टो.)

पै॥ छ० २८ जमादिलावल. सन मय्यातैन व अलफ.

पुरवणी सेवेशीं विनंती. मोंगलाकडील फौज सुमानखान व सुरत-वाला नबाब यांची फौज चांभारगोंदेनजीक मांडवगण आहे तेथुन नगर दहा कोस समीप आहे. तेथें राजश्री बाळाजी कृष्ण निसबत शिंदे इकडील प्रांत विध्वंस करून गेले ते तेथें होते. तिकडे हा दंगा फारच केला म्हणोन मोंगलाची फौज गेली. त्यांचें पारिपत्य यथास्थित केलें. बाळाजी कृष्ण याची फौज सारी लुटून फस्त केली. पन्नास लोकांनिशीं मशारनिल्हे पळून बायांकडे गेला. बायांपासोन एक मुक्काम अलीकडे होता. मागें कंपूचे लोक त्यास धरावें म्हणोन शिंयाचे अशेवरून गेले होते. त्यानींही लुटल्यावर सदा पळून बायांचें लष्करांत गेला. उपरांत बाया व पठाण मिळोन कंपूवर चढाई करून गेले. त्यांची यांची लढाई जाहली. कंपूकडील लोक चारपांचशें पर्यंत ठार जाहले. मग कंपूनीं तोफखाना सुरू केला तेव्हां हजार पांचशें पठाण ठार पडले. बायांचा मोड होऊन तळेगावचे सुमारें दहा पंधरा कोस परीकडे जाऊन उतरले. पठाणांची फौज बायांस सोडोन गेली. याप्रमाणें वर्तमान एका गृहस्थाचें लिहिलें आलें. सत्य मिथ्या नकळे. आइकलेलें वर्तमान सेवेसीं लिहिलें आहे. तिकडेही पुण्याचें

तासगावाकडे जावयाची योजना आहे. श्री॥ राजश्री चिंतामणराव आपा व बाबासाहेब फौजेंत आहेत, त्यास चतुरसिंगाकडून उभयता जेथें राहिले आहेत तेथें रातदिवस दगा फटका करावा या बेतांत आहेत. आवई जाण्याची कराडाकडे वगैरे घालून जावें या मनसुब्यांत आहेत हें सचित समजण्यांत आ॰ त्याजवरून सेवेशीं विनंती लिहिली आहे. येविशींची सावधता, बातमी व फौजेंत रात्रदिवस हुशारीनें राहण्याची आज्ञा व्हावी. नद्यांचा गुता जाण्या येण्यास तूर्त नाहीं कोणे वेळेस निघतात याची बातमी समज ये असा अर्थ नाहीं. यास्तव आगाऊ सूचना लिहिली आहे. सावधते विषयीं आलस्य. तिळमात्र होऊं नये. वाळणीकरास उपद्रव जाहला तेव्हां वीस हजार चउथी रुपये ठरले. पुढें इसलामपुरास उपद्रव करणार. कवठें दुधगाव वगैरे येथें मनस्वी उपद्रव करितात. मीहि विनंती केली आहे. अद्याप उत्तर जालें नाहीं. परभारें लष्करांत बोलणें बोलतात ऐसेंही ऐकतों. तूर्त हिंमतबहादूर खोचीनजीक आहेत. इचलकरंजीवर फौज होती ती मशारनिल्हे बरोबरच आहे. मशारनिल्हे काल सायंकाळीं खोचीहून लष्करातून करवीरास आले आहेत. इकून मुरयाची स्वारी निघावी अथवा रहावी याचा इत्यर्थ ठर-

नं. ५१७१ (कार्तिक शु० १–२९. आक्टो.)

देवजी कृष्ण देशपांडे यांचें शहापुराहून मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र छ० २९ जमादिलावलचें—

"धोंडजी वाघ जमावसुद्धां केंचनगुड तर्फ कडोली येथें लढाई जालेवर जाऊन उतरला होता. दोन दिवस तेथेंच मुक्काम होता. येथून आणखी जमाव घेऊन जाऊन छापा घालावयाचा बेत केला होता. परंतु तेथून कूच करून पुढें जाऊन राहिला आहे. कर्यातीची बाकी कांहीं राहिली नाहीं. राजाज्ञा यांचा मुक्काम माणगांवावर आहे. त्यांची व वाघाची भेट होणार होती. त्यांस यास चार कोशांचें अंतर आहे. उभयतांचाही मुक्काम प्रस्तुत परगणेमजकुरीं आहे. मागाहून पांढरे यांचें पथक येणार व दोन चार तोफा येणार. नंतर सर्वत्र येक होऊन सावनूर तालुका व राजश्री धोंडोपंत गोखले यांजवर जाणार असा बेत दिसतो."

नं. ५१७३ श्री. (कार्तिक शु० ३—३१ आक्टो.)

छ० ४ जमादिलाखर. शनिवार. सन मय्यातैन व अल्लफ.

सेवेशी विज्ञापना. राजश्री राजाज्ञा याचा मुक्काम कोळींद्रनजीक शहापूर तालुका येथें आहे. त्या प्रांतीं दंगा माटिला आहे. धोंडजी वाघ याजवर बेळगावकर याचा जमाव येऊन उभयतांची लढाई जाली. बेळगांवकर याचा जमाव वाघानें मोडिला. प्याद्याचीं हत्यारें वगैरे लुटलीं गेलीं. गाव् सेटयाची वगैरे खराबी करीत आहेत. किणी कोवाडासही रोखा घासदाण्याचा जाला आहे. कित्तूरकरही जागा जागा जमाव करीत आहेत. राजश्री नीळकंठराव शिंदे काल भौमवारीं करवीरीं आले. महाराज याजकडे सायंकाळीं गेले होते. हिंमतबहादर करवीरीं आलेवर तूर्त महाराजानी स्वारीस निघों नये असें ठरविलें आहे. फौजा मात्र जागां जागां असाव्या. राजश्री जानराव जाधव याची रवानगी पुण्यास व्हावयाची होती त्यास तूर्त मंदीशी दिसते. कारण खंडणीचा ऐवज जमा होतो तो खर्च होतो. शिलकेस रहात नाहीं असा विचार आहे वंटमुरीकर देसाई याजवर पन्नास हजारांचा रोखा व नेरलीवर लाख रुपयेचा रोखा राजाज्ञा याणीं केला होता त्यास केदारजी मान्ये[1] याचे विद्यमानें ठरलें कीं, तूर्त लोक चाकरीस यावे. स्वार तीनशें व प्यादे दोनशें येणेप्रमाणें यावे असें ठरलें. पाचशें प्यादे व साशानें कोणी तरी यावे असें म्हणणें हुजूरचें पडलें त्यास चिकोडीकर याचें म्हणणें पडलें कीं, सामानगडचा किल्ला आमचे स्वाधीन करावा. नतर राजश्री आबास पाठवून देतों असें होतें. त्यास तें ठरलें नाहीं. मनाचिट्ठ्या रोख्यास दिल्या. तूर्त लोक मात्र चाकरीस यावे असें ठरलें आहे. कळावें. बेळगावास (इंग्रजी) पलटणापैकीं काहीं लोक आले आहेत. दरकद गोविंद आहेत. त्यांजकडे महाराजाकडून कारकून गेला होता त्याचें वर्तमान कीं पलटणें आणविलीं हातीं, परंतु मार्गे भाऊसाहेबाचा काल जाहला याजमुळें त्याणीं येण्यास अंदेशा घेऊन कलकत्यास पत्रें पाठविलीं आहेत. तेथून उत्तर आलेवर जसी आज्ञा येईल तसें करितील. इकडून यय्याविशीच कारकून गेला होता त्यास इकडे यावयाचें संधान जाहलें नाहीं बटेगार पेठ नेरलें येथें राजश्री नारायणराव पाटणकर सरलष्कर आहेत. फौजसुद्धा प्रतिनिधीपतही निकडेच जाणेस काल बुधवारीं कूच करून गेले कळावें तूर्त स्वारी हुजूरची निघावयाचा रंग दिसत नाहीं. कळावे सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

---

1 पत्र नारो रि यांचें करवीराहून मिरजेस बाळासाहेबांस

नं. ५१७४ श्रीव्यंकटेश. (कार्तिक शु० ३–३१ आक्टो.)

छ० ५ जमादिलाखर सन मय्यातैन व अल्लफ. कार्तिक.

ती॥ राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशी.

अपत्यें रामराव सा॥ नमस्कार विज्ञापना. येथील कुशल तागायत छ० १ जमादिलाखर गुरुवासर पावेतों यथास्थित असे. विशेष. अलीकडे आपणाकडून बहुत दिवस पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं तरी निरंतर पत्र पाठवून सांभाळ करावयास आज्ञा केली पाहिजे. यानंतर करवीरकरांची फोज कोठें आहे, राजश्री बाबासाहेब फोज सुद्धां कोठें आहेत, राजश्री चिंतामणराव आपा यांचा मोकाम कोठे आहे, हें सविस्तर ल्याहावयास आज्ञा करावी. राजश्री आपासाहेब यांची जखम शेजेस येऊन स्नान करूं लागले कीं नाहीं, पुढील विचार काय, ती आज्ञा करावी. बहुत काय लिहिणें लोभ असावा हे विनंती.

तरी फौज ठेऊन महाल मुलखाचा वसूल घेऊन फौजसुद्धा सरकार चाकरी करतील. आपण मिरजेचा बंदोबस्त करून असावे. यातून कोणता ही प्रकार करून मसलत शेवटास न्यावी मसलत जाटीयावर धराऊ ठराव करणें तो व्हावा याचे उत्तर मनन करून आठ दिवसा आत सत्वर यावें 'खर्चास काय यावें ?' असा अंदेशा आपण करितील त्यास पहिल्यापासून सरंजामी फौजेस खर्चास द्यावयाची चाल असेल त्याप्रमाणें देत जावें. व खाशास दरमहा देत जावा आपण मिरजेचा बंदोबस्त करून रहावें म्हणोन लिहिलें आहे, यास्तव मर्जी उदास होईल, त्यास चिंतामणराव आपा धटाईस चांगले आणि तरवार मारावयाची उमेद बहुत आहे त्याअर्थी फौज त्यांणीं खातर-जमेची ठेवावी लढाईस त्यांणीं जावें. महाल मुलखाचा बंदोबस्त स्वामींनीं करून आपाचे फौजेचे खर्चाची खाशासुद्धा बेगमी दरमहा करून देत जावी हें चांगलें श्री॥ राजश्री नाना स्वामींचें मानस कीं, "धराऊ फडशा मसलत सिद्धीस गेल्यावर करावयास येईल परतु सर्वांनीं एकरूप होऊन भाऊंचा सूड घ्यावा यातच सरदार लोकाचें स्वरूप आजपावेतों सर्वांत लौकिक तुमचा आहे तो नक्ष रहावा." पत्राचें उत्तर सत्वर देविलें पाहिजे मार्ग लक्षीत आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

श्री॥ राजश्री दादासाहेब व आपासाहेबास सा॥ नमस्कार विज्ञापना सर्वांनीं एकरूप होऊन राजश्रींची मसलत सिद्धीस न्यावी आणि पूर्वीचा नक्ष रहावा भाऊसाहेबाचा हेत पूर्ण करणें स्वामींकडे आता द्रव्याकडे व शरीराकडे पहावयाचें नाहीं लढाऊ सरजाम चांगला जमा करावा. हे विज्ञापना

न ५१७६ श्री (कार्तिक शु० ५–२ नोव्हें)

छ० ७ जमादिलासर. सन मय्यातैन कार्तिक

सेवेसीं नारो हरि करदीकर करद्वय जोडून शिरसा॥ नमस्कार विनती विज्ञापना तागायत छ० ३ जमादिलाखरपावेतों मुक्काम करवीर यथास्थित असे विशेष वे॥ राजश्री जीवराव जोशी हे महायात्रेस जाणार. करवीराहून आणखी चाळीस पन्नास यात्रा जात आहे त्यास मिरजेहून कोणी मातब्बर मडळीपैकीं वगैरे कोण कोण जातात व पुण्याहून हीं मातब्बर मंडळी कोण कोण निघणार व यात्रा कधीं निघणार याचा शोध जोशी राव यास समजला पाहिजे यास्तव सेवेशीं विनती लिहिली आहे तरी याचा शोध होऊन कळवावयाची आज्ञा जाली पाहिजे सेवेशीं श्रत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१७७   श्री.   (कार्तिक शु० ७–४ नोव्हेंबर.)

पै॥ छ० १४ जमादिलाखर. मय्यातैन. कार्तिकमास. भौमवार.

सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव कृतानेक सा॥ नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ० १ जमादिलाखरपावेतों सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. श्री॥ ाजश्री नानास्वामींनीं राजश्री बाळाजीपंत गंवडे, यांस कांहीं कार्यानिमित्य ाजश्री नागोपंत आपाकडे रवाना केले आहेत. त्यास मार्गी राजश्रींचा दंगा ाहे याजकरतां स्वामींनीं दोनशें स्वार बरोबर देऊन नेरलीस मा॥निल्हेस ावते करून देविले पाहिजेत. येविसीं श्री॥ राजश्री नानांचें पत्र आपणास आहे यावरून विदित होईल. महाराज खासा सांप्रत कोठें आहेत, चतुरसिंग ोंसले वांईकडे येणार म्हणोन वर्तमान आहे ते कोठें आहेत, त्यांजवळ व ाहाराजांजवळ फौजेचा भरणा किती आहे, व रत्नाकरपंत. कितीक नमावानिशीं कोठें आहेत, पुढें उमेद कशी आहे, स्वामींनीं व श्री॥ राजश्री ाबा व रामचंद्रपंत आपा व चिंतामणराव आपा व सर्वांनीं मिळोन एकरूप ोऊन फौज व पायदळ हल्लीं किती जमा आहे, व लढवाई सरंजामाची रतुद कोणती तयार आहे, (हें लिहावें.) श्री॥ भाऊसाहेबांमागें सरकारचा नक्ष करून दाखवावा हेंच सरदारांचें भूषण असें असतां भाऊसाहेबांस दीड मास जाहला असतां कांहींच नक्षाची गोष्ट घडोन आली नाहीं यास्तव

स्वारी डेऱ्यांतून वाड्यास माघारी आली. राजश्री धोंडजी वाघ स्वारी आले समयीं डेऱ्यास आला होता. तेथें खर्चाचे ओढीचें बोलणें निघालेनंतर राजता काढून एकांत जाला. वाघ याणें मिरजेची पेठ मारून आणितों असें कबूल केलें. आपणाबरोबर हजार राऊत निवड द्यावे × × × अमुक दिवशीं निघतात असें खचित वर्तमान समजल्यास सूचना कळवीन. कदाचित् बातमी न लागल्यास अमुक दिवशीं येतात याचें कशावरून लिहूं? त्यास सावधतेविशीं रात्रंदिवस चहूंकडील बातमीचें संधान राखून उभयता फौजेंतील सरदार याणींहि बहुत हुशारीनें राहिलें पाहिजे. आता जितकी सबुरी होईल तितकी उपद्रवास कारण आहे. आजपर्यंत उपद्रव होत होता ती गोष्ट अलाहिदा होती. हल्लींचा प्रसंग एक प्रकारचा दिसतो. यासमयीं जमामर्दीचें काम आहे. साराश सावधतेविषयीं आलस्य एकंदर होऊ नये. आढळलेला मजकूर सेवेसी लिहिला आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. वाघमजकूर करवीरास आला ते दिवशीं मेजवानी म्हणोन पाचशें रुपये महाराजानीं खर्चास पाठविले होते. कळावें हे विज्ञापना.

नं. ५१७९ श्री. (कार्तिक शु० ९—६ नोव्हेंबर.)

पै॥ छ० ७ जमादिलाखर. सन मय्यातैन व अलफ.

[1]सेवेसीं विज्ञापना. मिरवडीस ठाणें राजश्री चतुरसिंग याजकडील पडलें होतें, त्यास श्रीमंत राजश्री चिंतामणराव आपा याजकडून लोक येऊन मिळवडीस चतुरसिंगाकडील लोक होते त्यास मारामारी करून दहावीस माणूस जायां जखमी जाहले अशी आवई येथें आहे. त्यास तूर्त दगा मिरज प्रांतात व्हावा अशी येथील मर्जी दिसत्ये. त्यास येविषईंची सावधता व्हावयाची आज्ञा व्हावी. यासमयीं तिकडून कांहीं उलटबाजीचा विचार न घडला असता इकडून उपद्रवास कमतर होत नाहीं. यास्तव सूचना लिहिली आहे. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१८० श्री. (कार्तिक शु० ९—६ नोव्हेंबर.)

छ० ७ जमादिलाखर. सन मय्यातैन. कार्तिक.

[3]सेवेशीं विज्ञापना. पुण्यात. राजमंडळाच्या तहाचें बोलणें पेशजी

---

१ चिंतामणराव व हरिपंत यांचा २ पत्रावरील मिति व तारीख पैवस्तीचा आहे पत्र नारोपंत करंदीकरांचे करवीराहून ३ पत्र नारो हरि याचें करवीराहून मिरजेस पाठ- विलेलें. पत्रावरील मिति व तारीख पैवस्तीचा आहे

नाहीं. सावनूर तालुक्याचे ऐवजाकरिता भागवून ठाणीं घ्यावीं या बेतानें निकडीची बाकी ठेविली नाहीं आजपर्यंत दम धरून तोड जोड केली आहे उपाय नाहीं. चोहींकडून पेचात येऊन सर्वस्वें बुडालों आणि नित्य तगादे! काय यत्न करावा हें सुचत नाहीं. ईश्वरकृपेनें फौजा लौकर या प्रातीं आल्या तरीच अंमल राहून माझाही बचाव होईल. एक वेळ हालीमानी जाली असता मोठा प्रेत्न केला पाहिजे. वरचेवर विनंती लिहितों. मला सर्वोपरी रक्षिणार स्वामी आहेत जासुदास फार दिवस जाले. याजउप्परी ठेऊन न घेता लौकरच रवानगी करून पाठवितों. गोखले याचे दंग्यामुळें कांहीं सुचत नाहीं. हंगामाचे दिवस. रानात कोठे पिकें आहेत तेथें उपद्रव बहुत होतो. रयता दिलगीर. पैका घावयासीं मोठे श्रमतात शिवाराची नासाडी बहुत होत आहे. पुण्याचीं पत्रें येताच इकडे पाठवावयाची आज्ञा व्हावी या प्रातीं फौजा किती दिवसात येतील तीं आज्ञा आली पाहिजे. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ५१८३ श्री (कार्तिक शु० १२–९ नोव्हें.)

छ० १२ जमादिलाखर. सन मय्यातैन. कार्तिक.

[1]सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री बळवंतराव खाडेकर यास निरोप काल भृगुवारीं जाला. कालच निघोन पन्हाळ्यास गेले. एक दोन रोजानीं पुढें निघोन जातील. श्री॥ राजश्री नानाच्या ऐवजापैकीं मशारनिल्हेबरोबर पन्नास हजाराचा भरणा केला आहे. व मशारनिल्हे यास खर्चाबद्दल दोन हजार रुपये देविले. आणखी तीन हजार रुपये देविले आहेत, परंतु त्याचें नाव समजण्यांत आलें नाहीं. शकर जोशी किंवा दुसरा कोणी गृहस्थ आहे न कळे. राजश्री जानराव जाधव याची रवानगी तूर्त राहिली यातील कारण तूर्त तेथील मर्जीचा पुर्ता अजमास समजला नाहीं जाधव गेले असता एखादा अवमान होईल यास्तव खाडेकर याणीं पुण्यास गेल्यावर तेथील मर्जीचा आशय समजोन घेऊन उत्तर आलें म्हणजे उत्तरा अन्वयें रवानगीचा निश्चय करून मग रवानगी करणार खाडेकर यांचे चित्तांत जाधव गेले याणीं न यावें हेंच होतें. त्यास ही मसलत हिमतबहाद्दर याणीं काढून जाधव यांचें राहणें करविलें खाडेकर यास साराश सांगितलें कीं, पहिला करार ठरला आहे त्याप्रमाणें ठरावाचा घेत करणें. नानांचा ऐवज पन्नास दिला. बाकीचा देणेंचा करार करावा याप्रमाणें सांगितलें आहे त्यासही

[1] पत्र नारो हरि करंदीकर यांचें करवीराहून मिरजेस बाळासाहेबांस.

बहुत दिवस जाले व निघोन येणेविशीं पत्रेंही आलीं त्याजवरून निरोपही जाला निघोन गेले कळावें हे विज्ञापना

न ५१८४ श्रीगणपति (कार्तिक शु० १३–१० नोव्हेंबर)

राजश्री बाळकृष्णपंत लागू स्वामीचे सेवेशीं

पोष्य रामचंद्र परशुराम नमस्कार विनंती उपरी तुम्हीं दुकित्ता पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं राजश्री धोंडोपंत गोखले यांणीं तालुक्यात उपद्रव करून घासदाणा ठरविल्याचें व पुण्याहून त्याजकडे राजश्री बाबूराव दादाजी याचीं पत्र आल्याचें व जुने हुबळीहून तेथें कारकून येऊन बोलतात येविशीचें व राजश्री हरि विष्णु यांचे रवानगीचें व कमाविशीचीं घोडीं जमा झालीं आहेत तीं पाठविण्याचें विस्तारें लिहिलें तें सविस्तर कळलें ऐशीयास प्राप्त प्रसंगानुरूप जें करणें तें तुम्ही केलें गोखले यास चार रुपये द्यावयाचें ठराविलें त्यापक्षीं इकडून काय ल्याहावं ? त्याची बदनजर, ते हरएकविशीं उपद्रव करावयास चुकणार नाहींत, यासव तुम्हीं तालुक्यातील ठाण्यांचा वगैरे बंदोबस्त पका राखणें तुमचीं पत्रं येण्याच पूर्वी व अलीकडे गोखले यास सरकारचीं निक्षून ताकीदपत्रें परभारें जावीं व इकडेही पत्रें यावीं म्हणजे आम्ही रवाना करूं, याप्रमाणें पुण्यास लिहून मुद्दाम कारकूनही या कामाकरिता पाठविले आहेत पत्राची परवानगी जाली आहे मागाहून लौकरच पाठवितों याप्रमाणें तथून लिहिलें आलें त्यातून तुम्ही गोड बोलून आपला हात जाऊ न देता त्यांस चार रुपये द्यावयाचे ते ओढून धरोनच उलगड्यांत आणावयाचें हें कारस्थान करण्याविशीं तुम्हांस ल्याहावें असें नाहीं हरि विष्णु याची रवानगी करण्यास दिवसगत लागों नये येथें बरचे-वर लोकाचा जथ पडत चालला यामुळें सर्चास लौकर आलें पाहिजे भिस्त येविशींची तुम्हांवर असें असता तुम्ही तिकडे गोखले याचे खटल्यात पड-ल्यामुळें इकडील रवानगी राहिली ! सर्चाविशीं येथें बहुत ओढ आहे तें पत्रीं कोठवरी ल्याहावें ? अतःपर लांबणीवर पडों नये हरतऱ्हा करून पेशजी लिहिल्याप्रमाणें ऐवज देऊन हरीपंत याची रवानगी करणें पुण्याहून काल पत्रें आलीं शिंदे बाया याजकडील व शिंद्याकडील बोलणें समेगत आलें राजश्री नारायणराव बक्षी येऊन शिंद्यांस भेटले बायाही तुळापुरास आल्या त्याच्या भेटी होणें त्या लौकरच होतील तोफखान्यासुद्धां राजश्री गणपतराव पानशे कार्तिक शुद्ध प्रतिपदेस डेरेदाखल जाले. सरकारची फौज व शिंद्याकडील फौज व पलटणें आठा रोजांचे आत चालतीं होतील याप्रमाणें लिहिलें आलें

दिवसगत लागावयाचें कारण होतें तें जालें. सरंजाम येतो यांत गुंता नाहीं. चि॥ राजश्री हरिपंत बाबाही अथणीचे सुमारें गेले ते तिकडे येतात. मागाहून आम्ही येतों. तालुक्यात कमाविशीचीं थोडीं जमा झालीं आहेत तीं एकंदर जमा करून त्याची निगा करणें. खराब होऊं न देणें आणि हरिपंत याजबरोबर पाठवणें. साराश गोष्ट तुम्हाकडून ऐवजाची सोय पहिलें लिहिले गेलें आहे त्याप्रमाणें व्हावी. निकडीस उपयोग घडे तें सत्वर करणें. भाऊ ! तुमचा भरंवसा फार होता, परंतु समयास कामास पडला नाहीं ! गोखले यास पैका दिल्हा ! असो. काळ तसाच आला तसें केलें अजून तरी आम्हास धर्मार्थ तरी पाठवावें ! दारू हाबनुरी आहे ती नीट करवणें. रवाना छ० ११ जमादिलाखर. बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनंती.
पै॥ छ० १८ जमादिलाखर.

न ५१८६ श्री. (कार्तिक शु० १४–११ नोव्हें)
छ० १२ जमादिलाखर सन मय्यातैन कार्तिक

सेवेशी विज्ञापना राजश्री सुलतानराव निंबाळकर बहादूर हे महाराजाचें जावई. घोड्याविशीं अगत्यवाद मारी दोन चार वेळा मला (महाराजांची) समक्ष आज्ञा जाली घोडा न सुटल्यास मला अडचण बसवावी अथवा दुसरे कोठे उपद्रव करून घोडा उगवावा असा विचार दिसतो यास्तव वि-ती लिहिली आहे मर्जीस येईल ती आज्ञा व्हावी सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना

न ५१८७ श्री (कार्तिक शु० १४–११ नोव्हें)
छ० १२ जमादिलाखर सन मय्यातैन व अल्लफ कार्तिक

सेवेसीं विज्ञापना श्री॥ मातुश्री बाई हरिपूरकर याजकडून महाराजास घोडा एक हजार रुपये किमतीचा व तीनशें रुपयात तिवट व शेला जहानाबादी येणेंप्रमाणें जोशीराव याचे विद्यमान आलें चार रोज जाले सनगें महाराजानीं राजाज्ञाचे चिरंजीवास दिलीं घोडा हुजूरपागेंत ठेविला बाईस वस्त्रें द्यावयाची परवानगी जोशीराव याजकडे सांगितली आहे पातळ पावणाशें शभरपावेतों पाठविनील तूर्त बाईकडील कारकून येथें आहे बाहारकारी हरिपुरास उपद्रव लागेल यास्तव मनोधारण राखितों असें आहे अतर्गत काय साधन असेल तें असो राजश्री आत्माराम धोंडदेव व रत्नाकर अण्णाजी यांचीं पत्रें पुण्याहून आलीं चार रोज जाले त्यांतील वर्तमान येथून राजश्री सदाशिव मल्हार व बाळोबा पागनीस या उभयतास हिंमत बहाद्दर यांणीं आपले नावें पत्रें व महाराजाचीं पाठविलीं होतीं त्या पत्राचें उत्तर उभयतां बोलले कीं, अशींच महाराजांचीं पत्रें लोभयुक्त येत असावीं महाराज थोर कृपावंत आहेत याप्रमाणें बोलले म्हणोन लिहिलें होतें व राजश्री गणपतराव पानशे डेन्यादाखल जाले पागा व पथके यास निघणेंविशीं सरकारातून ताकीद होत आहे शियाकडील पलटणें व फौज यावयाचा निश्चय ठरत आहे पेशजीचा तह तीन लक्षाचा प्रांत नवा द्यावा असे बोलण्यात व यांदीं जाल्या हाल्या त्यास तेंही आता मान्य करू म्हटल्यास श्रीमंत व कारभारी ऐकन

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेवस्तीची आहे २ पत्र नारो हर यांचें करवीराहून मिरजेस बाळासाहेबांस पत्रावरील मिती व तारीख पेवस्तीची आहे ३ सरस्वतीबाई ४ सांगलीकर व मिरजकर यांत भाऊबंदकीचा तंटा होता त्यासबबें तंट्यांत बाई सांगलीकरांच्या बाजूच्या होत्या

नाहींत. याप्रमाणें वर्तमान लिहिलें होतें. पानशे इंदुवारीं डेन्यादाखल मुहूर्त करून निघाले असें लिहिलें आहे. राजश्री नागोपंत आपांकडील पथक चाकरीस यावें, रोजमरा देतों, याप्रमाणें बोलण्यात ठरलें त्याजवरून आपानीं तीनशें राऊत कोगनोळीस पाठविले. पोटापाण्याचा ठराव करून घेऊन मग करवीरास जावें, त्यास आता पोटापाण्याचें बोलत नाहींत ! हिंमतबहाद्दर याचें म्हणणें कीं, तुमचे राऊत आमचे उपयोगीं काय ? पुण्याहून फौजा आलेवर राऊत जातील- रहाणार नाहींत. याचा उपयोग काय ? राऊत तुमचे नको. कोगनोळी व नाहिंगळज हे दोनी गांव तुम्ही सोडावे. न सोडाल तर फौज घेऊन जातों. दोनी गावीं ठाणीं घालितों. महाराजानीं अनमान केल्यास ऐकावयाचें नाहीं. याबद्दल आपणावर गैरमर्जी जाली तरी चिंता नाहीं, परंतु दोनी गांवीं ठाणें घालावयाचें, याप्रमाणें काल बोलणें जालें. पुढें काय ठरतें पहावें. हे विज्ञापना.

नं. ५१८८ श्री. (कार्तिक व० १–१३ नोव्हें.)

छ० १४ जमादिलाखर. सन मय्यातैन कार्तिकमास.

[1]सेवेसीं विज्ञापना. राजश्री धोंडजी वाघ करवीरास आला होता त्याचा मानस गोखले याचें पारिपत्य करावें. त्यास इकडील कुमक घेऊन जावें या उद्देशानें जाला. परंतु यानीं कुमक आजपर्यंत कोणास दिली हा मागील शिलाशिला नाहीं व पुढेंही देत नाहीं. मादाचीं बोलणीं मात्र बोलतात ! तो आर्धीच कुफार. यांजकडून कुमक जाहले (वर) यांच्या आशेत कोठें चालणार ? तळीखोराची वर्तणूक त्याची. तेव्हां वाघ काल कूच करून करवीराहून नेरली तावगांवच्या मुक्कामास गेला. याप्रमाणें जालें. पालखी वाघास महाराजानीं पाठविली होती ती जातेसमयीं त्याणें माघारी पाठविली. घेतली नाहीं. आज नेरलीहूनही कूच करून जाणार. असें वर्तमान आहे. याउपरी समजूत करून आणितात किंवा निक्षूण जातो हें समजण्यात येईल तसें लिहून कळवीन. लोक बरोबर आहेत त्यांस खर्चास नाहीं. बहुत ओढ आहे मिरजेच्या वगैरे मसलती साऱ्याच तूर्त राहिल्याशा जाहल्या ! गोखले नवलगुंदावर आहेत. बारीअलीकडे लौकरच येणार असें मनोळीचें लिहिलें आलें आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

---

[1] पत्रावरील मिति व तारीख पेवस्तीची आहे. पत्र नारोपंत कादीकराचें बाळा साहेबांस

नं. ५१८९ श्री. (कार्तिक व० ४–१६ नोव्हेंबर.)

पै॥ छ० १७ जमादिलाखर. सन मय्यातैन व अलफ.

सेवेशीं विज्ञापना ऐसी जे हल्लीं बाळकृष्णपंत भाऊ यानीं पत्रें स्वामींस लिहिलीं आहेत यांतील अर्थ राजश्री बाळाजी विष्णु सहस्रबुद्धे यांस श्री॥ राजश्री चिंतामणराव आपा यांचीं पत्रें नेहमीं येतच आहेत. हल्लीं पत्रें आलीं त्यांतील भाव जे, राजश्री चिंतामणराव आपा फौज जमा करून मसलत करावी. श्री॥ राजश्री बाळासाहेब याणीं महालांचा बंदोबस्त व किल्याचा रसोन पैका फौजेस द्यावा. याप्रों जाहलें असतां चांगलें. वरकड राजश्री आपासाहेब यांची घोड्यावर बसावयाची व शिपाईगिरीची तारीफ मानिल्हे करीतच आहेत ! यांतील भाव स्वामीचे चित्तांत असावा. बाळकृष्ण भाऊनीं सांगितल्याप्रमाणें पुरवणी एक सेवेसीं लिहिली आहे. सारांश गोष्ट या प्रसंगीं राजश्री चिंतामणराव आपा याणीं फौज ठेऊन प्रबळ जाहले असतां जमेत तिकडे करामत होईल. यास्तव तो विचार ध्यानांत स्वामींनीं आणावा. श्री॥ राजश्री रघुनाथराव दादा व आपण मिळोन पोक्त विचार करावा. श्री॥ राजश्री रामचंद्रपंत आपा याणीं वडिलांचे पायाची शपथ वाहोन आपणांस वचन दिलें आहे त्याप्रमाणेंच श्री॥ राजश्री हरिपंतबाबा यांचें वचन घ्यावें. चौघे एकरूप होऊन श्री॥ राजश्री चिंतामणराव आपा यांस जरब धावी तेव्हां बंदोबस्त होईल. उभयतां कृष्णें व एक नीलें सर्वोपरी त्यांचे साहाय्यकर्ते. येथें त्यांचीं पत्रें सहस्रमनीपास आलीं व पुढें ही येतील. त्यास वडिलीं लौकर याची पैरवी कोणते तऱ्हेने करावयाची ते करावी. सरंजामाची फौज ठेऊन मसलतीस जाणें जाहल्यास राजश्री आपासाहेब धणी. श्री॥ राजश्री नारायणरावसाहेब याणीं मसलासी वगैरे कागदपत्र पाठवणें बोलणें चालणें फौजेचें बोलावें. याप्रों व्हावें. पैका आपण द्यावा. त्याणीं प्रांतांतील झाडून ठाणीं उठवावीं याप्रों जाहलें असतां उत्तम. नाहीं तरी त्याणींच फौज ठेवावी, पैका मात्र आपण पाठवावा, व पुढें जमेत जाहल्यानंतर जें म्हणतील तें कबूल करावें यांत काय जीव आहे ? आजच विभाग जाहला असतां चिंता नाहीं. स्वामी सर्वज्ञ आहेत. सेवकानें काय लिहावयाचें आहे ! सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

---

१ वकील मोरो आपाजी परांजपे याचें पुण्याहून पत्र मिरजेस बाळासाहेबास. २ केसोपंत व रामचंद्र श्रीधर उर्फ बाबा काळे. ३ निळोपंत पेंसि. ४ बाळाजी विष्णु सहस्रबुद्धे.

नं. ५११० श्री. (कार्तिक व० ४–१६ नोव्हें.)

पै॥ छ० १८ जमादिलाखर सन मय्यातैन व अलफ.

विज्ञापना ऐसी जे, कालच पत्रें वसईहून सरकारांत आलीं त्यांतील वर्तमान कार्तिक शु॥ नवमी बुधवारी वादळ सुटलें त्यांत मुंबईच्या बंदरांतील व वाऱ्यावरील मिळोन आठरा गुराबा व तीनशें लहान मोठें गलबत येकदांच बुडालीं. वसईस आरमार खुपकीस होतें त्याजखालीं वाळू वाऱ्यानें उडून गलबतें वाळवंत गढलीं याजमुळें जार्या बहुत जालीं. दोन गलबतें पाण्यांत वोढिलीं होतीं तीं वाऱ्यानें हटलीं त्यांचा ठिकाण नाहीं. तसेंच सुवर्णदुर्गचे आरमार पैकीं चार तरांडीं तरतीं होतीं तीं वादळानें हटलीं त्यांचाही ठिकाण नाहीं. येक गुराब वाऱ्यानें हटली ती किल्ल्यापासून दोन कोसांवर आहे. त्याचीं अवजारें व चराटें सुटलीं. नांगरही सुटले. त्यांजवर माणसें आहेत त्यांस अन्न पाणी खुपकीहून पोंचत नाहीं. वसईच्या बागांतील नारळ सुपारी आंबे जांबळी, पिंपळ, ऊंस, केळींचे फड झाडून जमीनदोस्त. तीन दिवस पाऊस अहोरात्र पडला त्याजमुळें मातें कापिलीं होतीं तीं कांहीं गेलीं. कांहीं पाण्यांत भिजलीं. असा बहुत नाश जाला. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१११ श्रीगणराज. (कार्तिक व० ६–१८ नोव्हें.)

पै॥ छ० ११ रजब. सन मय्यातैन. मार्गशीर्ष व० १३

चिरंजीव राजश्री बाळासाहेब यांसीं प्रती वासुदेव धोंडदेव. आशीर्वाद विनंती. ता॥ छ० १९ जमादिलाखर वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. आपलीं पत्रें चार पांच एकदांच आलीं. विस्तारें वर्तमान कळलें त्याजवरून समाधान जालें. इकडील वर्तमान इंग्रज पूर्णय्यासुद्धां विठोपंत आदीकरून फौजसुद्धां चेनापट्टणास जाणेंकरिता बेंगरूळ सोडून दोन मजली पुढें गेले. कारण बंगालेमध्यें इंग्रजाची व फरांसिस यांची लढाई जाली म्हणोन बातमी उठविली आहे. खरें लटकें न कळे. मुद्दाम बातमी आठ दहा दिवसांत यावी अशी जोडीच पाठविली आहे. बातमी येतांच लिहून पाठवितों. राजश्री धोंडोपंत गोखले[1] याणीं सावनुरांत बसोन तमाम तालुक्याचा पैका राजश्री बाळकृष्णपंत भाऊ यांजकडूनच वसूल करवून आपण घेत आहेत. भाऊही त्यांचे आज्ञेविना नाहींत. प्रसंगानुरूप वर्तणूक पाहोनच करीत आहेत. तालुकेंत (आपली) फौज येऊन बंदोबस्त केला असतां असें न

[1] पटवर्धन शेडकर, माघुर प्रांत सावनूर येथील ठाणेदार.

होतें. परतु घडणार गोष्टी घडोन तालुक्यास नाकर्तेपणानें पेंच पडोन सावनूर प्रातात बाकी राहिली नाहीं. या तालुक्यात फौज ठेवीन म्हटल्यास चार हजार फौज मिळेल. आठ हजार तयार आहे. बाकी दीड महिनेंत. याप्रमाणें वर्तमान आहे. ×× बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद

न. ५१९२ श्री. (कार्तिक व० १२–२४ नोव्हें.)

पै॥ छ० २८ जमादिलाखर. मय्यातैन. मार्गशीर्ष.

राजश्री गंगाधररावजी गोसावी यांसी—

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ चतुरसिंग राजे भोंसले दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत असिलें पाहिजे विशेष प्रांत मिरज येथील तालुकियात सरदेशमुखी वतन बाबेचा ऐवज महालमजकुरा रुपये चाळीस हजार आहेत त्याचा सालमजकूरचा वसूल फौजेचे खर्चास ध्यावयाचा, त्यास सदरहू अमलाचे फडशास कारकून व जमीदार पाठऊन द्यावे. म्हणजे वाजवी वहिवाटीप्रमाणें जाबसाल उगवाव्यास येईल कारकून येणियासीं अवधि पडल्यास परभारें महालात रोखे होऊन वसूल घेतला जाईल आपला आमचा स्नेह जाणून लिहिलें आहे. पत्राचें उत्तर अविलंबें यावें तदनुसार पुढें कर्तव्यता घडणियांत येईल. रवाना छ० २५ जमादिलाखर बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनंती.

न. ५१९३ श्री (कार्तिक व० १२–२५ नोव्हेंबर)

पै छ० २५ जमादिलाखर. सन मय्यातैन कार्तिक

[1]सेवेशीं विज्ञापना पुण्याहून राजश्री बळवतराव साडेकर याजकडे पत्र आलीं त्यांतील मजकूर सरकारची फौज रवाना व्हावयाचा निश्चय होऊन गारपिरावर जथ पाच सात हजारपर्यंत पडला. तोफखाना व मानकरी मडळी मालोजी घोरपडे व मानाजी फाकडे वगैरे राजश्री बाबा फडके जरीपटकासह रवानगी जाली व शिंद्याकडील पांच पलटणं व दोन हजार फौज आहे श्री॥ नानांनीं पांच लाख रुपये खर्चास दिले आणखी पोत्यापैकीं खर्चास द्यावे असें ठरलें आहे. साडेकर याणीं पन्नास हजार रुपये कर्जाऊ ऐवजापैकीं रवानगी होत आहे म्हणोन (नानास) लिहिलें होतें, त्याचें उत्तर आलें नाहीं साडेकर याजकडील गृहस्थ होते त्याजवळ (नानांचें) उत्तर जालें कीं, "पन्नास हजारावाचून खोळबा कोणता ? ऐवज येईल. त्याची काळजी कोण करितो ? बळवतराव यांस तेथें रहावयाचें कारण नाहीं. का राहिले ?"

---

[1] पत्रावरील मिति व तारीख पैवस्तीची आहे पत्र तारीखत करंदीकराचें.

असें रोषेंकरून बोलले. याप्रमाणें वर्तमान आहे. राजश्री जानराव जाधव आज गुरुवारीं निघोन पुण्यास गेले. प्रस्थान अगोदरच केलें होतें. कळावें. साटेकर व जाधव उभयता मिळोनच जातील. जाधव यांजबरोबर शिलेदार मंडळी तीस चाळीसपर्यंत आहेत. साटेकर यांस पन्नास हजारांशिवाय आणखी पाच हजार दिले. त्याचा तपशील साटेकर यास खुद्द जातीस हजार रुपये व शंकर जोशी हजार. शिवाय नानाच्या स्त्रीस सणगें नाना महाडच्या मुक्कामास असता दिले हजार रुपये, पेशजी मोंसले याजकडे जानराव जाधव पुण्याचे मुक्कामीं गेले ते समयीं सणगें वगैरे जिन्नस दोन हजाराचा दिला ते, ऐसे पाच हजाराचा येणेंप्रमाणें तपशील आहे. राजश्री आपा निपाणकर याणीं पाढरे याचें शिष्ट कृत्य केलें. त्यापैकीं पधरा घोडीं मिरजेंत दरवाजा-पुढ बाधिली आहेत म्हणोन बातमी आली. येथील माणसें गावांत परकी येतात जातात त्याची चौकशी वेशीवर चागली व्हावयाची आज्ञा असावी. बागणीवरची फौज शिरदवाडच्या सुमारें आली. मसलत बोरगावची आहे तेथून अंकली मांजरीवर जाणार. राजाज्ञा याचा मुक्काम घोडगिरीवर होता ते परभारे × × वर जाणार. मांजरींत × × × आहे असें याच्या समज-ण्यात आलें × × × × वगैरे वाण्यास गल्ला आणावयाकरिता यावें म्हणोन ताकीद करितात. याप्रमाणें वर्तमान आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५१९४ श्री. (कार्तिक व० १३–२५ नोव्हें.)

छ० १० रज्जब. सन मय्यातैन.

विनंती सेवक तिमराव गोविंद कृतानेक सा।। नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० २६ जमादिलाखरपर्यंत मुक्काम भागानगर वर्तमान यथास्थित असे. विनंती. इकडील मजकूर तपशीलवार लिहून श्री।। राजश्री आपासाहेब यास विनंतीपत्र पाठविलें आहे त्याजवरून निवेदनात येईल. राजकी मजकूर तर टिपूकडील तालुकेपैकीं गुत्ती कोपळ बहादुरबंडा वगैरे ठाणीं हजरत बंदेगानअली यांजकडे आलीं आहेत. तो झाडून तालुका मीर अलम याजकडे दिला. सरजामसुद्धा रोषणराय यास घेऊन मीर अलम त्या प्रांतीं जाणार. सिद्धता होत आहे. पुण्याकडून करवीरच्या मसलतीस फौजा व कंपू रवाना होणार म्हणोन येथील वकिलाचीं पत्रें जागा जागा आलीं आहेत. आज्ञेप्रमाणें एक मास येथें राहून सत्वरच दर्शनास येतों. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

श १७२१ मिरंजकरांस पेशव्यांची ताकीद. इ. स. १७९९

न. ५१९५ श्री. (कार्तिक व० ४–१६ नोव्हेंबर.)

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधरराव गोविंद स्वामी गोसावी यास—

पोष्य बाजीराव रघुनाथ. प्रधान. नमस्कार विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत जाणें. विशेष. करवीरकर व परशुराम रामचंद्र याची लढाई जाहली परशुराम रामचंद्र ल्हाईत ठार जाहले. करवीरकरानीं प्रातात दंगा बहुत केला असता तुम्ही लोकाचा दिलादिलासा करुन फौज सुद्धां तयार होऊन त्या रोखें जाऊन -याजवरी दाब पडे ऐसें करावें तें काहींच ऐकण्यात येत नाहीं. हें तुमचे सेवाधर्मास योग्य नाहीं. सरकारचे थोरले सरदार कामास आले, तेव्हा याचा बदला व्हावा हे गोष्ट सरकारातून करणें जरूर. यास्तव तुम्ही फौजसुद्धा निघोन राजश्री रामचंद्र परशुराम व चितामणराव पाडुरग व रघुनाथराव नीलकठ मिळोन फौजेस दिलदिलासा देऊन जथ चागला घालून करवीरकरांचे मोहल्यावरी जाणें. व तोफखाना व गाड्द व राजश्री दौलतराव शिंदे अलिजाबहादर याजकडील फौज व पलटणाची तयारी होत आहे. सत्वरच येऊन पोचतील जाणिजे. छ० १७ जमादिलाखर सु॥ मय्यातैन व अलफ. बहुत काय लिहिणें. हे विनंती.

न. ५१९६ श्री. (कार्तिक व० १४–२६ नोव्हेंबर.)

पै॥ छ० २७ जमादिलाखर मय्यातैन, कार्तिक, इइवार.

[1]सेवेशीं विज्ञापना वोरगाव व अकली येथील मसलत तूर्तच करावयाचा बेत केला होता. कऱ्हाड प्रांताकडील फौज व राजाज्ञा यासही अकलीच्या सुमारें आणविल होतें. ही मसलत तूर्त रहावयाचें कारण आज तीन चार वर्षे जी वर्तणूक जाली आहे ती अतिरिक्त ! हल्लीं राजश्री बळवंतराव खांडेकर व जानराव जाधव उभयतां पुण्यास रवाना जाले हे सालसाईचे बोलण्याचा भार बोलणार व कर्जाऊ ऐवजापैकीं पन्नास हजार रुपये देऊन पत खरी करणार. त्यास प्रातात फौजा फिरल्यानें आपली फौज बेकैदी, कैदवार नव्हे, आणि वारवार बोमाट आणती पडतील, तेव्हा सालसाईचे बोलण्यास दूषण लागतें, हा दूर अंदेशा पाहून शिरदवाडावर पाटणकर फौजसुद्धा मुक्काम होता त्यास हुपरीनजीक धुडधुडीवर आणविलें ते आले राजाज्ञा याचाही मुक्काम तूर्त घोडगिरीसच आहे त्यांणीं तूर्त तेथें असावें राजम-

---

१ पत्रावरील मिति व सरीस पेंवरत्नीची आहे २ साळसूदपणाच.

हळच्या फौजा तूर्त पर तालुक्यांत नाहींत, आपलेच तालुक्यांत आहेत, असा भाव दर्शविला आहे. पुण्यांतील अन्वय उभयतांच्या लिहिण्यांत येईल त्या अन्वयें पुढील कर्तव्यता करणार अशी तुर्त मसलत होऊन अकलीची व बोरगांवची मसलत तहकूब जालीसी दिसते. राजश्री आपा देसाई निपाणकर यांचीही आवाई तवाई खातात. याजमुळें घुडघुडीवर ठाणेंच्या आसरेस मुक्काम केला आहे. कळावें. दोन रोज महाराजांस समाधान थोडेसें नाहीं. कोणत्याही कर्मास येथील आतुरपक्ष. परंतु आतां पुण्याहून फौजा निश्चयें करून येतात हें वर्तमान राजश्री नारायणराव घोरपडे सेनापति यांचे चिरंजीवांकडून पुण्याहून आलें व खांडेकर यांजकडूनही पत्रें आलीं तेव्हां पुढील परिणाम शुद्ध नाहीं हें मनांत आणून बोकेसंन्यास कल्पिला आहे ! उभयतां पुण्यास पावल्यावर तेथें कसा प्रसंग पडतो पहावें. राजश्री धोंडजी वाघ मुधोळ प्रांताकडे गेला. मुधोळ प्रांतांतील गांवांस उपद्रव केला. तेथें मुधोळकर घोरपडे यांणीं बातमी राखून छापा घालून लुटला. पळोन गेला. असें वर्तमान बाजारी आहे. श्री॥ राजश्री दाजीसाहेब गोखले यांस आणावयाकरितां गेले असेंही वर्तमान आहे. मुंबईवर वादळ पडोन कांहीं घरें पांचचारशें व कांहीं आरमारी जहाजें व दोन चार हजार माणूस जायां जालें, लाखों रुपयांस सावकार बुडाले, असें वर्तमान पुण्याच्या लिहिण्यांत आहे. बाया निसबतचे पडाग कांहीं खानदेशच्या प्रांतांत दंगा करून होते ते लुटले गेले. राजश्री प्रीतिराव चव्हाण यानीं आपले किताब एका चिरंजीवास 'हिंमत बहादरी' दिली व एका चिरंजीवास 'ममलकतमदारी' दिली. आपण फक्त राहिले तेव्हां त्यांस हुजुरून किताब जाहला कीं 'उमदेतुल उमराव बहादूर' हा किताब नवा दिला. कळावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

आमचा स्नेह. त्यांत अंतर न होय तें व्हावें. रवाना छ० जमादिलाखर. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विनंती.

नं. ५१९८ (मार्ग० शु० ७–३ डिसेंबर.)

दादाजी व्यंकटेश याजकडून मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र. रवाना छ० ५ रजब—

"रत्नाकरपंताचा मुक्काम फौजसुद्धां गोकाकनजीक घोडगिरीवर आहे. धोंडजी वाघ याचा मुक्काम कुइलगोडावर होता तो एकाएकीं जमीयतसुद्धां येऊन रामदुर्गाच्या पेठेवर निकड केली, परंतु काट चालला नाहीं. एक दोन स्वाऱ्या राजाज्ञांकडील पेढाऱ्यांनी मुदलावी व बागलकोट तालुक्यावर केल्या. पुढें येऊन दंगा करावा असा बेत आहे. गोखले सावनुरावरच आहेत.

नं. ५१९९ श्री. (मार्ग० शु० ९–५ डिसेंबर.)

पै॥ छ० १० रज्जब. सन मय्यातैन. मार्गशीर्ष.

श्रीमंत राजश्री बाळासाहेब साहेबांचे सेवेशीं.

विनंती सेवक बाळाजी महादेव दामले चरणांवर मस्तक ठेऊन. शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ०७ रज्जबपर्यंत स्वामीचे कृपेकरून कसबे रहिमतपूर्व्ये व सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री चतुरसिंग भोंसले यांचा मुक्काम दोन हजार फौजेनिशीं कडेपुरचे ओढ्यावर आहे. प्रांतांत रोखे करून चौथाई सरदेशमुखी नाडगौडकीचा वसूल घेतात. खटावपर्यंत रोखे जाहले आहेत. औंधावर मुक्काम येणार. नंतर वाई प्रांतांत रोखे करावयाच्या विचारांत आहेत. साताऱ्यास फौज नाहीं. दोन हजार पायदळ किल्ल्यावर आहे. दोन स्वारशें स्वार शहरांत आहेत. करवीरावर जाण्याकरितां पलटणें पांच व तीस तोफा आल्या त्याचा मुक्काम देउरावर जाहला आहे. फौजही शिंद्यांकडील मागाहून येत आहे. बहुत काय लिहिणें सेवेसीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५२०० (मार्ग शु० ९–५ डिसेंबर.)

बाळकृष्ण महादेव बाळ यांचें पुण्याहून मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र छ० ७ रजबचें—

"तबखिलेकरितां श्रीमंत राजश्री नाना स्वामींस तमाखू चांगली अदमण वजन पक्का स्वांराबरोबर रवाना जाहली पाहिजे."

नं. ५२०१ . श्री. (मार्ग० शु० १०–६ डिसेंबर.)

पै॥ छ० ८ रजब. सन मय्यातैन व अल्लफ. मार्गशीर्ष.

'सेवेसीं विज्ञापना. राजश्री नागोपंत आपाकडील राऊत चारशें व गाडदी दोनशें इंदुवारीं करवीरास आले. महाराजांकडून केदारजी मान्ये बोलण्यास नेरलीस गेले होते तेही समागमेंच आले. आज उद्यां हजिरी घेऊन मग चाकरीस रवाना करणार. फार करून हिमतबहार याजकडेच रवाना करणार आहेत हिमतबहादर भिलवडीकडे जाणार. तासगावासही जावयाची बोलवा आहे राजाज्ञासही येणेंविशीं आज्ञापत्र गेलें आहे. कधीं येतात पहावें. राजश्री आत्माराम धोंडदेव यांची पत्रें पुण्याहून भौमवारीं आलीं त्यांत वर्तमान पुण्याचें लिहिलें का, पाच सहा हजार फौज व तोफखाना व पलटणें चार दिव्याचा घाट उतरली असें लिहिलें होतें. हल्लीं राजश्री सदाशिव मल्हार याजकडे बोलण्याचें सधान लाविलें आहे. जंजिरे राजापुरी येथून एक कारकून व शिवाजी भोसले ऐसे आले आहेत काय राजकारण आहे समजण्यात आलें नाहीं. मागाहून लिहितों. श्रीमंत पंत अमात्य यांणीं राजापुर प्रातें दंगा माडिला आहे. दोन तीन हजार प्यादे व दोनशें राऊत वरोबर आहेत. कळावें सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२०२ श्री. (मार्ग० शु० १२–८ डिसेंबर.)

राजमान्य राजश्री गगाधरराव गोविंद यासीं आज्ञा केली ऐसी जे, तुम्हीं विनतीपत्र पाठविलें ते प्रविष्ट हाऊन लेखनार्थ निवेदन जाहला. दावेकरी यांचा मुयानिशी पत्ता लागल्यास दावेकरी पाठवून देतों म्हणोन विनंती लिहिली, आणि फौज येऊन आम्हाकडील सरंजामाच्या महालीं पायमल्ली जाहली हें हुजूर विदितच असेल म्हणोन लिहिलें तें निवेदन जाहलें राजश्री शिदोजी निंबाळकर देसाई व महादजी शितोळे यांणीं मौजे दहलिहाळ्यावरी राजश्री धुळोजी पाढरे उतरले होते ते रात्रीं येऊन तोहातोह करून शंभर घोडीं घेऊन गेले ते मिरजेस घोडीं व आपलीं मुलें मनुष्येंसुद्धां मौजेहून तेथें आले आहेत त्या उभयतांस नागानिसुद्धां पाठविणें. महालचे गावाचा मजकूर लिहिला, त्यास या गोष्टीचा बंदोबस्त जाहलेवरी फौजेस आज्ञापत्र सादर होऊन उपसर्ग लागणार नाहीं. जाणिजे. सु॥ मय्यातैन व अलफ. रवाना छ० १० माहे रजब. बहुत काय लिहिणें.

वार.

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेशव्यांची आहे पण नाहीतर कोल्हापुराकडील. २ करवीरच्या शिवाजी महाराजांचें आज्ञापत्र.

नं. ५२०३ श्री.. (मार्ग. शु० १२–९ दिसेंबर.)

विनंती सेवक धोंडो शिवाजी कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. येथील कुशल तागायत छ० ९ रजबपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. स्वामींनीं आज्ञापत्र पाठविलें तें पावलें. "फिरंगी टोपकर तोफ पसंत करील तिचें नाव लिहून पाठविणें. मग लिहून पाठवूं त्याप्रमाणें रवाना करून देणें. दारूचा कारखाना जलद चालूं देणें. नवी दारू रोज किती होती ती लिहिणें, व मासल्यास दोन शेर दारू पाठवून देणें," म्हणोन आज्ञा, त्याबरोन फिरंगीयास तोफा व जंबुरे स्वामींच्या आज्ञेप्रमाणें दाखविले त्यांपैकीं गणेश जंबुरा पंचरसी गाजनूरचे लढाईंत पाडाव दोन तोफा आणिल्या होत्या त्यांपैकीं मोबदला एक तोफ देऊन हा जंबुरा घेतला. यास मळसूत्र केलें आहे. हा मात्र पसंतीस आला. याचा गोळा पक्के दोन शेर वजनी आहे. येथें ही साऱ्या तोफांत हीच चांगली आहे. विदित व्हावें म्हणोन विनंती लिहिली आहे. दारूचे तीन ढंग लाविले आहेत. दररोज वजन ॥।५ पसतीस शेर नवी होती. काम तडका चालतें. मासला पहावयाकरितां नवी दारूपैकीं वजन ८८२ दोन शेर कच्ची सेवेशीं पाठविली आहे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

पै॥ छ० १० रजब. सन मय्यातैन व अल्लफ

नं. ५२०४ श्री. (मार्ग शु० १२–९ दिसेंबर.)

पै॥ छ० १७ रज्जब. सन मय्या तैन. मार्गशीर्ष मास.

सेवेशीं धोंडो बापूजी जोशी शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायेत मार्गशीर्ष पावेतों वर्तमान बाळकाचें यथास्थित असे. विशेष. पुण्यांतील चौकीचे प्यादे वडिलीं दूर करविले. श्रीमंत राजश्री विठ्ठलराव बापूही निघोन गेले. वाड्यांत आम्ही मात्र आहों. चौकीवर कोणी नाहीं. आज पंधरा दिवस दरवडे पुण्यात पडतात. रविवारपेठ व वेताळपेठ या पेठेंत दरवड्याची हूल पडोन पळ सुटोन दुकानें लागलीं. कितेकांचा नाश जाला. पहातां कोठें काहीं नाहीं नि य दरवडे शनिवार पेठेंत हणमतानजीक पडले. याजप्रमाणें आहे. वाड्यांत दिवसाचें कोणी येऊन लपोन राहिला तर कळावयाचें नाहीं. दगा दऊन जाईल. यास्तव दोन-तीन प्यादे ठेवण्यास आज्ञा करावी अथवा मिरजेहून पाठविण्याची आज्ञा करावी. येथील वाड्याचे कुळाची याद नेली आहे त्याचा आकार रुपये ५०८ आहे. पैकीं गेलीं आलीं, नवीं राहिलीं,

---

१ पत्रावरील मिति ५ तारीख पैवस्तीची आहे.

त्याजमुळें कमजाजती आकार होईल. याजपैकींच दोन तीन प्यादे यांर
आकार व वाड्याची डागडोजी, शाकारणी बद्दल ऐवज माडेपैकीं खर्च होऊ
कांहीं ऐवज राहे तो जमा करावयासीं येईल असें माझे मतें आलें. ते सुचर
बंधु वडिलांस लिहिली आहे. परंतु प्यादे चौकीस पाहिजेत खरे. ठेवण्या
आज्ञा करावी. मोईमहाल रिकामा, जाहाल्यावर आबा काळे यांणीं आपले
पालखी व आटाळा महालांत घातला. पागा रिकामी आहे त्यांत कुळें ठेवण्या
मी पहात आहे. जागा अडवून टाकितों. येथें दाद नाहीं ऐसी गत आहे. बहु
काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२०५ श्री. (मार्ग शु० १२-१० दिसें.

छ० १२ रजब. सन मय्या तैन व अलफ. मार्गशीर्ष.

सेवेशीं विज्ञापना. काल इंदुवारीं रा॥ जानराव जाधव यांचीं पत्रें पुण्या
हून सांडणीस्वाराबरोबर तिसरे दिवशीं आलीं. पत्रांतील मजकूर तपशीलवा
समजण्यांत आला नाहीं. जाधव यांणीं सांडणीस्वारास जबानी अर्ज करणें
विशीं सांगितलें कीं, आपली अद्याप श्रीमंतांची व नानाची भेट जाली नाहं
व येथील कारभार आपले वस्तु आटोप्यांत येत नाहीं. राजश्री भाऊ जोशी
राव अथवा निंबाजी यादव या उभयतांतून एका जणाची रवानगी पत्र पाव
तांच व्हावी. फौजा व पलटणें लोणीवर आलीं. याप्रमाणें सांडणीस्वारा
हुजूर अर्ज केला. आपण इतका मजकूर आयकिला. ते समयीं जोशीराव यांर
बोलावून आणून निघणेंविशीं तयारी करणेंची आज्ञा जाहली. आज भौमवारी
बुधवारीं दोन दिवसांत रवानगी होणार अशी निकड बोलण्यांत आहे. पत्रांच्य
नकला हिंमतबहादर यांजकडे व राजाज्ञा यांजकडे तेच क्षणीं रवाना केल्या
राजश्री बळवंतराव खांडेकर यांचींही पत्रें आहेत. उभयतांच्या पत्रांतील भाव
समजोन घेऊन सेवेशीं लिहितों. सांडणीस्वाराच्या जबानींत कैलासवासी
भाऊसाहेब यांस करवीरकर मंडळी मारावें असें बोलत होते त्या अन्वयेंच
पुण्यांतील लहान थोर इकडील मुल्यास बोलतात ! याप्रमाणें वर्तमान आहे

पत्रें आल्यावर येणेंविषयींची मसलत राहून "उद्योग जाहला हा ठीक जाहला. पुढें आणखी फौजेचा जय पाहून आणखी हात पोहोंचेल तेथवर ठाणीं घालून खंडणी वगैरे घ्यावी" याप्रमाणें रवाना जाली! राजाज्ञा यांचा मुक्काम सतीगिऱ्यानजीक आहे. राजश्री बाळोबा पागनीस याचा नेट फारच चांगला आहे असें येथीलही समजण्यात आलें आहे. साराश पुण्यांतील नेट आहे तसाच असावा. कंपेश होऊं नये येविशींचा बंदोबस्त असावा. राजश्री धोंडोपंत गोखले सावनुरावरच आहेत. त्याजवळ जमीयत पांच हजार फौज व पायदळ तीन हजार, तोफा दहा व हत्ती सात आहेत. याप्रमाणें सरंजाम आहे. इकडे यावयाची आवई आहे. राजश्री चतुरसिंग व नरसिंगराव गुजर आउंधावर आहेत. आपले जमीयतसुद्धां येथून गेले. त्या प्रांतीं गांवगन्ना जमेप्रमाणें आकाराची यथयाई खंडणी घ्यावी याप्रमाणें पथ घातला आहे. साताऱ्यावरील महाराज पुरंधरावर गेल्याची आवई आहे. त्यास सत्य मिथ्या हें कळवावयाची आज्ञा व्हावी. अमात्यांनीं कोकणांत बहुत उपद्रव मांडला आहे त्याचा विस्तार पत्रीं कोठवर लिहावा! ईश्वर इच्छा प्रमाण! पुण्याकडील वगैरे अधिकोत्तर असेल तें कळवावयाची आज्ञा व्हावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. काल रात्रीं इंदुवारीं नवी तोफ ओतनिली. थोर आहे. दुसरी त्याच फर्म्याची ओतवावयाची आज्ञा जाली आहे. हे विज्ञापना.

नं. ५२०६ श्री. (मार्ग० शु० १३-१० दिसें.)

नेकल.

आज्ञापत्र राजमंडळ स्वारी राजश्री चतुरसिंग राजे भोसले तहां कसवे रहिमतपूर[1] सुरु सन मय्यातैन व अल्लफ.

कसबेमजकूरचा सालमजकूरचा ऐवज येणें, त्याचे ठरावास पाटील कुलकर्णी पिंपरीचे मुक्कामास येणें. या कामास स्वार पाठविले आहेत यांस मसाला रुपये २०० दोनशें आदा करणें. जाणिजे. छ० १२ रज्जब मोर्तब सूद. मोर्तब.

नं. ५२०७ श्री. (मार्ग० शु० १५-१२ दिसें.)

छ० १४ रज्जब. मय्यातैन. मार्गशीर्ष.

सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री बळवंतराव खाडेकर व जाधव यांचीं पत्रें[2] आलीं. त्यांतील मजकूर आनराव जाधव यांची भेट एकादशीस श्रीमंतांची

१ रहिमतपुरचा कमावीसदार याने मिरजेस नकल पाठविली. २ पत्र नारोपंत कर्देकर यांचें करवीराहून.

व नानांची होणार होती. भेट जालेवर सविस्तर लिहितों या प्रमाणें लिहिलें होतें. शिंदे याचीं पलटणें यवत म्हणोन भीमातीरीं गांव आहे तेथें आलीं आहेत. मजल दरमजल जाणेंची आज्ञा बाळोबा पागनीस याची आहे राजश्री धोंडोपंत गोखले यांजकडून राजश्री बाबूराव दादाजी पुण्यात बोलण्यास होते. त्यास त्याचे आडमुद्दे होते ते नानानीं करार करून दिले आणि फाटक यास गोखले याजकडे पाठविण्याचीं सरकारचीं पत्रें व नानांनीं आपलीं पत्रें दिलीं कीं, श्रीमत राजश्री आप्पासाहेब याजकडे जाऊन जलद सामील होणें. याप्रमाणें पत्रें घेऊन बाबूराव दादाजी गेले. राजापूर प्रांतीं अमात्यपंत याणीं दंगा माडिला आहे येविशीं मामलेदाराकडून बोभाट पुण्यास गेले. सदरहू वर्तमान खाडेकर याचे पत्रीं लिहिलें आहे. ' असे बोभाटे येतात त्यापेक्षा येथें बोलणारानीं काय बोलावें ? ' असें लिहिलें आहे राजश्री चतुरसिंग यास काल मौमवारीं फौजसुद्धा येणेंविशीं पत्रें गेलीं. दुधगावच्या मुक्कामास येणें म्हणोन लिहिलें आहे. जाधव यांची भेट होऊन पत्रें येतील त्यातील भाव समजोन मग जोशीराव याच्या जाण्याचा निश्चय होणार. वाळवें तर्फचे गाव चार पाच इकडे आहेत त्याचे मोकळिकेविशीं जाधव याणीं लिहिल होतें त्यावरून वाळवेंतर्फेच्या गावाच्या मोकळीकचिन्या देविल्या. जाधव याची सालसाई राखिली ! कळावें हे विज्ञापना.

शिकारी होत आहे. परंतु रास्ते यांजकडील चालचलण कांहीं एक नाहीं सारखें जाहलें आहे. रहिमतपुरावर सालमजकूरचे वसुलाचे फडशास पाटील कुलकर्णी -येथें म्हणोन रोखा आला आहे. लष्करचा मुक्काम नजीक पिंपरीवर. रोज तला-ठ्यास जातात येतात, याजमुळे उपाय चालत नाहीं आज तीन रोज त्याची आमची लागली आहे. याजमुळें गाव बहुत घाबरा जाहला आहे. उद्मी यास कोठें जावयास ठिकाण नाहीं. गावचे बाहेर निघाले असता लुटून घेतात याजमुळें खंडणी करावी म्हणोन बोलणें करितात. याजकरितां आज लष्करात बोलावयास पाठविलें आहे. तीन साडेतीन हजार फौजेचा मुक्काम जवळ शिवेनजीक. यास्तव उपाय नाहीं. न बोलावें तर गांव लुटला जातो. शिवाराची खराबी होत्ये रानातील मेंढरें, तट्टें त्यांणीं वळून नेलीं आहेत. पलटणाचा तोफखान्यासुद्धा मुक्काम मौजे आदरकीनजीक घांट सालप्याचा येथें आहे. पुण्याहून फौजा आल्याशिवाय तोफा घाट चढवीत नाहींत. फौजेचें येणें तर रा॥ गणपतराव मसूरकर यास वस्त्रें जाहलीं. हडप-सरावर मुक्काम आहे. फौज निघावयास पंधरा रोज पाहिजे. या प्रांतात कोणी नाहीं याजमुळें भोसले घाटाखालीं येऊन दंगा भारी करून दिला आहे. रास्ते यांचें तासगाव लुटून आणिलें. रहिमतपूर हा गाव पहिले अमदानींत श्रीमंत महाराज आईसाहेब यांचे खासगीचा आहे यास्तव ठाणें घालावयाचें, हेंही बोलणं आहे. तीनशेंपर्यंत प्यादा आम्हापाशीं आहे त्याची तीन हजार फौज. आणखी बरच्यावर ठेवीत आहेत. रास्ते याच्यानें कांहीं एक होत नाहीं. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापि. रोख्यांची नक्कल पाठविली आहे. हे विज्ञापि.

नं. ५२०९ श्रीगणराज (मार्ग० शु० १५–१२ दिसें.)

पै॥ छ० १४ रज्जब. सन मय्या तैन. कार्तिक मास.

विज्ञापना. वडिलीं पत्र पाठविलें तें पावलें मौजे म्हापण तर्फ पाट प्रांत कुडाळ येथें खासगत ठिकाणात घर आहे तें वे॥ महादेव भट गाडगीळ याजकडे होतें. हल्लीं त्या घरठिकाणात वे॥ राजश्री बाळंभट गोरे गांवकरी यास येथून पत्र नेऊन राहिले आहेत म्हणोन आज्ञा, त्यास गाडगीळ घर सोडून गेले. त्या घरात एक कुणबी होता म्हणोन कळलेवरून गोरे यांस पत्र

---

१ ही नक्कल नं ५२०६ स छापली आहे २ रघुनाथराव कुरुंदवाडकर यांचें बाळासाहेबांस पत्र मिरजेस. यावरून हरभट बाबा पटवर्धन यांचें म्हापण येथें ठिकाण व घर होतें असें सिद्ध झालें.

लिहून दिलें हल्लीं प्रत्ठिकाणात गोरे आहेत. वडिलास कळावें. बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना.

नं. ५२१० श्री. (१२ दिसेंबर)

पै॥ छ० १७ रज्जब सन मय्या तैन. मार्गशीर्ष मास.

सेवेशीं धोंडो बापूजी शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत मार्गशीर्ष व॥ १ पावेतों वर्तमान बालकाचें यथास्थित असे विशेष. राजश्री गणेशपंत काने याचे फितुराचे कागद करवीरकर महाराजाकडे जात होते ते सरकारांत सापडले त्याजवरून काने यास व पुन्न उभयतास शु॥ १५ स कैद करून कोरोज किल्ल्यावर एक जण व करणाळ्यावर एक जण असे दोहों किल्ल्यावर पाठविले करवीरकर महाराजाकडील फितूर असें लोक बोलतात. कळावें रास्ते याजकडील आरबांपैकीं दोन जणानीं सरकारचे दोन चार असामी जायां जखमी चौकापासून ते शनवारपेठेपर्यंत केले नागव्या तरवारा करून मारीत पळत गेले मग राजश्री आबा काळे याचे लोकानीं आरब दोन शनवारांत ठार केले त्याजवरून रास्तेकडील आरब तयार जाले व नानाकडीलही जाग्यावर तयार जाहले नंतर वाड्यासभोंवतीं पलटणें आबा काळे व रूपराम चौधरी यांचीं दोन आहेत हीं तयार होऊन रस्ते बंद केले तोफा चौफेर नाक्यानीं लाविल्या आपल्या भोंई महालानजीक लोक तयार बसले तट पडला आबा काळेकडील कारकून जमादार (आमच्या) वाड्यात आले. " लोक गच्चीवर घालणार व कोठीमागील भिंतीवर बसविणार, रस्ते रोखणार, दरवाजा उपडून यावा," असें बोलले " आम्हास (सरकारची) परवानगी आहे. " असें बोलले मग "यजमान मगळवेढ्यास गेले जामदारखाना कांहीं व कोठीचें सामान व फरासखान्याचें दिवाणखान्यांत व माडीवर आहे पहारे दोनआहेत. कुलपें आहेत आम्ही उपडून देणार नाहीं कोठीकडे एक पहारा आहे" येथील गड्यांचा चौका कोठीपाशीं दाखविला मग ते आबाकाळेकडे गेले नंतर वाड्यातील माणसें व सदाशिव खिजमतगार व जासूद राजबा याजला दरवाजाबाहेर चार जण व कोठीकडील माडीवर एक दोन घटाटोप करून बसविले माणसें पाहून मग काळे याजकडील लोक आले नाहीं दरवाज्यास कुलपें घालून ठेविलीं असें दहा घटका दिवसपर्यंत जालें मग रस्ते मोकळे जाले. नानानीं आरबास ताकीद केली वाड्यात कारकून गेले नतर रस्तेचालू लागले जर फरिता गोळी सुटत होती तर (आमच्या) वाड्यातील चीजवस्त रहात नव्हती. जबरदस्तीनें आरब अथवा सरकारी लोक शिरते ईश्वरें एक वेळ

बैगाटली. अद्याप प्रमाण नाहीं. लोक मनस्वी बोलतात. कोणे समयीं काय होईल न कळे. चौकीवर एकही माणूस नाहीं प्रसंग कठीण ऐसें बोलतात यास्तव आजच दोन प्यादे दरवाजावर ठेविले. गडबड जाल्यास दरवाजा लावू बळकटीस्तव अलाहिदा पत्रीं प्यादे मिरजेहून पाठवण्यास आज्ञा करावी अथवा येथें ठेवावयाशीं आज्ञा करावी ऐसें लिहिलें आहे. त्यानतर ही गलबल जाली. मग धीर न पुरे. यास्तव तूर्त दोन प्यादे ठेविले. वडिलांस कळावें. सदरहू दोन प्यादे ठेविले गलबलीचें वर्तमान सर्व सदाशीव खिजमतगार सांगतां कळों येईल. बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं ५२११ श्री (१२ दिसेंबर.)

पौ॥ छ० १७ रजब सन मय्या तैन मार्गशीर्ष मास.

सेवेशीं धोंडो बापूजी जोशी शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत मार्गशीर्ष व॥ १ पावेतों वर्तमान यथास्थित असे विशेष शिंदे यांकडील पलटणें रवाना जालीं. कोरेगावचे सुमारें गेलीं फौज तीन हजार निघोन लष्करानजीक चार कोसावर जाऊन उतरले दरमजल येणार अशी बाजारबातमी आहे वारा समुद्रात भारी लागला मुमई, वसई, सुवर्णदुर्ग, उदेरीचें आरमार झाडून बुडालें शिवाय सावकारी ही माल बहुत बुडाला इंग्रजाचा तीन कोटीपर्यंत नाश जाला. मुमईचे बदरातील पाल, गुराब, जहाजें वगैरे सामान लहान थोर अडीचशेंपर्यंत बुडालें सरकारचें आरमारही वसई व सुवर्णदुर्गचे बाहेर होतें तें गेलें. अजनवेल, रत्नागिरी, विजयदुर्ग इकडे वारा लागला नाहीं सावकारी, सरकार, इंग्रज मिळोन पांच सात कोटी पाण्यात नाश जाला वसई प्रांतींची बागशाई झाडून पडली तळें किल्याचा बुरूज अशक्त होता तो एक पडला असा वारा लागला याजप्रमाणें गावात सर्व बोलतात वडिलांस कळावें बहुत काय लिहिणें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना

नं ५२१२ श्री. (मार्ग० व० २–१४ डिसें)

छ० १६ रजब सन मय्या तैन व अल्लफ मार्गशीर्ष

सेवेशीं विज्ञापना पत अमात्य यांणीं रविवारीं राजापुरास ठाणें घातलें शहरचा तसनस बहुत केला प्रांतांत पिकापाण्याचा नाश होतो प्रथम पन्नास हजारावर सडणीचा ठराव जाला त्यापैकीं दहा पधरा हजार वसूल पडला बाकीचा ऐवज यावा त्यात ठाणेंच घेतलें ! शहरचें गुळें

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेंवस्तीची आहे पत्र नारोपंत करंदीकर यांचें करवीहून.

जालेंच होतें. जिन्नस हरजिन्नस बेमुबलग गांवांत आहे. ब्राम्हणांस वगैरे तसदी बहुत होत्ये. याप्रमाणें वर्तमान आहे. शिरगांवकर यांच्या पथकाची हजिरी चारशें राऊतांची जाली. एकंदर तैनातजाबता सरसाल आकार दोन लाख वीस हजार रुपये जाले. सरासरी सकट शेरा साडेपांचशेंचा पडला. पैकीं दरमहा चवदा हजार रुपये यावे. बाकी चवथाई मात्र तहकूब रहावी. *शिवाय कापड आहे. चालत्या रोजमरेपैकीं रोख दोन हजार व* सिदराम भोंसले यांजकडे हवाला पांच हजार व पाच्छापुरावर बरात पांच हजार येणेंप्रमाणें बारा हजारांचा भरणा केला. बाकी दोन चालत्या महिन्यांचें देणें राहिलें. याप्रमाणें तोड पाडली. शिंद्याकडील पलटणें लोणंदवर आलीं. तोफखाना व सरकारची फौज मागाहून येत आहे. पलटणें मात्र जलद् मजलदरमजल येतात असें वर्तमान आहे. अद्याप जाधव यांची भेट होऊन पुण्याहून पत्रें आलीं नाहींत. कळावें. शिंदे बायांस व त्यांजकडील कारभारी तात्या फोंडेकर वगैरे यांस पत्रें लिहिलीं आहेत कीं, इकडील बोलण्यास अनुकूलता करावी. याप्रमाणें लिहिलीं आहेत. फौजेचा खर्चाचा गवगवा येथें पडला आहे त्याची एक महिन्याची तोड तूर्त काढून गांव शीव हवाला टवाला व कांहीं रोख अल्प स्वल्प देऊन तोड पाडणार; आणि हिंमतबहाद्दर खोचीवर आहेत त्यांजकडेच रवानगी होत आहे. शिरगांवकर व खानापूरकर मिळोन सहाशें राऊत आहेत व किरकोळ आणखी पांच सहाशें ऐसे तूर्त हजार बाराशेंची रवानगी होत आहे.. चतुरसिंगाचें बोलणें समेटाचें पुण्याकडे लागलें आहे असें बाजारी वर्तमान आहे. सत्य मिथ्या कळत नाहीं. येथून त्यास पत्रें गेलीं आहेत कीं, हिंमतबहाद्दर यांजवळ पोहोचावें. येतात किंवा न येतात, उत्तर आलेवर कळेल तसें लिहून कळवीन. पुण्याकडील सामान न यावें या प्रेतनाची बहुत कासाविशी होत आहे. या प्रेत्नाची फ़ाटगिरी होऊं नये. राजश्री *शितोळे व (निपाणकर) देसाई यांजविशीं विनंती*

सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री गणेशपंत कात्रे प्रतिनिधीकडील कारभारी यांस पुण्यांत केद केलें व त्यांचे चिरंजीवासही केद केलें असें वर्तमान आहे. कात्रे यांचे बंधु राजश्री बाळाजी काशी हे करवीरास कराडाहून काल रविवारीं आले. आणि श्रीमंत अमृतराव साहेब व दौलतराव शिंदे यांचाही परिणाम अस्ताव्यस्त बोलतात. परंतु लिहिण्यांतील वर्तमान नाहीं. बाजारी आहे. ऐशास स्वामींकडे पुण्याचीं पत्रें आलींच असतील. एवढें वर्तमान असिल्यास समजण्यांत आलेंच असेल. सत्यमिथ्या कळविण्याची आज्ञा व्हावी. पलटणें व सरकारचा तोफखाना फौज कोणत्या मुक्कामास आली हें कळविलें पाहिजे. हुजूरनें पत्र राजश्री बाळोबा पागनीस यांस रा॥ आत्मराम धोंडदेव यांचे वियमानें गेलें होतें तें मशारनिल्हेनीं वेदमूर्ती राजश्री नरसिंह शास्त्री, पागनीस यांजवळ असतात त्यांचे वियमानें पागनीस यांस प्रविष्ट केलें. पत्र पाहून पत्राचा आचीर्य केला, आणि पत्राचें उत्तर दिलें नाहीं. उत्तर मात्र सांगितलें कीं, ज्याप्रमाणें कैलासवासी परशुरामपंत भाऊचा परिणाम महाराजांनीं केला, तसा सारे पटवर्धनांचा परिणाम महाराजांनीं केला असतां स्वस्थपणीं नेत्र भरून मग निद्रा घ्यावी. तें न होय तर पटवर्धनाचें कुळ ! निद्रा लागोन चैन पडों देणार नाहींत ! इतकें उत्तर मात्र जालें. अद्याप जानराव जाधव यांची भेट होऊन पत्रें आलीं नाहींत. भेट अद्यापि न जाली असेंच समजण्यांत आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२१४ (मार्ग० व० ५–१७ डिसें.)

नारो विनायक याचें मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र अथणीहून छ० १९ रज्जबचें—

"धोंडजी वाघ गलगल्याजवळ कृष्णापार होऊन शूर्पालीवर आले आहेत. हजार बारासें स्वार व तीन चार हजार पाईचा जमाव आहे. शूर्पालीस चौकी दिली आहे. गावकरानीं खंडणीचें बोलणें लाविलें आहे. मौजे कंकणवाडी परगणे जमखिंडी हा गाव लुटून पस्त केला. शूर्पालीचा जाबसाल उरकल्यावर कोणता रोख धरितात पहावें. आम्ही येथें जमाव राखून हुशार आहों. प्रजापीडा सरत नाहीं. श्रीइच्छा काय आहे न कळे."

नं. ५२१५ श्रीपांडुरंग. (२१ डिसेंबर.)

पै॥ छ० २६ रज्जब. सन मय्या तैन व अल्लफ.

ती॥ राजश्री बाळासाहेब वडिलांचे सेवेशीं.

अपत्यें भगवंतराव बाहिरव शिर सा॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत

मार्गशीर्ष वद्य नवमीपावेतों मुक्काम श्रीक्षेत्र पंढरपूर येथें वडिलांचे कृपेकरून सुखरूप असों. विशेष. श्री॥ राजश्री आपासाहेब यांणीं करकंबेहून मंडळीसह मंगळवढेयास नेलें हें विनंतीपत्र पेशजी सेवेसीं लिहिलें होतें. तेथें नेल्यानंतर आज्ञा केली जे, करकंबें महालचे सालमजकूरचे ऐवजीं तीस हजार रुपये तूर्त देणें. नाहीं तर मामलत दुसऱ्यास सांगतों. मी विनंती केली जे, मामलत मला निभावणार नाहीं. तेव्हां राजश्री मोरोपंत फटणीस व राजश्री आपाजीपंत साठे यानीं साडे बारा हजार रुपये एकूण व दरबार खर्च एक हजार• एकूण साडे तेरा हजार रुपये तूर्त द्यावयाचे कबूल करून ठाण्यास आले. परंतु मुख्यत्वें मोरोपंत कारभारी, आपाजीपंत त्यांचे विचारें कामकाज करितात मी आज्ञा घेऊन क्षेत्रास आलों. कृपाळु होऊन सांभाळ करणार वडील समर्थ असा. सेवेशीं श्रुत होय. कृपा करावी हे विज्ञापना. मीहीं आठ दहा दिवसानीं चरणांसंनिध येतों हे विज्ञापना.

नं. ५२१६ श्री. (मार्ग. व० १२–२३ दिसें.)

छ० २४ रजब. सन मय्यातैन. मार्गशीर्ष.

सेवेशीं विज्ञापना. जानराव जाधव यांचीं व सांडेकर यांचीं पत्रें पुण्याहून काल मंदवारीं आलीं. अद्यापि जाधव यांची भेट जाली नाहीं. वृत्तकाची संज्ञा जाधव याच्या पत्रांत 'अंगठीवरला हिरा आहे तो काढून दुसरा बसवावयाचा आहे' असें लिहिलें आहे. नानाकडील ऐवजाची निकड लिहिली आहे. सावकारी चिठ्या पाठवून याव्या म्हणोन लिहिलें आहे. त्यास धोंतुपोषण चिठी यादव याची पाठविली आहे ती जाधव यांचे नांवची पाठविली आहे. परंतु जाधव यांजकडून पुण्यांत निशा पटत्ये असा अर्थ नाहीं. नाद लावावयाचें कारण नरसिंगपूरकर बावाकडून पत्रें श्रीमंत राजश्री बाजीरावसाहेब यांजकडे इकडील अनुकूलतेविषयीं गेलीं होतीं. परंतु त्यांतील भाव उत्तराचा समजला नाहीं. साराश जाहलेले मसलतीस वेत्यय पडों नये येविशींचा बंदोबस्त पक्केपणें असावा. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. अमात्यपंत यांजकडून वेदमूर्ति राजश्री महादेव भट पटवित आले त्यांजवर महाराज रागें भरले कीं, "तुम्ही कोंकणांत मसलत केली याजमुळें पुण्यांत बोलण्यास ठीक पडत नाहीं. नाश जाहला." फारच रागें भरले. हे विज्ञापना.

नं. ५२१७ श्री. (पौष शु० १–२७ दिसें.)

पै॥ छ० ६ साबान. सुसन मय्यातैन व अल्लफ. पौष मास.

---

१ पत्र मारोपंत करंदीकर यानें करवीराहून बाळासाहेबांस. २ गुलझाप.

श १७२१ बावडेकराची कोकणात स्वारी इ. स. १७९९

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री गगाधर राव स्वामीचे सेवेसी

पोंप्य नारो गोविंद मुकाम जजिरे विजयदुर्ग साष्टांग नमस्कार विनती येथील कुशल तागायत छ० २९ माह रज्जब जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत असावें विशेष पत अमात्य बावडेकरी तीन चार हजार लोकांनिशी घाटाखाली उतरोन गढी खारेपाटण घेतरं व राजापुर शहर जाळून तालुक्यातील गाव लुटिले पुण्यास पत्र कुमकेविशीं लिहिलीं आहेत अद्याप कुमक येऊन पोंहोंचली नाहीं आपल्याकडील पाचचारशें राऊत कुमक आली पाहिजे पत्र पावताच दोन अडीचश राऊत येत असे करावें राजश्री महादाजीपत वेद्येकर विनती करितील त्याप्रमाणें तरतूद जाहली पाहिजे राजश्री आनदराव धुळप सुभेदार आरमार व सुभाकडील अनाजीपत गागट तीन चार हजार लोकाचा जमाव करून अमात्य यास गढी खारेपाटणापलीकड हटविले आहेत गढीस मोर्चे लागू केले आहेत अमा य याचा मुक्काम भडवावडयास आहे आपल्या कडील कुमकेची मार्गप्रतीक्षा करिता (त्या) जवळ राऊत आहेत आपल्याजवळ अगदीं नाहींत याजकरिता लिहिल आहे काहीं तरी सोय करून पाठविले पाहिजेत बहुत काय लिहिणें हे विनती

न ५२१८ श्री (पाप शु० ४–३० डिसेंबर)

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गगाधरराव स्वामींचे सेवेशी

पा य नारो गोविंद मुक्काम जजिरे विजयदुर्ग सा॥ नमस्कार विनती येथील कुशल तागायेत छ० ३ माहे साबानपावेतो वर्तमान यथास्थित असे विशेष आपण पत्र पाठविलें तें पावलें पुण्याहून पल्टण वगैरे फोज करवीरचे पारिपत्याकरिता येत आहे म्हणान लिहिल, त्यास मिरजनजीक आलींच असतील मोहिमेचा मजकूर त्याहाला इकडील मजकूर तरी पत अमात्य बावडेकर तीन चार हजार लोकानिशीं घाटाखालीं उतरून गढी खारेपाटण व गढी राजापूर ठाणीं घतलीं राजापूर शहर जाळून तालुक्यातील गाव लुटले त्याजवर राजश्री आनदराव धुळप सुभेदार आरमार व चि॥ राजश्री दाजीबा व राजश्री अताजीपत गोगटे तीन चार हजार लोकाचा जमाव करून तीन स्वाऱ्या करून तिहींकडून राजापूरचे रोखें जाऊन त्यांशी लढाई केऊन त्याचा मोड होऊन माघार लाविले गढीचा व शहरचा बंदोबस्त करून त्याचे पाठलागावर स्वाऱ्या गेल्या पुन मोजे तिरवली याचा गाव तेथें दुसरी लढाई मातबर जाली त्याचा मोड होऊन माघारे घेऱ्यात भुईबावड्यास लाविले खारेपाटणच्या ठाण्यांत त्याचे लोक अडीच तीनशें हाते त्यास चोहोंकडून मोर्चे लावून

तोफांचा व गरनाळेचा मार देऊन त्या लोकांचा नाश करून जेर केलें. (त्यांत) ताकद राहिली नाही. असें करून लोक गढींतून बाहीर लाविले. पाठीमागें स्वांच्या गेल्याच आहेत. खारेपाटणच्या गढींत निशाण लावून प्रांताचा बंदोबस्त केला. श्रीमंतांचे पुण्येंकरून ईश्वरें मोठें यश दिलें. राजश्री गणपतराव सरसुभेदार वगैरे लोक घेऊन कुमक येत आहेत. मागाहून सविस्तर लिहून पाठवितों. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

नं. ५२१९ श्री. (पौष शु० ७–२ जाने.)

पै॥ छ० ६ साबान. सन मय्या तेन व अलफ.

[1]विज्ञापना. महाराज करवीरांत शिष्टांचे दर्शनास गेले होते त्याचा तपशील—अप्पा म्हणोन ब्राह्मण गांवाबाहेर लोणारावर राहतात ते अनुष्ठाने शरभ म्हणोन प्रयोग आहे त्याचें साधन आठ दहा वर्षे करीत आहेत व गांवांत काशीकरबावा म्हणोन यजुर्वेदी ब्राह्मण गणपतिउपासक आहेत व शास्त्री म्हणोन देवीउपासक व मांत्रिक आहेत. या त्रिवर्गाचे दर्शनास गेले कारण आपलें अभीष्ट चिंतन व्हावें येतद्विषयीं त्रिवर्गांची प्रार्थना जाहली आहे. भटजीबाबा नरसीपुरकर तो गुरुच आहेत. असा विचार आहे. कळावें करितां सूचना लिहिली आहे. सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२२० श्री. (पौष शु० ७–२ जाने.)

पै॥ छ० ६ साबान. सन मय्या तेन व अलफ.

[2]सेवेसीं विज्ञापना. पुण्याहून मसलत होऊनें फौज व पलटणें रवाना जाली येविशींची पायमल्ली करण्याचीं संधानें राजश्री सदाशिव मल्हार निसबत शिंदे यांजकडे व बजाबा शिरोळेकर व नागोपंत चक्रदेव यांजकडे संधानें चालली आहेत. शिरोळेकर यांजकडून हमेश राजश्री रामचंद्र अण्णाजी कागवाडकर हे करवीरीं येत असतात. राजश्री बळवंतराव सांडेकर तो त्याच उद्योगांत आहेत. पत्रें एक दोन रोजां आड करून नेहमीं पुण्यास जातात. ऐशास मसलतीची पायमल्ली न होणें असा बंदोबस्त पक्केपणें असावयाची आज्ञा व्हावी. इकडे लोक चाकरीस आहेत त्यांच्या घरीं उपद्रव जाहला असतां इकडील जमीयत फुटल्ये. नाहींतर लोक ठेवावयाचे असल्यास येण्याविशींहि सिद्ध आहेत. दोहींतून एक मसलत जाली असतां जमीयत फुटल्ये. आणखी कोणी येणारासही दर्द पडल्ये

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेशव्यांची आहे. पत्र नागोपंत कारंजकराचें. नांव पुढचीं दोन. २ पत्रावरील मिति व तारीख पेशव्यांची आहे.

असा विचार आहे. श्रीमंत राजश्री आपासाहेब यांस पुण्याकडील बंदोबस्ताविषयीं वारंवार सूचना व्हावयाची आज्ञा व्हावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२२१ श्री. (पौष शु० ७-२ जाने.)

पै॥ छ० ६ साबान. सन मय्यातैन व अलफ.

सेवेशीं विज्ञापना. राजश्री जानराव जाधव यांचीं पत्रें इंदुवारीं आलीं त्यांतील वर्तमान पत्रांत जाधव यांची व श्री॥ नानांची व सरकारची भेट जाल्याचें वर्तमान नाहीं. पत्रें घेऊन गडी आला त्याचे जबानीं तलें वर्तमान मागील इंदुवारीं व भौमवारीं नानांच्या व सरकारच्या भेटी जाधव यांच्या जाल्या. राजश्री बळवंतराव खांडेकर यांचीं पत्रें नाहींत. वर्तमान भेटीचें बातल असें दिसतें. जाधव यांणीं विवेकाचा उपाय पत्री सुचविला आहे. 'नानांच्या कर्जाच्या ऐवजाचा फडशा व्हावा. शिवाय लाख रुपये दरबारखर्च जाल्यास तहाचा आत्रसाल पटेल' म्हणोन लिहिलें आहे. या पत्राच्यापूर्वी पत्रें आलीं होतीं त्यांत 'अमात्यपंत यांस करवीरास आणवावें, खारेपाटणचें ठाणें स्वाधीन व्हावें, नानांचा ऐवज द्यावा.' त्याचीं उत्तरें जाधव यास गेलीं कीं, फौजा माघाऱ्या जातात अशी खातरजमा असिलेस दीड लाख रुपयेची तोड पाडून देऊं. खारेपाटणचें ठाणें स्वाधीन करणेंचा ठराव राजश्री हैबतराव गाइकवाड विश्वासराव यांचे विद्यमानें धुळपाचे स्वाधीन व्हावें असें ठरावांत आलें आहे त्याप्रमाणें होईल. वाळवें तर्फेचे गाव कांहीं हुजूर आहेत त्याजविशींहि जाधव याणीं स्वाधीन होणेंविशीं लिहिलें होतें त्याचें उत्तर गेलें कीं, पुण्याहून गांव स्वाधीन करून घ्यावयास कारकून येईल त्याचे हवालीं गांव स्वाधीन करणेंची आज्ञा होईल. याप्रमाणें उत्तरें गेलीं. अमात्यपंत मुर्देबावड्यास आहेत. अलीकडे त्यांचा उत्कर्ष नाहीं. पंत राजाज्ञा अथणीच्या सुमारें वाघसुद्धां आहेत म्हणोन वर्तमान आहे. पलटणें कराडच्या[1] सुमारें आलीं असें वर्तमान आहे. चतुरसिंग आपले जमीयतसुद्धां हैबतराव गाइकवाड घेऊन आले. अष्टें याजवरील लष्कर व चतुरसिंगसुद्धां माघती खोचीवर आले. दुधगांवास तोफा लावावयाचा मनसबा चव्हाण व पाटणकर करीत आहेत. काय होतें पहावें. शिराळें प्रांताच्या गांवगन्नाच्या ओली करवीरास आणिल्या. आजपर्यंत वसूल द्विगुणित घेऊन

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेशव्यांची आहे.

पुढें ही जो ऐवज निघेल तो घ्यावा या बेतानें आणिल्या. सेवेशीं श्रुत व्हावें हे विज्ञापना.

नं. ५२२२ श्री. (पौष शु० ७–२ जाने.)

यादी. ठराव गंगाधरराव गोविंद व चिंतामणराव पांडुरंग सुरुसन मय्यातैन व अल्लफ. सिद्धार्थीनाम संवत्सरे.

६५००१ किल्ल्याचे खर्चाची नेमणूक सरकारातून नाहीं. शेऱ्यात आहे. सबब हल्लीं नेमणूक सरंजामापैकीं समाईक.

४३००० तैनात बा। बेहड्डा.

४०००० कैलासवासी गोविंद हरि व गोपाळराव याची नेमणूक.

३००० कैलासवासी वामनराव गोविंद यांची नेमणूक.

४३०००

हल्लीं तपशील.

२०००० गंगाधरराव गोविंद.

२३००० चिंतामणराव पांडुरंग.

४३०००

येणेंप्रमाणें तैनातीचा ऐवज सदरहू बा। वाटून घ्यावा. कलम १

स्वार सरकार बेहड्या बा।

४६००

२००० गंगाधर राव गोविंद.

२६०० चिंतामणराव पांडुरंग.

४६००

शेताळीसशें स्वारांचा सरंजाम यथाविभागें घेऊन सरकार चाकरी करावी. एकूण कलम २

१००००० घर बांधावयास एक लाख रुपये गंगाधरराव, गोविंद यानीं आपल्या विभागापैकीं द्यावे चिंतामणराव पांडुरंग यास. येणेंप्रमाणें कलम १

मातुश्री स्वरस्वतीबाई व सौभाग्यवती कुसाबाई व सौ॥ मनाबाई व सो॥ मथाबाई यानी

१२५ शेत व मळा नक्त रुपये.

८८८६।≡

तपशील.

२५५० शेडसाळ.

२३८९ ऐन.

१६१ चढावाद्दल सेरीज
कजव खर्च लिहावयाचा.
सालाबाद खर्च लिहितात.

२५५०

१२५ शेतावा। व मळ्याचा।

६२११८≡ हल्लीं गाव नेमणुक करोन
द्यावयाचे. समाईकपैकीं.

८८८६८≡

खासगीकडील

चितामणराव पाडुरंग.

१ कैलासवासी यशवंदाबाई.

१ मातुश्री लक्ष्मीबाई

२ सौ॥ रखमाबाई व सौभाग्यवती अन्नपूर्णाबाई.

४

चौघी जणींची वस्तभाव व कापड जें असेल तें ज्याचें त्यासकडे

गंगाधरराव गोविंद.

१ सौ॥ उमाबाई

१ सौ॥ गोपकाबाई.

१ सौ॥ पार्वतीबाई.

१ सौ॥ सत्यभामाबाई.

१ मातुश्री राधाबाई.

१ देवीच्या सुद्धां श्रीमाधवजीची वस्तभाव.

६

वामनराव गोविंद बाबा व कैलासवासी पांडुरंगराव गोविंद तात्या व राजश्री गंगाधरराव गोविंद व चितामणराव पांडुरंग यांच्या खासग्या एकजागी करोन हिसेबी वाजवी रीतीनें जें खासगीसंबंधें असेल तें उभयतानीं निम्मेनिम यावें व घ्यावें. कलम १

१ पथकसंबंधीं कापड नक्त शिल्लक जवाहीर ता। येणें देणें घेणें कर्ज व कापडाचा ता। येणें पागा घोडीं हत्ती नग उंट थट्टी मेंढरें शेळ्या रथ गाड्या फरासखाना वगैरे जें असेल तें——निम्मेनिम यावें घ्यावें कलम १

महालचे हिशेब देणें घेणें फाजील कर्ज रदकर्ज याचे हिशेब होणें ते बाळासाहेबाकडे होऊन वाजवी हिशेबीं ठरेल त्याप्रमाण बाकी सुद्धा निम्मेनिम कलम १

१ किल्याचे जकीऱ्याचें सामान दारू तोफा जेजाला बाण शिसें गोळे तोफाचें हरजिनसी दाणा कोठींपैकीं गंधक सोरमीठ वगैरे आदिकरोन हरजिन्नस किल्याचें किल्याकडे असावें. कलम १

किल्याचे जकीऱ्यापैकीं चितामणराव यास मोघम यावयाचें.

दारू खंडी पक्के.	२
शिसें खंडी.	१
जेजाला सुमार.	१०
रेखले सुमार.	२
बाण सुमार.-	१००
रेखल्याचे गोळे सुमार.——	१००

येणेंप्रमाणें जिन्नस मोघम यावे.

१ वर्षासनें. महालीं वर्षासनें असतील तीं ज्या ज्या कडे महाल येतील तेथील वर्षासनें ज्याचीं त्यानीं चालवावीं. इनाम जमीनीसुद्धा.

१ खासगीकडील वर्षासनें यथाविभागें निम्मेनिम चालवावीं.

१/२० उभयतांनीं चाकरी सरकारची एकत्र करावी. कलम १

कलमें वीस सदरहू लिहिलेप्रमाणेंयतान उभीं वर्तावें.
छ० ६ साबान. पौषमास. सु॥ मय्यातैन व अलफ. सिद्धार्थीनाम संवत्सरे. पौषमास. गुरुवार. मु॥ मिरज.

नं. ५२२३ श्रीगणपति. (३ जाने.)

पै॥ छ० ७ साबान. सन मयातैन व अलफ.

तीर्थस्वरूप राजश्री बाव्यासाहेब वडिलांचे सेवेसीं. अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना. ता। पौष शु॥ ८ पर्यंत यथास्थित असे. विशेष. वडिलीं पत्र पाठविलें तें पावलें " उभयतास राजी जाहलों. पत्र लिहून दिलें. यादी ठराविली त्याजवरही मान्य करून दिलें. चिरंजीवानीं मान्य करून दिलें नाहीं. तुम्ही रात्रीं निघून गेला पुढें आम्हीं कसें करावें ? तालुक्यांत रोखेपत्र चिरंजीव रा॥ आपा करितात याचा बंदोबस्त करावा " म्हणोन आज्ञा, त्यास काल आपली आज्ञा घेऊन निघालों ते चिरजीवाकडे आलों ती॥ रा॥ दादाही आले होते. माझें व वडिलांचें बोलणें चिरंजीवासीं जालें तें सर्व वे॥ रा॥ बाबा दीक्षित व रा॥ बळवंतराव लेले यानीं ऐकलेंच आहे. त्यास मी आलों. चिरजीवापाशीं यादी ठेविल्या विचार करून सांगतों म्हणोन बोलले आहेत. व तेही इकडे येणार. खर्चाची तरतूद करून येतों म्हणोन बोलले. त्यास त्याजकडील जसा मजकूर समजेल तदनुसार कळवीन बहुत काय लिहिणें विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५२२४ श्रीगणपति. (पौष शु० १०—५ जाने)

पै॥ छ० १० साबान. सन मय्यातैन वे अलफ. पौष

अपत्यें रामचंद्र परशुराम सा॥ नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागायत छ० ९ साबानपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. मिरजेहून आवशीचे दीड प्रहर रात्रींचे सुमारें निघालों तों उजाडता तासगावीं यऊन श्रीगजाननाचें दर्शन घेऊन तसाच राहुटीस आलों. नतर काल मदवारीं प्रात काळचे दीड प्रहरीं तेथून कूच करून अस्तमानीं चार घटका रात्रीस पलटणानजीक नांदेच्या रेटयाचे मुक्कामीं आलों. पुढें अदकोस राजश्री गणपतराव व बाबासाहेब सामोरे येऊन भेटी जाल्या. ते आपले गोटास गेले. आम्हीं आपले गोटास आलों. आज आमसी दोन अडीच कोशाचें कूच बहें बोरगांवचे रोखें

केले. वडिलांस विदित व्हावें याकरिता लिहिलें आहे कळावें पलटणांतील सरदार भेट घेऊन गेल्यानंतर त्यांणीं खुशालीच्या व्रहा तोफा केल्या आज मुक्कामच आहे चि॥ राजश्री बाबा कोठें आहेत, त्याजकडील काहीं पेंढार घेऊन गोपाळ महादेव (हे) रत्नाकरपंत व बाघ आहेत त्याजवर आले म्हणोन जमाखर्चीचें लिहिलें आलें, त्यास हल्लीं कोठें आहेत, काय वर्तमान, तें आज्ञा केली पाहिजे बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना

न. ५२२५ (५ जानेवारी)

घोंडो बापूजी जोशी यांचें बाबासाहेबास पत्र पौष शु० १० चें पुण्याहून

" पुण्यात दरवडे पडत होते मध्यें मना जाले फिरोन अलीकडे आठ रोज दरवडे मागती रोज पडतात दोन दोनशें लोक असतात रात्र जाली म्हणजे लोक भयभीत होतात "

न ५२२६ श्रीगणराज (पौष शु० ११–६ जाने)

चि॥ राजश्री हरिपंततात्या यासीं प्रती गंगाधरराव गोविंद आशीर्वाद उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहीत जावें विशेष अलीकडे तुम्हाकडून पत्र येऊन वर्तमान कळलें नाहीं तर प्रस्तुत तुमचा मोकाम कोठें आहे, राजमंडळाची फौज कोठे आहे, हें ल्याहावें चि॥ राजश्री रामचंद्रपंत आपा मिरजेहून छ० ६ साबान गुरुवारीं कूच करून तासगांवचे मोकामास गेले तेथून पुढें मंगळवारीं कूच करून कुंडलेवरून गेले पलटणें रेटरेंने मोकामास आलीं चिरंजीवाची त्याची गांठ पडल्याचें पत्र आलें नाहीं

माणसें पाठविली आहेत. गाठ पडल्याचें वर्तमान आलें म्हणजे आपणास कळवितों. राजमंडळचा जमाव पाटणकर व चत्रसिंग दुधगांवनजीक वारणातीरीं सोचीवर आहेत. दुधगावावर नित्य तोफा आणून मारागिरी करितात. आज तेथून कूच केल्याचें बातमीचें पत्र आलें आहे. तुम्ही रत्नाकरपंत व वाघ गांची बातमी राखोन सावध असावें. रवाना छ० १० साबान. राजश्री रत्नाकरपंत व वाघ यांचा मोकाम हलींदिंगळी व तवडी (?) नजीक श्रीकृष्णेवर आहे. बहुत सावधपणें असावें. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे आशीर्वाद.

नकल.

नं. ५२२७ श्रीगणपतिर्जयति. (पौष शु० १२–७ जाने.)

राजश्री बापूजी तीर्थो कसबे बेहट्टी स्वामी गोसावी यांसीं. सेवक चिंतामणराव पांडुरंग नमस्कार विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहिणें. विशेष. आमचा घरगुती जाबसाल अद्याप निर्लेम लागला नाहीं. त्यास कसबेमजकूर येथील सालमजकूरचा ऐवज पाठविणेंविशीं मिरजेहून ती॥ राजश्री काकासाहेबाकडून पत्र आल्यास तिकडे ऐवज न पाठविणें. जर कारिता ऐवज पाठविला तर तुम्हास (भरून) द्याव लागेल हें पुर्ते समजोन वडिलांकडे ऐवज न देणें. रवाना छ० ११ साबान. सुरुसन मय्यातेन व अलफ. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विनंती.

नं. ५२२८ श्री. (पौष शु० १२–७ जाने.)

पै॥ छ० १३ साबान. सन मय्यातैन व अलफ. पौष मास.

श्री॥ राजश्री बाळासाहेब साहेबांचे सेवेशीं.

विनंती सेवक बाळाजी महादेव दामले चरणावर मस्तक ठेवून शिर मा॥ नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० ११ साबानपर्यंत स्वामींचे कृपेकरून कसबे रहिमतपूरचें व सेवकानें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. श्री॥ राजश्री नाना फडणीस यांचें खास पथक पांचशें स्वार व दोनशें पायदळ यांचा मुक्काम मौजे पाडळीवर छ० ९ साबानीं आला. एकदोन रोज मुक्काम होऊन उद्ईक मौजे हिवीवर मुक्काम येणार. प्रांतात रोसे करितात याजकरितां पाडळीचे मुक्कामास (आम्हीं) कारकून पाठविला होता. फौजेंत सरदार राजश्री मोरो सदाशिव साठे आहेत. गांवावर रोसा होऊं नये व मुक्काम होऊं नये हें बोलणें कारकून बोलतांच त्यांणीं उत्तर केलें कीं, पेशजी पाऊण लक्षांची

वरात मिरजेवर होती त्यापैकीं कांहीं ऐवज पावला. बाकी राहिला आहे तो येणें आहे तो मिरजकरांचे गाव लागतील त्यापासुन घ्यावयाचा. रहिमत पुराजवळ दहा पांच हजार रुपये घेऊं असें बोलणें त्याणें लाविलें आहे. कार कून याणें उत्तर केलें कीं, हा मजकूर आम्हापाशीं कशास बोलता ? आपण पुढें जातच आहा काय जावसाल असतील ते मिरजेस बोलावे. येथें बोल त्यानें निर्वाह व्हावयाचा नाहीं. इतकें उत्तर केलें. रहिमतपुरावर मुक्काम होऊं नये यास्तव कारकून लष्करात आहेच परंतु मशारनिल्हेचें बोलणें ऐवज घेऊं असें आहे याजकरिता विनंती लिहिली आहे. डिघीवर मुक्काम होणार तेव्हां उपद्रव करितील याजकरिता गांवास उपद्रव घासदाण्याविशीं व या मजकुराविशीं करू नये म्हणोन जलद पत्र येऊन पोंचलें पाहिजे येविशीं सांडणीस्वार याजबरोबर पत्र आल्यास जलद पोंहचेल. बहुत काय लिहिणें. सदाशिवपंत कुरणे सातारकर बजाबा शिराळेकर याचे धणी यांचा लेक मोरो सदाशिव हे सरदार आहेत. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५२२९ श्रीगणपति. (७ जाने.)

पै॥ छ० ११ साबान सन मय्यातैन व अल्लफ.

अपत्यें रामचंद्रानें शिर सा॥ नमस्कार विज्ञापना. तागायत पौष शु॥ १२ सोमवार मुक्काम बहें श्रीकृष्णा उत्तरतीर येथें आज मुक्कामास आलों. पलटणें दक्षिणतीरीं आहेत. केवळ अनिवार ! कैदेची जात नाहीं. चि॥ राजश्री बाबा जतेनजीक आले तेथून रविवारचीं पत्रें पाठविलीं तीं फाल पावलीं. आज दोन दिवसात कोठें आले कळलेंच असेल. रत्नाकरपंत व बाघ कोठें आहेत ? त्याजवर पेंढारी घेऊन देवधर आले त्याचा काट चालला की नाहीं ते आज्ञा करावी. चि॥ राजश्री बाबा व चिंतामणराव आपा व नारायणराव येऊन मिळतांच इकडे सुरुवात करितों. पलटणाचें सामान फार चांगलें आहे. पुण्यातुन पत्रें आलीं त्यात इचूरकर व नानाकडील साठे व पेठे व पवार जाधव चालते जाले सारा जमाव पथराशें आहे. तोफ खाना राजेवाडीकडे गेला असें लिहिलें होतें कळावें विदित होय हे विज्ञापना. दुधगावकडील फौज कोठें आहे, तिकडील काय वर्तमान, ते आज्ञा व्हावी. तोफखान्याचें साहित्य करावें सर्वांची चिठी उद्यां पाठवितों हे विज्ञापना.

नं. ५२३० - श्री. (पौष शु० १२–८ जाने)

पै॥ छ० १६ साबान. सन मय्यातैन. पौष.

सेवेशीं आबाजी बच्याजी सा॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १२ साबानपर्यंत स्वामींचे कृपेकरून वर्तमान यथास्थित असे विशेष स्वामींनीं बाळू पवार यास येथील पलटणाच्या तोफांचा अजमास पहावयास पाठविला, त्यास तोफा सुमार सत्तावीस व पल्टणें पाच याप्रमाणें आहे पल्टणात जाऊन पवार यास पाहू देइनात, याजकरिता अजमास लिहून पाठविला आहे व घोगावचा मनाई घेऊन दिली गावची मजला माहितगारी नाहीं आणि मी येथें बोलून ही ठेविलें आहे गैर माहितीनें त्यानीं रोख केला, त्यास मनाई देविली सेवेशी श्रुत होय हे विज्ञापना

न. ५२३१ श्री (पौष शु० १३–८ जाने)

पै॥ छ० १६ साबान

सेवेसीं बाळाजी विष्णु सहस्रबुद्धे कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत छ० १२ साबानपावेतों वर्तमान यथास्थित असे विशेष पेशजी इंग्रजाकडील वकील मालीट होता तो विलाइतेस जाऊन आपल्या पातशहाचीं पत्रें सरकारात पाठविलीं तीं मुंबईकर जनरालाकडे आलीं तेथून पुण्यास सरकारात आलीं बरोबर टोपीकर चार आहेत येथें आल्यावर त्याचें बोलणें सरकारात पडलें जे, पातशाही पत्रें आणिलीं आहेत, त्यास सरकारचा डेरा बाहेर होऊन श्रीमंतानीं सामोरे येऊन फरमानबाडीचा समारंभ करून श्रीमंतानीं उभ्यानीं पत्रें हातीं घ्यावीं याप्रमाणें चार रकमा त्याच्या बाळण्याच्या पडल्या त्याजवरून श्रीमंतानीं श्रीमंत राजश्री नानास पुसावयास पाठविलें जे, या इंग्रजांच्या मागील चाली कशा आहेत ? तेव्हा नानानीं मागील चाली सांगितल्या दिल्लीपताशिवाय सामोरे जाणें अथवा फरमानबाडी करणें ही चाल नाहीं मागें थारल्या रावसाहेबाचे वळेस इंग्रजाच्या पातशाहाकडील पत्र आलें हानें तें टापीकरानीं कचेरीस रावसाहेब यांचे हातीं दिलें याप्रमाणें चाली असता न्‌व्याच रकमा बोलण्या या काढाया या दौलतदाराच्या चाली नाहींत[1] तेव्हा इंग्रजाकडील बोलणें पडलें जे, आजपर्यंत चाली चालत आल्या त्या त्या चालींत इंग्रजाकडील मातबर मनुष्य सरकारात बोलावयासीं आला असता त्यास मदारुलमहाम अगर मातबरातील हस्तकाविल (सामोरे) येत गेले हल्लीं तो पातशाही पत्रें घेऊन आलों आहों त्यापेक्षा या चारी रकमा घडाव्या तेव्हा मागती सरकारातून नानास विचारावयाकरिता

१ थारल माधवराव २ हा नानांचा किताब

पाठविलें. याप्रमाणें आठ दिवस घाटत होतें. नंतर नानानीं चोहों रकमांची चार उत्तरें सांगितलीं जे, श्रीमंत सामोरे येणार नाहींत. डेरा देऊन फारमानवाडी व्हावयाची नाहीं. उभयांनीं पत्रें द्यावयाचीं त्यास इंग्रज पत्रें घेऊन वाड्यांत येतील तेव्हां श्रीमंत इंग्रजाच्या भेटीकरितां कचेरीस येतील. त्या संधींत इंग्रजानीं पत्रें श्रीमंताच्या हातीं यावीं. श्रीमंतानीं पत्रें घेऊन मुनसीच्या हवाला करावीं; आणि खुशालीच्या तोफा शंभर मागाव्या असें इंग्रजाचें म्हणणें होतें त्यापैकीं वीस तोफा सोडाव्या असें ठरोन छ० ११ सावानीं लिहिल्याअन्वयें घडलें. श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२३२ श्रीगणपति. (पौष शु० १३–८ जाने.)

पै॥ छ० १३ साबान. मय्यातैन.

विज्ञापना. येथील वर्तमान ता॥ छ० १२ साबानपर्यंत यथास्थित असे विशेष. वडिलीं पत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिला मजकूर कळला. चि॥ राजश्री हरिपंत याचें तासगांवनजीक पुणदीचे मुक्कामीं येतों असें पत्र आलें होतें. पुण्याचीं पत्रें आलीं. साडे राजश्री नानाकडील पथकांतील पांचशें स्वार घेऊन येतात ते व विंचूरकर याप्रों चालते जाहले. पागा पथकेंही निघावयाची ताकीद होत आहे ऐसें लिहिलें होतें. पल्टणें पैल कृष्णातीरीं आहेत. दिनशुद्धि आज रात्रीस आहे. आम्ही अलीकडे मुक्काम करून आहों ते पलीकडे जातों. करवीरकरांकडील जमाव सोंची वगैरे त्या सरदेस आहे. घोगावची मनाचिठी घेऊन पाठविली आहे. खिजमतगार कंपूंतील तोफा पाहून आले आहेत. विदित करितील. सामान फार सुंदर आहे. परंतु कैदेची जान नाहीं ! नानाचें पथक रहिमतपुरास आलें म्हणे. यास्तव आज तिकडे मागमें पाठविलीं आहेत. चि॥ राजश्री बाबास इकडे येणेविशीं लिहिलें आहे. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५२३३ श्री (पौष शु० १४–९ जाने)

पै॥ छ० १७ साबान. सन मय्या तेन व अलफ.

श्रीमंत राजश्री बाबासाहेब स्वामींचे सेवेसीं.

विनंती सेवक मोरो सदाशिव सा॥ नमस्कार विनंती येथील क्षेम ताग- छ० १३ साबानपावेतों मु॥ रहिमतपुर येथें वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. श्रीमंत राजश्री नाना स्वामींनीं ससैन्यसुद्धां (मला) श्रीमंत राजश्री आबासाहेब यांजकडे सेवेसीं पाठविलें आहे येका दो दिवसीं त्यांज-

१ पत्र रामचंद्रपंत मामाचे घर येथून बाबासाहेबास

पाशीं जाऊन पोंचतों राजश्री आनदराव भाऊ टुपरीकर यांजकडे यजमान स्वामींचा ऐवज येणें त्यापैकीं त्यानीं फौजेचे खर्चास वीस हजार रुपये देविले आहेत. आपणही त्यास सागून ऐवज देवावा व आपल्याकडे सरकारचे सरजामपट्टीचा ऐवज येणें त्याजपैकीं खास पथकाचे व फौजेचे खर्चाची वरात पाऊणलक्ष रुपयाची आपल्याकडे आहे तोटे ऐवज घ्यावयाची आज्ञा आहे यास्तव आगाव सूचना लेखन केली आहे तरतूद होऊन ऐवज स्वार व कारकून याजकडे देविला पाहिजे व श्रीमत राजश्री पतसचिव यांची वरात चौसाला आपल्याकडे होती त्यापैकीं ऐवज येणें त्याविषयीं पेशजी पत्र आलें होतें त्यात ऐवज देवितों म्हणोन लेख आला होता त्यास हल्लीं फौजेचे खर्चाची अडचण जाणोन विनंती लिहिली आहे ऐवज कारकुनापाशीं देविला पाहिजे. राजश्री नागोपत आपा चिकोडीकर याजकडे चारशें होन राजश्री नारोबा काका याचे विद्यमानचे येणें त्यापैकीं काहीं आलें नाहीं यास्तव आपण त्यास ताकीद करून सदरहू चारशें होन देवविले पाहिजेत उमेदराम साहुकार याजकडे तीन हजार रुपये देऊन पुण्याची हुडी घेतली त्याचा ऐवज पुण्यास पावला नाहीं व येथेंही माघारा दिला नाहीं. यास्तव त्यास पत्र लिहिलें आहे आपणही त्यास सागून हुडीचा ऐवज सकराई नकराई व्याजसुद्धा देवावा सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ५२३४ श्री (पौष शु० १४–९ जाने)

पै॥ छ० १५ साबान. मय्यातेन·

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गगाधर रावजी स्वामीचे सेवेशीं

पोष्य नारो विनायक सा॥ नमस्कार विनंती येथील कुशल तागायत छ० १३ माहे साबान यथास्थित असों विशेष राजश्री रत्नाकरपत राजाज्ञा व धोंडजी वाघ यांचे सडगीचे वाटणीकरिता वैमनस्य आलें होतें त्यास रत्नाकरपताकडील कारकून जाऊन समजोत करून फौजसुद्धां वाघास परवां बुधवारीं सप्तसागरचे मुक्कामास घेऊन आले काल उभयतांचा मुक्काम तेथेंच होता आज कूच होतें न होत पटावें राजश्री धोंडोपत गोखले सावनुराहून निघाले इकडे येणार अशी बोलवा आहे त्यास गोखले याचा येण्याचा सकेत खचित आहे किंवा कसें, येण्याचें जाहल्यास कोणत्या रोखें येतील, हें कळविलें पाहिजे. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विनंती (वाघ व राजाज्ञा) उदईक कूच करून एनापुराकडे येणार असें वर्तमान आहे. हे विनंती.

नं. ५२३५ (पौष शु० १५-१० जाने.)

नारो विनायक यांचें अथणीहून मिरजेस बाळासाहेबांस पत्र छ० १४ साबानचें—

"पलटणें व राजश्री रामचंद्रराव आपा यांचा मुकाम वहें बोरगावावर आहे. राजश्री बाबाही त्यांस जाऊन मिळणार व राजश्री चिंतामणराव आपा मिरजेहून कूच करून गेले. लौकरच जाऊन पोचतील. राजश्री नारायण रावही जाणार" म्हणोन लिहिलें तें कळलें. राजश्री रत्नाकरपत व वाघ याचा मुक्काम सप्तसागरावर होता काल कूच होऊन रत्नाकरपत कुडचीचे सुमारें गेले वाघ विजापुराकडे जाणार म्हणोन कृष्णा उतरून सत्तीवर आले, येविशींचें अलाहिदा पत्रीं लिहून येथील गड्यासमागमें पत्र दिलें आहे त्याजवरून सविस्तर कळेल."

न. ५२३६ श्री. (पौष शु० १५-१० जाने.)

पै॥ छ० १७ साबान. सन मय्या तैन पौष.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधर रावजी स्वामीचे सेवेसी

पोष्य नारो विनायक सा॥ नमस्कार विनंती येथील कुशल ता॥ छ० १४ माहे साबान यथास्थित असे. विशेष. राजश्री रत्नाकरपंत राजाज्ञा व धोंडजी वाघ याचा मुकाम सप्तसागरावर होता. त्यास करवीराहून रत्नाकरपतास माघारे येणेंविशीं महाराजांचीं पत्रें आलीं. वाघासही रत्नाकरपतानीं समागमें बोलाविलें त्यास रत्नाकरपत " खर्चास देतों किल्ला यावयाचा त्याचा मजकूर महाराजाचे कानावर घालून काय तें सांगू " असें म्हणू लागले तेव्हां वाघ म्हणू लागला जे, चार दिवस विजापुराकडे जाऊन गुदराण करितों असें म्हणूं लागला काल कूच होऊन रत्नाकरपत कुडचीचे सुमारें गेले पुढें मिरज प्रांतांत आवाडाव करीत जाणार. वाघ कूच करून काल सत्तीनजीक आले विजापुराकडे जाणार म्हणतात इकडील तालुक्यास उपसर्ग लागू नये असें बोलणें आहे परतु केवळ भरवसा करितां येत नाहीं. या रोखावर कांहीं फौज येती तर पराभव होता परतु तिकडे मसलत आहे त्यापक्षीं तो अर्थ घडणार नाहीं प्रजेचा भोग आहे ! याउपर वाघ कोणीकडे जातो व प्रांताची अवस्था काय होते पहावें. बहुत काय लिहिणें. कृपा लोभ करावा हे विनती.

न ५२३७ श्री. (पौष व० १-१२ जाने.)

पै॥ छ० १६ साबान. मय्यातैन.

[1]विज्ञापना ऐसी जे. मुंबईकर जनरलाजवळचे मुनसी श्री॥ राजश्री रावसाहेब यांणीं आकारण करून आणविले आहेत. बरोबर चार पांच असामी आले आहेत. अद्यापि बैठक होऊन बोलणें जालें नाहीं. जाल्यावर समजण्यांत आल्यास मागाहून सेवेशीं लिहून पाठवीन. सूचनार्थ लिहिलें आहे. श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२३८ श्री. (पौष व० १–१२ जाने.)

पै॥ छ० १६ साबान. सन मय्या तैन.

[2]विज्ञापना ऐसी जे. राजश्री सर्जेराव घाटगे शिंद्याकडून अटकेंत होते ते छ० ८ साबानीं मुक्त जाले. दौलतरावानीं आपल्या डेन्यास सुटल्या दिवशींच नेले. वस्त्रें कंठी शिरपेंच याप्रमाणें बहुमान जाला. त्यांच्या जातीस सरंजाम लावून द्यावा, तेथें त्यांणीं स्वस्थ असावें, याप्रमाणें बोलण्यांत ठरलें आहे. पुढें अमलात काय येतें पहावें. श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२३९ श्रीगणपति. (पौष व० २–१३ जाने.)

पै॥ छ० १७ साबान. सन मय्या तैन व अलुफ.

अपत्यें रामचंद्रानें शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम ता॥ छ० १७ साबानपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. आज मौजे वहें येथील मुक्कामींहून चिरंजीव राजश्री चिंतामणराव आपा, हरिपंतबाबा व आम्ही पलटणेंसुद्धा कूच करून शिराळ्याचे रोखें गेलों. पुण्याचीं पत्रें आलीं तीं पहावयाकरितां तीन पुरवण्या पाठविल्या आहेत. सरकारचा तोफखाना निरेचे तीरीं वडगावचे मुक्कामीं आला. व राजश्री नानाकडील पथक घेऊन रा॥ मोरोपंत साठे येतात ते विंचूरकराचें पथकसुद्धा मौजे सुरली नजीक-कराड येथें आले. एक दो रोजात येऊन मिळतील. तिकडील वर्तमान बाघ व रत्नाकरपंत कोठें आहेत हें त्याहावयाची आज्ञा जाहली पाहिजे. करवीरकरांकडील चव्हाण व पाटणकर किनई पुणकीवर आहेत. उद्दईक केंद्राचे ऐंतवडेंनजीक मुक्काम नेमला आहे. मुक्कामास गेल्यावर तेथील रागरंग समजेल तसें शिराळ्यावर जाऊं अगर फौजेवर जाऊं. वडिलांचे आशीर्वादेंकरून घडेल तें लिहीन. तोफांचें काम चालतें व्हावें तुर्त कांहीं खर्चास पाहिजे त्याजपैकीं दोन हजार रुपये विठ्ठल अनंत याजकडून आणून

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेशव्यांची आहे पत्र धोंडो बापूजी जोशी याचें पुण्याहून २ अमृतराव यांणीं ३ पत्रावरील मिति व तारीख पेशव्यांची आहे पत्र धोंडो बापूजी जोशी याचें पुण्याहून.

घ्यावेत आणि काम चालवावें. जरचेवर भरणा करितों. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५२४० श्रीगणपति. (पौष व० ३-१४ जाने.)

पै॥ छ० १९ साबान सन मय्या तेन अल्लफ.

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना. मौमवार, ऐसी जे, वडिलीं आशीर्वादपत्र पाठविलें तें पावलें रत्नाकरपंत व धोंडजी वाघ याजकडील बातमी लिहिली ते कळली. घाटग्याचे मजकुराचीं पुण्यास पत्रें सूचनार्थ जावयाविशीं लिहिलीं त्याप्रों पत्रें पाठविलीं. आम्ही छ० १७ साबानीं येथील मुक्कामाहून कूच करून शिराळयानजीक मुक्कामास आलों. कालचे अस्तमानीं मुहूर्त तोफा लावावयास होता त्यामुळें तोफा लाविल्या आहेत. छबिन्याचा वगैरे बंदोबस्त करून हुशार राहतों. बापू खिजमतगार याजबरोबर पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. वाघ उधळून गेला, त्यास प्रस्तुत कोणे ठिकाणीं आहे, पुढें कोणे रोखें जाणार, ते आज्ञा करावी. रत्नाकरपंत भगावतीवर आले, त्यास कोठवर आले ते आज्ञा करावी. बापूस उद्या पाठवितों. विदित होय हे विज्ञापना.

न. ५२४१ (पौष व० ५-१५ जाने.)

नारो हरि करदीकर याचें करवीराहून पत्र--

"हुजूरची खासा स्वारी आज बुधवारीं निघावयाचा बेत दोन प्रहरानंतर जाला आहे. तिकडील फौजेचा वाटेगांवावर मुक्काम आहे. इकडील फौज कोडोली पारगावच्या मुक्कामीं आहे. राजाज्ञाही फौजेंत येऊन मिळणार"

नं. ५२४२ (पौष व० ५-१५ जाने.)

नारो हरि करदीकर याचें करवीराहून पत्र--

"सारे फौजेचा मुक्काम शिराळ्यानजीक गेला. शिराळें लढत आहे. राजश्री नारायणराव घोरपडे यास रहावयाकरितां व मुलें माणसें ठेवावयाकरिता बहिरवगड नेमून महाराजानीं दिला. खासा स्वारी निघावयाचा अनमान आहे. जातें असेंही म्हणतात."

नं. ५२४३ (पौष व० ५-१५ जाने)

नारो हरि करदीकर याचें करवीराहून पत्र—

"धोंडजी वाघ याचे समजुतीबद्दल पारगांवचे ठाण्याच्या सनदा करून त्याजकडे पाठविल्या आहेत. धोंडजी येणार असें लोक बोलतात शिराळ्यास अद्यापि ठाण पडलें नाहीं. राजश्री याचा मुक्काम हाल वट-

गावानजीक होता. आज काडोली पारगावच्या मुकामीं जाणार. हिंमत-बहाद्दर तेथेंच चतुरसिंग फौजसुद्धा आहेत तोफखाना सरकारचा व विंचूर-करांचें पथक वगैरे मागाहून कोण कोण पथकें आलीं हें कळविण्याची आज्ञा व्हावी. धोंडोपंत गोखले यांचा पुतण्या दोन हजार फौज व हजार पायदळ व दोन तोफा येणेंप्रमाणें सरजामानिशीं गोटेंच्या सुमारें आले. हुजुराची स्वारी बुधवारीं निघणार होती. मकुब होऊन गुरुवारीं निघावयाचें बोलणें आहे."

नं ५२४४ (पौष व० ५–१५ जाने.)

नारो हरि करदीकर यांचें करवीराहून पत्र—

"मनोळीच्या ठाण्याची किल्लेदारी राजश्री खंडेराव भोसले यांजकडे आहे. त्यास भोसले यांचीं मुलेंमाणसें करवीरीं असावीं, भोसले यांणीं ठाण्यांत लोकसुद्धां सडे असावें, असा करार होता परंतु भोसले यांणीं युक्तीनेंच मुलेंमाणसेंसुद्धां निघोन मनोळीस गेले. हल्लीं वाघ यांचीं मुलेंमाणसेंहे मनोळींतच आहेत तळूरकर देसाई, चंद्रापा व भोसले व वाघ यांचें समत एक आहे. मुरगोडाकडे तळूरकराचा जमाव व कांहीं कित्तूरकराचा. मनोळीच्या ठाण्यात हजार प्यादा काटक त्या प्रांतचा आहे. हुजूरचे लोक शंभर सवारी मात्र आहेत हल्लीं भोसले हजार आठशें प्यादा व दोनशें स्वारानिशीं राजाज्ञा याजवळ आहेत. सालमजकूरचा मनोळीचा ऐवज एक पैसा भोसले यांणीं सरकारांत अथवा राजाज्ञांस दिला नाहीं शिबंदीस खर्च जाला म्हणतात. आपणास सरजामास मनोळी लावून द्यावी, पांचशें स्वार व हजार प्याद्यानिशीं चाकरी करितों असें भोसले यांणीं बोलणें लाविलें. त्यास राजाज्ञा यांणींहि नाद लावून येथपर्यंत आणिलें हल्लीं हुजूरनें मनोळी भोसले याजकडून काढून रायाजी जाधव याजकडे वहिवाट सांगितली. जाधव यांचा कारकून मनोळीस गेला त्यास प्याद्यानीं आंत घेतला नाहीं मनोळीचा किल्ला बदलला भोसले अटकाविले तरी तूर्त किल्ला यांच्या हुकमांत येतो असें नाहीं."

न. ५२४५ (पौष व० ५–१५ जाने.)

नारो हरि करदीकर यांचें करवीराहून पत्र—

हुजूरची खासा स्वारी बुधवारीं निघणार. हिंमतबहाद्दर पुणकी वरून कूच करून कोडोली पारगावच्या सुमारें आले तिकडील फौज शिराळ्याचे रोखें वाटेगांवच्या मुक्कामास आली. राजाज्ञास

हिंमतबहाद्दरास जलदीनें जाऊन मिळण्याविशीं आज्ञापत्रें गेलीं आहेत. शिराळ्यापर्यंत तिकडील फौजा तलाव्यास येत आहेत. फौजेचा अजमास राजाज्ञामुद्धां पाच हजाराचा आहे चतुरसिंग सह. चतुरसिंगाचे लोक फुटत चालले. कारण त्यांचीं घरेंदारें व बायका पोरें तिकडील तालुक्यांत आहेत. महाराजांजवळ चार माणूस चागलें आहे व शेर जाले आहेत. दम भारी बाळगितात. एक वेळ लढाई खातरजमेची घ्यावी असा चार मानकरी यांचा व मुख्याचा मानस आहे. राजाज्ञाचा व बाघाचा विवाद जाहला. कारण बाघानें आडमुद्दे घातले कीं, तूर्त पन्नास हजार रुपये खर्चास यावे व दरमहा लाख रुपये खर्चास यावे. त्याची निशा सावकारी यावी. व मनोळीचा किल्ला रहावयास यावा. हे मुद्दे राजाज्ञा याचे वस्तु कबूल न करवत, सबब तो फुटोन राहिला."

नं. ५२४६ (पौष व० ५-१५ जाने.)

नारो हरि करंदीकर याचे करवीराहून पत्र—

"सखाराम घाटगे कैदेंत होते, त्यास हल्लीं मोकळीक जाली हें वर्तमान आलेवर येथें खुशालीची शर्करा वाटली. आणखी वर्तमान बोलनात कीं, "पेशजीं रामजी पाटील याजकडे शिंद्याकडून सरकारात बोलण्याचें काम होतें तें हल्लीं घाटगे याजकडे जालें. वस्त्रें जालीं." त्यास असें तो होऊं नये असें वाटतें. परंतु न कळे ! हुजुरून अकाराम यादव, विश्वासराव घाटगे, सर्जाराव याजकडील कारकून आपाजीपंत, यास घाटगे याजकडे पाठविले आहेत. कारण सखाराम घाटगे याणीं इकडील साहित्य करावें व मसलत फिकी पाडावी. मुख्य शिंदे याजवळ घर नाहीं. क्षणभंगुर विचार आहे. त्यास घाटगे याचें पेशजीप्रमाणें जालें असता मग विचार कळतच आहे ! मोकळीक मात्र जाली हें खरें. परंतु खटलेखोर मनुष्य ! उगेच राहणारे नव्हत. याकरिता सूचना लिहिली आहे. दुष्ट स्वप्न पडलें असता विष्णुस्मरण करावें या अर्थे लिहिलें आहे. येविशींचा बंदोबस्त पुण्यात पुर्तेपणें असावा."

नं. ५२४७ (पौष व० ५-१५ जाने.)

नारो हरि करंदीकर याचें करवीराहून पत्र—

"पुण्याहून येथें मजकूर समजण्यात आला तो—

'राजश्री रत्नाकर अण्णाजी पुण्याहून येऊन चार रोज जाले त्यातील वर्तमान कीं, आत्माराम धोंडदेव व रत्नाकर अण्णाजी उभयतां इकडील मजकूर बोलावयास श्री॥ राजश्री बाजीरावसाहेब याजकडे गेले होते. श्रीमं-

तानीं बोलणें आपकिनां उभयताच्या बरोबर खिजमतगार देऊन बाळोबा पागनीस व नाना यांजकडे पाठविले. "जें बोलणें असेल तें उभयताजवळ बोलावें. इकडे यावयाचें कारण नाहीं." उभयतांकडे खिजमतगारानें उभयतांस नेऊन रुजू केलें. उभयतांच्या बोलण्याचा भाव कीं, तहाचा जावसाल बोलावयाचा नाहीं. करवीरच्या मुक्कामीं रामचंद्र परशुराम यांजवळ बोलावा. नंतर चक्रदेव यांजकडे गेले. त्यास उभयतांच्या सांगण्यात कीं, "आठ लक्ष रुपये रामचंद्र परशुराम यांणीं फौजेच्या खर्चास कबूल केले आहेत ते तुम्हीं यावे म्हणजे पेशजी चिकोडी मनोळीखेरीज करून तीन लक्षाचा प्रांत नवा यावयाचा याजप्रमाणें बोलणें होतें त्याप्रमाणें करून देतों. नानाच्या कर्जास ऐवज यावा" असें रत्नाकर अण्णाजी सांगतात. परंतु पर्याय पहातां बोलणें व्हावें असा रंग दिसत नाहीं. हल्लीं मशारनिल्हे येथें चक्रदेवाचा नाद सांगतात त्यातील भाव आपण पुण्यास बोलावयास गेलों आणि आपणाकडून बोलणें जालें नाहीं असें नाकारपण आणून का घ्यावें ? तेव्हा त्याजकडूनच बेरजेच्या धोरणानें बोलणें थकलें असें दाखवावें आठ लक्ष व नानाकडील दोन लक्ष ऐसे दहा लक्ष रुपये कोठे आहेत ? तेव्हा हुजूरचें म्हणणें पडलें कीं, दहा लक्ष रुपये असते तरी आणखी पचवीस हजार फौज ठेवून आणखी राज्य सोडविलें असतें ! तेव्हा काहींच घडावयाचें नाहीं असा रंग दिसतो.

[1] राजश्री बळवंतराव खाडेकर यांचींहीं पत्रें पुण्याहून पंधरा दिवसात दोन चार वेळां आलीं त्याच्याही लिहिण्यातील भाव जे, अमात्यानीं कोंकणप्रांत नागविला आहे तो नागावा झाडेनिशीं यावा. व (नानाच्या) कर्जाचा ऐवज व्याजसुद्धा फडशा व्हावा, आणि करवीरास शह बसला नाहीं तों पूर्वी पुण्यांत बोलणें पडावें. तें मर्जीत जसें ठरेल तसें वर्तावें अशी खातरजमा होत असलियास येथें बोलणें होईल. करवीरास शह बसला तर मग पुण्यात बोलणें व्हावयाचें नाहीं. मग जें होणें तें रामचंद्र परशुराम याजवळ व्हावयाचें असा मजकूर आहे. त्यास हा देखील विचार निदर्शनास आलेविना (महाराजांस) सत्य वाटत नाहीं. जेव्हा साऱ्या फौजा करवीरानजीक येतील तेव्हा खरें भासेल ! आतां मसलतीस दिवसगत होऊ नये जितकी त्वरा तितकी उपयोगी आहे. येथें शहर पडला म्हणजे पुण्यांतील बोलणीं रहातील. पुण्यांतही श्रीमंत व शिंदे व सरकार नि॥ कारभारीमंडळी सर्वांच्या समुच्चयें-

---

[1] नाना व बाळोबा यांच्या.

करून मसलत जाहली आहे परतु चत्रदेव व बजाबा शिराळेकर वगैरे कोणी कोणी अपाय करण्याच्या साधनांत आहेत याजकरितां पुण्यातील पक्केपणाचा बदोबस्त आहेच. परतु आणखी बळकटी होत असावी. शिंदे मडळ मतलबी हा पंथ पूर्वापार त्याचे दरबारचा आहे सर्व स्वामींच्या ध्यानात मजकूर आहे मी लिहून कळवावें असा अर्थ नाहीं वारवार जिकडे सूचना व्हावयाची तिकडे होत असावी "

न. ५२४८ (१७ जाने.)

रमाबाई इचलकरजीकर यांचें मिरजेस बाळासाहेबास पत्र पौष व० ७ चें—

"काल सध्याकाळीं एक गृहस्थ करवीराहून आला त्याणें सांगितलें कीं, गुरुवारीं शिराळें हल्ला करून घेतलें सात आठशें माणूस आत होतें तें जाया जाहलें म्हणतात. इकडील फौजा आसल्या पोखल्यानजीक आहेत म्हणेतात."

न. ५२४९ श्रीगणपति. (पौष व० ६–१६ जाने)

पै॥ छ० २१ साबान मय्या तैन व अलफ.

अपत्यें रामचद्रानें शिर साष्टाग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ० २० साबान अडीच प्रहर दिवस यथास्थित असे ठाणें शिराळें येथें मोर्चे देऊन तोफा लाविल्याचें पेशजी लिहिलेंच होतें त्यास आजच बराऊनसाहेब याणीं हल्ला करून ठाणें दोन प्रहरीं घेतलें आंतील माणूस जायाजखमी फार जाहलें आहे सविस्तर मागाहून लिहून पाठवितों रत्नाकरपत कोणे ठिकाणीं आहेत ते आज्ञा करावी हे विज्ञापना दारू शिशासाठीं परवा लिहिलें होतच तर दारू, गोळे व बाण नेत्रे लौकर पाठवावे राजश्री नाना याजकडील गोरोपत साठे व पेठे व विचूरकर यांचीं पथकें येऊन पावलीं याउपर वारणेअलीकडे (करवीरकराचे) ठाणें नाहीं. पुढें लढाईचा मुकदमा होईल यास्तव बाण लौकर आले पाहिजेत. विदित होय हे विज्ञापना.

न ५२५० श्रीगणपति (पौष व० ८–१८ जाने)

पै॥ छ० २३ साबान सन मय्या तैन अलफ

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसा॥ नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागायत छ० २२ साबानपर्यंत यथास्थित असे विशेष यादिशीं पत्र पाठविलें तें पावलें रत्नाकरपत इकडे करवीराकडे आल्याचे व बाब कोल्हार ममदापुराकडे जाणार येविशींचें लिहिलें ते कळलें. परिसमाप्त रत्नाकरपंत याच सोर्ता येथें

वारणातीरीं पाटणकर वगैरे आहेत त्या जमवांत आपले जमावानिशीं येऊन मिळाले. शिराळ्याचें ठाणें हल्ला करून घेतल्याचें व राजश्री नानाकडील व विंचूरकर पेठे यांजकडील पथकें शिराळ्याचे मुक्कामीं येऊन पोंचल्याचें विनंतीपत्र पाठविलें आहे. पोंचलें असेल. बातमी राखण्याविशीं आज्ञा, त्यास वरचेवर बातमी आणवीत आहे. तोफखानाही घाट चढोन पुसेसावळीच्या मुक्कामीं आला. सरंजाम पोक्त जाहला. सर्वांची मोठी ओढ आहे. नारोपंत करंदीकरास पत्र लिहिलें आहे. प्रविष्ट जाहलें पाहिजे. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५२५१ श्रीगणपति. (पौष व० ९–१९ जाने.)

पै॥ छ० २४ साबान. मध्या तेन व अलफ.

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागायत छ० २३ साबानपर्यंत मुक्काम शिराळें यथास्थित असे. विशेष. हें ठाणें बसलें. पुढें कूच व्हावयाचें, त्यास पलटणांतील सरदारांचें बोलणें पडलें आहे कीं, ठाणेंमजकुरीं दारूगोळा खर्च जाहला तो येऊन कारखान्यांतील संदुखा भरल्याखेरीज कूच व्हावयाचें नाहीं. याजकरितां मुद्दाम येथून सांडणिस्वार असामी ५ पांच सेवेशीं पाठविले आहेत. तरी तेथें इकडील दारूचें दास्तान आहे त्यापैकीं दोन खंडी दारू वजन पक्के या सांडणी व आणखी तेथील सांडणी व एक दुसरा उंट देऊन दारू जलद लष्करांत येऊन पोहोंचे अशी आज्ञा जाहली पाहिजे. दीड खंडीस तो कमी येऊं नये. येविशीं पुण्यासही मागें लिहिलें होतें. हल्लींही जलद माणसें पाठविलीं आहेत कीं कोणे गोष्टीची आड न धरतां हुकमाप्रमाणें करीत जाणें. बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना.

नं. ५२५२ पौष व० १०–२० जाने.)

पै॥ छ० २४ साबान. ईंदुवासर.

विज्ञापना ऐसी जे, महादजी शिंदे यांच्या बायकांवर मारेकरी कोणी घातले होते त्याणीं चतुर्थी मंगळवारीं पहांटेचे प्रहररात्रीस यमुनाबाई धाकटी बायको इजवर निजल्या जाग्यास हात चालविला. पाठीवर तरवारीचा वार भारीच आहे. गलबल झाली तेव्हां एक मारेकरी ठार जाला. एक जखमी आहे. एक शाबूद सांपडला. चौकशी करितां सर्जेराव याचें नांव त्याणें लिहून दिलें. याखेरीज दुसरे कोण आहेत याचें ठिकाण अद्यापि लागत नाहीं. सर्जेराव सुटल्यानंतर येथून दोनचार पुर्वे जुने ओळखीचे

१ थानथडाहून शिपायांच्या ठाण्यांतून.

चाकरीस रहावयाकरिता बायाकडे गेले. बहुता दिवसाचीं जुनीं माणसें म्हणोन देवडीवर चाकरीस ठेविले. त्याणींच हें कर्म केलें. त्याजवरून सर्जेराव यास जामगावास पाठवावें हा एक पक्ष, अथवा त्याच्या पोटापुरतीं दहा पांच हजाराचीं खेडीं द्यावीं, तेथे जाऊन त्याणीं रहावें, हें बोलणें पहिलें होतें. आतां काय घडतें पहावें. सर्जेराव सुटल्या दिवसापासून पूर्व-रंगातच आहेत. कालपासून राजश्री दौलतराव व धोंडीबादादा एक जागाच आहेत. तात्या (बाळोबा) आपले वाड्यांत आहेत. चौकी पहाऱ्याचा बंदोबस्त करून आपले जागा हुशार आहेत. कारण कंपूवाले बायास जामीन आहेत ते हें वर्तमान ऐकून बहुत निंयरले आहेत. कोण रंगास जातें पहावें. मारेकऱ्याच्या गळवलींत एक कुणबीण ठार जाली. बाईची जखमही भारीच आहे. सेवेशीं विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५२५३ (२० जानेवारी.)

श्री॥ राजश्री बाळासाहेब स्वामीचे सेवेशीं

विनंती सेवक धोंडो बापूजी जोशी शिर सा॥ नमस्कार विज्ञापना तागायत पौष व० १० पवेतों वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. सर्जेराव बापू कैदेमध्यें होते ते शिंदे याणीं सोडून वस्त्रें व जवाहीर दिलें त्यास दहा बारा रोज जाले बायाचा मुक्काम भीमेवर होता. जवळ कंपूचीं दोन पलटणें व दोन हजार फोज, शिवाय शागीर्द पेशा व आतील चौकीस हिंदुस्थानी मेवाती लोक होते. त्याजपैकीं चौघेजण मेवाती यानीं दुसरेची गोष्ट शिंदा-कडील मुत्सद्याची ऐकून बायास जिवें मारावें याजप्रमाणें होऊन चौघानीं मिळोन सायंकाळचे समयीं सहा घटका दिवसास चौघी बाया आहेत त्याजमधून एकीस तीन वार लागले. एक खांद्यावर भारी आहे. हातावर व पाठीवर एकून तीन वार लागले. दुसऱ्या बायास दगा करावा तों गुल जाली. बाया पळोन कना-तेच्या आत गेल्या व तिकडून कंपूच्या चौकीकडे आल्या. पाठीस मारेकरी लागले. इतक्यात बायाचे खिजमतगारानें एकास जिवें मारिलें. तिघे मेवाती मारेकरी सांपडले त्याजवरून मग तेथें चौकशी केली तेव्हा चौदा असामींचीं नावें त्याणीं लिहून दिलीं. सर्जेराव, बाणाजी शेख्ये, विठ्ठलपंत, कृष्णराव बक्षी व मोदी वगैरे येथील आणि बायाजवळ लोक आहेत त्यांतील चौकी-दार व कांहीं दफेदार व जमादार असे आहेत. ऐसी याद लिहून तेथील पलटणवाल्यानीं कपूकडे पाठविली. त्याजवरून कपू अडून बसला आहे. आम्हीं व राजश्री बाळोबा व आबामध्यें दरम्यान राहून बायास येथें आणून

समजी करून ठेविल्या. मध्य जामीन आम्ही असतां मारेकरी घालून नाश करावयाचा माकुल! मारेकरी यांणीं याद लिहून दिली. उत्तम आहे. आपला पैका टाकून देणें. तुम्हापाशीं रहात नाहीं. शेर मिळेल तेथें जाईन. बाया याउपर गेल्यास आपला जिमा नाहीं. याजप्रमाणें कंपूवाला अडोन बसला आहे. राजश्री बाळोबा तात्या यांचेही याच अन्वयें बोलणें "कारभार करीत नाहीं. (वाटेल तर) मला बिडी घालून किल्यावर ठेवणें. मनस्वी गोष्टी होऊं नयेत त्या होऊं लागल्या! मला कारभार नको." काशीयात्रेस जाण्यास निरोप मागतो. कंपूवाला बाळोबास म्हणतो कीं तुम्ही आम्ही जामीन. त्याम मी आपला पैका घेतों. तुम्ही आम्ही येथून जाऊं. तुजला एकट्यास मी जाऊं देणार नाहीं. असें कंपूचें व तात्याचें बोलणें आहे. नाहींतर यादीप्रमाणें अगामी आमचे हवाली करावे. आम्ही पारिपत्य करूं. याप्रमाणें आज पांच चार रोज जाले राजश्री नानाकडेही पत्र तात्यांचें व कंपूचें आलें कीं, येथें प्रकार असा घटला, यास उपाय काय तो सांगावा. असें जालें आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं ५२५४ श्रीगणपति. (पौष व० १०–२० जाने.)

पै॥ छ० २७ साबान सन मय्यातैन व अल्लफ.

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना. येथील क्षेम तागायत छ० २४ साबानपर्यंत यथास्थित असे विशेष. वडिलीं आशीर्वाद पत्र पाठविलें तें पावलें. बाणाचा मजकूर व धोंटजी वाघाचें वर्तमान लिहिलें तें कळलें. राजश्री नारो हरि यांचीं पत्रें आलेलीं पहावयास पाठविलीं तीं पाहून पाठविलीं आहेत. शिराळयाचें ठाणें घेतल्यानंतर पुढें करवीरचे रोखें वारणापार व्हावयाचें असा बेत असतां ठाणेंमजकुरीं दारूगोळा खर्च जाहला आहे तो भरल्याविना कूच व्हावयाचें नाहीं याप्रमाणें फलटणवाल्याचें म्हणणं पडलें, त्यावरून मुक्काम करणें प्राप्त होऊन याच मुक्कामीं आहों. आणि हा मजकूर वडिलांस लिहून सांडणीस्वार दारू आणावयाकरितां पाठविले आहेत त्याची रवानगी सत्वर व्हावी. दीड दोन खंडी दारू आली पाहिजे. सांडणीस्वार पाठविले आहेत त्याशिवाय आणखी एक दोन उंटें लागतील तीं देऊन रवानगी जाहली पाहिजे. ती॥ राजश्री विनोबा आबा व हरबाअण्णा व चि॥ राजश्री यशवंतराव यांप्रों काल लष्करांत आले. 'लुटार फार मिटाले, बंदोबस्त चांगला राखावा,' म्हणोन आज्ञा केली, त्यास आज्ञेप्रमाणें करितों. पुण्याहून पत्र आलें तें पाठविलें आहे. पाहून पाठवावें. ईश्वर-

इच्छा प्रमाण ! विदित होय हे विज्ञापना. तोफखान्याचें काम चाळीस लागलें तें लिहिलें तें कळलें. इकडेही लोखंड व लांकडांचा शोध घेतों. हे विज्ञापना.

नं. ५२५५ (पौष व० ११-२१ जाने.)

नारो हरि करंदीकर यानीं करवीराहून २५ सावानचीं पत्रें आलीं त्यांतील उतारे--

१ "पुण्याकडील पथकें राजश्री नानांकडील व विंचुरकर चि॥ राजश्री रामचंद्रपंत आपा यास येऊन मिळालीं. तोफखानाही सरकारचा समीप आला. राजश्री धोंडोपंत गोखलेही इकडे यावयाकरितां सावनुराहून निघाले" म्हणून आपण लिहिलें तें कळलें. शिराळ्याचें ठाणें पडलें असें लिहिलें तेंही कळलें."

२ हुजूरची खासा स्वारी काल इंदुवारीं करवीराहून तिसरे प्रहरीं केदारलिंगाच्या डोंगरास जाण्याकरितां निघाली. चव्हाण व राजाज्ञा यांमध्यें कांहीं वांकडें आलें आहे त्याचे समजुतीकरितां जाणार. त्या दोघानीं केदारलिंगाच्या डोंगरास यावें असा संकेत आहे कोणी म्हणतात कीं स्वारी लष्करासही जाणार. वाड्यांतून स्वारी निघाली ते समयीं एक ब्राम्हणाचें मूल रुदंती करीत पुढें आलें हा शकून जाला. नंतर श्री अंबाबाईचें दर्शन घेऊन जाण्याच्या बेतानें देवालयासमीप आले असतां दर्शन न घेतां तसेच गेले. कोणी कोणी अर्ज केला त्यांस उत्तर केलें कीं, येतेसमयीं दर्शन घेऊं. असें बोलोन गेले. तिकडील लष्करावर कांहीं छाप्याचें संधान करावें यास्तव गेले आहेत. फौजेंत गवगवा पडला, चव्हाण व राजाज्ञा या उभयतांचे वडीलकीवर काम होत नाहीं तेव्हां आपणच लष्करांत रहावें असें म्हणतात."

३ "आकाराम यादव यांस पुण्यास घाटगे यांजकडे रवाना केलें म्हणोन पेशजी लिहिलें होतें. त्यास करवीराहून निकडीनें रवाना मात्र केलें, परंतु मार्गाच्या दहशतीमुळें अद्यापि लष्करांतच आहेत. तेथून पत्रें घाटगे यास लिहिलीं आहेत व घाटग्यांची मातुश्री लक्ष्मीबाई इनेंही पत्र लिहिलें आहे. या पत्रांचीं उत्तरें आल्यावर यादव जाणार. घाटगे यांचे सुटकेबद्दल शिंदे यांणीं व त्यांची स्त्री घाटगे यांची कन्या हिनें दोन उपोषणें केलीं, तेव्हां घाटग्याची सुटका जाली ! नंतर शिंदे यांणीं घाटग्यास सरजामाबद्दल पन्नास हजार रुपये दिले. पुढें कारभारांतही मन घालणार असें येथें वर्तमान बोलतात. त्यास घाटगे यांच्या हातून फौजा माघाऱ्या जावयाची अनुकूळता जाल्यास घाटगे यांच्या पुत्रास महाराजांची कन्या घावी हें

अतर्यामींचें संधान चाललें आहे. याजकरितां सूचना लिहिली आहे. घाटगे उपद्रव्यापी पुरुष! याजकरितां पुण्याकडील बंदोबस्ताविशींची सावधगिरी असावी. राजश्री बळवंतराव खाडेकर यांचीं पत्रें पुण्याहून आलीं त्यास दोन रोज जाले. त्यांतील वर्तमान नानांकडील कर्जाचा ऐवज द्यावा. शिवाय नानास व बाळोबांस व शिंदयास व श्रीमंतांस दरबारखर्च करावा. कोंकणचा नागावा द्यावा व के॥ भाऊसाहेब यांजकडील जितकी खराबी जाली असेल तितकी द्यावी. व मागील तहांपैकीं बाकी राहिलेला ऐवज. याप्रमाणें फडशा होत असल्यास नंतर तहाचा जाबसाल करावा. त्यास इतके जाबसाल घडावयाचे नाहींत त्यापेक्षां तह कशानें होतो? आणखी तीन पलटणें व दोन हजार फौज शिंद्याकडील रवाना जाली हें वर्तमान खचित आहे."

नं. ५२५६ श्री. (२१ जाने.)

पै॥ छ० २ रमजान. सन मय्या तैन व अल्लफ.

सेवेसीं धोंडो बापूजी जोशी दोनी कर जोडून शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागायत पौष व॥ ११ पावेतों वर्तमान बालकाचें यथास्थित असे. विशेष. शिंदे बायांस मारेकरी याणीं वार केले त्याचें वर्तमान बाजार ऐकींव कालच राजश्री उमाण्णा नाईक यांचे गड्यासमागमें वडिलास लिहिलें आहे. त्यास रा॥ बाळोबा तात्या व धोंडीबा असे दरबारास जात नाहींत. यशवंतराव शिवाजी व मोदी दोघे लोक घेऊन तात्यापाशीं धरणें देऊन पेंक्यास्तव बसले आहेत. याशिवाय कंपूचेही लोक चौकीस तात्यांपाशीं आहेत. शिंदेकडील बोलावणें दरबारास येतें. परंतु तात्या सागतात कीं, धरणें बसलें आहे. असें सांगतात. जात नाहींत. कंपूही सावध आहे. बाकी मंडळी यजमानाचे लक्षात आहेत. याजप्रमाणें बाजारांत बोलतात. कोणत्या घरास जातें नकळे असेंही बोलतात. वाड्यातही धरणें बसलें आहे. बहुत काय लिहिणें सेवेसीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ५२५७ श्री. (पौष व० ११-२१ जाने.)

पै॥ छ० ९ रमजान. सन मय्यातैन व अल्लफ. माघ.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री बाळासाहेब मुक्काम मिरज स्वामीचे सेवेशीं—

पोष्य गोपाळराव अनंत व शिवराम जिवाजी सबनीस साष्टांग नमस्कार विनंती तागायत छ० २५ साबानपावेतों आपले कृपेंकरून वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. बहुत दिवस आपल्याकडून पत्रें येऊन सांभाळ होत नाहीं. ऐसें

नसावें. ती॥ कै॥ विठोबा दादाचा आपला घराजा चालत होता. तेव्हां कागदीं पत्रीं वळवटा चाले. त्याअलीकडे राहिला. तर आपण थोर आहां. पूर्वममता स्मरून सर्वांचीं संगोपन करावें हें आपणास उचित आहे. यानंतर करहाडे ब्राह्मण यांस आपल्या गृहस्थांतील थोडीं बहुत उपाध्येपणें होतीं. त्यास आज दोन वर्षे त्याणीं नाना ते प्रकारें कलह उत्पन्न केला. तेव्हां चोहूंकडील लष्कर आदीकरून सर्व ज्ञातीचा कट होऊन उपाध्येपणें दूर केलीं होतीं. त्यास हल्लीं सरकारांतुन न्याय अगर उभयताची समजूत न करिता त्यांचीं उपाध्येपणें चालवावीं हा आग्रह ! ज्ञातीचा तंव कट सर्वांसंमनाविना मोडत नाहीं म्हणोन बहुता प्रकारें यजमानांस विनती केली. परंतु मर्जी दुसरे प्रकारची न होय. तेव्हां कर्म चालत नाहीं, कर्म चालेल तेथ जावें, ऐसें सर्व ज्ञातीस या प्रांतांतील प्राप्त जाहलें. त्यास इतुक्यांस घराची जागेची सोय जाहली पाहिजे. याविशीं राजश्री सावाजीबावा केरकर याणीं आपणास लिहिलें आहे हें ध्यानीं घेऊन त्याणीं लिहिल्याअन्वयें शहापूर प्रांतातीळ तालुके त्या स्वाधीन केल्यास रसदेचा भरणा करितील. इतुके आपण चित्तावर घेऊन यांस जागा देऊन संग्रह केल्यास चाकरीच्या उपयोगीं पडतील. जागेस तोटा आहे ऐसें नाहीं. परंतु समीप-वर्ती कुटुंबास ठेवावयास जागा पाहिजे याक-रिता लिहिलें आहे. मर्जीस येऊन पदरीं बाळगावें हा अभिमान आपल्या थोरपणास उचित आहे. उत्तरें सत्वर यावया आज्ञा असावी. बहुत काय लिहिणें लोभ केला पाहिजे हे विनति.

नं. ५२५८ श्री. (पोष व० ११-२१ जाने.)

पै॥ छ० ९ रमजान. सन मय्यातैन व अलफ. माघ मास.

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री बळवंत रावजी स्वामीचे सेवेशीं— पोष्य सावाजी राम केरकर साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशल तागायत छ० २५ शाबान जाणोन स्वकीय कुशल लेखनीं संतोषवीत असिलें पाहिजे. विशेष. बहुत दिवस आपणाकडून पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं. तर ऐसें नसावें. पत्रप्रेषणीं सदोदित स्नेहाची अभिवृद्धि करीत असावें यानंतर या प्रांतीं करहाडे यांचा व स्वकीय ज्ञातीचा कलह उत्पन्न होऊन दोन अडीच वर्षे होत आलीं. त्यास अलीकडेस पूर्ववतप्रमाणें करहाडे यास उपाद्धेपणा यावा ऐसा प्रभूचा आग्रह. तेव्हां कट मोडेविशीं सर्व ज्ञातीचा संमत नाहीं.

---

१ प्रसिद्ध सरदार विठ्ठल विश्राम. २ शिवाजी लष्कर ३ देसाई सावंतवाडीकर यांस. ४ सावंतवाडीकर देसाई यांचा.

तेव्हां मडळीसहवर्तमान वरघाटीं येणें प्राप्त त्यास एवढ्या मडळीस जागाजुगेची व वेठ वेगारीची सोई जाहली पाहिजे त्यास आपले निसबत शापूर तालुका आहे तेथें जागा करावा ऐसें मानस याकरिता हें पत्र आपणास लिहिलें आहे. तर तेवढी मामलत आपले जिमा आहे ती आमचे जिमा करावी त्याचे रसदेची तोडजोड करिता येईल घरोबेचें काम जाणोन आपणास लिहिलें आहे याविशींचें आपल्या विचारास आल्यासारखें सत्वर उत्तर यावें वरकड सविस्तर राजश्री बळवतराव लेले यास लिहिलें आहे. ते निवेदन करितील त्यावरून कळेल या समयीं या मडळीस आपण पैसा न देता सदरहू रसद घेऊन आश्रय दिल्यास आपले उपयोगीं पडून कीर्ति राहील याविशीं विस्तारें लिहिणें नलगे. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असों द्यावा हे विनंती

न ५२५९ (पौष व० १२–२२ जाने)

नारो विनायक याचे अथणीहून बाळासाहेबास पत्र छ० २६ साबानचें

"धाधाचा मुक्काम जेनापुरावर आहे गेणारास शह देऊन बसला आहे मुधोळाहून तोफा येण्याची वाट पहात आहे विजापूरची खंडणी धाधानें पूर्वी ठरविली होती तिचा वसूल अद्यापि जाला नाहीं याकरिता विजापुर तिकोटें इकडे जाव किंवा बागलकोटाकडे जावें असा त्याचा मनसबा आहे धाधाबरोबर हजार बाराशें स्वार व तीन हजार पायदळ, खेरीज तीन हजार पोटभरू, असा जमाव आहे गोटें विजापूर ममदापूर व कोल्हार येथील महणीचें बोलणें उरकलें दर्द न मानिता खंडण्या घेत जातो ! या प्रांतींच्या प्रजेचा भोग आला आहे फौजा पाठीवर आल्याखेरीज हा प्रांत सोडून जाईल असें वाटत नाहीं"

न ५२६० श्रीगणपति (पौष व० १४–२४ जाने)

पै॥ छ० २९ साबान मध्या नैन व अलफ

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागायत छ० २८ साबानपर्यंत यथास्थित असे विशेष वडिलीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं राजश्री नारो हरि यांचीही पत्रें पोंचून मजकूर कळला दारू रवाना केली ती पावली पत्र पाहून परत पाठविलीं आहेत धाटेचे प्रकरणीं मजकूर पुण्यास मुद्दाम एक दोन वेळां लिहिलें आहे उत्तर आलें नाहीं अल्यानतर कळवितों इकडील मजकूर तरी शिराळ्याहून कूच करून मोजे आईलवर्डे सुर्वे येथील मुक्कामीं वारणा दक्षिण तीरीं आलों दक्षिण तीरास करवीरकराची फौज धामणेर वगैरे एक कोसाचे अंतरानें मुक्काम

१ निसबत कुरुंदवाडकर लेले हे मूळ रहाणार सावंतवाडी प्रांतातले

करून होते ते रत्नाकरपंतसुद्धां कूच करून दोन घिंडीनें बोरपाळ्याचे मुक्कामीं बुणगेंसुद्धा आम्ही या मुक्कामीं आलों तेच रोजीं गेले. सडी फौज दोन हजारपर्यंत अस्तमानपावेतों उभी होती. नंतर तेही गेली. पुण्याहून तोफखाना घेऊन राजश्री गणपतराव पानसे आम्हांपासून अदकोसाचे अंतरावर वारणतीरीं आजच येऊन राहिले. मुहूर्त पाहून भेदून गोटालगत मिसळीस येऊन उतरतील. "तोफांचे गाडे नीट करावयास लाविले. कांहीं लोखंड घेतलें. कांहीं तिकडे मिळाल्यास शोध करून घेऊन पाठवावें. तशींच लांकडें." म्हणोन आज्ञा, ऐसीयास गरनाळीचा गाडा आहे तो गरनाळीसच राखोन सवाई व लक्ष्मण तोफेचे नवेच गाडे करवावे. काल पुण्याहून पत्रें आलीं त्यांत घाटगे यानीं मारेकरी घातले याजमुळें घोळ पडला आहे, काय होतें पहावें, ऐसें लिहिलें होतें. सारांश त्याचा विशेष उत्कर्ष असा अर्थ नाहीं. वडिलांकडेही वर्तमान येतच असेल. येथें मुक्काम व्हावयाचें कारण दोनशें बैल दारूगोळा शिंदे यांजकडील रवाना जाहला आहे तो येतांच पुढें जातो ऐसें पडलें आहे. त्याजमुळें एक दोन मुक्काम होतील. कालपर्यंत करवीरकर यांजकडील पन्नास घोडीं दोन उंटें पेंढारी यांणीं आणिलीं. वरचेवर धाड लागला आहे. विदित होय हे विज्ञापना. चि॥ राजश्री नाना व बापू यांसीं आशीर्वाद.

नं. ५२६१ श्री. (पौष व० ३०—२५ जाने.)

अस्सलबमोजीब नक्कल.

पै॥ छ० २९ साबान.

'विज्ञापना ऐसी जे, बायावर मारेकरी पडल्यापासून आठ नऊ दिवस वेदाच पडला. राजश्री तात्या आपले जागां खट्टे होऊन चार दिवसपर्यंत वाड्यांत गेले नाहींत न जाण्याचें कारण यशवंतराव शिवाजी व बाजीबा मोदी या उभयतांचीं ऐवजाकरितां धरणीं चार दिवसपर्यंत हजार दीड हजार लोकांनिशीं बसलीं तीं कारणानें बसलीं। वाड्यांत बोलावणें बाणाजीबरोबर दहा पाच वेळां तात्यांस आलें. त्याणीं साफ सांगितलें जे, आपणास कारभार करावयाचा नाहीं. मर्जी असेल त्यास सांगावा. मला आज्ञा होईल तेथें राहीन. या अन्वयें चार दिवस लोटले. पांचवे दिवशीं कंपूवाले सतलंज व जुरससाहेब व फिलोससाहेब मुन्शीराचा लेंक तिघे मिळोन माफक सरंजामानिशीं राजश्री

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेंवस्तीची आहे. पत्र धोंडो बापूजी जोशी यांचें पुण्याहून बाळाबाईयांस.

दौलतराव यांजकडे येऊन तिथे टोपीकर व दौलतराव या चौघाचेंच खलबत जालें. नंतर राजश्री धोंडीबा दादा यास दौलतराव यांचें व टोपीकराचें बोलावणें गेलें. तेव्हा दादा दहा पांच खासे घेऊन वाड्यात गेले. दोन घटका बोलणें जाहलें. नंतर तिथे टोपीकर व दौलतराव याजकडील बाणाजी शेट्या ऐसे तात्यास बोलावण्याकरिता आले. तात्याजवळ बोलणें होऊन तात्यास घेऊन वाड्यात गेले. एक प्रहरपर्यंत दौलतराव, तात्या, दादा, आबा चिटणीस, यशवंतराव शिवाजी, बाजीबा मोदी, नारायणराव बक्षी, यादवराव भास्कर, बाणाजी शेट्या, विठ्ठलपंत, व टोपीकर मिळोन बोलणें जाहलें. त्यांतील ठराव 'तात्यानीं यसल्यारीनें कारभार करावा. सर्वांनीं तात्यांचे आज्ञेत चालावें. सखाराम घाटगे यास पोटापुरतें देऊन काढून द्यावें अथवा नजरबंदींत ठेवावे. याप्रमाणें ठरोन प्रहर रात्रीस माघारे आले लहान मोठीं चार माणसें दौलतेंत आहेत त्यापैकीं तात्याच्या व दौलतीच्या उपयोगीं तीं ठेवावीं. उपयोगीं नसतील तीं दूर करावीं. याप्रमाणें टोपीकराच्या विचमानें ठराव जाहला. ठरावाप्रमाणें अमलांत आल्यावर मागाहून लिहितों. श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ५२६२ श्रीगजानन. (२६ जाने)

पै॥ छ० २ रमजान. सन मय्यातैन व अल्लफ.

श्रिया सहस्रायु चिरंजीव राजश्री बाळासाहेब यांसीं प्रती विनायक भास्कर अनेक आशीर्वाद उपरी. येथील क्षेम माघ शु॥ द्वितीया रविवार तिसरा प्रहर पर्यंत मुक्काम लष्कर नजीक पारगाव वर्तमान यथास्थित असे. विशेष. आज रविवारीं प्रातःकालीं सूर्योदयाबरोबर चार पलटणें व शाळोन फौजेसुद्धां करवीरकरांच्या फौजेवर चालोन गेलों. त्याचा मुक्काम पनाळ्याचे माचीचे खालीं होता. आम्हास व त्यास चार कोस अंतर होता. तेथपर्यंत चालोन जाऊन पलटणाकडील तोफा त्याजवर लागू केल्या करवीरकर समूर उभे न राहता माचीचा डोंगर चढून टेंकडीवर गेले. तेथपर्यंत पेंढारी चालोन जाऊन तोंड लाविलें. संताजी भोंसले चतुरसिंगाकडील सरदार ठार जाहले व एक शिंदा मातबर माणूस ठार जाहला. आणखीहि पांच चार असामी ठार जाहले. परंतु त्याचीं नावनिशी समजली नाहीं चाळीस पन्नास घोडीं पाडून आणिलीं. करवीरकर आज मैदानात असते तर श्रीचे इच्छेकरून आजच फडशा होत होता. परंतु त्यानीं गडाचा आसरा करून डोंगर धरिला त्याणें फौजेचा व पलटणाकडील तोफांचा इलाज न चाले सबब तिसरा प्रहरपर्यंत डोंगरानजीक

उभे राहून आताच माघारे आलों. या उपरी करवीरकर समूर उभे रहात नाहीत असें वाटतें. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

अपत्यें नारायणाचे व यशवंतरायाचे व माधवरायाचे शिरसा॥ नमस्कार.

नं. ५२६३ श्रीगणपति. (माघ शु० २–२७ जाने.)

पै॥ छ० २ रमजान. सन मय्या तैन व अलफ.

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना. येथील क्षेम तागायत छ० १ रमजानपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. काल रविवारीं प्रातःकाळीं पुढें पलटणें, डावे बाजूस चि॥ राजश्री चितामणराव आपा व हरिपंत बाबा, मध्यें व पिछाडीवर आम्ही, उजवे बाजूस शिंदे, राजश्री नानाकडील, (व) विंचूरकर पेठे हीं पथकें, याप्रमाणें करवीरकराकडील जमाव पन्हाळ्याचे माचीचा आसरा जवळ करून सडे मुकाम करून होते त्याजवर चालोन गेलों. ते तयार होऊन आपले तलावर उभे राहिले त्याजवर पलटणी तोफा लागू केल्या. पेंढारी यांणींही हल्लह केली. त्याचे वस्तु राहिल्या जाग्यावर दम न निघे. तेव्हा तेथें मिसळामिसळ जाहली. दहा वीस माणूस जाया जखमी होऊन जाग्यावर राहिले. यासेरीज जखमी निभाऊन गेले ते वेगळे. तीस चाळीस घोडें पाडाव जाहलें. जमाव निघोन किल्यावरचे माचीचे आसऱ्यास गेला. हें कृत्य होण्यास अतीच प्रहर जाहले. ते अडचणींत, तेथें तोफांची व फौजेची कारागिरी चालावयाची नाहीं. याकरिता माघारे मुकाम मजकुरीं वारणा उत्तरतीरास आलों. शिलशिला लागल्या तागायत पेंढारी यांणीं लहान मोठे शमर घोडे आणिले. पुढें ते माचीच्या आसऱ्यास

१ श्रीमंत नानाकडील कर्जाचे दोन लक्ष रुपये व्याजसुद्धां फडशा करावा.

यावर मा॥ निल्हेचें (आत्माराम धोंडदेव याचें) उत्तर—जानराव जाधव यांजबरोबर पन्नास हजार रुपये पाठविलेच आहेत. बाकी दीड लक्ष रुपये राहिले त्यांचा फडशा करितों. व्याज द्यावयाचें नाहीं. याचें कारण आम्ही मसलत नानांच्या विचारें केली. फौजेच्या शिबंदीच्या पेचात आलों. त्यापेक्षा व्याज मागों नये. ऐन मुद्दल ऐवजाचा फडशा करून घ्यावा.

१ तासगावांतील वाडा जळाला त्यास बांधावयास लागवड खर्च लागला असेल तो द्यावा.

याजवर उत्तर—वाजवी लागवड खर्च असेल तो द्यावा.

१ कै॥ भाऊसाहेब याचा परिणाम लढाईत जाला त्याजबद्दल महाराजांनीं पंचवीस हजारांचा सरंजाम त्या समजुतीबद्दल द्यावा.

याजवर उत्तर—पांच हजाराचा सरंजाम समजुतीबद्दल लावून देऊं असें बोलले. निदानीं दहा हजारपर्यंत देऊं.

१ दरबार खर्च श्रीमंत व शिंदे व नाना व पागनीस वगैरे मिळून अदमासें रुपये २००००० द्यावे.

याजवर उत्तर—लाख रुपये देऊं. निदानीं दोन लाखही देऊं याप्रमाणें बोलणें जालें.

१ आत्माराम धोंडदेव याणीं पागनीस याजवळ बोलणें केलें, परंतु महाराजाचे कुलअखत्यार राजाज्ञा व हिमतबहाद्दर हे उभयतां. त्यास उभयतानीं या बोलण्यांतील जाबसाल ठरावून घ्यावया बरोबर यावें म्हणोन सांगितलें.

याजवर उत्तर—आत्माराम याणीं हुजूर पाठविलें कीं, उभयतांनीं ठराव करून घ्यावयास पुण्यास यावें असें पागनीस यांचें म्हणणें आहे म्हणोन करवीरास पत्र आलें. त्यास उभयतांस पाठवावयाचा अंदेशा घेतला कीं, आपलें राज्यांत उभयताचाच लौकिक विशेष आहे. याच कारणास्तव आणविलें कीं काय ! हें ध्यानांत आणून रघुनाथ माने याजकडून आत्मारामपतास उत्तर पाठविलें कीं, उभयतास हुजूरचा निरोप द्यावयाचा नाहीं त्यावरून हल्लीं कोणीतरी मुखत्यार पाठवावा म्हणून उत्तर आलें आहे त्यास रघुनाथ माने याचे चित्तात आपण जावें असें आहे परंतु अद्यापि कोणाचा जावयाचा निश्चय ठरला नाहीं.

पागनीस यांजकडील कलमें—

१ रांगण्याचा किल्ला आपणांस द्यावा. हल्लीं किल्याकडील सरंजाम आहे त्यासुद्धां—

यावर मानिल्हेचें उत्तर—सामानगड अथवा भूदरगड उभयतांतून एक देऊं. याचें कारण सामानगड किल्ला पाण्यास कमतर आहे. नांवाप्रमाणेंच किल्ला यास्तव देणार ! भूदरगडास कैलासवासी भाऊसाहेबांचा संबंध आहे याजकरितां तहांत पेशजीप्रमाणें किल्ला द्यावयाचा ठरेल याजकरितां तिकडे किल्ला जाऊं नये या बेतानें पागनीस यांजकडे योजिला. दोनीस दोन कारणें योजून उत्तर केलें.

१ शिंयाकडील पलटणें सरंजामासुद्धां पागनीस यांणीं अंगेजणी करूनें खर्चाची तरतूद चार महिन्यांची बेगमी करून रवाना केलीं आहेत. त्यांस चार महिन्यांच्या बेगमीस चार लक्ष रुपये, लागले आहेत ते द्यावे.

यावर उत्तर—चार लक्ष रुपये द्यावे आणि पलटणें माघारीं न्यावीं.

१ पेशजी सरकारांतून महाराजांचे समजुतीकरितां तीन लक्षांचा नवा प्रांत चिकोडी मनोळी खेरीज करून द्यावा असें ठरून वामनराव गोखले गुदस्तां सरकारांतून रवाना केले होते त्याप्रमाणें तीन लक्षांचा प्रांत नवा सरकारांतून द्यावा.

हें कलम पागनीस यांची अनुकूलता पडोन पेशजी कराराप्रमाणें करून द्यावें.

१ पागनीस यांकडील पलटणांचे चार लक्ष व दरबारखर्च पैकीं काय ठरेल त्यास रोख ऐवज द्यावयास अनुकूलता न पडे तरी सरकारांतून तीन लक्षांचा प्रांत नवा देतात तो पागनीस यांचे ऐवजाचे रदकर्जास लावून द्यावा असें बोलण्यांत आहे. त्यास हुजूरचें संमत या कलमास पडतें.

१ नानांकडील दोन लक्ष व वाड्याचे अदमासें दोन लक्ष व दरबारखर्चापैकीं एक लक्ष ऐसा पांच लक्षाचा भरणा रोख व्हावयाचा, त्यास चिकोडी मनोळी वगैरे महाल यांजवर सावकारा करून भरणा करावा. त्यास आपले वियमानें सावकारा जाहल्यास उत्तम. नच होय तर पागनीस यांचे विचारें सावकारा करावा म्हणजे उभयपक्षीं खातरजमा.

१ हा मजकूर अद्यापि नानाकडे श्रुत नाहीं. पागनीस यांजकडेच घाटतें आहे.

पेशजीची खंडणी कै॥ भाऊसाहेब यांचे विद्यमानें जाली त्यापैकीं बाकी राहिली असेल ती द्यावी असें फागनीस यांचें म्हणणें पडलें. त्याजवर इकडील उत्तर मागील बाकी राहिलेला ऐवज द्यावा, परंतु प्रांतातील वसूल काय घेतला याची रुजुवात हिशेब पाहून ठराव होईल त्याअन्वयें तो फडशा होईल असें ठरावून द्यावयाचें. शिंद्याचा दरबार मतलबी. मोठ्या मोठ्या दौलती पेचांत आणिल्या ! बोलण्याची व शपथेची प्रमाणता नाहीं. व मुख्य शिंदे यांजवळ तों काहींच धर नाहीं असा विचार आहे. आपला मतलब साधन असता मसलतीस हिसका देतील त्यांणीं हिसका दिला असतां दुसऱ्याचा काट चालणार नाहीं. न जाणो, इकडे मसलतीचा पावडाव दाखवून मतलब साधतात किंवा कसें काय आहे तें कळत नाहीं. याजकरितां आढळलेला मजकूर सेवेशीं लिहून सुचविला आहे. मर्जीस येईल तसा याचा बंदोबस्त त्वरेनें व्हावयाची आज्ञा व्हावी. या मसलतीस दिवसगत होऊं नये. जितकी त्वरा होईल तितकी फार उपयोगी. जितकी ढिलाई पडेल तितकी गैरउपयोगी आहे. फौजेंत खर्चाची आबादी असावी व गवगवा नसावा म्हणजे चार लोक उमेदीनें राजी राहतील मी हा मजकूर मोठ्या युक्तीनें शोध लावून लिहिला आहे. अद्यापि तेथूनही निश्चय नाहीं व येथूनही नाहीं. रागरंग पाहून काय ठरण्यात येईल तें सेवेशीं लिहीन. परंतु वर्तमान खरें आहे. मसलत याप्रमाणें चालली आहे. आत्माराम धोंडदेव शेणवी. जातीस जात. किल्याच्या वगैरे मोहास गुंतोन (बाळोबातात्या) मसलतीस हिसका देतील यास्तव याचा बंदोबस्त व्हावा. त्या लष्करातही मजकूर कळवावयाची आज्ञा व्हावी. मीही परभारें लिहिलें आहे. आज रविवारीं पावनगडानजीक तिकडील फौज येऊन त्याची याची गाठ पडली. बरीच लढाई जाली परंतु जाया जखमी याचा तपशील समजला नाहीं. मागाहून लिहितों. इकडील माचीस गेले. तिकडील गोटास गेले. उभयपक्षीं माणूस जायाजखमी फार जालें म्हणून बोलवा आहे. मागाहून सविस्तर लिहितों. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ५२६५ (माघ शु० २–२७ जाने.)

नारो हरि करंदीकर याची करवीराहून छ० १ रमजानचीं तीन पत्रें आलीं त्यातील उतारे—

" शिंदे बाया यांस पुण्याहून आणशपथ देऊळ कंपूच्या विचारें आणिल्या, त्यास धाडगे पराक्रमी पुरुष ! त्याची मुक्तता झालेवर त्याणीं

बायांवर मारेकरी घालावयाचा उद्योग केला. एक्या बाईस जखमा आहेत. इतक्यांत एवढा उद्योग केला ! तेव्हां पुढें आणखी घाटगा बेदा करील !"

"लष्करचा मुक्काम आइतवडें येथें आहे. इंदुवारीं कूच होणार अशी बोलवा आहे. इकडील फौज घोरपाळ्यावर आहे. काल रविवारीं थोडी बहुत लढाई जाली. उभयपक्षींही लोक जायां जखमी जाले."

"गुरुवारीं राजश्री नारायणराव घोरपडे यांजकडील घरपागा व शिलेदार चाळीस पन्नासपर्यंत मुयांनजीक जाऊन तलाव्यास उभे राहिले होते. इतक्यांत दोन तीनशें पेंढारी आले त्याणीं गांठून चाळीस पन्नास घोडीं पाडाव करून नेलीं व वीस पंचवीस जाया जखमी असामी जाली. घोडें माणून चांगलें होतें. पेशजी पाढरे यांची गत निवाणीकरानीं केली त्याअन्वयेंच घोरपडे यांचें पथक पेंढारी याणीं बसवून दिलें !"

नं. ५२६६ श्रीगणपति. (माघ शु० २–२७ जाने.)

पै॥ छ०१ रमजान. सन मय्यातैन. माघ मास.

[1]अपत्यें रामचंद्रानें सा॥ नमस्कार विज्ञापना ऐसी जे, राजश्री बाजीबा मोदी आपले नातीचें लग्न मु॥ भिलवडी येथें कृष्णातीरीं माघमासीं करणार. याजकरिता विनंती लिहिली असे. तरी यांस लग्नसंबंधें फडफर्मासीच्या चिठ्या द्यावयाची आज्ञा होऊन साहित्यें येऊन कार्याचे उपयोगीं पडे तें केलें पाहिजे. मांडों व बिछाइतेचें सामान व फरासखान्याचेंही द्यावयास आज्ञा जाली पाहिजे. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५२६७ श्री. (माघ शु० ३–२८ जाने.)

पै॥ छ० ८ रमजान. सन मय्या तैन व अलफ. माघमास.

सेवेशीं बाळकृष्ण महादेव. कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. तागायत छ० २ रमजानपावेतों वर्तमान यथास्थित असे विशेष. आपण छ० २५ साबानचें पत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिला मजकूर कळला. त्यास आपले कडील व श्रीमंत दादाकडील फौज अद्याप आपांकडे गेली नाहीं. तरी पत्र पावताच उभयताकडील फौज लढाईचे समारंभास सत्वर जाई तो अर्थ जाहला पाहिजे. तमाम सुतरस्वाराबराबर रवाना व्हावी. घराऊ मजकूर सविस्तर लिहून यावा. महाराजाकडील व सरकारच्या फौजेची बातमी श्रीमंत राजश्री नाना स्वामींस वरचेवर लिहून येत असावी. (तुम्हा) उभयतांकडील फौज

---

१ पत्रावरील मिति व तारीख पेंवस्तीची आहे. पत्र रामचंद्र परशुराम यांचें माळासाहेबांस.

अद्याप लढाईचे समारंभास आली नाहीं म्हणोन श्रीमंत नाना आश्चीर्य करितात. यास्तव फौज अतित्वर रवाना होऊन लढाईची बातमी आपले फौजेची लिहून यावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२६८ श्रीगणपति. (२९ जाने.)

पै॥ छ० ६ रमजान. सन मय्या तैन व अलफ.

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांगनमस्कार विज्ञापना. येथील क्षेम ता॥ माघ शु॥ चतुर्थीपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. वडिलीं पत्रें पाठविलीं तीं पोहोंचलीं. "गरनाळेचा गाडा तसाच रारोन दोन गाडे तोफेचे करावयास लाविले. रा॥ नारो हरि यांचीं पत्रें आलीं तीं पहावयास पाठविलीं आहेत." येविशींचें व शिंदे बायांवर मारेकरी घातल्याचें वर्तमान आलेलें लिहिलें तें कळलें. ऐशियास गरनाळेचा गाडा राखोन दोन गाडे तयार करविले, उत्तम आहे. नारो हरि यांचीं पत्रें पाहून पाठविलीं आहेत. सेवेसीं पोहोंचतील. पुण्याकडील वर्तमानाची पुरवणी पेशजी पाठविली आहे. पोहोंचून मजकूर विदित जाहला असेल. त्या पत्राअन्वयें बराबर गोष्ट बसली असतां, बरें आहे. वाघाचा मजकूर लिहिला, त्यास तें तोंड मोकळें, सबब त्यास पोट भरावयास जागा चांगली जाली! राजश्री भास्करपंत मामा यांचें पत्र आलें होतें त्यांतील मजकूर जमासिंदी परगण्यातील पांच सात गांव जाळले. याजकरितां सात हजार रुपये खंडणीचा ठराव केला. रा॥ महादोबा नाईक रास्ते यांजकडील लग्नपत्र आलेलें पाठविलें तें पावलें. रा॥ केशवराव बेळगांवकर पाच्छापुरास ठाणें घालावयाकरितां गेले होते ते त्यांचे हस्तगत जाले. जखमाही आहेत. त्यांचे पुतणे मलबा बेळगांवास आले तेही जखमी म्हणोन लिहिलें, त्यास केशवराव शाहणा माणूस, फसावयाचा नव्हे, परंतु होणारानुरूप घडतें! बेळगांवचे किल्ल्याचा बंदोबस्त त्यांचे पुतण्याचे हातून यथास्थित राहिला असतां बरें आहे. पुण्याहून दारूगोळा पलटणांकडील येण्यामुळें वारणा उत्तरतीरीं मुक्काम जाहला होता त्यास दारूगोळा दोनशें बैल शुमार काल येऊन पोंहचल्यावरून आज येथून कूच करून मौजे बहादुरवेनजीक वडगांव येथील मुक्कामीं गलों. उदैक पंचगंगेवर जातों. पावणाशें बैल दाखल जाले. बाकीचेही येत आहेत. आधीं करवीरकडे जावें किंवा शिरोळ वगैरे मोकळें करावें ते आज्ञा जाली पाहिजे. विदित होय हे विज्ञापना. मौमयारचीं पत्रें पावलीं. लोखंडाचा मजकूर कळला. आज्ञेप्रमाणें मिळालें तर घेतों. आतां पाठविलें हें उपयोग नसेल तर विठ्ठल अनंत यांचे स्वाधीन करावें. तोफखाना

सरकारचा आज आपले मिसळींत दाखल जाला. तोफा पाहून येऊन तपशील लिहितों. विदित होय हे विज्ञापना.

न. ५२६९ श्री. (माघ शु० ५–३० जाने.)

पै॥ छ० ५ रमजान. मध्यान्हीं.

सेवेशीं विज्ञापना. आत्माराम धोंडदेव याच्या पत्रातील मजकुराची उत्तरें येथून गेलीं पलटणाबद्दल चार लक्ष रुपये द्यावे, पैकीं दोन लक्ष देऊं. भूदरगड किल्ला (आम्हीं) द्यावा. नानाकडील ऐवज मुदलामुद्दल देऊं. व्याज द्यावयाचें नाहीं कैलासवासी भाऊसाहेब याजबद्दल पाच हजाराचा सरंजाम लावून देऊं. ज्याजती देणार नाहीं. वाड्याचें वगैरे कांहीं द्यावयाचें नाहीं. याप्रमाणें उत्तरें गेलीं आहेत. अद्याप रघुनाथ मान्ये अथवा कोणी जावयाचा निश्चय नाहीं. जालेवर कळवीन खाडेकर याचें पत्र आलें नाहीं गडी पाठविला त्याजबरोबर मुखें निरोप होता कीं, येथून बोलण्याचा अर्थ राहिला. स्थळाची वगैरे सावधता असावी. याप्रमाणें आहे. इकडील फौज पन्हाळ्याजीक होती ती काल बुधवारीं पचगंगातीरीं नजीक वडणगें येथें झाडून लष्कर आलें. चतुरसिंग याचा रुसवा आहे. ते गडानजीकच आहेत समजूत जालेवर येणार असें आहे. तिकडील लष्करचा मुक्काम शिंयें बहादूर वाडीच्या मध्यें मुक्काम वारणातीरीं आहे. आज अथवा भृगुवारीं कूच होऊन वडगाव अथवा शिरोली येथें मुक्काम येणार असा बोलवा आहे. परवा लढाई जाली, त्यात चतुरसिंगाकडील लोक पधरा वीस असामी ठार. जखमी शंभर-घोडीं तीस चाळीस मेलीं. याप्रमाणें जालें. नतर इकडील फौज सारी बुणग्यासुद्धा गडाच्या माचीस निघोन गेले. याप्रमाणें जालें. कळावें मागाहून सविस्तर लिहितों कळावे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२७० श्री. (माघ शु० ६–३१ जाने.)

पै॥ छ० ६ रमजान. सन मय्यातैन व अल्लफ माघ मास

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गगाधर रावजी स्वामीचे सेवेशीं–पोष्य नारो विनायक साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशल तागायत छ० ५ माहे रमजान ययास्थित असे. विशेष धोंडजी वाघ याचा मुकाम तालेकोट परगण्यालगत गेला आहे. तालिकोटीं स्वार प्यादे जमाव होता तो वाघानें तोटावर येऊन लढाई छ० ३ रमजानीं दोन प्रहरापासून दोन प्रहरपर्यंत जाहली. ताळीकोटाकडील जमाव कच खाऊन चोहूंकडे फुटला.

१ पत्र नारोपंत कांदीकर याचें करवीराहून २ मुद्दल = तांडजबानी

प्रांतास बाघाचा बहुत उपसर्ग लागेल असें दिसतें दिवसेंदिवस बाघ बळावत चालला याचे पिछावर फौज येऊन प्रातातुन काढून दिल्यासेरीज बचावाचा अर्थ दिसत नाहीं बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हे विनती

न ५२७१ श्रीगणपति (माघ शु० ६–३१ जाने)

पौ॥ छ० ५ रमजान सन मय्यातैन व अल्लफ

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना ता॥ छ०५ रमजानपर्यंत यथास्थित असे विशेष बरकड सविस्तर काल पत्र रवाना केलीं तीं पोहोंचून विदित जालेंच असेल आज बहादुर्ले येथील मुकामाहून कूच करून पचगंगा उत्तरतीरीं हेरल्याचे मुकामीं गेलों. विदित व्हावें करवीरकराची फौज श्री देवाचे डोंगरानजीक आहे याउपरी करवीरचे रोंखें येईलसें वाटतें नातमी येईल त्याप्रमाणें लिहून कळवितो विदित होय हे विज्ञापना

न ५२७२ श्रीगणपति (माघ शु ७–१ फेब्रु)

पौ॥ छ० ६ रमजान सन मय्यातैन व अल्लफ

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागायत छ० ६ रमजानपर्यंत यथास्थित असे विशेष काल पचगंगा उत्तर तीरास दक्षिणतीरानजीक टेंबलाई या मुक्कामीं आलों करवीरकरांची फौज पन्हाळ्याकडे होती ते सारी या तोंडीं आली अद्यापि मोहल्यास उभे राहिले नाहींत बेत काय असेल तो असो लोकवार्तेत जितीचे ओढ्यात काय घडणें तें घडेल असें बालणें बोलतात म्हणोन सांगतात पुण्याचें पत्र पाहून पाठविलें तें पावलें बाघ बसवत बागेवाडीवर आहे येविशींचें व इकडील पेंढारी याणीं शिरोळपर्यंत येऊन गुरें नेल्याचें लिहिलें तें कळलें या मुकामींहून एक दोन तलावे करावे असें आहे विदित होय हे विज्ञापना

न ५२७३ श्रीगजानन (माघ शु० ८–२ फेब्रु)

पौ॥ छ० १२ रमजान सन मय्या तैन अल्लफ. माघ

चिरंजीव राजश्री बाळासाहेब यांसीं प्रती विनायक भास्कर व हरि भास्कर आशीर्वाद उपरी येथील कुशल तागायत छ० ७ रजमान जाणून स्वकीय लिहीत जावें विशेष आज रविवारीं दोन प्रहरीं पलटणें व तोफखाना व झाडून फौजा तयार होऊन टेंबलाईजवळ गेलों परंतु करवीरकराच्या फौजा जितीचा ओढा सोडून पुढें न येत तेव्हा पलटणें पुढें घालून मागें फौजा लावून मारगिरी करीत जितीच्या ओढ्या-

वर चालून घेऊन वोढा काईम केला नतर त्याची फौज गांवच्या आसन्यास गेली ते समयीं पलटणानीं स्वामीचे मठाकडून चालून घेऊन तेथूनही फौज उधळून गावांत गेली. गोट उतरला होता तो जाऊन एक तोफ पाडाव करून आणिली. पूर्वेचे अगास एकवीरेच्या देवळानजीक त्याचे फौजेची एक टोळी होती त्यांणीं जम बाधोन आमची फौज उभी होती त्यांजवर चालून आले. तेथें हातघाई बरीच होऊन नारायणराव सेनापति पाडाव आले. त्याचा मोड होऊन माघारे पळून गेले. ईश्वरें मोठें यश चिरंजीव रा॥ आपा साहेबांस दिल्हें. प्रहर रात्रीस माघारे गोटास आलों. उदईक चालून जाऊन गाव घेणार असें टोपीकर यांचें म्हणणें आहे. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

नं. ६२७४ श्री. (माघ शु० ८–२ फेब्रु.)

पै॥ छ०८ रमजान सन मय्यातैन.

अपत्यें रामचद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील वर्तमान तागायत छ० ७ रमजानपर्यंत यथास्थित असे. विशेष आज रविवारीं दोन प्रहरीं पंचगंगा उत्तर तीराहून पलटणें तोफासुद्धा व सरकारी तीन तोफा व सारी फौज घेऊन करवीरचे तळाव्यास अस्तमानीं दीड प्रहर दिवसास करवीरानजीक आलों. डावे बाजूस चि॥ राजश्री चितामणराव आपा व हरीपंत बाबा, पलटणाचे पिछाडीस आम्ही, उजवे बाजूस शिंदे व राजश्री नाना, विचूरकर, पेठे हीं पथकें, येणेंप्रमाणे तोफेची मारगिरी करीत असता त्याची फौज किल्याचे व ब्रह्मपुरीचे दरम्यान उतरली होती त्याजवर चालोन घेतलें. तेथें त्याचा टिकाव न निघे तेव्हा ते किल्याचे पूर्वेस आले. प्रीतिराव चव्हाण आपले पथकासुद्धां ब्रह्मपुरीपुढें ओढा होता त्या आसन्यास जाते (वेळीं) त्यांजवर शिंदे, नाना, पेठे, हीं पथकें उठलीं. तेव्हां तेही नामोहरम जाले. तेथें पथकानीं कामकाज चांगलें केलें. डावे बाजूस शत्रूची फौज जमली आणि तीन चार रिसाल्या आगचे फौजेवर केल्या, परतु त्याची काटगिरी चालों दिली नाहीं उभयता चिरंजीवाचीं पथकें होतीं. उभयतानीं अंगेजणी चांगली केली नारायणराव घोरपडे कापशीकर यांकडे पाडाव आले सरकारचेही तोफांची मारगिरि चांगली जाली बराऊनसाहेब याची तो शर्तच ! एक पलटण व एक तोफ घेऊन किल्याची वेस पावेतों गेले ! श्रीगजाननाचे कृपेकरून घागरी जाली असमान झाल्यापुढें फिरोन टेंबलाईचे टेंकडीजवळ

आलों घोर्ड माणुस जायाजरामी दो हीकडील काय जालें तें अद्यापि समजलें नाहीं मस्तुत टेंबलाईनजीक उमें आहों यो—

नं ५२७५ श्री (माघ शु० ८—२ फेब्रु)

पै॥ छ० ७ रमजान. सन मय्यातैन व अलफ माघ मास

राजश्री गंगाधरराव दाजी गोसावी यास—

असन्ति लक्ष्मी अन्कृत राजमान्य-स्नेहांकित नाईकजी चव्हाण ठाणें शिरोळ देवन विनंती उपरी येथील क्षेम जाणन स्वकीय लेखन करीत असिलें पाहिजे विशेष काली मौजे अर्जुनवाड यथील रानांत आपलेकडील कही येऊन शाळू व हरभरा बाधोन नेला आणि पाच चारी माणसें धरून नेली हें आपणास कळून जाहल किंवा न कळता जाहलें हें समजलें पाहिजे यास्तव आपणास पत्र लिहिलें आहे तरी उत्तर पाठवावें आजी चारी वर्षें आम्ही कोणत्या रीतीनें चालतों हें आपणास दखल्च आहे आपणही कांहीं उपसर्ग न करिता त्याजप्रमाणें चालला एसें असून काली कही भरून नेली हुजुरून फौजा आल्यास आमचा उपाय नाहीं आणि पुण्याहून फौज आल्यास आपलाही उपाय नाहीं परंतु आम्हाकडून मिरज प्रांतास उपद्रव होऊ नये आणि आपले कडून ठाणनिसबत गावगन्नास उपद्रव होऊ नये ऐसें आजीपर्यंत चाललें हल्लीं आपणास कळूनच जाहलें असल्यास उत्तर पाठवावें बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ कीजे हे विनंती

नं ५२७६ श्री (माघ शु० ८—२ फेब्रु)

पै॥ छ० ७ रमजान सन मय्या तैन व अलफ माघमास

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री गंगाधर रावजी स्वामींचे सेवेशीं—पोष्य नारो विनायक साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशल तागायत छ० ७ माहे रमजान यथास्थित असे विशेष वाघाचा मुक्काम तालिकोट परगणे यांत गेला तालिकोटचा जमाव त्याजवर आला होता याची त्यांची लढाई होऊन तालीकोटचे जमावानें कच खाऊन चाबुकडे फुटला म्हणोन बाजारी वर्तमान आलें तें लिहिलें होत त्यास हल्ला वर्तमान आलें जे, तालीकोटचा जमाव मौजे पाळवर परगणे काकटनूर येथें आला हें वर्तमान वाघास समजोन वाघ याजवरावर गेला तालीकोटचा जमाव थोडा वाघाचा जमाव भारी मैदानात तालीकोटचे जमावाचा टिकाव होईना सबब गांवात शिरले वाघानीं गावासभोंवता वेढा दिला सध्याकाळपावेतों

१ पत्र इतकेंच अपूर्ण सांपडलें

गोळागोळी होत होती. नंतर सलुखाचें बोलणे ठरावात आणावें याप्रमाणें दरम्यान देऊन तालीकोटचा जमाव तालीकोटास गेला. या उपर वाघ कोणता रोख धरितो पहावें. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ करावा हे विनती.

नं. ५२७७ श्रीगजानन. (माघ शु० ९–३ फेब्रु.)

पै॥ छ० १२ रमजान. सन मय्या तैन व अल्लफ.

चिरंजीव राजश्री बाळासाहेब यासीं प्रती विनायक भास्कर. आशीर्वाद उपरी. येथील कुशल ता. छ० ८ रमजान जाणोन स्वकीय लिहीत जावें. विशेष. आपणास येताना आपली फौज पाठविणेंविशीं सांगून आलों आणि येथूनही दोन चार वेळां सांगून पाठविलें. परंतु आपण आजपर्यंत फौज पाठविली नाहीं हें ठीक केलें नाहीं. तर हे दिवस पुढें कांहीं येणार नाहींत. तर फौज पाठवावी. नाहीं त्यापेक्षा तेथें चिरंजीव राजश्री रघुनाथराव दादानीं पलटण ठेविलें आहे त्यांचें म्हणणें आहे कीं, दोन तीन तोफा व चार पांचशें राऊत दिल्यास शिरोळचें ठाणें घेऊं म्हणतात म्हणोन ऐकिलें. हें होत असल्यास बरोबर सामान देऊन हें काम करावें म्हणजे चांगलें आहे. याउपर सरकारचा बोल न लागेसें करावें. हे आशीर्वाद.

नं. ५२७८ श्रीगणपति. (माघ शु० १०–४ फेब्रु.)

नकल.

राजश्री नारो हरी करंदीकर स्वामी गोसावी यांस.

सेवक रामचंद्र परशुराम. नमस्कार. विनंती उपरी. तुम्ही पत्र पाठविलें तें पावलें. विवेकाचा मजकूर लिहिला तो विदित जाला. पेशीयास पहिलेपासून साऱ्या गोष्टींचा तिकडून अविवेक जाला त्यापक्षीं विवेक तो काय ? तुम्ही आपले येण्याचें लिहिलें, त्यास यावयाचें असल्यास येणें. रवाना छ० ९ रमजान. हे विनंती–समस्त ब्रह्मवृंद व वेदशास्त्रसंपन्न राजमान्य राजश्री भटजीबावा[1] यासीं साष्टांग नमस्कार प्रविष्ट करून प्रार्थना करावी आणि सर्वांनीं कुंटुबें घेऊन यावें असें व्हावें. श्री जगदंबाबाईस साष्टांग नमस्कार प्रविष्ट करणें हे विनंती.

नं. ५२७९ श्रीगणराज. (माघ शु० १०–४ फेब्रु.)

पै॥ छ १० रमजान सन मय्या तैन व अल्लफ.

---

[1] महाराजांचे गुरु.

अपत्यें रामचंद्रानें शिरसाष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागाईत छ० ९ रमजानपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. छ० ७ रमजानीं करवीरकरांची व आमची लढाई जाहल्याचा मजकूर विस्तारें सेवेसीं लिहून पाठविला आहे तो पावोन सविस्तर विदित जाहलेंच असेल. याउपरी दिवसगतीवर पडों न देतां करवीरास शह चावयाचा, दारूगोळा हें सामान भरपूर पाहिजे, याकरितां विनंती लिहिली आहे. तरी ती॥ राजश्री दादा यांणीं पन्नास खंडी दारू पाहिजे असें मजजवळ सांगितलें होतें त्यास तें व कांहीं येथील जकिन्यापैकीं वडिलांकडून याप्रमाणें तरतूद होऊन दारू लौकर आली पाहिजे. मोठा खोळंबा आहे. दारूचें काम वडिलांकडून होऊन न आलें असतां येथील काम चालत नाहीं. पक्षीं रिकामे दिवस जातात. येविशींचा अर्थ चि॥ राजश्री नारोपंत बापू जोग विदित करितां श्रुत होईल. मशारनिल्हेस मुद्दाम येविशीं विनती करावयास पाठविलें आहे. थोरल्या तोफांचे तयारीचें काम चालत आहे त्याचीही तयारी लौकर होऊन तोफा याव्या. सदरीं तोफखान्यात व पलटणात इकडून दारूगोळा दिल्या विना काम चालावयाचें नाहीं. पलटणें तो कूच करावयाचींच नाहींत. असें आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. दोनचं हजार गोळे पाहिजेत त्यास मागाहून फरमे पाठवून देतों त्याजप्रमाणें चावयाची आज्ञा व्हावी. श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२८० श्रीगणपति. (माघ शु० ११–५ फेब्रु)

छ० ११ रमजान सन मय्यातैन.

अपत्यें रामचंद्रानें साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. येथील क्षेम तागायत छ० ११ रमजान गुरुवार प्रात:काल यथास्थित असे. विशेष पलटणवाल्यास मेजवानी करावयाची भेटी समयीं. त्याजवर हें कालचें शास्त्र केलें. याउपरी जालीच पाहिजे. त्यास कापड पाहिजे, सबब मिरजेस मुद्दाम रा॥ महादाजीपंत केतकर पाठविले आहेत. कापड त्यानीं पाहिलें, परंतु उधार कोणी देत नाहीं रोख रुपये दिल्हे वांचून. यास्तव वडिलांजवळ राजश्री बाजीपंत करमरकर ज्या सावकाराचें कापड आणन वारसिवीतील त्यांस वडिलीं सांगन मुदत करून देतील त्या मुदतीस

वडिलीं दारू व थोरल्या तोफा आणविल्या आहेत त्यांचे गोळे यांची रवानगी जरूर करून द्यावी. दारू व गोळे —

नं. ५२८१ श्रीगणपति. (माघ शु० १२-६ फेब्रु.)

पै॥ छ० ११ रमजान. सन मय्यातेन व अलफ.

अपत्यें रामचंद्रानें शिर सा॥ नमस्कार विज्ञापना. येथील क्षेम तागायत छ० १० रमजानपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. वडिलीं पत्र पाठविलें तें पावलें. धोंडजी वाघ याचा मजकूर लिहिला तो आपले व राजश्री नारोपंत अयणीकर यांचे पत्रावरून कळला. ऐसीयास तें तोंड मोकळें पडोन त्यास पोट भरावयास जागा चांगली जाहली. ईश्वरइच्छेनुरूप प्रजेचा भोग सरून त्याचा बंदोबस्त कधीं होईल तो होवो ! नारोपंत यांचें पत्र पाहून पाठविलें आहे. दौलतराव हिंदुराव घोरपडे यांचा काल जाल्याचें लिहिलें तें कळलें. ईश्वरईच्छा प्रमाण. लढाई जाहल्यानंतर काल करवीराहून राजश्री नारो हरि यांचें पत्र आलें त्याच्या नकला व इकडून पत्र पाठविलें त्याची नक्कल पाठविली आहे त्याजवरून विदित होईल. क्षेत्रस्थ समस्त ब्राह्मणवृंद इकडून पत्र पाठविलें होतें जे, करवीरास शह यावयाचा, याकरिता तेथून निर्वेध स्थळीं स्थळांतर करावें. त्याचें उत्तर नारोपंताचेच पत्रीं लिहिलेंलें आलें आहे. होणारानुरूप काय घडेल पहावें. काल रात्रीस तेथील अधिकारी व तत्संबंधी यांचीं कुटुंबें व चीजवस्त करवीराहून निघोन पन्हाळ्यास गेली. पोहचवावयास फौज गेली होती ते पोहोंचवून आली. याप्रमाणें वर्तमान आहे. दारूगोळा याविना खोळंबा, याजकरितां विस्तारें सेवेशीं पत्रें लिहून चि॥ राजश्री नारोपंत जोग पाठविले आहेत. दारूचा उपराळा जाहला असता काम पुढें लौकर चालतें होईल. विस्तारें चि॥ राजश्री नारोपंत जोग सागतां विदित होईल. येणेंकरून लौकिक विशेष होईल. चि॥ आपूर्ने लिहिलें होतें जे आपले शरीरीं समाधान नाहीं. त्याजवरून चिंता लागली आहे. आरोग्याचें लिहिलें पाहिजे. करवीरीं जखमी फार जहाले. विदित होय हे विज्ञापना.

नं. ५२८२ श्री. (६ फेब्रु माघ शु. १२)

पै॥ छ० १३ रमजान. सन मय्यातैन व अलफ.

सेवेशीं विज्ञापना. मी बुधवारीं करवीराहून लष्करास आलों होतों. मला ही येण्याचें कारण होतें. श्रीमंताचीही चिठा आली होती. एक दिवस राहिलों.

---

१ पत्र इतकेंच अपूर्ण सांपडलें. २ पत्र नारो हरि करवीरकर याचे करवीराहून मिरजेस बाळासाहेबांस.

आज गुरुवारीं प्रहर दिवसास निघोन करवीरास गेलों. राण्या वगैरे मंडळीचीं कुटुंबें करवीराहून गेलीं. तिकडीलही बोलण्याचा नाद होता हें कारण योजून आलों याजमुळें येणें जाहलें. साराश बोलण्याचा अभावच आहे. उद्ईक कूच होऊन बावड्याचे सुमारें पंचगंगातीरीं मुकामास (लष्कर) जाणार असें आहे. गोखले करीकोपिस बारीअलीकडे आले सरकारच्या तोफा थोर दोन कराडानजीक आल्या. दौलतराव घोरपडे याचे पथक पळोन गेलें. वाळवेंकरांनीं व पेंढारी यानीं घोडीं सवारें दीडशें पाडाव करोन घेतलीं ! राजमंडळात चाकरीस होते याप्रमाणें जालें. मागाहून सविस्तर लिहितों. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

न. ५२८३ श्री. (माघ शु० १३–७ फेब्रु.)

पै॥ छ० १२ रमजान. सन मय्यातैन व अलफ.

अपत्यें केशव सदाशिव काळे साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागायत छ० १२ रजमान भृगुवासरपर्यंत यथास्थित असे. विशेष. वडिलाचा निरोप घेऊन निघालों ते रविवारीं दीड प्रहर दिवसास पावलों ते लागलेच स्वारीबराबर चालते जाहला. ते दिवशींचें वर्तमान यजमानानीं लिहिलेंच आहे. त्यावरून विदित जाहलेंच आहे. कालपर्यंत मुकामच होता. आज कूच होऊन मौजे बावडेयावरी पचगगा दक्षिणतीरास येऊन मुकाम जाहला करवीरकरानीं झाडून पेठा जाळून फस्त केल्या. गावाबाहेर प्रतिज्ञापूर्वक एक माणूस देखील नाहीं करवीरातून ब्राह्मणासेरीज झाडून मराठे याचीं कुटुंबें पन्हाळयास गेलीं. हजारपर्यंत स्वार आत आहेत. राजश्री नारोपंताचीं पत्रें व बातमी येत आहे. उद्ईक मोर्चेयास इमज पलटणें घेऊन जाणार. मुकामास लष्कर देखील जावयाजोगें जातें. मठ व स्मशानाद् देखील (मोर्चा) आहे श्रीची कृपा गावावर राहिली नाहीं. वडिलाचे पुण्येंकरून सर्व गोष्टी मनोदयानुरूप कार्यासिद्धी होईल. राजश्री नाना व तात्यानीं कृपा पूर्ण केली त्याचें सार्थक श्रीनें केलें. सेवेसीं श्रुत होय याउपरी होईल त लिहीन. हे विज्ञापना.

न ५२८४ श्रीगणपति (माघ शु० १३–७ फेब्रु.)

पै॥ छ० १३ रमजान सन मय्यातैन व अलफ.

अपत्यें रामचंद्रानें शिर सा॥ नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम तागाईत छ० १२ रमजान पर्यंत यथास्थित असे विशेष आम्ही आज कूच करून पचगगा दक्षिणतीरास करवीरचे उत्तरस नजीक शिर्यंभुयें येथील मुक्कामीं

आलों. आज पहांटेस राजश्री नारोपंत करंदीकर यांचें पत्र आलें त्यांतील मजकूर "येक वेळां बोलणें समजोन घ्यावें. नंतर मर्जी असेल तसें कर्तव्य व्हावें. सुर्योदयास हुजूरचे आज्ञेप्रमाणें राजश्री जोशीराव यांस घेऊन येतों." याप्रमाणें लिहिलें आहे. इकडील कूच जहालेमुळें राहिले असतील. त्याणीं यावें, आम्ही त्यांचें बोलणें ऐकावें, असें कांहीं राहिलें नसतां व याच अन्वयें साफ सांगितलेंही असतां उगाच नाद लावितात इतकेंच. सविस्तर वडिलांस विदित व्हावें याकरितां लिहिलें आहे. नारोपंत परत येऊन काल गेले. आजच पत्र आलें. मुख्य निघावयाचे सुमारांत आहेत. आज वाटेजवळ येऊन मुक्काम केला याजमुळें कसें करतात कळेना. वडिलांची प्रकृति कशी आहे ती आज्ञा करावी. विदित होय हे विज्ञापना. चि॥ राजश्री नाना व बापू यांसीं आशीर्वाद.

नं. ५२८५ (माघ शु० १४–८ फेब्रु.)

नारो हरि करंदीकर याचें पत्र करवीराहून मिरजेस—

पै॥ १२ रमजान.

"भृगुवारीं आवशीच्या चार घटका रात्रीस वरुणतीर्थ वेशीनें सांगरूळच्या मार्गानें श्रीमन्महाराज पन्हाळयास निघोन गेले. बरोबर दोन हजार राऊत गेले. नरसींपूरकर भटजीबाबा वाड्यांत राहिले. समस्त ब्रह्मवृंदही आहेत. कोणास बाहेर जाऊं देत नाहींत. ठाण्यांत राजाज्ञा व चव्हाण उभयतां मुख्यत्वें आहेत. ठाण्यांत माणूस तीन हजार पर्यंत आहे. प्रतिनिधि गाईकवाड व जाधव वगैरे मंडळी पाटणकर घाटगेसुद्धां गडास गेलीं. तेथून त्यांन्या पेंढारी वगैरे यांजवर करण्याचा बेत आहे. लढाई समयीं बुणग्याचा गळाठा करावा अथवा कंपूवर गलबल करावी याप्रमाणें बेत आहे. याकरितां हुशारी चांगली असावी. पेंढारी तुटक तुटक गडाकडे धांवूं नयेत. भरणा चांगला, हुशारीनें जाणें तर जावें. चतुरसिंग वगैरे मंडळी गडासच आहे. तेथून चारशें पायदळ इकडील कुमकेस आज येणार आहे.

ऐकून बहुत संतोष जाला. श्रीमंत वडील पुण्यवंत ! त्याचे पुण्येंकरून सर्व यथास्थित होईल अलीकडील वर्तमान ल्याहावयास आज्ञा जाली पाहिजे. इकडील वर्तमान राजश्री धोंडोपंत गोखले मुरगोडचे सुमारें गेले. कित्तूरकर देसाई यांची खंडणी पावणे दोन लक्ष रुपयेपर्यंत उरकली अशी बोलवा आहे. इंग्रजाकडील सोंदे नगर प्रांतींचा जिन्नस घाटाखालीं नेतात. हरपनहळ्ळी तालुका हैदराबादकर नवाब यास देणार असें बोलतात. वरकड अधिकोत्तर नाहीं. मी तूर्त हावेरीस आलों आहें. या महालचे बंदोबस्त करून लौकरच लक्ष्मेश्वरास जातों. वाघ तालिकोटचे सुमारें आहे. बरोबर जमाव दोन तीन हजार लुटारे सुद्धा जमले आहेत गोखले या प्रांतीं होते यामुळें त्याचें भय नव्हतें. याउपरी काय घडेल पहावें. शिरहट्टीस कांहीं जकीरा करून ठेविती. या देशात जागा ही बळकट आहे. वरचेवर विनंती लिहितों. सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना.

नं. ५२८७ श्रीगणपति. (माघ श० १५–९ फेब्रु.)

पै॥ छ० १४ रमजान रविवार. सन मय्यातैन व अलफ.

अपत्यें रामचद्रानें शिर साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील क्षेम ता॥ १४ रमजानपर्यंत यथास्थित असे विशेष. वडिलीं आशीर्वाद पत्र पाठविलें तें पावलें. " रा॥ धोंडोपंत गोखले बेटगिऱ्यास धारवाडावरून आले याप्रमाणें वर्तमान आहे माझी प्रकृति बरी आहे. एकांतरा दोन ज्वर आले होते " म्हणून लिहिलें तें कळलें. ऐशीयास गोखले याचे आल्याचें वर्तमान वडिलीं लिहिल्याप्रमाणेंच इकडेही आहे. प्रकृत बरी आहे हें लिहिलें आल्यावरून संतोष जाहला चिरंजीव राजश्री जयराम बाबूराव यांचा ऐवज वरातेप्रमाणें देण्याविसीं राजश्री बाळकृष्णपंत लागू याचे नावें पत्र पाठविलें आहे. काल अस्तमानीं कैलासवासी बाळ जोशीराव,यांचे पुत्र कोल्हापुराहून इकडे येत असता पलटणातील चिकट पहाऱ्यावर सांपडले. ते त्यानीं इकडे लावून दिले विवेकाचें बोलणें बोलावयास आलों याप्रमाणें बोलले बरोबर नारोपंत करदीकरही होते. त्याचें उत्तर केलें कीं, साराच अविवेक ! त्यापक्षीं इकडून विवेकाचें बोलावयाचें तें काय ? याप्रमाणें सांगोन तेंच क्षणीं निरोप दिल्यावरून ते गेले कालच रात्रीं आणखी कांहीं चीजवस्त व जनानखाना पन्हाळ्यास गेल्याची बातमी आहे. पक्कें आल्यावर कळेल. दारूगोळे नाहींत यामुळें मसलत आटपावी लागेल विदित होय हे विज्ञापना.